WASS ALBERT

Zsoltár és trombitaszó
◆
Örökösök

KRITER

„A szelíd védtelenség emberfeletti erejével álltunk a helyünkön, míg az idegen trombitaszó jött, belerikoltott zsoltárainkba és aztán elvonult megint. Mi pedig álltunk a zsoltár árnyéka alatt... és magyarok maradtunk."

(Részlet a Zsoltár és trombitaszó *című novellából)*

„Ti vagytok Európa örökösei! Ti már annyi gyűlöletet tapasztaltatok a saját bőrötökön, ti már láttátok, hogy hova vezet ez az oktalanság, nektek tudnotok kell, hogy ha ez így megy tovább, úgy a végső összeomlás kell következzék, s az európai kultúra helyén csak romok és temetetlen hullák maradnak! Nektek kellene összefogni, különböző nemzetek fiataljainak, tisztázni végre a kérdéseket, a vitás szavak jelentőségét, eltakarítani az útból a féligazságokat! Össze kellene hozni egy csoportot, mely az ellentétek keresése helyett végre már kihámozza a jelszavak halmaza alól a közös alapokat: a közös kultúrát, a közös érdeket, a közös célokat, az igazi Európa alapjait!"

(Részlet az Örökösök *című kisregényből)*

Kráter Műhely Egyesület
Wass Albert Életműve
31. kötet
kemény kötésben 20. kötet

Pomáz, 2003

Kiadásunk Beyer László, Deákné Balázs Ildikó, László Lilla *és* Guttman Mihály *folyóirat-kutatásai és az* Ahogy lehet *című emigráns lap alapján készült*

©Szász Lóránt és örökösei, 2003
©Kráter Műhely Egyesület, 2003

Felelős kiadó és sorozatszerkesztő Turcsány Péter

Sorozat- és borítótervező Kováts Kristóf

A borítókon Turcsány Péter *Válaszúton készített fotói*

ISBN 963 9195 38 3 Wass Albert Életműve
ISBN 963 9472 23 9 kartonkötés
ISBN 963 9472 24 7 keménytáblás

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület
2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Tel./fax: 06-26-328-491
E-mail: info@krater.hu
www.krater.hu

Szövegelőkészítő Székely Ádám

Szöveggondozó Krauter András

Műszaki szerkesztő Várvédy Zsuzsa

Tipográfia Kutasiné Agárdi Ágota

Nyomás AduPrint Kft.

Felelős vezető Tóth Béláné

Zsoltár és trombitaszó

Novellák, közéleti írások és levelek
1927–1997

A Kárpátok roppant gyűrűjébe zárva, laposan, szélesen húzódik a Mezőség. Hajdan tűzhányókkal koszorúzott tengeröböl, ma elöregedett, formájában és lényegében megváltozott vidék. Szépségét nehéz megérteni, de ha mélyebben elemezzük a tájat, évmilliók ködös távlatából ragyogva bontakozik ki eredeti képe.

A ma kopár domboldalakon óriás tölgyesek zsongtak akkor, tisztásain vaddisznók tanyáztak. Kanyargó patakvölgyei, melyek ájult meztelenségben hevernek a déli verőn, kékes csillogó tavakkal ékeskedtek. Ilyen volt és ilyen lehetne ma is a Mezőség. Az erdőket évszázadokkal ezelőtt kiirtották, a középkor ezernyi halastava eltűnt, s a vidék jellege megváltozott. Ma fehérlő tufapadok s a földcsuszamlások szeszélyes formái, különös alakú képződmények jellemzik a tájat. Sivár domboldalait záporpatakok óriás vízmosásai sebzik fel. Selymékes tősrétein vadrucák, bibicek hada tanyázik. Esténkint dallal kezd a mocsár, s ha szél zendül a nád karcsú vesszején, a különben semmitmondó vidék megtelik bájjal és poézissal.

Keleti Újság, 1939. 298. sz.

I. rész
Zsoltár és trombitaszó
Novellák 1927–1997

Állottunk mozdulatlanul a zsoltár szavaiba kapaszkodva, hosszú, nyomott esztendőkön át. Míg év évre szállt el a fejünk fölött. Szelíden és gyönge-védtelenül, de a szelíd védtelenség emberfeletti erejével álltunk a helyünkön, míg az idegen trombitaszó jött, belerikoltott zsoltárainkba, és aztán elvonult megint. Mi pedig álltunk a zsoltár árnyéka alatt… és magyarok maradtunk.

Wass Albert: Zsoltár és trombitaszó, részlet

Kegyelem

Szép volt: fiatal és karcsú, szerette, ha a férfiak megfordultak utána, amikor végighullámzott az utcán, a fényes kirakatok előtt lassabban haladt, hogy lopva megnézhesse magát… szóval nő volt. Szerette mutogatni magát rózsaszínen, kívánatosan, mint valami ritka szobrot, művészi remeket, szerette, ha izzó pillantások perzselték karcsú bokáit, szerette a csókot, a pezsgőt, a mámort, s szerette, nagyon szerette látni az arcokon a kínt.

Alig volt tizenhét éves, mikor az első vallomást rebegte el neki egy lesütött szemű diák, aki napokig, hetekig készült ennek az egyetlen mondatnak a kiejtésére.

És kacagva adta magát egy másiknak, csak azért, hogy másnap kacagva téphesse szét a virágait, és kacagva vághassa a szemébe: nem kellesz már, másnak adtam magam! Kacagott, amikor a fiú térden állva könyörgött előtte: ne lökje el magától, ő mindent elfelejt, ő mindent megbocsát, csak könyörüljön, könyörüljön rajta! És kacagott akkor is, amikor pár kilométerrel a város alatt úgy húzták ki a fiút a folyóból, felpuffadva, kéken.

Végigkacagott egy egész életet. Hiányzott belőle valami, mint ahogy hiányzik az éjszakából a fény. Mert a kacagása nem örömkacaj volt, csak valami éles, keserű indulatkitörés, valami megzabolázatlan állati szenvedély. Mert hiányzott belőle valami. Maga sem tudta, maga sem érezte talán. Az éjszaka sem érzi, hogy nincsen benne napfény.

Közben, ezer előtt és ezer után, jött egy tisztességes ember, aki azt mondta neki: elveszem feleségül. De ő kacagott, és kacagva gyötörte, mint egy véres rabszolgát a fáraók, hogy nem szereti, hogy meg fogja csalni, hogy csak azért megy hozzá, mert látni akarja a kínjait, tapsolni akar megaláztatásán és mulatni fájdalmai felett.

Mégis meglett az esküvő. És a nászéjszakát követő éjjel már másnak a karjaiban feküdt a robogó vonat egyik lefüggönyözött kocsijában.

És így ment ez tovább. Egy őrült hajsza az élettel és önmagával, veszett küzdelem valami láthatatlan ellen, borzalmas menekülés, kétségbeesett vágtatás a mámorokon át önmaga elől.

Mert néha neki is voltak keserű pillanatai. Néha megtámadták mélyről jövő, ismeretlen érzések, és tépték, szaggatták a szívét… mert ilyenkor ő is érezte, hogy van szíve, ami érez, szenved és fáj… ilyenkor végtelenül egyedül érezte magát, és nagyon, nagyon üresnek… úgy érezte ilyenkor, mintha el lenne különítve a világtól, a boldog emberek boldog világától, mint aki nem ad semmit és nem is kap semmit, mert nincs a lelkében semmi, amit adjon, és nincsen senkije, senkije, akitől kapjon…

De ez csak egy pillanatig tartott. Mint az öngyilkos halálra szánt őrült, fejjel vetette magát az élet hullámaiba, menekült kétségbeesetten, csakhogy ne kerüljön önmagával össze, nehogy valahol egy rejtett utca sarkán lessen rá az a Másik Én… Kereste a mámort, kereste az arcokon a szenvedést, a kínt, a kínt, amit őérette hordoztak azok, akik őrültjei voltak kőszívű Márványasszony kegyetlen csókjainak.

De vaskövetkezetességgel jött az idő az óriási seprűvel, hogy tisztára seperje a szérűt, új asztagok számára. Az arcokra barázdát húzott, árkokat a szemek alá, a szájnak két kemény keserű vonást, s a lelkeken ezer meg ezer ráncot, hogy legyen hol leperegjenek az eljövendő könnyek, mint háztetőkről lecsurgó esővíz a csatornákon.

Ilyenkor menekülőkkel van tele a világ. Mikor azon veszik észre magukat egyszerre a szemek, hogy már a napsugár is csak könnyet fakaszt, hogy már csak falevelek hullnak, virágok hervadnak, s mindig csak hervadnak, nem bimbóznak soha; ilyenkor mindenki igyekszik visszafutni oda, ahonnan elindult valamikor, ki békés lélekkel sütkérezni az unokák arcáról visszasütő régi napsugárban, ki vezekelni régi bűnökért.

Vajon ő hova mehetett volna?

Mikor már egyre ritkábbak lettek a csókok és nagyon fanyar lett az ölelés és rémlátomásos pillanatok órákká és éjszakákká nőttek: egyszerre csak itthon termett.

Amint végigkopogott a kisváros ócska kövezetén, férfiak nem fordultak utána csillogó szemmel, legfeljebb egy-egy kíváncsi vénasszony szemlélte meg jobban az idegent.

Otthon nem fogadta senki, csak az üres ház és a kongó szobák. Órák hosszat álldogált az ablak előtt, kinézett a szürke októberi tájra, s szívében megcsendültek újra régi-régi húrok, régi emlékek ébredtek s belepték könnyesen, furcsán.

Ott fent az erdő… ott játszotta át gyermekéveit… csengő, gondtalan régi kacagással… ott lent a rét… ezervirágú, selyempuha rét… aranyos barkák…

pillangók… dalok… Patak. Papírhajók… ábrándos álmok… kislányos vágyak… A szőlőlugas: első szerelem… akácok… hársak… ott túl a temető van… a régi temető…

A temetőbe ment. Már csak azokkal van beszélni valója: csak ott találhat régi ismerőst… és mennyi mindent kell elmondjon nékik… mennyi szomorú, sápadt őszi titkot… csak az éjszakában van még ennyi bűn, csak az gyónhat ennyit egy reggelen.

Először a temetőőrt akarta megkeresni. Aztán elhagyta: megtalálja ő is. Minek lássa meg egy ismeretlen ember, amikor a soha el nem sírt könnyek előtt felrántja a rozsdás zsilipet, hogy zokogva boruljon egy mohos fekete kőre: anyám… édesanyám…!

Hajlott háttal vonszolta magát kopogó kőösvényen a dombra. Nézegetni kezdte a sírokat. Ó mennyi régi arc… mennyi régi emlék… önmagát találta meg minden sír mögött: ez is belőlem egy darab… ez is… ez is… az igazi régi jó belőlem….

Itt Málni néni: püspökkenyeres régi ozsonnák. Itt újra sír, régi mesék nyugosznak: Jancsi és Juliska… Vasorrú bába… drága Nagyanyó…! Jó Nagyapa: guruló rézkrajcárok… apró emlékek… pasziánsz és szutykos pipaszár… de messze vannak… Istenem, de messze.

Este lett. Amit keresett, nem találta meg. Talán itt sincs. Ki tudja, merre vitte kóválygó szárnyú sorsa és a bánat…

Orozva támad rá a szürkület. Nagy, lomha fekete kutyák rohantak elő a sírok közül, s űzni kezdték a temetőn végig. Kétségbeesetten futott a sírokon át, és minden sír mögül új és új kutya szökött elő, háta mögött egyre nőtt a tömeg, egyre elviselhetetlenebb lett a csaholás és borzalmasabb a félelem.

És minden kutyában önmagára ismert: ez az önzésem… ez a kegyetlenségem… ez a hiúságom… a bűneim… a bűneim!

Nem volt menekülés. Már egyre közeledett az üldözők zaja, már hallotta a lihegésüket, érezte, amint villogó fogaikat belemélyesztik a húsába és tépik… tépik…, hogy már csak cafatokból áll…

Egyszerre felsikoltva megtorpant. Előtte, mintha földből nőtt volna ki, végtelen nyugalommal az arcán állott a keresztre feszített Krisztus és mosolygott.

Megtört a szürkület. Légbe oszlott az üldöző falka. Nagy, szelíd csend terült a tájon, s az ég alján földöntúli fényesség derengett.

Sajgó, megtépett, meghajszolt magát némán, szent, szótlan megadással odadobta a lábai elé.

A megfeszített Krisztus keze megmozdult csöndesen s leereszkedett a megbékélt fejre.

*

Másnap reggel arra haladó vásári fuvarosok egy idegen asszonyt találtak halva a temető szélén, a kereszt alatt. A rozoga bádog Krisztus egyik karja leszakadt és olyan volt, mintha megsimogatta volna az asszonyt.

Vasárnap, 1927. május 27.

Jégkirály álma

Hó királykisasszony egyszer sétálni ment. Hófehér uszályát hat apród vitte mögötte, s rakva volt csillogó zúzmara-gyémántokkal. Fehér volt rajta minden, fehér volt körülötte egész Jégország, és fehér volt a lelke is, annyira fehér, hogy még könny se volt benne, se kacagás.

Jégverte úton szembejött egy vándor idegen és rámosolygott Hó királyleányra.

Nagyon meglepődött. Nem tudta, hogy mi ez, mert Jégországban az emberek nem mosolyognak soha, csak érezte, hogy valami különös érzés járja át, valami ismeretlen meleg, amitől olvadni kezd a szíve, és ami még nem történt Jégországban soha: amikor felnézett a mosolygó idegenre, szeméről peregni kezdtek a könnyek.

Hó királykisasszony nagyon elcsodálkozott.

– Honnan jössz, te különös idegen, és mi az, amit csinálsz?

– Nyárországból jövök. A nevem Napsugár. Amit csinálok, az mosolygás!

– És miért mosolyogsz?

– Mert szeretlek téged, szép királykisasszony!

– Mi az: szeretlek? Ezt a szót még nem hallottam soha!

– Ez azt teszi, szép királykisasszony, hogy van egy ország, ahol a csengő patakok fölé sötétzöld sátrakat bontanak a fák, ahol dúdolgató szellő-nimfák osonnak madárdal és virágillat között zöldpázsitos tisztások felé… s ha oda eljössz velem, Tied lesz minden virág, ami kelettől nyugatig a réteken terem, a madárdal, ami elzeng ott reggeltől estig… s este Tied lesz minden holdsugár… ez a szerelem.

– Csodálatos ország lehet, amiről beszélsz, idegen. Gyere apámhoz, és ha megengedi, én örömmel elmegyek veled!

Jégország közepén, tornyos jégpalotában lakott Jégkirály. Jég volt körülötte minden: a fák, a falak, az emberek, és Jégkirálynak jégből volt a szíve is.

Jégtrónon ülve fogadta őket. Hosszú szakálla jég volt, és körülállták a jégudvaroncok.

Hidegen hallgatta végig lánya kérését, és csak ennyit válaszolt: nem akarom. És a jégemberek, a jégfalak, egész-egész Jégország utána mondta: nem akarom.

De Napsugár mesélni kezdett. Mesélt a nyárról, a virág illatáról, a madárdalról és közben egyre mosolygott, és mosolyától mindenkinek megenyhült a szíve, és Jégország sírni kezdett.

Csendesen megszólalt Jégkirály:

– Látom, hogy nagy varázsló vagy, de a lányomat csak akkor adom neked, ha egyszer látni fogom Nyárországot.

Azzal intett, hogy elmehet.

Napsugár hazament. Letépett kertjéből egy nagy illatos rózsát, s egy éjjel bedobta az alvó Jégkirály ablakán.

A rózsa éppen az ágyára hullott, és lassan terjedni kezdett a szobában az illat, mint egy nehéz rózsaszínű köd.

Mikor felébredt, sötétzöld pázsiton találta magát. Meglepetve nézett körül. Suttogva bólogattak feléje különös, soha nem látott fák, körülötte ezerszínű bogárkák repkedtek illatos pompás orchideák között, s valamivel lejjebb üde csengéssel sietett egy komoly fákkal pajzánkodó patak. Felkelt és bement az erdőbe. Csillogó tollú madarak szálldostak előtte, és dalolva hívogatták beljebb, egyre beljebb. Mind sűrűbb lett felette a lombboltozat és mind nagyobb, igézőbb a csend. Nesztelen árnyak suhantak körülötte, puha lombkarok ölelték át, virágok suttogtak fülébe csilingelő mesét… lassanként valami furcsa kábulat vett rajta erőt, valami mámoros vágy, részegítő forróság… egyszerre ritkulni kezdtek a lombok. Hirtelen dobbanó szívvel, remegve megállt: előtte zölden terült el egy kis pázsitos tisztás… süppedő moháján összefogódzott erdei tündérek táncoltak csodálatos tarka táncokat… Szemébe nevettek a lobbanó szemek, s csillogó mezítelen karok hívogatva lendültek feléje… s szívében a nyár furulyázott… a nyár.

Felült az ágyán. Meglátta takaróján a félig hervadt rózsát és elmosolyodott. Felvette és megszagolta. Volt még valami benne Nyárország illatából.

Jégkirály betartotta szavát. Még aznap megtartották az esküvőt.

Hó királykisasszony és Napsugár királyfi csókjából fakadt a március.

Ifjú Erdély, 1928. július

Halottat visznek

Hosszú néma gyászmenet kíséri: a város szájtátva csodálkozik. Az élet érverése szünetel egy percre, még a szívek dobbanása is megáll…

Halottat visznek.

Egy percre mindenki meglátja önmagát, egy percre mindenkivel kezet szorít az Isten… aztán mozdul az élet és zuhog tovább.

Megy a halott a végtelen felé. Arcán a mindent megismerés nagy mosolyával, lezárt szemei alatt őrizve a halhatatlanság fehér titkait.

Szent vagy, ó halott!

Amint előttem halad a menet, beállok én is csendesen a sok fekete ember közé, s kísérek sok-sok idegennel, idegen városban, idegen temetőbe egy idegen halottat.

Talán hiányzik is valaki, aki messze kóborol, mint én…

S talán ezalatt éppen így kísérnek ki valakit azok közül, akiket szeretek, a régi, szép kolozsvári temetőbe.

Ifjú Erdély, 1929. február

A kínai virág

Valahol a külváros utcáin csatangolt céltalanul és nagyon fáradtan, amikor először találkozott össze a leánnyal.

Nem is emlékezett már egészen határozottan később, hogy vajon a zegzugos utcácskák falain ékeskedő ezersok torz kínai festményen gondolkodott-e el, vagy a csillogó pocsolyák vízében szemlélgette eltűnődve eldurvult, barázdás arcát, de egyszer csak ott állt vele szemben.

Egyszerű, vékony ruhácska volt rajta, minden dísz és cifraság nélküli, jellegzetes metszésű barnai szemei okosan és kíváncsian csillogtak feléje.

Érezte, hogy mondania kell valamit.

Hogy miért, azt nem tudta volna megmagyarázni magának, hiszen nem ismerte az idegen lányt, hiszen tudta jól, hogy csak egy véletlen okozta az egészet, hogy ők most ott állnak egymással szemben.

Lehet, hogy a lány nem is akart tőle semmit, csak éppen várta, hogy kitérjen az útjából, mert a gyalogjáró keskeny volt, és ő nem akart vékony cipőjével a sárba lépni.

Mégis úgy érezte, hogy mondania kell valamit.

Furcsa és bolond érzése volt, mintha ez az egész hosszú hajsza csak azért lett volna eddig, hogy ők itt összetalálkozhassanak és mondjanak egymásnak valamit.

– Jó estét.

Magyarul mondta. Határozottan jólesett, hogy magyar szót mondott, hogy magyar szót mondhatott. Kicsit torzan és fáradtan bár, de mosolygott is hozzá.

A lány csodálkozva nézett. Szemei nagyobbak lettek, de azért nem volt megijedve. Megrázta a fejét.

– Nem értem.

A kínai szó egy kicsit kijózanította. Halkan elnevette magát.

– Bocsásson meg, a hazám nyelvén szólítottam. Csak azt akartam mondani, hogy jó estét!

A lány is elmosolyodott.

– Mindjárt gondoltam, hogy idegen. Egy kínai már rég utat engedett volna nekem. Egyáltalán, a kínai sokkal udvariasabb annál, semhogy egy nőt megszólítson az utcán.

Kedvesen és mosolyogva mondta ezeket, nem lehetett megharagudni rá. Váradi nevetve lépett le a sárba.

– Ha már ilyen végzetes udvariatlanságot követtem el, engedje meg, hogy elkísérjem, legalább kioktat majd a kínai udvariasságra!

Tudta, hogy nagy szemtelenség az, amit mond, de már mindegy volt neki. Igen fáradt és igen agyonhajszolt volt arra, hogy szentimentális bocsánatkéréseket rebegjen, mint odahaza Pesten, a Duna-korzón.

A leány néhány pillanatig összehúzott szemekkel, hidegen és mosolygás nélkül nézett rá, aztán hirtelen kiegyenesedett, és villámgyorsan arcul ütötte.

Az egész olyan gyors és meglepő volt, hogy szinte gondolkodni is elfelejtett tőle.

Legelőször az jutott eszébe, hogy otthon az ilyesmiért a legelső férfi rokont szokás provokálni, és az ilyenekből lesznek a legbonyolultabb lovagias ügyek. Eszébe jutott, hogy egy ilyen pofonért otthon a mindenre ráérők társasága még a nyakát is kitörhetné, ha nagyon akarná. Azonban ez az egész mind olyan rettenetesen komikusan hatott itt, Sanghaj külvárosában, ötéves szibériai bolyongás után, hogy önkéntelenül elnevette magát.

A leány pedig csak állt előtte, összehúzott szemekkel, fent a járdán, és még így is alig ért a válláig. Állt és várt. Nem kacagott.

Olyan komolyan nézett, hogy Váradi is elkomolyodott. Eszébe jutott, hogy otthon a nők egy ilyen kis kaland után ijedve futnak tova, nehogy még nagyobb botrány legyen belőle. Ez a lány pedig itt áll, szemben vele, a külvárosban, egy utcán, ahol csak ketten vannak, és várja a következményeket.

Ez imponált.

– Köszönöm – mondta és nem mosolygott –, köszönöm szépen.

Megemelte a kalapját, olyan udvariasan és előkelően, amely sehogyan sem illett elhanyagolt külsejéhez. Aztán indult tovább.

A leány is biccentett, kicsit csodálkozva ugyan, de mosolygás nélkül, aztán megfordult és indult ő is.

Egyik sem nézett vissza.

Csak Váradi állt meg az utcasarkon, mintha cigarettára akarna gyújtani, és közben lopva hátranézett.

De a leány már nem volt sehol.

*

Talán néhány hét múlva történt.

Hogy mennyi idő múlt el, nem tudta biztosan. Megszokta öt év alatt, hogy minden idő gyorsan eltelik, és sohasem fontos, mennyi múlt el, csak az, hogy mi történt azalatt.

Könnyű szelek jöttek valahonnan, egészen furcsa, bolondos szelek voltak, és mintha különös régi muzsikákat hoztak volna magukkal, olyan ismerősen suhogtak a kertek között.

Lehetetlen volt nem a tavaszra gondolni, és arra, hogy otthon most virágban állnak a gyümölcsösök, és pacsirták flótáznak a mezőn… hiszen tavasz van.

Lehetetlen volt a virágzó kertek mellett elmenni anélkül, hogy ne jutott volna eszébe sok színevesztett régi kép…

Valahogy megint nagyon elkalandozott a kertek és utcácskák között, és lassan rásötétedett. Most már csak találomra és egészen céltalanul botorkált egyik utcából a másikba, mikor hirtelen lármát hallott valahonnan.

Inkább öntudatlanul, mint kíváncsian tartott a zaj felé, és nemsokára különös látvány tárult szemei elé.

Egy kicsi rozzant házikó előtt, melynek ajtaja nyitva volt, és lámpafénnyel kevert füst és pára csapódott ki rajta, elárulva a ház harmadrendű mulató jellegét, állt két férfi és szitkozódva rángattak valamit. Hogy mit, azt nem tudta kivenni messziről, de a férfiakról rögtön leolvasta a jómódú kínai kereskedőt.

Most már kíváncsian közeledett. Látta, hogy az ajtóban még állnak néhányan, és nevetnek valamin, ami úgy látszik nagyon mulatságos lehetett.

Közelebb érve, meglepetten torpant meg. Az a valami, amit a két kínai ide-oda lökdösött és pofozott, az a valami – nő volt. Alacsony, közepesen öltözött nő, kuszált hajjal és síró szemekkel, de dühösen. Amennyire a sötétben látni lehetett, kínai nő volt, ez azonban nem gátolhatta Váradit abban, hogy segítségére siessen.

Az egyik férfi ütésre emelt karját szép szelíden megfogta és hátratörte, a másikon lökött egyet, hogy nekiesett a falnak. Mindez gyorsan és csendben történt úgy, hogy mire a két kínai magához tért, ő már ott guggolt a földön a nő mellett és felsegítette onnan.

– Mit avatkozik a más ember dolgába, mi?!

– Csak úgy – felelte Váradi, és egyre csak mosolygott.

A kínaiak összenéztek. Nem, ezzel a jókedvű óriással nem lesz jó kikezdeni. Néhány szitkot mormogtak még, aztán behúzódtak a lokálba. Döngve csapták be maguk után az ajtót.

Egyedül maradtak. Ketten. Párás, nyirkos este volt, melegség nélkül és minden-minden romantika nélkül.

Néhány másodpercig egyikük sem szólt, aztán a nő lassú mozdulatokkal rendbe szedte a ruháját, a haját megigazította, kis fehér kendőjével letörölte arcáról a könnyeket, aztán felnézett rá és így szólt.

– Köszönöm. Különben jó estét.

Az ablakból keskeny fénycsík esett ki egyenesen az arcára. Váradi ránézett, nézte az okos, komoly, barna szemeit, nézte a szája energikus vonalát, aztán egyszerre hangosan elnevette magát.

– Jó estét! Régen láttam!

A lány is elmosolyodott.

– Szóval megismert.

– Meg.

Ugyanerre gondoltak mind a ketten és hallgattak. Valahol egy kutya vonítva szaladt végig az utcán, aztán újból csend lett. Nagy, nyomasztó csend, és

ránehezedett az egész külvárosra, a házakra, az utcákra és mindenre, ami akkor kettejük közelében volt.

A férfi törte meg a csendet.

– Merre megy?

Vállat vont, csendesen mondta:

– Nem tudom.

Váradi meglepetten nézett le rá.

– Mi az, hogy nem tudja! Hát hol lakik?

– Sehol.

Sehol. Ez az egyszerű szürke szó nagyon a szívén találta a férfit. Ő tudta jól, mit jelent ez: sehol. Sehol se lakni. Sehova se menni. Senkire se várni. Részvéttel hajolt lejjebb.

– Hát hol lakott eddig?

A lány a házra mutatott.

– Itt.

Kezdte már érteni a dolgokat. Sok olyan hasonló kis lokált ismert ő a város zegzugos sikátoraiban, ahol lányok laktak a tulajdonos jóvoltából.

– Aztán mi történt tulajdonképpen? – érdeklődött tovább.

A lány vállat vont.

– A tulajdonos odaígért ennek a másiknak… én pedig nem akartam menni. Ennyi az egész.

Egyszerűen mondta, minden cicomázás nélkül, minden szégyenkezés nélkül. Mintha ez lett volna a világ legtermészetesebb dolga, hogy őt odaígérték valakinek, és nem akart azzal a valakivel menni…

Feszült csend lett újra.

Csak Váradi csóválta csendesen a fejét. Eszébe jutott az utcai jelenet, a harag és megbotránkozás, amiért megszólította akkor, az egész erkölcsös magatartás… és most tessék! Milyen furcsák is itt a nők…

Szótlanul néztek a szürke ködbe, mely mind sűrűbben és sűrűbben ereszkedett köréjük.

Aztán egyszerre csak elindultak. Szó nélkül. Beszéd nélkül. Egymás mellett.

A lány odahúzódott a férfi mellé, odasimult hozzá egészen közel, lépései ütemesen idomultak annak hosszú, nyugodt lépéseihez. Olyan magára hagyott, olyan szürke volt és szomorú, mint egy borzolt tollú, csapzott kis veréb. A férfi keze szánakozva indult el, megsimogatva borzas haját, aztán a vállára csúszott, magához ölelte és nem engedte el többet.

Csak egyszer szólalt meg a férfi. Valami mulatságos juthatott az eszébe, mert halkan elnevette magát.

– Úgy látszik, a kínaiak mégsem olyan udvariasak mindig!

A lány nem felelt.

Szótlanul mentek tovább.

Csak lépteik kopogtak a rossz kövezeten, és törték meg az utcák álmos csöndjét.

*

Váradinak gyűlt lassan a pénze.

Hazamegyek! Hazamegyek! – gondolta magában, és ilyenkor nagyot dobbant a szíve. Pestet látta ilyenkor és a lassú vén Dunát a budai partok alatt.

De Gyöngyvirágnak nem szólt erről soha.

Gyöngyvirágnak nevezte el a lányt, és boldog volt, hogy van valaki, öt év után, akinek megsimogathatja a haját, ha este munkából hazajön, és akinek elmondhatja azt a sok, szívében rekedt szót. Gyöngyvirág hálás volt ezért. Csókjaiba furcsa szomorúság vegyült, és ez a csöndes szomorúság bántotta néha Váradit.

– Mire gondolsz? – kérdezte ilyenkor tőle, habár nagyon jó tudta mindig, hogy mire szokott gondolni.

A lány ilyenkor ráemelte tiszta, nyugodt szemét és halkan, egészen egyszerűen mondta:

– Arra, hogy nemsokára elhagysz. Hazamégy és nem lesz többet szükséged rám. Csak erre gondolok.

Néha azonban egyebet is mondott. Néha kigyúltak a szemei, és a hangja forró volt és könnyes, mint egy keleti éjszaka.

– De én elmegyek utánad és megkereslek a hazádban is, mert tudom, szükséged lesz rám akkor is, tudom, hogy nem lehetsz boldog nélkülem soha. Megkereslek és veled maradok, ha boldogtalan leszel.

A férfi csak nézte ilyenkor és mosolygott. És nem merte, nem tudta megmondani soha, hogy neki felesége is van otthon.

*

Egyszer aztán el se búcsúzott, csak elment.

Az útiköltség régen összegyűlt már, de nem tudta rászánni magát, hogy elbúcsúzzon Gyöngyvirágtól. Félt. A saját szívétől félt, a könnyektől, melyek ellepték a szemét, ha erre gondolt.

Egy este a kikötőben sétált. Gyönyörű nyári este volt.

Éppen indult egy hajó.

Haza. Európa felé.

Valami összeszorította a szívét. Valami a torkát fojtogatta.

Akkor már tudta, hogy nem látja többé Gyöngyvirágot.

A városra nézett. Mintha búcsúzott volna. Gyöngyvirágtól és mindentől, ami ide fűzte.

Az egyik ház faláról kúszó növények omlottak alá. Különös kék virágai voltak ennek a növények, és valami bódító illatot árasztottak maguk körül. A kék virágok közt valami száraz szürkeséget látott. Odanyúlt. Kis magtokocskák voltak.

Könny lepte el a szemeit, maga sem tudta, miért teszi, de letépett néhányat a zörgő magtokok közül és a zsebébe gyűrte.

Aztán szaladva, vissza se nézve, felszökött az induló hajóra.

Nem mert visszanézni.

Erőszakkal Pestre terelte a gondolatait, oda akart gondolni, örülni akart, hogy megy haza.

Valami régi pesti dalt kezdett dúdolni, konokul, erőszakosan, kétségbeesetten.

Valahol egy tükör került eléje. Ijedten, döbbenve látta meg benne a saját arcát. Torz volt az arca, és a szeméből nehéz cseppek peregtek.

– Hitvány gazember vagy… hitvány gazember vagy… – mondta a tükörbeli arcnak, és ezt elmondta többször egymásután.

*

– Valami furcsa szemetet találtam a régi ruháid zsebében – mondta egyszer a felesége, és kis száraz, zörgő micsodákat mutatott.

Félév óta akkor jutott eszébe először Gyöngyvirág.

– Magvak – mondta –, virágmagvak – és megsimogatta a zörgő lomot. A Gyöngyvirág haját simogatta meg gondolatban.

– Elvetjük. Lássuk, mi lesz belőle.

Elvetették a kertbe. Tavaszra kis, vékony zöld hajtások bújtak ki a földből és nőttek, fejlődtek gyorsan.

Néha, eleinte, még el-elment és megnézte, sőt meg is öntözgette őket, később azonban már egészen megfeledkezett róluk.

Nyáron, talán júliusban volt, vagy augusztusban, egy este virágot talált az ágya mellett. Szokatlan formájú kék virágok voltak, és különös illat áradt belőlük.

– A kínai virág – mondta a felesége.

– Ja igen, persze, a kínai virág. Ejnye, hogy erre nem jött rá mindjárt. Hiszen minden házban volt ilyen. Persze, persze.

Kicsit rosszkedvűen feküdt le az este. Lehet, hogy fáradt is volt a sok munkától, lehet az is, hogy máshol volt a hiba. Talán egy kicsit sokat gondolt Kínára.

– Fáj a fejem – mondta a feleségének –, talán ezek a virágok.

– Erős illatuk van, tegyem ki őket?

– Nem… nem szükséges azért…

Nehéz álmai voltak az éjjel. Gyöngyvirágot látta, amint ül az üres szobában és várja őt. Várja, várja, reggeltől estig, estétől reggelig. Aztán az utcán látta Gyöngyvirágot, tépetten, sírva szaladt és sok ember kergette. Szaladt, szaladt és mind az ő nevét kiáltozta.

Aztán egy hajót látott, és rajta volt Gyöngyvirág. Szürkén, kopottan gunnyasztott egy ócska kofferen és jött, jött utána, mint ahogy megígérte. Egyszer csak ott ült az ágya szélén. Szomorúan, összegörnyedve ült, és nagyon-nagyon öreg volt az arca. Nézte, nézte őt, mosoly nélkül, bús-komolyan és ezt mondta:

– Jó estét… ugye, milyen szomorú vagyok és csúf és öreg… de mégis eljöttem, ahogy ígértem, csak azért, hogy megmondjam magának: jó estét… köszönöm a szomorúságomat… látja, a kínaiak mégiscsak udvariasabbak…

Reggel fáradtan és rosszkedvűen ébredt.

De estére már nem maradt ebből a hangulatból semmi.

Lüktetett a pesti élet. Szibéria messze volt már nagyon, és messze volt Sanghaj, messze, szörnyű messze volt az egész ötéves, csúnya nagy bolond álom.

Hanem kínai virágot többet nem engedett a szobájába vinni.

Ellenzék, 1931. 52. évf. 1. sz.

Tenger az élet

„… s ha sugárfonálon egy-egy bús csepp
megszökik és égbe lendül,
egy másik csepp talán utána bámul
és követeli a fellegektől,
míg új ár vadul derékon nem kapja
s más csillag alá hajtja kergetőzve…”

„… milliárd csepp milliárd cseppet
és közöttük mindegyik mindig egyet…”

(Olasz Lajos)

I.

Tudom: páfrányos óriás-erdők csöndjét soha nem fogom viszontlátni többet. Tudom: nem lesz több olyan napsugár és olyan lila árnyék nem lapul soha többet a fák alatt. Tudom: nem leszek már soha olyan fiatal.

Örökzöld erdők mélyén éltem, sok virággal és sok madárral együtt, és nem tudtam azt sem, hogy boldog vagyok, hiszen boldogtalan sem voltam soha.

Akkor láttam először a világot.

Szép volt.

Izmaimon a napsugár táncolt, büszke tekintetemnek kék csöndű kis tavak tükröt tartottak, ha arra jártam, vadászkiáltásomat százszorosan kiáltották vissza a messze hegyek.

Céltalanul barangoltam a páfrányos erdők illatos tisztásain, bejártam a folyók partjait mind, a hegyeket is bekószáltam, míg egy forró estén összetalálkoztam vele.

Fehér holdfény szitált, s a fák halványkékben álltak. Lépteim alatt puhán süppedt a pázsit, mikor az elejtett vadat a forráshoz vittem.

Ő a forrás mellett ült, és a csilingelő csermelybe belecsodálkozta álmait. Illatos, tiszta álmai voltak, mint a virágok, vagy mint az ég felettünk, vagy mint a susogó levelek vágyai a forrás körül.

A holdfény körülcsókolta izmos, karcsú alakját. Nem vett észre. Egészen közel mentem hozzá, egészen közel… Aztán egy harsányat, nagyot nevettem.

Felugrott, mint a párduc, ha meglepik bozótos magányában. Megfogtam a kezét, hogy ne tudjon elszaladni… ijedten nézett rám… két szeme kerekre nyílt és barna volt, barna, mint az éjfél a nagy mezők fölött, és csodálatos mélységeket pillantottam meg benne…

Azontúl mindennap együtt vadásztunk.

Hogy meddig, nem tudom. Akkor még nem mértük az időt, mert nem volt a jövőtől félteni valónk.

Csak egyszer – az izmaim nem voltak már olyan rugalmasok, és régi fényét valamelyik forrásvíznél felejtette a szemem – egy vadászatról egyedül tértem vissza. Barlangi medvére vadásztunk a hegyekben… talán egy szakadék nyelte el… nem tudom… sohasem láttam többet.

Vártam reá. Aztán kőbaltámat a legnagyobb fiam kezébe adtam, megcsókoltam és megöleltem őt, őt és a többit is mind, és elindultam vissza a hegyekbe.

Nevét kiáltoztam.

Sokáig.

Csak az echó felelt.

Aztán sötétlilán aláterült az este.

II.

Megrohantuk a várost.

Kegyetlenek voltunk és vérszomjasok.

Pogányok.

Bedöntöttük a kapukat, lemészároltunk mindenkit. Még azt is, aki megadta magát.

Sokan voltunk, és szerettük a vért. A meleg, piros, kiömlő embervért, mely görbe kardjainkon végigcsurgott, és ellepte meztelen karunkat vállig.

A városban másféle emberek laktak.

Gyöngébbek voltak és szelídebbek, mint mi. Nem sátorban laktak, és rosszul ülték meg a ficánkoló csikót.

Drága palotákat építettek maguknak, és kertjeikbe furcsa virágokat ültettek, csak azért, hogy olykor elandalogjanak közöttük. Együgyű emberek voltak azok.

Nekünk nem kellett virág, nekünk nem volt időnk andalogni. Ma itt voltunk, holnap meg amott. Kardunkon kívül nem volt egyebünk. Csak a szívünk néha. De ezt ritkán vettük észre. Nem értünk rá. Fáradtak voltunk este és reggel, nagyon szomjasak a vérre.

Én csak egyszer vettem észre, hogy van a világon még valami, valami más, mint ami addig volt.

Éppen akkor történt.

Végigrohantam a város utcáin, talán tized- vagy huszadmagammal, és egy nagy, pompás palotát támadtunk meg. Gyáván és esetlenül védekeztek. Valahogy elkalandoztam a többitől, és egyszerre kis kertben találtam magamat. Tele és tele volt virággal a kert, és olyan nehéz illat volt benne, amilyent sohasem éreztem még.

Egy lány állott a sok virág között. Fehér ruha volt rajta és az arca fehér volt, amikor megpillantott. Nem sikoltott. Szólni sem tudott. Csak állt és nézett ijedt, nagy szemekkel.

Közeledtem feléje, erre futni kezdett. Én utána.

Átrohantunk a virágokon, különös fák alatt szaladtunk végig, míg egy kis fehér épülethez értünk. A tetején kereszt volt. Láttam már addig is olyant: az itteniek kápolnának nevezik.

A lány berohant a kápolnába. Már majdnem a kezemben volt. A kápolnában többen voltak, mind asszonyok. Ő közéjük rohant és leborult lihegve az oltár előtt.

Valami idegen nyelven imádkozott.

Az ajtóban megálltam. Sok asszony volt, és mind ijedten néztek, de én nem láttam, csak őt. Olyan más volt, mint a mi asszonyaink, akik lóháton vágtattak velünk, és rikoltoztak, ha vért láttak kiömleni a fűre.

Olyan más volt.

Nem tudom, mi lehetett az oka, talán a szokatlan nehéz szag a sok virág között, vagy a kápolna különös fénye, vagy valami egyéb, nem tudom… de egyszerre úgy éreztem, hogy melegség szalad át a szívemen, valami olyasmi, amit még soha-soha nem éreztem eddig, és leeresztettem a kardomat.

Néhány lépést tettem előre. Az asszonyok rémült iszonyattal menekültek utamból.

Egészen addig mentem, ahol ő volt. Még mindig ott térdelt az oltár előtt és imádkozott. Csendesen megálltam mellette. Kezemről lecsepegett a vér, egyenesen az ő fehér ruhájára. Hátratettem a kezemet, hogy ne csepegjen rá több. Szégyelltem, nagyon szégyelltem, hogy véres a kezem. Hogy embervéres. Hogy éppen az ő rokonainak vérétől véres.

Lassan felállt. Már nem imádkozott. A szeme nyugodt volt és tiszta, és egyenesen az én szemembe nézett velük. Jaj, sohasem láttam még olyan szemeket. Nézett és várt.

Néhány szót mondtam neki. Az én nyelvemen. Tudtam, hogy úgysem érti, mégis mondtam. Olyasmiket mondtam, hogy ne féljen. Nem bántom, mert szép. Mert van valami benne, ami szent előttem. Nem tudom, miért, de nem nyúlok hozzá. Ilyeneket mondhattam neki. Aztán megfordultam és kimentem. Az ajtóban voltam, amikor utánam kiáltott. Idegen szó volt, de tudtam, hogy csak nekem szólhat. Megfordultam.

Ő felnyúlt a keresztre szögezett ember lábaihoz, és egy virágot vett el onnan. Felém dobta.

Elkaptam a virágot és megcsókoltam. Betettem a szívem fölé. Még egyszer visszanéztem rá, belenéztem tiszta, szelíd szemeibe, aztán rohantam ki a kertből. Az utcán leszúrtam az első embert. Vér volt, vér mindenütt.

Őt sohasem láttam többet.

III.

Mindennap láttam.

Mindennap találkoztam vele, mindennap találkozott velem.

Biztosan tudom, hogy ő is szeretett.

Mikor a templomban voltunk, ők, apácák külön, és mi, szerzetesek szintén külön, de szemben egymással, mindig őt néztem.

Ilyenkor sohasem nézett rám. De tudom, hogy rám gondolt mindig, tudom, hogy egyedül csak az enyém volt.

Ajkainkról felszállt az ének, és a két hang összetalálkozott a boltíves tető alatt. Ha behunytam a szemeimet, ilyenkor láttam a két hangot, az övét és az enyémet, amint összeölelkezve szálltak a magasság felé.

Kék volt körülöttünk minden.

Ők fehérek voltak.

Néha titokban verset írtam erről, holdvilágos nyári éjjeleken a kolostorkert ápolt bokrai közt, millió-millió csillag fénye mellett. Ilyenkor éreztem, hogy rám gondol ő is.

A verseket reggelre összetéptem mindig.

IV.

Városról városra jártam. Igazán nem tudom, miből éltem, de valahogy mindig csak megéltem.

Énekeltem a paloták előtt, és pénzt meg ételt kaptam a gazdagoktól. Mulattattam a nagyurak gyermekeit, ugattam, brekegtem, nyávogtam és nyerítettem nekik, nehány napig enni kaptam, s aztán mentem tovább.

Bolyongó, csavargó, senki embere voltam. Néha megmaradhattam volna valahol, kaptam volna tisztességes munkát, de nekem nem kellett. Nem volt maradásom. Ha be is álltam valahová, egy szép éjjel csak felnéztem a csillagos égre, és nekivágtam az országútnak.

Valami vitt. Talán a nyugtalan vérem, mely nyugtalanul táncolt ereimben már a Mindenségek kezdete óta, de lehet az is, hogy kerestem valamit, csak nem tudtam róla.

Fejedelmi város utcáin mentem egyszer. Ősz volt, csatakos hideg. Fáztam és fütyörésztem. A ruhám rongyos volt, nagyon élesen vágott a szél. Úgy negyvenéves lehettem akkor.

Hintó robogott a városon végig.

– A herceg…! A herceg…! – kiáltozták az emberek, és kicsődültek mind az utcára.

Félreálltam az útból. Mellettem vágtattak el.

Négy gyönyörű ló röpítette a hintót, és a hintóban ketten ültek. Az egyik volt a herceg. Gőgösen, mereven nézett maga elé, mintha észre se vette volna a várost és az embereket. A többi embert. Aki mind éppen olyan ember volt, mint ő, csak éppen hogy nem volt herceg.

A másik, a másik asszony volt. A hercegnő. Mosolyogva ült a hintóban, nagy-nagy virágcsokor volt az ölében, és mosolyogva bólogatott az éljenező embercsoportok felé. Mindenkit észrevett, mindenkit meglátott. Engem is. Mikor mellettem robogtak el, egy pillanatra, egy egészen rövidke pillanatra a szemembe nézett, mélyen, egyenesen bele a szemembe.

Megszédültem a tekintetétől. Be kellett csukjam a szememet, mert úgy éreztem: összeesem rögtön.

Mikor kinyitottam, már messze járt.

Másnap vadászni ment a herceg. Megtudtam, hogy a hercegnő is kimegy vele ilyenkor. Jelentkeztem a palotánál, éppen szükség volt hajtóra.

Ötszáznál többen voltunk hajtók. Sok volt a vad. Én mindenütt a hercegnő mellé tolakodtam. Szerettem volna, ha rám néz, ha csak egy pillantást is ad, még egyetlenegy olyan pillantást, mint onnan a hintóból.

Nem vett észre.

Már esteledett, mikor pompás vadkant hajtottunk fel a bozótból. Az agyaras egyenesen a hercegnőnek tartott. Ő nyugodtan várt. Keze nem reszketett, mikor a vesszőt ráfektette az íjra. A nyíl süvített és megállt a vad fekete oldalában. Hördült egyet. Megtorpant. Aztán leszegte a fejét, és zihálva rohant a hercegnőnek. A második nyíl célt tévesztett.

Nem tudom, hogyan történt, de egyszerre csak ott álltam a vadkannal szemben. A kezemben kés volt.

Halk sikolyt hallottam valahonnan, egy hatalmas test vágódott a térdeimnek, vaktában belédöftem valami fekete tömegbe, aztán elterültem a földön és éreztem, hogy valami meleg folyik a mellemen végig.

Nem fájt semmi.

A végtelen kék eget néztem, lassan fehér bárányfelhők úsztak rajta, és rózsaszínben csillogott a haldokló napfény.

Valaki fölém hajolt.

– Szegény ember – mondta egy hang, és egy szempár nézett az enyémbe. Mély titkokat rejtő, drága meleg szempár volt, és könnycsepp csillogott a szempilláin.

Megreszketett belé a szívem.

– Az ő szeme… – suhant át az agyamon a gondolat, és torz mosoly kígyózott a borostás arcomon végig.

Aztán semmi se volt.

V.

Határozottan éreztem, hogy keresek valakit. Hogy őt keresem.

Nyugodt, komoly ember voltam.

Tanulmányaimat jelesen végeztem, sokat utaztam a világban, jó, biztos állásom volt és meleg otthonom.

Megismertem egy lányt. Hozzám illő, okos, komoly lány volt. Feleségül vettem. Mindenki örült a házasságunknak, szerencsés, boldog embereknek neveztek minket, és én is azt hittem, hogy megtaláltam őt.

Szép, egészséges gyerekeink voltak, komolyak, okosak és józanok, mint mi.

Az ötvenedik évemben jártam.

Valami bankettem volt valahol, és utána, lehetett úgy éjfél, összekerültem egy üzlettársammal. Fontos megbeszélni valónk volt, amit nem lehetett későbbre halasztani.

Lump, korhely ember volt az üzlettársam, és azt ajánlotta, hogy valami éjszakai mulatóba menjünk. Rám nézve fontos volt az ügy, hát nem tettem semmi ellenvetést.

Ő vitt. Zegzugos utcákon kanyarodtunk át, amíg odaértünk. Huszonöt éve nem voltam éjjel sehol.

Szédült fénytenger fogadott. Fantasztikus színű lámpák bódító fénycsóvákkal dobáltak tele, és tompított zene szűrődött valahonnan.

Két alig öltözött, kifestett nő ült asztalunkhoz. Pezsgőt ittunk.

Rossz kedvem volt. Szerettem volna otthon lenni, kápráztatott a lármás összevisszaság, ami ott volt.

– Miért olyan szótlan? – kérdezte egy hang.

Az a nő volt, aki mellém telepedett. Csak akkor vettem jobban szemügyre. Nem volt már fiatal. A szeme fátylas volt egy kicsit, és a szája körül valami keserű ránc húzódott meg. Rögtön észrevettem ezt az alattomos kis ráncot, hiába rejtegette gondosan a festék.

Szemeibe néztem. Valami bódulat fogott el. Megismertem. Minden vérem a szívembe tolult.

Eszembe jutott a családom.

Felálltam. Csodálkozva nézett rám.

Megfogtam a kezét, megsimogattam és megcsókoltam.

Aztán megfordultam és elhagytam a termet.

Visszavonultan éltem ezután. Tudományos könyveket olvastam, és foglalkozni kezdtem a teozófiával. Spiritiszta szeánszokra jártam.

Öt évre rá nem bírtam tovább.

A temetésem szép volt, és városszerte nagy volt a részvét. Családom eltitkolta, hogy öngyilkos lettem.

Ő nem volt ott a temetésemen.

VI.

Tenger az élet.

Sok ezer év óta hullámzik velünk, sok ezer év óta hullámzik velem.

Vízcseppek vagyunk, jelentéktelen szürke kis parányok mind, mindannyian. Néha fent vagyunk, néha lesüllyedünk. Tenger az élet.

Mindannyian keresünk mindig, keresünk egy másik vízcseppet a nagy, szörnyű óceánban.

Néha megtaláljuk. Összesimulunk egy pillanatra, aztán jön egy hullám és felkap, vagy leránt a mélybe, és mi keresünk, keresünk újra tovább.

Minden csepp egy másik kicsi cseppet, a mérhetetlen, szörnyű Óceánban.

Jaj, borzalmasan nagy ez az óceán, és egy vízcsepp olyan parányi benne.

Sokezer év óta keresem már őt, kis vízcsepptársamat, és alig lelem meg néha-néha… olyankor is egy pillanatra csak.

Háborog a vihar, röpít a hullám…

Voltam koldus, béna, nyomorék, hazám a templomajtó… ő talán királynő volt akkor, és garast dobott reszkető kezembe…

Császár is voltam… büszke, nagy, hatalmas… ő talán rőzsét szedett valahol az erdőn, de éppen akkor nem vadásztam ott, mert dolgom volt, más… fontosabb, nagyobb… pedig akkor is csak azért éltem, hogy megkeressem őt.

Most is keresem.

Néha belenézek valakinek a szemébe… aztán tovább megyek. Nem ő volt, ez sem ő volt.

Néha belecsókolok valakinek a piros szájába… aztán idegenül néz össze a szemünk… ezt a vízcseppet sem én keresem. Valaki más.

Néha összesimulunk, amikor sír a tangó… kilessük egymás szíve dobogását… aztán fáradtan lehull a kezünk. Tovább.

Egymás lelkébe belenézünk… csókos éjjelek virágcsodáival teleszórjuk egymást… aztán búcsút intünk és mosolygunk hozzá… és keresünk, keresünk mindnyájan, mindig, míg világ a világ.

Lehet, hogy megtalálom ebben a lázas, furcsa életemben, amit ma élek. Lehet, hogy nem.

Mindenütt, mindig csak őt keresem.

Űz, hajt a vágy, hogy a szemébe nézzek, mert régi magamat látom meg benne, páfrányos erdők örökzöld csendjének meseóriását.

Hogy megszorítsam a kezét, és a lelkébe csókot leheljek, szebbet, szentebbet, mint amilyent valaha asszonyszájra adtam.

Egy pillanatra csak.

Aztán jöhet ismét a hullám, lerántthat a mélybe vagy sugárszálon az égig emelhet… valaki utánam csodálkozik…

Aztán lehetek harmatcsepp márciusi ágon, lehetek százöles tengermélybe zárva:

Mindörökre őt fogom keresni, és ő engem fog keresni mindörökre.

Ellenzék, 1931. 52. évf. 37. sz.

A jánosbogárka lepke akar lenni

Marcsa ott nőtt fel a belső udvaron, a rozoga palánk mellett, a gyom lepte, régi meszesgödör társaságában, egy kis malaccal és néhány búbos galambbal együtt.

A kis malac minden nyáron malackorát élte, őszre nyurga süldővé változott, télen át egy ólban lakott, rózsaszínűre gömbölyödött, és tavaszra vásárra vitték. Ezek a malackorszakok képezték eleinte Marcsa számára az élet lassú folyásának kilométerköveit. A palánk és a meszesgödör zárt birodalma nem rejtegetett minden napra új szenzációkat, egyhangú volt körülötte minden és egyforma nap nap után. A külvárosi kis palánkos udvarkák jellemző álmos lustasága tanyázott benne, és aki ott felnőtt, annak az élete is éppen olyan kellett volna legyen végig, mint a kisudvar a palánktól a meszesgödörig: nyugodt, álmos és egyhangú.

Tizenöt éves lett egyszer a Marcsa, és csodálkozva vette észre, hogy a világon egyéb is van, mint aprógyepes udvar, búbos galambok és az egyhangú évek jellegzetes malackorszakai.

Idegen emberek jöttek egyszer az udvarra, nézegettek, méregettek rajta, a belső szobába hosszasan elbeszélgettek az apjával, és az anyjának este ki voltak sírva a szemei. Ládák és kosarak kerültek le a padlásról, a ládákat és a kosarakat

mind-mind megtöltötték a ház megszokott, apró kis holmival, és lassan a bútorokat is kihordták mind az udvarra.

Marcsa döbbenve nézte ezt a változást.

Egy-egy kép fehér helyét riadtan nézegette a szennyesszürke falon, ijedten nézett egy-egy távolodó, megszokott bútordarab után, nem találta többé a megszokott szobák meleg meghittségét, megszokott álmos kis nyugalmát összetörve látta, pedig úgy megszokta már, hogy azt gondolta: örök életű. A ház egyszerre hideg és idegen lett, a falak könyörtelenül csupaszon néztek rá, és a kisudvar harmóniája megtört a szanaszét felhalmozott bútorok és ládák riadt, idegen vonalaival.

Emberek jöttek, nagy, hosszú szekerekkel és felraktak mindent. Az anyja síró szemekkel tett-vett a szekerek körül, hol beszaladt a házba, hol kiszaladt ismét, és néha feltört belőle a visszafojtott sírás. Az apja mély szótlansággal szívta pipáját, és Marcsa olyasmit vett ki az emberek beszédéből, hogy valami nagy-nagy szerencsétlenség történt velük is és mindenkivel, és hogy mindez azért van, mert valahol messze sok-sok ember megharagudott a magyarokra.

Marcsa nem értett a politikához, sem a közgazdaságtanhoz. Nem tudta, mi a tőzsde, mi a valuta, a krach és a hadikölcsön. A bankokról és az áresésekről semmit sem tudott, és így nem tudta megérteni azt sem, hogy amiért azok az idegen emberek megharagudtak ott messze valahol az ő szüleire, miért kell neki elbúcsúzni a háztól, a kisudvartól és mindentől, ami őt idefűzte.

Aztán nyikorogva elindultak a szekerek, emberek káromkodtak, lovak patája döngött erőlködve a rossz kövezeten, őt pedig kézen fogta az anyja és elindultak, sírva, mind a ketten, ki a megszokott csikorgású kiskapun, ki a riadt nézésű utcán, ki… az életbe.

*

Marcsa a város másik végébe került, közel a belvároshoz, egy öreg, rosszkedvű nénihez, aki egész nap csak jajgatni tudott és sopánkodni, hogy drága a zöldség, drága ez, drága az.

– Jaj, lelkem… – kezdte mindig, valahányszor vendége jött, ugyanolyan sápítozó kis öregasszony, mint önmaga, és ilyenkor vége-hossza nem volt a jajveszékelésnek.

Volt a néninek valami távoli rokona, egy hentesmester, aki néhanapján szintén ellátogatott hozzájuk, és aki éppen úgy unta a nénit, mint Marcsa. Izzadó kis pocakos emberke volt a hentesmester, jókedvű és élelmes, aki egy délután azzal lepte meg a mindig rémüldöző nénit, hogy mozit alapít.

Biztos üzlet, biztos üzlet! – igyekezett megvigasztalni a minden újítástól megrettenő öregasszonyt –, és itt van a Mária kisasszony – ekkor hívták Marcsát először életében Mária kisasszonynak –, őt is könnyű és jövedelmező álláshoz juttathatjuk.

Talán egy fél év sem telt el, és Mária kisasszony fekete kartonruhát kapott, fehér gallérral és egy kis fekete villanylámpát adtak a kezébe. Minden este öttől tizenegyig ott strázsált a piros függöny előtt, és kerekre nyíló riadt szemekkel nézte a vászonról lekáprázó ismeretlen, csodálatos új világot.

Világválságok, közgazdasági csaták, politikai bonyodalmak láncolata során így került Marcsa egy rozoga palánk, egy vén meszesgödör, nehány búbos galamb és egy kis malac álmos lustaságokba temetkezett bűvös tündérországából a Greta Garbók, Lilian Harvey-k, Dolores del Riók lázas, káprázató, hideg fénybirodalmába.

Az új névvel és az új foglalkozással együtt, valahol a régi tükrös asztal fiókjában félve és idegenül húzódott meg egy kis rúzs, egy kis púderes doboz és egy cifra üvegben valami kétes illatszer.

Járása öntudatosabb lett, fejtartása büszkébb, és a mosolyába egy egészen kevés kacérság is került valahonnan.

Mikor egy-egy fiatalembert végigkísért a lesötétített nézőtér széksorai között, és annak keze véletlenül az ő kezéhez ért: nem húzta vissza a kezét. Legfeljebb a villanylámpát tartót másik kéz remegett még meg egy keveset.

A filmvilág kiválóságait senki úgy nem ismerte, mint ő. Valahányszor új film érkezett, kerekre nyílt, csillogó szemekkel, dobogó szívvel leste, szívta magába annak az ismeretlen világnak minden káprázatos megnyilvánulását. Kis szűk birodalma, melyet pislogó jánosbogárka-mécsese eddig megvilágított neki, néma imádattal csüngött a vászon pompázó jelenségein.

Néha ott lehunyta szemét, és beleálmodta magát az ezerszer látott sztárok meseéletébe. Ilyenkor ő is hódító volt, büszke, dölyfös, és a hírnév szédületes csúcsait járta, mint ők, álmainak imádott fétisei: a Renata Müllerek, Brigitte Helmek és Lilian Harvey-k.

A kisudvar egyszerű Marcsájának a lelkét bűvös selyemfátylakkal szőtte tele a vászon romantikája, perzselő napfénynek gondolta a reflektorok hideg sugarát, és sok-sok magányosan elmerengett órán keresztül a külvárosi mozi kis jánosbogárkája tarka szárnyú, gyönyörű lepkének álmodta magát.

*

A férfi, aki üres lelke kis olcsó romlottságai fölött a szerelem bűbájos varázsköpenyével először lépett be az életébe, egy harmadrangú filmügynökség harmadrangú utazója volt. Nagyvárosok fertőin végiggázolt életű, fásult és félbenmaradottságával elégedetlen egzisztencia, akik sok szakismerettel és kevés felelősségérzettel tudta kihasználni az álmodozó kislány naiv hiteit.

Nagy metropolisok káprázatos életéről mesélt neki, sztárokról és nagy emberekről, akiket úgy szokott emlegetni, mint személyes jó barátait. Kis intimitásokat mesélt el nagy fontoskodások közepette a beérkezettek

magánéletéről, szédületes karriereket rajzolt a lány fantáziája elé, és hazudozásainak a színes hálóit mind szorosabbra fonta a vergődő leánylélek köré.

– Maga filmre született – mondta egyszer a lánynak –, kár, hogy így elrejti magát; maga karriert csinálhatna, különbet, mint a többiek!

Ettől a perctől kezdve, hogy egy nála tapasztaltabb ember komoly állítása által megerősítve látta a maga együgyű kis álmodozásait, méreg cseppent ezekbe az álmodozásokba. Fantasztikus tervek kergetőztek feldúlt agyában, és keserű daccal nézte a vásznon ragyogó pezsgős, ékszeres csodavilágot.

Aztán egy délután nem is jelent meg a szokott helyén. A kis villanylámpa gazdátlan maradt, az öreg tükrös asztalt vastagon belepte a por, és az ablakban riadt szemmel néztek össze a verbénák.

A törzsvendégek eleinte csodálkoztak egy kicsit, aztán nemsokára egy másik fekete ruhás lány szaladgált a széksorok között, és ő halkan, csendesen kiesett a piros plüss-székek esti életéből.

A jánosbogárkának szárnyai nőttek, a jánosbogárka kirepült.

A város, ahova a realizmus kegyetlenül hideg acélsínei és néhány kesernyésen fanyar emlékű éjszaka vitték, könyörtelen volt és idegen.

Könyörtelen volt, mert nem tudott és nem akart semmi meleget adni, semmi romantikát azért a sok romantikus érzésért cserébe, amelyekkel a jánosbogárka kis környezetéből felálmodta magát a dermesztő reflektorokig.

A romantika sok színes selyemfátyla rongyos cafattá vedlett csakhamar, és a szerelem aranypalástja helyenként kifeslett. A feslések helyén csupasz és undorító kijózanodások kandikáltak elő.

Kisült, hogy az ügynök úr, aki úgy beszélt a vállalatról, mintha annak sorsa legalábbis félig az ő kezébe lett volna letéve, nagyon kis szerepet játszik, és protekciója, minden hazudozás mellett is csak odáig vitte Máriát, hogy megengedték neki a statisztálást.

– Greta Garbo is így kezdte – jelentette ki az ügynök úr, de Márián már nem segített ez a kijelentés. Döbbenve, értelmetlenül állt a világgal szemben, és nem találta meg benne a helyét.

Nagy-nagy ürességet érzett a szívében. Az élet józan szele nekirohant az első kapaszkodónál, és álmodozás meg romantika nélkül döbbent egy idegen világra.

Valami összeomlott valahol, talán benne, talán körülötte, de valami hiányzott, valami, amire eddig támaszkodni lehetett.

Aztán az ügynök úr egy szép napon, amikor már nagyon alkalmatlan volt neki a mindig sírdogáló kislány, szépen vette a kalapját és eltávozott. Mária a kezét sem nyújtotta ki utána. Hagyta, hogy menjen. Nem volt már semmi érzés a szívében, ami ehhez az emberhez fűzte volna.

Mikor egyedül maradt a barátságtalan, szűk kis szobában, dacosan hátravetette a fejét, visszafojtott néhány tolakodó, félszeg kis könnycseppet, és elhatározta, hogy mégis karriert csinál, csak azért is.

*

Álarcosbál volt.

Már egész délután izgatottan és dobogó szívvel botorkált a stúdió díszletei és ezerféle furcsa gépezete között.

Egy óvatlan pillanatban aztán beosont a művésznő öltözőjébe. A szekrény ajtaja nyitva volt, bent pedáns rendben sorakoztak egymás mellett a csillogó, pompás estélyi ruhák.

Villámgyorsan a szekrényhez ugrott, kirántott belőle egy égszínkék selyemcsodát, kabátja alá rejtette, és már menekült is, görnyedten, futva a stúdióból.

Otthon ledobta kopott kis ruháit, és felöltözött a drága szép selyembe. Hosszasan nézte magát a töredezett tükörben, és furcsa, lázas fényben égett a szeme.

– Ma este, vagy soha, ma este, vagy soha…! – hajtogatta egyre magában, és úgy érezte, hogy végre-végre sikerülni fog minden.

A bálterem pazar fényében káprázva tántorodott meg. Valaki megállt előtte és meghajtotta magát. Aztán táncoltak. Suhantak a ragyogó parketten, és rózsaszín ködben úszott körülötte a világ.

Később pezsgőt ittak. A férfin elegáns frakk feszült, kezei gondozottak voltak és puhák, nem olyan ormótlan és durva munkáskezek, mint amilyeneket eddig megszokott. A fekete selyemálarc mögül csillogó szemek keresték a tekintetét, és lágy szavak zsongtak a fülébe.

Nesztelen léptű pincérek suhantak körülöttük, és mindenütt kacagás hullámzott a szeparék felől.

Lehunyta a szemét és nagyon boldognak érezte magát. Az álom beteljesült! Hát ez a dicsőség, a karrier, az annyiszor megálmodott sztárok meseélete! Ahol minden pezsgő és minden kacagás, ahol az életnek apró kis gondjai nincsenek, csak zene, zene és fény! Márvány és selyem és halk udvarias szavak…

Sok pezsgőt ivott. Valaki megfogta a kezét és vitte, kárázó, fényes termeken keresztül… hideg levegő csapódott az arcába… valami zenefoszlány halkan utána tévedt…

Aztán egy autó puha ülése ringatta lágyan és suhant vele az éjszakába… valaki vadul a szájába csókolt… mindegy volt már…

Gyűrötten és fáradtan ébredt. Szeme megakadt a mennyezet ismeretlen cirádáin, és hosszasan eltűnődött rajtuk. Aztán körülnézett. Idegen szobában feküdt, szép és drága bútorok voltak körülötte. A falakat kék tapéta díszítette, és kék selyemhuzat fedte a bútorokat is.

Rosszkedvűen emlékezett vissza az éjszakára, és keserű lett tőle a szája íze. Valamit keresett a szobában. Valami kis kopottságot talán a bútorokon, vagy a tapéta kínos simaságán egy kis hézagot, valamit, ami egy kis intimitást, egy kis melegséget kölcsönözött volna a környezetnek… de nem talált. Merev volt,

kínosan új volt és rendes, nagyon hideg arca volt a szobának. Mint az olyan embernek, akinek nincsen szíve.

A férfira gondolt. Vajon ki lehet? Bizonyára valami nagy úr. Ez a nagy úr most neki adja a palotát, autót ad neki és sok cselédet, és mindenhova elviszi magával… hiszen ezt így szokták a filmeken. De ő nem fogad el semmit. Csak arra kéri meg, hogy adjanak neki egy szerepet. Egy szép, szép szerepet. Olyant, amilyen a Greta Garbónak szokott lenni. Hogy eljátszhassa. Hogy világhírű legyen. Hogy láthassák otthon is…

És még valamit fog kérni… azt fogja kérni, hogy szeresse őt. Igen, szeresse őt nagyon, mert úgy vágyik egy kis szeretet után… és minden este hozzon egy csokor piros rózsát…

Ebbe a szobába pedig fog szerezni nehány jóindulatú, meleg, régi bútort…nem baj, ha egy kicsi kopottak is…

Álmodozva öltözködött föl.

Mikor készen volt, kopogtak az ajtón. Egy merev arcú inas lépett be és egy tálcát hozott. Letette az asztalra, aztán várakozva állt meg az ajtóban. Szemtelenül nézett rá és vigyorogva. A tálcán egy boríték volt.

Csodálkozva nyúlt a boríték után.

Egy bankjegy hullott ki belőle. Írás nem volt, egy sor sem.

Döbbenve állt néhány pillanatig. Végtelen hosszúnak tűnt ez az idő. Aztán felvette a pénzt, retiküljébe tette és elindult az ajtó felé. Nagyon sápadt volt.

Az inas akkor is vigyorgott, mikor az előszoba ajtaját nyitotta ki előtte.

Céltalanul indult el az utcán. Dél volt. Rőt árnyak lapultak a kapualjakban, beűzte őket a novemberi napfény. Ablakok üvegje kíváncsian csillogott, és kis csipkefüggönyök kandikáltak félénken elő az ablakok mögül.

Borzalmas fáradtságot érzett. Tagjai ólomnehezek voltak, és fejében ólomlábú gondolatok csatangoltak rendezetlenül. Egy régi kisváros csöndes utcácskáira gondolt, napsütéses délutánok álmos unalmára, és valami névtelen fájdalom hasogatta a szívét.

Hirtelen megállt. Valahol a külvárosban volt már, apró házikók csodálkoztak a szemébe, és düledező palánkok hívogatólag integettek. Egy kapu nyitva volt és túl rajta aprógyepes udvaron galambok sétáltak, macska nyújtózott álmosan a palánk tövében, és az udvar közepén árva meszesgödör búslakodott.

Kilométerek tűntek el, országhatárok tűntek el a szívében, és ő csöndesen nekidőlt a palánknak, nézte az idegen udvar idegen galambjait, nézte a meszesgödröt és az álmos macskát a palánk alatt… és a szeméből csillogva peregtek a megbékélés kristálycseppjei.

Valahol messze fütyült egy vonat, és az őszi délután lomha csöndje fázósan beleremegett.

Ellenzék, 1931. 52. évf. 79. sz.

Halállovag

Bűvölő mosolya, daliás termete nem volt, testét nem takarta csillogó egyenruha, a kardnak és a csóknak nem volt mestere. Arca sápadt volt, a tekintete fáradt, keskeny, csukott ajkai mögött el nem mondott szavak fájtak, és a szeme mélyén lappangva élt sok emberi titok. Vézna volt és alacsony, görnyedten hordozta magát, harci kedv helyett csak vágyak éltek a szívében és valami rettenetes, keserű cinizmus, mint mindenkiben, aki naphosszat a halállal komázik.

Tízéves sem volt, mikor először találkozott vele.

Nyáron történt, egy félreeső kis falucskában. A folyó tavasszal elvitte a gátat, talán mert megunta már, talán mert egyéb dolga nem volt, és alig hagyott meg belőle egy-két kiálló pillért, korhadt és likacsos, fekete gerendát. A gátat nem építették újra, hiszen a malom is megbukott rég, nem sok értelme lett volna a gátnak. Csak éppen hogy a kiálló pillérek közé kinyújtóztattak két szál hosszú deszkát, és azon jártak át egymáshoz az emberek.

Ezen a padlón ment át estefelé. Isten tudja, micsoda álmok kísérték akkor is, de amint elgondolkozva és a magasba nézve (éppen egy kicsi felhő úszott felette, azzal beszélgetett) haladt csendesen, egyszerre csak üresbe lépett le a lába. Valami furcsa borzongás futott végig rajta. Lent harsogva morajlott a víz, fehér tajtékok csapkodtak a hegyes cölöpök között és zúgva rohantak tovább.

És ő lépett lefelé.

Egy pillanat volt az egész, vagy talán annyi se.

Aztán valamiben megakadt a lába. Egy pillér volt. Egykedvűen és szürkén meredt fel a vízből és nyújtózott, hogy a deszkát elérje. Két arasz volt közte és a deszka között. A pillér talán bosszankodott is, hogy véletlenül éppen ott kell álljon, vagy lehet, hogy egészen mindegy volt neki.

Az egyensúly visszabillent. Kicsit sápadtan nézett le a zúgó, fenyegető mélybe, és akkor látta meg Őt.

Fehér arca volt, és nagyon szelíden mosolygott rá. Aztán búcsút intett és eltűnt. Csak egy pillanatig tartott az egész, de talán ez volt a legnagyobb pillanat az életében.

Mikor másodszor találkozott vele, már régi ismerősök voltak.

Az ágya mellett ült, és megsimogatta néha a homlokát.

– Tüdőgyulladás – mondta a doktor, és megcsóválta a fejét. Kívül az ajtón pedig ezt mondta az apjának:

– Amíg Isten van, remélni lehet.

Akkor hosszasan maradt vele. Nem beszélt, csak ült az ágya szélén, és nagyon szelíden nézte. Aztán egyszer felkelt és elment.

Attól kezdve gyakran gondolt rá. Megtörtént, hogy az emberek rosszak voltak hozzá, nem értették meg a lelkéből felfakadó gyermekérzéseket, igazságtalanok voltak és kegyetlenek, mint annyiszor a nagyok. Ilyenkor mindig Ő jutott eszébe. Nehány pillanatig látta a szemét, azt a megnyugtató, jóságos szemét, aztán ránézett

a fákra, a virágokra, az égre, szépnek, gyönyörűnek találta mindezt, és halk csuklással zokogott elő szívéből a bánat.

Lassan felnőtt.

Megszokta, hogy minden ember egy idegen lény ezen a földön, akármilyen kapcsokkal is csatolja őket egymáshoz a vér, borzalmasan messze van mégis egymástól a lelkük. Minden embernek csak a maga érzései a fontosak, mert minden ember azt hiszi, hogy csak őérette van a világ, és minden, ami rajta van ezen a világon, felesleges, ha nem az ő vágyait szolgálja.

Önzésnél egyebet nem látott a földön és azt gondolta: ilyen kell legyen a világ.

Aztán egyszer találkozott egy nővel. Az rámosolygott, a mosoly bekúszott a szívébe, és az illúziók színes gyöngyeivel díszítette fel az érzéseit.

Szerelmes volt. Furcsán és bolondul volt szerelmes, hiszen furcsa és bolond ember volt ő maga is. Az élete értelmét látta meg ebben a szerelemben, és hitt benne minden felszabadult hitével, azzal a megkínzott, szomorú hittel, amit már olyan korán rongyosra tépett az élet rosszaságainak sok kis tüskebokra.

Apja rossz szemmel nézte ezt a szerelmet, anyja régen nem volt már akkor. Küzdött és dacolt, kész volt mindent-mindent feláldozni, és szegény, szomorú kicsi fiatalságát két kézzel szórta szét a munka robotjába.

Aztán, mikor már majdnem minden megvolt, mikor már szinte-szinte valóra válhatott volna az a sok megálmodott álom, valami borzalmas dolog történt.

A lány, a lány, akiben jobban bízott, mint saját magában, aki több volt számára a világ minden egyéb dolgainál, a lány másnak adta a kezét.

Azért, mert annak többje volt.

Valahol minden összeomlott akkor. Hogy hol omlott össze és mi volt az, azt nem tudta. Annyit érzett csupán, hogy sok-sok erős, láthatatlan kötél elszakadt, és összeomlott valami láthatatlan, hatalmas dolog, és magával rántotta a napot az égről, a csillagokat, a holdat, a fákat, mindent, mindent.

Olyan üresen és olyan megdöbbenve állt a világban, hogy a Halál megsajnálta szegényt és megállt mellette.

Sokáig álltak így egymás mellett, és elbeszélgettek hosszasan.

Aztán kezet fogtak, és azt mondták egymásnak:

– Viszontlátásra!

Attól kezdve mindennap találkoztak, és mindig így búcsúztak el.

Akkor született meg benne az a rettentő keserű cinizmus.

Inni kezdett. Komolyan, megfontoltan. Mintha minden percet előre meggondolt volna már. Néha télen, amikor legvadabbul orgonált a szél, vágott a hó, lement az utcára kiskabátban, így kószálta be az éjszakákat, és fütyörészve figyelte, hogyan hatol csontjáig a hideg.

Szertelen, bolond dolgokat követett el, és az emberek, akik általában nem sokat törődnek egymással, csodálkozva nézték, aztán vállat vontak és azt mondták: bolond.

Adósságokat csinált. Kérte az apját, hogy fizesse ki, hosszú és szomorú levelet írt, hogy ez az első és utolsó kérése életében.

Kis összegről volt szó, de talán a levél nem tetszett az apjának, mert nem értette meg (sohasem próbálta régen sem megérteni a fiát, mindig azt várta, hogy az közeledjen), talán egyéb, de nem fizetette ki, és érdes hangú levélben válaszolt. Kijelentette, hogy lump, korhely fráter, aki azt sem érdemli meg, hogy levegőt szívjon, elvetemült rossz gyerek, aki csak bánatot tud okozni neki. Ha öngyilkos akar lenni, megteheti egészen nyugodtan, ő nem fogja visszatartani. A meg nem értés és az apa elkeseredése nyilallt a levélből.

Elolvasta, aztán csodálkozott egy kicsit, talán sóhajtott is egyet, és új adóssággal kifizette a régit.

– Most már úgyis mindegy – mondta, és adósságra adósság gyűlt, és az a csekély kis összeg akkorára nőtt, hogy ellepte nyakig.

Már csak játszott az élettel és mindennel, ami körülötte volt, jókedvű volt, és viccelt a halállal. Érezte, hogy már csak napjai vannak. Néha megsimogatta a revolverét, és hosszasan nézett farkasszemet a kis fekete csővel. Megtörtént, hogy golyót tett a csőbe, halántékához szorította a hideg acélt, és ujjaival játszott a ravaszon. Valami furcsa borzongást érzett olyankor. Olyanfélét, mint akkor régen, amikor lefelé lépett a pallóról.

Egyszer aztán, talán az utolsó pillanatok táján, az utcán egy nő jött vele szembe. Nem volt rajta semmi különös, talán nem is vette volna észre, de véletlenül, egészen véletlenül összevillant a szemük.

Egyszerre álltak meg.

Sohasem látták, mégis megismerték egymást. Szemeikben egymás vágyait, álmait, érzéseit látták felködleni, egyforma ritmust dobbant a szívük, és ők megértették azt, amin annyit gondolkodtak már: megértették, hogy egymást keresik ezen a földön.

Úgy fogtak kezet, mint régi ismerősök. Mosolyogtak és megcsókolták egymást. Azt mondták:

Végre. Végre újra viszontláttuk egymást.

Aztán körülnéztek és látták, hogy milyen szép kék az ég, mennyi madár dalol szerte a fákon, és milyen meseszép a világ. Csodálkoztak, hogy ezt csak most vették észre, nevettek, aztán újra megcsókolták egymást, és karöltve indultak neki az életnek.

Egy fordulónál valaki szembejött velük. A nő nem látta, csak a férfi. Megismerte rögtön. Ő volt, a Halál! Megállt előtte, és intett neki.

– Gyere.

Aztán újra elment.

Megsimogatta a nő haját.

– Menjen most szépen haza, itt elbúcsúzunk.

– Maga hová megy?

– Nem fontos. Ahova én megyek, oda úgysem vihetem magát.

A nő nem vette észre a lappangó hangsúlyt. Elbúcsúzott.

– Este várom.

Mikor könnyed lépteivel eltűnt az utcán, a férfi nekitámaszkodott a falnak és köhögni kezdett. Nehezen, fuldokolva köhögött, és vér piroslott a zsebkendőjén.

Szobájában már várt rá a Halál.

– Nem akarok meghalni! Nem akarok!

Amaz szelíden megsimogatta forró homlokát, és beszélni kezdett.

– Ha nem akarsz meghalni, én nem erőltetem. Még élhetsz néhány évet. De figyelj ide. Évek óta higgadtan és megfontoltan romboltad szét magadban a fiatalságodat, mindent úgy intéztél, úgy terveztél, hogy végezz magaddal. Sikerült neked. Te már a halálra rendezkedtél be, nem az életre. Holnap már összeesel az utcán, holnapután rád omlik minden adósságod, nem menekülhetsz sem az egyik elől, sem a másik elől. Posványba zuhansz, mélyre, nagyon mélyre, és magaddal rántod azt is, aki veled marad. Hát élj.

Még egyszer végigsimított a homlokán, aztán elindult az ajtó felé. Ott megállt.

– Nagyon szereted?

Nem felelt.

Elmélyedve gondolkozott, aztán levélpapírt vett elő és írni kezdett. A Halál lábujjhegyen elhagyta a szobát.

Így írta meg a levelet:

„Kedves Kisasszony!

Egy vallomással tartozom: én csúnyán becsaptam magát. A nagy szavak, amiket mondtam, üres frázisoknál nem voltak többek, és hazugok voltak a csókjaim, mind. Kisasszony, én mást szeretek. Valami szeszély játszatta végig velem ezt a komédiát, beismerem, csúnya és gonosz dolog volt. Gyűlöljön, feledjen el, és legyen nagyon boldog…”

Megcímezte a levelet, kabátot vett fel, kalapot, aztán lement az utcára. A levelet postaszekrénybe dobta.

Fütyörészve végigment a városon a rohanó folyóig, és megállt a parton.

Egy szomorúfűzet hosszasan nézett, és eszébe jutott egy másik szomorúfűz a kertben, majd kis csillogó revolvert vett elő, megsimogatta, és a halántékához illesztette, kicsit mosolygott és meghúzta a ravaszt. Lezuhant az üvöltő folyóba.

Mikor becsukódott mögötte a nagykapu, és ő kicsit félszegen és esetlenül állt meg a Csend palotájának legalsó fokán, valaki szembejött vele.

Megismerte.

Vállára tette a kezét és csendesen szólt:

– Sokat szenvedtél, nagy szeretettel a szívedben. Derék ember voltál. A mindent megértő Csend jegyében lovaggá ütlek!

Kopott öltözete egyszerre csillogó, pompás egyenruhává változott, termete kiegyenesedett, mosoly szökött az ajkai köré, és egyenes, büszke léptekkel ment végig az őrség tisztelgő sorfala között.

A legelső lépcsőről visszanézett.

Lent, messze, nehéz, szürke ködök ültek, álmosan kóválygott a föld, nagyon szép volt és nagyon szomorú.

Hosszasan nézte.

Aztán feszesen csákójához emelte a kezét. Tisztelgett.

Ellenzék, 1931. 52. évf. 111. sz.

52 fillér

Suhogó akácok között kattogva rohant a motorvonat, néha belebődült a hullámzó búzatáblák sárga tengerébe, mely fölött arany káprázatban ragyogott a júliusi napfény, és az Alföld fülledt csendjén át vitte az ablakok mögé csukott különös, idegen világot.

Nóra az ablak mellett ült, a kezemet fogta, és nézett ki az elmaradó tanyák után. Hosszú, árnyas szempillái alól olyan révedezve kalandozott el a tekintete, mintha nem a körülötte levő világot nézte volna, hanem túl mindenen, egy ismeretlen jövendő messze titkait.

Ismertem jól ezt a nézését, hiszen nem először búcsúztunk már akkor. Néha megszorította a kezemet, és ilyenkor valami halvány gyöngyszínű csillogás osont a selymes szempillák alá, aztán gyorsan elfordította a fejét.

Rajtunk kívül alig voltak utasok.

A kalauz álmosan bóbiskolt az ajtó mellett, egyik sarokban harcsabajszú vidéki bácsi horkolt, és két néni vontatottan beszélgetett a zöldségárakról.

Legtávolabb tőlünk egy fiatalember ült. Szúrós szemű, energikus állú, zárkózott arcú férfi, akinek minden vonásán meglátszott a munka, a céltudatosság és a gondolkodás. Furcsa, keserű vonásokat láttam a szája szélén: Nóra talán nem vette észre – a nők mindig távolabb néznek, és a közeli dolgokat ritkán látják meg –, de én határozottan éreztem, hogy az az ember ott szemben velünk, azzal a csukott hideg arccal, azok mögött a gondolkodó szemek mögött, valamikor nagyon-nagyon csalódott. A csalódás árnyékot hagyott, az árnyék ott lakott a szívében, és néha kiült a szájszögletekbe, azoknak a keserű barázdáknak a szélébe.

A szanatórium előtt nagyot zökkent a kocsi, aztán megállt. Már a városban voltunk. A kalauz kinyitotta az ajtót, valakit besegített rajta, aztán elindultunk. Nem néztem oda, mégis tudtam, hogy nő szállt be hozzánk. Halk és szerény hangon megköszönte a segítséget, elhelyezte a csomagját és leült. A kalauz pénzt kért tőle, mire egy kis csend következett, majd újra a kalauz hangja szólt:

– Nem elég, kérem. Még ötvenkét fillért kérek.

– Hogyan? Hát nem huszonnyolc?

– Nem, kérem. Nyolcvan. Ez nem villamos.

– Nem villamos? Hát micsoda?

– Ez, kérem, motorvonat. Ide a legkisebb értékű jegy nyolcvan fillér. Ez nem belforgalmat bonyolít le, kérem.

A párbeszédre mindenki felfigyelt. Az utasok szánakozva és kárörvendve mosolyogtak azon, hogy valaki nem tudja megkülönböztetni a villamost a motorvonattól. Az utasok többnyire rosszmájúak ilyenkor.

A nő, aki a figyelem központjában állt, még egészen fiatal volt, alig lehetett tizenhat éves. Egyszerű, kicsit szegényes fekete ruha volt rajta, kopott cipő és kopott harisnya. Kalapot nem viselt, dús, barna haja hosszú tincsekben lógott a vállai mögé, és hosszúkás, nagyon finom sápadt arcában fényes, fekete szemek csillogtak. Magas, karcsú alakjával egészen különös jelenség volt, éppen úgy lehetett volna elszegényedett hercegnő, mint tüdőbeteg munkáslány.

Mereven, sápadtan állt a kalauzzal szemben, nagyon ijedten, és még halkabb lett a hangja.

– De én azt hittem, hogy ez villamos.

A kalauz türelmetlenül felelt.

– Tévedni tetszett. Még ötvenkét fillért kérek.

Hosszú csend következett. A lány nem nyúlt a táskája után, csak sápadtan állt, és ijedt szemekkel nézett a kalauzra. A kalauz várakozva nyújtotta a markát.

Mindenkit odafigyelt.

– Csakhogy… csakhogy nekem nincsen csak huszonnyolc fillérem.

Alig hallhatóan súgta ki a szavakat, mégis mindenki meghallotta. A nevető arcok egyszerre elkomolyodtak. A szó, hogy „nincs”, mindenkit tompán megütött. Most már mindenki feszülten figyelt a kalauzra. Valami megoldást vártak tőle. Mindnyájan a kalauztól vártuk a megoldást.

A kalauz vállat vont.

– Akkor a következő megállónál leszáll. Nagyon sajnálom, de nem tehetek mást.

Az utasok megkönnyebbülten néztek össze. Á, hát csak leszáll. Nem történik vele semmi nagyobb baj. Leszáll, aztán a kis tüdővészes testével és a nagy csomagjával elsétál szépen a belvárosba, a villamosmegállóig. Hát persze, hiszen ez egészen természetes.

Ebben a percben megszólalt valaki.

– Kalauz úr, fizetem a különbözetet.

Az utasok újra odafigyeltek, elmosolyodtak, tetszett nekik a dolog, látszott rajtuk a csodálkozás, hogy ez nekik nem jutott az eszükbe. A fiatalember, aki a legtávolabbi sarokban ült, szótlanul kivette a pénztárcáját, kiszámolt ötvenkét fillért, átadta a mosolygó kalauznak, aztán újra zsebre vágta a tárcát, és egy

pillantásra se méltatva a lányt, tovább bámult maga elé, ki az ablakon, mintha semmi figyelemre méltó sem történt volna.

A lány ijedten és tétován állt, vértelen arca belepirult a kalauz sunyi mosolyába, mikor a jegyet átnyújtotta. Feszesen, mereven állt, kezében a csomaggal, és nem mert senkire se nézni. Olyan nyomorult és olyan szánalomra méltó volt szegény, ijedt és kiszolgáltatott.

Vártam, hogy mit fog mondani. Először azt hittem, hogy visszautasítja. Egy büszke fejmozdulatot vártam tőle, egy fagyos szót, mely megtilt minden közeledést, és nem fogad el alamizsnát senkitől.

Aztán azt hittem, hogy oda fog menni ahhoz a fiatalemberhez, és egy udvarias mosollyal megköszöni a pillanatnyi szívességet, és elkéri a címét, hogy a kölcsönt visszajuttathassa.

Még azt is elképzeltem, hogy egy kacér mosollyal megköszöni, és leül melléje, elbeszélve kis élete történetét, vagy félénken és alázatosan viselkedik, mint egy kiszolgáltatott kis madárfióka.

De egyik sem történt. Mozdulatlanul és mereven állt a helyén, nem nézett sehova sem. Ijedt volt és mégis büszke, kiszolgáltatott és megközelíthetetlen. Csak az arca volt sápadtabb és a szeme fényesebb, mint azelőtt.

Hosszú, feszült csendben mentünk tovább. Senki sem szólt, csak elmélyedve nézett maga elé, és a motor dübörgött egyhangúan. Néhány megállón haladtunk így át, lassan megfeledkeztem az egészről, fontosabbak voltak a magam érzései, hiszen búcsúztunk.

Nóra a kezemet szorította, kis hegyes körmei belevéstek a tenyerembe, és valami fájdalmas zsibbadás fogta körül a gondolataimat. Mondani szerettem volna valamit, mindegy, hogy mit, valamit arról, hogy ne feledjen el soha, hogy szeressen mindig ilyen nagyon, valami olyasmit szerettem volna mondani, hogy ne legyen szomorú, hiszen találkozunk még, hiszen boldogok leszünk egyszer együtt, amikor majd nem kell elbúcsúzni többet sohasem.

De nem szóltam semmit. Nem szólhattam. A motor dübörgött és suhantak a házak, a kerekek kattogtak a sínen: a síneken vágtató életet éreztem úgy dübörögni akkor, és a házak úgy suhantak, mint az érzések az ember életén át. Csak a kezét szorítottam vissza, és láttam, hogy könnyes lesz a szeme, és ez nagyon fájt, mert láttam, hogy ő is szeretne mondani valamit, és nem tudja kimondani ő sem.

A végállomásnál nagyot zökkentünk. A valóságba zökken így vissza az ember, ha valahová nagyon elkalandozott.

A fiatalember elsőnek szállt ki. Szótlanul ment el a lány mellett, nem is nézett rá, talán nem is várt tőle semmit. A lány kicsit tétován előrelépett, mintha mondani akart volna valamit, de a férfi már leugrott a lépcsőn, és gyors léptekkel indult el az utcán. A lány egy darabig tanácstalanul nézett utána (még mindig ott állt, azon a helyen, ahol a kalauz kérte tőle a pénzt), aztán felvetette a fejét, ő is kiszállt. Az utcán még egy pillanatra megállt, figyelve nézett a férfi távolodó alakja után, de az

nem fordult vissza. Aztán felkapta a csomagját és nyugodt, biztos léptekkel indult az ellenkező irányba.

Már messze voltunk, mikor Nóra csendesen megszólalt.

– Látod, milyen érdekes. Ez a két ember itt összetalálkozott, mindegyik adott magából valamit a másiknak, egy furcsa kicsi emléket és egy nagy kérdőjelet az emlék mellé, és soha többet nem találkoznak össze. Soha többet… milyen furcsa ez a két szó… soha többet… mondd, miért van ez? Miért olyan hideg a szám, ha azt mondom: soha többet…?

Soha többet… suhogták az akácok a járda mellett… soha többet… csilingeltek a villamosok… soha többet… dideregte a szívem… és valahol messze fütyölt a vonat.

*

Talán eszembe sem jutott volna az egész, hiszen olyan régen történt mindez, és az ember borzalmasan hamar maga mögött hagyja a hangulatait.

De a múltkor egy levelet kaptam és osztrák bélyeg volt a borítékon. Többek között ez volt a levélben:

„Egészen furcsa találkozásom volt a minap. Talán emlékszel még arra a nőre, akinek nem volt csak huszonnyolc fillérje a sínautóra és egy fiatalember fizette ki helyette a hiányzó ötvenkét fillért. Nahát, a múltkor a hotel éttermében összetalálkoztam velük. Karonfogva jöttek be, és nagyon előkelően viselkedtek. Később megtudtam, hogy a hotelben laknak, és érdeklődtem a portásnál. Azt a felvilágosítást kaptam, hogy dr. Szentpéteri és neje Magyarországról jöttek és Davosba utaznak. Ugye, milyen különös találkozás? Te hitted volna ezt, akkor? Milyen szeszélyesen bolond is az élet…”

Magam előtt látom őket. Szentpéterit és a feleségét, amint az egyik hideg arccal ül a kocsi sarkában, és néz ki az ablakon, a másik sápadtan és ijedten áll a nagy csomagja mellett.

Most pedig Davosban vannak. Talán nagyon boldogok, talán nagyon boldogtalanok, de akárhogyan is van, regényt játszott velük az élet, meglepő, különös regényt, ötvenkét fillér árán.

Ellenzék, 1931. 52. évf. 174. sz.

A Volga-parti lány

Valamivel távolabb állt tőlük. A tűz megvilágította az arcát, és szeszélyes színekkel dobálta tele. Mereven nézte az izzó zsarátnokot, szemrebbenés nélkül, dús fekete haja kuszáltan omlott a vállaira, és az ajka néha remegve próbálta utánozni az idegen szavakat.

A hadifoglyok magyarul beszélgettek. A nyári éjszaka álmosan és lustán ölelte körül őket, a földszagú mezők illata összekeveredett az ég végtelenjéből alázuhanó csillagfénnyel, és furcsa, babonás ízt adott a szavaiknak.

– Otthon aratnak már – mondta az egyik, és sokáig nem felelt rá senki.

Valaki nagyon hosszasan nézte az ég valamelyik piciny csillagát, aztán egészen halkan utánamondta:

– Holnap lesz nyolcéves a kisfiam…

Ő mindezekből nem értett semmit. Talán az ösztöne súgta meg inkább, vagy az akadozó hangokból következtetett, de megérezte, hogy most nem szabad szólni, most nem szabad nevetni, mint máskor, csak ülni csendesen és nézni a tüzet.

A Volga zúgását elhozta a szél, és valahol a messze mezőkön oroszok énekeltek, ábrándos, bús orosz dalokat.

Valahol géppuskák kattogtak, és gránátok ástak füstös poklokat a mezítelen földbe. Valahol az alkonyatnál vörösebb volt a vér, és a nyári ég végtelen zenitjénél is olcsóbb. Valahol emberek vitték ki csonka életüket rémült szemekkel, dideregve a halál elé, valahol sikolyok és hörgések születtek csak, és véresen nyíltak a réten a virágok.

A Volga mindezekről semmit sem tudott. A Volga békéről muzsikált, és romantikát ringatott a habja. Körülötte nyár volt, olyan, mint mindig, és virágait nem öntözte vér.

*

Léptek közeledtek. Orosz katona jelent meg a tűz fénykörében.

– Posta.

Mind felugráltak.

Nevek hangzottak el és kis, izgatott felkiáltások.

Az orosz kiosztotta a leveleket, aztán döngő léptekkel tovasietett.

Mindenkinek jutott.

A lány ülve maradt, és nézte a boldog arcokat. Nézte a szemükben az örömet, amint feltépték a piszkos borítékot, amint könnyes tekintetük végigsimította az ismerős betűket. Valakit keresett közöttük. Nem találta meg.

Szeme kíváncsian kutatott a hadifoglyok közt, aztán lassan felkelt és elindult a folyó felé.

Ott találta meg, a folyóparton. Egyedül állt, és nézte a vizet. Nézte, nézte és nem mozdult. Még akkor sem, amikor a lány megállt mellette, és vállára tette a kezét.

– Nem kaptál hírt? – kérdezte oroszul.

Tompán felelt.

– Nem.

A szó végigsuhogott a folyó fölött. Hideg leheletétől megborzongott a víz, és halk sóhajt küldött utána.

Szótlanul álltak. Aztán a lány feje lassan a férfi vállára hajolt. Talán súgott is valamit a fülébe, de a férfi karja is elindult lassan és magához ölelte. Ketten nézték a nagy vizet tovább. Sokáig álltak így.

Egy mese, mikor a hold nagyon ragyogott, és nagyon közel tüzeltek a csillagok, lehúzta ujjáról a gyűrűt.

Neked adom – mondta, és keserű mosoly ült a száján.

Az asszonyra gondolt, a mosolygó arcú kis barna babára, aki sohasem ír, aki sohasem gondol rá, aki azóta, ki tudja, milyen boldog… mással.

A lány szemeit könny futotta el.

– Köszönöm… nagyon köszönöm… hiszen én ezt sohasem kértem tőled… én csak egy kis halászleány vagyok, anyám a Volga, testvérem a szél… ha egyszer majd szabad lesz hazamenni, úgy elmarad mögötted az én emlékem is, mint a nagy víz zúgása, vagy mint a szél és sok tarka kis meséje a csillag csókolta, drága orosz rónán… nekem ne mondd, hogy nem hagysz el soha… a fecskék útra kelnek ősszel…a levelek lehullnak mind egy szálig… és jön a hó… hiszen ilyen a világ sora, és én csak egy szegény halászleány vagyok…

– Hanem a gyűrűdet, azt elteszem. Megőrzöm jól, s ha egyszer útra kelsz, hogy eltávozz örökre tőlem, hogy hazamenj a Te régi hazádba, amelyről annyi sok szépet meséltél, amelyet áldjon meg az én Istenem is, akkor majd visszaadom neked ezt a gyűrűt, hiszen akkor szükséged lehet rá újra…

– De azt ne mondd, hogy „soha”, és ne mondd, hogy „örökké”. Mert kinevet a Volga, és kinevet a szél, s a tovaszálló fecskék kinevetnek, és szomorú lesz utána a szívem…

Valahol ősz lapult már akkor, és sokkal halkabban jártak a szelek.

*

Szerelem volt? Lehet. De lehet, hogy csak a magány tette, hiszen a magány közel hozza egymáshoz az embereket.

A hadifoglyok munkát kértek. Beosztották őket, kit ide, kit oda. Így majd talán csak jobban áttelelnek.

Őt a közeli kastélyba osztották be munkára. Másodinas szerepét töltötte be, doktori diplomája után leginkább ennek a munkának felelt meg az oroszok elbírálása szerint.

A lány egyedül maradt a Volga partján. Egyedül csatangolt tovább, úgy, mint régen. Egyetlen barátja a nagy víz volt, egyetlen rokona, egyetlen szeretője. A lomha, nagy víz, amely szürkén és álmosan ömlött alá a lankás partok között, és falevelet vitt magával, sok-sok kis nótát vitt magával rónáról rónára, végig a nagy síkságon.

Egy reggel aztán fehérbe öltözött körülötte a mező, amíg a szem ellátott, nem volt egy madár sehol, csak a szél zúgott tovább, éppen úgy, mint azelőtt, csak valamivel szomorúbban.

Az öreg folyó csodálkozva locsogott egy kicsit, szólítgatta a partjait, de mivel azok nem tudtak felelni a hó alól, egy éjjel ő is csendesen magára húzta szürke takaróját, és mire feljött a csodálkozó szemű nap: áttörhetetlen jégpáncél takarta mindenütt, egyforma, szürke és hideg.

Csak a jégpáncél alatt dobogott egészen halkan az alvó nagy folyó meséket ringató bús, meleg szíve.

*

Egész nap a kemence melletti padkán üldögélt. Nem ment sehova, nem csinált semmit, csak ült, ült és a nyárra gondolt.

Arra gondolt, amikor a tábortűznél először látta meg a sápadt, szomorú fogoly idegent. A fogolytáborra gondolt, ahova nap nap után eljárt, eleinte halat vitt nekik, a hallgatag embereknek, akik olyan szépen és olyan szomorúan tudtak nézni.

Később már magától is elment, ha nem is volt semmi vinnivaló. Messziről nézte őket és énekelt nekik. Lassan összebarátkoztak vele.

Megtanította őket sok szép Volga-parti dalra, és ők is tanítottak neki néhány különös ízű, idegen nótát, nótákat, melyekben annyi volt a szomorúság és annyi volt a nyári éjszakák romantikájából.

Egy este aztán megismerkedett vele.

Csodaszép nyári este volt, a lenyugvó nap sugarai pirosra festették a Volga vizét, és a hadifoglyok a háborúról beszéltek.

Ő nem szólt közbe. Nem szeretett a háborúról beszélni.

Csendesen lesétált a folyópartra, egy kis kiálló kőre leült, fejét tenyerébe hajtotta és nézte a vizet.

Utánaosont.

Egészen közel ment hozzá, és leült melléje. Nem nézett rá, egyikük sem szólt.

Aztán énekelni kezdett. A férfi mozdulatlan volt. Csak amikor elhallgatott, emelte rá szomorú, fekete szemeit.

– Énekeljen még…

A hangja lágy volt és szívbekúszó.

Azontúl minden este énekelt neki.

Ezekre a szomorúan édes kis nótákra gondolt, mikor ott ült óraszámra a kemence mellett és kint fehéren, hidegen hallgatott a Volga.

Csak a szél zúgott be néha az ablakon, és a ház falához verte a havat.

*

Egy délután aztán, mikor a nap ragyogva szórta fényét a hóra, és fájdalmasan fehér volt szerte a világ, egy ilyen magányos délután nem bírt tovább a szívével.

Magára vette a nehéz báránybut bundát, nagy, ormótlan csizmákat húzott a lábára, és elindult a kastély felé.

Bár a hangját hallja, ha csak messziről is. Bár az alakját lássa elhaladni gyorsan valahol. Bár csak annyit érezzen, hogy a közelében van, és gondol is néha rá.

Lassan, elgondolkozva botorkált a havas úton. A nehéz csizmák húzták a lábát, és a szél pirosra csípte az arcát. Fekete birkabőr sapkáját mélyen az arcába húzta, úgy haladt csendesen, hallgatagon a falu felé.

Szán jött szembe. Két kényes, prüszkölő ló verte a havat a könnyű szán előtt, szélsebesen, párát fújva közeledtek.

Ketten ültek a szánban. Egy férfi, szemére húzott sapkával, nagy prémes bundában tartotta a gyeplőt, és egy nő ült mellette. Megismerte. A bojárnő volt.

Térden felül süppedt a hóban, amikor félreállt az útból. A szán elcsörgött mellette, prüszkölve vitték a párás lovak.

Abban a pillanatban, mikor mellette rohantak el, a nő egy gyors mozdulattal a férfihoz hajolt, és szájon csókolta. A egész csak egy pillanatig tartott, a férfi nem engedte el a gyeplőt, de a sapka hátracsúszott a fején, és szabadon látszott az arca.

Csak egy pillanatig tartott az egész, de elég volt ez is. Mintha a szívét hasították volna szét, szinte hátratántorodott a hóban. Megismerte.

Ő volt. A szomorú szemű, szomorú mosolyú hadifogoly.

A szán már messze járt. Vad szél verte szemébe a csillogó havat, és a lány még mindig ott állt az út szélén, térdig a hóban.

Nézett, nézett nagy csodálkozó szemekkel a nagy fájó fehérségbe, aztán elindult.

Szó nélkül. Könny nélkül. Sóhajtás nélkül. Vissza. Vissza, ahonnan jött, a hideg, alvó Volga-part felé.

Csak a szívében érzett nagy-nagy ürességet.

*

Úgy történt, mint mindig, amióta fennáll a világ: kitavaszodott. Először csak itt-ott jelent meg egy-egy barna folt, aztán apró kis csermelyek indultak valahonnan, és tétován siettek a Volga felé.

A Volgába bolondos kedvvel belecsókolt a nap, s csókja áttörte a komoly, szürke páncélt, és a folyó szívéig szaladt. Nyögött álmában, virágos partokat látott, és érezte a sűrű éjszakák fullasztó májusi szagát, megrázkódott és fölébredt.

A jég harsogva töredezett millió darabra, és vitte, vitte a megáradt víz zúgva, fenyegetve a tenger felé.

A partban egy-egy gyökér babonás, szédült álmot látott, és furcsa, sárga kis virágokkal csodálkozott elő. Vízimadarak ezrei jöttek, és nyárról meg napfényről regéltek a rekettyék, és a rekettyék örömükben barkát kacagtak bele a tavaszba.

Lassan újra kigyúltak esténként a régi tüzek, először félve itt-ott, majd mind sűrűbben, és mire a mezőket tarkán lepte el a tavaszi virág, és a nagy folyó lomhán

csókolódzott a partok üde-zöld pázsitjával, már újra ott voltak mind a régi emberek.

Csak ő nem volt ott.

Azt beszélték, nem is fog visszajönni. Jó dolga van.

Ilyenkor mosolyogtak hozzá.

A lány pedig minden este ott ült a víz mellett, valamivel távolabb a tűztől, egyedül, teljesen egyedül, és hol a tűzbe bámult fényes, könnytelen szemekkel, hol a vizet nézte.

Eleinte csodálkoztak rajta, később megszokták. Kérték néha, hogy énekeljen, mint régen.

De ő csak a fejét rázta, és nem énekelt soha.

Éjjel a tüzet nézte, nappal a vizet.

*

Valahol ezalatt ágyúk dörögtek és géppuskák kattogtak, tankok dübörögtek, és drótsövények feszültek lövészárkok előtt, ahol emberek rejtegették vézna, krajcárt sem érő életcafatjaikat.

Ágyúk, géppuskák, tankok; drótsövények gyűjtötték, gyűjtötték négy éven át a vért, amíg sokat, nagyon sokat nem gyűjtöttek össze.

Aztán egyszerre rázúdították az egészet a világra. Sok volt a vér, a folyók medre nem tudta befogadni. Több volt, mint a Volga vize, a világ összes folyóinak vizénél több volt. Végighömpölygött a földeken, ellepte a falvakat és a városokat, ellepte a honmaradottakat mind egy szálig.

Árvíz volt, hatalmas, csúnya árvíz. Így hívták: forradalom.

Ez este a lány nem ült a tűznél. Nem ült azután se. Nappal se látták. Üres maradt a Volga partja, csak a víz zúgott szakadatlanul, egyhangúan és érthetetlen, titokzatos dolgokat tudott.

Voltak, akik látták rossz arcú emberekkel a város közelében, voltak, akik holttestét látták úszni éjjel, holdfénynél a Volgán, voltak, akik éjfélkor énekelni hallották a túlsó parton, vagy látták átkelni a vízen fehér ruhában a Halisten hátán.

Eleinte beszéltek róla, aztán elfeledték. Istenem, az emberek olyan könnyen elfelejtik egymást.

Éppen úgy, mint azt, ha ősz volt és szomorúak voltak.

Feltűnően szótlanok voltak egy idő óta az emberek, és sohasem néztek egymás szemébe.

Aztán egy éjszaka tüzet fogott a szótlanságuk.

Valaki elkurjantott egy jelszót valahol, és a hallgatásba belefáradt milliók üvöltve adták tovább. Soha még olyan érzékeny nem volt az emberek szíve, mint akkor, olyan visszhangra éhes, olyan pontosan reagáló, reszkető műszer. Csak a hang kellett, akármilyen torz és akármilyen gyenge, csak hang legyen, hogy milliók csendbe fulladt, ideges szíve üvöltve visszhangozza.

*

Egy éjszaka megrohanták a kastélyt.

Senki sem védekezett, csak egyedül ő. A senki embere. A hadifogoly.

Kiverték a fegyvert a kezéből és megkötözték. Azt mondták, hogy ő a ház ura.

Még mosolyogni sem tudott ezen. Fáradt volt. A szíve volt fáradt, és nagyon messze volt a Tisza-parti kis ház.

Megkötözve a pincébe lökték, a bojárnő mellé. Sötét nézésű emberek tolongtak mindenütt, és egy nő vezette őket. Haja bomlottan lobogott, és az őrültek tüze égett a szemében.

Megismerte.

Ő volt. A Volga-parti lány.

A pince, ahova zárták, sötét volt és nyirkos. Falairól vastagon csüngött a penész, és patkányok szaladgáltak a lábai körül. Gondolattalanul, mereven bámult a keskeny ablakon beeső fénycsíkra, és mellette jajgatva zokogott a nő. Nem is szólt hozzá. Ugyan, mit mondhatna neki? Vigasztaló szava nem volt senki számára, még önmaga számára sem.

A lányra gondolt, akit ott kint látott lángoló szemekkel, vérszomjasan és olyan elváltozott, idegen arccal. Régi képek után keresgélt a szívében, régi csókok ízét kutatta, és a Volga egyhangú zúgása jutott az eszébe.

Énekeli kezdett.

A hang rekedten, torzan csuklott ki a száján, és ijedten eszmélt fel.

– Úgy látszik, megbolondulok – gondolta, és végigsimított a homlokán.

Az asszony felfigyelt.

– Mondott valamit?

– Semmit – felelte és mosolygott.

Az ajtó csikordult és kinyílt. Egy nő állt az ajtóban.

Ő volt.

A szeme nem tüzelt: fénytelen volt és tétova. Az ajtónak támaszkodva állt, és száraz volt a hangja, amikor megszólalt.

– Ön hadifogoly. Ön elmehet.

Lehajolt hozzá és elvágta a köteleit.

A férfi lassan feltápászkodott a földről, megdörzsölte zsibbadt csuklóit, aztán az asszonyra mutatott.

– És ő?

Hidegen, élesen jött a válasz:

– Ő nem.

– Miért?

Maga sem tudta, miért kérdezte ezt, hiszen előre hallotta már a feleletet: mert orosz, mert bojárnő, mert elrabolt tőlem.

Vihart várt.

De nem jött vihar. A lány benyúlt a zsebébe, és egy egészen kis csomagot vett elő. Kibontotta a zörgő papírokat, és valamit odatett eléje. A gyűrű volt.

– Ezért.

Egészen halkan mondta, és a hangjába valami szelíd, régi muzsika vegyült. Ilyen volt mindig a hangja – jutott eszébe a férfinak és szerette volna megcsókolni érte. De a lány tovább beszélt.

– Ezért. Ezért nem mehet. Tudom, maga mást várt most tőlem. Azt várta, hogy kitörjön belőlem minden elfojtott érzés, és szemére vessem a szomorúságomat, és felelősségre vonjam érte ezt a nőt. Tudom, maga bosszút várt tőlem. Pedig látja… én belátom, hogy magának volt igaza… hiszen én csak egy egyszerű kis halászleány voltam… szürke, buta kis liba… hogy is tudtam volna lekötni magát, a tanult, művelt embert… méltóbbat keresett, és hogy talált, nem róhatom fel hibául magának. Hanem a gyűrűjét megőriztem, látja, és most visszaadom. Maga most hazamegy, haza, ahol várják és szeretik magát. Én csak azt kívánom, áldja meg az Isten azt az országot, mert a maga hazája…

– Egy asszony várja ott magát és egy meleg család… meglátja, olyan lesz ez az egész, mint egy álom: a Volga zúgása… a tábortűz… a bús orosz dalok… a nagy háború és a Volga-parti kis halászleány… olyan lesz minden, mint egy álom, furcsa, bolond álom, ami talán meg sem történt soha.

– Látja, ezért nem mehet magával ez a másik… mert otthon várják, és mert titkok szövődnek e köré a kis gyűrű köré, szent, szomorú titkok…

– Jöjjön.

Elindult vele. Vissza se nézett, csak ment, ment szótlanul az úton, az állomás felé. Úgy mentek egymás mellett, mint régen, a Volga lassú, nagy vize mellett.

Éppen indult egy vonat. Hadifoglyokat vitt a szabadság felé.

Zsúfolt volt az állomás.

A lány átadta a gyűrűt. Nagyon fényes volt a szeme, és a hangja nagyon fátylas.

– Aztán mondja meg… mondja meg annak az asszonynak… hogy egy lány… egy lány a Volga partján… azt üzeni… hogy sokat imádkozik érte… és nagyon szereti őt…mert… mert a maga asszonya…

A vonat sípja belevágott a szavába… a mozdony szuszogva indult…

Még sokáig állt ott és nézett, nézett a szürke orosz rónaságba… a tovatűnő fekete gyorsvonat után…

De könny nem volt a szemében.

Ellenzék, 1931. 52. évf. 185. sz.

A rongyos ember

A rongyos embert Tárkának nevezték, és az Istennek, ahol a rongyos ember élt, Buddha volt a neve.

Tárkának nem volt más dolga, mint naphosszat heverni a fűben, és napjában kétszer ételt vinni a rádzsa tigriseinek.

Hat tigrise volt a fejedelemnek, hatalmas, kényes állatok voltak mind, és Tárka nagyon szerette őket. Napjában kétszer bement hozzájuk a ketrecbe, végignézte, hogyan falják föl a feldarabolt nyers húst, aztán mindegyiket külön megsimogatta, és nagyon hosszasan elbeszélgetett velük.

A tigrisek nem bántották Tárkát, talán mert olyan rongyos volt szegény, vagy talán mert őt is társnak érezték nagy magányosságukban. Elhallgatták lehunyt szemmel, amiket ilyenkor mondott, a fákról, a virágokról, a madarakról, vagy a rádzsa leányáról, hallgatták csendesen és illedelmesen, és nem szóltak közbe, mert nem értették, sőt talán nem is hallották a hangját, annyira megszokták már.

Mikor nem a tigrisek közt volt Tárka, akkor rendesen a kert egyik bokra alatt üldögélt; a bokor lehajló ágán kolibrifészek ringott és a kolibri fészekben kicsi kolibrik voltak. Ezeket a kolibrikat éppen úgy szerette Tárka, mint a tigriseket. A kolibrik is megszokták Tárkát, és később, amikor már repülni tudtak, nem repültek el, ha leült a bokor alá, hanem vállára szálltak és a kezéből ették a gyümölcsöt.

Néha a rádzsa lánya is lejött a kertbe, nézte a tigriseket és a kolibrikat, és nagyon tetszett neki, hogy Tárkát úgy szeretik a tigrisek és a madarak. Mindig csak néhány percre jött le a palotából, és amikor visszament, Tárka számolni kezdte az órákat addig, amíg újra le fog jönni.

Egy délután fehér arcú ember jelent meg a kertben, a rádzsával jött és hosszasan nézte a tigriseket. Azt mondták, hogy egy nagy hajóval jött meg a kikötőbe, és mindenféle furcsa dolgokat hozott magával. Tárka látta, amikor a palota elé érkezett, nem gyalog, nem lovon és nem is lovas kocsival, hanem egy lármás furcsa szerszámon jött, aminek négy kereke volt, és olyan lármát csinált, hogy mind szétrepültek tőle a rádzsa pávái.

Azt is mondták, hogy ez a masina, amivel a fehér arcú idegen jött, gyorsabb a tenger felől érkező szélnél is, és hogy ott messze, napnyugat felé, ahol a fehér arcú emberek élnek, mindenki ilyennel jár, mert ott mindenki siet.

Tárka tudta, hogy a nyugatról érkező emberek mindig sietnek és mindig nyugtalanok, de nem értette meg, hogy miért csinálják így. Hiszen – szokta mondogatni a tigriseknek – senki nem szaladhat el a sorsa elől, sem gyalog, sem lovon, sem olyan lármás szekeren, legyen az ezerszer és még ezerszer is olyan gyors, mint a szél.

Az idegen sokáig nézte a tigriseket, aztán mondott valamit idegen nyelven a rádzsának, mire a rádzsa mosolyogva megrázta a fejét, aztán így szólt Tárkához, aki akkor is ott ült a tigrisek között:

– Ugye, Tárka, nem adjuk a tigriseket?

Tárka attól a pillanattól kezdve gyűlölte az idegen vendéget. Gyűlölte őt egy rongyos ember szomorú gyűlöletével, mert tudta, hogy annak a tigrisek kellenek, kellenek anélkül, hogy szeretné őket.

Pedig a fehér ember azontúl gyakran lejött a kertbe. Most már nem a rádzsával jött, hanem a lányával, és valami furcsa fekete dobozt hoztak magukkal, amiből zene szólt.

A doboz színe idegen volt, és nem talált a kerthez. Idegen volt a zene is, a madarak megijedtek tőle, és nem akartak énekelni többet. Tárka nem csodálkozott, nem futott oda, és nem bámulta meg nagyra nyílt szemekkel azt a masinát, mint ahogy a rádzsa lánya tette, vagy a nagyurak, a rádzsa rokonai és barátai, akik a lármás szekeret is órákig bámészkodva állták körül.

Tárka, a rongyos ember csak a madarak után nézett riadtan és szomorúan, mert fájt nagyon, hogy azok elmennek, hiszen idetartoztak, hiszen övék volt a kert, nem a fekete dobozé, nem a lármás szekéré, sem az idegené, még a rádzsánál is inkább az övék.

Egy este, egészen szokatlan időben lejött a rádzsa lánya a kertbe, egyedül.

– Tárka, mikor a hold a palota kupolájáig ér úgy, hogy a nagy fa árnyéka a tigrisekre hull, ő bejön hátul a kertbe, és te akkor úgy csinálsz nekem, mint a dzsungelben a bagoly.

Azt mondta, hogy „ő”, és Tárka tudta, hogy ez az idegen.

Valami fojtogatta, mondania kellett volna valamit, talán arról, hogy a madarak mind elmentek, vagy hogy a pávák reszketnek és nem mernek az udvarra leszállni, amióta itt járt a lármás szekér, vagy azt kellett volna megmondani, hogy a tigrisek néha hangosan morognak éjjel, és nyugtalanul járkálnak a ketrecben fel és le, mert bosszantja őket az idegen lárma… talán ezt mind meg kellett volna mondania.

De Tárka csak állt egy helyben, lehajtotta a fejét és azt mondta.

– Igen.

És mikor a hold a palota kupolájáig csúszott föl az égen, és a nagy fa árnyéka éppen a tigrisekre hullt, a kert bokrai között megszólalt a dzsungel-bagoly.

Valahol a palotában halkan megnyílt egy ablak, valami puhán dobbant a rózsák közt, és Tárka látta, amint a rádzsa lánya gyors léptekkel sietett át e kerten.

Ott túl, a nagy fa alatt állt a férfi. Mozdulatlan volt és idegen, a fák borzadva dideregetek össze körülötte, és a holdfény ezüstje reszketve csorgott le a palotáról.

Néhány ideges, gyors szót váltottak, aztán sietve tűntek el a fák közt. Csak a kavics csikorgott furcsán, amerre mentek, és permetező lombsátrak alatt néha-néha rájuk sütött a hold.

A tenger felé siettek. Ideges volt a lépésük, a föld megérezte az ideges ütemet, és páracsomókat küldött utánuk, hogy megtudja, mit akarnak.

Tárka a kert sarkából nézett utánuk, döbbenve döngött a szíve, és úgy érezte, hogy mindennek vége van.

Tompán, rekedten felüvöltött, mint a sarokba szorított vad, düh járta át a testét, ősember volt, vad és félelmetes, mindenre elszánt senki, rongyos ember.

Rohanva tépte fel a ketrec ajtaját, a bámulva felrettenő tigriseket üvöltve rugdosta, tépte.

– Föl, föl, barmok, föl munkára, haj, föl, föl!

A két leghatalmasabbat fülön ragadta, és vonszolta a megriadt állatokat végig a kerten, ki a fák közé, le a tengernek. A többi tanácstalanul jött utánuk, már vezetni sem kellett őket, megérezték a szabad dzsungel szagát, felhördültek, és mentek vakon a rongyos ember után.

Az futva ment elöl, arcába csapódtak az ágak, kis párák riadtan menekültek, néhány bagoly felrémült a fákon, és suhanva kísérte útjukat, madarak felrezzentek, vadak megriadtak, és ők csak rohantak előre, hatan tigrisek, és előttük Tárka, az ember.

A parton utolérték a rádzsa lányát és az idegent. Tárka felüvöltött és a tigrisek rohantak a víz felé.

– Rája, rája, hej, ne hagyjátok elmenekülni, hej, barmok, tigrisek, hej!

A lány sikoltott, a férfi nyugodtan állt a parton, és kis fekete dolgot vett elő a zsebéből.

Valami villant és nagyot puffant utána, és egy tigris elterült a földön. Aztán még egyszer villant és újra puffant, és a másik tigris is elterült a földön. Emberek szaladtak feléjük a parton, éppen olyan kis fekete szerszám volt a kezükben, sokat puffant, és mind a hat tigris ott vonaglott a holdfényes homokban.

A fehér ember mondott valamit, aztán kacagott. A lány remegve állt mellette, és a többi fehér ember a tigriseket nézte. Megrugdosták őket, a fejükre léptek, aztán ketten-ketten megfogták őket, és a csolnakba dobták mind a hatot.

Tárka ott állt, nem messze tőlük, leeresztett karokkal, és nézte, nézte, hogyan hurcolják be a csolnakba a tigriseket, az erős, szép, bátor tigriseket.

Megbicsakló, tétova léptekkel egészen közel ment hozzájuk, két nagy nehéz könnycsepp gördült lefelé az arcán, és elcsukló hangon mondta:

– A pávák félnek az udvarra leszállni… a madarak, a kolibrik elmentek mind… pedig azok az én madaraim voltak… a tigriseknek is meg kellett halniok… pedig őket is úgy szerettem… kegyelmes úrnőm… te a hatalmas rádzsa lánya vagy… te gyere vissza… te ne menj el, úrnőm, mert akkor semmi se lesz már többet…

A rádzsa lánya nevetett és beszállt a csolnakba, a férfi utána lépett.

– Hej, rádzsa, segítség, nem hagyom, hej…! – belemarkolt az idegen emberbe, annak az ökle az arcába vágódott, és ő végigzuhant a földön. Loccsantak az evezők, kint a tengeren lámpások égtek egy hajón, a hold arannyal hintette be a hullámokat, és a hullámokon egy csolnakot, mely vitte, mind távolabb vitte a parttól a lányt és a véres fejű, szép, bátor, halott tigriseket.

Hajnalban arra ébredt a hatalmas rádzsa, hogy kint valaki kiabálva döngeti, rázza a kaput.

– Hej, nagyúr, rádzsa, a tigrisek, a kolibrik, a lányod! Hej, rádzsa, ébredj!

Az ablakhoz szaladt. A kapu előtt egy rongyos ember állt, az arca véres volt, és rázta, rázta a rácsot a kapun.

– Mit kiabálsz itt tigrisekről, kolibrikről és a lányomról, mi? Mi történt velük?!

A rongyos ember hörögve tépte fel a rácsot, könny és vér csorgott végig az arcán, és lihegve üvöltötte be a palota alvó csendjébe:

– Nem a tigrisek, nem a kolibrik, nem a lányod, hej, rádzsa, rádzsa, ébredj: ellopták Indiát!

Ellenzék, 1931, 52. évf. 215. sz.

Erna

– … az asszony pedig, hogy így, meg úgy… hogy neki ez kell, hogy neki az kell… ide menni, meg oda menni… hej pedig te, Ferkó, micsoda egy asszony vót a… olyan szembogara vót neki, mint maga az eleven parázs.

Az idősebbik vitte a szót, ott ült a kemence nyitott ajtaja előtt, és a tüzet piszkálta. A lángok piros fénnyel dobálták tele az arcát, össze kellett húznia a szemeit, hogy ne vakítsák túlságosan.

– Éppen a szemével volt a baj. Mert aki emberfiára ráejtette azokat, az nyomban lángra gyulladt tőlük. Így járt Birtók Imre is, az, melyiknek tavaly égett le a malma, és a gazdag Molnár se különben, amelyiknek, tudod, az a nagy háza van bent Szeredán. Oszt úgy lett a dolog, hogy amikor az a Molnár kezdett járni hozzánk, már akkor autón jött mindig az ebadta, és mentek együtt flangérozni a városba, már akkor megmondottam: Te asszony, ez így nem jól lesz! Mert hát ide színház, oda színház, ha te egyszer az én feleségem vagy, akkor az vagy és kész. Ha pedig nekem nem telik minden este színházra, hát te sem mégy el.

– Oszt mégiscsak elment. Annyiszor ment el, hogy a végén már vissza se jött. De jobb is így talán… cifra asszony, cifra rongy… nem való ilyesmi akárki fiának… hej, pedig micsoda egy asszony vót az, Ferkó…!

A fiatalabbik elnyúlva hevert a subán, hasmánt, és a tűzbe bámult bele ő is. Hátrébb a kutyák vackalódtak a szalmán, az ajtó hézagján befütyült a szél, egy kis havat is hozott be magával mindig, és a szegen néha összekoccantak a puskák.

– Soh'se bánja azt, Péter bácsi, van még asszony a világon elég, szebb is, különb is… én mondom magának…

Az öreg hümmögött rá valamit, aztán nagyot bökött botjával a zsarátnok közé, hogy pattogva hulltak szét a sötétben a szikrák. Kint a nagy havasi fák nyögtek a szélben, valahol messze egy farkas vonyított, hosszan, elnyújtva, az egyik kutya felfigyelt rá és idegesen morgott a szalma közt.

– Szól már…!

A csend ellepte az alacsony szobát, a kunyhó gerendái néha csikordultak, és a szomszéd kamrában dideregve koppantak össze a felaggatott bőrök. A szalmából

kihallatszott a kopók szuszogása, valamelyik rúgott néha egyet, és csukott szájjal halk, kuncogó hangot lihegett.

– Vadászik a bitang – intett Ferkó a szalma felé –, nem volt neki elég!

A némaság tornyokat épített a sötétségből, csak a leszegezett ablaküvegek remegtek néha, és fent a kemence fölött kormos pókhálók táncoltak a gerendán.

– Ha…!

Ferkó is felütötte a fejét. Az öreg az ajtó felé fordulva figyelt, az egyik kutya megmozdult a szalmában, beleszimatolt a füstös levegőbe és elvakkantotta magát.

Mintha lépések közeledtek volna, tompán szólott odakint a hó, és valaki nekitámaszkodott az ajtónak. Nyikordulva engedett a lökésnek, megnyílt, betegen, rozogán, a szabadra vált nyíláson berohant a szél, és a kemence sistergő vaslapjáig szórta a havat.

– Jó estét!

Egy nő állt az ajtóban. A hidegtől pirosra vált arcára rávilágított a tűz, és alakját feketén rajzolta a hegyek fehér hátterére. A fehér hósapka alól szőkén és pajkosan bújt elő haja, vastag fehér szvetter volt rajta és furcsa, hosszú, bokáig érő nadrág.

– Jó estét – mormolták mindketten, de nem is mozdultak. A kutyák morogva bújtak elő, és gyanakodva közeledtek feléje.

– Csiba, te – szólt rájuk Ferkó.

A jövevény becsukta maga mögött az ajtót, fejét beleverte a szegen lógó puskába, és halkan felszisszent.

– Vigyázzon! – dörmögte az öreg, pedig nem is az ő puskája volt.

– Bocsánat, nem akartam – mentegetődzött halkan, aztán a kemencéhez ment, és közel tartotta kezeit a tűzhöz.

– Honnan tetszik jönni? – kérdezte Ferkó, mert nagyon esetlennek érezte a közéjük súlyosodó szótlanságot.

Az úgy tett, mintha nem hallotta volna. A jégvirágos ablak felé nézett, és lehúzta fejéről a nedves sapkát.

– Cudar egy idő.

Az – mondta Péter foghegyről, csak hogy éppen mondjon ő is valamit.

Mikor már valamennyire megmelegítette a kezeit, lehúzta a bakancsát, és a kályha melletti padkára tette őket. Ő meg lekuporodott közel a tűzhöz a báránybut suba sarkára, arra a szabad helyre, amit Ferkó hagyott neki.

Ferkó odébb húzódott kicsivel.

– Tessék csak kényelmesen.

A nő ránézett, ahogy a lángok így erősen az arcába tűztek, egészen csinosnak látszott.

– Köszönöm – mondta és közelebb húzódott Ferkóhoz –, maguk mit csinálnak itt igazában?

Péter felelt.

– Mi mindig itt vadászunk, amíg engedi a toportyán.

– Toportyán? Mi az?

– A farkas. Aztán visszamegyünk. Haza a faluba.

Ferkó újból előhozta.

– És kegyed mit csinál itt?

Mintha most se hallotta volna meg. Szabadkozott, térképet vett elő a blúzából, és kiteregette a subára.

– Hol vagyunk most igazán?

Ferkó odahajolt, vastag, otromba ujját végigcsúsztatta a zöldes papíron, és a lobogó fényben összeráncolta a szemeit. Péter is közelebb jött. A nő egy pontra mutatott.

– Ez itt Ordasfalva. Merre vagyunk ettől?

Ferkó még most sem volt egészen tisztában a térképpel. Körülményeskedve kezdte:

– Attól függ, hogy itt merre van.

– Erre van kelet – mutatott a nő egy irányt a papíron. Ferkó nyomban rábökött az ujjával egy nagy zöld foltra.

– Akkor mi meg éppen, hogy itt vagyunk. Nézze csak meg jól, Péter bácsi. Ez a hajlás lesz itt az Ordi-katlan, az a csúcs ott a Remete. Mi éppen ezen a helyen vagyunk akkor.

A jövevény hosszasan nézte a megjelölt helyet, aztán szépen összehajtogatta újra, és oldalt dőlt egy kicsit. Kinyújtóztatta a lábát és halkan ásított.

– Nincs valami ennivalójuk?

Péter kivette a pipáját.

– Ott a polcon talál valamit. Váljék egészségére.

Dohányt is vett elő a kostökből, lassan, tempósan tömni kezdte a pipát. A nő keresgélt egy kicsit, aztán levett egy darab kenyeret és egy darabka szalonnát, visszatelepedett a subára, és falatozni kezdett. Látszott, hogy jólesik neki. Péter kíváncsian nézte, szeretett volna már valamit megtudni tőle.

– Kegyed merre igyekszik?

– Ordafalváig szeretnék eljutni egyelőre – felelte, és egy nagy darab kenyeret tömött a szájába. Péter folytatta az inkvizíciót.

– Én is arra térek hamarosan, ma már hallottam a toportyánt szólni odafent Remetén… elkísérhetem, ha szükség lesz rá… tulajdonképpen hogyan szólíthatom kegyedet? Kisasszonynak…?

– Erna a nevem.

A társalgás újra megakadt, nem volt mit mondani többet. Ferkó tovább bámulta a tüzet, az öreg Péter végzett a pipával, belepiszkált egy parazsat, és nagyokat pöffentve eregette a kékesszürke füstöt.

A nő egy darabig a tüzet nézte, aztán karjára hajtotta a fejét, és hosszasan csodálta a mennyezetről lelógó fekete pókhálókat. Néha egy-egy ág sziszegve

pattant a kemencében, valamelyik kutya szöszmötölve mozdult, kicsit kapart, sokáig forgott körben, aztán lefeküdt, nagyot sóhajtott és tovább aludt.

Péter vállat vont, a parazsat visszalökte a tűzbe, kicsit megpiszkálta megint a zsarátnokot, és pipája mögött visszatért a saját gondolataihoz.

– Láttad-é nyáron az alsó dűlőmet?

A nő felfigyelt, de aztán látta, hogy nem neki szól, és tovább bámult a gerendák közé. Ferkó sokára felelt.

– Szép málé nőtt rajta…

– Hanem az a felső, az az ötvenholdas, az kibabrált velem!

Megcsóválta a fejét ,és sercintett egyet a farakás közé.

– Pedig abba lóherét tettem, sok pénzem feküdt a magjában, és mégis csúnyává lett.

– Tán nem kőtt ki?

– Nem, az anyja keservit, sze' ha nem kőtt vóna! De kikőtt az gyönyörűségesen, csakhogy ez a fene szárazság leperzselte még az árpa alatt is. Ki a szent tud gazdálkodni ilyen bitang időjárás mellett!

Nagyot rúgott a rőzserakásba, mintha az ágfa helyett az időt rúghatta volna így oldalba. A pipafüst betöltötte a levegőt, a tűz ereje mintha már lankadt volna egy kicsit. Ferkó felkelt és néhány sistergő ágat beletömött a kemence ásító torkába.

– Még egy hold szőlőt beállítok jövőben – mondta később, mikor ismét leheveredett a subára, és felkönyökölve nézte, miként birkóznak a lángok a bükkfagallyal –, akkor már lesz három hold szőlőm.

Péter felhorkant a pipa mögött.

– Oszt mi a súlynak neked annyi szőlő?

– A bort mindig veszi a zsidó.

– Veszi a nyavalyát. A magasságos Úristen mosolygását sem veszi az most.

Ferkó rántott egyet a vállán.

– Akkor veszi más. Bort csak isznak az emberek mindig.

Péter legyintett erre az okoskodásra. A kulacsra mutatott.

– Hát te mit iszol?

– Pálinkát.

– Na látod. Szilvát, azt kell ültetni. Azt, ha nem veszik meg, úgy is jó… de azt még ebben a betyár világban is inkább megveszik…

A szél fütyült az ajtórepedésben, kint kínosan nyikorgott két összesúrlódó ág, a tűzön sziszegett a nyers fa, és a hideg mintha még jobban befészkelődött volna a kunyhóba. Ferkó leakasztotta a szegről a bekecsét, és a nőre terítette.

– Köszönöm – mosolygott, és az ajka sápadt volt egy kicsit a hidegtől –, de maga mivel takaródzik akkor?

Ferkó mosolyogva legyintett.

– Semmi az. Jut valami nekem is.

Felhajtotta a suba túlsó szárnyát és magára húzta. Kicsit közelebb húzódott a nőhöz, érezte a hajából kiáradó friss illatot, és lehunyta a szemét. Az is fészkelődött egy keveset, valamivel szintén közelebb jött, és a suba másik szárnyával betakarta a lábait, aztán bebújt a bekecs alá. Még mozgolódott egy kicsit, sóhajtott néhányat, aztán egészen elcsendesedett.

Péter végigszívta a pipát, aztán lassan kiverte belőle a hamut, még néhány rőzsét a kemencébe dugott, és nagyot sóhajtva burkolódzott a subájába.

– Ha eláll a havazás, lesz disznó holnap!

Ferkó nem felelt. Az öreg morgott még valamit, aztán fejére húzta a nehéz birkabőrt.

A szél még élesebben kezdett sípolni az ajtóhasadékon, kint üvöltöztek az erdők, és a kemence tüze keservesen nyögve kínlódott.

A nő didergett. A csendben összeverődtek a fogai, és közelebb húzódott a férfihez.

– Fázik?

Felemelte a birkabőr subát, és hátrahúzódott egy kicsit. A nő megértette, és hálásan simult hozzá. Ferkó gyöngéden betakarta őt is, fejét is befedte a bekeccsel, és arca a nő arcához ért.

– Szúr – mondta kuncogva, és hideg kezét végighúzta a férfi borostás állán. De azért otthagyta az arcát.

Reggel ragyogó kékre tisztult az ég, vakítva csillogott a hó a hegyeken, és a barna fákról puffanó foltokban csókolta le a napfény az éjszaka rájuk rakódott vattatakarót.

– Még itt találjuk este? – kérdezte Ferkó, amikor reggeli után elindultak a jó öreg golyós puskákkal disznót keresni.

Erna az ajtónak támaszkodott, és szemei álmodozva siklottak végig a káprázó hegyoldalakon.

– Lehet – mondta, és ott állt, abban a helyben, amíg eltűntek a fák között.

A négy kutya összekötve ballagott mögöttük, néha beleszimatoltak a friss téli levegőbe, izgatottak és jókedvűek voltak. Péter elöl baktatott, az egyforma fehér hószőnyeget kémlelve, és néha hátraszólt Ferkónak.

– Te – mondta, mikor már jó sokat jöttek –, ez a nőszemély nem tetszik nekem sehogyan sem!

Ferkó felnézett az égre. Egy egerészölyv keringett nagyon magasan, talán azt nézte.

– Miért? Egészen rendesnek látszik.

Péter hosszasan nézett egy kacskaringósan távolodó rókanyom után, és csak későre felelt.

– Hogy kerül ide?

– Valami kirándulásról maradt le bizonyára. Szoktak a városiak ilyent rendezni. Olyan hosszú talpakat kötnek a lábukra, és tízen-húszan együtt bekószálják a hegyeket. Csak úgy, unalomból.

Péter nem hagyta magát.

– Aztán hol van az a fene szántalp? S ki, vagy micsoda?

Ferkó kicsit ingerülten lökte oda.

– Talán eltört. Elvégre fából van, eltörhetik.

Sokáig mentek, míg Péter újra hátraszólt:

– Láttad, milyen a haja? Biztosan festve van. Milyen fehérek a kezei, aligha dolgozott velük. És mekkora karikák vannak a fülében! Biztosan valami rosszféle nő ez, talán még kémnő is lehet.

Ferkó elnevette magát.

– Ugyan, ugyan!

Jó, jó. Én láttam már farkast borjúbőrben. Aztán meg a neve! Erna! Miféle név ez? Egy tisztességes lányt Esztinek, Rózsinak, Ágnesnek vagy ilyesvalaminek hívnak. De Erna! Mondom neked, ez valami rosszféle nő.

Megállt. A szálasból mély csapás kanyarodott a sűrűbe. Hatalmas csülkök nyoma látszott a hóban. A kutyák beledugták az orrukat és vinnyogni kezdtek.

– Nagy darab – mondta Ferkó, és ujját belesüllyesztette a nyomba –, kan lesz.

Aztán eloldotta a kutyákat.

– Meglásd – folytatta Péter előbbi mondanivalóját, míg a kutyák hatalmas ugrásokkal tűntek el a sűrűben, amerre a nyom vezetett –, mire visszatérünk, már nem lesz ott. Csak a tarisznyámat sajnálom, mert biztos, hogy azt is magával viszi. Az ilyen városi nő mind rosszféle.

De mikor este hazaértek az agyarassal, a kemencében vígan pattogott a tűz, az üstben bugyborékolva főtt valami, és Erna hóembert épített a kunyhó ajtajában.

– Egy ilyen gyönyörű palota elé strázsa kell! – mondta nevetve, és egy gallyat adott a hóember kezeibe puska helyett.

– Maguk falun élnek? – kérdezte később, mikor a disznó már a kamarában lógott a többi mellett, a vacsorának is vége volt és ők fáradtan nyújtózkodtak el a subákon.

– Falun – felelt Péter –, ugyan hol laknánk egyebütt?

Erna hosszasan bámult a tűzbe.

– Szép lehet falun… milyen mások lehetnek ott az emberek.

– Hát bizony mások egy kicsit.

Kárörvendő volt a hangja, de nem bántotta Ernát.

Ferkó újból elkezdte a tegnapi kérdezősködést.

– Kegyed melyik városból való? Bizonyára nem a közelből!

Hosszasan nézte a lángok játékát, aztán mintha nem is hallotta volna a kérdést, tovább folytatta az előbbi gondolatait.

– A maga háza előtt biztosan van egy galambdúc… és benne sok-sok fehér galamb, akik mind leszállnak néha az udvarra… milyen szép is lehet…

Kicsit zavartan felelt.

– Galambdúc éppen nincs… de majorság az van bőven… orpingtonok is, és plymouthok is…

– Az is szép… és biztosan vannak szép barna foltos tehenek az istállóban… este, amikor hazahajtják őket, éppen akkor szól a templomban is a harang… esténként furulyaszó hallatszik a hegyekről, és sehol sincsen olyan gyönyörű csillagos ég, mint ott, a méhes felett…

A pipa elaludt, hidegen szállt alá a füst… alig-alig senyvedt a parázs. A jégvirágos ablaküvegen fehéren nézett be a hold, és hideg gyémántporral hintett tele mindent. Kint az ezüst fák között vacogott a csend.

– Istenem… milyen furcsa is az élet…

Másnap a Remete túlsó oldaláig vitték őket a disznók. Ott lopakodott rájuk a szürkület.

– Ha…! – bökött Péter a bozótos felé – mondják már!

Elnyújtott farkasüvöltés hallatszott, innen is, onnan is, panaszosan, félelmetesen.

– Rájuk gyütt – folytatta a megkezdett gondolatot –, aligha vadászunk már sokáig.

A kutyák fáradtan nyúltak el a hóban, Ferkó körülnézett.

– Éjfél lesz, mire hazajutunk!

Péter megvakarta a fejét.

– Abban a régi medvebarlangban meghúzódhatnánk. Legalább reggel mindjárt itt kapjuk a disznókat. Csak egy hajításnyira fekszik ide.

Ferkó a nőre gondolt, de szégyellte megmondani. Így hát elindultak.

– A Tambur hibádzik! – döbbent fel Péter a barlang előtt –, hol is láttuk csak utolszor?

– Én bizony a Remetén innen nem is láttam – vallotta be Ferkó, és hosszasan belekiáltott a szürkületbe. – Ide, Tambur, ne! Hó ide, ne! Ne ide, ne! Tambur, ne!

Csak a farkasok vonítottak, itt is, ott is, mindenfele.

– Ezt megzabálta valami rusnya féreg – keseredett Péter, és ő is belekurjantott az erdő csendjébe. – Na, ide te, ne! Tambur, ne!

Csak egy farkas üvöltött valahol lent az aljban, és a Remete felől hosszan, elnyújtva felelt egy másik.

*

Erna a kemence előtt hevert, és egy könnyű kis dalt dúdolt, amikor valami kapart az ajtón. Felkelt, hogy megnézze, mi az.

Egy kutya volt. Egy a négy közül. Izgatottan, idegesen jött be, hosszú, fekete bundájára rá volt fagyva a hó, és a bajusza fehér volt a zúzmarától.

Először a kemencéhez futott, aztán idegesen körülszimatolta a kunyhót, beletúrt a szalma közé, majd megállt középen és halkan nyöszörgött.

Erna kinézett az ajtón. A szürkület ködében fantomokká nőttek a fák, messze, nagyon messze a hegyen egy farkas szólt, kísértetiesen, furcsán.

Sehol senki. Csak a csend ült a hegyek között.

Várt. Állva a nyitott ajtóban. Hosszasan, sokáig. Talán tíz percet, talán egy félórát, talán egy órát. A kutya még mindig ott állt közbül, reszketve nyöszörgött és hátán felborzolódott a szőr.

Sehol senki.

Egy farkas üvöltött újra, mintha közelebb lett volna valamivel. A kutya nyakán az ijedtségtől megdermedt minden szőrszál, és reszketve morgott a hang felé. Erna megsimogatta.

– Ne félj semmit, öreg, ne félj semmit.

Bement a kunyhóba, jól megtömte a kemencét, a falnak támasztott két puskából kiválasztott egyet, nyakába akasztotta a szegen lógó vadásztarisznyát, megnézte előbb, hogy van-e benne töltény a puskához, kettőt mindjárt a csőbe csúsztatott, és kilépett az ajtón. Az ajtót gondosan betette.

A kutya mellette állt és reszketett. Megsimogatta és lehajolt hozzá.

– Mi baj történt?! Mondd, öreg, mi baj történt?

Valahol újra üvöltött egy farkas. A kutya néhány lépést szaladt előre, aztán dühösen, harsogva ugatni kezdett. Erna kezébe vette a töltött puskát és elindult, kicsit félve, kicsit fázva a nagy, rejtelmes faóriások közt, bizonytalan, botorkáló léptekkel, mindenütt a szűkölő kutya után.

– Nézd csak – mondta Péter és a túlsó lankára mutatott –, a Hiúz-tisztáson valami történt!

Ferkó is odanézett. A vakító napfényben tisztán látszott, hogy a hó egy nagy helyen össze volt taposva, sok-sok messziről érkező nyom futott össze azon a helyen, olyan volt, mint valami hóba esett, elferdült csillag.

– Az a Tambur sírja lesz – mondotta Ferkó keserű sejtéssel, és sietve mentek arrafelé.

A Hiúz-tisztáson tényleg történt valami. A hó véres volt és nagyon össze volt taposva. Tele-tele volt farkasnyommal.

– Ez a feje szegénynek – mutatott Ferkó valami koponyaformájú csontra, amelyik egy törpenyír alól kandikált elő. De Péter valami egészen mást vett észre a hóban.

– Te Ferkó, te – mondta, és megpiszkált valamit, valami véres, furcsa cafatot a hóban –, itt embert ettek, nemcsak kutyát.

Borzadva néztek körül, itt-ott egy-egy véres ruhafoszlány sötétlett, és rettenetes dolgokról mesélt.

– Ni, te ni – húzott valamit elő Ferkó a hóból –, egy puska… Te jó Isten… mégpedig az én serétes puskám… Istenemre, hogy az…

Némán nézték a puskát, néhány kilőtt töltényhüvelyt találtak körülötte, és Péter valami színes bőrdarabot tartott magasra a kezében.

– A tarisnyám… a szép tarisnyám… mondtam, hogy el fogja vinni azt is…

Hosszasan álltak ott. Ferkó elborult szemekkel valamit nagyon buzgón keresett a hóban. Sok idő múltán szólalt meg újra Péter.

– Szegényke… pedig csak hat töltés volt a tarisnyában… abból is három csütörtökös… majd nagyon szomorúan tette hozzá:

– Ugye, hogy megmondtam… el fog menni… köszönés nélkül… mind rosszféle…

A kutyák ugatni kezdtek az aljban. Péter belerúgott a hóba, aztán odaszólt Ferkónak.

– Siess csak fel a nyeregbe, ott fognak átmenni a disznók.

Ő pedig elindult az ellenkező irányba.

Ellenzék, 1931. 52. évf. 237. sz.

Csóka

I.

– Milyen szomorú is, hogy minden elmúlik egyszer, ami szép… milyen szomorú is igazában.

A férfi, aki ezeket a szavakat mondta, a kandalló tüzébe bámult, és keze tapogatva kereste a nő kezét.

A nő nevetve nyújtózott végig a szőnyegen, érezte a fiatalságát és jókedvű volt, talán maga sem tudta, miért.

– Dehogy is szomorú! Milyen unalmas volna, ha sohasem múlna el semmi, ha mindig minden a régiben maradna, nem jönne néha egy kis friss vihar az ember életében.

A férfi gondolkozott egy kicsit, aztán lassan felelt:

– Lehet, hogy igaza van. De azért én mégis nagyon szomorúnak tartom az egészet, hogy mi most itt ülünk… és aztán ki tudja, hogy talán soha többet nem ülünk így együtt… hiszen annyi jön… ahogy maga mondja: olyan „friss” vihar az ember életében… és olyan szeszélyesen jön néha…

A tűz meleg fénnyel hintette tele a szobát, a szőnyegeket a falon és a párnákat. A téli esték csöndes puhasága ráült a gondolatokra, és az ablakon bevilágított a ragyogó téli éjszaka. Ezüstveretű fák reszketve nézték be vágyaikat a szoba melegébe, némán és nagyon hidegen úszott a hold, és ámuló csendet havazott az elhagyott kertre.

A nő újra nevetett.

– Maga biztosan holdkóros is egy kicsit?!

– Holdkóros? Talán nem egészen. Vagy lehet, hogy már több annál: szomorú leszek, ha látom a holdat.

– Akkor ne nézze!

– De nézem. Nézem, mert szép, és mert lehet, hogy a szomorúság is szép igazában, azért jó, ha néha szomorúak leszünk. Nézze, milyen szép a hold.

– Igazán nem hiszem, hogy az nagyon jó lenne!

A férfi az ablakhoz ment és kinézett rajta.

– Én azt hiszem, hogy a mi szívünket egy furcsa tündér varázsa viszi az életen át!… a tündér ilyenkor kiül a holdra, és színekkel dobálja tele az emberek szívét… ezek a hangulatok. Azért múlnak el olyan hamar… és furcsa, hogy mégis fáj, ha cserbenhagynak ők is…

– Milyen unalmas lenne, ha a hangulatok nem változnának sohasem…!

– Lehet, hogy igaza van… de azért mégis szomorú… és jó tudni, hogy az ember meghal egyszer, és nem lesz több szüksége új hangulatokra.

– Magának ez jó? Én a legszívesebben örökre élnék!

A férfi elmosolyodott.

– Nem is sejti, milyen átkot kívánt magának. Örökre élni… mindennap eltemetni valakit, aki szerettünk, aki a miénk volt… mindennap elbúcsúzni valamitől, ami kedves, régi és megszokott…

– Miért ne, ha mindig fiatal maradna az ember?

– Hagyja! Egyedül maradni, mint a kisujjam, és nézni az új emberekkel, hogy szalad el mellettünk az idő… lassan kidőlni látni magunk mellől mindenkit, akit szerettünk…

– A régiek helyett mindig jönnek újak…

– Igaz…

Sziszegve kínlódott egy fa bent a kandallóban, a lángok lelankadtak, valami kis pára vetődött a hold elé, és a sötétség súlyos palástja ellepte a szobát.

II.

A szótlanság közéjük lopódzott, hiába volt odakint tavasz. Megbújt a szoba szögleteiben, a bútorok alatt, kis alattomos, sötét gnómok alakjában beosont a függönyök mögé is, és lapulva tapadt a szőnyegeken.

– Isten vele, Csóka…

– Isten vele…

Kicsit reszketett a hangja, és amikor megcsókolta, egy könnycsepp szaladt lefele az arcán.

– Maga sír…?!

– Nem is igaz…

Belátja már, hogy milyen szomorú, ha valaminek vége van, ami szép volt?

A nő kinézett az ablakon, halványzöld levél fedte az akácot, és a nyirkos fűben kis sárga virágok idétlenkedtek.

– Nem is sírtam… nem is igaz…

A férfi már messze járt, és ő még mindig ott állt az ablakban, homlokát hozzápréselte a hideg üveghez, s amint ott állt, tükröt tartott eléje az ablakon túl a fakóra mosott tavaszi gyep, és a tükörben meglátta a szemeit, és látta, hogy könnycseppek peregnek végig az arcán.

Gyorsan elfordult az ablaktól.

De a sötét kis gnómok azért a szobában maradtak, és alattomosan vigyorogtak a szeme közé.

Pedig tavasz volt.

III.

Tíz év telt el.

Az ablakban álltak újra, csak éppen hogy az ablak volt más, és éppen hogy tíz év végtelenje feszült és fájt a két ablak között.

Kint lüktetett a nagyváros zaja, és hideg párákat leheltek a szemközti hegyek.

Ősz volt. És szomorúbb volt az ősz, mint máskor. Isten tudja, miért volt szomorúbb.

Ezerkilencszáznegyvenet írtak akkor a földön, lehet, hogy azért volt olyan szomorú az ősz.

A férfi a falnak támaszkodva beszélt, a szeme még fakóbb volt, mint azelőtt, őszesbe járt már egy kicsit a haja, és a homlok fáradt ráncaiban, mint lövészárkokban, lomposan húzódtak meg az évek.

– Néha ott álltam a régi ház előtt, és úgy szerettem volna olyankor írni magának. Megírni, hogy még mindig állnak a vadgesztenyék, és hogy az akácok még most is éppen olyan szomorúak, ha lehull rájuk a dér…

– Szerettem volna a tölgyesről írni valamit… vagy fenyőkről… mindegy, hogy mit. Néha elővettem egy régi gramofont, kopott, öreg lemezek közt sokáig elkutattam… aztán feltettem egy tangót… régit, nagyon régit… karcolt és recsegett szegény öreg lemez, de azért mindennél szebb volt… és olyankor szerettem volna megkérdezni magát… hogy emlékszik még, amikor megcsókoltam a nyakát… táncoltunk… éppen arra a régi tangóra… éppen abban a szobában… éppen amellett az öreg gramofon mellett… maga hozzám simult, és én újra megcsókoltam… és maga azt mondta, hogy nem is szomorú, ha elmúlik valami, ami szép volt.

Aranyban álltak már a fák a várhegyen, nedves ködök bolyongtak a nagy folyó felett, és minden olyan borzasztó messze volt: a régi ház és a régi kert… a gesztenyeallé és a tölgyes és a csókok… régi tangók régi melódiája… olyan nagyon-nagyon messze volt minden.

A nő szeme fénytelenül bolyongta végig az utcát, párás és hideg volt minden, a hideg felszakadt a szívéig, átfogta, és alig tudott lélegzeni tőle.

Egy szomorú hársfát hosszasan elnézett, alig-alig volt már rajta levél.

Nem nézett a férfi szemeibe.

Talán csak éppen hogy sóhajtott egy kicsit, amikor mondta:

– Nézze… mennyi sok sárga lomb hull már a fákról… Istenem… milyen nagyon ősz lesz mindjárt…

Ellenzék, 1931. 52. évf. 257. sz.

Hajók a ködben

A csatorna ónszínű vizén álmos köd hevert. Mozdulatlan, sűrű és nehéz volt a köd, mint a rabruha az elítéltek testén, vagy mint a tél végi lassú délutánok szürke motolláin az unalom.

A francia part nyárfái mint valami torz fantomok bámultak dermedt szemekkel a tenger felé, és aszott karjaikat kétségbeesett reménytelenséggel tárták az égre. Nehány álmos varjú gubbasztott rajtuk, mozdulatlanul és feketén, mintha ott akarták volna kivárni az idők végtelenjét.

A hajó, amelyik a francia partról indult Anglia felé, hosszasan elnyújtva dudált egy darabig, egymás után gyújtotta ki jelzőlámpáit, aztán lomhán előre mozdult. Esetlenül merült el a ködben, a lámpák piros és zöld fénye félénken vibrált ide-oda, valami távoli pontot keresett, majd tétovázva veszett el a párák leomló függönyeiben.

Szünet nélkül bőgött a kürt, és néha, ha egy rövid pillanatra elhallgatott, hallani lehetett közelebbről, távolabbról a tompa, szakadozott jeleket, amiket a csatorna ólomszínű sötétjében a tévelygő hajók egymás számára üzengettek.

A fedélzet korlátjának támaszkodva két asszony állt. Magas, barna nő volt az egyik, éles, határozott profillal, egyenes orral és merengő szemekkel. Ritkán szólt, csak nézett mereven a ködbe, mintha várna vagy keresne benne valamit. A másik éppen ellentéte volt. Mosolygós szemű kis fitos szőkeség, a nőknek abból az ismert és csodálatos változatából, akik mindig jókedvűek, mindig sokat beszélnek és hangosan, és általában megelégedettek.

Most is a szőke beszélt.

– Nem kell olyan tragikusan venni, Annie. Hiszen elvégre a férfiak mind ilyenek. Néha jön valami bolond és kiszámíthatatlan szeszélyük, megfeledkeznek mindenről, és mindenkiről… aztán egyszer csak újra itt vannak, mintha nem is történt volna semmi. Mind egyformák a férfiak, és azért mind olyan kedvesek!

A másik csak megrázta a fejét.

– Ez más.

– Nincs igazad Annie. Elfogult vagy.

– Nem vagyok elfogult. Csak most már tudom, hogy nem szeret, hogy nem is szeretett soha.

Hangja elcsuklott. Kis csillogó könnycsepp indult el a szeméből és csendesen lepergett az arcán.

– Annie – mondta a kis szőke és átkarolta barátnője vállait –, nektek kettőtöknek, Robertnek és neked, egy nagy közös hibátok van. Az, hogy nem mondtok el mindent egymásnak, ami a szíveteken van. Ha valamelyiknek bánata volt, elhallgatta a másik elől és hidd el nekem, tulajdonképpen ebből lett az egész. Mert egy eltitkolt gondolat mögött hosszú gondolatsorok torlódnak föl, és ha nagy későn egy kis foszlány felszínre bukkan ezek közül, a másik csodálkozik és nem érti meg, mert erről nem tudott. Így születnek meg a félreértések. Akik egy életet akarnak együtt leélni, azok között nem lehetnek titkok, azok úgy kell ismerjék egymás érzéseit, gondolatait, mint éppen önmagukat, vagy még annál is jobban. Mindketten hibásak vagytok, Annie, és ne haragudj, de talán te vagy nagyobbik részben. Mert mi nők mindig könnyebben tudjuk áthidalni a lelki különbségeket, ha akarjuk, és ha szeretünk nagyon valakit.

A másik csak a fejét rázta.

– Lehet, hogy igazad van, de azért nem ez a fontos most. Hiszen láthatod, hogy ő nem szeret engem. Mikor elment, nagyon fájt, hiszen egy kicsit talán hibás voltam én is, hogy összevesztünk… írtam neki… hosszú alázatos bocsánatkérő leveleket. Nem válaszolt. Sokáig. Aztán egyszer ő írt. Írta, hogy mindig csak engem szeretett, hogy fájt neki is és bánja ő is azt, ami történt, pedig tulajdonképpen nem ő volt a hibás. Megírta, hogy vágyik utánam, és csak egy szavamba kerül, hogy visszajöjjön…

– És te erre mit válaszoltál?

Halkan felelt.

– Semmit…

– Semmit? Miért?

– Nem tudom. Fájt talán, hogy engem hibáztat… nem, bosszantott határozottan… és nem írtam. Csúnya dolog volt tőlem ez a dac, de úgy gondoltam: hadd szenvedjen ő is! Aztán újra írt. Soha még ilyen szép és szomorú levelet nem kaptam tőle. Azt írta, hogy nekem van igazam, ő belátja, hogy nem méltó hozzám, és nem is fog zavarni többet. Bocsássak meg neki és feledjem el… ő soha sem fog engem elfelejteni… ilyeneket írt.

– Na és válaszoltál neki?

– Igen. De nem azonnal. Először hagytam, hogy várjon egy kicsit… hadd érezze ő is azt, amit én éreztem addig… azt a fojtogató bizonytalanságot… aztán írtam neki egy hosszú levelet. Megírtam, hogy bár nagyon rossz volt hozzám és nagyon kíméletlen, de azért jöjjön vissza, én várni fogom. Azt is hozzátettem, hogy megpróbálom úgy szeretni, mint régen, ha talán nehezen is fog majd sikerülni…

– Ezt miért írtad?

– Csak úgy… Ő erre rövid, gúnyos levélben válaszolt. „Minálunk Angliában” – írta –, „nem divat a kényszerszerelem”. Ha engem már nem tud szeretni, szeressen mást, nagyon egyszerű, én nem gördítek akadályokat szerelmei elé. Erre én újra írtam neki, kértem, hogy ne haragudjon, hiszen csak értelmetlen csacsiság volt tőlem az egész… nem is válaszolt többet.

Friss szél csapott át a fedélzeten, a messze óceánról jött, és meglebbentette a köd ólmos függönyvásznait. A barna asszony lehunyta a szemét.

– Igen. Így volt. Nem bírom már tovább, most magam megyek érte.

*

Ugyanakkor, amikor ez a hajó elindult a francia partról, a véletlen egy furcsa szeszélye folytán egészen pontosan ugyanakkor útra kelt egy hajó az angol partról is. Lomha testével búgva szelte a sűrű ködöt, tarka fénypászmákat lövellt maga köré, és csillogó morzsákkal hintette tele a tengert.

A fedélzeten két férfi állt. Csak ritkán beszéltek.

– Szereted még azt az asszonyt?

– Szeretem.

– Kibékülsz vele?

– Azért megyek haza.

– Miért nem tetted meg hamarább, ha szereted?

– Megtettem volna…, de tudod, vele nem lehet úgy, mint mással. Nem tudom kiismerni, nem tudom soha, hogy mit gondol, nem tudom soha, hogy mit akar. Egyszer azt írja, hogy szeret, egyszer azt írja, hogy már nem szeret, egyszer kegyelemért könyörög, aztán hajlandó megkegyelmezni csak azért, hogy én ne szenvedjek… te, mondd, minden asszony ilyen?

– Lehet. Azt mondják, minden asszony egyforma.

– Látod, én beismerem, hogy bennem is volt sok hiba, de ha én legyőzöm a büszkeségemet és megpróbálok közeledni hozzá, miért nem tesz ő is egy lépést felém, ha szeret? Tulajdonképpen azt hiszem, nem is szeret, csak sport neki, hogy engem bolondíthat. Szórakozás. Bizonyára nagyokat nevet rajtam, amikor barátnőinek elmeséli.

Sokáig nem beszéltek többet. Körülfogta őket is a köd és súlyosan nehezedett a hangulataikra.

*

– Nézd, Annie, egy hajó! Ott szemben velünk! Egyenesen nekünk jön!

Vészsípok sikoltoztak a ködbe, üvöltöttek a megriadt hajókürtök, és mint egy csodálatos őslény alakja bontakozott ki a ködből egy hajó. Egy gyors fordulat, szaladgálás, nehány harsány parancsszó… még nehány feszült pillanat, aztán szinte horzsolva egymás oldalát suhantak el nehány méterre egymástól a hajók.

– Juj, Annie…, ha most összeütközünk… meghalhattunk volna mind a ketten!…

– Ki tudja, talán úgy lett volna jó…

– Annie! Hogy beszélhetsz így! Nézd ott a másikon, mintha két ember állna… azokkal együtt haltunk volna meg…

– És milyen boldog lett volna Robert – jegyezte meg a másik és hisztériás sikollyal tört ki belőle a kacagás.

Ott a másik hajón, egy férfi hallgatózva hajolt ki a korláton, aztán a szomszédjához fordult.

– Hallottad? Mintha sikoltott volna valaki!

– Hallucinálsz, Robert. Talán csak megijedt egy asszony.

– Lehet.

A távolodó hajó után nézett. Nehány pillanatig még látszottak elmosódó körvonalai, aztán lomhán és szürkén közéjük borult újra a köd.

Új arcvonal antológia, 1931, Erdélyi Fiatalok Köre kiadása

Az eltemetett ember
Új keleti legenda

Ott állt, és gőgösen nézett a szemünkbe. Ezúttal nem fehér volt, hanem sárga: aranyból volt a csodaszarvas.

Vérvörösen tűzött le rá a nap, dideregve bámulták a fák, a patakok hökkenve hallgatóztak. Soha ilyen királyi nem volt még csodaszarvas.

Csak állt és nézte őket. Szeme se rebbent. Aztán megrázta koronás fejét, megfordult és vágtatni kezdett nyugat felé.

Mint nagy rekedt üvöltés szakadt fel torkukból a hang:

– Hajrá!

Horkanva bokrosodtak a lovak, sarkantyú vágta véresre az oldalukat.

– Hajrá!

Mély csendű erdők verték vissza százszorosan a kiáltást, a szó dagadt, mint tavaszkor a hegyekről lerohanó víz, megáradt és ellepett mindent, akit elért, felragadott, és vitte és sodorta bömbölő viharos erővel.

– Hajrá!

Hegyek verték tovább a véresre sebzett kiáltást, falvak görnyedtek meg a szó alatt, tornyok inogtak, és egyetlen félrevert harang lett a világ:

– Hajrá!

Nyögtek a hegyek, jajgattak a folyók, döngött a föld, rémületre gyúlt lármafák lángolták tele az éjszakákat, sikító szelek verték ki csöndes békéjéből az embert.

– Hajrá!

Az aranyszarvas egyre vágtatott. Gyorsan, hogy ne érjék utol. Lassan, hogy el se maradjanak.

Döngve csapódtak le mögötte a kopják. Ő csak vágtatott.

Süvöltve záporoztak körülötte a nyilak. Ő csak vágtatott.

Sistergő kartácsok görögtek el a lábai alatt. Ő nem nézett vissza, csak vágtatott.

Puskagolyók fütyültek.

Gépfegyver kattogott.

Ágyúk dörögtek.

Bombák robbantak, tankok dübörögtek, alattomos gázok kúsztak utána: ő csak vágtatott, vágtatott egyre.

És emberek az aranyszarvas után.

Mind mentek. Mindenki ment.

Ott hagyták az ekét és a kaszát. A földet és a temetőt. A hegyeket is és a patakokat is. A templomokat is ott hagyták. Csak a kék eget vitték a fejük felett.

Országutak sarkában tanyáztak, fáradtak lettek és lucskosak.

Fövegükről lehervadt a bokréta.

Gépfegyverek köpködték körülöttük a halált, és ők csak rohantak az aranyszarvas után.

Üresen maradtak a templomok, és elárvult harangok kongtak utánok.

A föld csodálkozott. Nem értette, miért mentek el, hiszen oda tartoztak.

Évszázadokig rohantak így. Sokszor kereken rohanták a földet. Mögöttük véres, kalásztalan, letiport mezők Istenről sikoltoztak.

Egyszer aztán valahol eltűnt a csodaszarvas. Nem tudták hova, nem tudták, hogyan, de eltűnt.

Megálltak volna, de nem lehetett. Milliók jöttek mögöttük, akik sohasem látták az aranyszarvast, csak tudtak róla, és nem hitték el, hogy eltűnt.

Nem hitték el, nekik kellett az aranyszarvas, és nem akartak megállni.

Ember emberre lépett, hogy hamarabb jusson az élre. Ember emberre támadt, hogy hamarabb lássa meg a csodaszarvast. Az ágyúk szembefordultak egymással. A tankok egymásnak ágaskodtak. Sikoltással telt meg a világ.

Úgy látszott, mindennek vége van.

Egy ember jött akkor a véresre beszennyezett földön, riadt, szomorú szemekkel, és nem értette, hogy mi történik.

Kalászt keresett a mezőn és búzavirágot: döglött lovat talált, véres roncscafatot és gránáttölcsért.

Öt sebéből gyöngyözött a vér, megállt a tankok, ágyúk, gépfegyverek között és így szólt:

– Békesség az embernek a földön és jóakarat.

Nem hallották meg a szavát. Nem látták meg a vért, ami öt sebéből hullott: valamennyien véresek voltak.

A véres földön megcsúszott a lába, és belezuhant egy gránátgödörbe. Körös-körül visított, búgott, csattant, üvöltött a megbomlott világrend, és gyilkos tűzcsóvákkal káromolta a szomorú eget.

Mozdulni sem tudott: valami fájt.

Tankok jöttek és rázuhantak.

Ágyúk jöttek és rázuhantak.

Haldoklók hörögve rázuhantak, káromkodó sebesültek zuhantak és betemették az embert.

Tankok fölé és ágyúk fölé, halottak és sebesültek fölé a gyűlölet feltűzte diadalmas vérszínű lobogóját.

Kerekek és ágyúcsövek és csavarok zeg-zugai közt messze fent megcsillant az ég kékjéből egy picike darab.

Azt nézte.

Szomorú mosoly vonaglott át az arcán, szomorú és fáradt mosoly.

Csendesen mondta:

– Bizony, most már igazán meg fogok halni.

Aztán lehunyta a szemét.

Zsidó ember volt. Krisztusnak hívták.

Ellenzék, 1934., 33. sz.

Patkányok honfoglalása
Tanulságos mese fiatal magyaroknak

Az ember háza ott állt a dombon és uralkodott. Uralkodott a kerten, fákon, bokrokon és veteményeken. Uralkodott a szántóföldeken, réteken és legelőkön, és uralkodott az erdőn is, amelyik a domb mögött kezdődött és felnyúlt egészen a hegyekig. A fák gyümölcsöt teremtek, a gyümölcsöt leszedte az ember, aki a házban élt, és eltette télire. Összegyűjtötte a veteményt és a pincébe rakta, hogy ne érhesse a fagy. A szántóföldekről begyűjtötte a gabonát, a rétekről a szénát és az erdőből a tüzelőfát. És mindent úgy helyezett el a házban, vagy a ház körül, ahogy az a legcélszerűbb volt. Tél kezdetén beterelte állatait a legelőről, meleg istállókban adott szállást nekik, és gondoskodott róluk. Így élt az ember.

Még tudni kell azt is, hogy a ház kéményén tavasztól őszig gólyák álldogáltak, s az eresz alatt egy fecskepár fészkelt. Tudni kell, hogy tavasszal rügyező nyírfák illata vette körül a házat, s nyáron madárdal és sok virág.

A háznak nagy vaskos falai voltak, s az ember évente egyszer fehérre meszelte őket, kivéve ott, ahol vadrózsa kúszott reá. Ez a vadrózsa június derekán virágzott, s olyankor a szélesre tárt ablakon keresztül az illat beömlött a szobákba.

Így élt a ház és benne az ember, sokáig. Egy borús őszi napon, mikor az eső zsinóron lógott az égből, valahonnan két kis ázott szürke patkány érkezett. Messziről jöttek, fáztak és éhesek voltak. Meglátták a házat, besurrantak a nyitva

hagyott ajtón és elrejtőztek a pincében. Ennivalót bőven találtak, jóllaktak és hamarosan hízni kezdtek. Télen már fiaik voltak s tavaszra megint. A fiatal patkányok, akik ott nőttek fel, már otthonuknak érezték a házat, és úgy futkostak a pincében, mintha övék lett volna.

Az ember eleinte meg sem látta őket. Később észrevette ugyan, hogy valami eszi a veteményt, de nem törődött vele. Volt elég. Jutott belőle annak, aki éhes. Egyszer aztán meglátott egy fal mellett elszaladó patkányt. Milyen apró és milyen félénk – gondolta. Éljen hát ő is, ha akar.

És telt az idő, és a patkányok szaporodtak. Először feltúrták a pincét. Aztán ásni kezdték a falakat. Kanyargós, mély lyukakat fúrtak belé, keresztül-kasul, és itt-ott már a szobákba is eljutottak. Az ember csóválta a fejét, mikor szobájában az első patkánylyukat meglátta. És mert nem szerette a rendetlenséget: betömte, és bemeszelte a nyílást. Másnap reggelre újra ott volt. Az ember háromszor egymás után tömte be, és a patkányok háromszor egymás után fúrták ki megint. Akkor az ember legyintett, és azt gondolta: – Ők is kell, hogy éljenek. S ha nekik csak így jó, hát legyen. És attól kezdve nem tömte be többé a lyukakat. A patkányok pedig rohamosan szaporodtak tovább, és szaporodtak a lyukak a ház falában is. Már nemcsak a pincében, hanem a kamarában, a padláson, sőt éjszakánként a szobákba is besurrantak, és megrágtak minden megrághatót. Egyszer aztán, amikor az ünneplő csizmáját kezdték rágni, az ember megharagudott, és odasújtott botjával. Az egyik patkányt fejbe találta éppen, s a patkány kimúlt. Vérig sértve röffentek össze erre a patkányok. És azonnal kihirdették, hogy az ember ellenség, aki nem hagyja őket élni, szabadságukat korlátozza, jogaikat mellőzi, gyilkos, gonosz és önző.

– Nem leszünk a rabszolgái tovább! – visította a főpatkány egy zsírosbödön tetejéről. – Követeljük a szabadságunkat, és a jogainkat. – És a patkányok elhatározták, hogy harcot kezdenek az ember ellen. Az ember minderről nem tudott semmit. Haragját hamar elfeledte, vett más ünneplő csizmát magának, és nem törődött a patkányokkal tovább. Pedig akkor már rengeteg sokan voltak. Megették a pincében az összes veteményt, a kamarában az összes lisztet, és az összes sajtot, sőt már a szalonnát is rágni kezdték, pedig tudták, hogy az az ember legféltettebb kincse, amiből még a kutyájának sem ad.

Az ember, mikor ezt észrevette, fogta a megmaradt szalonnát, rúdra kötözte, s a rudat a dróttal fölakasztotta a gerendára. Ebből lett aztán csak igazán nagy felháborodás a patkányok között. – Szemtelenség, gyalázat! – kiabálták, mikor rájöttek, hogy nem férkőzhetnek hozzá. – Elrabolja az élelmünket, kifoszt, kizsákmányol! Nem tűrjük tovább! – És föllázadtak. – Mienk a ház – hirdették ki maguk között –, mienk is volt örökké, csak megtűrtük benne az embert, amíg jól viselte magát! De most elég!

S egy éjszaka, amikor aludt, rárohantak az emberre, összeharapták, kikergették a házból, messzire elüldözték, s aztán büszkén kihirdették a kertnek, a

fáknak, az állatoknak és a madaraknak – még a virágoknak is –, hogy a ház ezentúl nem emberország többé, hanem patkányország, jog és törvény szerint. S azzal uralkodni kezdtek patkánymódra. Mindent felfaltak, ami ehető volt, és mindent megrágtak, ami nem volt ehető, de szemük elé került. Kiürült rendre a pince, a kamara és a gabonás. Elköltöztek a madarak, elpusztultak a virágok, a ház fala omlani kezdett és megfeketedett, fák és virágok illatát bűz váltotta föl. A vetemény ott pusztult a földben, mert nem szedte ki senki. A gyümölcs megérett, lehullt, és elrohadt. A gabona aratatlan maradt, kimosta az eső, és kicsépelte a szél. És eljött a tél, és a patkányok addigra már megettek mindent, ami ehető volt, megrágtak mindent, ami rágható volt. A falak tele voltak lyukakkal, a tetőről lehullott a cserép, ablakok és ajtók alatt öles nyílások tátongtak. És akkor éhezni kezdtek, mert nem volt egy szem gabona több, és az ajtók hasadékain, meg a falak odvain besüvített a szél, a megrongált tetőn behullott a hó, és nem tudtak segíteni magukon.

Először veszekedni kezdtek, marták és ölték egymást, rágták és ették egymást, de végül is nem tehettek egyebet: fölkerekedtek és otthagyták a tönkretett birodalmat.

Az ember pedig tavaszra szépen visszajött megint, rendbe hozta a tetőt, kitakarította a házat, a falakat megigazította, kimeszelte, a földet felszántotta, vetett és ültetetett, s mire megjött a nyár, újra virágillat és madárdal vette körül a házat. Őszire ismét megtelt a pince, a kamara és a gabonás, és mire jött a tél, olyan volt már minden, mintha semmi sem történt volna.

Azonban elrejtőzve maradt mégis néhány patkány a falakban, vagy a pince gödreiben. És amikor az ember észrevette, hogy újra szaporodni kezdenek, hosszasan elgondolkodott, hogy mit is tegyen velük.

Ti is gondolkodjatok, s aszerint cselekedjetek!

Ellenzék, a 30-as évekből, utánközlés a Demokrata 1998/51. számában

Vaddisznós Jákob

Tudni kell, hogy régen nem úgy volt a disznó errefelé, mint mostan. A Gyilkostól le a Holtyerágig, de még tova a Torligeten túl is kondaszámra lakta az erdőket, s nem kellett a vadász napokig járja a sűrűt, hogy összeakadhasson eggyel-eggyel.

Igaz, hogy nagyrészt a csudáki báróé volt a vadászat mindenfele, s a Csongorádtól kezdve meg a némai Bandi úré, s ha ezek az urak nem vadásztak, más nem zavarhatta a disznót.

Még csak éppen Vaddisznós Jákob.

Ott lakott ez az ember a mohalyi szélen, ahol a Torliget csücske lenyúlik a rétekig, s amelyet Dósznak ismernek arrafele. Ettől emlegették az embert is Dószról való Jákobnak, de azért többnyire mégiscsak úgy: Jákob, a vaddisznós.

Egyedül lakott ez az ember egy rozoga hurubában, istenverte egyes-egyedül, éppen csak egy árva szál szürke kuvasszal, aminek Dráku volt a neve. Bútor se volt a házban semmi, mindössze egy rossz kemence s a sarokban a vacok szénából, egy rossz pokróccal s néhány vaddisznóbőrrel letakarva.

Egyéb aztán nem is volt a Jákob házában. Mert a puskája, az nem ott volt. Az valamelyik odvas fában volt mindig, vagy a Holtyerágon, vagy a Sztezserinben, vagy akár fent a Dósz tetején. Mivel hogy ezeken a helyeken nem kellett tartani sem csendőrök, sem az urasági jágerek házkutatásaitól.

Földje, gazdasága, jármos marhája nem volt Jákobnak, csak a hurubája éppen s egy csepp kertecske körülötte, kihasítva szépen a legelőből, amit aztán kedve szerint felverhetett a dudva meg a csalán. Családja sem volt, egyedül a Dráku. Na meg aztán az övé volt minden sűrűség, végig a rengeteg erdőkön és minden vadcsapás, amit úgy ismert, mint a tulajdon tenyerét. Sőt, még annál is különbül, mivelhogy a tenyerével nem sokat törődött Jákob. Meg a ruhájával sem. Vaddisznóbőrből készített magának bocskort, bundát, tarisznyát. Ezért is nevezték vaddisznós Jákobnak. Meg azért, mert ő volt az, aki néha egy-egy eldugott tisztáson friss húst osztogatott éjnek idején, egy kis puliszkáért, egy kis gúnyáért, egy kis ezért-azért. Vaddisznóhúst.

Tudott erről mindenki. A csendőrök is, a jágerek is, még az urak is. Csak éppen megfogni nem tudták Vaddisznós Jákobot. Néha hallani lehetett egy-egy lövést, messze bent az erdők közt, de mire a jágerféle ember odaért, már csak a hallgató erdőt és legjobb esetben az elejtett vaddisznót találhatta meg: Jákob azóta ki tudja, melyik sűrűségben haladt halk disznósörtés bocskoraival. Vagy talán már ott ballagott puska nélkül a legelőkön át hazafele, s a kutyája követte valahol fent a hegyoldalakon.

Így élt Jákob. De nem a húsért és nem a megélhetésért. Valami egyébért. Az erdő húzta és a vaddisznó. Van, aki érti ezt, hogy az erdő néha meg tud fogni valakit, s az ilyen ember beteg lesz és bele is pusztul talán, ha nem engedelmeskedik az erdőnek. Meg a vaddisznó. Nem az, amelyik döglötten fekszik, és már csak bőrt és húst jelent, hanem az, amelyik ott áll bent a sűrűben, és haragosan figyeli az egy szál csaholó kutyát, és néha nagyot fúj és nekiszalad. Amelyik felborzolt sörénnyel áll szemközt Drákuval, és néha támad és néha menekülni próbál, és Dráku szüntelenül mellette van és csahol és belecsíp a farába, és félreugrik és megszalad és aztán újrakezdi, szünös-szüntelenül, lihegve, lármázva és acsarkodva és reszketve a dühtől és az örömtől. Ez az. Ez az, ami Jákobot csendőrszurony és jágergolyó dacára is dobogó szívvel és hason csúszva űzte bozótokon át, árkokon, hegyeken és völgyeken keresztül néha reszkető lábbal, néha lihegve az iramtól, de mindig figyelve és mindig óvatosan és mindig mindenre készen.

Nyulat tán sohasem lőtt Vaddisznós Jákob, még őzet sem. Ellegelhettek tőle nyugodtan, egyazon tisztáson. Nézegette őket, talán gondolt is valami szépet

hozzájuk, mert ha vad ember is volt Jákob, azért ismerte a szép érzéseket. Amilyeneket ősszel érezni néha, amikor sárgulni kezdenek a Dósz alatti nyírek, s a Holtyerágot véres-véres erek szaladják tele, avagy tavaszon, amikor csudálatosan kezdenek zöldülni ugyanazok. Meg amikor erős világos a holdfény, s a fák árnyékai hosszúak és kékek és úgy nyúlnak hanyatt a tisztáson, hogy a lélegzetüket is hallani.

S történt egyszer, nagy zimankós télen. A zúzmara vastagon lepte a fákat akkor, s szemfájlalóan csillogott a napban. Olyan, de olyan fehér volt a föld, mintha csak azon a napon született volna.

Bent a Holtyerág mélyében van egy árok. Nem olyan, amelyikben víz folyik, hanem amelyik úgy tátong ott, mintha csak megszakadt volna valamikor régen a nagy erdő szíve, s aztán úgy maradt örökre. Benőtte a kecskerágó meg a gyertyán s a hosszú levelű sásfű; olyan ember nem járta, olyan szél nem járta hely az az árok.

Azt szeretik a disznók. Nyáron különösképpen, de télen is, ha megzavarják valahol, odaveszik az utat egyenest.

Úgy esett akkor is, hogy Jákob és Dráku elindultak a szép napsütéses hegyoldalon, fel a Sztezserinhez s onnan tovább a Holtyerág felé, végig a nagy csöndességű erdőkön. Csikorgott a hó s úgy érezte Jákob az orrában, hogy hideg van. Ember sehol.

Nyom itt is, ott is. A hónál nincsen tisztább igazság kerek e világon, a hó nem hazudik soha, s azért többre becsülhető, mint az ember, akiről tudvalevő dolog, hogy rokonságban áll a furfanggal.

Na, hamarosan ugat is Dráku a hegyen, fent a verőfényben. Rekedten, kicsit elnyújtva úgy, ahogy szokott. S indul a hangra Jákob is. Hull a zúzmara rá, akár a felhő, ahogy a sűrűbe lép. Észre se veszi. Csak megy. S az ágat nem töri, csak félrehajtja, a lábát is ügyelve rakja, hogy ne ropogjon olyan nagyon a hó.

Egyre feljebb, a vágottban, a verőfényben. Aztán már ott is van. Ni, a Dráku hol mozog, még párás a szája, ahogy csahol. Arra ugat, jobbra, hát ott kell legyen a disznó is. Most már csak nagyon halkan lehet menni, csak éppen hogy, éppen hogy haladjon az ember.

Fhú! Most ugrott meg! Jókora állat. Omlik rá a hó, ahogy törtet a bokorban, alig látni. Nagyokat fúj, amint veszi az iramot lefele.

Dörren a Jákob puskája, iramodik Dráku, hull a zúzmara, pogányul hull, nem látni semmit tőle. Bolondul csahol az a kutya, még reszket a hangja. De né csak, nem áll meg. Megy az, megy lefele a lankán. Már leért a szálasba, onnan cseng a hangja, de az is egyre messzibbről. De még ilyent.

Csóválja a fejét Jákob, na, régen nem történt ilyesmi, hogy elmenjen. Ott van a fekvése is, jókora heveredés, ott a nyom, ahogy megindult, még túrta szügyével a havat.

De hirtelen csak megakad az ember szeme. Vér. Piros vér, odafröccsenve a hóra. S arrébb megint, több és arrébb még több s a bokrok oldala is véres, ahogy súrolta őket. És a vér világos színű és habos. Tüdőlövés.

Ilyenkor nincs mit gondolkozni. Utána. A vágottan át s a szálason is végig, futva, ahogy lehet. Keresztül a tisztáson, ott újra szálasban, aztán sűrűben megint, fel a túlsó dombra, át az észkason, megállás nélkül, ahogy csak bírja láb, meg tüdő, meg ember.

Fent a ponkon, ahol a kis pojána van, megáll és hallgatódzik. Először csak a tüdejét hallja s a szívét, amint ott kalapál a fülében. Alatta a végeláthatatlan fehér Holtyerág. S csak hogy csöndesül a szív robaja, lehet hallani, hogy bent mélyen, ahol a nagy árok van, elvesző kutyaugatás viaskodik az erdővel s a csenddel.

A sebesült megállt. Utána!

Ki ismeri az ilyen futást, havas erdőben lefele, öles ugrásokkal, elakadó lélegzettel, amikor az a bolond szív az ember halántékában lüktet és a fülében zakatol, s lent messze disznót tart egy szál magányos kutya?! Észre lehet-e venni ilyenkor, hogy egy ág belecsapódik az arcba, és véres barázdát húz azon, vagy hogy egy hó alatt rejtőző tuskóba botlik a láb, észre lehet-e ezt venni ilyenkor? Ilyenkor csak az erdőt lehet meglátni és megérezni, amelyik viszi a véres nyomot lefele s az egy szál kutyát, aki rekedten csahol odalent, és várja a segítséget.

Rohan Jákob a sűrűben lefele, csurog az izzadság végig a testén, de már a szíve zakatolásán át is hallja a kutya hangját, hallja egyre hangosabban, egyre közelebbről.

És akkor, ahogy így rohan, hirtelen lövés. Éles, csattanó. Golyólövés. Aztán még egy és aztán kutyavonyítás. Borzalmas, panaszos vonyítás, mely úgy szalad végig az erdőn, hogy a fák is lúdbőrösek lesznek tőle.

Az ember megtorpan. Fának esik, zúg a feje.

– Dráku – hörgi.

Aztán még egy lövés és a kutya nem vonyít többet.

És mindez éppen ott, a nagy árok táján, már nem is olyan messze.

A veríték már jéghideg a testén, s a foga vacog. Áttör a cserjésen, s már látja a gyertyánokat s a nagy hasadást is, és már lefele törtet és már ott áll, ahol a néhány fűzfa van.

Ott fekszik a disznó, s ott fekszik a kutya. S a hó véres és össze van taposva csúnyán. És ott áll az erdész. Kezében a puska s nézi Jákobot. Ujja a Mauser ravaszán, s a vékonyka cső feketén és kihívóan csillan. Finom, úri Mauser-puska, nem olyan durva szerszám, mint Jákobé.

Áll Jákob is, s az ő keze is a puskán. Köztük a vadkan meg Dráku.

– Tedd le a fegyvert! – mondja az erdész, s a hangja komoly és fenyegető.

De Jákob nem figyeli, csak a kutyát látja. Drákut, szegényt, ahogy ott fekszik az összetaposott havon, fejét betemetve a lapockája alá, soványan és szürkén és tele vérrel.

– Tedd le a fegyvert! – ismétli az erdész.

Nem hallja, Jákob, csak a vonyítást hallja, ami végigszántott akkor az erdőn, amikor elakadt a szívverése is tőle.

Odamegy s lehajol. Egy nagy seb az oldalán s egy nagy seb a fején. Finom, úri, robbanó golyó. Nézi, nézi sokáig. S valami kihull a szeméből és a kutyára hull.

– Dráku – mondja halkan –, Drákule.

Kiveszi a fejét a hóból, a szeme nyitva és merev. És borzasztó, ahogy néz.

– Drákule, gyere haza, Drákule.

Ölbe veszi a kutyát, a nagy, rideg magányos ember, s viszi magával. Nem a néz az erdészre, csak az árok tetejéről, ahogy visszafordul.

– Meglőtted – mondja halkan és szomorúan –, látod, meglőtted. Nem szégyelled magad, uram?

Az erdész pedig nem mozdult. Kezében a puska, a finom Mauser-puska, amelyiknek az a hivatása, hogy fenntartsa a rendet az erdőkön, s fegyelmezzen orvvadászt és orvvadászkutyát. És nem mozdul az erdész mégsem. Nézi, hogyan tűnik el az ember fent a gyér gyertyánok között, karra akasztott puskájával, s kutyájával, döglött kutyájával a karjában.

S ahogy eltávolodik az ember, és ő magára marad az erdővel és a csenddel és az elesett disznóval nagy kegyetlen egyedülvalóságban, valami furcsa szorongást érez a mellén.

Felrezzen, amikor túlról lihegve érkezik a kerülő.

– Hol van Jákob? – kiáltja izgatottan a másik.

– Nem tudom – feleli rosszkedvűen az erdész, s vállára akasztja a puskát –, gyere, húzzuk ki ezt a disznót az útig.

Így történt azon a téli napon, amikor minden olyan fehér volt és tiszta. Így történt ott bent a Holtyerág árkában. És Jákob hazavitte a kutyát és eltemette a huruba mellé úgy, ahogy illik. És nagyon-nagyon egyedül volt. Ha az esték lejöttek a Dószról, üvölteni szeretett volna, mint a farkasok. S fél éjszakákon át nézte a tüzet.

Akik az erdők fölött és a világ fölött elfutó időt jegyezték: ezerkilencszáztizennyolcat írtak akkor. Nagy dolgok történtek mindenütt. Akik a városok vidékéről jöttek, azt beszélték, hogy felfordult a világ.

Talán egy hétre a Holtyerági eset után furcsa dolgokat hallott Jákob egy embertől, attól a bizonyos Vaszilikától, aki ott lakott lent a Valea Sztrungán.

– Nagy dolog készül holnap – mondotta Vaszilika –, a népek mind mennek a kastélyba a báróhoz!

Még azon este több ember jött lefele a Valea Furcin, s ugyanezt mondották ők is. Nagy dolgok készülnek.

Jákobot nem érdekelték a nagy dolgok. De annyit megértett, hogy ezentúl nem az urak csinálják többé a törvényt, hanem a népek. S hogy hazaért, az este már

a Dósz oldalán lógázta lefele a lábait, odament a Dráku sírjához, s letisztította róla a frissen hullott havat.

– Ne sírj, Drákule, ne sírj! – mondta az estének s a Dósznak, akik elboruló komolysággal hallgatták onnan lentről, miként beszél a magányos ember néhány ásónyi földdel és csont- és húsdarabbal, ami itt van a föld alatt.

S másnap. Sok ember gyűlt össze a kastélynál, nagyon sok ember. A völgyekből s a hegyekből, mindenünnen összegyűltek az emberek, sok fehér condrás ember. És köztük néhány idegenforma, katonaruhás, és azok a leglármásabbak.

A báró ott állt fent a tornácon szemben az emberekkel. Kétcsövű vadászpuskája a kezében s beszélt. Sokkal halkabban és sokkal nyugodtabban, mint azok odalent, akiknek nem volt semmi a kezükben.

– Hallgassatok – mondta –, a háborúnak vége van, hát minek kezdjük most mi, akik eddig békében voltunk. Ha éhesek vagytok, kaptok gabonát. Ha fáztok, kaptok erdőt. Még bort is kaptok, ha megérdemlitek. Eddig is kaptatok minden évben. Nem hallottam, hogy valaha egy is éhen halt, vagy megfagyott volna közületek. Hanem – és itt felemelte a báró a hangját –, hanem erőszakkal innen semmit el nem visztek, és erőszakkal ide az én udvaromba senki be nem jön, amíg én itt vagyok! Mert tíz falutól sem ijedek meg, ha arról van szó! Megértettétek?!

Csendben hallgatták végig s tisztességtudóan. S még bólogattak is egynéhányan, mert igaz beszéd volt a báró beszéde. Csak a katonaruhásak mozgolódtak kissé, de lemorogták őket.

– Sok évig éljél, mariásza – mondta a végén egy közülük, bizonyos Tódor a rétből, s leemelte a sapkáját is –, nem akarunk mi semmit sem erőszakkal, uram. Ha adsz egy kis gabonát, megköszönjük, ha adsz egy kis bort, megköszönjük, csak néhány hold erdőt kérünk, ha lennél olyan jó és adnál, mert nagy szükségünk lenne.

– Kaptok – mondta onnan fentről a báró –, s most menjetek a pincéhez, ott adnak nektek egy áldomást, mert vége van a háborúnak.

Megköszönték és megéljenezték és mentek. És úgy búcsúztak sokan, hogy „kezitcsókolom”. Így történt ezerkilencszáztizennyolc decemberében, ott a Csóvás és a Sztezserin között, a nagy tó völgyében. Akkor, amikor máshol kapukat döngettek a felszabadult indulatok, és kastélyokat gyújtottak fel, és udvarházak falai körül golyókat köpködtek egymásra vadászpuskák és katonapuskák.

Így történt. És ezen a napon érkezett fel Vaddisznós Jákob is a kastélyhoz. Az emberek akkor már nagyrészt a pince körül voltak, s mikor meglátták a vaddisznóbőrbe öltözött embert, szólítani kezdték.

De Jákob nem figyelt rájuk. Csak ment, kezeit üresen lóbálta és ment az erdészház felé.

Emberek voltak ott is. Az erdő dolgát tárgyalták éppen, kicsit hangosan, és az arcuk piros volt már a bortól.

S ekkor jött Jákob.

Azt hitték, erdőért jön ő is.

– Hol adjunk neked, Jákobe? – kérdezte vígan az egyik –, most tőlünk kérjél, mert mi vagyunk az urak!

De az ember nem felelt. Csak ment, ment egyenesen szembe az erdésszel. Az erdész ott állt az irodaajtóban, s talán elsápadt egy kicsit, amikor meglátta Jákobot.

S Jákob ment egyenesen neki. Az emberek kitértek előle s nézték s elhallgattak s várták, hogy mi lesz.

S ahogy Jákob odaért a küszöbre, éppen arctól szembe az erdésszel, csak ennyit mondott:

– Meglőtted.

Így álltak.

Aztán az erdész hátrál be az irodába. S ahányat lép hátra, annyit lép előre a másik. S az emberek odakint a küszöbön kívül csak néznek. Nem esik szó, mozdulat, semmi. Érzik, hogy nagy dolog az, ami ott van, a két ember között.

Ott állnak már bent, a nagy asztal mellett. Állnak és nézik egymást. És borzasztó csend van, ahogy farkasszemet néznek ők ketten.

Akkor kipattan túlról az ajtó és beszalad egy kislány. Kicsi, szőke leányka, alig hatéves. És odaszalad az erdészhez és lelkendezve kiabálja.

– Apa, apa, olyan szépet álmodtam, láttam az angyalt, apa, vajon mit fog hozni nekem az angyal?

Csilingel és szökdös a vékonyka gyerekhang, faltól falig szökdös, és beugrik az emberek fülén át az emberek szívébe, s akik kint vannak, elmosolyodnak. S akik bent vannak, azok a gyermeket nézik, mind a ketten. Azt nézi Jákob is, lép egyet hátra csöndesen, és az erdész is nézi.

Köztük a gyermek, aki csak most látja meg az idegen embert. Nézi nagy csodálkozó kerek gyermekszemekkel, s közben halkan megkérdi újra.

– Apa, vajon mit hoz nekem az angyal?

– Menj be, kislányom, itt hideg van, menj be a szobába.

Rekedt az erdész hangja, ahogy mondja. S a keze didereg a szőke gyermekfejen.

– Menj!

A gyermek elkomolyodik. Talán megérez valamit a feszültségből. Apró kis lépésekkel megy az ajtóhoz vissza, s közben egyre nézi az idegen embert. Nagy, komoly, ijedt szemekkel nézi.

Aztán újra csak ketten vannak. Szemben egymással. S kívül az ajtón várakozó csend és várakozó szemek.

Néhány másodpercig állnak így. Aztán Jákob megmozdul. Oldalt lép. Nagyokat, nehezeket lép a padlós szobában, s a falhoz megy egyenest. A falon puskák lógnak, és a puskák között van az is, az a vékony, fekete csövű finom Mauser-puska.

Leveszi Jákob s nézi. Forgatja a kezében. Soha még ilyen szép úri puskát nem látott közelről. Aztán megy vele kifelé az irodából. Nem szól. Az erdész áll az asztal mellett, és nem szól ő sem. És az emberek sem, akik utat nyitnak neki.

Megy Jákob, nagy súlyos léptekkel. Az udvaron van egy akácfa, annál megáll. Megáll s nézi a puskát. A szép finom puskát, amilyen nem volt még a kezében soha. Aztán megfogja a csövinél s hozzávágja a fához. Egyszer. Kétszer. Harmadszor reccsen a puska s kettőbe törik. Az egyik fele még elrepül messzire onnan.

Megnézi Jákob még egyszer azt, ami a kezében maradt, aztán odalöki az udvarra azt is. Szót se szól, csak fejébe húzza a sapkát s indul kifele. Az emberek, akik ott állnak és nézik, nem értik a dolgot, de tudják, hogy nagy és súlyos dolog lehet, s csak a fejüket csóválják azért. De nem szólnak utána. Csak nézik, hogyan megyen a Dószról való ember ki az udvarról, neki a hegynek.

Így volt.

Jákob azontúl csak magára vadászott, nem szerzett új kutyát soha. Maga ment a disznó nyomán, be a sűrűbe s úgy keltette fel. Ilyen ember volt Vaddisznós Jákob.

Azóta, azóta sok esztendő telt el. Más urakat szolgálnak már az erdők, s meg is fogytak az erdők, megsoványkoztak. A Holtyerág gyér bokrait juhok rágják, s akik irtották az erdőt, míg a szem ellát a Dószról: nem hagytak egyetlen magfát sem.

Levágták a nagy, százéves tölgyeket mind, le a szélfákat is, de még határfát sem hagytak, egyetlenegyet. Nincs makk a Dószon, és nincs makk a Sztezserinben, és nincs makk a Gyilkosban sem. Nincs makk sehol. És ahol nincs makk, ott disznó sincsen.

Elköltöztek a disznók.

És a Dósz alatt a huruba üres. Bedőlt a fala és leomlott a teteje, lakatlan réges-régen. Öles dudva növi körül, s pásztorgyerekek messze elkerülik. Mert azt mondják, hogy éjszakánként egy kutya vonyít a bedőlt fal mellett, s hogy ez a kutya nem erről a földről való, mert ez a kutya maga a Dráku.

Így van.

S a huruba gazdáját, bizonyos Dószról való Vaddisznós Jákobot, már évek óta nem látta senki.

Talán meghalt.

De lehet az is, hogy elköltözött a vaddisznók után.

Erdélyi Helikon, 1935. 8. évf. 2. sz.

Elvira bárónő

… És most jól figyelj ide, hadd mondjak neked nehány szót a Mezőségről.

Ez nem egy megye, valahol valamelyik ország testében. Nem is egy tartomány, még csak nem is egy ország. Ez egy egészen sajátságos külön világrész…

Mások a dombok és mások a völgyek, mások az erdők és a vizek, mint a világ egyéb helyein. És egészen másféle emberek élnek ott, egészen másféle törvények szerint.

A Mezőség nem egyéb, mint a földnek egy apró kis elsüllyedt darabja, mely fölött magasan újra összecsaptak a történések hullámai, s így történhetik, hogy ott lent minden megy a maga évezredes rendjén tovább, egyforma lassúsággal, mint egy lusta, öreg óramű. Az élet nagy viharaiból oda csak egy-egy kis hullámverés jut el, melyet csöndes észjárású bölcsei és javasasszonyai fejcsóválva pletykálnak el a kemencék mellett s következtetnek belőle esőre, termésre, háborúra.

És az elsüllyedt világrész alszik. A hegyek sima csigaházak alá húzódva álmodoznak, s apró tavacskák mozdulatlan vizén a csend szelíd árnyéka tükröződik.

Igaz, néha egy-egy rakoncátlan idegennek szemet szúr ez a békés vidék, s lármázva próbálgatja tűzcsóváit széjjeldobálni a nádfödeles házikók közé. De azokat a nádfödeleket már annyit verte az eső, már annyit áztatta a hólé, annyit kátrányozta a szegénységszagú éjszakai füst s a köd, amely az erdőkről alászáll, hogy azok a nádfödelek nem akarnak lángra lobbanni tőlük. Azok a nádfödelek s a nádfödelek alatt gunnyasztó apró ablakos házak már úgy megszokták ezt az álmos, lassú rendet, hogy este a ködnek füstszaga legyen, hogy a tóban sokmillió béka zsongjon, hogy ősszel térdig érjen a sár, s ha esik, a tavak kijöjjenek a rétre. Hogy szóljon a harang, ha viharfelhő jön, hogy szóljon a harang minden vasárnap, vagy ha valaki csöndesen lejjebb költözik néhány méterrel. Hogy tavasszal szántani kell, nyáron aratni kell, télen tűzifáért kell járni az erdőn. Hogy a falu felett fenyőfák vannak s a fenyőfák közt kastély és a kastélyban mariásza, aki napszámot fizet. És hogy neki köszönni kell messziről, s a kocsijának idejében kitérni. S hogy a falu felett, az erdő felett, minden felett lakik egy Isten, és az Istennek papjai vannak, akiknek mindenből adni kell. És hogy mindezt együtt úgy nevezik, hogy Rend. És a rendet emberi fővel megbolygatni nem lehet.

S a kis világ élete folyik, folyik lassan a maga rendjén.

A lombok már hullanak ott is, mert ősz van s nekik ilyenkor hullaniuk kell. De bizonyos lehetsz, hogy éppen úgy hullanak most is, mint tavaly ősszel, s mint valamennyi őszön, mióta fennáll a világ.

Annak a nagy sárga platánlevélnek, amely a csudákfalvi kertben billegve ereszkedik alá, bizonyos lehetsz, hogy már évek óta megvan a maga helye, és hogy éppen oda fog leszállni, egyetlen arasszal sem távolabb.

És Thoroczkay bárónő szeme kíséri a röptét, úgy éppen, mint eddig minden ősszel.

Ott ül a piros festett kispadon. Mellette kedvenc könyve. Géraldy: Toi et moi. Mellette kedvenc sétapálcája, rajta keskeny rézpánton ékes felirat: „Tátrafüredi emlék.” Lábainál kedvenc kiskutyája, Miss. S körülötte a csöndes őszi kert.

Ott ül s bámul belé az alkonyodásba. Az a nyírfa ott milyen sárga már, lám csak, hogy újra ősz van. A galagonyabokor piros bogyóin kövér rigók lakmározgatnak vígan, s a gesztenye koppanva hull, és sűrűn hull már nagyon.

Begyűrt nyakkal egy gém húz el alacsonyan a kert felett, s rekedten belekrákog a csöndbe, panaszkodik. A rét mentén sietve suhog el egy nagy csapat réce, az alsó tóról jönnek.

Elvira bárónő a kispadon ül, és nézi az estét, amint jönni készül. Csak nézi, de nem is látja már. Hatvanöt évével megszokta már nagyon, hogy amikor a nap nyugatra hajlik, mélyen bele a Nádaskút fái közé, akkor este kell legyen.

Olyan vértelen, fehér az arca, talán a nyírfa kérgénél is fehérebb. Soha sem érte még napfény. Gyermekkorában féltő gonddal ügyeltek rá, nehogy megsüsse a nap, mert a nap árt a bőr hamvasságának. Később, mikor már nem volt, ki vigyázzon rá, úgy megszokta széles karimájú kalapjait, hogy talán mozdulni sem tudott volna nélkülük.

S az idő telt, az idő eltelt csöndesen. Ő ott maradt az őszi kertben, törékeny fehér liliomszál, hatvanöt éves liliomszál. Az arca már nem hamvas régen, apró fehér ráncok húzódoznak rajta, mint valami elhagyott lövészárkok egy behavazott csatamezőn. Kalapja alól gyéren lógnak ki a tincsek, s bizony kopottak és színtelenek már. Csak a szeme világos, tiszta kék szeme, ahogy félénken előkandikál a nagy kalap alól, csak az fiatal még. Olyan tiszta és olyan ártatlan, mint aki még nem látott a világból meg az életből semmit, csak néhány csöndes nagy fát a kertben, csak néhány dombot körül a láthatáron, csak néhány elrejtett, hallgatag tavacskát, csöndeset, kéket, mezőségit.

Kezén vékony fehér kesztyűt visel. Keze keskeny és törékeny és kék erecskékkel van teleszőve. Magas, csukott gallérja van a ruhájának, s a ruha színe fehér, szabása hosszú és előkelő. Ahogyan ott ül, hosszú ruhája alól a lába alig látszik. S ha néha látszik mégis, látható: harisnyát nem visel. Öreg-öreg kitaposott szandál van rajta, olyan amilyent gyerekek hordanak. És kicsi. Mert szép kicsi lábacskája van a bárónőnek.

S Te most ugyebár megkérdezed tőlem, hogy ez a szelíd kicsi néni mit keres ott egyes-egyedül abban a csudákfalvi kertben.

És én azt mondom neked, hogy vár. Sok-sok év óta vár már valakire, aki majd egyszer eljön és elviszi onnan. Talán negyven éve. Talán több.

Úgy nevelték, hogy a leány sorsa a férjhez menés. Hogy a leány sorsa várni valakire, aki majd érte jön és leszakítja. S Elvira bárónő jó szelíd leány volt és várt engedelmesen. Jöttek a zajos városi farsangok, és ő várt. Tavaszok jöttek és tavaszok mentek, nyarak jöttek és nyarak mentek, és ő várt türelmesen. Emberek

jöttek és emberek mentek, nagy idők jöttek és nagy idők elmentek. Aztán lassan-lassan mindenki elment. És ő még mindig várt.

S vár mostan is.

Naponta elmegy, s virágot visz a sírkertbe. Naponta hosszasan áll a tükör előtt, s kalapot tesz föl, ha kimegy, hogy hamvas bőrét ne égesse meg a napsugár. S kesztyűt hord, hogy a keze üde maradjon. És vár.

Mert egészen bizonyos, hogy egyszer el fog jönni valaki. Egy magas, karcsú férfi. Aki erős, hatalmas, szép. Erősebb, hatalmasabb és szebb mindenkinél. És egyenesen érte jön. Thoroczkay Elvira bárónőért, karjába veszi, és elviszi magával. Erősen megszorítja, és forrón megcsókolja – a kezét…

De addig, addig várni kell türelmesen. Élni a lassú mozgású szürke életet, az árendással bajlódni, hogy rendesen beadja a lisztet, meg a disznót, meg a pénzt, ahogy évente jár. Vaszit igazgatni a kert apró tennivalóiban, s ha jól dolgozik, pálinkát meg dohányt adni neki este. S hallgatni Rebekát, aki mindig zsémbel. Legtöbbet pedig a kertben ülni, és nem csinálni semmit. Csak nézni a fákat, meg a virágokat, meg a magasságos szép égboltozatot, és várni folytonosan.

S Elvira bárónő ezt az utolsót különösen szereti.

Most is ábrándozik. De ez az ábrándozás most éppen nem olyan légiesen elvonatkoztatott és távoli, mint eddig. Most van benne valami lázas idegesség. Mert az álomnak ma már neve van, gyönyörűen csengő szép neve, így hangzik: Lenkey Gábor.

Nem az első név, ami ilyen furcsa idegességgel tölti el. De bizonyára, hogy az utolsó.

Végre, végre. Ha erre a névre gondol, szíve a torkában ver. Hatvanöt éves, szerelmes süldőlány. Pedig még nem is ismeri, csak a nevét. S azt elmondja magában többször.

– Lenkey Gábor… Lenkey Gábor… Gábor…

S néha így:

– Lenkey Gáborné…

Pedig még nem is tud róla semmit. Csak hogy miatta jön, az ő dolgát intézte el abban a messzi idegen városban, abban a Bukarestben, borzasztó, idegen hivatalokon verekedte át magát s most, most jön, mert megnyerte a csatát, a nagy pert, fellovagolt az üveghegyre, mint mesékben a királyfi. Mert hogy mindezt csak őérette tette, az nem lehet kétséges. Mi egyébért tehette volna? Mi egyéb jutalomért kísérelte volna meg a lehetetlent, ha nem azért, hogy őt kiérdemelje?

Tudod, nehéz pontosan megmagyarázni azt a folyamatot, ami Elvira bárónő lelkét idáig vitte, hogy egy ismeretlen ember nevében rég várt lovagját álmodja meg. De olyan lehet ez, mint amikor lesen állunk, valahol az erdőszélen. S várunk. Várunk egy órát, várunk kettőt. A mozdulatlanságtól már zsibbadni kezd a lábunk, és még mindig nem jön semmi, csak az este. S a szürkület rátelepül az erdőre, s ködöket görget elő a bokrok alól. S már alig ismerjük fel a vakondtúrásokat a ránk

gyűrűző sötétben, s még várunk mindig. S akkor – nem tudom, hogy mi teszi azt: a mindent elferdítő szürkület vagy pedig fáradt érzékeink idegen játéka – de egyszerre mintha minden kis tövisbokor, minden hangyaboly, minden bogáncs mozogna és megelevenedne hirtelen. És akkor egy-egy sötétebb színű bokorra meg-megdobban hirtelen a szívünk, s a fegyver boldog idegességgel megrezzen a kezünkben.

Azt hiszem, Elvira bárónő idegei is egy kicsit elzsibbadtak már a hosszú várakozásban. A mezőségi nagy csendben, az álmos unalomban. S ez a név most úgy csendül föl benne, mint valami elfelejtett varázsszó. Lenkey Gábor. És Lenkey Gábor ma este érkezik.

A kerti utakat tisztára daraszoltatta Vaszival. A veranda nagy üvegablakait egész délelőtt súrolta Szuszána. Tisztaság és rend várja a vendéget.

Ül a kispadon, nézi a csöndes barnaságú dombokat, s a gondolatai dideregnek az idegességtől. Még másfél óra. És akkor itt lesz.

Miss, a fehér-fekete foltos, hosszúszőrű korcs spaniel egyik fekete foltjában szenvedélyes vadászatot rendez a bolhákra. Halkan csattognak a fogai.

Elvira bárónő hirtelen a fejéhez kap. Iszonyú gondolat vágódik beléje.

– Jézusmária, az ablakot csak nem hagyták nyitva! Szent Isten, hideg lesz a szobában, még meghűti magát!

Felpattant szaporán a padról s apró, gyors léptekkel siet a ház felé. Jézusmária, ilyen gondatlanság, hogy is nem jutott hamarább az eszébe. Jaj, de ha úgy tele van az ember feje idegességgel. S vajon adott-e Rebeka tiszta ágyneműt? Törülközőt? Külön, ahogy mondta neki, abból a finomból, a stafírungból? Jaj, Istenem, csak másfél óra van és mennyi mindent kell még elintézni!

Vékony kis sétapálcája zörög a falevelek között. Miss ott kullog mögötte s zörög ő is. Néha leül, s halkan nyöszörögve vitatkozik a bolháival.

De kár a sietségért, fent rendben van minden. Az ablakot becsukták jól, gondosan, mind a két szárnyát. Törülköző is van, ágynemű is van. Igaz, hogy nem a stafírungból, de Rebeka abból nem is ad.

– Hogyne, hogyisne. Ne legyen olyan kényes a ficsúr. Jó egy olyannak a rendes is. Hogyne.

És ebben meg kell nyugodni, ez ellen nincs fellebbezés. Elvira bárónő még megjegyzi félénken, hogy – hiszen arra való az, hogy használják – de Rebeka már akkor kint dörög a konyhafolyosón.

– Mi az istenharagját… – s ömlik szájából harsogva a szidalmak feltartóztathatatlan lavinája valamelyik bűnös konyhaszemélyre.

Ettől a csúnya, vén Rebekától Elvira bárónő is éppen úgy fél, mint akármelyik szolgáló. Talán harminc éve már, hogy a háznál van. Valami távoli rokonság kapcsán jutott hozzá, s mert egyedül volt és szegény volt, magához vette. Azóta Rebeka viszi a háztartást. Pontosan és lármásan, mint egy zupás őrmester. Fél tőle ember és állat egyformán. Hangjától zeng néha a ház, de még a falu is, régen letett

már arról a szelíd Elvira bárónő, hogy csöndességre figyelmeztesse. Mert olyankor napokig duzzog.

De most végigdübörög a folyosón, meg a konyhán, mint egy megvadult forgószél.

– Melyik cirkét vágtad le, te féleszű bolondgomba, tán cak nem aszt a fehéret? – támad rá Szuszánára. Cirkét mond, mert Rebeka, a jól megtermett, bibircsókos képű Rebeka szelypit, mint egy kici lány. S amikor csirkéről van szó, nem ismer tréfát.

De szerencsére Szuszána nem a kedvenc fehéret vágta le, hanem a hosszúnyakút.

– Mondtam, hogy aszt a borzaszt kell levágni, nem mondtam? – szörnyülködik azért.

– De elfutott instálom, nem tudtam megfogni!

– Elfutott, mit beszélsz, hogy elfutott, hát az Isztenfáját a lábadnak, mért nem futottál utána?

Dohog Rebeka, összeszidja Násztásziát is és utána Vaszit, vén trágyadombszemét, mikor hozza már azt a törökbúzát a pipikéknek. A pipikék, szegények olyan éheszek ész úgy futkosznak.

Ő maga is néhányszor végigfutkos közöttük a konyhaudvaron, aztán bemegy a szobájába. Ott van a szobája a folyosó végiben, tele mindenféle befőttel és üvegholmival és egy irdatlan nagy vekkerórával az asztal közepén. Kicsi, régimódi tükrös asztalka is van ebben a szobában, cifra rámájú billenő tükörrel, csak éppen hogy az üveg van helyenként megrepedve. De Rebekának így is jó.

Odatelepszik a tükör elé. A filigrán kis székecske keservesen csikorog alatta, feslett párnázatából egy helyen kipattan a rugó, s rozsdásan bámul föl Rebekára.

Előbb megnézi magát jól a tükörben. Megtapogatja az arcát, a bibircseket mind, külön-külön. Aztán gyorsan körülnéz s kihúzza a fiókot. Óvatosan belenyúl, apró kis disznószeme csillog vaskos párnái között az izgalomtól. Most titkos dolgot cselekszik Rebeka.

Púdert vesz elő. Valami vén-vén, megsavanyodott szagú púdert, s gyorsan bemaszatolja vele az arcát. – Gyorsan, amíg nem jön senki. A púdertől mintha megnőnének a félelmetes bőrgöröngyök s a közepükből kimeredő sörték olyanok, mint valami behavazott póznák. S rengeteg nagy sűrűségben vannak.

Mikor a púderezéssel készen van, elégedetten nézi magát a tükörcserepekben. Kicsit torzítanak ugyan, de már észre sem vevődik. Megsimogatja gyűrött tokáját s mosolyog. Tetszik magának. Fekete fogai előbújnak, s mókás odvacskáikkal ingerkednek ők is. Hja-ja, vendég jön, vendég jön.

Elvira bárónő ezalatt kiáll a verandaablakba. Tudja, hogy még korán van, a vonat alig egy félórával ezelőtt érkezhetett Szamosújhelyre és kell Janinak másfél óra is, amíg a lovakkal eldöcög idáig. De azért áll s nézi az országutat, mely ott

kígyózik fehéren a fenyők alatt, megnyaldosva néhány nádfödeles kicsi házikót. És vár.

Úgy szeret várni. Nézni az utat s a fákat, a nagy sárga fűzeket, ahogy ráhajolnak.

S ahogy ott áll, csak odajön az ablak alá Vaszi, kalapját forgatja a kezében és sunyi cigánymosollyal feltekint rája.

– Kezit csókolom, mariásza – köszön alázatosan.

– Na, Vaszi. Na, mi az, Vaszi? – rezzen föl Elvira bárónő a hangra.

Magyarul beszél. Románul nem is tud, nem is akar már tudni. Tehát Vaszi is alkalmazkodik hozzá.

– Megdaraszolta utakat – jelenti.

– Mind Vaszikám? Mind?

– Mind, mind, mondtál. Rózsákhoz is teszem új koronka, jó? – „Koronka” karót jelent a Vaszi nyelvén.

– Jól van Vaszi, nagyon jól van – bólogat a bárónő elégedetten.

Jó van, jó – bólogat Vaszi is. S aztán elmosolyodik, gyereken félretartja a fejét, s édeskés hangon gügyög! – egy kis pálinka ígértél, meg egy kis dohány Vaszinak…

Elvira bárónő tudja jól, hogy nem ígért semmit. De megszokta már Vaszinál ezeket az apró hivatkozásokat s ez a rozoga vén cigány olyan nála, mint egy megszokott bútordarab. Nem is tudja elképzelni a kertet nélküle. Pedig lusta, iszonyatosan lusta. Szidja is Rebeka eleget, mert neki még annyit sem dolgozik, mint a bárónőnek. Mert Rebeka soha sem ad Vaszinak pálinkát meg dohányt.

Elvira bárónő besiet az ebédlőbe, ott egy sarokból előveszi a pálinkás üveget, mely kizárólag Vaszi miatt van a házban, s tölt belőle egy pohárkával. Aztán egy fiókból először egy csomag olcsó kapadohányt, s a veranda ablakán kinyújtja neki e földi javakat.

Vaszinak az ádámcsutkája sem mozdul, mikor lehajtja az italt. A dohányt zsebre vágja s megköszöni. A kalapot felteszi a fejére, nagyot köp, most már nem mosolygós és nem alázatos. Tudja, hogy úgy sem kap többet. Megfordul s nagy lötyögő bocskoraiban elcsónakázik a veranda alól.

– Te Vaszi, aztán tegyél karót a rózsákhoz! – szól utána a bárónő – és szépet, egyenest! Nehogy görbék legyenek, Vaszi!

A cigány meg se fordul.

– Jó, jó – legyint vissza elmenőben –, hagyjad csak, hagyjad.

S az idő telik, telik. Lemegy a nap lassan, s barna lesz a tájék, barna és lágy, mint a friss rozskenyér. Zöld párák jönnek a tó felől s békák zsongó muzsikát szőnek messziről a csöndben. Este lesz erősen. Égett trágya kesernyés szaga jön a falu felől, s az erdőkről alászállóban van a harmat. Lent a házak ablakain apró fénypontok gyúlnak, s fent a nagy ég ablakain fénypontok gyúlnak szintén. Este van, öreg-öreg este.

Szuszána lámpát hoz, kis petróleumlámpát, s az asztalra teszi. A láng bágyadtan kéri a lehulló sötétséget, hogy ne bántsa, hiszen nem tehet róla, hogy meggyújtották.

A faluban unatkozó kuvaszok ugatnak, beszélgetnek ők bizonyosan. Násztászia álmosan énekel a konyhán, s tücskök a tarlókon kint szintén énekelnek, zsongva-zsongva, búbánatos őszről.

És ekkor, előbb halkan, majd egyre hangosabban, kocsizörgés támad, jön a kocsi, jön fölfele a völgyön, már a Nyámcu tanyájánál lehet. S az egyik ló kalapál.

Erdélyi Helikon, 1935. 8. évf. 9. sz.

Mundruska

Kaufmann Frigyes úr barátsága némai Bandi úrral a háborús időkben keletkezett.

Valahogy úgy esett, hogy egy keserves galíciai rohamnál együtt bukdácsoltak a vásárhelyi huszárok a rajnaföldi ulánusokkal, s a nagy pokoli zűrzavarban egyszerre gurult le két tiszt egy iszapos latyakkal telt gránáttölcsér fenekére.

Egyik az Öregistent emlegette cifra és megpödört végű káromkodásokban, mondanom sem kell, hogy ez volt Bandi úr. A másik, az ulánus, donnerwetterezve törölte arcáról a hideg őszi sarat. Különböző nyelven fohászkodtak, de a szavak alapindulata rokonlelkekké avatta őket, s így barátsággal kezet ráztak már az első percben.

Kint, kívül a gödrön, cefetül szóltak a puskák, s a golyók fütyültek, búgtak, süvítettek a levegőégen keresztül. Ágyúk bőgtek, géppuskák ugattak. Köd volt, hogy vágni lehetett volna.

S ebben a nagy felfordulásban, alig hogy feltápászkodtak a lucskos léből, ami a tölcsér alján meggyűlt, Bandi úr nagy ősi megszokott mozdulattal elővette Minden Nyugalmának Forrását: a jóravaló szilvóriumos kulacsot, s megkínálta vele az ulánust.

– Prosit, Kamerad – mondta mosolyogva a német.

– Szervusz – felelte Bandi úr.

S barátok voltak ettől kezdve.

Ezen előzmények tudása szükséges ahhoz, hogy valaki megérthesse: miképpen adódhatott, hogy az Úr ezerkilencszázhuszonhetedik esztendejében egy kora március esti estében az Alster ködös partján sétálgatva nagy magányosságában eszébe jutott egy Kaufmann Frigyes nevezetű hamburgi úrnak, hogy van neki valahol messze a barbár keleten egy barátja, akinek különösen nehéz neve és különösen nehéz szilvóriuma van.

Mivel pedig Kaufmann Frigyes német ember, a német ember pedig pontos és rendes: esti sétájából hazatérve azonnal előszedi háborús fiókjából a régi

noteszeket s öt perc múlva előtte van a nyelvtörés nélkül alig kimondható, barbár ízű, tizenegy éves cím.

Ennek pedig az a következménye, hogy Vaszilika, aki Szamosújhelyről hordja ki Némába a postát minden második napon, egy szép reggelen, mikor már a vén Dószon is alig-alig van hó, s a patakok bomlott táncban loholnak végig a völgyecskéken a Valea Sztrunga felé: egy ilyen napsütéses reggelen az Ellenzék mellé egy Hindenburg-bélyeges levelet is teszen Vaszilika a Bandi úr tornác-könyöklőjére.

Bandi úr éppen Marcival perel, a hajtóval, a csomók végett, amiket még a hóval le kellett volna hordjanak az emberek a Belovárról. De ha nem kell nekik a fa, hát nem kell, ott marad jövő télig. Annyi azonban szent, hogy mihelyt az erdő rügyezni indul, oda fejszés és szekeres ember bé nem teszi többet a lábát.

Elcsodálkozik a levelen erősen. Hamburg, ki az Istenharagja lehet. Felbontja, de az elolvasás már körülményesebben megy, fene azt a sok fránya gót betűt. Mikor pedig elkészül vele, nekidűl a tornác oszlopának s pipára töm. Nem német ember Bandi úr, nincsen háborús fiókja s nincsenek háborús noteszei, amikben megkeresse a Kaufmann Frigyes nevét. Bandi úr egyszerű mezőségi magyar ember, aki összes noteszét a haja alatt hordja, de ezekben aztán annál serényebben tud visszalapozni. Hamarosan rá is bukkan bennük az ulánusra, a gránáttölcsérre, a szilvórium mozgatásokra s a ferblire, meg sok egyéb apróságra.

Megörvendez nekik Bandi úr úgy pipa közben, s a választ még aznap megíratja Katókával. (A leány gimnáziumba járt, tudhat német írást, hiszen elég drága volt az a fene tandíj.) Hogy Némában is jól van minden, akárcsak Hamburgban, s okosan tenné a német, ha lejönne szalonkázni.

Új levél jön Vaszilikával hamarosan, Kaufmann úr köszöni a szíves meghívást, úgyis régen készül valami egzotikus utazásra, csak szeretné tudni, hogy mikor jöjjön, mikor van hely Némában és mikor nem alkalmatlan.

– Írd meg a boldogtalannak – rendelkezik Bandi úr a leányának megint – jöjjön még tegnap, ha lehet. A helyért pedig ne verje a fejét, írd meg, hogy innentől a Dószig enyém a hely, és ha ez nem elég neki, mehet azon túl is, nem hajtja bé senki.

Persze Németalföldön nem mennek a dolgok olyan gyorsan és olyan egyszerűen, ahogy azt barbár mezőségi fejjel elgondolná valaki. Ott előbb minden szép sorjában megfontolandó, a megfontolások eredményei jegyzékbe veendők, a jegyzékek többször alaposan átnézendők, s aztán indul csak el az expedíció megszervezésének bonyolult munkálata.

Mert kell egy térkép az illető vidékről, magasság megjelölésekkel és magyarázatokkal ellátva. Mert meg kell előbb még sok minden tudni: hogy mit szabad és mit nem szabad erről az oldalról, és mit szabad és mit nem szabad arról az oldalról, hogy mit lehet ebből, és mit lehet abból a szempontból és fordítva,

hogy mely szempontokból miket nem lehet. S végül, hogy mit miért szabad és miért lehet, és miért nem lehet.

Az úton természetesen minden másképpen van, és fordítva történik. Kisül, hogy amit szabad, azt nem szabad és amit nem szabad, azt szabad. De végül is, egy június végi szép délutánon Kaufmann Frigyes úr négy nagy bőröndjével s vastag szivarjával a szájában szerencsésen megérkezik a szamosújhelyi állomásra.

A bőröndöket Jóska cipeli egyenként a kocsira, a lerakodásnál Bandi úr is segít, Juon a hordár ugyanis éppen nincsen kéznél, a főnök elküldötte ezelőtt egy fél órával egy véka krumplival a fogházigazgatóhoz, s a tekergő még mindig nem jött vissza.

Állnak Frigyes úr és Bandi úr, állnak és nézik egymást. Bizony, bizony, van, mit nézzenek. Mert Frigyes úr jólszabott szürke városi ruhája sem tudja elrejteni a kedélyesen fejlődő pocakot, s Bandi úrnak is lám tizenegy év alatt hogy megnőtt a homloka s a haja ott a halántékoknál bizony, mintha szürke lenne már.

S ahogy ott nézik egymást, megállapítja magában mind a kettő, hogyha az utcán összetalálkoztak volna valahol, bizonyosan nem köszöntötték volna egymás.

Mennek együtt ki, a kocsi felé. Akik még ott vannak, megnézik őket. Bandi úr lompos vadászruháját, poros bakancsait, vedlett szalmakalapját ismerik már, de a másikat megcsudálják, nagyon idegenforma. Bandi úr sörtés barna arca mellett, lelógó kusza nagy bajusza mellett, rózsaszínű városi bőrével, előkelően nyírott kis szőke bajuszával, városi kalapjával, fényesre tisztított negyvenhatos sárga cipőjével különös látványosság Kaufmann Frigyes úr Szamosújhelyen.

Zörög velük a kocsi, mennek Néma felé. Nagyokat billennek egy-egy hídnál, ejnye micsoda rossz hegyi út, dörmögi Frigyes úr, de Bandi úr siet megjegyezni, hogy az út itt még nagyon jó, különben is országút, „sasszé”, ha így jobban megérti.

Döcögnek, döcögnek be a dombok közé. A város sárga házai elmaradnak a völgy szögleténél, elmaradnak a telefonpóznák, néhány álmos almafa kísérgeti még egy darabon őket, aztán megritkulnak azok is, majd elmaradnak végleg. Sötétzöld kukoricaföldek, sárgulni kezdő árpatáblák, cibált akácok a martok szélin ásítoznak s lihegnek a porban. Emberek lassú mozgású marhákat hajtanak, lompos kuvaszok iramodnak a kocsi után, fent a gyöngyszínű égen a délutáni nap fehérre meszelt felhőket hajóztat.

A falu nádfödeles házikóit megcsodálja Kaufmann Frigyes úr.

– Emberek laknak benne? – kérdi.

Derűsen nevet Bandi úr a bajusza mögött.

– Hol emberek, hol állatok, nehéz olykor megállapítani.

Sok, nagyon sok csudát lát Frigyes úr Némában. Óriási udvart, gazdagon benőve porcsfűvel, labodával, lósornyával, s ahol egyik szekér a másiktól harminc méterre vesztegel, és véletlenül sem egy vonalban, négy égtáj felé fordított rudakkal, s messze tőlük jármok a földön és egy-egy dézsa arrébb, meg

oldaldeszka. Rozsdás boronákat a csalán között, alacsony istállót, ahol a meglazult hídlásdeszka alól vastagon szotyog elő a trágyalé, sok barbár dolgot lát Némában Frigyes úr.

És Bandi úr özvegyi háztáját.

Katóka leányt a kamarák és szekrények bonyolult kulcscsomóival, Ányiskát a konyhában, ahol a gödrös agyagpadlón kutyák, macskák, malacok és csirkék nyüzsögnek össze-vissza, csipogva, röfögve, nyivákolva és állandóan keresgélve edény után, amibe bele lehessen turkálni. Ahol a mázukat vesztett maszatos edényeken vastag légybunda telepszik s rászáll és ellep mindent, még Ányiska tésztás kezeit is, amint szürkére használt rongydarabbal a nedvesre mosott edényeket törölgeti.

S ahogy Frigyes úr nézi ezeket a dolgokat, szörnyülködik benne a tisztaság és a higiénia.

De Bandi úr mindezt meg se látja. Sem azt, hogy az ételt miképpen rakják a tálba, mielőtt a szolgáló az asztalra teszi. És a házban nincsen fürdőszoba, nincsen vízvezeték, nincsen villany. Reggelenként behoz Gyuri, a kertészlegény egy kerek pléhkádat a vendégszobába, egy kanta melegvizet, egy kanta hidegvizet, esténként pedig kis büdös petróleumlámpák sárga lángocskái mellett ülnek az ebédlőben, vagy a nyitott tornácon s isszák a lassú tüzű bort, osztják a kártyát vagy bámulgatják a csillagos estét, ami ott káprázik a vadszőlőkön kívül, s lassú mondatokban ébresztgetik emlékeik tizenegyéves álmát.

Kényelmes lassúsággal telnek a napok. A Mezőség zsongító eseménytelensége kiteríti békazenés nyári hálóját Néma fölé, s langyos bódulatba ringatja azt, aki ott van.

Az erdők, a dombok észkasabb lankái csodálatosan zöldek mostan, új köntösükben pompáznak, a völgyi por még nem jutott föl hozzájuk, hogy belepje őket.

– Nincs kedved bakra vadászni? – kérdi egy napon Bandi úr a vendégét.

– Dehogy nincsen!

S délután előáll a szekér két erős igáslóval, belerakják a pokrócokat, hátizsákot, boroskorsót, mindent, amire szükség lehet, s indulnak a majorudvar dombján felfele, neki a Belovárnak.

Sűrű, nagy erdő a Belovár. Patak megy át rajta s a patak két oldala tisztásokkal van teleszórva, fentebb néhány keskeny parasztvágott: azokra szeret kijárni esténként s hajnalonként az őzvad. Az erdő teteje fent százados tölgyeket tart az élen, görcsöseket, gombformájúakat, akik évszámra csak a széllel küzdenek, amit a Dósz küld onnan túlról. A nagy tágas katlan alattuk kereken erdő. A Margita van ott, meg arrébb a Csongorád és kicsike tó a Csongorád aljában.

Ahol a Belovár elkezdődik, lent a legelők töviseinél, ott lakik Mitru, az erdőpásztor. Sárga agyagból döngölt kunyhója van, feketére vénült nádfödéllel s a nádfödelen moha meg egy-egy tő burján. Arrébb rozoga pajta, fából ácsolva s

feketére gyalulva az időtől az is. Kerítése nincs az udvarnak, az egész erdő s az egész legelő mind udvara neki, s a kút mellett van egy kicsike pad, aki azon ül, messzire elláthat onnan.

Gyakran ül ott vén Mitru, különösen mióta özvegyember. Ül s néz az erdőkön végig, vagy az erdők fölött bele a levegőbe, bele a múltba. A leány, Mundruska, az egyetlen, aki a feleségére még emlékeztetni tudja, az is szeret ottan üldögélni. Nézi olyankor az ösvény vékonyka fehér kígyóját, amely innen indul el, a pajta mellől s megyen a legelőn át, a domb mentén végig, el-elgörbülve, el-elhajladozva, míg csak el nem vész ott messze a fűzek tájékán, ahol a kukoricaföldek elkezdődnek.

Kevesen járnak arrafele, idegen meg alig, évente egyszer, s így érthető, hogy Mitru házatáját izgalom veri fel, mikor Bandi úr szekere megjelenik a legelőn. Bumbu, Mundruska kedvence, a lompos Bumbu már messziről ugat.

– Na, Mitru, jár kecske az erdőn?

Bandi úr kérdi, mikor leszáll a szekérről s puska van nála. Puska van a másik úrnál is, akinek olyan gyönyörű szép új zöld ruhája van, amilyent még Mitru nem látott sohasem eddig.

– Van elég – legyint az öreg a szalmakalapjával – minden reggel látok néhányat a víznél.

– Hát szarvas, van-e közöttük?

– Cáp? Látni olyant is. Egyet éppen tegnap láttam a nagy pojánán, akkora volt ni, mint egy szamár.

Mundruska a kút mellett áll s nézi, hogyan pakolódznak le a szekérről, és a kutyát csitítja, aki még ugat egyre. Látja, hogy az úr, aki Bandi úr mellett ült a szekérben, leszáll onnan szintén, előkotor a zsebéből valami fényes színű kicsi poharat, s jönni kezd feléje. Rózsaszínű arca van annak az úrnak, s egészen egyszínű zöld ruhája, a cipője pedig még fényes, olyan tiszta. Odajön a kúthoz, kezében a kicsi szép pohárral, belenéz, aztán ránéz Mundruskára, belemutat a kútba és azt mondja valami furcsa idegen nyelven.

– Wasser.

Nem tudja a leány, hogy ez a szó mit jelent, de azt megérti, hogy az uraság inni akar. Beszalad a házba, kihozza a tiszta vedret, a rúd végibe akassza s a gém csikorogva lenyúl, csikorogva felemelkedik, és ott van a víz Kaufmann Frigyes úr előtt.

Mosolyog, megbólintja a fejét, belemeríti a poharat s azt mondja:

– Danke.

S hogy ivott, megint csak mosolyogva a vederre mutat.

– Wasser – és elismétli még egyszer – Wasser.

A leány megérti, hogy ez valami idegen nyelven a víznek a neve, s mert az mosolyog, elmosolyodik ő is és azt mondja:

– Ápa – ami az ő nyelvén ugyancsak azt jelenti.

Nagy barna szemével vidáman nevet fel Mundruska a magos szőke emberre, s a fogait is mutogatja, csillogtatva valamennyit.

És később Kaufmann Frigyes úr, ahogy ott halad Bandi úr mellett az árok menti ösvényken felfele, megkérdi:

– Az öregnek a lánya?

– Igen.

S mennek felfele. Szökdös a patakocska fürgén ott lent a mart alatt, Mitru cipeli szuszogva hátul a holmit, a nap már hajlik, hajladozik lassan a fák teteje fölé.

– Szép lány – mondja a német.

– Szép – nyugszik belé Bandi úr.

S az ég tiszta fölöttük, tiszta csodálatosan.

Már a tűz is ég, a csillagok is égnek, mire visszavetődnek a lesből. Nem volt szerencse. Elnyújtóznak a tűz mellett, s míg vén Mitru babrál a roston sistergő hússal, lassú szavakkal elmesélik egymásnak, hogy ki mit és hogyan látott.

– A nagy bak ott ment át a felső vágotton, mire fölszaladtam, már nem volt sehol.

– Nem baj. Megtaláljuk reggel.

Szemben a legelő teteje már sötét. Árnyékok hasalnak az erdőn végig, s a csöndesség nagy és méltóságos, ahogy ott később a hamvadó zsarátnok mellett szótlanul figyelik ezt s a gondolataikat. Csodálatosak ezek a nyári éjszakák. Mikor a Margitai-hegyről csillagok ragyognak át a Belovárra, s az égen fent tüzek égnek: angyalpásztorok kicsike tüzei. Aki ilyenkor bent van az erdőben, csöndben és magában van ott és az eget nézi, vagy az erdő fölött keringő áttetsző párákat: az hallhatja, ha van füle hozzá, miképpen lélegzik a csend és az éjszaka és az erdő miképpen éli láthatatlan moszatolásokban titokzatos éjszakai életét. Valahol fent, párák és csillagok fölött angyalok sírnak, s könnyeiket az ég ezüstös szitán lepermetezi az erdőre, hogy csillogó lesz és nedves lesz tőle minden, és ebből a nyirkosodó éjféli levegőből nagyokat lélegzenek a fák, füvek és virágok, s aki ott van olyankor az hallja, hogy suttogva hálálkodnak ezért.

A hajnali les sem hoz szerencsét a vadászoknak. A nagy bak most az alsó tisztáson jött a víz felől, de szelet kaphatott, mert nem jött tovább felfele, hanem felkapta a fejét, figyelt néhány másodpercig, aztán oldalt bevágódott a sűrűbe.

Éppen sütik a szalonnát ketten a tűznél, a nap már a fák feje fölött izzik s törölgeti fel a gyep harmatát.

Egy ember jön a legelőkön át a Mitru házához s onnan föl a pojánára, ahol az urak vannak. Gyorgyika az, a némai hajtó. Bandi úrért jön, mert itt van a faluban a jegyző meg a főbíró, s lenne egy kis dolguk vele. Indul hát Bandi úr hamarosan haza. Te csak maradj, mondja a németnek, lődd meg az a bakot, holnap majd eljövök érted.

Ahogy megyen lefele Bandi úr Gyorgyikával s Mitru is mögöttük, csak azt mondja Mitru.

– Kérlek, mariásza, engedj el engem, hogy indulhassak ma délután a bornyúval be a városba, nagyvásár van ott holnap.

Csak lent a háznál felel rá Bandi úr.

– Hát eridj. Kiküldök estére valaki mást az úrhoz.

De ahogy meglátja Mundruskát az ajtóban, csak eszébe jut valami. Eszébe jut és elmosolyodik és odaszól a lánynak.

– Addig neked legyen gondod a vendégre. Ügyelj, hogy legyen vize, tüze, ennivalója. Amíg majd kiküldök valakit.

Mosolyog magában derűsen Bandi úr. S estére nem küld ki senkit.

Mikor másnap délelőtt megérkezik a szekérrel s felmegy a pojánára, ott találja Mundruskát Kauffmann Frigyes úr mellett a tűznél, jókedvűek mind a ketten, s egymás nyelvét igyekeznek megtanulni.

Őzbak nincsen sehol. Nem is mutatkozott, sem este, sem reggel. Ilyen kiszámíthatatlan állat az őzbak…

Négy álló hétig járja Kaufmann Frigyes úr a Belovárt a nagy bak után. Egy-két éjszakát az erdőn tölt, egy-két éjszakára hazamegy pihenni, s aztán ki az erdőre újra. S a vén bakot nem találja meg mégsem. Hiába mondja neki Bandi úr is, hogy meg kellene próbálni máshol, a Csongorádon, vagy a Lügeten, ott is vannak őzek: Frigyes úr makacsul megmarad a Belovár pojánája mellett.

Kapja Mitru a finom úri szivart, pedig nem sok dolga van vele. A vendéget ott fent a pojánán Mundruska gondozza, ő hordja neki az ételt, ő süti a húsokat, ő gondoskodik, hogy éjszakánként ne aludjon ki a tűz.

Egy-egy éjszaka zápor kerekedik s ott fogja őket a pojánán, ilyenkor bemenekülnek a nagy fák alá s dideregve figyelik együtt, hogyan koppannak a kövér cseppek a sárga avarpáncélon, s a fák zúgnak és hajladoznak a szélben ijesztően és fenséges szépen mégis.

Az idő pedig telik közben, nemcsak Némában és nemcsak a Belovárban, hanem telik odakint a nagyvilágban is, és közeledik az idő, amikor Kaufmann Frigyes úrnak indulnia kellene lassacskán hazafele.

Mint pontos ember számadást készít magában s ennek eredménye folytán utolsó pojánai estéjén ezt mondja Mundruskának:

– Du jössz velem el.

A lány nem érti meg rögtön, hogy miről van szó, de lassan rájön aztán s elkomolyodik. Gondolkozik hosszasan az ég csillagos sátra alatt, mert nehéz, nagyon nehéz dolog az, amiről szó van. Itt hagyni az erdőt, s a házat is itt hagyni, meg a völgyet, amit úgy ismer és a vénembert, aki az apja…

Augusztus van akkor már s csillagok hullanak és szaladgálnak keresztül az égen.

Bandi úr a fejét csóválja, de végül is mi köze hozzá, nem gyermek már a német, tudnia kell, hogy mit miért teszen. Mitru szidja a lányát, bottal kergeti az udvaron, s a lány kiszalad a legelőre, s a legelőn végig szalad, szalad. Vén Mitru

megáll a pajta mellett s nézi, miképpen siet el a lánya, siet a hegyen át az idegen uraság után. Megszelídül a keze s a bor kihull a kezéből lassan, ahogy ottan áll. Bólogatja a fejét, bólogatja, s valami nehéz lesz belül nagyon, mert egyedül maradt.

Mundruska pedig lihegve szalad a legelőn át, s ahogy a máléföldekig ér és hátranéz, látja, hogy a vén lompos Bumbu ott lohol mögötte. Megáll.

– Ciba haza, Bumbule, ciba haza!

De a kutya nem megy. Lehajtott fejjel áll s néz rá szomorúan. Nézik egymást. Nem kergeti többet, látszik, úgyse menne. Aztán elindulnak lassan a falu felé, s az erdő elmarad a hátuk megett. Elől a leány, utána a kutya.

Kaufmann Frigyes úrnak nem tetszik a Bumbu, de Mundruska sír, és így a kutya is békerül a városba. Néhány napig ott kell üljenek, amíg a Mundurska útlevele is rendbe jön.

Mundruska soha sem volt még városon. Tizennyolc piros, egészséges évét a Belovár alatt töltötte el, s nem is gondolt a városra, soha. Jókedvű volt mindig és megelégedett, szerette a föld és az erdő friss szagát, az aratások és cséplések vidám pajkosságait és nem voltak lelki problémái. Frigyes úr volt az első ember, aki idegen beszédével, előkelő öltözetével, fehér körmű, rózsaszínű kezeivel és mindig borotvált jó szagú arcával megbontotta benne az egyensúlyt.

Ezt azonban nem veszi észre. Nem látja, hogy valami rendkívülit tett volna, csak megy vele, hiszen természetes, hogy vele megy, ez nála éppen olyan ösztönös érzés, mint a Bumbunál, hogy elmegy Mundruskával a városig.

De a város megdöbbenti őket. Annyi rengeteg úriember, annyi rengeteg ház, annyi bolond motor az utcákon, amik mind csak szaladgálnak össze-vissza, megijeszti, és bizalmatlanná teszi őket: Mundruskát és Bumbut.

Mindenféle furcsa ruhákat kell viselni, amilyeneket otthon Némában csak a zsidó kisasszonyok viselnek, harisnyát, aminek igazán semmi értelme sincs, hiszen olyan vékony, hogy át lehet látni rajta, ez igazán nem sok meleget tarthat. Nevetségesen ostoba formájú cipőket, amikben járni sem lehet, mert az embernek kitörik a lába, hiszen akkora sarka van, és végeredményben nem sokat érnek különben sem, csak éppen a talpukon van valami, ettől egészen nyugodtan járhatna mezítláb is, ebben a jó meleg nyárban különösen.

Ezt meg is teszi Mundruska gyakran, otthon a szálloda szép úri szobájában, a Frigyes úr nagy elképedésére. Hogy mezítláb jár, leveti cipőit is, harisnyáit is, s nagyon megelégedett ilyenkor szép úri ruháiban.

Bumbu nyakszíjat kap és szájkosarat. Délutánonként sétálni viszik a sétatérre, a tó mellé, ahol sok ugyan az ember szintén, de legalább fák vannak s a fák olyanok ott is, mint a Belováron.

Egy nappal az elutazás előtt történik. A sétatéren járnak, Mundruska és Bumbu, ketten. Estefele van, langyos szellők simogatják a nyárfákat s a bokrok halkan suhognak, beszélgetnek erdőnyelven.

Megértik ezt a beszédet s szomorúak lesznek tőle. Szegény Bumbu rángatja a pórázát, szeretne szaladgálni egy kicsit. Mundruska megsajnálja, leveszi róla a szájkosarat is, eloldja a szíjról, szegény kutya, hadd örvendjen egy kicsit a bokroknak.

Kis nyári szél jön, a gyalui hegyek felől jön egyenesen, olyan jó friss erdőszaga van. Bumbu felveti a fejét, beleszimatol, halkan vinnyogni kezd, kicsit szaladgál körbe, idegesen szaglász, aztán csak behúzza a farkát és elindul, elindul futva végig a széles úton, egyenesen kelet felé.

– Bumbu! Bumbu! – kiáltja a leány –, Bumbu! Bumbule! – és szalad utána, de a kutya vissza se néz, eltűnik hamarosan.

Aznap este később érkezik haza Mundruska. Pirosak a szemei, sírt. Kaufmann Frigyes úr megkönnyebbülten lélegzik fel, amikor megtudja, hogy Bumbu megszökött. Ígér Mundruskának más kutyát, szebbet, sokkal szebbet, mint a Bumbu volt. Majd otthon Hamburgban.

De Mundruskának nem kell más kutya. Csak Bumbu kell és a Bumbu nincs. A lámpa narancspiros ernyőjének éppen olyan meleg fénye van, mint máskor, a vacsorának éppen olyan kellemes jó íze, s Frigyes úr is éppen úgy ül ott a karosszékben barátságos szivarfüstjébe burkolódzva, mint máskor.

Most azonban mégis minden más, minden hideg és minden idegen.

Hamburgban esik az eső, amikor megérkeznek. Vékony szürke szálak lógnak az égből, s az utcák fényesek tőlük, s a házak falára ráverik a ködöt. Szürke és komor a város. Mundruska didereg, mikor az autóban ül, s az rohan vele a nagy széles utcákon végig.

A Kaufmann-ház ott van az Alte Rabe-Strasse sarkán. Nagy tömör kőkocka, piros téglaszínű, ami Mundruskát a szamosújhelyi kórházra emlékezteti mindig, ahol betegek laknak kloroform-szagban.

Nagy komoly emeletes ház, az öreg Kaufmann Henrik lakik benne. Súlyos öreg bútorok állnak pontosan a helyükön, mintha a parkett kockáihoz lennének szögezve. A kert kapujától kezdve sehol egyetlenegy felesleges valami, lehullott levél, eldobott ágacska, kavics a lépcsőn, vagy porszem a parketten. A nappali szoba katonás rendben várja a látogatót, a nagy asztal közepén csak egy hamutartó meg egy szivardoboz, pontosan és egyenesen középre helyezve, sehol egy letett könyv, egy odalökött újság, vagy egy sietve feltépett levélboríték. Minden tiszta és rendes, a legvégsőkig. A bútoroknak nincsenek meghitt kis kopottságaik, ahol az idegen szeme otthonosan megpihenhetne, egyetlen kép sincs félrecsúszva, egyetlen gyűrődés sincs a szőnyegeken, mintha nem is olyan lakás lenne, amit laknak, hanem amit kitesznek a kirakatba.

Ebbe a házba viszi Kaufmann Frigyes úr Mundruskát.

– A menyasszonyom – mutatja be az öregnek.

Az öregek el vannak képedve, mein Gott, csapkodják a kezeiket, mein Gott, hiszen ezzel még beszélni sem lehet, micsoda barbár leány, aki nem tud németül.

Azért kedvesen fogadják az ismeretlen erdőmester leányát, ahogy Frigyes úr vén Mitrut a szüleinek bejelenti, beviszik a vendégszobába, remélik, hogy jól fogja érezni magát s hamarosan megbarátkozik velük. Frigyes úr pedig alighogy kipiheni az út fáradalmait, azonnal nekikezd, hogy a házassághoz szükséges lépéseket megtegye. Eddig nem gondolt rá, ott lenn a rendetlen és fegyelmezetlen keleten más volt, de most elképzelhetőnek sem tartja, hogy ezt az ügyet a közvélemény előtt ne házassággal oldja meg. S Henrik úr is így tartja helyesnek, sőt így tarja helyesnek Kaufmanné asszony is, aki azonnal az anya szemeivel kezdi nézegetni a leendő menyét.

De ezek a bírálgató nézegetések nem válnak előnyére a leánynak.

Kaufmanné azonnal megállapítja róla, hogy felületes, léha és rendetlen. A szobájában össze-vissza van minden, a koffere úgy van pakolva, hogy az rettenetes, és ha valamit elvesz valahonnan, azt biztos, hogy nem rakja a helyére vissza. Elképedve panaszolja férjének ezeket a dolgokat s Henrik úr, elvégre apák dolga az ilyesmi, óvatosan tudtára adja fiának ezeket az észrevételeket.

– Az semmi – mosolyog Frigyes úr –, meg kell nevelni. Honnan tanulta volna szegény a rendet?

S egyesült erővel nevelésbe veszik szegény Mundruskát.

A szobájában naponta háromszor rendet kell csináljon. Ha valamit elhagy valahol a nappali szobákban, utána viszik és oktatólag elmagyarázzák, hogy ennek és ennek a tárgynak hol van az őt megillető helye. Megtanítják, hogy az ajtókat be kell tenni, a bútorokat nem szabad eltaszigálni a helyükről, az érkezések idejét percnyi pontossággal be kell tartani, s reggel kilenc órakor az ebédlőben lenni szigorú kötelesség. Mikor pedig egy reggel Mundruska, nehogy elkéssen, mezítláb szalad le az ebédlőbe, s az öregek iszonyattól elsápadva merednek ezekre a barbár csupasz lábakra: még Frigyes úr is nekiveresdedik és elveszti a béketűrését.

– Donnerwetter, ez már sok. Takarodj fel a szobádba!

Mundruska nem érti a sok bogarasságot. Szeretne újra a Belovár alatt lenni s mezítláb szaladgálni a fűben és énekelni, de itt még ezt sem lehet. Fél az öreg szúrós szemű embertől, fél a szigorú hangú öregasszonytól, fél a gúnyos arcú szobalánytól. S még Frigyes úrtól is fél, olyan más itt, olyan egészen más, hogy alig lehet beszélni vele. Reggel hét órakor felkel, mindennap pontosan hét órakor. Nyolckor beviszik hozzá a reggelit, mindennap pontosan nyolckor. Kilencig az íróasztal mellett ül, ilyenkor nem lehet bemeni hozzá, mert haragszik. Kilenckor lejön egy félórára az ebédlőbe, elbeszélget unalmas és komoly dolgokról, aztán elmegy. Pontosan fél kettőkor hazajön, ebéd után pihen pontosan fél négyig, akkor elmegy megint. Ilyenkor magával viszi néha Mundruskát is, többnyire unalmas helyekre, de néha olyan helyre is, ahol muzsika van, vagy képek szaladnak a falon, de ilyenkor is borzasztó, mert amikor még kedve lenne maradni, akkor haza kell menni éppen, hogy hétre pontosan otthon legyenek.

De néha kimehet a házból Mundruska egyedül. Ezt szereti. Ilyenkor elkószál a víz partján, s a sok-sok sirályt nézi, nagyon szereti őket. S a vadrucákat. Néha a Csongorád alatti kis tóban is vannak vadrucák, éppen ilyenek azok is. S a víz partján fák is vannak s a fák szomorúak már, mert jön az ősz.

Nagyon szomorúan sétál egy napon Mundruska az Alster partján. Reggel nagy háború volt megint, elkésett a reggelitől. Frigyes úr is összeszidta, egyáltalán Frigyes úr most egészen más. Talán megunta már.

Szomorúan bandukol a víz mentén, nézi a vadrucákat, egészen közel vannak, milyen szépek, éppen olyanok, mint az otthoniak. A nyárfák sárgán reszketnek már a szélben, s a szileknek hulldogál a lombja, sárga alattuk a gyep, olyan sárga. A Belovár is sárgul már ilyenkor, s véres erek szaladják keresztül, ahogy a patakok mentén pirulni kezd a vadkomló, meg a kecskerágó bokra. Milyen nagy csend van olyankor az erdők között, milyen szép nagy csend…

El-elmereng Mundruska a sárguló fákon, s messzire elmegy a víz mentén. Egyszerre riadtan megtorpan. Istenem, két óra elmúlt! És ki tudja, milyen messze van otthontól, hiszen sokat jöhetett nagyon!

Látja őket, ott ülnek már az asztal körül s várják. Az öregasszony szigorúan csücsörített szájjal s ráncolt homlokkal a vénember, Frigyes úr pedig idegesen dobol az asztalon. Várják.

Úgy érzi, mintha a szíve akadozna a rémülettől. Reszket, úgy fél attól a három idegen embertől, akik szigorú csendben várnak rá. Nekidől egy fának és sír. Emberek mennek el mellette, nézik, visszafordulnak menet közben és ő csak sír. És nem mozdul a fal mellől. Az idő telik, telik, a harangok kongatnak újra, három óra van már. És Mundruska nem mer hazamenni az Alte-Rabe Strassei szigorú házba.

És ahogy ott a fának támaszkodva áll, egyszerre csak eszébe jut a Bumbu. Ahogy felkapta a fejét, ahogy szimatolt és ahogy elment. Egy szellő borzol bele a hajába, éppen olyan friss kezű szellő ez is, mint az volt, amitől a Bumbu megindult akkor.

És már nem sír Mundruska többet. Ránéz a vadrucákra, akik ott úszkálnak behúzott nyakkal, közel hozzá. Nézi a sirályokat is, milyen szépen és könnyedén repülnek. Aztán egyszerű, ősi mozdulattal leül a fűre, lehúzza a cipőit, a harisnyát, aztán járni kezd mezítláb a gyepen, mosolyog, milyen jó így járni. Néhány ember bámulva megáll és nézi. Friss szélroham jön át a fák közt, nyirkos lombszagot hoz, s nyomában hulldogálni kezdenek a levelek. Mundruska beleszagol a szélbe, orrcimpái kitágulnak, aztán felemeli a fejét, megrázza, s elindul, elindul egyenest napkeletnek.

Erdélyi Helikon, 1935. 8. évf. 5. sz.

Aranysíneken
Mese az emberről

Sohasem volt még olyan csodálatosan szép az ég, mint azon az estén. Soha még annyi puha illatot nem leheltek ki magukból a virágok, mint akkor. Nagy, bűbájosan nagy volt a varázs, ami azon az estén hatalmába kerítette a földet.

Zöld és lila felhők bolyongtak a keleti égbolton, a nyugati hegyek csúcsa fölött narancspiros fényrózsák hervadoztak, és az északi lankák mentén ezüstös fátylakat szövögetett a tenger.

Valami furcsa feszültség lappangott a levegőben. A madarak érezték, és nem mertek énekelni tőle, a halak is érezték, és önkéntelenül mélyebbre ereszkedtek alá, ahol már nem volt olyan opálos színe a víznek, hanem sötét volt és kietlen, mint a messze jövőbe elvesző idő, amit homályos emberszem hasztalan igyekszik felderíteni.

Az emberek is éreztek valamit, de nem nagyon törődtek vele, mert az emberek akkor is csak éppen olyanok voltak, mint ma: nem nagyon törődtek azzal, ami a mindennapi életükön kívül történt.

Azon az estén a nagy hegy tövében egy asszony állt és várta a férfit. Dél óta ott állt és nézett fel a hegyre, fel az óriás fák neszelő lombjai közé, mert tudta, hogy arról fog jönni, egészen biztosan tudta, és szemével ezerszer végigcsókolta a kis mohalepte csapást, amelyet érinteni fog a lábával, amikor elhalad a páfrányok között.

Dél óta várt rá, és néha egy kis kétség fogta el, egy kis szorongás, mert emlékezett, hogy haragos volt a hangja, amikor elváltak, és félt, hogy nem fogja megcsókolni, mint máskor.

Dél óta várt rá, és a sziklák odúiból már egyenként bújtak elő a nagy halk denevérek, valahol fent a fák között nyögve szólalt meg az óriás bagoly, és egy elsurranó lappantyú szinte érintette a vállát. Fent a feje fölött nagyon bizonytalanul gyúlt meg egy kicsi csillag, hideg és idegen volt a tekintete, és amikor felnézett rá, megborzongott a gondolatra, hogy hátha neki is ilyen lesz ma a pillantása, amivel ránéz.

Dél óta várt, és unalmában kis fényes csigaházakat kapart elő a sziklából, furcsa kicsi holmikat, fehéreket, csillogókat, kis hegyes körmeivel kikaparta őket a szürke kőből, a kezébe vette, furcsán zörögtek és ő nevetett, mert kellemesen csiklandozták a tenyerét.

Néha, amikor a nagy, néma hegyre feltekintett, valami zsibbasztó szorongás fogta el a szívét, mert a hegy sötét volt és komor és nagyon hallgatott. Ilyenkor földre szórta a kis csigaházakat, hogy jobban a szívére szoríthassa a kezét. Úgy dobogott ilyenkor a szíve.

De aztán a völgy felé fordult, meglátta a kis derűs bokrocskákat és a virágokat a bokrok alatt; ilyenkor mégiscsak elmosolyodott, és összegyűjtötte újra a földre szórt csigaházakat.

Tetszettek neki ezek a furcsa kicsi holmik, újak voltak és kedvesek, még sohasem volt ilyesmi a kezében, és boldog volt, mint egy gyerek, aki valami új játékszerre bukkant. Hosszú, vékony faháncsot talált valahol, szívós volt és fehér, valakinek a bőrsarujáról szakadt le talán, felemelte a földről és játszott vele.

Unatkozott.

Szórakozottan gyömöszölte be a háncsot az egyik csigaházba, az a csigaház éppen öreg volt és kopott, és a másik végén is egy kis sötét repedés tátongott félszegen: így történt, hogy az egyik nyíláson begyömöszölt háncs a másikon kijött, és a kis fehér csigaház ott himbálózott a levegőben.

Ez tetszett az asszonynak. Megpróbálta a másodikat is felfűzni melléje, de azon már csak egy nyílás volt, és a háncs vége nem akart kijönni sehol sem.

Tanácstalanul nézte egy darabig, aztán hirtelen elmosolyodott, kis hegyes kavicsot vett fel a földről, és dörzsölni kezdte vele a csigaházat.

És amikor a nap leszállt a nyugati hegyek mögé, és az este, mely mindeddig a legcsodálatosabb és legbabonásabb estéje volt a földnek, alálehelte csókjait, és megborzongtak belé bokrok és fák: a háncs csupa-csupa kis fehér csigaházzal volt telefűzve.

Az égen lassan ellankadtak a fények, kis zöld felhőcskék belevesztek a messzeség leomló vásznaiba, nagy, lomha baglyok lepték el a völgyet, és az asszony még mindig ott állt a hegy tövében és várt.

Hideg fuvallat jött a tenger felől, megborzongott belé és hangosabban kezdett verni a szíve.

A férfi haragos arcát látta maga előtt, és látta a másik asszonyt, aki ott él a tenger mellett, és borzasztóan gyengének érezte magát. Annak az asszonynak a nagy, égő fekete szemét látta, és érezte, hogy az ő szeme szürke és fénytelen.

Az erdő néma volt, a hegy szótlan sötétségben állt. Lépések közeledő nesze nem dobbant sehol. Nagy messze egy kuvik kiabált, a völgy felett vadludak vonultak a tenger felé. Az asszony kezében dideregve vacogott össze a csigalánc.

Ekkor jött föl a hold. Már régebben megszállhatta a láthatár alját, de az a csúnya kicsi felhő csak most csúszott el előle. Ott izzott fehéren a nagy telehold, ezüstpárákkal havazta be a völgy tisztásait, a fákat és a hegyeket, fűszálak hegye csillogva szembenézett vele, a folyondár levele világított, és hideg tűz szökött a csigaházak közé.

Az est babonás varázsa tetőfokra ért. Soha még olyan csodálatos várakozás nem ülte meg a földet, mint akkor. Rettenetes nagy álmot látott minden férfi és minden asszony, azon az éjszakán a csecsemők megszólaltak és babonás látományokról beszéltek.

A nagy hegy reszketett.

Lihegtek a lombok, menekülő lappantyú jött cikázva a sziklák felől, fent megreccsent egy ág, és közeledő lépések neszeztek a mohán.

Az asszony szívére szorította a kezét. Ujjongani szeretett volna, de ugyanakkor könnyek fojtogatták: hogy jaj… hátha tovább megy… tovább a tenger felé, ahol az a másik asszony él…

Reszkető kezében összeverődött a füzér, és amint ránézett, látta: a hold bűbája izzott a csigaházak között.

A léptek ott dobogtak már egészen közel.

Forróság futott át a testén és megreszketett tőle, a hold babonás erővel a szívéig nézett, tüzelt és fájt benne valami… hirtelen megragadta a láncot és a nyakára csavarta.

Hidegen tapadt a bőréhez a sok kis zörgő holmi, libabőrös lett tőle, és ijedt mosoly futott végig az arcán.

Legbabonásabb estéje volt a földnek, csillag csillag után hullott, és az asszony görnyedten állt szemben a holddal, mert boldog ájulással perzselte testét az első ékszer.

*

Azon az estén született meg a bálvány, amely Isten lett az emberek között, és káprázatos bájjal megrontotta a világot.

Holdfényből és szerelmes félelemből született, a denevérek, akik megszületni látták, reggelre holtan estek a földre, és körös-körül lombjukat kezdték hullatni a fák.

Csak a virágok lettek szebbek tőle. Azon az éjszakán egészen újfajta virágok kezdtek nyílni, nehéz és halálos illatú virágok, amilyeneket még nem láttak addig az emberek soha.

Azon az éjszakán két egész holdsugár hullott le egymás mellé, kereken ölelték a földet, és olyanok voltak, mint két végtelen aranysín.

És ezeken az aranysíneken vitte az idő, eleinte lassan gördülve, majd mind vadabbul száguldva, a bálványt, aki, ahogy megszületett, Isten lett az emberek között.

Mert mire újra kikerekedett a hold aranytányérja, már a tengerparti asszony nyakán is volt egy hasonló lánc, csakhogy az még szebb volt, mert a tenger fövenyéből gyűjtötte össze.

Mire pedig a völgyekben újra nyílni kezdtek ugyanazok a virágok, a környék minden asszonya láncokat viselt a testén: a nyakán, a karján és a fülében is.

Történt, hogy az egyik férfi egészen különös színű kövekből faragott láncot az asszonyának, és amíg dolgozott rajta, egy másik asszony megkívánta, és elküldte hozzá az ő emberét, hogy kérje el a másiktól a köveket.

Az idegen férfi minden darab kőért egy egész kagylóláncot ígért, és még ráadásul két elejtett tulkot a hegyen. De amikor a másik nem akart megválni követitől, felkapta a husángot és megölte vele.

A bálvány akkor már gördülni kezdett a síneken, és ez volt az első vér, ami hozzátapadt.

Az emberek új és új köveket találtak a hegyekben, és rejtelmes hatalommal ruházták fel őket. Volt kavics, amelyik többet ért három tuloknál, de két másféle kavicsért is megszerezhető volt, viszont hármat belőle fel lehetett egy különösen ritkább kaviccsal cserélni.

A bálvány így teremtette meg az érték fogalmát.

Akadt később egy ember, aki okosabb volt a többinél, az aranysínek irányában messzebb tudott látni, és azt hitte, hogy ő van hivatva megváltani az emberiséget. Ez az ember talált a hegyekben egy ércet és kijelentette, hogy annak egy bizonyos súlyú darabjáért ennyi és ennyi kagylót, kavicsot, tulkot vagy ételmagot lehet cserélni.

Megszületett az aranysíneken rohanó bálvány első nagy fegyvere: a pénz. Az ember, aki kigondolta, nagy és komoly ember volt. Eszköznek adta a világ számára, hogy minden ember könnyebben hozzájuthasson ahhoz, amire szüksége van.

De a többi ember nem tudott különbséget tenni cél és eszköz között, az eszköz fogalmát céllá tömjénezte és megtanította a gyermekeket, hogy imákat mondjanak hozzá.

Ettől a bálvány óriásira nőtt, és amerre végigszáguldott az aranysíneken, nyomában öldöklő háborúk pusztítottak végig a világon, és a bűnnel fölszántott mezőket következetes törvények vetették be a förtelem, a szenvedés és az emberi nyomorúság magjaival.

Minden gyermeket a pénz szolgálatára szültek az anyák, tudósok és hadvezérek szolgálták a bálványt, hogy gyorsabban gördüljön előre az aranysíneken. A gépek milliója jött létre, hogy szolgáljon az emberiség rohanó Istenének, amíg a másik Isten, a régi, nagy, az igazi valahova messze menekült, hegyeken, erdőkön és szíveken is túlra. Nagy emberi elmék tüzei világították be a vidéket messze az aranysínek mentén, de körül-körül sárkányok és szörnyek lakták a lappangó sötétségeket.

Az aranysínek pedig abroncsként fogják körül ma is a világot, az aranysíneken rohan tovább a bálvány, és rohanni fog mindaddig, amíg majd egyszer újra jön egy olyan csodálatosan babonás este.

Nyugaton még bíborosabb lesz az ég, és a tenger opálszínű csókokat üzen fel a hegyeknek, és az asszony újra a hegy tövében fogja várni a férfit. Idegesen lüktet a szíve, mert ahonnan ide menekült, patakokban ömlik a férfiakból a vér, tülekedés és hajsza tombol, és céltalan robotok malomkerekei őrlik fel az emberi időt.

– Még sohasem hallottam eddig a csendet…! – vallja meg szíve nagy titkát a fáknak, és a fák összesúgnak a feje felett.

Eszébe jut a másik asszony, aki csak kacagni tud mindig, aki tele van csillogó ékszerekkel, szebbekkel, ragyogóbbakkal, mint amilyenek neki valaha is voltak.

Halálsápadtan jön fel a telehold, és amikor az asszony szemeibe néz, a bánat jeltelen mélységeit látja meg bennük.

Az asszony hosszasan néz szembe a holddal, kimondhatatlanul fáj benne valami… aztán dacos nagy tűz lobban a szemében, és letépi nyakáról a gyöngysort.

Szörnyűséges egy éjszaka lesz.

Elnémul azon az éjen a nagyvárosok zaja, autó nem tülköl az utcán, villamos nem csenget, ember nem beszél. Zenés lokálokban elnémul a zene, csak a vonó mozog tovább idegesen a dzsesszhegedű húrján, kalimpálnak a zongora billentyűi, de hangot nem ad azon az éjszakán semmiféle hangszer.

A nők ajkán vérző seb lesz a rúzs, és arcukon mérges fekély a púder. Tánc közben görcs fog el minden lábat, az esküdözők fogsora vacogva összeszorul, és széles e földön nem hangzik el egyetlen emberi szó.

Azon az éjszakán minden ékszer belehasít az eleven húsba, és izzóvá változik minden pénzdarab. A harangok maguktól megszólalnak, minden templomnak kidől egy fala, és kisétálnak belőlük a kényelmesre szabott olcsó kis hitek, hogy a visszatérő Istennek helyet adjanak.

A hold lenéz arra az egy asszonyra, felnyalábolja elejtett sugarait, és a sínek nélkül maradt bálvány belevágtat a világűrbe.

Az asszony ott áll mosolyogva a sok szertedobált csigaház között, kidörzsöli szeméből az álmot, csodálkozik, hogy várás közben el tudott aludni azzal a kis fehér hánccsal a kezében, és kitárt karokkal néz fel a hegyre.

Egy lappantyú jön surranva a sziklák felől, fent megreccsen egy ág, és siető léptek neszeznek a mohán.

Ellenzék, 1935. 56. évf. 11. sz.

Anina

Rosszul beszélte a román nyelvet, rosszul beszéltem én is, tehát nagyszerűen megértettük egymást.

Mikor a Calea Cictoriei sarkán beültem a kis fekete csukott taxiba, még nem is sejtettem, hogy valaha ebben az életben összetalálkozom vele.

– Consulatul italian – mondtam, mikor becsapódott mögöttem az ajtó, és kényelmesen hátradőltem a puha ülésen –, olasz konzulátus.

A fickó megvakarta a fejét, nyilván nem tudta hirtelen, merre kell menni. Aztán a motor berregni kezdett, majd elindult, kicsit tétován és bizonytalanul, aztán belesodródtunk a főutca suhanó autói közé, és velük suhantunk mi is.

Késő délután volt, itt-ott sziporkáztak már a fényreklámok, az út két oldalán fekete tömeg hömpölygött zagyván és élénken, egy nagy gramofonüzlet kivilágított termeiből tompa zene szűrődött át az üvegfalon, ki az utcára, a járókelők közé, át a kordonon, bele a suhanó autók rekedt tülköléseibe, és túl rajtuk is, valahol a túlsó soron fáradtan hullt le a szürke házfalakra, és a főváros zaja millió atomra tépte szét.

Színesre gyúlt automata-büfék előtt lézengő emberek álltak, többnyire nők, fényes fekete bundákban, púderesen, karcsúan, mosolygó szemekkel, mintha mindnyájan vártak volna valakit.

Valakit, aki gyakran eljön, de igazában mégsem jön el sohasem, mert csak az ő álarcában jönnek mások, ő, egyedül ő marad el mindig. Valakit, aki szebb lehetne, jobb lehetne, mint a többi emberek, aki mindenkinél szebben tudna szeretni, mert több lelke volna, mint akárki másnak, ha egyszer igazán, igazán eljönne ő is.

Valahol egy mellékutcába tértünk, nem is tudom, hol lehetett, aztán sok-sok kanyargó utcán mentünk végig, zegzugosan, rendszertelenül, mintha magunk sem tudnánk, hogy hova igyekszünk.

Így csatangolunk mindnyájan az életünkön át, mintha mindig sietnénk valahova, mintha mindig arra vágynánk, hogy a többiek azt higgyék rólunk, hogy valami cél hajt, amely nem tűr késedelmeket. Pedig tulajdonképpen sehova sem igyekszünk. Csak éppen az utcákat rójuk egymásba, talán keresve valamit, de egy időn túl már az sem bizonyos, valahogy úgy, mint ahogyan engem vitt az az autótaxi akkor.

Egy ház előtt végre megálltunk.

Tavaly itt volt – mondta az emberem, mialatt lassan kimászott a volán mellől –, talán itt tudni fogják, hova költözött.

Benyitott a kapun, hallottam, hogy beszélt valakivel, de nem nagyon figyeltem oda. A negyedik emelet nyitott ablakában egy macska ült, sárga szemű, nagy, pompás fekete macska, álmosan és jóllakottan ült ott, és nézett át a szomszéd háztetőre, talán ott fent a sok, szeszélyesen széthálózó villanydrót között egy másik fekete macskát keresett, vagy lehet, hogy nem is gondolt oda, csak éppen a levegőbe bámult, és egy lehajló faágról álmodott, amit ő nem is látott sohasem, de amin remekül el lehet nyújtózni, és lapulva lesni órák hosszán át az őserdők álmodozó életét.

Ezt a macskát néztem, fent a negyedik emeleten, egy kis darab életet valamelyik régi ősvadonból, egy ittfelejtett furcsa valamit, a nagy sötét és élettelen kőkockák között, villanydrótok között, suhanó autók ideges tülkölése között, amint ott ül az ablakpárkányon, unottan, lustán, és ezzel az egész nagy felfordított világgal nem sokat törődött.

Egyszerre csak arra rezzentem fel, hogy valaki felnyitja az autó ajtaját, és egy puha női hang valami ismeretlen nyelvű szóáradatot zúdít be hozzám.

Meglepetten fordultam arra. Az ajtóban egy fiatal nő állt, barna bőrű, fekete hajú nő, és élénken magyarázott valamit. Olaszul magyarázott.

Pardon, senorina, nem értek egy szót sem.

Franciául mondtam ezeket. A nő hirtelen elhallgatott, talán el is pirult egy kicsit, és tanácstalanul nézett rám. Próbáltam megmagyarázni neki.

Non parlo italiano, senorina… hungaro, non italiano…

Nem tudom, hogy megértette-e, vagy sem, de halkan elnevette magát, és rettenetesen rossz románsággal felelt.

– Bocsánat, azt hittem, hogy olasz. A konzulátus ugyanis elköltözött innen…

Tanácstalanul nézett rám, én is elmosolyodtam, és néhány szót mondtam neki.

– Igazán nagyon kedves…

Valami ilyesmit mondhattam.

A kijelentésem és a beszéd szakadozottsága, ahogyan a szavakat kerestem, az ő beszédéhez lehetett hasonlatos, mert újra felnevetett halkan, és megjegyezte, hogy mégis jobb lenne, ha olasz lennék, jobban tudnánk beszélni egymással.

Néhány jelentéktelen szót váltottunk még, megköszöntem a felvilágosítást, és aztán a motor újra berregett, és mi suhantunk tovább a kis szűk utcákon, és elmaradt mögöttünk a ház a negyedik emelettel és a macskával együtt, elmaradt a másik ház és a kapu, és a nevető szemű olasz nő is elmaradt. Úgy elmaradt, mint ahogy minden elmarad ebben az életben, a perc, az óra, az év és mindaz, ami ezalatt hozzánk kapcsolódott arra az elsuhanó egységnyi időre.

A macska talán még sokáig ott ült a negyedik emelet ablakában, de lehet az is, hogy nagyon beleálmodta magát az őserdő életébe, azt álmodta, hogy ott lapul a faágon és alatta egy őzgida játszik… mind közelebb, közelebb jön… most már lehet ugrani… lehet, hogy nagyon beleélte magát ebbe a csodálatos álomba, és lezuhant a negyedik emeletről.

Mindegy. Nekem már abban a percben meghalt, amikor az autóm a sarkon befordult a szomszéd utcába.

Késő este volt már, a sétálók gyérülni kezdtek az utcákon, megritkultak az autók is, és a villamosok üresebbek lettek. A kalauz már ásított is egyet-egyet, és arra gondolt, hogy fél óra múlva hazamegy, és szabad lesz nyugodtan leheverni és pihenni holnap reggelig.

A forgalmi rendőr lomhán ácsorgott a posztján, a zöld-piros lámpás iránykezelőt nem is bántotta már, csak a kezével intett a tülkölő autóknak, hogy szabad az út.

Csak a moziból jött ki még egy ember, a nagy üvegajtó előtt megállt, felnézett az égre, fent néhány nagyon sápadt csillag visszaadta a pillantást, aztán a kabátjába burkolódzott, és elindult ő is valamerre.

Hosszú autósor húzódott meg az Opera két szélén, némán és feketén, mint két leselkedő kígyó, valamelyik kávéház nyitott ajtaján ideges zenefoszlányok buktak ki hanyatt, és sántikálva botorkálták be a környező utcákat.

Egyedül bandukoltam az utcán, céltalanul, kettesével, hármasával mentek el mellettem az emberek, nevetgélve és nagyon jókedvűen. Rajtam kívül nem volt senki sem egyedül, és ez fájt egy kicsit.

Jó lett volna valakinek mondani valamit, valakinek megsimogatni a haját, és aztán karöltve menni tovább a fényreklámok cikázó színei között.

Szerelmespár haladt el mellettem, a fiú fején diáksapka volt, a lányon olcsó kis fekete kabát, egy pompás kirakat kék fénnyel hintette tele őket, és amint a kék párába hangosan belenevettek, olyan varázslatosan szépek voltak ketten.

A kávéház előtt megálltak, hallgatták egy percig a zenét, a fiú a zsebéhez nyúlt, megtapogatta, aztán mondott valamit, amin mindketten hangosan felnevettek, és egymásba fogódzva siettek tovább.

Úgy irigyeltem akkor őket. Irigyeltem a fiú fején a diáksapkát, irigyeltem azt a mozdulatot, amivel a zsebéhez nyúlt, és irigyeltem nagyon a kacagásukat.

Egy darabig követtem őket. Nevetgélve mentek előttem, egy kirakat előtt hirtelen meg is csókolták egymást, aztán riadtan körülnéztek. Megláttak engem, látták az arcomon, hogy észrevettem a csókjukat és összenéztek.

Éreztem, hogy elpirulok. Nagyon megszégyelltem magamat, gyorsan megfordultam és sietve nyitottam be a legközelebbi étterembe.

Még hallottam a kacagásukat a hátam mögött, aztán becsukódott az ajtó, és ők kint rekedtek a diáksapkával, a csókkal és a kacagással együtt.

Fáradtan ültem le az egyik asztalhoz. A pódiumon női zenekar játszott valami ismert slágert, minden asztalon virág volt, és mintha csupa szerelmespárok ültek volna az asztalok körül.

Egy pincér étlapot nyújtott át, színes lámpákból bódultan és tompán zuhant szemem közé a fény, és a zenekar elhallgatott.

Sokáig tanácstalanul bámultam az étlapot, hallottam, hogy valaki megáll az asztalom mellett, azt hittem, hogy a pincér, és nem is néztem oda.

– Jó estét – mondta egy női hang, és a kiejtés, amivel ezt a két szót kimondta, nagyon ismerősnek tetszett.

Meglepetten figyeltem fel.

Nagy fekete szemek mosolyogtak le rám egy barna arcból, kedvesen és melegen, vállig leomló puha fekete haj keretezte az arcot, lehetetlen volt nem ráismerni.

Ő volt, a kis olasz.

Egyszerű fekete ruha volt rajta, fehér gallérral, finom volt és elegáns és cseppet sem rikító. Ahogy áttévedt róla a szemem az asztaloknál ülő nőkre, a selyemruhás, ékszeres, kifestett kényeskedő babákra, kellemesen elütő volt az ellentét.

– Jó estét – mondtam és nagyon jólesett, hogy ott állt mellettem, hogy észrevett, hogy odajött hozzám. – Foglaljon helyet!

Leült mellém és rám nézett. Egy kicsit zavartak voltunk mind a ketten, nem tudtuk, mit mondjunk egymásnak. A pincér újra odajött, és várakozva nézett rám.

Átnyújtottam a hölgynek az étlapot.

– Válasszon valamit, valamit, amit szeret.

Mosolyogva hárította el.

– Köszönöm, én már vacsoráztam. Hivatalból.

Csodálkozva néztem rá. Folytatta.

– Persze, maga nem is vett észre. A férfiak néha nagyon vakok. De én azonnal megismertem magát, amikor belépett. Igaz, hogy onnan nagyszerűen látni a bejáratot.

Kezével a pódium felé mutatott. Néhány nő lézengett ott a hangszerek körül, mind olyan fekete ruhában, fehér gallérral. Most már értettem a helyzetet.

– Bocsánat… nagyon elgondolkoztam valamin…

Nevetett.

– Láttam. Biztosan gondolt valakire.

– Igen. Kicsit messze jártam…

Elkomolyodott.

– Értem. Én is szoktam úgy lenni néha. Olyankor haza gondolok. Haza. Szicíliára.

A pincér még mindig ott állt. Kétségbeesetten néztem az étlapot.

– Csak legalább valamiről tudnám, hogy micsoda! Nem tudok eligazodni ezen az étlapon, és már néhányszor nagyon megjártam a rendeléssel.

Nevetve vette el tőlem az étlapot.

– Várjon, majd rendelek én magának valamit. Tudom, én is így voltam vele eleinte.

Mondott valamit a pincérnek, én italt rendeltem, és ezzel magunkra maradtunk újra.

– Tulajdonképpen még nem is ismerjük egymást – mondtam és bemutatkoztam neki.

– Anina vagyok – felelte halkan, amikor kezet nyújtott, és zavartan kezdett babrálni az asztalterítőn.

– Tulajdonképpen nem ezt akartam – folytatta, kicsit halkan és szomorúan –, és most bocsánatot kell kérjek magától, hogy így egyszerűen idejöttem. Nem kellett volna megmondja a nevét, és én sem beszéltem volna magamról semmit. Úgy tettünk volna, mintha már réges-régen ismernők egymást, mint két jó barát, aki hosszú idő múlva összetalálkozik újra… ezt játszottuk volna egy órán keresztül, vagy egy éjszakán keresztül, vagy egy napon, vagy egy héten át… aztán elbúcsúztunk volna, úgy, hogy: viszontlátásra… és nem is találkoztunk volna soha többet.

– Kicsi Anina… hát így nem mindegy?

Csöndesen megrázta a fejét.

– Nem mindegy. Én emlék lettem volna magának, és maga is egy emlék lett volna nekem, emlék, aminek neve sincs… és ez így lett volna szép.

Megsimogattam a kezét, nem volt mit mondjak neki, mert nem is értettem meg egészen, csak éreztem, hogy szomorú, és szerettem volna, ha újra nevet.

A pódiumon valaki hangolni kezdett egy hangszert. Anina felemelte a poharát, koccintott velem, aztán sietve indult ő is a pódium felé. Valami gyönge parfüm maradt utána, kedves, könnyű kis illat, és összeölelkezett a lámpák szertedobált színeivel. Mintha melegebbek lettek volna tőle a színek, tompább és kellemesebb az étterem zsongító zaja, de lehet, hogy nem is úgy volt, csak én éreztem melegebbnek a világot, mert valaki belenézett a szemembe, és megszorította a kezemet, amikor elment.

*

Másnap délután, amikor a mozi fülledt levegőjében összetévedt a kezünk, úgy éreztük, mintha tavasz rohant volna a nagyváros zsúfolt utcáin végig, félrelökdöste volna a sok fásult szívű embert, és minket keresett volna, éppen-éppen minket.

A csókok íze még forrón húzódott meg a szánk szögletében, de tudtuk, hogy kint ősz van, hosszú, szürke fonalakban csorog az eső, Cotroceni-ben barnán és álmosan ácsorognak a tölgyek, és lompos verebek húzódnak meg az ereszek alatt.

Reszketett a kezünk, amikor összeért, és ha a csókra gondoltunk, reszketett a szívünk, mert a vágy aranymadarát féltettük a nyirkos őszi utca szürke színeitől, a barna őszi fáktól a Cotroceni parkban, mert éreztük, hogy ha rászáll azokra a fákra, elveszti színarany színét, és holtan zuhan a sárba, és csúnya, nagy csizmákkal rálép az idő és eltapossa szegényt.

Mert éreztük, hogy mindenképpen elfárad egyszer, és akkor muszáj lesz leszállni neki.

A kezemet megszorította, és éreztem, hogy nem a filmet nézi, éreztem, hogy túlsiklik rajta a szeme.

– Hova gondol? – kérdeztem, talán csak azért, hogy mondjak valamit.

– Haza.

Évődni próbáltam vele.

– Biztosan van ott valaki… egy fiatal fekete olasz…

Sokáig nem felelt. A keze végigsimította a kezemet, a gyűrűnél megállt és hosszasan babrált rajta.

– Női gyűrű – mondta –, messziről való, ugye? Hazulról…

– Nem. Még annál is messzebbről…

– Fekete?

– Nem. Szőke.

– De az arca barna?

– Honnan tudja?

– Keskeny, gúnyos vonala van az ajkának, nagyon erősen ívelt, és amikor mosolyog, egyetlen kis hegyes foga látszik…

– De honnan tudja?!

Vállat vont.

– Tudom. Mint ahogyan maga is tudta, hogy fekete és olasz…

A hangos filmhíradó képei táncoltak a vásznon, nem is figyeltünk oda. Furcsa volt nagyon, hogy Róla beszélünk, és hogy éppen ez a lány beszél róla. Hirtelen felütötte a fejét.

– Ah… Italia…

Valami fasiszta ünnepély jelent meg a filmen, nagy tömeg nyüzsgött és egy erkélyen ott állt Mussolini és beszélt a néphez.

– Duce…!

A szeme csillogott, látszott, hogy falja magába a harsány szavakat, megnyúlt az alakja, egészen-egészen más lett, büszke és idegen.

– Evviva! – üvöltötte a filmen a tömeg, és halkan utánalihegte ő is –, evviva Italia… evviva Duce!

Felzsongott halkan az olasz himnusz, éreztem, hogy megremeg a keze, és alig észrevehetően felemelkedett a helyéről.

A film tovább pergett, ő újra roskadtabban ült a helyén, csak a szeme csillogott még nagyon, és erősebben szorította a kezemet.

Este, mikor beléptem az étterembe, ő már ott állt a pódiumon, arcát simogatva hajtotta rá a prímhegedűre, és nem is nézett az ajtó felé.

– In Santa Lucia… so schön ist am Mai…

Remegve sírt ujjai alatt a hegedű, kicsit oldalt hajtotta a fejét, finom, törékeny alakja olyan volt ott fent a pódiumon, mint valami különös idegen virág, furcsa, fekete, messzire tartozó.

– Miért olyan szomorú ma? – kérdeztem, amikor leült az asztalomhoz, és fejét fáradtan a tenyerébe hajtva, kibámult a párás üvegfalon.

– Szomorú? Nem vagyok szomorú… csak fáradt. Annyi idegen ember van a világon, és akiket ismerünk, azok is olyan idegenek mind. Erre maguk felé hiányzik valami az emberekből… de lehet, hogy nálunk is így van, csak én nem vettem észre… és most is csak azért tűnt fel, mert ma sem kaptam levelet Tőle…

Nem volt mit mondjak neki, csak a kezét simogattam meg, szerettem volna azt mondani, hogy szeretem őt, mert szomorú, de nem mertem megmondani, mert fájt nekem is, hogy aznap sem kapott levelet Tőle.

– Maga gyakran kap levelet?

– Rendesen gyakran szoktam kapni… de már vagy két hete én sem kaptam.

Rám nézett és elmosolyodott egy kicsit.

– Furcsa – mondta –, éppen két hete nem kaptam én sem…

Láttam, hogy bántja valami, hogy valamit mondani akar, de fél a szavaktól.

– Milyen furcsa is lenne – kezdte egy idő múlva –, ha most ők ketten éppen így ülnének együtt… és…

– És?

– És… ej, semmi… csak ők valószínűleg nem rólunk beszélnének!

Valaki megütött egy hangot a zongorán, fájón és idegesen repkedett a hang, Anina megreszketett tőle, és idegesen simított végig a homlokán.

– Ne haragudjon, hogy annyi badarságot összebeszélek… magát biztosan nagyon szeretik, és maga ezt tudja, mert nem szomorodik így el, ha két hétig nem kap levelet…

Megsimogatta a kezemen a gyűrűt, valami tétován megcsillant a szemében, talán egy könnycsepp, aztán felállt, végigsimította a ruháját és elindult a pódium felé.

Láttam, hogy megsimogatta a hegedűt, amikor a kezébe vette, és olyan puhán, annyi szeretettel fektette rá az arcát, mintha a hegedű barna fája egy napbarnított arccá változott volna át, és az olasz tenger kék vize locsogta volna a fülébe halkan a Santa Lucia ütemét.

Messze volt tőlem, nagyon messze volt.

*

Az állomásra nem kísért ki. Búcsúcsókot nem őrizgetek tőle szívem millió kis redőinek egyetlenegyikében sem.

Mikor hajnalban megcsókoltam a homlokát, nem mondtam meg, hogy elmegyek.

Talán este néha lopva az ajtóra nézett, egy egészen kicsit szomorúbb lett a szája, közelebb hajtotta arcát a hegedűhöz, és még szebben, még halkabban játszotta aznap a Santa Luciát.

Úgy történt mégis, ahogy ő akarta: nem maradt más számomra, mint egy halvány kicsi emlék, furcsa, befejezetlen… olyan, mint egy szomorú vers, aminek nem írjuk meg a végét sohasem.

Valahol bent a lelkemben, messze, mélyen, zsongó ezüst fák alatt csilingelő mesevirágok kék szirmai között lábujjhegyen bolyong ma is egy szomorú kísértet… a Santa Lucia melódiát kísérgeti… és neve csak ennyi van: Anina.

Ellenzék, 1935. 56. évf. 170. sz.

Tavaszodik

Van a kora tavaszban valami csodaszép. Én nem tudom, hogy mi az a babonásan megvesztegető erő, csak érzem, ha kint állok valahol egy meleg barna lankán vagy az erdők szélein, ahol a fű olyan csodálatosan zöld, hogy aki látja, abból boldogan és értelmetlenül felbugyborékol a kacagás.

Barna szántások elnyúlt testéből földszagú párákat csal ki a meleg, s halványzöld vetések fölött remeg a levegő, az induló nagy élet előérzetétől. Gyepes martoldalakon, omlásos verőfények száraz harasztja alól kis névtelen sárga virágocskák imádkozzák elő magukat, alvó gyökerek mélyén lassú áramlás indul, sok kis halott növénytest ritmusa moccan és tör felfele a naphoz, s aztán nő és összeolvad egy roppant forradalmi lüktetéssé, mely láthatatlan roppant erejével meglódítja mindenféle testekben a vért: ez a tavasz.

Szép a nyár, mikor a tavak kék vizén elterül hanyatt, s magát a fényes égbolt kék tükrében nézi, s hallgatja a vízre hajló lombok borzongó suttogását a beteljesülésről.

Szép az ősz, mikor a szálaserdők csöndjén sárga levelek hullnak, s a mérhetetlen áhítatban didergő sóhajok verődnek fától fáig, s a halál bölcs békessége kis sápadt harangokat kongat a szívünkben.

A tél is szép, zúzmarás fenyvesek, vadászatok laza, vakító fehér lankák, ahol a sí repül, s játékos izmok ujjongó győzelme az élet.

De a tavasz, az más.

A nyárban élünk. Az őszben számadást készítünk magunkról, s belenyugszunk talán, hogy egyszer majd mindennek vége lesz. Télen elbódítjuk a gondolatainkat, s gyors sídeszkáinkon igyekszünk átsiklani fölöttük, de azért néha meghalljuk lelkünkben a csöndet, s döbbenve kutatunk ezer miért után.

A tavasz a lelkünk egészen. Napos sétákon megöntözgetjük hitünk virágait, s az első hóvirág tisztára mossa bennünk az Embert.

Hosszú az év, s az ember lelke úgy elnehezedik februárig. Az élet nem olyan egyszerű.

S mikor már alig vonszolom magam, mikor az életet már ólomba öntve hordom, akkor egy nap arra riadok, hogy valaki szólítja a nevemet.

Kinyitom az ablakomat, s valami friss, vadszagot érzek. Mélyen belehajolok a langyos levegőbe. Ablakommal szemben mosolyognak, és nevemben hívnak barátaim, a fák. Mély-mély lélegzetet veszek. Túl a tó borzos zöld vizén könnyűlábú szellők kergetőznek.

Felveszem a bekecsemet, s vállamra akasztom a puskát. A kert alatt rügyeiket bontják a bodzák. A dombok nyújtózva melegednek a napban, egy-egy pacsirta félszeg trillákba kezd. A lanka zöld gyepszőnyegén, ha egy percre megállok, neszelni hallom a füzek életét.

Mire fölérek az erdőhöz, lassan este lesz. A nap még visszanéz, s szemközt a keleti oldal meleg bronzszínűre gyúl. Az erdő bokrai alatt mandikók és hóvirágok bólogatnak, s egy-egy jácint reám emeli csodálatos kék csillagszemeit. (Egy lánynak voltak ilyen szemei, nagyon sok évvel ezelőtt.)

Széles, nagy tisztásra érek. Olyan ott a fű, mint hogyha halványzöld selyemből volna. Leülök egy ledöntött fatönkre, puskámat keresztbe teszem a térdemen. Körös-körül a barna erdő langyos avarszagot lehel. Előttem fűzbokor,

tetején most bomlik a barka. Nagy, szürke rigók rebbennek néha-néha, s fütyürésznek kis tépett melódiákat. Készülnek a nagy hangversenyre.

S én elhatároztam, hogy számadást csinálok. Megnehezedett batyumat kibontom, s kiteregetek belőle mindent. Gondjaimat és nyomorúságaimat, életem sok-sok céltalan kérdését, rejtélyes problémáját, mindent, ami a nyár letelte óta bennem fölmerült, s amit elintézetlenül dugtam lelkem félreeső fiókjaiba, hogy minél ritkábban kelljen észrevegyem. Most szemben állok velük.

Nagy lelki háborúra készülök.

De ahogy kezdem szabadjára engedni őket, sok álmatlan éjszakám kísértetét, valami csodálkozó döbbenet fog el. Olyan kicsik és esetlenek ott a tisztás józan zöld gyepén, egyszerűek és szánalomra méltók. Apró manók csupán, kik mihelyt elengedem őket, a cserjés sötétedésben óvatosan szerteosonnak, s csak az avaron hallatszik még utánuk egy halk kis szöszmötölés, de aztán az is elcsöndesedik.

S én ott maradok egyedül az erdőn. Könnyűnek érzem magamat és fiatalnak, talán repülni is tudnék. Mosolyogva beszívom az erdő friss tavaszi szagát, valami meleg lüktetést érzek az izmaimban, s tudom, hogy ez az erdő induló életének láza, ami rám ragadt.

Egy rigó álmosan és elnyúlva fütyül. Nagy magasságokból reám néz egy csillag, valaki engem odafent őriz.

S ebben a percben, szívdobbantó, halk hangokat adva, a cserjés fölött elindul felém bolygó röpüléssel az első szalonka.

Erdélyi Helikon, 1936. 9. évf. 4. sz.

János bácsi és a puska

Öreg János ott ült a kalyiba előtt, baltavert rönkön, s rozsdás kacrával tilinkót faragott a jegyző úr kisfiának. Görnyedt háttal ült a rönkön, mely barázdás volt és vén, mint ő maga, s minden figyelését a fűzfára öntözte, mely büszkén vált tilinkóvá a keze alatt, ettől a figyeléstől.

Olyan igazi, bolondos tavasz délután volt, olyan vásott, szőke idő, melytől a föld zsíros parasztszíve is megnyílik, s szertelen jókedvében pacsirtákkal dobálja tele a világot. A mezsgyék gyepszegélye frissen mosott köntösét szellőztette, s a sárga békavirágok olyan sóvár ártatlansággal bámulták meg a tavaszt, mint süldőlánykák, ha lakodalmat látnak.

Lakodalom is volt mindenfelé. A patak menti fűzek barkáin bomlottan tobzódtak a méhek, a papkert illatba szédült gyümölcsfáiról színes pillangók vitték a hírt a rétek ibolyáinak, s a felszántott dombok barna teste ájultan csókolódzott a nappal. A tavasz maga ült ott János bácsi mellett, a falu utolsó kunyhójának udvarán. Mögöttük fent, hol a legelő véget ér a lankán, komolyan és sötéten állt a nagyúr, az erdő. A ház, ott János bácsi mellett úgy nézett fel rá, mint szolga az urára, s igaza volt: azt az urat szolgálták ők ketten, idestova negyvenöt éve immár.

Milyen csodálatos csöndesség tud lenni egy-egy ilyen tavaszi délutánon. Csend, mely úgy szövődik össze ezer kis zsongó zajból, mint ezüstös, hajnali pókhálók. Méhek döngése, távolba vesző patakcsilingelés, messzi mezők felett trillázó pacsirtaszó, friss fűre hajlott bárányok gyönge bégetése, melyet valami eltévedt szellő hoz a falu felől, egy borját hívó tehén mély bődülése, kutyaugatás a cigánysorról és sok-sok mindenféle zaj, amit egy átszálló varjú szárnyának suhogása, távoli kurjantás, ostorpattogtatás szinte-szinte észrevétlen okoz, mindez összefolyik, vékony-vékony ezüstszállá sirül, és megszövi azt a kimondhatatlan puha csendet, azt a vénítőt, azt az álmosítót, ami talán sehol a világon nincsen, csak a Mezőségen, nálunk egy-egy ilyen tavaszi délutánon.

Ott faricskált János bácsi mélyen a csend alatt, elsüppedve benne, mint puha pihés ágyban, mikor hirtelen felpattant mellőle a kutya, s csaholni kezdett fogatlan vén szájával a falu felé.

– No – hökkent föl az öreg a tilinkó mellől.

A füzek mentén, az ösvényen, két egyenruhás ember cökletett fölfele, puskával, szuronnyal, Abbiza, csendőrök.

Úgy lépett az őrmester a kis gyepes udvarra, mint akinek valami nagy tudás fekszi a vállait. Szuszogott is belé, s vörös volt, mint a telehold nagy idő előtt. Szigorú arccal baktatott mögötte a katona.

– De magasan lakik maga, öreg – dobbantotta le fegyverét az őrmestert, s fújt hozzá, mintha egy nagy csomó felesleges gőzt eresztett volna szélnek.

– Adjon az Úristen békességet – köszönt rá tempósan öreg János, s letette a tilinkót a tönkre, amikor fölállt, mert hát így az illendőség. – Tán Madarasra igyekszik az őrmester úr, átal a hegyen?

– Én nem – szusszantott egy újat a törvény pásztora –, én éppen maga végett másztam ide föl, János bácsi.

– No – hökkent az öreg, s az arca legott sötétebb lett egy színnel. Mert hát igaz, hogy semmi tisztátalanság nem fekszi a lelkét, de azért mégis csak nyugtalanító, hogy őmiatta fáradt föl két csendőr, hivatalos minősítésben, a hegyen.

– A puskáért jöttünk – magyarázta tovább jóindulattal a másik, s izzadt homlokát nagy kockás kendővel törülgette közben –, fene meleg kezd lenni.

– A puskáért? – esett ki a rökönyödés az öregember száján, s még a két lelógó szürke bajusz is álmélkodni látszott.

– Rendeletet kaptunk, öreg, hogy el kell szedni mindenkitől a fegyvert.

– Jó, jó, mindenkitől. De én társulati vadőr vagyok! Itt van róla az írás, tessen már megnézni!

Széleset mosolyodott az őrmester arca.

– Nem számít az, öreg. Mindenkitől be kell szedjük, ez a rendelet!

– Hm – állt János bácsi szélütötten – a puskát…!

– Hozza már, öreg – dörrent rá az őrmester úr hangja –, sokfelé kell járjunk még, sietős utunk van!

Fele se tréfa. Döcög be kunyhóba, a csendőrök vele. Ott lóg a puska a szögön, rozsdás, öreg szerszám, harminc éve járja vele az erdőt.

– S ippeg mindenkitől elszedik?

– Mindenkitől hát, nemcsak magától, ne féljen. Az uraktól is.

– A paptul is?

– Attól is, hát.

– A jegyzőtül is?

– Mindenkitől, mondom.

– De már a báró úrtúl, csak nem?

– Még a városi uraktól is, mind!

Hát ez nagy dolog. Csóválja a fejét az öreg. Már itt készül valami, ezen a világon, annyi bizonyos.

– Téntája van? – zörren az őrmester.

– Ténta? Nem is vót soha.

– No nem baj, megírjuk plajbásszal.

Odarántja a billenő lábú széket az asztalhoz, rátelepszik nagy komótosan, s teregetni kezd valami zöld papírost.

– Hát az mi a fene?

– Írást csinálunk. A puskáról.

– A puskárul? – fejihez kap az öreg János, no, még csak ez hiányzott. Akkor már azt a puskát nem is adják vissza soha többet, azért csinálnak róla írást. Hm, ki hitte volna. Már pedig háború lesz.

– S mit csinálnak annyi töméntelen puskával?

– A prefekturára visszük. Az egész megyéből oda gyűjtik össze.

Nézi János bácsi az öreg szerszámot, hát így van, így. Hej, mennyi mindent látott ez a puska! Jó puska vót, derék puska vót, csak az az egy Jóisten, aki tudja. De rég is volt, harmincegynéhány éve annak, hogy megboldogult Sipeki fővadászmester úr kezibe adta ezt a puskát s aszonta: János fiam, ameddig élsz, viseljed böcsülettel, igaz hűséggel a társulat iránt… hej, de szép is volt, mindegynéhány évvel ezelőtt.

– Hát mennyi ér ez a puska, öreg? – horkan rá az őrmester úr az írás mellől.

– Hogy mennyit ér?

– Be kell írni ide az értéket. Hogyha elvész, megfizetik.

Fizetik a nyavalyát. Mennyit ér. Mennyit érhet? Harmincegynehány évig szolgálta hűséggel, de rég volt, mikor az első disznó elbukott előtte az ördögárkában… mennyi róka, nyest, vadmacska, farkas…

– No öreg, mondjon már valamit!

Forgatja a drága öreg puskát, nézi rajta az ismerős repedéseket, foltokat, sebhelyeket.

– Hej, őrmester úr, nem tudom én azt megmondani. Nem adnám én oda senkinek semmi pénzért, csak aztat tudom. Annyit ér ez, őrmester úr drága, tudja meg, hogy az én szegény öreg életem se többet!…

Elmosolyodik az őrmester szigorú arca, s kis gondolkodás után, nagy szívből fakadt jóindulattal odaírja az érték rovatba szögletes katonabetűkkel: valoare 500 Lei.

Így vették el öreg János társulati vadőr ócska flintáját a törvénytevő urak rendelete folytán. A csendőrkatona felcsapta a hátára, s már mentek is tovább. Ennyi volt az egész. A tavasz továbbra is tavasz maradt, csak éppen János bácsi két fátylas öreg szeme látta úgy, mintha minden elváltozott volna. Mintha elsötétült volna a nap s a ház s a földek. A hegy alattomos sündisznópofával ugrásra készen meglapult. A fűzfaágak gúnyosan zörögtek, s a patak sírt. Alacsony volt a kunyhó ajtaja és rosszindulatú. Ablakszemekben gonoszság borzongatott. S kint valahogy minden megnőtt és üres lett, a mezők végtelenbe nyúltak, s velük a kis gyepes udvar is tovahúzódott a messzeség felé, hol a láthatár ködébe veszve mintha idegen utakon idegen lábak idegen döngése menetelt volna szakadatlan. Minden olyan idegen lett és hideg. Pedig csak egy rozoga öreg puska hiányzott a szegről, s helyette egy darab zöld papír maradt az asztalon.

Újra leült a tönkre, s kezébe vette a tilinkót. Nem ment a faragás. Valahonnan belülről elindult egy bizonytalan hideg érzés. Régen egyszer, talán harmincegynehány esztendeje annak is, valakit temettek az alvégből, a Taka-sorról. Egy lányt. Talán akkor érzett valami hasonlót, valami ilyen roppant egyedül maradást.

Dudás is nyugtalanul ténfergett, nem lelte helyét. A nap már erősen elhajlott, nehéz fejét húzta magához az erdő. Egyszer aztán csak vette magát az öreg, felkelt, zsebébe tette a tilinkót s megindult le, a falu felé.

Békés, barna alkonyodás kezdődött. A barnára sült napsugarak ferdén hullottak a szántások közé, s lustán elnyújtóztak rajtuk. A füzesnél két kergetődző nyúl akadt útjába, megállt s elnézte őket.

– Már ezentúl csak Isten ügyel rátok – mondotta nekik –, rókától, kutyától ő véd meg, ha akar.

A faluban csend volt, asszonyok trécseltek a kapukban. A bíró előtt nehány ember verődött csoportba, jobb módú gazdák, a puskák dolgát beszélték ők is.

Nem baj, ha a papoktól elveszik – szájalt az egyik –, a pap imádkozzék, az a dolga.

– A jegyző úrtól is elvették s a madarasi bárótól mind a hatot! Annyi volt neki!

– Jól tették – harsogta a szájas –, minek egy embernek hat fegyver, mikor másoknak egy sincs.

Öreg János elkapta a szavaikat, rágódott rajtuk, emésztgette őket.

– Háború lesz – vetette oda valaki. S az emberek elhallgattak a szavak nyomán, mintha felhő vetődött volna a fejük fölé.

Ment tovább az úton s gondolkodott. Hát háború lesz újra. Ha az urak akarják, bizonyára az lesz. De azért a puskát mégsem kellett volna. Mert, hogy a paptól elvették, hát jó, a pap imádkozzék. A jegyzőnek úgyis visszaadják, ő jóban van az urakkal. A báró meg nagyon nagy úr, vehet magának másikat. De ő már úgysem élhet sokáig, s mi lesz vele, puska nélkül? S mi lesz az erdőkkel? Ki ügyel rájuk? Ki gondozza? Nem, ezt mégsem kellett volna…

Valaki szembe jött s reászólt hetykén. Haragosa egy falopás miatt.

– Na, öreg! Nincs puska. Nincs puffogtatás! Vége a jó világnak!

Vége, már az igaz – dünnyögte megkeseredett lélekkel öreg János s mire a jegyző házához ért, tíz esztendőt legalább öregedett.

A jegyzőt a tornácon találta. Az újságot böngészte éppen.

– Na, mi a baj öreg? Adjon Isten.

Kövér, kedélyes ember volt a jegyző, tagja szintén a társulatnak, s jóindulattal hallgatta végig az öregember panaszát.

– Hát bizony, öreg, hogy a puskákkal mi lesz, mi nem lesz, azt én nem tudhatom. Tőlem is elvették, lássa, mástól is. Azért ne búsuljon, a fizetését megadja a társulat továbbra is. Megmarad vadőrnek, nincs semmi baj. Aztán hogy mi lesz, majd meglássuk. Őszig sok idő van. Addig úgysem kell puska.

Sötét arccal nézte János bácsi a mosolygó ábrázatú jegyzőt. Lám, ez sem érti.

– Már én csak azt mondom, hogy megvénültem én is, de megvénült a világ is, jegyző úr, drága. Megvénült, megrohadott, mint a férges alma. Én mondom, öreg János. Mert, hogy ilyen csúfság megessen egy vénemberrel, aki, mióta eszemet tudom, tisztességgel, becsülettel szolgáltam mindig az urakot s ezt a vadőri szolgálatot, hát az ilyen világ nem arra való, jegyző úr, drága, hogy éljen benne az ember. No, Isten megáldja.

– Beszeszelt az öreg – mosolygott magában a jegyző, s visszatért az újságjához. Az öreg pedig bekanyarodott a hátsó udvarba, ahol Jonel úrfi játszott a bodzapuskával.

– No úrficska, itt a tilinkó, fogja.

Jonel úrfi átvette, megcsodálta, belefújt, tetszett neki. Aztán körülnézett, s hogy senki sem volt a közelben, óvatosan előkotorta a zsebéből azt a nehány töredezett cigarettát, amit az apja skatulyáiból lopott öreg barátjának. Aztán leültek egymás mellé a vályú szélire. A gyermek beszélt, locsogott mindenfélét, a malacokról, a verebekről, a baglyokról, kik a csűr padlásán laknak, s öreg János hallgatta, hallgatta magába mélyedve. Aztán egyszerre csak megszólalt.

– Mondja, úrficska, kit szeret maga legjobban a világon?

A kérdés kizökkentette a gyermeket a gondolataiból. Zavarodottan dadogta.

– Hát… anyukát!…

– Na már most, ha a maga anyukáját valaki elvinné s nem adná vissza, mit csinálna?

A gyerek szemei kerekre nyíltak s az arca lassan kipirosodott.

– Nem hagynám! Tudja, János bácsi – már újra benne volt a mesélésben – tudja, néha azt szoktam játszani, hogy anyukát elrabolják azok a csúf cigányok, akik itt jártak a múltkor, tudja, azok a rossz cigányok, akik olyan csúful néztek, s annyi sok lovuk volt, meg szekerük, szóval mit is mondtam? Igen, azt játszom néha, hogy elrabolják anyukát, s én megyek utánuk egy puskával, egy igazi puskával, persze ez csak játék, mert igazi puskám nincs, és a cigányok sem rabolták el anyukát persze, csak az kellene nekik… én akkor mind, mind, mind lelőném őket, mint maga a varjúkat tavaly itt az apu fenyőin, mind, mind, mind lelőném, tudja, lenne egy olyan igazi-igazi puskám és igazi-igazi töltényem…

Föld felé lógó fejjel hallgatta öreg János kis barátja locsogását, hallgatta, hallgatta, s valami kavargott, forrt a fejében, „nem hagynám, nem hagynám, nem hagynám…” rágta ezt a két szót, lenyelte, rágta, lenyelte, rágta… Aztán hirtelen feláll a vályú mellől.

– Na, Isten megáldja, úrficska, már én elmegyek.

Indult. Kis Jonel utána szaladt, belekapaszkodott az ujjasába.

– Mikor csinálja meg azt a malmot, amit a vízre teszünk? Mikor csinálja meg?

Ott álltak egymás mellett, kis Jonel és öreg János. Aztán csöndes, rekedt hangon megszólalt az öreg:

– Már én, úrficska lelkem, azt a malmot meg nem csinálhatom. Megromlott ez a világ, Jonelka úrfi, s maga engemet nem lát többet, míg a világ világ, sohasem!

Megsimogatta a fiúcska fejét, két kis kék szeme előtt ködbeveszett a kert, az udvar, nagyot sóhajtott s megindult. Ment, vissza se nézett. Ki az udvarról, ki a kapun, ki a faluból, a hegynek neki.

A gyerek ott állt a vályú mellett, kezében a tilinkóval; döbbenve és mozdulatlanul, s valami hideg kéz benyúlt a szívéhez és szorította, szorította. Hátul, a falu fölött, amerre az öregember elment, roppant torkával akkor nyelte el az este a napot.

Azon az éjszakán a csendőrlegény egymaga volt az őrsön. Az őrmester a másik katonával szolgálati úton a falukat járta.

A csendőrlegény nagyon egyedül érezte magát azon az éjszakán. Huszonegy esztendős, barna falusi fiú volt, valahonnan az ország másik végiből. Ült az alvószoba kopott vaságyán, belebámult a gerendáról lelógó petróleumlámpás sárga lángjába s hazagondolt. Hej, három esztendő nagy idő. Nem lesz vége talán sohasem.

Szomorú volt szegény csendőrújonc, ahogy ott gunnyasztott egyedül az ágy szélin, s a nyitott ablakon beömlött a tavaszi éjszaka szelíd földszaga, szomorú volt

szegény. Ettől a nyers, fiatal tavaszi szagtól, mely ott tévelygett a hideg kaszárnyaágyak között, eszébe jutott a falu, a nádfödeles kis ház, a pajta s a szérűn túl a mezők, a kedvesek, a régiek,… aztán eszébe jutott egy leány, egy csattanós arcú, nevetős szemű leány, aki ehhez az erős tavaszi szaghoz úgy hozzátartozott, úgy kellett volna: szegény csendőrkatona ettől még szomorúbb lett.

– Tik-tak… tik-tak, tik-tak, tik-tak… – ketyegett hangosan és egyformán a barna falióra, három év mekkora végtelen idő… az a lány is csak lány, szoknya van rajta… szoknya van rajtuk, mind egyformák… három év nagy idő, nagy idő; egy lánynak…

– Tik-tak, tik-tak, tik-tak… milyen lassan múlnak a percek, mennyi sok perc kell ahhoz, hogy óra legyen belőlük s mennyi sok órából áll egy nap s mennyi sok napból egy év… s három év, három év… tik-tak, tik-tak, tik-tak…

Ahogy ottan ült, jól-jól benne már az éjszakában, s az óra ketyegett álmosan, s a nyitott ablakon bomló levelek szaga verődött be kintről, egyszerre csak úgy rémlett, mintha valami mozgást hallott volna az iroda felől.

Felrezzent. Figyelt. Mintha valami leesett volna, tompa zuppanással. Mi lehet az? Az irodában csak a puskák vannak, a falnak döntve egymás mellé, ha azok közül nem esett le egy.

Leakasztotta a lámpát s elindult. Az ajtó csikorgott, amikor a pitvarba lépett. Megállt, figyelt. Csend volt. Kinyitotta az irodaajtót, bevilágított. Sötét volt bent. Csak a fal mellett csillant meg sötéten az elkobzott puskák csöve, haragos, hideg csillanással.

A lámpás lángja meg-meglobbant. Csak most látta, hogy az irodában nyitva van az ablak.

– A fene – morogta –, hiszen becsuktam.

Belépett. És ekkor ott bent, a szekrény mellett mintha valami megmozdult volna.

– Van itt valaki? – kérdezte riadtan. Ostoba kérdés volt, maga is belátta rögtön, s bosszankodott is rajta.

– Ki van itt?! – kiáltotta hangosan, hogy bátorságot merítsen a saját hangjától –, ki van itt?!

Valaki ekkor nagyot sóhajtott s előlépett a lámpa fénykörébe.

– Én vagyok. Ne félj, hiszen csak én vagyok.

– János bácsi!

Döbbenve nézték egymást. Nagyot, mélyet sóhajtott az öreg.

Látod, nem sikerült. Lopni sem tudok. Még lopni sem.

A legény ellágyult lelke ütődötten rezzent fel a szavakra.

– Lopni? Mit akart lopni? Innen!

– A puskámat, fiam. A puskát.

Szótlanul álltak szemben egymással a didergő, sápadt lámpafényben. A tanácstalan fiatal katona, ki pásztornak szegődött a rendhez s a görnyedt, megtört,

szomorú öreg. Lágyszívű ember volt a katona amúgy is, a lelke ezen az estén olyan különösen puha is volt. S talán ez a megtört öregember, födetlen szürke fejjel, ahogy ott állott előtte, emlékeztette valakire, talán az apjára.

– Hát a puskáért – motyogta gyámoltalanul.

– Azért.

Csönd volt.

– Ezért büntetés jár… betörni az irodára, éjjel…

Csönd volt. Az öreg nem felelt. Hallgattak, álltak.

– Törvény – mondotta a katona szigorúan.

S ekkor a katona hirtelen valami nagyot és szépet gondolt. Valami nagy puha langyosság futott keresztül a szívén, ahogy mondta:

– Menjen haza, öreg… menjen szépen haza… én nem szólok…

Az öreg egy lépéssel előbbre jött s csak ingatta a fejét.

– Nem tehetem, fiam, nem tehetem. Idenézz, nem tehetem.

Fölemelte a kezét, s a kezében ott sötétlett a rozsdás öreg puska.

– A puska! – sápadt el az ijedtség a legény hangjában –, engem becsuknak, ha valami innen elvész!

– Nem tehetem, nem tehetem… – az öregnek elcsuklott a hangja. Egymásra néztek.

S az a pillanat akkor, ahogy a puskáról felnéztek egymásra és a tekintetük összetalálkozott: ez a pillanat olyan hatalmasan nagy volt, mint kevés más pillanat ezen a földön. Az a két ember, az öreg, ki éjidőben lopni ment s a fiatal, akin a hatalom és az erkölcs rideg egyenruhája feszült, ez a két ember abban a pillanatban sok-sok millió évet visszapergetett, s a tekintetük valami nagy, primitív testvéri megértéssel egymásba kapcsolódott. Nagy pillanat volt. Az emberiség vezető nagyjai évtizedes konferenciákon nem tudták elérni. Két szomorú, magányos embernek sikerült.

A katona elfordította a fejét, nagyot sóhajtott és azt mondta:

– Menjen, János bácsi. Menjen békével. S ha olyan nagyon kell, hát egy napra még elviheti azt a puskát. De csak egy napra. Holnapután visszük a városba őket, addigra itt kell legyen. Holnap éjjel várni fogom az ablaknál. Na menjen.

Csillogó szemmel állt az öreg a lámpafényben s nézte a katonát. A legény félrefordult. Könnyes volt a szeme neki is. Restellte.

– Na menjen. Csak senki meg ne tudja.

Az öreg még állt, valamit akar mondani talán, de csak a szája mozgott. Aztán megindult, nehéz, lassú lépésekkel, elment a katona mellett, kilépett az ajtón. A pitvarból még visszanézett, aztán csikorgott az ajtó, s eltűnt a sötét éjszakában.

A csendőrlegény akkor tette be az iroda nyitva maradt ablakát. Valami kis együgyű, otthoni nótácskát fütyürészett.

*

A hajnal ott találta öreg Jánost a tetőn. Lent a völgyekben még szürkület bujkált, s nagy lomha ködszörnyek hasmánt csúsztak a lankákon alá. De itt fent az első napsugár már megkapaszkodott s vörösre gyújtotta maga körül a lengő sárga tavalyi sásfüvet s a ciherek idenyúló csücskét. Ott állt János bácsi s nézte hunyorgó szemmel a napot, ahogy a távoli lila gerincek mögül előcsúszott, mint egy nagy vörös szem. Akkor törülte ki belőle az álmot fehér párakendőjével a hajnal. Ott állt, rozsdás öreg puskájára támaszkodva, amely még egy napig, csak egyetlenegy napig az övé. Ameddig a nap, aki most kél, a keleti gerincektől a nyugati hegyekig átalcsolnakázik. Milyen rövid idő is egy ilyen nap, egy ilyen utolsó nap.

Ott volt a Dudás is, hűséges öreg Dudás, hempergett a harmaton, vinnyogott, örvendett a gyönyörű hajnalnak. Mintha nem is az lett volna az utolsó, a legeslegutolsó nap.

Nézte egy kicsit a napot öreg János, aztán nekiindult az erdőnek. Vidáman kaffantott Dudás, friss nyomot szimatolt. Mentek. Bejárták a ciheres katlanok vadcsapásait, melyeket rajtuk kívül nem ismert senki sem. Felkeresték a rókalyukakat, egy-egy vaddisznótúrásnál megállottak, a kutya szimatolt, az ember tűnődött, nézte. Szegény disznók, őszire más nyomozza őket, másvalaki, idegen.

El-elfacsarodott ilyenkor a szíve. Mert igaz, igaz: ha megvénült az ember, s a világ lassacskán kifordult alóla, jó az, hogy az ember akkor összeszedje rendjén, amije van s odébb álljon. De azért mégis van valami furcsa keserűség abban, hogy a nap éppen ilyen vörösen és szépen jön föl ezután is, az ösvények, a pojánák ugyanígy meglesznek tovább… a vaddisznók túrnak, a rókák esténként elcsavarognak a falu felé… kopó is csahol, lövés is dörren, csak éppen mások járnak majd erre, mások, idegenek.

Különös érzés ez, különös önző fájdalom. Az ember szeretne mindent elvinni magával, ami itt a földön kedves és szép, hogy mindez azontúl ne legyen, idegen ne lássa, ne tudja, ne bírja.

Azon a reggelen, ahogy egy-egy csöndes kis pojánán átalment öreg János – őzes pojánák, szelídek, szépek –, mielőtt újra az erdőbe lépett volna, mindig megállt, visszanézett, elbúcsúzott. Ha nyári estéken kijárnak majd oda a halk léptű őzek, ki nézi őket?

Kék volt az ég. Egyetlenegy felleg járta csak az erdőt: öreg János vitte a szívében.

Ott érte a dél a forrás melletti öreg tisztáson. Hol évszázados bükkök őrizték a csendet, melynek egyetlen ezüsthúrját kicsike csermely gyönge keze matatta folytonosan.

– No Dudás, dél van.

Letelepedett. Leakasztotta a tarisznyáját s kivett belőle egy jókora kenyeret s jókora szalonnát. Szalonnát, kenyeret igazsággal megfelezte, s az egyik részt odalökte a kutya elé.

– No Dudás, lakomázz te is, vénségedre.

Csilingelt a csermely, a levegőben rügyszag bomlott. Rigók próbálgatták új flótáikat. Nyeste az öreg a szalonnát, nyeste a kenyeret, nézte a kutyát, hogyan örvend a jó falatnak, s hangtalan beszéddel így beszélt vele.

– Hadd el, Dudás, hadd el. Megvénültünk. A világ is megvénült, ezentúl már jó nem jön. Puska sem lesz, ki tudja, mi lesz. Hidd el, Dudás, jobb lesz ez így. Nem várhassuk, hogy elöregedjünk, puska nélkül olyanok legyünk, mint az öreg Jóska, aki csak fekszik és nyög, élni se tud, meghalni se tud. Jobb lesz így, Dudás, jobb lesz, no. Ami eddig volt, jó volt. Most aztán megesszük a szalonnánkat, meg a kenyerünket, úgy sincs több, ez az utolsó. Faljál csak, faljál, rég faltál szalonnát. Pedig megérdemelted, a Jóisten is tudja. Nincs puska, nincs semmi, te csak faljál, Dudás.

Ilyenformán beszélgetett öreg János, míg a szalonnát bicskázta s nézte a kutyát, ahogy csorba szájával rágódott a maga jussán, s fénytelen öreg kutyaszeme nedves lett a gyönyörűségtől.

Aztán, hogy elfogyott a szalonna, megtörölte kacrát a nadrágján – veled se járok többet – mondta, ivott egy jó kortyot a forrásból is –, na, Isten megáldjon – aztán, mint akinek rendben van minden dolga, fogta a puskáját s a szálasnak indult.

Olyan szép volt a szálas, magas bükkfa szálas, mint talán sohasem. Olyan csend volt benne, templomban sem különb. Ment, mendegélt a szürke boltozat alatt. Egy-egy fát átölelt, megsimogatott, korhadó törzsek mellett megállt, kis piros szegélyes gombákat kapart le róluk, tarisznyájába tette s bandukolt tovább. Hát szép az erdő – tántorgott benne a lélek –, olyan szép, hogy vétek. Belefeledkezett nagyon a búcsúzásba.

Arra riadt, hogy ugat a Dudás. Mérgesen, acsarkodva ugatott. Egy kurta pillanatig leste a hangot s már tudta: vadmacska. Láz csillant a szemében. Levette válláról a puskát, megtöltötte. Hej, öreg puska, öreg puska. Utolsót vadászunk.

Valóban macskát ugatott a Dudás. Ott lapult egy nagy fa két ága között. A kutya nézte s ugatta.

Az öreg fegyver hangja végigdöngött a szálason, a szemközti oldalak visszadöngték, a hegyek egymásnak dobálták a hangot, míg végül egy sötét katlan valahol elnyelte. A macska hangos puffanással esett a földre. A kutya már akkor rajta volt, tépte, rázta, marcangolta boldog, hördülő kutyaörömmel.

Ami ezután jött, talán álomban tette. Előkotorta legjobb töltényét, azt a zöldet, amit az elnök úrtól még a múlt télen kapott farkasra, becsúsztatta a csőbe s a fegyver kattanását talán nem is hallotta, amikor becsukódott. Felhúzta a kakast. Háttal állt feléje a kutya, tépte a macskát, nem látott, nem hallott semmit.

Hosszasan, gondosan célozta a tarkóját. A lövés roppant nagyot szólt, legalább is úgy érezte akkor. S rúgott a puska, megtántorodott belé, akkorát rúgott. A kutya hang nélkül esett össze, még nem is oldalt dőlt, csak ahogy állt, hasmánt a macskára rogyott.

– Te most már nyugodjál, Dudás – beszélt hozzá halk, rekedtes hangon –, te most már mindig csak nyugodjál. Hűséges, jó kutya voltál. Szép nagy macskát fogtál, öreg Dudás, mennyi gidót pusztított volna ez a nyáron. Derék, derék kutya voltál, áldjon meg tégedet az Isten.

Még nézte, sovány, fekete gerincét s a vért, ahogy a tarkóján lassan csörgedezett alá. Aztán nagyot sóhajtott, keresett egy szép puha helyet az avarban s odaült ő is földre. Kiszedte tarisznyájából a megmaradt gombákat, s lassan enni kezdte.

Édes, jó íze volt a gombának. Mikor az utolsóval is végzett, már valami kellemes bizsergést érzett a gyomrában, s a fejében szédület ömlött el, olyan, mint egy iszapos, szürke árvíz.

Szépen végigfeküdt a nyirkos földön, elnyújtózott komótosan, a puskát odafektette maga mellé.

– No világ, essen beléd a rosseb!

A fák föléje hajoltak, úgy látszott, nézték. A nap besütött a törzsek között, sárga pászmákat húzott, alacsonyan járt már, esteledett. Kis kék vadjácint virított éppen az arca előtt, azt nézte. Alatta egy bogár mászott, kis szürke bogár, valahova nagyon igyekezett, de olyan nehéz volt neki haladni a sok óriási falevél között.

– Lám – kergetőzött benne a gondolat –, az ember is így igyekszik, amíg él, izzad, iparkodik s igazában a Jóisten tudja, miért igyekszik úgy, mi fene sürgős dolga lehet egy ilyen szürke kis bogárnak…

– És most mi lesz? Hogy van az, amikor az ember nincsen?… Az előbb még volt… aztán egyszerre csak nincsen?… A Dudás sincsen?… A macska sincsen…? Milyen bolondok ezek a fák… tán csak nem táncolnak?

A fák táncoltak. Forogtak körben, szédületes körben. Hullámzottak, a föld is hullámzott, minden hullámzott. Hullámzott és forgott. Ez a világ vége – idétlenkedett benne tétován egy kicsi gondolat, utolsó tudatos gondolat.

A nap akkor hullt alá, még látta, úgy bukott, mintha az Isten-vadász lelőtte volna az égről.

Kék derengés járta át az erdőt. Olyan furcsa volt.

Aztán egyszerre csak ottan állt öreg János előtt megboldogult Sipeki vadászmester úr s mögötte az egész vadásztársaság. Az a régi társaság. Káruj, a madarasi vadőr, az öreg. Vele a kopók. Nini, a Bokrász! Libuc! Fordíts! A mindenségit…! S ni, a Dudás, az is ott van! De fiatal, de rázza a láncát! S őt nézik mind az urak, Sipeki vadászmester úr legelöl, s ő fekszik előttük a földön, akár egy paraszt…

Felugrott. (De könnyű volt a mozgás! Mintha szárnyak emelték volna.) Összevágta a bokáit, katonásan, ahogy illik.

– Vadászmester úrnak alássan jelentem…

Sipeki vadászmester úr nézett reá komolyan.

– No, János fiam, no. Most már itten vagy te is, látom. No nincsen semmi baj, no…

– Sipeki vadászmester úr! Drága-drága vadászmester úr! Hát itt vannak újra! S Káruj! S az urak! Jelentem, a disznók az ördögárkán…

– Állj meg fiam, János. Valami még nincsen úgy, mint kéne. A puskád…

– A puskám?!

– Szegény csendőrkatonát becsukják teérted. Becsukják, megbüntetik erősen, nagyon. Jól van ez így, János? Teérted!

– De a puskám…

– Vigyed vissza, János.

– De a puskám!

Ott áll Sipeki vadászmester úr, ott állnak az urak mind, a Káruj a kutyákkal. És Sipeki vadászmester úr arca nagyon komoly, amikor mondja:

– Vigyed vissza, János. Szegény fiút megbüntetik érted.

Aztán leakasztja válláról azt a finom háromcsövű fegyvert, leakasztja, odanyújtja s úgy mosolyog, olyan jóságosan, akárcsak harmincegynehány évvel ezelőtt.

– Ez lesz a tied ezentúl, János. Őrizzed ezzel az erdőt, tovább is, hűséggel. A másikat meg vigyed vissza szépen. Münk itt megvárunk téged, kutyát sem engedünk. Eridj fiam, János.

– Sipeki vadászmester úr, jelentem, kék az erdő, táncolnak a fák… Istenemre még ilyet soha…!

S az alkonyat, mint puha égi kendő, az erdőre hullt. Lábra kapott ezer kis rejtett nesz, láthatatlan lábak moszatoltak, gally reccsent, levél zizzent, s néha sóhajtott a föld. A csenden át felvetődött lehelet-halkan az estéli harangszó, s éppen, de éppen olyan volt, mintha Istennek egy kicsi gondolatja arany csöngettyűcskével a nyakán az erdők között eltévedett volna.

Éjjel, a megbeszélt időben, valaki megkocogtatta a csendőrségi iroda ablakát. A legény, amikor a benyújtott fegyvert átvette, a sötétben egy dúlt arcú öregembert látott hajadonfővel az ablak előtt állni, aki mintha mondani akart volna valamit, de csak érthetetlen szavakat motyogott. Gyér szürke haját megborzolta a szél.

– Beszeszelt az öreg – mosolygott a legény, mikor helyére tette a puskát.

Másnap reggel nem messze az őrstől az útszéli gyepre leborulva holtan találták János bácsit.

Hasmánt feküdt ott, két merev szemével a földet nézte. Valami különös mosoly volt az arcán. Úgy nézte a földet két vaksi szemével, mintha a gyep között meglelte volna a világsűrűségeken átváltott Istenvad nyomát.

Erdélyi Helikon, 1937. 10. évf. 6. sz.

A kenyér útja

Állott Andris a tábla széliben s nézte, nézte a sirinka földet, amely az övé. Édes, jó meleg érzés lakozott benne, az őszi nap langyos ostorral verte a tarkóját, s mélységesen kék volt fölötte az ég, akár az eleven imádság.

– No búza, elvetlek. A többit aztán te meg az Isten.

Bizodalom feszült ebben a felszakadt sóhajtásban, földhöz nőtt paraszti bizodalom, még a kalapot is feltolta a homlokáról miatta, hadd lássa az Úristen a mögötte megbújó gondokat s tudhassa, miként cselekedjék.

Mert szükségesnek látszott igen erősen, hogy a két hold búzavetés meghozza esztendőre a magáét. Mert először is ott van az adó, azután meg fizetni kell a részletet a házért, a gyermekek is nőnek, az asszonynak is ez-az s ő maga végül, pár csizma, miegymás. No, két hold búzavetés, szedd össze magad!

S míg ő tempósan mérte a lépést, és ütemre sirítette markából a magot, a vállára akasztott zsákban a búza tudomásul vette fontos hivatását. Ahogy pedig a langyos levegőn átrepülve a porhanyó rögök közé behullt, s illő helyét elfoglalta köztük a marok által megszabott rend szerint: a komoly szertartásban tovalépdelő Andris után nézett, s felbizsergő szeretettel tett fogadalmat, hogy segítségére lesz.

Aztán a két tehénke megindult a boronával s úgy simult bele a búzaföldbe, mint jó puha ágyba a gyermek.

Ellibbent a nap is közben, gurult lefele, mint érett tök a lejtőn. Vörös levével befröcskölte a dombokat is. Este lett, mire Andris szekérre rakta újra a boronát.

Olyan csöndesség volt a széles őszi mezőn, mint templomban szokott, mikor a tiszteletes úr leveszi a csipketerítőt az úrvacsorai kenyérről. Mélységesen szép érzése volt Andrisnak, amikor visszanézett a bevetett táblára. Semmi elevenet nem gondolt, csak nézte a sima, fekete földet, amely mögött már ott szunnyadt a jövendő vetés s a napot, ahogy a dombon ült, s öreges biztatással visszapillantott rá.

– No Isten, itt segíts!

Ennyit mondott, s olyan érzése volt, mintha imádkoznék.

Szürke, bús őszi napok jöttek. A felhők súlyosan a dombokat nyomták, gonddal bélelt szelek kószáltak naphosszat, s a mezők felett lomba vén varjak keringtek álmosító szóval. Csurgott az eső.

Aztán egy hajnalon a derű kék ostora a felhők közé vágott, ütésétől megrepedtek s lehulltak az égről, mint kígyóról a bőr. A frissen vedlett földi mennyezetről káprázva ragyogott alá Isten fényszórója, s minden élő magban öröm duzzadott és élni akarás. S másnapra kikelt a búzavetés.

Selymes zöldjét még alig remegtette meg a hűs északi szellő, Andris már újra ott járt. Gondtelten jött, sötétség lappangott arca barázdáiban. A süldő elpusztult

otthon, karácsonyra vágni lehetett volna pedig. Miből lesz most zsír és egyéb, ami kell az asszonynak?

A vetés széliben megállott. Ahogy nézte, kedvtelő szemmel az üde zöld növekedést, lassan felderült az arca. No csak, majd lesz valahogyan. Azt a rongy borjút is el lehetne adni, telik abból, amire kell. Majd ez a búza rendbe hoz mindent.

A zsenge vetés nőtt, növekedett. Kékeszöld pázsitot terített az Andris földjére, s minden növekedésében megelégedve érezte, hogy híven teljesíti a vállalt fogadalmat.

Lassan az ősz is halódni kezdett. A nap már csak az égbolt alját járta, s vékonyodtak éjszakánként a szelek. A búza szürkéskékre fázott, s hajnalonként kristályos dér gyöngyözte be. Aztán fagy jött. Kopogott a föld a hidegben. Bokron, fűszálon, csupasz őszi kórón vastag zúzmara dermedt. Éjszakánként visított a szél, s vacogó foggal nyulak bokáztak a mezőkön. A búzavetés mozdulatlanra, lilára dermedt. Néha már azt hitte, meghal.

Olykor Andrist is látta szürkületkor, lapuló lelkiismerettel az erdő felől jönni. Beesett arcán ólmosan ült a gond s a keserűség. Lopni kell a fát. Napszám nincs. A gyermekek éhesek és fáznak. Az asszony beteg.

A tábla széliben néha megállt, levetette válláról a rőzseköteget, s a szürkületben szomorú szemmel a búzaföldet nézte.

– Nyomorúság az élet – súgta oda a földnek –, nyomorúság.

A búzavetés vacogva hallgatta. Dermedt kétségbeeséssel könyörögte ki lelkét az éjszakáknak, hogy ne öljék meg, hisz fogadalma van. Hogy értsék meg, nagy a nyomorúság az Andris házában, s ki segít rajtuk, ha ő sem lesz már?

Aztán egy puhább szívű éjszaka megkönyörült rajta. Leakasztott válláról egy araszos hófelhőt, s könnyű kézzel reáborította. Hálásan lélegzett föl a meleg hó alatt. Úgy érezte, Andris és családja megmenekült.

Hosszú volt a tél. Száguldó hóviharok porzottak a dombokon végig, csikorgó hideg éjszakákon a csillagok szinte-szinte a földre lehulltak, s magányos kuvaszok eszelős borzalommal vonyították a kísértetes holdat.

A búzavetés nyárról álmodott. Látta magát bólogató kalászokkal a langyos napfényben elnyúlva fürdeni. Látta Andrist, izzadtan, izmos kezében lendülő kaszával s mellette nevető piros arccal az asszonyt. A gyermekeket látta, kötést csinálni, pipacsot szedni déli pihenőn. A búzavetés álmodott.

Haladt a tél, lassan haladt. Nyúló napok lomha ökrei vontatták a tél szánját át a dombokon. De zord kedvét egyre gyakrabban feledte a nap, s vetett meleg mosolyt a földre. Múlt az idő. A lejtőkön már langyos szél-suhancok futottak hangos szóval végig, s lábuk nyomán lassan kikopott a hó fehér abrosza. Déltájban a dombok, mint vidám vén csavargók, tépett rongyaik alól felkacsintgattak a kacérkodó égre.

Ingerkedő szőke erecskék csiklandozták a búzavetést végig, a hó fölötte összetottyant, barnult s itt-ott kifeslett. Aztán egy langyos, párás délután újra belebámulhatott az újszülött világba. Tavaszodott.

Friss záporok mosták le róla a téli dermedtséget, s az első pacsirtaszóra valami megdobbant benne s ujjongva bokrosodott.

Andris egy délután tévedt oda. Sovány volt, lerongyolt, rosszkedvű.

– Beteg az asszony – számolt be dolgairól az Úristennek –, a Szegfűt eladtam, hogy teljen doktorra s patikára. Már csak a Bimbó maradt, oda a fuvar is. Nagyon beteg a lelkem. De te sem fejlődsz – vetette oda savanyúan a búzának.

Hogy az Úristen meghallotta-e, vagy nem, a neki szólót, de a búzavetés annál inkább. A nagy sajnálattól olyan eleven zöld színt igyekezett, hogy Andris elgyötört lelkén mégiscsak végigbizsergett valami kis bizonykodás.

– Tán nyárig csak kihúzzuk – mondotta, s fekete ráncok gyűltek a homlokára.

Attól kezdve kettőzött szorgalommal növekedett a búza. El is lepte hamarosan úgy a földet, hogy csodájára járhatott volna akárki.

A mezsgyéken fehéren gyúltak ki a kökénybokrok, szendén pirult a vadbarack, s a füzes felől barkaport s ibolyaszagot hordoztak a szellők, kik csak lassan s botorkálva járhattak a tavaszi szagok súlya alatt. Fényes szárnyú legyek szerelmeskedtek a langyos levegőben, a mezsgyék vadvirágait méhek járták s fehérszárnyú lepkék. Délutánonként előbújt frissen sárga gúnyájában a földi cserebogár s döngve kószált a vetések fölött, párját kereste. A nyúlnak nagy szemű, bolyhos fiai születtek, a fogoly fészket kapart magának s lelkesen pitypalattyolt a fürj, hogy a tavasz őt is észrevegye. Keringő héják árnyéka verődött a mezők fölé. A rókának minden reggel véres volt a szája s a füzek közt nászmuzsikára hangolt a rigó.

Emberek lepték el újra a mezőket. Marhák bődültek, ekék csikordultak. Szerte megindult a nagy harc az élet ellen újra.

Csak Andris nem jelentkezett sokáig. Pedig a búzavetés várta. Lelkesen készült a találkozásra. Szélesen elnyújtóztatta sásos leveleit, halványkék ruhába öltözött, itt-ott kitűzött néhány pipacsot is, és gömbölyű, fényes szárait lázas sietséggel tolta a nap felé.

Tova május lett, mikor végre megjött. Reggel volt, pázsitszagú, szőke fiatal májusi reggel. Friss testüket a mezők mezítelenre vetkőzve tárták a részeg nap csókjai alá. A Jóisten kék imaházában mámoros pacsirták hirdették az igét. Földben, növényben, rovarban, állatban bizsergett az élet.

Andris nem egyedül jött. Hegyes szakállú kis zsidó fújtatott mellette, kerek fekete kalappal a fején, úrféle gúnyában. Szuszogott, néha megállt s köhécselt, Andris szótlanul haladt mellette és sötéten.

– Ez az – állította meg a zsidót a búzavetés csücskén.

Beereszkedtek a vetés közé, turkáltak benne.

– Hát, ez bizony gyenge – állapította meg savanyú képpel az úrforma.

A búzavetés szinte megreszketett a haragtól, s ha tövise lett volna, mind beleeresztette volna a lábikrájába. De Andris sem hagyta annyiba a dolgot.

– Már azt Mendi úr nem mondhassa, hogy gyenge! Olyan búza ez, hogy nem akad párja.

Mélyről fakadt a hangja, s a vetés ujjongó hálával szerette volna megcsókolni a kezét érette. De Mendi úr csak lógatta a fejét.

– Láttam én már eleget, nekem ne mondja. Úgy megdől ez, hogy a kasza se szedi fel. Ocsú lesz rajta, nem búza.

Piszkos beszéd volt, annyi bizonyos. Megérdemelt volna néhány kemény szót. De Andrisnak még a hangja is reszketett, olyan puhán szólott hozzá.

– Mendi úr, instálom, segítsen meg engem. Olyan búza lesz ebből, meglássa, csudájára járnak. Nagy az én bajom, Mendi úr.

Szipákolt Mendi úr, lebiggyedt orral, krákogott hozzá. Beljebb ment a búzába, taposta, nézte, hümmögött. Aztán végighúzta kezét kerekedő pocakján s így szólt:

– Hát, ne mondja, hogy bajban hagyom, nézze. Pedig bizony Isten, rosszul állok. Adok rá ezer lejt.

Úgy nyöszörgött az Andris hangja, mint az űzött kuvasz.

– Csak maga a koporsó s a hozzá valók kerülnek annyiba. Mendi úr, instálom, hát még a pap s a többi. A két tehenem már elment doktorra, patikára… hát ha már kétezret nem lehet, bár ezerötszázat…

Rugdosta Mendi úr a búzát még egy ideig, felment a túlsó végibe, visszajött, hümmögött, vakarta az állát. Andris meg állott mozdulatlanul, s a szemén keresztül a lelke sírt széjjel a tavaszba.

Aztán Mendi úr nagyot sóhajtott s megadta az ezerötszázat. Írást is csináltak róla, ott, azon melegiben. Hogy Andris eladja Mendi úrnak mind az egész termést, háromezer lejben, melyből ezerötszázat mai napon felvett. Csak ott volt egy kis baj, mikor Andris három mázsát meg akart tartani magának. S még azt is kimondta, hogy hiszen a búza úgyis négyszáz lesz akkor, s Mendi úr csak háromszázat fizet.

Úgy pattant föl a kis zsidó, mintha megcsiklandozták volna a becsületjit.

– Hát maga mit gondol? Azt hiszi, jótékonysági intézmény vagyok én? Mit gondol, én miből élek?

Gondolt Andris, amit gondolt, ki volt az írva ráncba gyűjtött homlokára, remegő szája szélire, ökölbe szorított két kezére. De nem mondta ki. Szegény asszony… ott fekszik kinyújtva… koporsója sincs, szemfedője sincs… szegény kicsi sovány asszony…

– Nyolc vékát megtarthat vetőmagnak – mondotta hirtelen csöndes szóval a zsidó. Talán megérzett valamit a mellette elzúduló nagy emberi nyomorúság fergetegéből, s az Andrisra sújtó fekete sors az ő lelkében is vetett egy kicsike kis gyűrűt, mint eldugott tó, ha föveny hull belé.

Szótlanul fizette ki a pénzt.

Andris legyintett egyet a levegőbe, aztán megfordultak s mentek szótlanul vissza a falu felé. A búzavetés szürkére döbbenve nézett Andris után, de az meg se fordult, hogy elbúcsúzzon tőle, csak ment, ment, lekókadt fejjel s vonszolta magával a gondot.

Attól kezdve csak ímmel-ámmal tengette életét a búza. Keserűséget szívtak gyökerei a földből. Hiábavalónak érzett már minden jóakaratot. Andrisnak akart segíteni, s helyette most már Mendi úrnak lesz segítségére, ha akar, ha nem.

Felesleges voltuk tudatában a pipacsok hamar elvirultak. A búza felnyurgult szára bánatosra hajlott kalász eresztett.

Aztán a vetések lassan sárgulni kezdtek, itt-ott arattak már.

Egy reggel Andris is kijött. A vállán kasza volt, sovány arcában mélyen s feketén ültek a szemei. Egyedül volt, a gyermekeket napszámba küldte. Suhant a kasza, omlott rendre a sok sárga kalász, a felhőtlen, ragyogó égről vakító boldogsággal tűzött alá a nap. Kereken örvendett minden az életnek, vidám aratónépek dallal szentelték az áldást. Csak éppen Andris volt egyedül szótlan s vele a sirinka búzavetés.

Másodnap estére készen volt a munka. Sárga tarlóvá kopott a hullámos búzaföld. Közepén egy sorban álltak a kalangyák.

– No, zsidó, nézheted – szökött ki Andrisból a keserűség.

Mendi úr udvarán verte el a gép a búzát. A behordásért kerek száz lej járt, a cséplésért tíz százalék. Tizennyolc mázsa jött ki a gépből, a mázsa legalább is így mutatta. Szép, nagy szemű, piros búza volt, tiszta, mintha angyalok rostálták volna.

Elszámolták a pénzt, s a búza nyolc véka híján, beköltözött a raktárba. A nyolc vékáért eljött a nagyobbik gyermek a talicskával, feltették reá, s Andris markába fogta a talicska rúdjait.

– No Mendi úr, Isten áldja.

A nyolc véka búza átdöcögött a falu széles, poros utcáján, egy félreeső kis kunyhóhoz, mely gazdátlan árvaságban húzódott félre a módosabb házak mellől, mint úri népek között a szegény rokon. Gyom nőtt a pajta előtt vastagon, a szekérszín üresen ásított s oldalra dőlt, mintha elfáradt volna. Sivár kietlen udvara volt a háznak, meszeletlen falak tartották a feketére vénült nádtetőt, melyen zöld moha között néhány öles burján idétlenkedett.

Az elhagyott konyhában öreg deszkahombár várta a búzát, s az eltűnt az alján, mintha restellte volna, hogy csak ilyen kevés. Ott lapult, az emberi sorson tűnődve sokáig, s nem is nézett feléje senki. Andris s a két gyerek munkába járt.

Hetek teltek. A munka lassan elfogyott, előkerült a szekrényből a megmaradt pénzecske s apadni kezdett az is.

– Nyomorúság az élet – sóhajtgatta esténként Andris, ha munkából vagy kocsmából jövet levetette magát a nyomorúságos ágyra. A két gyermek a kuckóban megbújva hallgatott, ilyesmit gondoltak ők is, bizonyára.

Egy napon aztán így szólt a nagyobbik gyermekhez:

– Hát én elmegyek munka után. Tik Biri nénétekhez kerültök s ha dolgoztok, esztek. Gané a világ.

Így pecsételte meg Andris a sorsot. Maradék pénzét nekik adta, ügyeljetek reá jól – mondotta búcsúzóul. – Isten, ha ügyel rátok, ügyel, ha nem, nem. Ő dolga ezentúl. No, eridjetek!

Szipogva indult a két gyermek a falu felé. Az utcáról még visszapislogtak félve, Andris a tornácon állt, s nézett utánok.

– Eridjetek csak – mondotta reszkető, mély hangon nekik s befordult a házba.

Bent előszedte a két, egérrágta zsákot, s a búzát a hombár fenekéről visszatöltögette beléjük.

Mendi boltjához vitte Andris a maradék búzát, ugyanazon az ócska targoncán, amelyiken elhozta onnan. Hétköznap volt, alig lézenkedett valaki az utcán. Az ajtó csilingelésére fürgén bújt elő Mendi úr a belső szobából.

– Tetszik parancsolni… – hadarta szapora szóval a betanult mondókát.

– A búzát hoztam el – felelte csöndesen Andris.

Mendi egyszerre úrrá változott. Lefejtette magáról a „tetszik parancsolni” álarcot, s vonásait az óvatos tartózkodás gúnyájába bújtatta.

– Hát nem kell vetőmagnak?

Legyintett Andris, csak úgy a bal kezével.

– Nincs miért kínlódjak tovább. Marhám sincs, hogy szánthatnék, amúgy sem tudok megélni itten… városra megyek!

Ha a búzának dobogó emberi szíve lett volna, úgy összeszorult volna ebben a percben a fájdalomtól, mint a koporsó, akibe halottat tettek. De nem volt neki olyan fajta szíve, mely ezt megtehette volna, hát így csak elsápadt s megdermedt a rászakadt szánakozás súlya alatt.

Mendi úrnak volt ugyan szíve, mármint olyan dobogó vérszivattyú a bordái alatt, de az meg se nyikkant még akkor sem, amikor a mérésnél öt kilót elvett a búza súlyából. Kifizette a pénzt, s csak éppen a feje ingott neki egy kicsit jobbra meg balra, ahogyan mondta.

– Úgy, úgy. Persze, persze. A város mégis csak város.

Andris eltette a pénzt, aztán köpött egyet a padlóra s vissza se nézett, amikor kiment az ajtón. Úgy otthagyta a búzát, mintha nem is lett volna az övé soha, még egy percre sem, nemhogy egy álló esztendeig.

A búza tehát újra összekerült hiánytalan egészben a Mendi úr raktárának cementpadlóján. Szomorú kedvvel lapult ott, bántotta a gond Andris miatt s a fogadalom, amit érette tett. Tehetetlen rosszkedvében elhatározta, hogy megdohosodik.

Mendi úr azonban kileste ebbeli szándékát s hamarosan túladott rajta. Teherautón vitték ki a faluból, még látta egyszer megvillanni az Andris roskatag házát, aztán elmaradt minden, a völgy, a dombok. A mezőket már szántották újra,

barnán sütött a nap és melegen, olyan jó zsongó puha levegő volt, hogy a búza visszaemlékezett zsönge korára, és halálosan elszomorodott ettől.

Nagy, városi gabonaraktárba vitték. Sok más búza között hevert ott a poros, hűvös homályban. Lassan összebarátkoztak, elmesélték egymásnak életük történetét, s döbbenve látták valamennyien, hogy milyen kevesen vannak közöttük, kik dolgaikat jól s rendesen végezhették. Vacak egy világ, annyi bizonyos.

Súlyos ősz volt már, mikor a búza a pékhez került. A pék kenyeret sütött belőle, s a kenyeret elszállította egy vendéglős.

Örvendett, hogy újra emberek közé került. Olcsó kis külvárosi vendéglő volt ugyan a hely, ahová vitték, de emberek jártak oda is, többnyire esett, szomorú munkásemberek, s jólesett a búzának, hogy örömet és jót tehet nekik, amikor éhesek.

Lassan fogyott. Néha még visszagondolt a falura, Andrisra s a földre, de már mindez olyan távoli volt. A halál ott leselkedett fölötte. A harmadik nap estéjén már csak egyetlen darab maradt belőle s a vendéglőbe új kenyerek jöttek. Azon az estén a búza búcsúzott a világtól. Kicsit elégedetlen volt és szomorú. Fájt, hogy a sors úgy elbánt vele s legjobb szándékaival. – Hiszen mégis csak azért élünk, hogy tegyünk valamit ezért a világért – bosszankodott utolsó estéjén.

A vendégek lassan elapadtak. A vendéglős álmosan rendezgetett holmijai között, amikor a megmaradt öreg kenyeret meglátta.

– Na a fene egyen meg, a nyakamra száradtál! – mondta neki, s már félre akarta lökni, hogy helyet csináljon a friss kenyereknek.

Ekkor megcsikordult az ajtó. Ketten jöttek be rajta. S ahogy a vendéglős álmosan és rosszkedvűen feléjük kocogott, a kenyér átnézett a pult fölött a rosszul világított ivóba. Szinte belepirult a boldogságba. Az egyik vendég Andris volt, maga.

Rongyos és idegenforma gúnyában volt ugyan, az arca még soványabb, a szeme még mélyebben ülő, de a kenyér mindjárt megismerte.

Leültek. A másik egy üveg bort rendelt, Andris lelógó fejjel a padlót nézte.

Ittak. Mohón, sokat. A kenyér rémülten nézte őket. Ezek nem enni jöttek. Pedig minden morzsája vágyott, hogy Andrissal valami jót tehessen.

– Disznóság, hogy az ember sehol sem kap munkát – kesergett Andris a bor mellől.

– Ház az a – hagyta helyben a másik.

– Az ember kínlódik, mint az állat, s ha akad valami kereset néha, azt feleszi. Nem élet ez így.

– Hát nem is az.

Hallgattak. Hallgatott szomorúan a kenyér is a polcon. Lám, utolsó morzsájával sem tudott jót tenni Andrisnak. Mivé lett szegény feje…

– Adjon ide két lejre kenyeret – riasztott bele Andris hangja a sötétbe.

A kenyér lázas örömmel készülődött, de hirtelen fagyos félelem lepte el. Jaj, biztosan a friss kenyerekből ad neki!

Lehet, hogy a kenyér még búza korából ismerte az embereket úgy-ahogy, de a vendéglősféléket nem ismerte, az egyszer bizonyos. Mert bizony az még csak nem is gondolt arra, hogy friss kenyeret vigyen a vendégnek, amíg tart a régi. Vette a szárazat, s odatette az asztalra.

– Fogja – dörmögte s besöpörte a pénzt.

A kenyér boldog volt. Érezte magán az Andris kívánságát, mohó szemét, kezének idegen rándulásait, ahogy vágott belőle a bicskájával.

– Most, most! – lihegte utolsó reménységével a búza – mégis tehetek érette valamit.

Összeszedte minden erejét. A földre gondolt, a jó fekete földre, ahová ez a kéz elvetette, a napsugárra, ahogy ráragyogta meleg szeretetét. A dombok fölött tovafutó szellő édes jó szagára gondolt, langyos permetegre s a pacsirtára, ki nótába fonta a föld minden imádságát, s repeső szárnyakon, mámoros nagy jóindulattal vitte föl a Jóistennek. A Jóisten az ég szélén könyökölt s mosolygott olyankor. Ahogy fogyott a kenyér s a világ lassan-lassan sötétült előtte, utolsó vágyteli gondolatával még visszagondolt a bűvös szép nyári éjszakákra, mikor a tücskök citerázták vékonyka húron a csendet, s a vetések közt álmos pitypalatty szólt és olyan meleg volt az egész világ és jóindulattal telve. Az égen úszott a hold, roppant ezüst tutaj, s a csillagok lehajolva a föld vágyait lesték… reájuk gondolt, s utolsó öntudatlan lelkesedésével megkérte még őket, segítenék Andrist…

Andris ette a kenyeret. Mohón harapta, nyelte, régen nem evett. A falatokat megforgatta a szájában, ínyéhez szorította, lassan szívta be a kenyér édes, puha ízét.

S ahogy ott ült, a homályos, rossz szagú ivóban, lassan felködlött előtte a falu képe, a dombok, akik föléje borulnak, a kis ház, a két gyermek, a föld.

Nem tudta, mi történik vele, csak az estét látta barnán és szép méltóságosan a falura ráhajolni, s édes illatú sarjúszagot érzett. Tilinkót hallott szólni valahol s pacsirtát, és mélyen ülő két sötét szeméből lassú csöppekben keserű könnyek ereszkedtek alá. Végigperegtek az arcán, gondrejtő barázdák a szájáig vezették, s összekeveredtek a kenyér édes jó ízével.

A utolsó falat is lement a torkán. Sóhajtott.

– Szervusz – szólalt meg a másik, s poharát az övéhez kocogtatta.

– Nagy ez a város, majd csak elférsz benne.

– Már én soha! – lökte ki Andris a szót.

– A rossz is eltelik. Szervusz, no.

Megkeményítette két inas öklét, s elterpeszkedett velük az asztalon.

– Nem iszom – mondotta zordul.

– Nem-e? – hökkent meg a másik s újra koccintott –, szervusz, no.

Andris arca fenyegetővé torzult.

– Nem iszom, hallod-e? – csapott öklével az asztalra, s úgy pattant fel, mintha rugóra járna –, kicsi fiam vagyon otthon kettő, s két hold jó földem, meg házam. Hát nem iszom.

Állt, a homályos, bűzös ivószobában. Derekát megfeszítette, szájában a könny s a kenyér íze kavargott játékosan. A másik ült, nézte, ivott.

– Hazamégy?

– Ép ippeg oda.

Azzal megfordult, lyukas kalapját a fejébe vágta, s szó köszönés nélkül kifordult a puha-fekete őszi éjszakába.

Erdélyi Helikon, 1937. 10. évf. 9. sz.

Sorsvállalás

Párás kora októberi délután volt. Amint a kopott, nyikorgó öreg kocsi álmos döccenésekkel vitte az állomásról hazafelé, úgy ereszkedett bele az emlékezésbe, mint langyos esti fürdőbe a gyermek. Hat éve nem volt otthon.

A friss fekete szántások fényes homlokkal izzadtak még az aláhanyatló napban, s acélos-kék szárnyú vetési varjak kóválygogtak lomhán a barázdák fölött. A völgy ásított. De a berek felől már bekötött szemű párák közeledtek, s az északi lankán megnyúlt arccal hűvös estére várt az árnyék.

Hat éve nem volt otthon, s tekintete most mint puha gyermekkéz simogatta végig a dombok ismerős vonalait, a rétet, a legelő alján elárvult gémeskutat, öreg vackorfák meghitt gömbjeit s a berket, melybe tékozló kézzel már belenyúlt az ősz. Oly szép volt minden. Sírni szeretett volna, amiért a gémeskút olyan búsra eresztett fejjel állt, mint régen, s a varjak a barázdák fölött mély hangjukon gyermekkori őszök hangulatát hozták. Cöklettek a sárgák, döccent a kocsi, s az országút rongyos szőnyegén szép-szép emlékek sorát terelgette egy láthatatlan kéz.

Elérték a jegenyesort, s ahogy az országútról letértek, már ott állt a major, szélesen elterülve és kopottan, mint egy rongyos, öreg zsellér-cigány. A meszeletlen istállók messzire vicsorgatták téglafalaikat, roskadt gerinceiken oldalra billent a nádtető, s a bedőlt kapu korhadtan nyúlt el az útszéli csalán közt, mint egykedvű rest szolgája rég elhalt uraknak.

Az alacsony udvarház előtt lompos ágyásokban elvadult rózsák vívták utolsó küzdelmeiket a gyommal. Öles bürökkórók elsárgult nyele meredezett, s az út maga vastagon benőve porcsfűvel, aprócsalánnal, útilapuval.

A repedt kőlépcső mellől szürkefoltos vén vizsla emelkedett elő s barátságtalanul szimatolt az érkező kocsi felé. Más senki, senki az udvaron nem volt.

A lovak megtorpantak, a kocsi nagyot döccent, megállt. Az öreg vizsla nehány bizonytalan lépést tett feléje.

Treff! Treff, gyere ide!

A hangra, mint váratlan ütésre, megrezdült a kutya. Fülei előrehegyeződtek, orrát magasra emelte. Aztán hirtelen feléje rohant, idétlen, boldog, öreges ugrándozással keze után kapkodott, körülszaladta és nehézkesen fölugrált rá, összekaparta a ruháját és hörögve szűkölt a rászakadó váratlan örömtől.

Treff, öreg kutya, hát megismersz?

Fölment a lépcsőn, a tornác üres volt. Hanyag rendetlenségben hevertek a párkányon a virágmagvak különböző tarka papírfedelekben, tálcákon, tányérokon. A sarokban törött cserepek, odébb befőttes üvegek, s ahogy egy pillanatra megállt és visszanézett: a tornác korlátján túl a kert fái úgy álltak ott rongyosan és sárgán, lehajló ágaikkal, mint halálra készülődő hanyag óriások.

Apját a pipázóban lelte. Egykedvűen ejtette le az újságot s kezet nyújtott.

– Szervusz fiú. Megfogytál.

Így köszöntötte, amióta emlékszik mindig. Ő kicsit elfogult volt, így hát nem szólt semmit, leült s hallgattak. Nézte az apját, az ismerős szigorú arcot, amit hat év óta alig látott, s bizony azon az arcon azóta megszaporodtak a ráncok erősen.

Berobogott a mostohaanyja is, hideg idegességgel nyújtotta csókra a kezét.

– Éhes vagy, ugye? Hozok mindjárt valamit.

Közben pedig az urára nézett, mint hajdan is mindig, mintha mondaná – nézd, hogyan bánok én a fiaddal, nézd, hogy szeretem.

Szárazon felelte:

– Köszönöm, nem vagyok éhes.

Talán a hang okozta, mely valószínűtlen hidegséggel csengett, hogy utána hosszú és fagyos csend állott be köztük.

– Ettem a vonaton – próbált javítani a helyzeten, hirtelen támadt jósággal, de a csend konokul a szobában maradt, s érezni lehetett hideg leheletét.

Aztán az apja hirtelen mozdulattal felállt, vette az újságját s átment a másik szobába. Az asszony ajkait hosszú, tragikus sóhajtás hagyta el, s vádlón nézett reá. Ő csak bólogatott, igen, ez a régi megszokott rend ebben a házban. Hat év alatt semmi sem változott.

– Nagyon ideges szegény – sziszegte rekedten az asszony. – Te is kedvesebb lehettél volna.

Céltalannak látta a szót s így hallgatott. Ahogy ott ültek, ketten, a lehulló estében, még a csend is céltalannak érzett.

– Hogyan mennek a dolgok? – kérdezte egy idő múlva. – Az épületek, láttam, nagyon rossz karban vannak…

Úgy sikoltott fel az asszony panaszos hangja, mint az eleven vád.

– Miből, fiam, miből? Mindig csak az épületekkel jösztök, mintha annyi lenne a pénz, hogy azt sem tudnánk, mit kezdjünk vele! Könnyű nektek beszélni – küzdött borzolt haraggal egy láthatatlan ellenséggel szemben – lennétek csak az én helyemben! Átszerveznek az adó miatt, tele vagyunk egy rakás adóssággal, a gazdaság nem hoz semmit, s ezek a dög cselédek is mindig csak pénzt kérnek,

pénzt és pénzt, mintha az itt úgy teremne! Maholnap azt sem tudom, mit eszünk, fiam!

Néhány megnyugtató szót akart mondani.

– A konverziós törvény most sokat segített a gazdákon. Az adóra lehet haladékot kapni bizonyára. S a gazdaság csak kell hozzon valamit.

Olaj volt a tűzre.

– Könnyű beszélni. Azt csak én tudom, hogy mi van itt! Legjobb lenne eladni az egészet és elmenni minél messzebb! Ezek az átkozott adósságok megölik az embert.

– De ha azoknak most a felét elengedték s a többit is csak tizenhét év alatt…

– De miből, fiam?! Miből?! Értsd meg, hogy nem tudok fizetni! Nincs egy garas a háznál! Magtár üres! Miből?!

– De hiszen apa kitűnő, híres gazda…

Ellenségesen pattant fel az asszony.

– Nem. Hogy ő gazdálkodjon, arról szó sem lehet. Ideges és beteg ember, nem neki való. Én pedig nem bírom már. Nem bírom.

A csend újra elterjedt az elsötétült pipázó vén bútorai közt. Egy szú rágott valahol, ütemesen, mint valami óra.

– Hát meglátjuk.

Ennyit mondott. De a könnyelműség izgató szédületét érezte ennél a két szónál. Aztán felállt s kiment. Ki az őszi estébe, mely gondolkoztató hűvös nyugalmával ott várt reá a lépcső alatt.

S másnap levelet írt a feleségének. Megírta, hogy a nyugodt, biztos állást, melyet hat év alatt küzdött ki magának, elhagyja. Visszatér ide, mert szükség van rá. Jöhet utána bármikor, de a kisfiú maradjon csak ott az iskola miatt, valamelyik rokonnál. Így szólt a levél.

Nehéz napok jöttek. Minden terhet átvett, s görnyedt alattuk, mint járomban a marha. S közben forrott belsejében a bosszúság is. Hat év előtt azért ment el innen, mert tudta és kimondta, hogy ez lesz a vége. Az öreg pedig nem tűrt bírálatot.

– Ha nem tetszik, a faluból két út vezet kifelé – mondotta akkor, s lám, visszafelé is vezetnek utak, ha baj van, úgy látszik.

Mikor hitelre vették a traktort s az aratógépet s a többit, akkor hiába beszélt ellene – szamár vagy – mondták, s mostohaanyja hozzátette – bízd csak apádra, tudja, mit teszen, inkább tanulj tőle.

Se traktor, se aratógép, sem sok egyéb minden, most már nincsenek. De az adósságuk megvan, s mégis csak ő került elő, hogy birkózzon velük.

A fiatalasszony is hamarosan megjött, valami kis pénze volt, azt elhozta, s nekiesett a háznak. Ajtókat, ablakokat tétetett, düledező falakat javíttatott, és dolgozott, dolgozott szó nélkül, szakadatlanul.

Az öregúr bent ült a szobában és olvasott. Egykedvűen tudomásul vette, hogy a kályhákat rendbebetették, és ezentúl nem fognak füstölni többet, bár nyáron még

úgy volt, hogy nincs miből. Hogy az ajtókat újra festették, eltűntek a törött ablakok, a repedt porcelán helyett új került az asztalra, s hetenként négyszer van hús, míg azelőtt gyakran egyszer sem volt.

A háziasszony tudomásul vette, hogy van egy másik asszonya is a háznak, aki kifizeti azokat a kellemetlen cselédeket, akiknek ő elmaradt a bérével, aki rendbe hozatja a konyhát, amire neki pénze nem volt soha, aki tesz-vesz és rendelkezik anélkül, hogy valamit is megkérdezne tőle.

Mellőzöttnek és feleslegesnek kezdte érezni magát, és éppen ezért irigykedett is, és gyűlölte is egy kicsit azt a fiatal asszonyt, aki mindazt megcsinálta, amihez neki nem volt se pénze, se ideje, se kedve.

Tavaszra már nyájas és barátságos lett a ház. Eltűnt az udvarról a gyom s odébb a majorban is serény népek sürgölődtek az istállók körül, fedtek, tataroztak, s alkonyborulatkor úgy jöttek haza a mezőről az ekék, mint katonái egy boldogabb jövőnek.

A tavasz-szagra megmozdultak az öregek is. Kibújtak a házból, néztek, szimatoltak. A frissen pezsgő lelkes munkaindulás valahogy ellentétben állt velük, úgy érezték, mintha megtagadása lenne annak, amit ők eddig csináltak, s a felébredt féltékenység éles szemével kutattak mindenütt hiba után.

Hát hiba azért akadt még bőven. Rendezetlenül maradt adósságok, régi járandóságokat követelő cselédek, küzdelem hajdani adókért, mind megannyi hátramaradt mocska elmúlt esztendőknek.

De voltak apró baklövések is, sikertelen indulások, s ezekben jóleső bíráskodással fürdették meg hiúságukat, mely terpeszkedett ilyenkor, mint bakveréb a napon.

– Bezzeg a mi időnkben… így volt, úgy volt…

Telt az idő, évek teltek. Jó és rossz vegyesen járt, de a megosztott háztáj feszültsége folytán a vihar szüntelenül a levegőben lógott. Szótlan ebédek és vacsorák nyomottsága magában hordozta, és a távoli dörgések sem hiányoztak már, melyek a kitörését sietették.

Megesett gyakorta, hogy a fiatalasszony magára maradt az öregekkel, s ilyenkor nekiszegezték azokat az apró fullánkokat, melyek kijárnak minden asszonynak, aki együtt kénytelen élni a férj családjával.

– Régen ezt persze így csináltuk… én nem tudom, nekünk mindig volt paradicsomunk ilyenkor… mi is ebben a kamrában tartottuk a befőtteket, mégsem penészedett meg soha semmi…

Aztán mások:

– Nem értem, a férjed mit csinál. Itt van ez a Vaszilika, még mindig nem kapta meg a pénzét. S az az újhelyi bótos is mind nekünk ír, pedig mondtam, hogy nekünk hagyjon békét, itt már nem mi vagyunk az urak. Mégis, ideje lenne már ezeket elrendezni. Nem is értem, mit csinál annyi pénzzel, hiszen csak az előbb kapott a malacokért negyvenezret…

A fiatalasszony nem szólt ilyenkor. Ha nagyon megbántották, elvonult és sírt. De a férjének soha sem szólt erről. Csak magában, sírva vitatkozott az öregekkel.

– Hát mért nem csináljátok ti, ha jobban tudjátok – mondta ilyenkor a falaknak –, a ti adósságotok, nem az övé! Örvendjetek, hogy olyan szamár volt és átvette tőletek!

Egyszer jó szőlőtermés mutatkozott. Egy permetezési munka után kijelentette az öregúr a fiának.

– A szőlőt nem adom át. Az az enyém. Természetesen, amennyi borra szükségetek van, így, az asztalra s a cselédeknek ünnepkor, azért nem kérek pénzt. Hanem a vincelléreket ti fizetitek persze.

Mondhatta volna, hogy ő megél bor nélkül is, a felesége meg úgysem iszik soha, az öregek kívánják csak, hogy bor legyen mindig az asztalon, s így inkább ne adjanak neki semmiféle bort, de a vincelléreket se fizettessék vele, mert az mégis csak igen nagy tétel…

De valami megmagyarázhatatlan restelkedést érzett, szégyent, hogy ilyesmiről beszéljen, s így hallgatott. Vette az újabb terhet a nyaka közé.

Aztán a gyümölcsérés. Az öregek leszedették a gyümölcsfákat, mintha az kizárólag az övék lenne, s kezdték eladogatni. A fiatalasszony pénzért vette a befőzni valót.

És itt tört ki egyszer a vihar.

A fiatalasszony száz üveg befőttet készített. Egy ebédnél megkérdezte az öregúr nagy fontoskodással:

– Aztán befőtt lesz-e elég?

– Van száz üveg – mondta az asszonyka szerényen.

– Száz üveg! – csapta össze a kezét szörnyülködve, s még a szemeit is kimeresztette az elképedéstől –, hát csak nem gondoljátok, hogy ez elég lesz nekünk?

Az öregasszony, fönt az asztalfőn diadalmas pöffeszkedéssel képedezett versenyt az urával.

– Ojjé, januárig, ha jut! Az én időben kétszáznál többet tettem el!

– Hiszen az semmi, száz üveg! Az semmi – tüzelt az öregúr egyre magasabb hangon –, mit fogtok csinálni télen?! Még legalább száz üveggel tegyetek! Hogyan is gondoltátok ti ezt!

S ekkor a fiatalasszonyból felszakadt az évek óta elfojtott mondanivaló.

– Nincs pénzem több gyümölcsre – kezdte csöndesen, de egyre hangosabb lett, ahogy a százszor átgondolt és megformált szavak meglelték az utat és szabadon áradtak belőle –, nekünk elég, kettőnknek ez a száz üveg, s ha maguknak kell több, adjanak gyümölcsöt, s én befőzöm szívesen. De maguk nagyon furcsán gondolkoznak, meg kell mondjam, nagyon különösen. Maguk úgy bánnak velünk, mintha mi idetolakodtunk volna erőszakkal! Maguk elfelejtik, hogy milyen állapotban hagytak itt mindent a mi nyakunkba szakadni. Igen, maguk csak

csúfolódnak, ha valami rosszul megy, de nem gondolnak arra, hogy azért megy ilyen rosszul, mert maguk hagytak mindent tönkremenni, egy piszok volt ez az egész ház, s még ma is csak feneketlen hordó, melybe akárhogy tömjük a pénzt, semmi látszatja nincs. Olyan dolgokra kell költsünk, amit ezelőtt tíz esztendővel kellett volna elvégezni! Persze, most könnyű maguknak bíráskodni! A gondokat ügyesen ránk hárították, s összes bűneikért mi vagyunk felelősek! Már kezdik úgy kezelni a dolgot, mintha ez a sok adósság, elmaradt cselédbér és egyéb piszkosság mind a mi magánügyünk volna, s maguknak ehhez semmi közük! Hát ez nem tisztességes dolog! Nem tisztességes dolog…

Nem bírta tovább. Előtörtek a könnyei a sok átmérgelődött, átbúsult éjszaka, férjének gondtelt éjszakái miatt, melyekkel szemben oly erős tudott maradni, hogy egyetlen kitörő zokogásban bosszulták meg magukat. Felugrott és kiszaladt az ebédlőből.

Egy pillanatig dermedt csend maradt utána. Az asztalnál ülők sápadt arccal meredtek a becsapott ajtóra. A cselédlány tésztástállal a kezében eltátotta a száját.

Aztán az öregúrnak kivörösödött az arca, és öklével az asztalra csapott.

– Hát ez már aztán sok! Kikérem magamnak az ilyen komisz hangot! Az ember kínlódik, gyötrődik egy életen át érettetek, és ez a köszönet! Disznóság! Hogy én rád hárítottam a bűneimet! Micsodát hárítottam rátok? Hogy itt lakhattok? Hogy itt élhettek? Hogy mindez a tietek lesz? Hívtalak én ide egy szóval is? Ha nem tetszik a munka, tessék, semmi kifogásom az ellen, ha itthagytok! Aztán én majd meglátom, hogy mit csinálok, engem ne féltsetek. Eladok mindent. Azt hiszitek talán, hogy nem kapok vevőt rá? Ne féltsetek ti engem. Mondjátok meg egész bátran, ha nem akartok itt dolgozni, én nem fogok kétségbeesni miatta. Eladom, s a pénzből majd megélek. De amíg itt vagytok, addig viselkedjetek tisztességesen. Az ilyen hangot kikérem magamnak!

Vörösre dagadt nyakkal pattant fel, az asztalkendőt mérgesen a tányérra lökte, egy széket feldöntött, s kirobogott. Az öregasszony is felemelkedett az asztalfőről, nagyot, színpadiasat sóhajtott, s járásában büszke kielégültséggel követte az urát.

Az ebédlőben csend maradt, s a cselédlány még mindig tállal a kezében.

Elmehetsz – mondotta neki, aztán ő is felállt.

Bement a feleségéhez. Az ágyra borulva sírt. Amikor megsimogatta a haját, valami nagy-nagy szánalmat érzett iránta.

– Elmegyünk, ne félj. Az állásomat talán még megkaphatom. S ha azt nem, valami más csak akad.

Kiment. A kora délutáni forróság perzselte a lépcsőt s az udvart. Álmos csirkék kapirgálták a senyvedő gyepet, s szemvakító fényességgel porzott a nap a fehér levegőégen.

Átment a kerten, ki a mezőre. A tarlók felől tikkadt levegőt hajtott szemközt egy lankadozó szellő. Itt-ott még aratatlan gabonatáblák langyos nyári szagot lihegtek. Az akácsor bágyadtan szunyókált.

Az ösvényen szembe jött vele a béresbíró.

– Mikor aratjuk, instálom, a zabot?

– Az öregtől kérdezd. Ő a gazda.

A vén paraszt megütődve bámult utána. Megcsóválta a fejét, s visszatette rá a kalapot, mert az a cudar nap nagyon sütött. Az öregtől kérdezd. Nosze', jótól. Megcsóválta a fejét, s ahogy esett vállal bandukolt vissza a major felé, eltűnődött az urakon s az élet furcsa dolgain.

Ő pedig ment tovább, a keményre taposott ösvényen, tarlók, gabonaföldek és kukoricások közt, s a reá hulló nap izzása alatt is úgy érezte, hogy vacog a szíve.

A föld, a táblák, a lankás hegyoldal, olyan idegenek voltak mind, a vackorfák megváltoztatták arcukat, ó, rossz, ha az ember egyszer-egyszer rájön, hogy nincsen otthona. A megszokott dolgok átváltoznak hirtelen olyankor, mások, idegenek lesznek. A földből megmagyarázhatatlan hidegség árad, ellenségesre torzul a fák arca, a bokrok kegyetlenül és gúnyosan vigyorognak.

Ment az ösvényen s vesződött magával.

– Nem érdekel a zab. Ha elpereg, hát elpereg, mit bánom, nem az én bajom. Talán mulatságból gyötrődöm itt? Akárhol jobb dolgom lehetne! Elég bolond voltam, hogy nekifogtam, ette volna meg a fene az egészet. Az ember segíteni akar rajtuk, kínlódik, mint egy barom, és ez a vége.

Kocsi zörgött az úton, cöklettek az állomás felé, Pista meggörnyedt a bakon a hőségtől, olyan volt, mint egy torz kicsi kérdőjel.

Persze, az állomásra mennek, a fiú érkezik, vakációra. Istenem, de furcsa is az élet. Ő is csak fiú, akit az apja kedve szerint dorgál, s neki is immár nagy fia van, kilencéves kölyök, ki azt mondja „apa" és engedelmes kell legyen… Hát ki fiatal ezen a földön és ki öreg?

Jön a fiú vakációra. Remélhetőleg nem lesz elégséges a tarsolyában, csak mind jeles, esetleg jó. A gyermekek jeles tanulók kell legyenek mindig, gyönge osztályzatot hordozni a bizonyítványban csak apáknak szabad.

Hát igen, a birtokot eladja az öreg. A föld, a ház, a kert majd másé lesz ezentúl. Más vesződik vele, más örvend neki. Idegenek járkálnak a szobákban, igen, az öregek már így szoktak tenni, megfutnak az élet elől. De a fiúval mi lesz? Ügyes ember lesz-é, vagy ügyetlen? Megáll-e a lábán, vagy támogatni kell majd?

Talán jó gazda lett volna belőle. Szeretné a falut s a földet, az itt élő népet, s a sorsot is bírná, mellyel Isten az embert emberé üti.

S a földet vajon ki veszi meg? Talán majd idegen szót kell tanuljanak a rögök, s az élet roppant harcterén úgy könyvelik el, mint feladott állást. S ki a felelős érte? Hát egy nemzedék kell feleljen mindenért? Múltért, jelenért s jövőért egyaránt? Három emberöltő terhét egy nemzedék válla kell viselje? Hát igazság ez?

Bujdosott a mezőn, vesződött magával s a sorssal. Meg se látta a napot, ahogy eldőlt, nyugatnak, s bolygó árnyékát nyurgán rávetette az eltikkadt tarlókra.

Bronztestű barna este volt, amire a majorba visszatért. Az istállók felől szembejött vele a felesége, s a kisfiú szaladt, hogy a nyakába szökjön.

– Apu, apu, tiszta jeles vagyok!

Megcsókolta a fiát, s komoly arccal a szemébe nézett.

– Derék fiú vagy.

De a gyermek nem nyugodott meg ebben.

– Apu, azt ígérted, ha jeles leszek, nekem adod a Fecske csikóját!

Mosolyogva veregette meg a fiú arcát.

– Aztán mit csinálnál vele?

– Adnék neki sokat enni, hogy nagy, erős ló legyen majd, és azzal hordanám Mócsra eladni a mami paradicsomait s a nagymama barackját! Ugye, nekem adod Apu, a csikót? Megígérted!

Keserű mosoly szaladt végig az ajkán, a feleségére nézett, pirosra sírt szemeit, szomorú aggódó arcát nézte.

Az asszony visszanézett rá. Szemeinek mélyén, a könnyek alatt az anyák bánatos vértanúsága izzott. Megbólintotta csöndesen a fejét.

– Neki adod, ugye?

A férfi keze még egyszer végigsimított a gyermek fején.

– Neked adom – mondotta halkan.

Már régen csak ketten álltak a major udvarán, magukban. A fiúcska vidám hangja ott csilingelt a csikókifutónál, akkor vette birtokába megszolgált jutalmát.

Álltak ketten, ember és asszony, és nem szóltak, csak nézték az estét, amint puhára fakulva a nagy udvarra lehullt.

Egy-egy tehén lustán elbődült. Lomha járású marhák itatáshoz mentek, a kút gémje nyikorgott. Az alkonyodás lemosta a mezőkről a fényt, s minden olyan békés volt és olyan meleg. Fáradt aratók bandukoltak mindenütt a falu felé, vállukon kasza, kezükben sarló, távol egy asszony énekelt.

Váll-váll mellett álltak, hosszasan. Aztán a férfi megrázta magát, mintha álomból ébredt volna. Az asszony ránézett, szelíd, szomorú szemmel.

– Mire gondoltál az előbb?

Nem felelt. Elfordult s odakiáltott a csűrökhöz, a béresbírónak.

– Holnap aratjuk a zabot!

Aztán kinyúlt az asszony után, megfogta a kezét, s indult vele vissza a mezők felé. Lassú, ringó járással mentek. S az est elibük terült, mint barna puha szőnyeg, nyugodalmat adó csodálatos pázsit.

Abafy Gusztáv–Jancsó Elemér–I. Szemlér Ferenc (szerk.): Új erdélyi antológia, Minerva (Cluj-Kolozsvár), 1937.

Mélység fölött

Hát ez úgy történt, hogy Marci, aki immár tova tizedik esztendeje szolgálta a vén ratosnyai erdőket vadőri minőségben, egy kora decemberi szép napos időben fogta a puskáját, s nekiindult a Lisztesnek. Délután volt, olyan jó, fanyar, lombízű szél hozta lefele az ősz végi havas zamatos szagát. Az ég zöldeskék harangját bepárázta a nap melege, s alját csipkésre rágták éles fogú csúcsok, kik a Maros ijedtre szűkült völgyét úgy állták körül, mint a farkasok az aklot.

A Kelemen fehér volt már. Tőle volt hószaga a szélnek, melyet Marci mélyen tüdőre szívott, mikor a Lisztes gerincén szusszanni megállt.

Olyan csend volt, hogy szinte hallani lehetett a napsugarakat, ahogy végigporzottak a szomszédos gerinceken. Egy árva harkály kopogtatása felhallatszott a negyedik patakból.

Nézte Marci a szép, nagy hegyeket, ahogy ottan körülötte álltak. A Maros csillogó kígyóját s a völgyet, ahogy Régen felé tágan elszélesedik, s fölötte a havasok végében az Istenszékét nézte. Széles, lapos tömbjén szürkés párák elnyúlva hevertek, s várták az estét, hogy alászálljon.

Aztán, hogy úgy nézelődik, csak felrezzen egy hangra, mely ott csattan el fent az Andrenyászán, s mint elhajított szikladarab, gerincről gerincre verődik.

Lövés – hökken meg egy pillanatra, de már egy másik pillanatban veszi is egyenesbe a hegyet.

Nagy az Andrenyásza, sűrű s meredek. Csak akinek volt már dolga vele, csak az tudja, micsoda nehéz benne meglelni egy lövést, aki csupán egy pillanatig szólott valamelyik katlan mélyében, s utána a csend belepte a nyomát. Merő véletlen volt, hogy Marci ott bukkant Grigorásra egy pojána sarkán, mikor éppen gyötrődött a szarvastehénnel, hogy a sűrűbe behúzza. Úgy el volt foglalva a maga gondjával, hogy meg sem látta Marcit, midőn melléje lépett.

– Hát meglőtted-é, Grigorás? – kérdezte tőle a futástól kifulladt szóval, de már akkor két puska volt a kezében, nem egy, mert, hogy a Grigorás puskáját is felszedte a földről.

– Én nem lőttem – szabadkozott nekisápadva a másik, s még mosolygott is, mint akinek tréfán az esze.

De sötét volt a Marci képe igen erősen. Fújtatott a mászástól, s nyakán kidagadtak az erek.

– Hát ez meghótt – rúgta meg az elnyúlt állat fejét –, de a puskád is meg.

Azzal csak fogta az elkobzott jószágot, odaszorította a csövét két surgyé fenyő közé, s nyomott egy derekasat rajta.

– No, ez a tied – lökte a kettéhajlított szerszámot a fűre –, ebből se megy ki több golyóbis.

De már ettől a művelettől elsötétült a Grigorás arca is. Összeharapta a fogait, s nem szólt, csak nézte Marcit. Marci meg őt.

No – dörrent rá végül is –, indulj előre, megyünk a csendérekhez.

Mit tehetett Grigorás, a Marci kezében puska volt, s a puska nagy úr, tán a legnagyobb úr odafönt a havas erdőkön. Mert ha ott valaki elvész, hát az el is vész úgy, hogy még Gábor arkangyal is csak a tizedik napon akad reája a nagy feltámadáskor, mikor már harmadik saruját szaggatja széjjel az Andrenyásza sziklás bozótjaiban.

Hát aztán így mentek, szótlanul a meredek oldalon végig. Elöl Grigorás s mögötte Marci. Tova este lett, mire a gerincre kiértek.

Ahogy pedig ott ültek az ösvény szélében, s pihenték a hegyet, hát egyszer csak jön egy nagydarab ember, kinek kék zekéje s nagy, széles kalapja messzire kiabálta szász mivoltát. Csak megállt, mikor megpillantotta őket.

– Erre megyen-e az út Ratosnyának? – kérdi nagy ártatlanul.

– Erre is lehet. Attól függ, hogy honnét gyün az illető ember.

A szász közelebb fohászkodott.

– Én Besztercéről.

– Akkor eltévedt – állapította meg Marci okosan –, mert aki onnét gyün, annak a Disznós patakán kelletik leereszkednie.

– Hát az merre van? – ijedezett a Besztercéről jövő.

– Az csak odaát, túl a völgyön.

– Odaérek-e estig?

Marci felnézett az égre, annak kék, lila s szürke színeit fontolgatta kicsi ideig, s azután kivágta:

– Hát oda bajosan, de ha Ratosnyán meghál, frustukra a Disznósban lehet.

A kék ujjasos nézte egy darabig Marcit ráncolt homlokkal, de aztán csak felderült a képe.

– Hát mégis Ratosnyán lehetek este?

– Ott igen.

Kicsit még csodálták egymást, aztán felcihelődtek s elindultak. Nézte a szász, nagy, bámész szemekkel, hogy az egyik megyen elöl, a másik pedig hátul s puskával a kezében. És mind a kettő erősen sötét arccal.

Ahogy ereszkedett utánuk, gyanítani kezdte, hogy valami ezek között nincsen egészen rendjén. Meg is kérdezte kis idő múltán:

– Maguk tán haragban vannak?

– Münk osztán nem – mondta Marci.

– Akkor miért tartja úgy azt a puskát? – kíváncsiskodott a szász.

– Hogy kupán lűhessem, ha meg akarna ugrani.

– Jesszus! Tán nem lőné meg?

– Én éppen csak főbe.

Belefagyott a szó egy időre a kékzekésbe. De aztán csak újból elkezdte.

– S hova viszi szegényt?

– Törvény elébe.

– Aztán mit vétett?

– Tehenet lőtt tilos időben a társulati erdőben.

– Hű! Az már csúnya dolog s nagy bűn! – szörnyülködött hátul a szász. Grigorás meg hallgatott, mintha dróttal varrták volna beléje a szót.

Mire a Lisztesre értek, kibomlott a szürkület is. A Kelement elnyelte a sok egymásba gomolygó pára, s Görgényben a nap lehullt.

Karmos szél jött a Kelemen felől, fehéres szürke felhők futottak utána, s túl a Disznós gerincén elnyelték már a fenyőket.

– Havazás lesz – intett a felhők felé Marci.

S alig ereszkedtek még valamicskét, már a szél úgy gereblyélte a bükköst, hogy fatetők magasságáig felcsapta a megkavart lombot. Zúgtak a fenyők az Andrenyászán, s recsegett a havas, mintha fogát csikorgatná. Egy-egy éles hókristály az arcukba vágódott. A szemközti hegyekből már nem látszott semmi.

– Ereszkedj csak le jobbra! – harsogta oda Marci az előtte járónak. Úgy kapta el a kurjantását a szél, mint könnyű kis levelet. Káromkodva csúsztak alá a meredek sziklafalon.

– Arra menjek én is? – jajveszékelt a megrettent szász.

– Másfelé is mehet, ha el akar pusztulni – bőgte vissza Marci.

A szikla alatt nagy, széles barlang volt, meredélyes omlás szélében, oda húzódtak be. Grigorás az egyik szögletében lapult, a szász a másikban, Marci a puskával maradt közbül. Keresztbe fektette a térdén s úgy nézett kifele. Alattuk, százméteres mélységben sötét, havasi katlan lapult, még a nézésük is mint lőtt zerge bucskázott alá, ha odamerészkedett. Néhány százados fenyő csúcsa ott ringott alattuk a szélben. Olyan félelmetes volt a sötét s a meredély, ami alattuk tátongott, hogy a szász a gyermekeire gondolt, s ha nem szégyellte volna, hangosan búcsúzott volna az élettől.

– Ebből tél lesz – mondotta ki Marci az ítéletet.

Hallgattak. Bőgött a vihar odakint, mint megvadult tulokcsorda, ha farkast kerget.

– Osztán maga mi járatban? – vetette oda Marci a szásznak, hogy teljen az idő.

– Vásárban voltam Besztercén.

– Tán eladó marhája volt? – mérte végig a szemével, mintha vagyoni állapotjában gyanakodnék.

– Négy gyönyörű tulkom – büszkélkedett a másik.

– Aztán eladta-e jól?

– Meghiszem azt, verekedtek értük. Olyan négy tulok nem minden vásáron akad. Magam nevelése.

Csend volt. A szász hízott a másik kettő hallgatásán. Hosszú időre szólt Marci megint.

– Az jó, akinek van.

Újra hallgattak. Csak az Andrenyásza nyögött odafönt, mint akit letepert a gond. A hó már sűrűn hullott. Néha belekavart a szél, s vékástul vága be a barlang szájába.

Marci belebámult a hóviharba. Ki tudja, mi minden járta át az eszét, lekókadt, gondvert fejjel a semmibe révedt. A barlang szája előtt imbolygó fenyőcsúcshoz pányvázta szemeit, hogy gazdátlanabbul csavaroghassanak a gondolatai. A szász dohányt vett elő, szivarra gyújtott. A gyufa villanó fénye s a dohányfüst kellemes melegség hangulatát lopták a barlangba.

Marci keze is önkéntelenül a zsebébe tévedt. A szeme még odaragadt a sötétségben, de a keze már a dohánytárcát nyitotta, ujja papírt egyengetett, sodort. A fegyver gazdátlanul feküdt a térdén.

Egy pillanat volt csupán, egy hirtelen mozdulat a sötétben. Grigorás odakapott s magához rántotta. A fegyver nála volt.

Kurtát, gúnyosat kacagott.

– No, Marci, most én lövök!

Marci nem kapkodott, még a kezét sem vette el a dohánytárcáról. Tudta tapasztalásból, hogy ahol dönög a darázs, ott ne kapkodjon az ember. Csak ült nagy békességgel, s csavarta tovább a szivarját.

– Hé, Marci, lövök – acsarkodott Grigorás a puska mögül.

– Lűjjél – vonta meg Marci a vállát.

– Osztán nem félsz?

– Én-e? Rajtam úgysem fog a folyó.

– Mindjárt meglássuk.

– Lássad.

Grigorás elgondolkozott. Kicsit leengedte a puskát, de ügyelt, hogy a csöve jó irányban legyen. S keze a ravaszon.

– Csak beszélik rólad, mert eddig mindegyik elhibázott.

Kovát s taplót vett elő Marci, tüzet csiholt, rágyújtott. Belefújta a füstöt nagy egykedvűséggel a sötétségbe.

Szívta a szivarját, Grigorás nézte. A szász lapult a túlsó sarokban, mint a sündisznó.

– Nagy fene vadőr voltál te mindig, Marci – kezdte Grigorás megint. – Sok szegény vadorzó járt a kezeden.

– Az már igaz – hagyta rá Marci.

– Pedig a vadorzó is ember, hallod-e, Marci?

– Az is lehet.

– Olyan nagy dolog az, ha az ember meglő egy tehenet? Kié az? Úgysem az uraké. Csak az Úristené, ha van olyan.

A szász, ki eddig szótlanul lapult a sarokban, most célirányosnak látta belehümmögni.

– Hát ami igaz, igaz. Én sem értem, miért olyan nagy bűn ez.

– Maga is úgy gondolja? – fordult feléje megenyhült hangon Grigorás.

– Én is – sietett a szász a felelettel.

– Maga velem tart-e?

A szász elgondolkozott egy kicsit, de aztán, hogy tisztafejű ember volt, hát rájött hamarjában, hogy a puska Grigorásnál van. Így aztán elfogadta a tényállást.

– Én csakis magával.

– Akkor jó – gondolkozott el Grigorás a dolgon.

A szél odakint mintha megfordult volna. A havazás is lassan szűnni kezdett. De a sziklák között még nyöszörgött a megfáradt vihar, s a fenyvesek búgtak, mint Istennek tülke nagy idők estéjén. A barlangban csend volt, csak két szivar parázsa szúrta át a sötétséget.

Aztán egy idő múlva megszólalt Grigorás, most már egyenesen a szászhoz beszélt.

– Aztán itt van-e a pénz?

– Miféle pénz? – hökkent fel a jámbor.

– Hát a négy tulokért, amit kapott.

Kiverte a szászt a hideg veríték, azon szent pillanatban.

– Nem is négy volt – nyögte nagy felindulásban.

– Hát mennyi?

Csak kettő.

– Hát akkor kettő – nyugodott meg Grigorás ebben is. – Két jó tulokért adnak vagy tizenkétezer lejt.

– Jaj, kérem, nem is tulkok voltak azok.

– Hát mik voltak? – zordult el a Grigorás hangja.

– Csak olyan bornyúk, kérem.

– Hát jó, na, ne szaporítsuk a szót, két jó bornyúért ma is kap hatezer lejt. Ide vele szaporán!

– Jaj, hogy is gondolja, kérem, hogy annyi pénzt adjanak az olyanért – sopánkodott a szász. – Hiszen csak olyan sovány, tetves kis borjúcskák voltak.

– Ez már sok volt Grigorásnak.

– Fogja be a száját! – förmedt rá nagy parasztul. – Négy hízott tulokkal dicsekedett, s még a végén rühes patkánnyá változik ez a két borjú is. Mi pénz van magánál, azt mondja meg!

– Nincsen csak kétezer lej – vallotta félénken a vásáros.

– Nem elég, ötezret adjon ide!

– De honnét, kérem? – idétlenkedett a megszeppent szász.

– Ötezret, rögtön! – emelte Grigorás a puskát.

– Azonnal, azonnal! Tessék! – kaparászta ijedten a zsebeit, s a pénz átrepült a sötétségen Grigorás elé.

Grigorás utánakapott fél kézzel, de a bankók kicsúsztak a markából, s széthulltak a kövön. Két kézzel markolt utánuk. Nem találta. Lehajolt, nyúlkált, kaparászott. A puska mögötte hevert valahol a földön.

Marci nagyot szippantott a szivarjából s azután eldobta. Az ívben repülő parázs egy pillanatra fényt csillantott a sötétben heverő fegyver csövén.

Grigorás még mindig a pénzt kereste. Négy darab ezrest megkapott már, de az ötödik veszettül elbújt. Káromkodva hasalt a nyirkos kövön, s kaparászta a sötétséget. Csak arra riadt föl, amikor a Marci lába hatalmas erővel elrúgott a háta mögött, s valami csörömpölve kilódult a barlangból. Ijedten kapkodott maga mellé, ahová a puskát tette, de az nem volt ott. Marci pedig csöndes hangon megszólalt:

– Ha pedig a puskát keresnéd, hát aztat ne keresd. Azt már csak én kapom meg holnap, ott lent a szakadásban.

A barlang levegője egyszerre fülledt lett, tele feszültséggel. Grigorás megfeszített izmokkal guggolt, várta a támadást. Nagy, erős embernek ismerte Marcit, s látta, hogy vadászkést visel az oldalán, de tudta azt is, ő maga sem adja olcsón. A szász összeráncolt homlokkal gunnyasztott a túlsó sarokban, s mérlegelte a megváltozott helyzetet a ötezer lej szempontjából.

Hosszú csend volt. Kint elállt a szél, s nagy, lassú hópelyhek ritkulva szállingóztak. Marci egy ideig kibámult az éjszakába, aztán elővette a dohánytárcáját, sodort magának, s utána Grigorás felé nyújtotta.

– Rágyújthatsz te is. Hamarosan kitisztul már – mondotta később –, s telehold van ma, könnyen mehetünk. Nem sok hó esett.

Fújták a füstöt s egyikük sem szólt. Kint derengeni kezdett az éjszaka, és itt-ott csillagot mutatott.

– Törvényre adsz? – kérdezte sok idő múltán Grigorás.

– Én oda – bólintott Marci. – Azért tartanak.

Gondolkozott Grigorás egy verset, aztán újra szólott:

– A szarvast nem kapod meg a hóban úgysem; aztán ki tanúskodik?

– Itt a szász. Látta, hogy fegyvert fogtál rám, s hallotta, miért.

Hallgattak hosszasan. Egy idő múltán, mintha a szásznak jutott volna eszébe valami.

– Te Grigorás – kezdte –, ha én tanúskodok, akkor téged elítélnek, ugye?

– Engem el – mondotta nagy búsan Grigorás.

– S ha nem tanúskodom, nem ítélnek?

– Akkor nem.

A szásznak felderült a képe.

– Hát ha adsz ötezer lejt, nem tanúskodom.

Hallgatott Grigorás, aztán kaparászni kezdett.

– Itt a pénz – mondotta szomorúan.

Zörgött a papíros, ahogy a szász visszagyúrta a zsebébe. A hold akkor jött fel, sárgán, óriás-kereken a hegygerincre ült. Az ég tele volt lyuggatva csillagokkal, s úgy pislogtak, mintha nevettek volna Grigorás dolgán. Marci megvakarta a fejét, de maga sem tudta, miféle érzés járta keresztül, mert semmiképpen nem tudott haragudni, olyan csodálatosan szép volt az éjszaka odakint.

– Te Marci – kezdte egy idő múlva Grigorás a szót –, azért ez nem egészen igazság.

– Törvény.

– Mégse igazság!

– A törvény akkor is törvény, ha nem igazság.

Erre már csak egy bagoly felelt, ki lent a bükkerdőben hármat huhukkolt. Olyan fehér s puha volt a világ odakünt, mint a ma született jóság. A telehold lassan a borzolt fényű fenyők fölé emelkedett, s lágy, fehér fényét két széles maradékkal szórta a hóborította hegyekre. Hűvös volt a levegő és tiszta.

A másik kettő indult lefelé, s hamarost elnyelte őket az alászitáló éjszaka.

– Nem baj. Grigorás, nem baj, találkozunk még – mondotta utánuk csöndes szóval Marci, s messzire nézett. Túl a párálló erdő fátylain keresztül halványan az Istenszéke látszott, s fent az Andrenyászán mélységes, szomorú hangon felvonított egy magányos farkas.

Erdélyi Helikon, 1938. 11. évf. 1.sz.
(Utánközlés: Erdélyi köszöntő, antológia, Révai, 1939.)

Mezőségi levél

Ma eszembe jutottál. Ősz van újra, a kerti nyírek halovány reszketéssel lehajtják mélyen a fejüket, s ahogy ma köztük tovamentem, sárga levelek hullottak róluk.

Délután volt s október vége. A langyos napsütésben álmos csirkék kószáltak udvarunkon, a pataknál nyújtott melódiákat énekeltek sulykoló asszonyok, s a vadszőlő pirosan omlott tornácunkról alá. De a napsugarak mögött hűvös és tiszta volt az ég kék levegője, s valahol egy távoli tetőn bölcs mosollyal már szakállát simogatta a tél s batyuját kötözte.

A juharfák alatt olyan csend volt, amilyen csak minálunk lehet. Hallottam az időt, ahogy halk percegéssel levelek hullottak. Barna köntösükben ásítoztak a dombok. Fáradt tükrét a tó völgyünk sarkáig nyújtogatta, s úgy éreztem: valaha talán nagyon vágyott, hogy kertünk aljáig jusson, s most már belefáradt a vágyakozásba.

Kívül a kerten, zörgő kukoricák között úgy kószált a szellő, mint álmos nyúlfiú, langyosan, puhán. Itt-ott szántottak. Lassú szóval nógatták a marhát, s a föld omlott, feketén, lágyan az eke mögött. Olyan szép volt, olyan békés volt, olyan álmosító volt minden.

A legelő sárga gyepét lassú juhok rágták. Néha egy-egy mélyhangú kolomp szólott, s a pásztor botjára dőlve elbámult messze, messze, hol hullámos lágy vonallal domb dombra hajlott, mint egy véghetetlen, álmos, szürke tenger. Az ég mély kékjét kongó szóval keringő varjak rótták. Elbillent fejjel álmos volt a nap, a réten marhák bőgtek, s valahol egy kuvasz ugatott.

A dombtetőn megálltam. Körös-körül egybefonódott dombok nyújtóztak bele a messzeségbe, s millió meg millió tücsök cirpelte bágyasztó zenével körém a csöndet. Messze, nagyon messze a hegyek kék vonalait láttam, a bűvös kék vonalat, amelyet a távolság emel közénk és vágyaink közé. S ahogy elnéztem mozdulatlan szemmel, valami csöndes, jóleső szomorúság vággyá nőtt bennem, hogy levelet írjak, Testvérke, Neked.

Csak annyit, hogy hiába telt el oly sok év, a dombok ma is olyanok, mint régen, csak talán éppen hajlottabbak lettek s szürkébbek kicsit. De ez sem bizonyos. Lehet, hogy csak mi öregszünk, ez az egész.

Csak annyit, hogy újra ősz van, s a kerti fák emlékeznek reád. Pirosra gyúlt a vadszőlő megint, s koppanva hullanak fényes barna gesztenyék, pedig már régen nem játszunk velük, se Te, se én. A tóparti nádas most is neszez a szélben, s csillaggyújtáskor vadrécék szárnya suhog, s magasan, az ég párakendői közt bús búcsúszóval vonuló vadlibák szólnak. Lágy szellő tapogat végig a völgyön, és zsong a békák roppant kórusa, hogy belezsibbad a lelked. Ó, ezek a mezőségi esték most is változatlanok és bűbájosak, álmos varázslatot terítenek reánk, s úgy érezzük néha, hogy már nem is élünk, de szép kábult halállal felszívódunk a csöndbe.

Távoli hegyek kék vonalait néztem, s úgy éreztem: sokat, sokat akarok írni. Azután jött az este. A sok hullámos domb egy roppant szürkeségbe olvadt, köd jött alulról és emelkedett, lassan és szürkén, mint ahogy fárasztó nap után, fárasztó élet után az ember agyára felkúszik az álom, vagy a halál.

Hűvös lett. Indultam lefele. Még égtek bennem tétova mondanivalók, talán nagy dolgok, talán semmiségek.

Bocskoros ember jött szembe velem. Köszönt, megállt. Én is megálltam. Lassú beszéddel szót cseréltünk. Hogy érik a tengeri, maholnap szedni kell. Hír jött, esik a marha ára. Kemény a föld, nehéz a szántás. Emelik az adót. A Vaszilika disznója elpusztult, s az András tehene beteg.

Beszéltünk. Kis gondjaink, apró nyomorúságaink, melyek az életünket teszik, előjöttek, megszellőzködtek, mi meg elsóhajtgattuk, elbólogattuk őket. Hol volt már akkor az a megbámult messzi kék vonal, a sok hiú szó, cifra mondanivaló.

Mentem lefele. Alacsony kicsi gondocskák jöttek szembe velem, nem, nincs itt kék vonal, nagy mondanivaló. Szürkébb, egyszerűbb dolgaink vannak.

Legelőről hajtották haza a marhát, rakott szekerek csikordultak. Esti köd szorította le a falura a füstöt, s a füst és trágyaszag keserűsége tüdőmön át lassan a lelkemig szívódott. Az utcán elém botlott a tiszteletes úr, esetten, kopottan jött a

zsidó boltja felől, foltozott pléhkannában vitte haza a petróleumot, s nagyokat sóhajtott, elmaradt kepéről s a tandíjról, amit elsején fizetni kell a gyermekekért.

A kert alatt, mikor elváltam tőle, már nem volt bennem semmi abból a hangulatból, amit a dombtetőn beszívtam. Szép és nagy dolgok képeit belepték apró, iszapos nyomorúságok. Hogy a Vaszilika disznója megdöglött, s az András tehene beteg, emelik az adót, s a föld kemény, nehezen megy a szántás. Hogy lépfene és sertésvész ellen oltatni kellene, de a város messze van, és orvost hozni drága.

Gyors léptekkel vágtam át a kerten, a szép, esett őszi fákat meg se láttam, a gyep már szürke volt, belepte a harmat. Az istállóknál már tompultan fűztem tovább a hétköznapi rendet, s nem volt más gondolatom semmi, csak hogy a béres eltört egy villát, s lyukas az itatóveder, venni kell újat.

Sötétedett és elhalkult az élet. Kis füstös házikókban didergő fénnyel kigyúltak a lámpák, kigyúltak s elaludtak hamar, mert pihenni kell, s a petróleum drága.

S most itt ülök. A szoba sarkaiban csönd és sötétség lappang. Mögém a falra fölveti torz árnyékomat a sárga fényű lámpa. Az ablak nyitva van. Kint zsong az este, nyirkos kezével hozzám is beér. Valahol vadludak vonulnak a sötétségen át. Hol van már az a megcsodált, messzi kék vonal!

Most értem igazán: az a vonal nekünk határ. Világhatár, élethatár. Azon a vonalon túl zajlik az élet, fortyogó katlanban történelem készül. Mihozzánk abból csak annyi jut el, amit Tódor bácsi, a postás, hetenként kétszer tarsolyában elhoz. De még az a kevés is olyan távoli, alig érdekes.

Itt csak a Vaszilika disznója döglik, s az András tehene beteg, és kemény a föld, és nehéz a szántás. S mi jobban sajnáljuk Vaszilikát, mint a trónját vesztett négust, s jobban igyekszünk segíteni András beteg tehenén, mint ott valahol messze egyik ország a másikon. Minket a Führer is csak vasárnap érdekel, s csak ünnepnapokon érünk rá szörnyülködni a spanyolföldi borzalmak fölött. De meggörnyedünk, ha hír jön, hogy emelik az adót s lelkesülünk,ha ázatlan, zöld színű, jó illatú sarjút látunk behordani szép száraz időben.

Tudjuk, hogy kereken a kék vonalon túl jelszavak alatt táboroznak különböző világok, de nekünk még jelszavaink sincsenek. Fehér az ingünk, bár tudjuk, ez már nem divat. És néha szürke, ha munka közben belepte a por, meg a piszok. Szótlanul hordozzuk vállunkon a sorsot, amit a történelem szeszélye, mely ott messze készült, reánk rakott. Magyar voltunkon nem lelkesülünk, nem is félünk tőle. Csak hordjuk magunkban becsülettel s csöndben. Elszórt szigeteinken, ha föllel a vihar, álljuk azt is. Talán meggörnyedünk néha, súlyos perceinkben, ha reánk ereszkednek nagyon apáink bűnei. De a dombjaink, kik védenek minket, alacsony, széles dombok. Viharok, ha járnak, csak a gerinceiket söprik végig, s erősek ők, nem dőlnek össze. Lomha izmaikat fölénk nyújtóztatják, s az átzúgó

viharoknak mi csak szelét érezzük, kénköves szagát. Olyankor fojtott és feszült a levegő, s mi behúzódunk alacsony fedeleink alá, s pipára gyújtunk, öregesen.

Megtanultuk, hogy minden vihar után kisüt a nap, s vihar után puhább a föld, zsöngébb a fű. Levesszük kalapunkat a kitisztult égboltozat előtt, s mintha mi sem történt volna, elővesszük újra az ekét, s csöndes hittel beállunk a régi barázdába. Így, mindig csak így, ezer év óta.

Tódort s Vaszilikát megsegítjük vihar után is, ha bajban van, s ők is megsegítenek minket, ha tépett a tetőnk, mert emberek vagyunk mindannyian s egy földnek fiai. S mindnyájan görnyedünk egy kicsit az élet alatt, s mindnyájan örvendünk egy kicsit neki, ha kegyesen ránk deríti napját.

S dolgunk végezetten, ha valami szebbet, többet áhít lelkünk, a dombtetőkre néha kijárunk. Botra dőlve hallgatjuk az álmos furcsa csöndet, mely a miénk, s kedves, kopott, vén dombjainkon túl elbámulunk a messzi kék vonalra. Halovány vágyak sajognak ilyenkor bennünk, s jólesik úgy vágyni, szótlanul, sokáig. Isten tudja, mire. Nincs nevük ezeknek a vágyaknak, csak hangulatuk van: a messzi kék vonal s a sok hullám odáig, mely olyan, mint egy alvó, lusta tenger s a ráboruló csend, tücsökzenés, békamuzsikás, zsongó, álmos, gondolattalan.

De vágyaink mögött is tudjuk jól: azon a kék vonalon túl nincsen számunkra élet. Akit innét valamiképpen elsodor a sors, azt tépett levélként addig veri-hajtja, míg egyszer csak újra visszatér közénk. Te tudod, te tudod legjobban: valami lappangó bajt visz el a lelkében az ember, örök, nagy nyugtalan vágyakozást, s olyan éppen, mintha ezer súlyos, láthatatlan kötél idekötözte volna mindörökre. Jól tudod te is: hiába megy az ember, hiába megy, csak fáj a szíve, nyugtalanul és szomorúan fáj, és kell, hogy ide visszajárjon, újra meg újra. Mert sehol a dombok nem ilyenek, mint itt. Sehol, sehol ilyen színű tavak nincsenek. Ilyen puha barna este, zsongító csend, álmosító álom. A színtelennek ennyi színe, ilyen gazdag történéstelenség, jóleső, bágyadt szomorúság.

Aki élt már egyszer ilyen életet, ilyen lassút, ilyen nyugodtat, ilyen ólomlábon járót, az itt ragad, mint aki lápon járt s iszapba lépett és süllyed benne lassan, menthetetlenül. Esztendők telhetnek felettünk, s ha visszanézünk, nem látjuk meg az elszállott időt. Úgy olvad a tegnap a mába, a ma a holnapba, mint alkony az estbe, nyár az őszbe, halkan. Tegnap még fára másztunk madárfészek után, ma ősz hajszálat leltünk, s nem is vesszük észre: holnap már nélkülünk kél fel a nap. Hullámos dombsor, tó, völgy, mind marad. Tücsök és béka zsong tovább. Meg sem rezzen a csend, mikor elalszunk.

A temetőink dombon vannak, virágos, lágyhajlású dombon. Messzire lát, ki onnan elnéz. Napsütött szép őszi időben megtisztul kereken a bűvös kék vonal, látszanak a hegyek, hófoltosan, döbbenetes nagy közelségben. Szép, szép erdélyi hegyek, hullámainkon túl, akiket mindig imádtunk.

A temetőből is őket látjuk, napsütött, szép őszi időben.

Szentgotthárd, 1938. október hó

Erdélyi Helikon, 1938. 11. évf. 9. sz.
(Utánközlés: Keleti újság, 1939. karácsony)

Kicsi Jóskán rontás esett

Magyarnak lenni s hozzá még Transzszilvánia földjén, nem kicsiny dolog. De szép s nagy hivatás, nehéz felelősség. Angol, német vagy francia akárki lehet, minden különösebb rátermettség nélkül. Ha hiányzik is nála valami abból az emberi tarsolyból, amit mindenkinek magával kell hoznia odaátról, hát a többi sok millió csak összeadja. De a magyar már magában véve is olyan, mint az árván pislogó gyertyaszál. Hátha még ez a kicsike láng arra van hivatva, hogy Transzszilvánia bozótos éjszakájában terjesztgesse a fényt.

Csak azért mondom mindezt, hogy megérthessék, miért érezte magát Fizesi tanító úr is ilyen árva kicsi gyertyaszálnak azon a hűvös március eleji estén, amikor ott állt egymagában az iskola előtt, és belebámult a sűrűsödő ködbe, mely akkor készült a falura ráborulni éppen. Március eleje volt, a hó csak nemrégen takarodott le a hegyekről, s nyers téli szaga még ott kísértett a szélben. A falu nyakig merült a sárba s hallgatott. A köd s a füst hozzátapadt az alacsony házak falaihoz, az elhagyatottság sötét iszapja körülöntötte a kerteket, a házfedeleket, a templomot, a kastélyt odafent, s az útszéli jegenyék olyan kietlen mozdulatlanságban várták az aláboruló estét, mintha maga a szomorúság állította volna őrségbe őket.

Ott állt a tanító úr az iskola előtt, kopott, fekete kaputban, véznán, egy kicsit dideregve is, és nagy magányosságában azon gondolkozott, hogy mi hasznosat is végzett, amióta a sors odatette Mezőgöcsre, tanítónak.

Idestova fél esztendeje is elmúlt, hogy odakerült, emlékszik, szép meleg nyár végi nap volt, az ég kék s tele bizakodással, akárcsak ő maga. Az iskola melletti telek csűrjében éppen tánc volt, víg zeneszóra ropták a legények, s ő nézte nagy, piros nekirugaszkodásukat, s valami hasonlót érzett a lelkében is akkor. Emlékszik, utána hosszasan üldögélt az iskola előtti padocskán, langyos, szép este volt, s a tervek boldogan csíráztak a gondolatain, mint a jóféle búzavetés.

Hát, azóta sok idő eltelt. A nagy nekirugaszkodás elapadt lassan, az emberek mégiscsak olyanok, mint amilyeneknek megteremtette őket az Isten, s mint amilyeneknek megszokták magukat. Nehéz őket a régi mederből kiterelni, s aki ezzel megpróbálkozik, az mindössze annyit ha elért, mint Fizesi tanító úr egy fél esztendő alatt: hogy megharagusznak reá az emberek. A tiszteletes úr megneheztelt rá, mert nem úgy vezette az iskolát, ahogyan a jó régi bevált módszer szerint eddig tették, nem gyomláltatta a gyermekekkel a papi kerteket, nem adta ki őket erdőt hajtani a vadászidő alatt egyetlenegyszer sem hétköznapon, sőt még olyasmibe is avatkozott, ami nem az ő dolga. Összeszűrte a levet a szomszéd községbeli papokkal, és nőszövetséget meg férfiszövetséget hozott létre a faluban. Ezekért dühöngött a tiszteletes legjobban, mert már igazán mire való ez a sok ostobaság,

csak neki gyűlik meg a baja velük, nem a tanítónak. A paraszt üljön otthon, hallgasson, kapáljon és fizesse a kepét. De haragudott reá az udvari ispán is, hogy minek bolondítja a népeket, már alig lehet gyermeket kapni olcsó napszámra, mind azt a fene iskolát kell bújják. Haragudtak maguk a gazdák is ezért, mert mégiscsak jó, ha az a gyerek szerez valami kis pénzt, írni-olvasni úgyis csak megtanul. Végül pedig a jegyző úr is haragudott, mert véleménye szerint olyan túlságosan magyar volt Fizesi tanító úr, hogy már nem is fért el benne ez a nagy fene magyarság, s mindegyre csak kicsordult belőle.

Makacs ember volt, ihatta a levét. Hiába magyarázták neki váltig, a pap, a jegyző az ispán, hogy minek a parasztnak annyit tudni, csak bolsevista lesz tőle, vagy mi a fenének az a nagy magyarság, sokra nem megyen vele úgysem; bolond volt ez a tanító, s nem hallgatott az okos szóra. Most aztán állhatott ott egymagában, mint a kivert kutya, ördög se törődött vele.

Állt is, szikáran, soványan, mint a magányos őszi varjú, aki gondot vedlik. Állt magában, mint a kicsike gyertyaszál, s szomorú daccal tűnődött a falu dolgain. Már este volt éppen. Itt-ott lámpák gyulladoztak. A falu fölött kereken egybefogództak a dombok, s kinyújtott karjukkal belemarkoltak a messzeségbe, mintha az elillanó nappalt akarták volna fogva tartani. A nyirkos levegő csontjáig ért, vacogott tőle s az egyedülléttől.

Már éppen moccanni készült, hogy betérjen a szobába, s lámpát gyújtson ő is, mint más rendes ember ilyen időben, mikor az utca felől egy asszony fordult be a kis ösvényre.

– Tanító úr! – lihegte messziről –, gyorsan gyűjjék! Kicsi Jóskán rontás esett!

Megismerte a hangjáról a kicsi sovány asszonyt, özvegy Boris volt a faluvégről, vagy ahogy régen nevezték, vidám Boris. De az rég lehetett nagyon.

– Mi van a fiával? – kérdezte meglepetten.

– Rontás esett rajta, tanító úr, lelkem! Már hetek óta mind csak gyöngébb, mind csak ösztövérebb, három napja már lábra se tud állni a kicsi lelkem, s olyan gyöngécske, félek, odapusztul!

Hallgatta a tanító úr a panaszos asszonyt, kisírt szemei égtek a szürkületben.

– De jó asszony… én nem vagyok doktor! Mit tehetek én?…

Felcsuklott az asszony hangja, mint vert kutya vonyítása.

– Mind azt mondják az urak, hogy mit tehetnek, hogy hozassak doktort, de honnét hozassam, ha nincsen pénzem? A tiszteletes úr is csak aszonta… jaj, jaj, drága jó tanító úr, lelkem, jaj, meghal az én édes kicsi Jóskám… nem doktor kell annak, jaj, Istenem rontás esett rajta, aztat kell levenni!…

Halk, tehetetlen csuklásokkal sírdogált a kicsi sovány asszony. A tanító meg fiatal ember volt, új ember volt. A nagy emberi nyomorúság közelsége megvacogtatta a lelkét.

– De hogyan tegyem én azt?… – sopánkodott riadtan a síró asszony mellett.

Úgy sikoltott fel rá az asszony hangja, mint eleven vád sajgó korbácsa.

– Magának tudnia kell, tanító úr. Maguk, úri népek sok mindent tanultak! Ki vehetné le róla a rontást, ha maga se tudja? Minek tanultak akkor, jaj, drága tanító úr, ha az én kicsi Jóskám meghalt…

S a tanító úr ment. Szemközt a hűvös fekete éjszakával, átal a falun. Ócska cipőjébe befolyt a jéghideg sár. A sötétben egy-egy útszéli ág az arcába csapódott. Acsarkodó kuvaszok ugatták végig a kerítések mentén. A kapukon belül szívtelen gőggel hízott parasztházak gunnyasztottak, s kis hunyorgó ablakszemeikből csúfondáros fényt vetettek a sáros utcára.

Már kívül voltak a falun. Ködök kergetődztek ott kint a szélben, s a homályba vesző árva-nagy üres mezőn csak a magányosság legeltette lerongyolt lovát. A viskó, ahova özvegy Boris vitte a tanítót, kint állott, a falutól távol, olyan egyedül, mint az eltévedt gyermek a mesében. Cuppant a sár, ahogy a szántóföldön átvágtak feléje.

Az asszony kinyitotta az ajtót. Sötétség, csend és hideg tanyázott bent meghitt barátságban.

– Előremegyek világot gyújtani.

Sercent a gyufa, kicsi sárga láng nyilallt bele a sötétségbe, aztán egy rozoga pléhlámpa lángot fogott, s reszkető, büdös fénnyel bedideregte a szobát.

A sarokban valami nyöszörgött. Rossz szagú szalma s néhány koszos pokróccafat között ott feküdt kicsi Jóska. Aszottan, fehéren, két égő piros rózsával az arcán. Szeme fénylett, mint az eleven parázs, s a fogai összeverődtek.

– Itt van a tanító úr, fiam – térdelt le melléje az asszony –, majd leveszi rólad a rontást, jaj, édes életem, de forró vagy megint!

Állt a tanító kicsi Jóska előtt s a síró asszony előtt, s úgy fájt abban a percben valami benne, mint talán még soha. A gyermek nézése feléje rebbent, mint ijedt kicsi madár, akit karvaly kerget. Menekülve rebbent, szinte bújva, s az asszony is, ahogy ott térdelt, őt nézte. Elgyötört szemeiből annyi sok bizalom s akkora kétségbeesett reménykedés sugárzott feléje, hogy érezte, valamit okvetlenül tennie kell.

Égette talpát a cipő, szinte futva tért vissza a faluba. Nagyokat loccsant a sárban, de nem nézte, nem bánta. Lihegve tért be a Terebesi gazda udvarára.

– Marci bácsi – toppant be a szobába a meglepett ember elé –, el kell menni a doktorért, azonnal!

– A doktorért? – hökkent meg a öreg –, kinek kell az?

– Boris gyermeke a faluvégről nagybeteg! Reggelig tán meghal!

– No csak, az – könnyebbült meg Marci gazda –, már azt hittem, valami baj van. Özvegy Boris fiáért ugyan cseppet se fájjon a tanító úr feje!

– De bizony annak doktor kell! – makacskodott tovább a tanító. – Onnét jövök s láttam! Fogjon be szaporán, öreg!

Terebesi Marci megütődve nézett reá.

– Hogy én bémenjek most, éjnek idején, ebben az útban, tulajdon szekeremmel? – Úgy gondolta a tanító úr?

– Úgy hát. Egy életről van szó!

– A város húsz kilométer, tanító úr drága! Ki fizeti azt meg nekem? Megölöm a lovamat ebben az útban, hát mit gondol! Ügyeljen mindenki a maga gyermekire! Ne hozta volna világra, ha nem tudja gondját viselni.!

Mérgesen csapta be a tanító az ajtót. Futott tovább, a paplak felé. Hiszen a tiszteletesnek is van lova, persze, oda kellett volna egyenesen menni. Az ilyen parasztnak kőből van a szíve, nem mint az intelligens embernek.

A tiszteletes rámeresztette a szemét, mintha akkor látta volna életében először a tanítót, amikor megtudta, hogy miért jött.

– S maga, öcsém, ezért fáradt át ide hozzám ebben a ronda időben? Ezért a kolduskölyökért? Sze' az csak lopni tud, s az anyja is egy részeges dög, nemhogy enni adna a fattyának, de ami napszámot keres, azt is a korcsmába viszi. Én, barátom, nem vagyok fuvaros. Különben is hajnalban vásárba kell menjek, tehenet venni. Nem jártathatom a lovamat egész éjszaka!

Kóválygott egy kicsit a tanító feje, amikor a paplakból kijött. A templom árnyéka átködlött a sötétségen, s ahogy elment mellette, szinte csodálkozott, hogy nem roskad össze mindjárt.

A jegyző kapuja előtt kétszer is elment, amíg erőt vett s benyitott.

– Nincs itthon az úr! – ripakodott rá a román cseléd a konyhán.

Kint állt az utcán. Sötét-sötét volt az éjszaka, mintha az Isten szeme is elborult volna erre a napra. Alacsonyan, sűrűn és füsttel keveredve jártak a ködök, és csöndesen szemetelni kezdett az eső. Vékony kabátjában, átázott lucskos cipőjében meg-megvacogott az elhagyatott falusi utcán, mely olyan volt akkor éppen, mintha valami gonosz nagy szellemrontó varázzsal betemette volna.

Egyszerre csak, mintha eszébe jutott volna valami, felvetette a fejét s megindult a kastély felé. Lihegve kapaszkodott fel a dombra, a nagy, széles gazdasági udvaron szinte futott. Helyenként térdig besüppedt egy-egy kátyúba. Mérges kuvaszok szorították a kerítéseknek. Végül mégis ott volt az ispánlakás előtt.

Még a bajusza is harciasra kunkorodott az ispánnak, amikor megtudta, hogy miért verték fel ilyen szokatlan időben.

– Tán bolond az úr? – ripakodott a tanítóra. – Csak nem fogjuk bekergetni a drága lovainkat ebben a sárban, mert valaki a faluban beteg! Maga is inkább hagyná békében a cselédgyermekeket dolgozni, minthogy késő éccaka rárontson az emberre mindenféle bolondsággal!

Elkeseredve áll a tanító a sötét urasági udvaron. Súlyos pöröllyel verte valami a szívét. Lent a faluban már aludtak el egyenként a lámpák. Az emberek aludni tértek, éjszaka volt. Tompán döngött benne a kétségbeesés, mint beomlott

bányában a csákány, mely már a pusztulás súlyos lélegzetét érzi. A falu alszik, s kicsi Jóska meghal.

Aztán hirtelen felvetette a fejét. Keskeny vállai kifeszültek, beesett, vézna melle kidomborodott. Valami kétségbeesett nagy bátorságot érzett, mint verembe szorított farkas, amikor szembefordul. S megindult a kastély felé.

A kerti kapu zárva volt. Szegesdrót tépte fel a nadrágját, amikor átmászott a kerítésen. Bőszült csaholással rontottak reá a házőrző kutyák. Már nem törődött velük. Felkapott egy darab fát, s vakon csapkodott vele a sötétben. A kastély ablakai még világosak voltak, arrafelé tartott. Néhány virágágyáson keresztülbotorkált, a kutyák néha beleakaszkodtak hosszú felöltőjének szétlógó szárnyaiba, s nagyokat téptek rajta. A sűrű permeteg megáztatta a gyepet is, olyan síkos volt, alig lehetett járni.

Egy földszinti ajtó kinyílt, s valaki lámpással a kezében kilépett az udvarra.

– Héj, ki jár itt?!

– Én – kiáltotta vissza a tanító bölcsen.

– Én is én vagyok! – mérgeskedett a másik.

– A tanító!

A lármára kinyílt az emelten egy ablak, s valaki kihajolt rajta.

– Ki jár ott? – dörgött alá egy hang.

– Valami tanító, aszongya – adta meg a feleletet a lámpás ember.

Az ismerős hangokra megcsendesedtek a kutyák is.

– Miféle tanító, s mit akar? – kérdezték fentről türelmetlenül.

– Haldoklik egy gyermek, szükség van orvosra! – szólalt meg a tanító is a sötétségben. A kutyák újra lármázni kezdtek, a földesúr odafönt, úgy látszik, nem értette meg tőlük a szót, mert lekiáltott a lámpásnak.

– Kergesd szét a kutyákat, s ereszd bé a folyosóra!

S a vékony tanító néhány perc múlva ott állt fent a kastély folyosóján a földesúr előtt. Izgatott szavakkal adta elő a kicsi Jóska ügyét. A nagyúr összehúzott szemekkel, komoran nézte a sáros, vizes, keshedt képű fiatalembert, aki ott hadonászott előtte lázas igyekezettel.

Kezeit zsebre téve, bozontos fejét leszegve állt szemben vele s nézte.

– Aztán mért éppen nekem mondja ezeket? – kérdezte mély, dörmögő hangon hirtelen.

A váratlan, rideg kérdés kizökkentette a tanítót. Tehetetlen zavar lepte el, egyszeriben megértette, hogy milyen szánalmas figura lehet úgy, vizesen, rongyosan, sárosan. Hebegni kezdett.

– Hát… nem tudtam… a tiszteletes úrnál is voltam… Marci sem adja a szekerét… a jegyző…

A dörgő hang újra lecsapott a szavai közé.

– Hát, ha tőlem is kocsit akar kérni, akkor már mehet is! Nem verem ki éjszaka lovamat, emberemet ilyen időben!

– Uram – nyöszörögte a tanító –, az a gyermek meghal!

– Meghal! Fenét hal meg, szívós a paraszt, ne féltse. Aztán mi baja van annak a kölyöknek? Hátha akad nálam valami orvosság.

A kétségbeesés újra elöntötte a tanító agyát. Már nem is tudta, mit beszél. Valami belső láz lökte ki belőle a szavakat, s izzottak azok és belevágódtak a kastély boltozatos falába, mint az ostorcsapás.

– Nincs orvosság arra, itt meg éppen nincsen, úgy veszem észre. Azt a gyermeket rontás érte, uram, gyalázatos rontás! A falu rontotta meg! Maguk, valamennyien! Rontás érte kicsi Jóskát, s ha belepusztul, odavész a falu is miatta, s ez a kastély is, olyan egy gyalázat!

A nagyúr homlokán összefutottak a ráncok. Haragosra vörösödött az arca, úgy mennydörögte alá a kicsi tanítóra.

– Micsoda szemtelenség! Honnan vette magának a bátorságot, hogy idejöjjön hozzám, s éjnek idején a saját házamban reám kiabáljon? Csirkefogó, gazember, hogyan gondolta ezt?

A tanító sápadtan nézett szemközt a haragos úrral. Kicsit reszkettek a lábai, a szája is reszketett. Halkan mondta:

– Bocsánatot kérek. Én nem gondoltam másra, mint hogy Ön is magyar és én is magyar vagyok… és kicsi Jóska erősen beteg… és ő is magyar.

Csend volt a szavai után. Egy falióra ünnepélyes kongással lassan verte a másodperceket. A petróleumlámpa néha sercegett, s a tanító kalapjáról néha egy-egy vízcsepp hullott a kőpadlóra.

A földesúr lassan végigsimított kezével a homlokán. A nézése elborult, a szájszögletei megremegtek egy kicsit a visszafojtott indulattól. A padlót nézte, melyen lompos tócsákat eresztettek a tanító átázott cipői. Kong, kong, kong – számolta kimérten az óra. Aztán hirtelen felemelte a fejét, átnézett a tanító válla fölött az ajtóra, ahol tátott ijedelemmel még ott szorongott a lámpás ember.

– Mit bámulsz, marha! – dörrent rá haragosan – eridj az istállóba s mondjad meg Pistának, hogy fogjon be azonnal, s egy hoppra itt legyen a doktorral! Lódulj, a szentségit a lábadnak, még itt vagy?!

Így történt ez Mezőgöcsön, egy kora márciusi éjszakán. Hajnalra már bejárta a falut a hír, hogy a nagyságos úr doktort hozatott kicsi Jóskához, a faluvégre. Néhányan arrafele indultak, hogy lássák, igaz-e? S az urasági kocsi ott állt valójában.

A nap már a domb mögött lapult, s kék árnyékot vetett maga elé a mezőkre, mikor a doktor s a tanító kiléptek a házból.

– Sok tejet kell igyék a gyermek – magyarázta a tudós uraság –, akkor még helyre jöhet. Csak nem tudom, honnan fogja ez a szegény asszony előteremteni, sze' látom, még tehene sincs!

– Nosze, ha csak az kell – vetette fel a hangját valaki az ácsorgók közül –, ott még nem marad szégyenben a falu. Akinek vagyon tehene, mindenki adhat egy

kicsit, nem olyan nagy dolog. Én szívesen hozzájárulok napi egy literrel, csak jöjjön el érette az asszony.

Kiburjánzott az emberekben a szív, mint langyos eső után a puha kerti föld. Itt is, ott is hangok hallatszottak:

– Annyit még én is adhatok! Az enyim se rosszabb!

Asszonyok kerültek elő, nagykendőik alól hol egy-két tojást, hol egy friss cipót húztak elő. Az urasági hintó nyomán megindult a falu szíve, s kilátogatott a mezei kis házba.

A tanító már mehetett haza. Sáros volt, fáradt volt, tépetten lógott a ruhája. Elmenőben valaki megkérdezte tőle:

– Rontás esett a gyermeken, ugye? Doktor is aszonta?

Mosolyogva bólintott a tanító.

– Rontás, bizony, de már levették róla!

A nap a domb gerincén ült már akkor, s pirosan izzott átal a ködön, mint tűz, akit az Isten gyújtott. Foszlottak a felhők a falu fölött, rőt pászmák hullottak az utca sarára, s a kicsinyke udvarok barnára melegedtek. A kastély bádog fődelét fényesre sikálta a felkacagó hajnal, s a fehér falutemplom buzogányával az égre mutatott.

Hűs szél csapott alá az erdők felől. Duzzadó rügyek édes szagát hozta, s ahogy a tanító úr egymagában hazafelé tartott, úgy látta, mintha ebbe a friss kora tavaszi hajnalbomlásba édes-lágy mosollyal belenyújtózott volna a falu, mint kicsike bogár Isten tenyerébe.

Pásztortűz, 1938. 24. évf. 5. sz.

A munkanélküli

Nyakig voltunk a tavaszi munkában. A tél későn takarodott, s az április kamaszos duzzogással csatangolt a barna domboldalakon, melyeken bizony csak imitt-amott zöldellt még egy-egy őszi vetés. Az emberek ritka és szelíd buzgósággal igyekeztek mindenütt, hogy mielőbb bevessék a földeket. Mi is vetettünk akkoriban. Dolgozott hajnaltól késő estig minden ember és minden állat. Olyan nagy szorgosságban voltunk, mintha eszünket vesztettük volna.

Ebben a veszekedett nagy igyekezetben talált reám a munkanélküli. Este volt, én a szekérszín előtt a földön guggoltam, és állítottam be a vetőgépet a másnapi répavetéshez. Ő lentről jött, a falu felől. A tehenész békés patkányfogó kutyája dühösen megugatta, olyan sötét és idegenforma volt. Görnyedt vállal és fáradtan botladozott a széles gazdasági udvaron, szemei mélyen ültek sovány arcában, és lappangó gyanakvással tekintgetett folytonosan széjjel, mintha ki tudja, miféle nagy kincset féltett volna. Pedig kincsről, úgy néztem, vajmi kevés szó lehetett nála. Legalábbis a gúnyáján éktelenkedő foltok és lyukak arról tanúskodtak, hogy azokból a zsebekből jó régen kihullott minden.

– Jó napot kívánok – állt meg mellettem az ember.

– Adjon Isten – feleltem a vetőgép alól.

Kis ideig aztán nem szóltunk többet. Én küszködtem a csoroszlyákkal, ő meg állt egykedvűen s nézte. Borostás arca olyan volt, mintha összekevert volna egy rakás szomorúságot egy másik rakás közönnyel, s az egészet leöntve jó nyúlós és sötét lenézéssel, vastagon bemázolta volna magát vele.

– Maga az úr? – kérdezte egy idő múlva.

– Isten az úr – feleltem én is a magam módja szerint –, én csak a gazda vagyok itten.

Úgy tett, mintha megsértődött volna. Összehúzta a szemöldökeit, száját elbiggyesztette s hallgatott. De most már én kezdtem a kíváncsiskodást:

– Hát maga kicsoda?

– Ötvenkét éves elbocsátott vasutas – felelte határozott gőggel, mintha legalábbis azt mondta volna, hogy ő az új pénzügyigazgató a megyénkben.

– Aztán mivel szolgálhatok? – kérdeztem kellő udvariassággal.

– Állástalan magyar vasutas vagyok – ismételte csökönyösen –, szegény munkanélküli, akit a változott viszonyok arra kényszerítenek…

– Szóval munka kell? – kezdtem megérteni a dolgot.

Nem nagyon lehetett megelégedve velem, mert az arca még jobban elsötétült, és úgy nézett rám, mint tudatlan emberekre szokás, akik nem értik meg a szót. De azért nagyot sóhajtott, mintha sziklát hengerített volna le a szívéről.

– Az – felelte tompán.

– Hát azt könnyen adhatok – jelentettem ki szolgálatkészen –, munka, Istennek hála, mindig akad. Például fogja csak ügyesen azt a franciakulcsot, s álljon neki maga is a csoroszlyáknak. Így, ahogy én csinálom.

Mutattam a heverő kulcsra, magam is igyekeztem a kezemben levővel példát szolgálni. De a munkanélküli nem mozdult.

– Nem vagyok szerelő – jelentette ki sötéten.

– Hát mi?

– Mozdonyvezető.

Beláttam, hogy a dolog nem olyan egyszerű. Sajnos, mozdonyt nem adhatok neki, mivel magamnak sincsen. Súlyos töprengések közepette csavargattam a csoroszlyákat le s fel, ő meg állt s bámészkodott.

– Hej, legjobb, ha az ember felköti magát az ilyen világban – sóhajtott elkeseredetten –, rossz világ, azt csinálnak az emberrel, amit akarnak. Megdöglik a becsületes ember.

Szerettem volna odaszólni neki, hogy inkább a gatyáját kösse fel, mert aki azt teszi, jobban megél, mint aki magát köti. De olyan keseredett ábrázata volt, hogy megsajnáltam.

– Majd kitalálunk valamit – vigasztaltam a vetőgép alól –, addig is menjen csak le a konyhára s mondja, hogy én küldöttem. Adjanak enni magának, biztosan éhes lesz. Majd aztán meglátjuk.

Morgott még valamit, hogy úgyis csak elpusztulunk, de aztán otthagyott és elindult a konyha felé. Mikor egy félóra múlva izzadtan és olajosan magam is leérkeztem, ő már ott ült a konyha előtt padkán, és zord közönnyel falatozott.

A szobában elém toppant a feleségem.

– Micsoda embert küldtél ide? – kérdezte. – Lejön azzal, hogy adjunk neki enni, s mikor a szakácsné a túró mellé egy csupor tejet akart adni, csak előállt, hogy ő kávét szokott!

Vállat vontam.

– Aztán adjatok neki kávét.

– Igen, csakhogy a szójakávét nem issza. Igazi kávénk pedig nincs.

Kicsit bámultuk egymást a feleségemmel, még kifejtettem előtte a szójakávé előnyeit, de mindez nem használt, mivel már ő is említette ezeket a mozdonyvezető úrnak. Láttam, hogy más megoldás nincsen.

– Kell hozatni kávét Szamosújvárról.

Így került hozzánk a munkanélküli. A kávéüggyel azonban még nem simult el minden nehézség. Mindjárt az első reggel, úgy nyolc óra körül, mikor éppen pihentünk a vetőgép mellett és frustukoltunk, csak érkezik ki nagy dühös ábrázattal az ember. Marci, az öreg béresbíró, aki már kora reggel óta megrögzött konoksággal vitatta szociális meggyőződésének alapigazságát, hogy nincs a földön munkanélküli, csak munkakerülő, nem állta meg, hogy bele ne morogja lompos fehér bajuszába.

– No, a főgépész úr elég korán felkőtt!

A vasutas szakadozott gúnyájában úgy állt meg előttünk, mint egy bosszúálló, haragos angyal. Annyit sem mondott, hogy jó reggelt, csak elkezdte:

– Panaszom van, kérem!

– No – csodálkoztam el a dolgon magam is.

Ő pedig sértett önérzetének magaslatáról így adta az instrukciót:

– Én, kérem, szegény ember vagyok, én okleveles mozdonyvezető vagyok, nekem kétszoba-konyhás lakásom volt Kolozsváron, kérem, én nem vagyok akárki!

Itt megállt, hogy nézze a hatást, én meg bólintottam, mert mit is tehettem volna egyebet. Ő folytatta:

– Én szegény munkanélküli vagyok, kérem, és sok megaláztatáson mentem már keresztül kérem. De már ilyen az élet és a nyomoróság, mit csináljunk – itt akkorát sóhajtott, hogy a lovak felkapták a fejüket –, az ember le kell nyeljen mindent, akármilyen rosszul esik is. De kérem, hogy engem egy szakácsné összeszidjon, kérem, arra még nem volt eset! Az ember sokat eltűr, sokat el kell tűrjön, ha már nyomoróságban van, de hogy egy ilyen nőszemély, kérem,

rákiabáljon az embere, meg nem tudom, micsodákat mondjon, az már mégiscsak sok, kérem! Ehhez én nem vagyok, kérem, szokva!

Olyan sértett volt, és olyan elégtételt követelőn nézett rám, hogy nem tehettem egyebet: Marcira bíztam a répaföld sorsát, s elindultam haza. Ő mögöttem kullogott, és dünnyögött egész úton.

Otthon még ki sem táthattam a számat, már jött a feleségem. Piros volt az arca, és szemeiből semmi jót nem olvashattam ki.

– Jó, hogy jössz – kezdte el –, ezt a te munkanélküli csavargódat úgy kihajítom innét, hogy a lába sem éri a földet. Szemtelen fráter. Reggel beállít a konyhára, és elkezd veszekedni a szakácsnéval, hogy mért nem vittek reggel mosdóvizet a szobájába, és mért adtak neki szalmazsákot, mikor ő féderes matrácon szokott feküdni. Az ablakára pedig tegyenek azonnal függönyt, mert reggel besüt a nap, és nem tud aludni. Mikor pedig megkértem, hogy segítsen vizet hozni a kútról, elkezdett kiabálni, hogy ő nem cseléd, neki ne parancsolgasson senki. Közönséges szemtelen alak ez a te embered!

A tornácon folyt ez a vádbeszéd, a munkanélküli a fásszín mellett állt és jól hallhatott mindent. Intettem neki, és amikor nagy ímmel-ámmal odajött, feleségem látható elképedésére a következőket mondottam neki:

– Idefigyeljen, barátom. Maga nem szokott tejet inni és nem szereti a szójakávét. Rendben van. Hozattam valóságos, igazi kávét, külön a maga számára. Maga nem alszik szalmazsákon, az is rendben van, odavitettem a vendégszobából a díványt, aludhat azon. Függönyt is kap, hogy reggeli álmát ne zavarja a napfényt. De most azt mondja meg, ezzel szemben mit csinál maga?

Elképedve bámult rám néhány pillanatig, aztán sértődötten kezdett dadogni.

– Én, kérem, állásomat vesztett magyar vasutas vagyok, nyomorral küzdő munkanélküli, tessék meggyőződni, itt vannak az írásaim… én, kérem, jobb családról való ember vagyok… – Azzal kotorni kezdett a zsebeiből valami szennyes színű papírosokat.

– Hagyja – mondtam –, az írás nem érdekel. Maga munkanélküli, tehát kap munkát. Persze olyant, amilyen akad a gazdaságban vagy a ház körül. Vasutat nem vehetek a maga kedvéért. Ugyanolyan napszámot kap, mint a többiek, azonkívül kosztot és lakást. Egyebet nem tehetek.

Morgott valamit, szemére húzta a sapkáját, s ezzel a vásárt megkötöttük. Még azon melegében odatettem a kertbe ásni, hogy megbékítsem egy kicsit a feleségemet is, aki szemmel láthatólag bolondnak tartott. Kijelöltem az ágyást, kezébe nyomtam egy ásót és otthagytam. Még láttam, amint dünnyögve, szinte haragosan belenyomta az ásót a földbe, aztán nem találkoztam vele délig.

Mikor délre bejöttem, ő már ott ült a konyha előtti padkán, és egykedvű tűnődéssel maga elé bámult. Várta az ebédet.

– Na, hogy megy a munka? – kiáltottam oda a kérdést. Csak a fejét bólogatta ide-oda.

– Sok mindenre ráviszi az embert a nyomorúság – sóhajtotta búsan.

Egyébként minden rendben volt. A kávé megjött, a függönyt feltették a kérdéses ablakra, a dívány kivándorolt a vendégszobából. Még csak éppen az ebéd körül volt egy kis nehézség, ugyanis őzpecsenyét sütöttek aznap, és a vasutas úr erélyesen tiltakozott az inzultus ellen. Ő nem eszik vadat. Nem. Annyira még nincsen. Döghússal nem él.

Csináltattunk neki rántottát sonkával. Duzzogva bár, de megette. Engesztelésül egy pohár bort is adtam neki. Egy hajtásra itta ki, megköszönni elfelejtette ugyan, de úgy látszott, egyelőre helyrebillent benne a lelki egyensúly. Igaz, hogy az ágyáson alig látszott valami kis turkálás, de hát Istenem, gondoltam magamban, nem lehet kívánni egy mozdonyvezetőtől, hogy első nap jó kertész legyen belőle.

Délután valamiért be kellett jöjjek, az én emberem hanyatt feküdt a fűben, és arcára húzott sapkával aludt. Fáradt szegény, állapítottam meg, de majd csak belejön. Estére alig volt több felásva, mint délben.

Nem szóltam neki semmit. Egész este a konyha előtti padkán ült, és nem beszélt senkihez. Úgy tett, mintha haragudott volna. A szakácsné valamiért megszólította, mire odajött hozzám a tornác elé, és erélyesen követelte a függetlenségét.

– Én, kérem, jobb családból való magyar vasutas vagyok – ismételte el a mondókáját –, ha nyomorúságban is vagyok, nem a magam hibájából kerültem oda, kérem. Tessék megmondani ennek a szakácsnénak, hogy engem ne mind szekírozzon. Nem vagyok a cselédje.

Megígértem neki, hogy szólok a szakácsnénak. De aztán egyéb dolgom akadt és megfeledkeztem róla. Talán ez is egyik oka lehetett a bajnak. Ugyanis mikor másnap délben hazajöttem, az én emberem zord arccal elémbe állt és azt mondta:

– Két napig voltam itt. Kérem a béremet.

– No – hökkentem meg –, hát elmegy?

– Igen, kérem – mondta szinte ellenségesen –, elmegyek. Mert én szegény állástalan magyar ember vagyok, kérem, de azért megkívánom, hogy megbecsüljenek. Én ezt a bánásmódot nem bírom tovább, én nem vagyok cseléd, sem paraszt, hogy egy rossz napszámért engem mindenki ide-oda rángasson. Én, kérem, vizsgázott mozdonyvezető vagyok, tizennyolc évig szolgáltam a vasútnál, kétszoba-konyhás lakásom volt, cselédet is tarthattam volna! Én ehhez nem vagyok szokva, kérem.

Nem sokat vitatkoztam vele. Kifizettem a két napját, éppen csak annyit mondtam, hogy ő volt eddig életem legdrágább napszámosa. Nem szólt egy szót sem, zsebre vágta a pénzt, azt sem mondta, köszönöm, azt sem mondta, jó napot, csak elindult.

– Ördög, ördög vissza ne hozd! – fohászkodott a feleségem az ablakban, amikor elmenni látta.

Hát nem is hozta vissza sem ördög, sem angyal. Még egyszer találkoztam vele este, amikor a falun keresztül a vetőgéppel hazafelé mentünk. Akkor fordult ki éppen a korcsmából. Úgy dülöngélt, mint bürökkóró a szélben. Talán meg sem látott.

Hosszasan utánanéztem, amint a falu utcáján haladt kifelé. Tele volt az utca, emberek jöttek haza ekével, boronával a mezőről. Izzadt arcukon, nyugodt nézésükön ott feszült a munka ereje, az elvégzett munkáé, mely jó s békés nyugodalmat ád az embernek éjszakára. Mindenki hazafelé tartott, csupán ő egyedül haladt kifelé a faluból, céltalan, dülöngélő léptekkel, szemre húzott sapkával, ellenséges, zord arccal nézve az utat, mely ott futott a lábai alatt. Ahogy ment, idegen színű sötét gúnyájában, olyan borzasztóan idegen volt, olyan árva, olyan gyökértelen.

– Szerencsétlen ember az ilyen munkanélküli – esett ki belőlem halkan a szó.

Öreg Marci, aki mellettem ment, felkapta a fejét. Barázdás, vén arcán valami mély megvetés biggyeszkedett, s dölyfös paraszti gőggel legyintett egyet a levegőbe, mintha szúnyogot hessegetne.

– Munkanélküli, a szeme világa! Nem munka kell az ilyennek!

Hogy mi kell, azt nem mondotta meg. Talán ő sem tudta, azért. Én sem tudtam, s nem tudom ma sem. De azt hiszem, maga az ember se tudta, aki ott az úton kifele ballagott a faluból.

Mésszel járó szekeresek beszélték másnap, hogy a szomszéd faluban furcsa madarat fogtak a csendőrök. Állástalan vasutasnak mondotta magát, s kisült, hogy szolga volt valahol egy bankban két esztendővel ezelőtt, s hatvanezer lejt lopott el onnan.

– Na, ugyé! – horkan rám Marci diadalmasan, amikor megtudta a hírt. – Ismerem én az embereket már formájukról.

Úgy nézett körül, mint aki csatát nyert.

Keleti Újság, 1939. 52. évf. 95. sz.

János története

János ura, az Öregisten, kimérte neki a földet és azt mondta:

– Na, János, ez mátul a tiéd. Aztán úgy becsüld meg, hogy ezen kell éljél, amíg a világ világ.

S mivel már fáradt volt nagyon az Öregisten, otthagyta Jánost egyedül a földjén, s felvonult a hegyek közé, rengeteg erdők sűrűjébe, ahol senki őt nem zavarhatta többé.

János egy darabig nézegette a maga birtokát, turkált benne itt-ott, de aztán elunta a dolgot, s inkább átjárogatott a szomszédba legénykedni, mert a munkát nem nagyon szerette.

A szomszédságban dolgos emberek laktak, akik földjeiket művelték és állatot neveltek. János látogatásait egyáltalában nem nézték jó szemmel, mert János bizony izgága volt, és kötekedő, s ami megtetszett neki, azt elvette erővel. Addig-addig, hogy egyszer aztán botot ragadtak a szomszédok, s egy látogatás alkalmával jól elnáspángolták Jánost, aki alig győzött hazamenekedni.

Úgy véresen, ahogy kikerült, s jókora daganatokkal megrakodva, egyenesen az erdőbe ment, hogy megkeresse az Öregistent, s elpanaszolja, ami rajta esett. Hosszú bujdoklás után, egy rengeteg nagy kőszikla tövében, ahol zöld páfrányok közül sötét vizű forrás buggyant elő, s kereken a fenyők akkora magasak voltak, hogy madár sem tudott átrepülni rajtuk: meglelte végre, amint görcsös botjára dőlve, az erdők beszédén tűnődött.

– Jaj, csakhogy megtaláltam! – roskadt le János a forrás mellé izzadtan és kimerülten –, már azt hittem, meg sem lelem ebben a nagy fene erdőben!

– No – mordult rá türelmetlenül Öregisten a csendháborítóra –, aztán mi dolgod van velem?

– Megvertek, nem látja?

– Azt látom – bólintott egyet az öreg a szakállán –, ejszen meg is érdemelted!

Azzal elfordult tőle s hallgatta tovább az erdőt. János is hallgatott egy darabig, nem tetszett neki a beszéd. Közben lemosta arcáról a vért s az izzadságot, és várta, hogy az öreg talán mégiscsak mond majd valamit. De az bizony csak nekidőlt az ócska görcsös botnak, nem is mozdult, ki tudja, mi dolgokon tűnődött.

Egy idő múlva megint csak sóhajtott János egy nagyot.

– Hát én most mit csináljak?

– Ülj otthon, s akkor nem vernek meg – dörmögte haragosan az Öregisten, de a fejét sem fordította arra.

Egy ideig ült János még szótlanul a páfrányok között, bosszankodva és csalódottan, aztán hirtelen csak felkerekedett, s köszönés nélkül odébb állott. Szemére húzott kalapja alól még hátranézett, hogy nem hívják-e vissza, de az Öregisten bizony a fejét sem fordította arra.

Otthon egy darabig mérgeskedett még, de aztán, mire a sebek behegedtek a fején, az esze is megjött. Elkezdte szántani a földjét, magot vetett beléje, s állatot is nevelt, ahogy a szomszédoktól látta. Egy időre rá meg is házasodott, annak rendje és módja szerint, kőházat épített, piros cseréptetővel, mint a módos gazdák szokták, csűrt, pajtát hozzá. Komoly, családos ember lett Jánosból, aki látta, megsüvegelte.

Ellenségei voltak ugyan – kinek nincsenek –, de valahányszor bajba jutott velük, csak felkereste rengeteg erdő mélyén az Öregistent, s egy-egy jó tanácsot mindig kapott onnan. Megmosakodott a hűvös forrásban, megpihent a nagy kőszikla árnyékában, s győzte a bajt, akármennyi volt is.

Egyszer aztán megint úgy érkezett fel, nagy ijedten, mint legelőször.

– Tán nincs valami baj, János fiam? – kérdezte aggodalmasan az Öregisten, mert amióta rendes ember lett Jánosból, újra igen megkedvelte.

– De még nagy – vetette le magát keseregve a forrás mellé. – Valami idegen urak jöttek rám – mondotta később, mikor már kissé kiszusszantotta magát –, és nagyra vannak magukkal. Csak úgy parancsolgatnak, mintha övék lenne a föld.

Az Öregisten szakállas arcán bölcs mosoly bujkált, amikor felemelte mutatóujját s halkan mondotta:

– Az uraktól sohase félj te, János. Mert azé a föld, aki dolgozik. A többi hadd beszéljen. Ne félj te, János, az idegen uraktól, majd eltakarodnak, nyomuk se marad.

De a forrás fölött kopogtató harkály alig számlált el néhány napot, már jött János megint felfelé. Dúlt volt az ábrázata, de az Öregisten csak bölcsen mosolygott magában, amikor meglátta, ő tudta, miért.

– Katonákat is hoztak! – nyögte János, amikor lerogyott. – Lovamat elhajtják, kenyeremet, szalonnámat egy szálig megeszik, most már igazán nagy baj van!

Csóválta a fejét az Öregisten, bozontos ősz szakálla lengett erre-arra, aztán csak legyintett.

– Ne félj te a katonáktól se, János. Lehet, hogy megeszik, amit találnak nálad, de aztán békén hagynak, hogy legyen jövőre mit egyenek megint.

Elment János nagy búsan. Aztán nem is jött többet sokáig. Telt-múlt az idő, a rengeteg erdők megöregedtek, repedezni kezdett az öreg szikla is, s a forrás vize is lassan elapadt. Az Öregisten bolyongott tovább a hegyek között. Tisztásról tisztásra, szikláról sziklára, barlangból barlangba. Néha megállt és görcsös, vén botjára dőlve hosszasan elnézett a földek felé, amerre Jánosék éltek. Egy-egy sziklagerincről láthatta a cseréptetős házat, a szél muzsikaszót és kurjantozást hordozott onnan, úgy látszott, jól megy a soruk Jánoséknak. De mentől több muzsikaszót hozott a szél, annál szomorúbbnak látszottak a földek onnan fentről. Parlagon maradt dűlők, gyomosodó vetések, pusztuló gyümölcsfák látszottak a János háza körül, gondozatlan kertek, pusztuló jószág.

Az Öregisten egyre szomorúbb lett ott fent a hegyen, mert nem jött János a panaszaival, és tudnivaló, hogy az olyan emberhez, akinek könnyű a sorsa, közel van a halál.

Sok-sok idő telt el. Hegyek és erdők megöregedtek. Csak az Öregisten bolyongott még köztük gerincről gerincre, de már ő is készült odébb vándorolni. Már majdnem el is felejtkezett Jánosról egészen, mikor egy napon megint csak összetalálkozott vele.

Fent állt a Hargita egyik csúcsán és nézett lefelé. Rosszkedvű volt. A világ felett fekete felhők jártak, a gonoszság lomha kígyóteste végigfetrengett a völgyeken, és bűzös mérgeket párolgott magából.

Hát, ahogy ott botjára dőlve áll, és éppen a világ jövendője fölött tűnődik, csak látja, hogy egy ember igyekszik hozzá fölfelé. Rongyos, fáradt, csavargóforma, de ahogy közelebb érkezik, hát csak látja, hogy az bizony János maga.

Nem szólnak egymáshoz, csak lehull János a földre, s föltámasztott fejjel ő is bámul lefelé, akár az Öregisten. Hosszasan hallgatnak, aztán kinyögi János.

– Na, másé a föld!

– Hát az hogyan lehet? – döbben meg az Öregisten is.

– Csak eljött, egy szál inge se volt, aztán beállt szolgálni, s addig-addig, hogy most övé a föld!

Nem szólt az Öregisten semmit, csak görcsös fütykösére dőlve hosszasan nézett lefelé. Ráncos volt az arca, fáradt és öreg. Kereken felhők súrolták a hegy gerinceit, a világ szürke volt, szomorú és nem élni való.

Hosszasan hallgattak. Aztán János megkérdezte halkan:

– Hát én most mit csináljak?

A szóra megrándult az Öregisten. Szemöldökei mérgesen összeszaladtak, homlokába ráncok mélyültek, csontos vén kezével megrázta görcsös botját János felé, s haragosan förmedt reá.

– Hát, hogy mit csinálják? Most eridj, szolgálj te is!

Azzal megfordult, hátra se nézett többet, botjára dőlve tovaballagott a sötét Hargitába. Riadtan meredt utána János, amíg el nem nyelte alakját az erdő s a szürkület.

Sokáig ült ott egymagában. Aztán fölkelt, nagyot sóhajtott. Nézett lefele, a földekre, melyeken mások uraskodtak már. Aztán dacosan fölegyenesedett, nagyot rántott a nadrágszíján s kemény léptekkel elindult lefelé.

Azóta dolgozik keményen. Pihenés nélkül, ünnepnap nélkül. S ma már ott tart, hogy a fele földeket visszaszerezte. Csupán a déli lankákat tapossa még idegen bocskor, de talán már azt se sokáig.

Brassói Lapok, 1939. 160. sz.
(Végleges szöveg: Erdélyi Hírmondók, Marosvásárhely, 1942.)

Háziszer bolondság ellen

Úgy kezdődött a dolog, hogy Kiss Feri, a kántor szerelembe esett Balla András kurátor lányával, Klárival. Ez még nem lett volna baj, csakhogy Kiss Feri erősen szegény legényke volt, a kántori fizetésén s özvegy édesanyján kívül alig volt valamije. Balla András kurátor pedig a legmódosabb gazda a faluban.

A kurátor Forgács Simionnak szánta a leányt, akinek akkor éppen bíró volt az apja. Először: mivel kérte a legény. Másodszor: mivel jómód az is.

Így aztán a kántor kellett igazodjon, ahogy lehetett. S egy este csak otthagyta Balla Klári a kurátor házát. Nem vitt magával egyebet, mint egy kis batyura való

gúnyát, amit a köténye alá elrejtett. Na meg aztán magamagát, ami egyelőre a legfontosabb volt.

Lett háború, riadalom ebből. Fellármázta Balláné éjnek idején a fél falut, hogy jaj, az ő drága lánya merre van, jaj az ő egyetlenje mivé lett, jaj, az ő ártatlanját de csúffá tette az a gazember. Na, de megállj, kántor! Villát fogott a két Balla-legény is, úgy indultak apjuk oldalán Kissné házához, emberevő arccal prikulicsot fogni.

Ott látszott aztán, hogy kitervelt dolog volt a leányrablás. Az ostromlókat erődítés várta. Egy sógor meg a Kissné öccse bástyázták el a bevonulás útját, hosszú nyelű erdőirtó baltával a kezükben. Tartaléknak ott állt a háttérben, nyitott ajtó mögött két legénycimbora, s a kerítésnél kíváncsian támaszkodott a szomszéd, Rádu Vaszilika.

Éjszaka volt, lámpaoltás ideje majdnem. Békés tavaszi holdfény hintette be az udvart s a hadviselőket. Egyebet nem tehetvén, megindult tehát a jegyzékváltás, mint ahogy az ilyenkor, háború küszöbén lenni szokott. Recsegtek a káromkodások, sok kunkora szólam vívott az elsőbbségért, ócsárolván kölcsönösen egymást, már ahogy a hadviselő felek között általában lenni szokott. Lent az utcán Balláné siratta hangos jajszó mellett ártatlan egyetlenjét. Nagy vész volt, úgy lepték el egyszeribe' a kíváncsi népek a kerítéseket, mint legyek a tejfel szélét.

A elrabolt ártatlan, Balláné egyetlenje pedig ott gunnyasztott azalatt a belső szobában, a takarót is magára húzta, s meg volt győződve arról, hogy soha olyan jól még nem érezte magát.

Így indult el annak az évnek a háborúsága. Mert háborúság kell legyen minden évben, különben megenné az embert faluhelyen az unalom. Következő napokban nem mert Klári előjönni a házból, a kántor is csak lopva járt dolgai után, nehogy valahol elővegyék a Ballák.

Néhány nap eltelt nagyobb veszedelem nélkül. Csak éppen az egyik ablakot hajították be kővel egy éjszaka, s a sógornak majd kiverték a szemét a boltban Forgács Simionék. Csak éppen a Rádu szomszéd kutyáját etették meg gombostűpuliszkával, s másnap valaki úgy megcsapta suttyomban a Balláék nagyobbik kocáját az utca martjáról, hogy eltörött a lába. Csak éppen hogy a kántori földön levő őszi vetést marhák tiporták meg az éjszaka, s másnap éjjel valaki meghántotta a kurátor fiatal almafáit. Csak éppen hogy a Székely Imre sarjúját valaki meggyújtotta a pajta mögött, nem is égett el mind, csak megpörkölődött, mert ázott volt a sarjú. De másnap a Forgács Simion kisebbik öccsét úgy elverte a két Székely gyerek iskolából jövet, hogy vér folyt az orrából. Mondom, néhány nap eltelt, minden veszedelem nélkül.

Akkor egy nap, a győzelem törvényesítése végett átszökött Kiss Feri az erdőkön Bágyra a jegyzőhöz. Iratokat, ezt-azt rendbe szedni, megbeszélni, ami kell majd, hogy összeadják őket.

Hiába ment a legény lopva, erdőkön át: tudta másnap az egész falu. Na, akkor kezdődött aztán egy vadászat. Úgy elállta az erdő ösvényeit a Balla atyafiság, hogy még egy nyúl sem mehetett volna át észrevétlenül. Fel is voltak fegyverezve ehhez a kántorvadászathoz a maguk módja szerint. Öles husángokkal a legény számára, jó erős kötelekkel a leány végett. Figyelte is a falu semleges része izgatott szenvedéllyel ezt a vadászatot, mert hogy ebből nem kicsi dolog lesz, azt láthatta mindenki.

Napok teltek el így, anélkül, hogy történt volna valami nevezetes. A tavasz közben véglegesen megszállta az erdőt, kizöldültek a lombok, a tölgyek sátrat borítottak maguk fölé. Elkészült a tengerivetés is, és langyos záporok igyekeztek csírába szökkenteni az emberi kedvet. Olyan május volt, amilyen éppen kellett.

Egy reggel megeredt az eső. Dörgés, villámlás nélkül, csak úgy suttyomban érkezett, s olyan szürke volt kereken az ég, hogy az ember azt hihette volna, nem is lesz vége soha.

Na, gondolta Kiss Feri, a kántor, ebben az időben senki sem bolond, hogy az erdőn lapuljon. Kézen fogta Klárit, s a kerteken át kiszökött vele a faluból. Kökényes martok mentén bujkáltak az erdőig, s ott uzsgyi, el Bágy felé.

Később derült ki, hogy Zsiga cigány is ezt az időt használta ki falopásra, s ő látta meg a lopódzkodó párt. Ahogy a rőzsével hazatért, elmondta a feleségének. Egy óra múlva már az egész falu tudta.

Dél lett, mire a fiatalok elvégezték dolgukat a jegyzőségen. Kézen fogva s vidám jókedvvel indultak hazafelé. Úgy érezték, a szerelem törvénye győzött, mint ahogy az idő felett is győzedelmeskedett a reggeli esővel járó törvény, s az ég szép kékre derült, melegen sütött a nap, s az ázott szagú mezők felett vidáman énekeltek a madarak.

Az erdő is felvidult. Esőcseppek csillogtak a bokrok elevenzöld levelein, üvegszínű gömbjeikben szivárványt vetett a napfény. Friss volt és jókedvű minden, a vágott magfáin búbos bankák huppogtak, s a tisztásokon egy-egy szárítkozó őz ugrott meg böffenve előlük.

Úgy mentek, ahogy a rend kívánta. Elöl az ember fütyörészve, mögötte hallgatva az asszony. A nedves ösvény elnyelte lépteik zaját.

Hát alig értek a szálas irányába, csak előugrott a fák közül a két Balla-legény meg az öreg Balla, meg Forgács Simion s annak egy legénypajtása, Murcsán Jonika.

– Nocsak, te templom rigója! Hadd tanítsalak meg táncolni! – rikkantott nagyot az öreg Balla, s két kézre kapva a mogyoróbotot, olyant húzott egyet a kántor hátára, hogy csak úgy puffant az ünneplő ujjas. De az sem várta meg, míg még egyszer fölemeli vén Balla a botot, hanem kipenderülve a túlról rárohanó legények közül, úgy beugrott az erdőbe, hogy nyúlnak is becsületére válhatott volna.

– Nyomjátok el a bitangot! – hujjogott Balla kurátor legény fiaira, s azok szökkentek is vagy kettőt a bokrok között Kiss Feri után, de vizes volt a cserje és sűrű kegyetlenül, hamar visszatértek.

Klára is ugrott, mikor látta a veszedelmet, de a futás nem fehérnépnek való, s elkapták hamarosan. Lekent neki is apja néhány kemény pofont ott hamarjában, amitől aztán levetette magát a földre és bőgni kezdett.

Egy darabig káromkodva körülállták, s hagyták, hogy bőgje ki magát. Aztán ráförmedt öreg Balla:

– Na, te bivalybornyú! Egy-kettő, kelj föl! Ne nyavalyogj, mert kitaposom a lelkedet!

A vigasztaló apai szó nem sokat hatott. Bőgött a lány tovább, majd megszakadt belé. Simion és a társa ügyefogyottan álldogáltak még egy keveset, csodálták a Balláék családi ügyét, de aztán, mivel a többi már nem rájuk tartozott, billentettek egyet a kalapjukon és odébbálltak.

Magára maradt a három Balla s a lány.

– No, a keserves mindenit a fejednek – szólalt meg a kurátor, mikor az idegenek már eltűntek onnan –, ezt jól megcsináltad! Szégyent hoztál a fejünkre. Az egész falu egyébről sem beszél. Hát erre neveltelek én téged, azt a keserves ántikrisztusát a búval öntözött Pilátusodnak!

Azzal jót húzott a mogyoróbottal a lányra.

– Kelsz te fel onnét!

– Jaj, édesapám! – szedte föl magát Klári a földről nagy sebesen –, ne bántson, mert megölöm magam!

– Ölöd a szemed világát! – förmedt rá az apja, s még egyet húzott reá a bottal.

De már erre nekiiramodott a leány, be a bokrok közé, alig győzte két bátyja lefogni. Körmölt, harapott, mikor utolérték, végül is elővették az ócska kötőfékszárat, amit magukkal hoztak biztonság céljából, s azzal hurkolták le a két kezét jó alaposan. Aztán a két testvér közrevette, öreg Balla meg mögéjük helyezkedett a bottal, s úgy indultak vele hazafelé.

Vitték, mint a csendőrök a rabot. Hazáig egy szót sem szóltak, csak a leány szipogott folyvást, jajistenem jajistenem…Igyekeztek a kerteken át ereszkedni haza, mégis meglátták néhányan a furcsa menetet, s az emberek kitódultak a kertek sarkába, szökött lányt csodálni.

– Nem sül le a pofádról a bőr, te szégyentelen – dörmögte hátul Balla András, és restelkedésében még a fejét is lekonyította, s elbújt valósággal a bajusza mögött.

A lányt pedig mintha az ördög szállta volna meg. Mentől több ember nézte őket, annál hangosabban kezdte újra a sírást. Úgy jajveszékelt már a végén, mint a bolond. A három Balla azt sem tudta, mit mondjon neki. Majd elsüllyedtek szégyenletükben. Hát még amikor leérkeztek az udvarra s levették róla kötelet. Balláné pedig a tornácról szaladt elébe.

– Na, csakhogy itt vagy, te finom mákvirág, te utcarongya, te! Gyere csak ide anyádhoz, gyere! Hadd tépem ki minden szál hajadat! Úgy látszik, nem adtam elég munkát neked, hogy ráértél efféléken törni a fejedet! Nasze', majd lesz neked jó dolgod! Te világszégyene, te! Takarodsz be a konyhába mindjárt!

Ez kellett csak a lánynak, az anyai fogadtatás. Olyan bőgést csapott, mintha eszét vették volna. Levetette magát a földre, ott a sáros udvaron, mindenki szemeláttára, úgy jajveszékelt. Talán az egész falu összecsődült volna rá, ha a három Balla fel nem kapja hirtelen, s be nem viszi a házba, maguk után húzva az ajtót is, hogy ne láthasson be senki. De még így is kihallatszott a siránkozás messzire.

Délután volt ez, s estére már járt a hír szerte a faluban, hogy félholtra verték Balláék a lányt, s ejszen eszét is vesztette szegény. Mert, ugye, csak ordít s veri magát a földhöz.

Úgy is látszott, mintha valóban meghibbant volna benne valami. Csóválták az emberek a fejüket, sopánkodtak az asszonyok. Hát még másnap s harmadnap, mikor a lány még mindig nem nyerte vissza az eszét. Csak sírt naphosszat, verte magát a földhöz, tépte a haját s egyre azt kiabálta, hogy neki hites ura van, s eresszék vissza hozzá, mert megveri az Isten, amiért odahagyta.

Negyedik napon, hogy a házi állapot még mindig nem javult, tanácsot ült a Balla család, komával, sógorral és összes atyafiakkal együtt. A leány ott feküdt akkor is a konyha padlóján, hengeredett ide-oda, tépte a haját és sírt.

– Ezt valóságosan elhagyta az esze – vélte a sógor is, koma is.

– Alig eszik valamit a lelkem – szipogott Balláné –, elemészti magát!

Meghányták-vetették a dolgot, s abban egyeztek meg, hogy nincs mit várni, be kell vinni Újhelyre, az ispotályba, hadd kúrálják ki a doktorok a baját, mert ez éppen bolond, előírás szerint.

Valósággal megroskadt szegény Balla András a súlyos gond alatt. Még csak ez hiányzott. Ki hallott olyant, hogy szegény embernek bolond lánya legyen. No! Úrnak való dolog az, nem dolgos embernek. Felére fogyott a gondtól, bajusza lelógott az álláig, olyan volt a nézése, mint az akasztott ember rokonának. De sújtja a nyomoróság a szegény embert! Nem elég a szégyen, jön hozzá a baj is.

Elkészítette másnap a szekeret, szénából jó puha ülést rakott belé, maga is felvette az ünneplőt, nagyobbik fia is. Balláné ennivalót tett az átalvetőbe, begyesre öltözött, leányára is feladta, szegényre, a jobbik ruháját. Az tűrte szépen az öltöztetést, állott jámborul, csak csöndesen sírdogált közben, s érthetetlen szavakat mormogott. Hanem amikor meglátta szekeret, kitört belőle újra a bolondság. Nagyot sikkantott, szétborzolta a haját s tépni kezdte a ruhát magáról. Alig győzték hárman lefogni, szekérre tenni. Ott is egyre sikongatott, hogy eresszék vissza az urához, mert ha nem, érte jön az ördög s az viszi el. Összecsődült a fél falu népe, úgy nézték nagy sopánkodással, hogyan viszik Klárit a kórházba.

Öt napig tartották ott a doktorok a lányt, akkor hazaküldték. Ezer lejbe került a vizsgálat s a tartás. A leány csendesen viselte magát egész úton, csak elkezdte kiabálni, hogy eresszék őt vissza az urához, azzal lecsapta magát a földre s folytatta a bolondságot ott, ahol elhagyta.

Vakarta a fejét Balla András, vörösre sírta a két szemét Balláné. Már úgy látszik, ezen a lányon sem doktor, sem kórház nem tud segíteni. Talán Kolozsvárra kellene bevinni, ott drágábbak a doktorok, hátha okosabbak? Evégből el is ment másnap a kurátor tanácsot kérni Bors Károly tekintetes úrhoz. Mert az ilyen világlátott urak csak többet tudnak, mint az egyszerű ember.

Bors úr is csak csóválgatta a fejét. Tényleg Kolozsvárra kellene vinni, ha már ennyire van. Ha ott meg nem gyógyítják, akkor sehol sem.

Ekkor toppan közéjük Borsné tekintetes asszony. A konyhából jött, dübörögve, haragos kedvvel. Bors úr, mikor meglátta, csak behúzta a fejét a nyaka közé. Az asszonyság pedig csípőre tette két súlyos kezét, úgy kommandírozta:

– Mit? Azért a lányért? Kolozsvárra? Jaj, lelkem, lenne csak az én lányom, mert adnék én neki doktort meg kórházat, seprűnyéllel a fenekire! Mit, hogy bolond? Hát az én lányom mért nem bolond? Nasze', adnék is én neki bolondságot, hogy attól kódulna! Azt mondom én magának, András, ne költse a pénzét, hagyja a fenébe. Vegyen elő egy jó botot, s kenje meg vele tisztességesen a lányát, többet ér az minden patikánál! Nézze meg, hogy megjön az esze. Aki nem ért a fejivel, majd ért a fenekivel! Szegény ember gyermeke ne legyen bolond, hagyja a fenébe, azt mondom én magának, az csak nagy uraknak való!

Forgatta a fejében András bá' hazafelé menet a kétféle tanácsot. A kolozsvári doktorról szólót, meg a botosat. Úgy döntött a végén, hogy előbb mégis megpróbálja azt, amelyik nem kerül pénzbe. Ha az nem használ, még mindig jöhet a másik.

– Na, mondott valamit a tekintetes úr? – faggatta Balláné otthon.

– Mondani mondott…

– Orvosságos szert?

– Aztat is. Meglássuk mindjárt, hogy mit ér.

Odament a rőzsecsomóhoz, kiválasztott egy jó surgyévesszőt, baltával megfaragta illő hosszúságra, azzal bement vele a házba. Klári lány ott feküdt akkor is a földön. Balla András megállt előtte, kezében az orvossággal, s így kezdte megfontolt hangon:

– Klári, te! Idehallgass! Hogy eddig bolond voltál, az rendben van. De már most azt mondom neked, hogy kelj fel onnét és hozd vissza a régi eszedet, vagy gyógyulj meg, vagy tégy, amit akarsz, de nekem többet bolond ne legyél. Mert én istenbizony úgy elfinakollak, hogy attól megy el az eszed. Megértettél?

Mintha csak erre várt volna a leány. Olyan jajgatásba kezdett megint, hogy reszketett belé a ház. Még hempergett is hozzá, s a haját is tépte.

– Te léány – intette még egyszer Balla András a lányát –, másodszor mondom, jöjjön meg az eszed, mert én úgy megverlek, hogy olyant nem láttál.

A lány csak hempergett tovább és jajgatott.

– Klári, te! Harmadszor és utoljára mondom, ha nem hagyod abba, én széttöröm rajtad ezt a botot, ni!

Még jobban ordított erre a leány, de már az anyja is közbeszólt nagy haragosan.

– Hagyjon már békét annak a nyomorultnak, mit izgassa? Sze' itt töri ki a nyavalya mindjárt!

– Az meglehet – hagyta helyben András bá' súlyos nyugalommal, azzal felemelte a pálcát, s jót húzott vele a hempergőre.

Nagyot visított a lány, de nagyot az anyja is.

– Jaj, hát nem sül ki a két szeme, így verni a beteget! Teszi le azt a botot azonnal! Jaj, hogy a súly egye meg!

– Na, elhallgass – szakadt ki Balla Andrásból a béketűrés –, elhallgass, aszondom, és hordd el magad innét, mert te is kapsz egyet mindjárt! Ha a doktorok nem tudták kikúrálni ezt a lányodat, hát majd megpróbálom én!

Azzal megmarkolta a pálcát jól, két kézre, s elkezdte csépelni vele a bolondot. Balláné odafutott, így aztán ő is kapott egyet, mire ketten bőgtek tovább. De már a hatodik ütésnél megtörtént a csoda. Ilyeneket kezdett kiabálni a szerencsétlen beteg:

– Jaj apám, ne üssön! Jaj, jaj, az Istenért! Sohasem leszek többet bolond, jaj, csak ne üssön! Soha többet, apám! Jaj, apám! Hagyja abba, apám! Esküszöm az Istenre! Nem leszek bolond többet! Jaj, jaj!

Látta András bá, hogy használ az orvosság, s annál lelkiismeretesebben kezelte tovább a jajgató beteget, hadd legyen még több foganatja. Mikor aztán a pálcából már csak egy arasznyi darab maradt, akkor nagyot sóhajtott, s leengedte a kezét.

– Úgy, na. Most igyekezzél aztán helyre jönni. S ha nem lett volna elég az orvosság, holnap kaphatsz egy nagyobb porciót!

Bolond Balla Klárinak így tért meg az esze, világ csodájára.

Keleti Újság, 1939. 52. évf. 262. sz.

Máté Feri hazatér

Délután volt, Máté Feri, a Jóskáé a keszüi dombra fölért. Hosszú útja volt odáig és fáradságos. Bukaresttől a keszüi dombig nem kicsi az utazás, a megszolgált pénzre pedig ügyelni kellett, mert az nem arra való, hogy elvonatozza az ember, miként az urak teszik.

Abból kell felépíteni a házacskát, abból kell megvenni a tehenecskét, s ajándékot vásárolni Julinak, akivel még ezen az őszön meg kell eskesse a pap. Így

aztán, bár már első napon nyakába vette az utat, mikor híre jött, hogy Palatkára visszatér Magyarország, mégis keserves napok teltek bele, míg a keszüi dombra fölére, mely alatt immár az ő faluja deríti piros földeivel a völgyet. A hirtelen felkerekedéstől ugyan kéthavi fizetése oda maradt, mert a Coconnak éppen akkor nem akart pénze lenni, de ott egye a fene. Fontos, hogy idáig eljutott, s itt a lájblizsebben meggyűjtött negyvenezer lej, meg az általvetőben mindenféle gúnya, közte ajándék holmi Julinak is, meg édesanyának.

A nap már kissé oldalvást aranyozta a szántásokat, mikor Máté Feri, a Jóskáé megszusszant a keszüi dombon. Levetette az általvetőt, hadd pihenjen a válla keveset. Maga meg állott, s nézte az ismerős határt. Bizony, furcsa lesz ezentúl, ha úgy igaz, ahogy mondják. Hogy méta kerül erre a dombra, s Magyarország csak Palatkáig ér, Keszü Romániát nyögi ezután is. Furcsa lesz bizony ez az új méta itt – elmélkedett Máté Feri pihenés közben. Amióta ez a világ világgá lett, mindig jártak palatkai legények a keszüi táncba, s Palatkán sem volt tánc egy se keszüi legény nélkül. Már ezentúl… na de tán őket sem veri már sokáig az Isten.

Ahogy ott pihenkedett, egyszerre csak egy csapat katona került eléje, a másik oldalról. Erősen sokat látott már út közben belőlük, s így nem is csodálkozott ezen. Tele volt velük Keszü is, s a többi falu mind. Nyúzták és keserítették a népeket, bizony jó, hogy megmentette tőlük Palatkát az Isten.

Így elmélkedett Máté Feri, mikor hirtelen meglátta a katonák között Virgil őrmester urat, bizony ez ő, a keszüi őrmester. Ez se jön át többet Palatkára, magyarokat verni.

Odaértek őhozzá. Billentett egyet a kalapján, mert hát mégis úgy az illendőség, ha régi ismerőssel találkozik az ember. Az őrmester megállt a köszönésre, meg a katonák is.

– Te vagy az, Matei Francisc? Megjöttél Bukarestből?

– Meg én, őrmester úr! Ebben a minutumban!

Nézte az őrmester Máté Ferit, s billegette a fejét jobbra-balra.

– Hm, hm… eljöttél hát Matei Francisc Bukarestből? Nem volt több kereset, mi?

– Lett volna, hogyne lett volna… de hát…

– Vagy nem jó már a román pénz, Matei Francisc? Nem kell már a román pénz többet? Nem jó az?

Volt valami az őrmester hangjában, amitől Máté Feri lenyúlt az általvető után, nyakába emelte, rántott egyet rajta s igazítani kezdte magát az indulásra. De az őrmester eléje lépett.

– Magyarország kell neked, mi? Azért jöttél haza?

Dünnyögött Máté Feri valamit s menésbe kezdett, de Virgil őrmester elkapta a vállát.

– Stai! Megállj csak! Az ott lent Magyarország lett most, az igaz. Egy időre. Egy kicsi időre, azt ne feledd! De itt, ahol állunk, Románia van! Itt még én

parancsolok! Érted? Én, Pantea Virgil csendőrőrmester! S ha én azt mondom neked, hogy állj meg, akkor állj meg! Megértetted?! Kutya!

Ordított az őrmester, úgy éppen, ahogy szokása volt régen is, mikor a legényeket verte a táncban. Magyar táncban magyar legényeket. Ordított és fakó arca piros lett ettől, szája szélére pedig kiverődött a nyál. Lerántotta Feri válláról az általvetőt.

– Mi van ebben?

– Mi hogy legyen? – vágta ki elvörösödve s dacosan a legény. – Ruhák, s ami kell. Eressz mennem, mert sietek.

Az őrmester előrehajolt. Szögletes álla felfelé görbült, apró szemei összehúzódtak.

– Sietsz?

Az ökle meglendült s arcul vágta a legényt.

– Sietsz? Mi? Azt hiszed, már Magyarországon vagy?

Újra ütött, Máté Feri száját vér lepte el. Megtántorodott. Rekedt volt a hangja.

– Ne üssön, őrmester úr! Miért üt engem?

Az őrmester még belérúgott egyszer, aztán az átalvetőt odalökte a katonáknak.

– Ná. Vegyétek a hátatokra.

Újra a legényhez fordult. Megmarkolta mellén a ruhát. Keze megérezte a lájblizsebbe tömött pénzt.

– Mi van itt? Mi ez?

– Pénz.

– Úgy! Pénz? Román pénz, mi? Románok pénze?

Belenyúlt a zsebbe és kitépte onnan a bukszát. Máté Feri keze is ott volt, ijedten kapott a nehezen szerzett pénz után, de az őrmester mellbe vágta.

– Tedd el a kezedet, mert lelőlek! Itt lőlek le mindjárt! Kutya! Kell nektek a románok pénze, mi? De Románia nem kell? Magyarország kell?

Arcul ütötte újra a legényt. Aztán még egyszer. Még sokszor. És ordított.

Máté Feri nem esett el, csak szédült. Szédült és érezte, hogy elönti száját a vér, s hogy vér ömlik az orrából is. Érezte csak, de nem gondolt reá. Csak a pénzre gondolt s az általvetőre, s hogy ütik, s hogy a kés a csizmaszárban van…

– Adja vissza a pénzemet, őrmester úr! Adja vissza, Istene ne legyen…

Hörgött a hangja, véren keresztül hörgött. Előrelépett egyet, s keze a csizmaszáránál.

Pantea Virgil csendőrőrmester az oldalához kapott, ahol bőrtokban a pisztolyát tudta. De már akkor Máté Feri kezében volt a kés, s a mozdulat megakadt a toknál. Megrándult az őrmester teste, arca szederjes lett, aztán eldőlt oldalra, mintha rongyból lett volna.

Katonák ugrottak oda. Kiabálás, fegyverzár kattanása.

Mint jéghideg villámfény hasított keresztül Máté Feri szédült agyán az ösztön: öntudatlan erő feszítette meg az izmait, kapta fel a karjait s dobta hatalmas ugrásokkal lefelé a dombon. Lövéseket hallott, néha elsüvöltött valami a füle körül, vállát éles ütés érte, de nem törődött azzal. Rohant, ugrott, iramodott, vadul és ösztönösen, mint vadállat a hajtásban. Csak egyetlen gondolat égette izzó kék lángnyelvvel az agyát: menekülni! Élni!

Lent, a legelő alján, öles szakadék védő mélységében, fáradtan összeesett.

Hogy meddig hevert ott, nem is tudta. Zavaros gondolatok hínárja lepte le az agyát, az őrmestert látta, ahogy összehúzott szemmel előrehajol és üt, kitépi a bukszát a zsebéből, a féltett pénzt, a negyvenezret… a házat, a tehenet, az esküvőt… Látta, ahogy elkékül az arca, valami félbemaradt mozdulatba merevedik a keze… aztán eldűl…mitől?…Mitől is?… Megszúrtam?…

Harangozásra riadt. Mélységesen, szépen szólt a harang, ott mindjárt a réten túl, a faluban. Otthon vagyok!… – villant beléje a gondolat, és mindjárt utána a másik: de nincs a pénz, kétévi kereset… és gúnya is csak ez. Harangoztak. S hirtelen megdobbant erősen a szíve. Honvédeknek harangoznak! Most veszen át bennünket Magyarország!

Felugrott a földről. A mozdulattól éles fájdalom hasított a vállába. Odanyúlt. Nyirkosságot érzett a ruhán. Megnézte a kezét. Véres volt.

– Meglőttek… azt a keservit…

Nyögve, káromkodva lefejtette magáról az ujjast meg a lájblit. Az inget óvatosan vette le, fájt, mert oda volt már tapadva a sebhez. Megmosta a vállát hideg patakvízzel. Csak megtépte a golyó a húst, egye meg a fene. Beköti a katonadoktor.

Az inget nem vette fel, mert véres volt nagyon. Csak éppen a lájblit meg az ujjast, mert csórén mégsem érkezhet haza az ember. Nézte a véres inget, hogy mit tegyen vele.

– Egyebem sincs – döntötte el a kérdést, s csomóba gyűrve hóna alá vette.

Aztán megindult a falu felé. A harang egyre szólt még, ahogy átvágott a réten. Julira gondolt, s az édesanyjára, s a házra, meg a tehénre, ami ott maradt.

A rét végén megállt, és vissza-visszanézett a távol kopaszodó dombra.

– Essen beléd a…

Akkor hallgatott el éppen a harang. Helyette édes, hetyke és bíztató trombitaszó harsant. Felkapta a fejét.

– Itt van Magyarország!

Az arca kipirosodott. Nagy léptekkel indult a trombitaszó felé. Csak a kertek alatt, mikor a ligethez ért, mely mögött már a falu házai fehérlettek, torpant meg hirtelen.

– Nagy ünnep ez! – csillant az eszébe. – Ilyen még nem is vót! Nem lehet, csak úgy né, beállítani!

Arra gondolt, hogy legalább egy kis zászló kellene. Ünnepélyes zászló, piros-fehér-zöld, magyarok zászlója. Bizony, azzal kellene hazatérni. Ennyi baj után.

Gondolkozott. Aztán elővette az inget, kiterítette. Van rajta piros is, amit a vére festett. Nem szégyen az, nem piszok az. Vér, az ő vére.

Lehasított belőle egy véres darabot, aztán egy fehéret is hozzá. Utolsó ing ez, keresetből való. Megérdemli, hogy magyar zászló legyen belőle ezen a napon. Még csak egy kis zöld kellene hozzá…

Szeme megakadt a liget cserjéin. Zöld cserfagallyakon táncolt a hanyatló nap fénye, s úgy izzott rajtuk éppen, mintha alvadt vérrel öntözte volna őket az elmúló idő.

Már ott is volt, már tépte szapora kézzel. Fűzte egymásba a cserfalombot, mint gyermekek szokták, ha koszorút csinálnak. Aztán ott feküdtek egymás mellett: a véres rongy, a fehér rongy, abból az utolsó ingből valók, s a cserfalomb. Kökénytövissel gyorsan összetűzte őket, és készen volt a zászló. Ha nem is szép, ha rongyos is kicsit, de zászló mégis és magyar. Jó az éppen, szegénylegénynek, aki így tér haza.

S Máté Feri, a Jóskáé nagyot kurjantott, markába kapta furcsa lobogóját, s úgy lépett be a falu útján, komolyan és mosolyogva mégis, mintha templomba menne. S a válla már nem is fájt éppen semmit.

Keleti Újság, 1940. 53. évf. 295. sz.

Kívül a métán

Telkes István gazda úgy állt a kapuban, mintha máris ő lett volna Magyar-Almáson a bíró. Mert, hogy ő lesz, az egészen bizonyos, az egész falu őt akarja. Dán Ilia, az eddigi bíró, már nem is bíró többé, csak árnyéka a hivatalnak. Ideszalad hozzá, ha valamit tenni kell, úgy meg van ijedve. Olyan biztos az, mint a halál, hogy ő lesz a bíró. Csak éppen érkezzenek meg a honvédek Magyar-Almásra.

Díszkapu s fogadtatás dolgát máris vele beszélte meg a tiszteletes úr. Még Hárnyik úr is, az állami tanító, tőle kérdezte meg tegnap este:

– Mit gondolsz, domnu István, menjek én el? Vagy maradjak itten? Megvernek engem a magyarok, ha itt maradok?

– Dehogy verik, tanító úr – mondotta ő akkor a megijedt embernek –, dehogyis verik. Ne menjen most sehova, nehéz ilyen időben az utazás. Majd ráér elmenni azután is, ha akar. Aki jó ember volt, mint a tanító úr, az ne féljen semmitől. Tőlünk, magyaroktól pedig legkevésbé. Nem vagyunk mink erdei állatok.

Így mondotta volt tegnap a tanító úrnak, s az hálásan pislogott reá apró, ijedt szemeivel. Mert bizony nagy gond lenne ilyenkor útra kelni, mikor minden út tele van katonával, s civil szekérnek helyet sem adnak.

A román papnak is ezt mondotta:

– Tisztelendő úr meg éppen üljön veszteg. Román papra szükség lesz ezután is, mert senki sem veri el a románokat innét.

Jól mondta, s ahogy ott a kapuban állva visszagondolt ezekre, szelíd megelégedést érzett, mert emberséges szavak voltak, amiket mondott. Emberséges és magyarhoz illő szavak, s főleg őhozzá éppen, Telkes Istvánhoz, aki első gazda Magyar-Almáson, s holnap már bíró. Mert holnap már honvédek szállnak be ebbe a faluba, s vége lesz a nyomorúságnak.

Ahogy ott állt, éppen csak egy gondolat felhőzte be a homlokát. Hogy a méta, úgy mondják, itten fog menni a falu alatt. S a földek egy része marad Romániának. A tiszteletes úr ugyan azt mondta, hogy nem olyan nagy baj, mert igazolvánnyal át lehet majd járni mindig. De azért mégiscsak baj lesz az, passzussal járni ki a tagba, szántani is, vetni is, aratni is. S ha valaki ott túl elbitangolja a termést, még szólni sincs kinek. Tolhatták volna azt a métát még egy kilométerrel odébb, nem lett volna attól semmi baja Romániának.

Elhessegette magától a felhős gondolatokat. Készülni kell a beszédre, mert ma mentek bé Kolozsra, mondta a rádió a tiszteletes úréknál, s Kolozs ide éppen csak egy ugrás. Reggelre itt lesznek.

Beszédet kell mondani, s a tiszteletes úr után éppen ő kell mondja azt, mint aki attól a naptól bíró. Nagy dolog ez. Még a tarkója is kivörösödött ettől a gondolattól Telkes István gazdának. Beszédet mondani a díszkapu előtt a honvédek parancsnokának! Vajon miféle rangban lesz a parancsnok? Ezredes? Vagy éppen generális? Honnan fogja ő azt megtudni, hogy minek tisztelje azt a nagy urat, akihez szólani fog?

Míg ő a kapuban tűnődött ezeken, az asszony azalatt a házat tisztította. A meszelés már tegnap készen volt, s a pajtára is új ajtó meg ablak. Mert hát mégsem állhat úgy egy gazda udvara Magyarországon, mint ahogyan Romániában állhatott. Az udvar frissen felseperve, s a tornácon készen a két zászló, ami majd a kaput díszíti.

Seprűvel szorgoskodott az asszony, de nem nagyon sietve, csak úgy éppen, komolyan, ahogy bíróhoz illik, kinek az ura parancsnokokkal beszél a holnapi napon. A délutáni napfény langyos őszi meleggel nyalta végig az udvart, s a három gyermek csöndesen veszekedett a farakás mellett, hogy melyikük szedi le elsőnek a falu tábláját, amelyiken Magyar-Almás neve úgy áll még, hogy „Alimis”. Mert le kell tépni, így mondotta apjuk, s nem teheti azt más, csak ők, mert ők a bíró fiai.

S abba a csendes és szelíd ünnepi hangulatba tolakodott be egy csapat lovas katona, kik az országút felől ereszkedtek alá, s ott álltak meg éppen Telkes István kapuja előtt.

– Miféle falu ez? – kérdezte románul a tiszt a kapunak támaszkodó István gazdától.

– Magyar-Almás – mondotta az komolyan, s jó szívvel hozzátette, hogy eligazodhasson rajta a másik is –, Alimis, így mondják románul.

– Á, Alimis, Alimis! – örvendezett a tiszt ennek a névnek. – Akkor nagyon jól van! Hol lakik a bíró?

– A mostani még odébb lakik a másik utcában – mutatta Telkes István jó szívvel az irányt –, a zsidó boltjától jobbra, ahol a koperátiva van. Csak menjenek egyenesen, mert megtalálják.

A katonák tovamentek. István gazda támasztotta tovább a kaput, s gondolkozott a szavakon, amiket holnap mondani kell. De alig telt egy kis idő, a bíró jött lefele sietve az utcán. Az a Dán Ilia. Fürgén jött, és az arca valamitől erősen piros.

– Katonákat kell tegyek hozzád, Stéfán! – kiáltotta már messziről, s egészen más hangon, mint ahogy az utolsó napokban beszélt. – Egy őrmestert és négy katonát. Készíts nekik helyet, s a lovaknak is…!

– Éjszakára? – kérdezte kicsit bosszúsan István gazda, s magában azt hánytorgatta, hogy nécsak, milyen a román. Meglát néhány magafajtája katonát, s mindjárt hangosabb lesz tőle. Ezelőtt egy fél nappal még domnu Istvánt mondott, s most már csak úgy, Stéfán…

Dán Ilia megállt előtte. Kis görbe ember volt, de mintha meghízott volna valamitől, úgy terpeszkedett. Egyetlen kerek vigyorgás volt az arca, ahogy odaverte a szót.

– Nemcsak éjszakára, Stéfán, néhány napra. Talán néhány hétre is. A falu Románia marad.

Mintha jeges vízzel öntötték volna nyakon, úgy hökkent fel Telkes István a kapu mellől.

– Mit mondasz?

– Én bizony azt – vágta ki hetykén a másik –, a falu Románia marad, úgy mutatta a tiszt úr a térképen. Csak a határból esik át egy része a magyaroknak!

– Nem lehet az!… – döbbent meg Istvánban a rémület.

De a bíró már csak úgy rendelkezett vissza, elmenőben:

– Készíts hát helyet szaporán, mert mindjárt itt lesznek! Egy őrmester, négy katona, öt ló!

Állott Telkes István a kapuban, de a világ forgott körülötte, s nehéz volt fölötte a derűs égbolt is, úgy nyomta a vállát. Lehet ez? Igaz ez? Hát a métát nem úgy húzták mégsem, ahogy szó volt róla? Jaj, édesegyisten… szédült, s az arca nehéz volt és hideg, mint a februári öreg hómező.

Aztán megfordult. A tornácon sápadtan és ijedten állt az asszony, minden szót hallott.

Súlyos léptekkel végigment az udvaron, s levette kalapját a tornác fájáról.

– Megyek a tiszteletes úrhoz – mondotta sötéten –, megnézem, mi van. Ha jönnek a katonák, adj helyet nekik.

– Jaj, Istenem… – suttogta az asszony, s a kezét összetette, mintha imádkoznék.

Úgy ment végig Telkes István a falu utcáján, akár a megrendült éjszaka. Nem lehet az – forgott szűk körben az agyára láncolt gondolat –, nem lehet az.

Csődület volt a piacon. Románok gyűltek össze a katonák körül. Legények kurjantoztak s pálinkát hozattak maguknak a zsidótól. Régi haragosa, Mitru, odakiáltott neki, mikor mellette elment.

– Itt megy a domnu primár! Magyarok primárja! Kiáltsatok fiúk, hogy éljen!

S a pálinkázó legények felordítottak:

– Éljen Nagy-Románia! Kifelé a magyarokkal!

Elsötétült benne a harag, de ment tovább s nem nézett a kiabálókra. A paplak előtt már álldogáltak gondtelten néhányan magyarok, s esett fővel suttogták a hírt. A tiszteletes úr bent ült a szobában az asztal mellett. Sápadt volt az arca és öreg. S a tiszteletes asszony veresre sírt szemekkel.

Úgy dobbant közéjük, mint az eleven keserűség.

– Igaz, amit ezek mondanak, tiszteletes úr?

– Nem tudom, István. Nem hihetem. Indítottam Kolozsra egy legényt, hogy tudjon meg biztosat. Tőlük maguktól. Nem hihetem, István, nem hihetem…

Aztán ültek szótlanul az asztal mellett ketten. A falnál még álltak nagy némaságban néhányan, várakozók. S a kicsi tiszteletes asszony az ablak melletti székben, apróra görbülve, akár az ijedtség.

– Kolozson bent vannak már…

– Ezóta igen…

– Ott igen…

Vártak. Csak a falióra ketyegett egyhangúan. Megtehetik ezt velünk, tiszteletes úr?

– Nem hihetem, nem hihetem…

S az idő mászott, mint nagy fekete hernyó, keresztül a szobán.

– Jöhetne az a legény.

– Kell már neki három óra keresztül a hegyen, amíg biztosat megtud.

A nap már átdűlt a kolozsi hágón, elhidegült a fény, s az ablakon kívül a mezők szürke szomorúságba burkolóztak. Néha behallatszott az udvarról a katonalovak nyerítése. Katonacsizmák döngtek s hangos román beszéd.

– Hozzám is tettek katonát.

– Nem ilyeneket vártunk, István.

– Nem, a szentségit.

A szürkület kint sötétségbe fulladt. Lámpát gyújtottak. Az óra ketyegett. A falun végig kutyák ugatták az idegenszagot. Nyúlott az idő, s szürke iszapjában taposta mindenki töprengő gondolatait, körbe, mindig csak körbe, mint hajtányba fogott rozzant, vén gebe, ki fekete darálón rémületet őröl.

Aztán egyszerre bedűlt az ajtó, s friss hegyi szaggal vele a legény. Felugráltak. Dobbantak a lábak. Tüdő, szív feszült a felzúduló vértől.

– Na, mi a? Beszéltél velük?

A legény az asztalig jött. Ott megállt, kalapját levette s megtörülte verejtékes homlokát.

– Beszéltem.

Komoran, súlyosan esett ez az egy szó a felajzott szobába. Hallgattak rá mind, valamennyien. A feltoluló kérdéseket félelem nyomta le. A legény folytatta:

– Beszéltem. Láttam a határt a mappán. Egy százados úr mutogatta.

– Jönnek? – remegte a papné gyönge hangja, mintha apró fehér madár verdesett volna szárnyaival a sötétség szorítása alatt.

– Csak a ménesi dombig.

Csend volt. Nagyon nagy csend. A fejek lefelé fordultak. Valaki felnyögött.

– Hát csak odáig?

A tiszteletes asszony csendesen felsírt az ablaknál. A pap lehajtott arcára árnyékot vetett a lámpa, fekete árnyékot. S a reves padlódeszkára nehéz könnycseppek hullottak.

Telkes István mozdult meg legelőször.

– Hát én akkor megyek, tiszteletes úr – mondotta rekedten. – Áldja meg az Isten.

Topogva ment az ajtó felé, megkereste rajta a kilincset, kinyitotta. Az ajtócsikorgásra megmozdultak a többiek is, morogtak valami köszönést, de senki sem felelt rá. A tiszteletes úr még ott állt az asztal mellett lehajtott fejjel, s az arca árnyékban. Háttal fordulva a kicsi tiszteletes asszony, s keskeny vállait hangtalan sírás rázta.

A condrás falusi emberek csendesen kiléptek az éjszakába. Nem szóltak egymáshoz, csak lent az utcán húzta valamelyik szemére a kalapot.

– Megfeledkezett mirólunk az Úristen, úgy látszik.

– Az meg – toldotta valaki.

Szótlanul mentek még egy darabig, aztán lassanként széjjelereszkedtek, ahogy ki-ki vette az irányt hazafelé. Telkes István gazda egyedül maradt. Ködös, nyers éjszaka volt a falu felett, s benne is olyan. Ködös, nyers, fekete éjszaka. A zsidónál részeg legények énekeltek, s egy katona akkor bukott ki éppen az ajtón. Ittasan tántorgott a fekete utcán, s belebőgött a megszeppent házak közé:

– Éljen Nagy-Románia! Éljen!

Lapultak némán a házak, s a nyers őszi ködben aggodalmat izzadtak a nádfedelek.

Mikor Telkes István hazaért, akkor kezdett emelkedni éppen a keleti dombgerincen sárga arcával a telehold. Olyan volt, mint egy nagy véres tojás, amin az éjszaka fekete tyúkja keserű gondok közt kotol.

Csikorgott a kapu, s a láncos kutya elnyihogta magát. Az asz-szony ott fent kinyitotta az ajtót. Sárga lámpafény hanyatlott félájultan a holdtól ezüstös udvarra.

– Maga az, István?

– Én.

Nem a ház felé ment. Egyenesen a színbe. A két ökör szőre világított a homályban.

– Ide kötötted őket?

– A pajtában nem fértek el a lovak.

Nem szólt többet. Elfordította a szekér rúdját, ekét emelt rá, majd a boronát. Kihúzta a zsák búzát a hombár mögül, s rátette azt is.

Az asszony lejött a tornácról. Nem kérdezett semmit, csak állt elakadt szívvel s nézte az urát.

– Gyere, segíts.

Járomba fogták az ökröket. Az ember a kapuhoz ment és kinyitotta.

Hova megyen, István?

– Elvetem a búzát.

– Vasárnap?

– Hát aztán! Úgysem ügyel bennünket az Isten.

Keserűen bukott ki belőle a szó. Az asszony sóhajtott halkan. Feje lekókadt, mint virág, akit fagy ért.

– Nem eszik valamit?

Az ember csak odamordult az ökrök mellől:

– Küldd ki reggel a gyerekkel.

Odaszólt az ökröknek. Háromszor is rájuk kellett szóljon, amíg megindultak. A szekér sírva belenyikorgott az alvó csendbe.

– Hol vannak a katonák?

– Az őrmester a belső szobában. Többi itt fönt, a szénán.

Az ember lépett néhányat a szekér után, aztán megállt.

– A zászlókat, Anna vidd a padlásra még mostan.

Az asszony némán bólintott. Kötényét szeméhez emelte. A szekér zökkent a kapu hídján, aztán kifordult simán az utcára. A tanító éppen akkor haladt hazafelé. A román papéktól jött, s a lágy, szitáló holdfényben vidáman fütyörészett.

– Hova-hova, Stefán?

– Vetni, tanító úr.

– Éjszaka?

– Dolgozni kell, tanító úr, ha élni akarunk.

Hallgatva mentek egymás mellett, a szekér lassan csikorgott utánuk.

– Rosszulesik neked, ugye, hogy nem lesz itt Magyarország? – kérdezte hirtelen a tanító.

Telkes István felnézett a holdra és nagyot sóhajtott.

– Hát, tanító úr, ha az Úristen teszen velünk valamit, nem kérdi, hogy jólesik-e nekünk, vagy nem. Csak teszi, ahogy akarja. S mi igazodunk hozzá.

Hallgatva mentek egy darabig, aztán az iskolánál betért a tanító.

– Ne búsulj, Stefán, nem lesz neked ezután se rosszabb. Nem bántjuk mi azt, aki dolgozik és hallgat.

Telkes István újra felnézett a holdra, szemére húzta a kalapot, mélyen.

– Jóéccakát, tanító úr.

– Neked is, Stefán.

Ment Telkes István gazda a szekér előtt tovább, szembe a holddal. Olyan volt a hold, mint egy nagy tüzes kerék, mely addig gurult csak, s métát emelve a falu fölé hirtelen megállt.

Ahogy ment, háta mögött óriásira nőtt az árnyék, átesett a két ökrön, át a falu utcáján, s emberen túli távolságba nyúlt.

Keleti Újság, 1941. 54. évf. 84. sz.

Öreg Jóska

Olyan erdei ember volt. Akinek háza az erdő szélén van, úgy egy kicsit szinte bent a fák között s abból él, hogy ott lakik. Mert vagy őrzi a fát, vagy lopja azt. Az erdő vadjai pedig olyanok, mintha az övéi lennének.

Az ilyen embernek korán megnő a bajusza, megnő hosszúra, lecsüng s hamarosan színét is veszti. Az ilyen ember még jól bírja magát, de azért már olyan, mintha időtlenül öreg lenne: az arca megráncosodik, vállai meghajlanak s ezzel szemben a két szeme egyre élesebb lesz, egyre messzebb és tisztábban látó.

Hát ilyen ember volt öreg Jóska.

Amit itt róla el akarok mondani, az még azokban az időkben történt, amikor a románok próbáltak Erdély fölött uralkodni. Bolond idők voltak, csupa veszedelem mg furcsaság váltakozott bennük.

Öreg Jóska vadőr volt hajdan a földvári uradalomnál. Aztán, hogy az uradalmat szétszedték volt, beállt erdőpásztornak a községhez. Olyan falusi ezermesterféle volt az öreg, mint minden erdő szélén lakó ember. Értette vadak és vágatások dolgát, disznóölést, szánkófaragást, kemencerakást, sőt bábáskodni is tudott a tehenek mellett, ha sor került reá. Ha valamelyik gazdának nem kérődzött az ökre, Jóska bá' után szalajtottak, ha valakibe beleütött a rosszféle hidegrázás, akkor is Jóska bá' kúrálta pálinkába főtt bolhával, meg egyebekkel. Nagyobb tekintélye is volt ilyen dolgokban, mint akármelyik orvosnak. Ha ő egyszer azt mondta egy betegre, hogy meghalsz, fiam, ez a te bajod: akkor csinálhatott az orvos, amit akart, mert meghalt és kész.

Hajlott hátú vénember volt már, mikor ezek a dolgok történtek, amiket el akarok mondani róla. Mondom, abban az időben, mikor az adószedők beültek a főispáni székekbe, hogy tovább szedjék az adót.

Földvárra is új urak kerültek. Ezek azzal kezdték uraságuk megerősítését, hogy elszedték öreg Jóskától a fényes csövű, kotyogós, ócska fegyvert. Három csendőr is jött föl egyszerre miatta a kis erdőszéli házhoz. Akkor már fiatal Jóska is ott lakott a feleségivel, meg a két gyermekkel, s a fekete zsúpfedelű öreg viskó szinte szétszakasztotta vályogfalait az örömtől, hogy ennyi szép életnek adhat menedéket.

Jött a három csendőr, bedörömbölt a házba s a vezetőjük, valami Vurvulescu nevezetű, bibircses képű őrmester ezzel köszönt rájuk:

– Vén tolvaj, hol a puska?

Már a megszólításban benne volt mindaz, amit az új rendtől várni lehetett. Öreg Jóskának éppen az járt az eszében, hogy mit kellene felelni erre, mikor Nanyó megszólalt érdes vénasszony hangján a kemence mellől:

– Add oda nekik, hogy vigyék a nyavalyába. Sze' tán ők se akarnak örökké itt maradni!

Pedig úgy látszik arra készültek, mert amikor vállukra vették az ócska szerszámot, azt mondta az a bizonyos Vurvulescu:

– Aztán, ha vissza akarod kapni, szerezz rá engedélyt, öreg!

Öreg Jóska igyekezett is megfogadni a tanácsot. Mert alig dübörögtek el a csendőrök, egyszerre olyan üres lett a ház, de olyan borzasztóan üres, mintha még a lelket is elhordták volna belőle. Pedig csak a puska hiányzott a szegről. Igaz, hogy harmincegynéhány éve ott fityegett, és az egész életnek valami szép és izgalmas értelmet adott, mely hosszú esti lesekből és óvatos erdei járkálásokból állott, s kellemes emlékek hosszú sora fűződött hozzá. Azok megtöltötték a szegényes kis erdei házat és otthonná emelték.

Lézengett egy keveset ide-oda, de nem lelte a helyét. A déli kenyérnek keserű volt az íze. A balta éle nem fogta a fát. A pipa is rosszul égett.

Délután nyakába kerítette a subát, fejébe nyomta a süveget és elindult a falu felé. Havazásra hajló téli délután volt, az erdők mozdulatlanul álltak kereken és barnán, az ösvény keményre taposott hava puhán feküdt a lépések elé, s a ciheres szélén néhány őz álmos szemekkel nézett ki a mezőkre. Szemközt a szőlőhegy karói között nyulak gubbasztottak s a venyigéket rágták. De valami kietlenség lappangott azon a napon az erdő fái közt, a hó fehérsége idegenül és nagyon hidegen terült szét a dombokon, s a szőlőhegy karói úgy meredeztek, mint ezer, meg ezer csendőrszurony.

A községháza idegen feliratú ajtói előtt nehány percig tétován álldogált. Aztán benyitott oda, ahol az állt, hogy „Notar". A jegyző, egy veres képű, pufók fiatalember, valamelyik szomszéd faluból való pópának a fia, összeráncolt homlokkal hallgatta végig Jóska bá' panaszát a puska végett. Aztán előkotort valami könyvet s rendre felsorolta azokat az írásokat, amik szükségesek volnának, hogy fegyverengedély lehessen belőlük. Borzalmas sokan voltak ezek, valami tizenkilenc darab.

– Hát ez nem szegény embernek való mesterség akkor, jegyző úr, instálom – hajtotta le fejét öreg Jóska.

Nagyot sóhajtott. A jegyző megsajnálta; nem volt gonosz ember alapjában véve.

Ne is fárassza magát velük, öreg – mondta jóakarattal –, úgysem adják meg az engedélyt a prefektúrán, csak költségbe verné magát az írásokkal.

– Osztán mért nem adnák meg? – horkant fel az öreg.

– Ejnye, de nehezen érti… Hát, mert nem adják meg, na!

Öreg Jóska úgy ment haza azon az estén, hogy sem a szőlőhegy bokrait, sem az erdőket nem látta meg, csak éppen az ösvényt a lábai alatt. Talán először életében történt, hogy nem kereste szemével a falu fölött egerésző rókát, s nem nézett a nyulak után sem, melyek ott bukdácsoltak sorjában az erdőszélén, mint valami kis bolyhos szürke gombolyagok a lehulló estében. Úgy ment haza, mintha az emberi élet valamelyik nagy keserűségével találkozott volna a faluban, a bánattal, a magányossággal, vagy talán éppen a halállal.

Nehány napig nem lelte helyét a házban. Kint az erdőn sem. Valami hiányzott a válláról, hiányzott a kezéből, hiányzott odabent a szegről. Csak úgy lézenkedett nehány napig, mint az eleven keserűség.

Pedig gyönyörű szép téli idő kerekedett. Térdig érő hó hullott egy éjjel, aztán csikorgó nagy faggyal fölállott a havazás, s úgy ragyogott a nap, mintha eszét vették volna.

Egyszer aztán fogta magát az öreg, nyakába akasztotta a tarisnyát, vállára vette a subát s kifordult az ajtón. Nem szólott senkihez egy szót se, csak elment. Három nap múlva kerekedett haza. De az arca derűs volt, mintha megfiatalodott volna, s a suba alatt valami kemény dolgot hordozott.

– Tán nem érte valami szerencse apámot? – kérdezte a fia, mikor meglátta béjönni a házba.

– Engem? – kérdezte hunyorogva Jóska bá' s a szeme körül ezer ravasz ráncocska szökdösött –, engem-e, azt kérded?

Betette gondosan az ajtót, aztán látta, hogy csak ők vannak bent, a fia meg a menye, meg az öregasszony a kemence mellett.

– Engem? Hát idenézzetek!

Azzal kiemelt a suba alól egy hosszú, görbevégű vasdarabot. Egyszerű vízvezetékcsőnek látszott, aminek a végét hirtelen lekonyították. Nézték a többiek a lyukas végű vasat, de az egészen értelmetlen holminak látszott.

– S ez mire lenne jó? – kérdezte a fiatal Jóska.

– Mire? Hogy mire? Hát azt meglátod te mindjárt. Gyersze csak velem.

Még kihúzott az ágyból egy lepedőt, aztán vette a szerszámot a hóna alá s intett a fiának.

Kimentek a házból s fölfele a szőlőknek. Az öreg elöl, a fia mögötte. Esteledés kezdődött éppen, az éjszaka árnyéka már előre ráterült kéken a hóra, s bent a szőlő bokrai folttá kezdtek olvadni.

Nem beszéltek semmit, csak mentek. Nagy volt a hó, nehéz a járás. Szájukból dőlt a pára, mikor a hegy derekán szusszanni megálltak.

A szőlőpázmák között kitaposott nyúlcsapások átlózták az oldalt, szép rendes ösvények, amiket szorgalmas nyulak tapostak maguknak, hogy könnyebben járhassanak le a falu kertjeibe. Egy ilyen nyúlösvénynél állott meg az öreg. Az ösvény fentről jött, s két sor karó között haladt lefelé nyílegyenesen.

Itt sem szólott semmit öreg Jóska, csak takarítani kezdte a havat nagy szorgalommal. Fiatal Jóska is nekiállt segíteni, de fúrta az oldalát a kíváncsiság.

Mikor jó fekvésnyi helyen már csak a fagyott föld látszott, akkor az öreg szép komótosan lehasalt s maga mellé intette a fiát. Aztán elővette a lepedőt, és magukra terítette. Olyanok lettek egyszeribe, mint két szürke szőlőcsutak, csak a fejük látszódott elő a fehér lepedőből. Mikor ez is megvolt, akkor elkezdődött a munka.

Legelőször is elővette a csövet. Rendes vízvezetékcső volt ez, egyik vége egyenes és nyitott, a másik vége hirtelen legörbítve. Nem látszott azon semmi különös, csak éppen egy apró kis lyukacska a legörbítés előtt alig arasznyira. Akkora csak, mint egy gombostű feje. S onnan a görbítésig ki volt töltve a cső valami nehézzel, talán vasdarabbal.

Elővette a csövet és megtörülgette. Aztán a tarisnyából kis papíros csomagokat szedett elő, zöld és barna csomagocskákat. Az egyikből puskaport töltött a markába, majd bele a csőbe. Utána jó vastag csepüt, s egy hosszú magyarófa pálcával ledöngölte. Egy másik papírcsomagból durva szemű sörét került elő, abból is töltött jócskán a csőbe. Majd megint csepü.

– Nem veti széjjel? – kérdezte fiatal Jóska.

– Ezt? – az öreg úgy nézett rá, mintha nem is a fia lenne. – Laji kovácsnak már kerítettem vele egy nyulat tegnap.

Kényelmesen elnyújtózkodott a hóban. Az újmódi fegyvert maga elé fektette, hogy hosszában álljon a szőlősorra, ahol a nyúlnak majd érkeznie kell. Aztán dohányt kotort, pipára tömött. Mikor már jól ontotta a füstöt, vékony hegyes drótot szedett elő valahonnan s azzal piszkálgatta a tüzet.

Feküdtek a lepedő alatt s hallgattak. A szürkület ránehezedett a szőlőhegyre. Csend volt, csak lent a faluban ugatott egy kutya.

Itt-ott nyulak mozogtak, lassan bukdácsolva járták az ösvényeket. Bokrok tövénél megültek, rágtak.

Végre fent, a szőlősor végiben is megjelent egy nyúl. Jött lassú baktatással egyenesen az ösvényen lefelé. Öreg Jóska még a fejét is behúzta a hóba, csak a pipáját szívta szaporán.

Mikor a nyúl már alig húsz lépésnyire volt, s éppen egyiránt a csővel, hirtelen kivette a Jóska bá' a pipából a drótot, s tüzes végivel belebökött a kicsike lyukba.

Láng szökött ki abban a percben a szerszámból s akkorát szólott, mint egy fiaágyú. Még hátra is vetette az öreget fektiből, s úgy ellepte az egész szőlőt a füst, hogy nehány pillanatig nem láttak tőle semmit. De aztán mire felálltak, meglátták a nyulat. Ott feküdt az ösvényen, és nem is mozdult. Döglött volt az, annak rendje és módja szerint.

– Ládd-e? – vágott a szemével öreg Jóska fiatal Jóskának. Hát erre jó ez a szerszám.

Attól kezdve helyrebillent az öregben a lelki egyensúly. Járta megint az erdőket, késő este vetődött haza s olykor előhalászott a tarisnyából egy-egy nyulat, vagy egy rókabőrt. Nem is volt az egész Mezőségen más vadász ezen a télen, csak ő. Az urak fegyvertelenül ültek szobáikban s várták az időt, teljen, s ami rosszat hozott, elhordja magával. Az új uraknak pedig még újság volt a hivatal, az íróasztal, a parkettes szoba, s nem volt vágyódásuk természetjáró pihenésre. Igaz, hogy nem is volt mit kipihenjenek egyelőre.

Öreg Jóska járhatott szabadon az újféle puskával, amerre akart.

Hanem a baj azért ott lóg mindig a levegőben, az ember feje fölött. Öreg Jóskára csendőrök képében szakadt le megint.

Éppen jött hazafelé késő esti időben, a szőlők alatt. Subája alatt egyfelől a róka, másfelől a szerszám. S egy kanyarodónál csak ott jöttek szembe a csendőrök.

Kitérni már nem lehetett, hát ment feléjük ártatlanul, tovább. A csendőrök megálltak.

– Hova mégy öreg?

– Haza.

– Mit viszel?

– Semmit. Nyomorúságot.

– Hadd lám.

S Vurvulescu őrmester benyúlt a suba alá. Először kivette a rókát. Azután a csövet.

– Hát ez meg mi? – kérdezte arra.

– Cső.

– Azt látom, – mondotta Vurvulescu, és az orrához emelte –, szaga van.

– A rókának is van ott, ahol lyukas – adta ki magából a bosszúságot öreg Jóska.

A csendőrök elvitték magukkal az öreget, csövestől, rókástól. Három nap múlva került csak haza. De puska nélkül, róka nélkül. Arca csupa véraláfutás. A kedve pedig keserű, mint a romlott vackor.

Egy álló héten át nem lehetett szavát se venni. Csak ült mogorván a tűzhely előtt, s még a pipa sem ízlett. Aztán egyszerre megint nyakába vette a tarisnyát meg a subát s elment.

Két nap múlva érkezett haza. Tele volt a tarsinyája kerek pléhdobozokkal s valami büdös szürke kővel.

– Hát a' micsoda megint? – kérdezte fiatal Jóska.

– Azt sem tudod? Karbidnak mondják.

Hanem a kedve nem javult meg. Csak mordult a hangja, mint a harapós kutyának. Keserű ráncok húzódtak végig az arcán, meg a homlokán. Csak a szemében villogott valami. Kint a pajtában tett-vett, matarászott sokáig.

S másnap, mikor a csendőrök a szőlő alatt megint aláereszkedtek, egyszerre hallják fent a hegyen:

– Buff!

Lövés. Nosza, neki a hegynek. Szuszogott Vurvulescu, szuszogott a másik kettő, hogy csakúgy csorgott róluk a víz. Alig értek föl, csak hallják megint az aljban:

– Buff!

Nocsak utána. Futottak a nagy hóban, elestek, megint fölkeltek, futottak, ahogy az erejükből tellett. Szétoszlottak lent a gyümölcsfák közt, úgy keresték a lövöldözőt.

Alig kerestek egy keveset, megint durrant fent a tetőn.

– Buff!

– Hogy az ördög, ennek fele se tréfa – káromkodott Vurvulescu őrmester, s vette a hegyet megint a lába alá. Kidagadt a képe az egyenruhából, fújt, izzadt, beesett egy-egy árokba, újra kimászott, irgalmatlanul magas volt az a hegy. Végre mégis fölértek. Szétoszoltak, keresték a lövöldözőt. Sehol.

S egyszerre csak elkezdtek szólni a láthatatlan puskák.

Lent:

– Buff!

Fent:

– Buff!

Oldalt:

– Buff!

Mellettük a bokorban:

– Buff!

S itt is, ott is, mindenütt:

– Buff! Buff! Buff!

És sehol eleven lélek.

Összerebbent a három csendőr, mint a verebek.

Az ördög! – suttogta halkan az egyik.

A nyekurát! – dideregte a másik.

De lila lett Vurvulescu őrmester képe is, mint a túlérett szilva. Aztán egyszerre közvetlenül mögöttük a bokorban csak: buff! Mintha bomba robbant volna, még a zúzmara is a nyakukba szakadt.

Ez aztán elég volt az ördöngösségből.

– Tulváj! – rikoltotta el magát az egyik legény, s iramodott ész nélkül le a hegyről, ahogy csak a lába vitte. Utána a másik. S mit tehetett Vurvulescu úr egyedül? Gyorsan keresztet vetett, ahogy tiszta lélekhez illik, ha rejtelmes hatalmakkal kerül szembe, s azzal rohant ő is lefelé a másik kettő után. Tele van ördöggel a hegy.

A fél falu összeszaladt erre a csendőrfutásra. Ahány román, mind az ördögöt beszélte. Ahány vénasszony, mind tudott valami babonát. S követelték, hogy menjen ki a pópa füstölővel a szőlőhegyre, de most azonnal, s pusztítsa el onnan az ördögöket, mert megeszik a falut.

Csóválta a fejét a pópa s azt mondta: nincs ördög. Csóválta a jegyző is a fejét s legyintett: bolondok az emberek. De szőlőbe azért nem ment ki egyik sem

Hetekig elkerültek még az utat is, mely alatta vezet.

– Mégis elvisz benneteket az ördög – dünnyögte a bajusza alatt, ha hír jött a faluból, hogy mi mindent találnak ki a románok a tisztátalan ellen.

S igaza is volt. Csakhogy éppen huszonegy esztendő kellett még az ördögnek ehhez a művelethez. S bizony, csak félmunkát végzett.

Erdélyi Hírmondók, Marosvásárhely, 1942.

Udvarház a Mezőségen

Ideje, hogy beszéljek róla. Hisz annyi mindenről esik ma szó, ami új és annyi mindenről, ami régi, de rossz volt és csúnya. Ideje, hogy szóljak valamit a házról, mely régi bár, de a világ, amit képvisel, jó volt és szép és már pusztulóban. Nem azért mondom ezt, mert ott töltöttem gyermekéveimet abban a házban, azokat az éveket, melyekről általában azt szokták mondani, hogy pillangószárnyúak. Az én gyermekéveim s valamennyiünkéi, akik ma a harmincötöt tapossuk, nem voltak kimondottan pillangókhoz hasonlatosak. Ha már feltétlen szükséges, hogy valami állatféléhez mérjük őket, akkor inkább gilisztára, dögbogárra, vagy legjobb esetben sündisznóra kellene gondoljunk.

A ház, amelyikről szó van, ott áll a Mezőség közepén, egy dombon. Nyíltan, messzire látható, templomszerűen fehér falakkal. Ma is ott áll, s aki a Hódos-tó mellett kanyargó országúton a Mezőség belseje felé igyekszik, messziről meglátha tja. Zöld fenyvestől övezve áll a domb tetején, egyszerűen, minden hivalkodás nélkül, de szigorúan figyelve az utat s rajta az idegen érkezőket. Aki meglátja, annak azonnal tudnia kell, hogy falu is van ott, bár a faluból még semmi sem látszik. De olyan a ház tekintete, mint a figyelő pásztoré, kinek nyája veszedelem elől rejtőzve legel.

A ház mögött látszanak a Mezőség szelíd hullámai mélyen-mélyen benyomulva a láthatárba, s aki idegen így a tó mellett jőve nézi ezt a képet, megérzi azonnal, hogy az a sok összefonódó domb egyetlen nagy család.

Eltéphetetlen és elválaszthatatlan testvéri közösség, egy test, egy lélek. S elhinni alig tudja, hogy a ház mögötti völgyhajlaton immár harmadik éve sorompó áll s országhatár húzódik. Fájdalmasan és érthetetlenül s először, mióta fennáll a világ.

Ahol a ház áll, ott nyolcszáz éve él már a családunk.

A ház ma már öreg, kopott s gyakorta rosszkedvű is. Öregségének, kopottságának s gyakori rosszkedvének a történetét akarom elmondani s egyúttal valamennyiünk történetét, kik körülötte élünk.

Nagyapám építette volt a régi alapzatra fiatal korában. Dédapámnak csak egy zsellérháza maradt a negyvennyolcas dúlások után, s abban húzódott meg családostól, védeni a földet s újra kezdeni az életet, mint már annyiszor tették őseink Erdélyben. Az újra izmosodó birtokot oda gyűjtötte dédapám a zsellérház köré, s azt a kicsike házat megtartotta nagyapám tovább: mint konyhaépület szolgál ma is a nagy ház mellett. Egyben emlékeztető mindnyájunk számára.

Olyannak építette a házat nagyapám, amilyennek illett Erdélyben házat építeni. Erősnek, tágasnak és egyszerűnek. Erősnek, vastag falúnak, hogy bírja az időt, ami többször viharos, mint derűs, nekünk magyaroknak. Tágasnak, hogy bármekkora legyen a család, szeretet s béke között elférhessen benne. És egyszerűnek, mert az élet is egyszerű s nem hivalkodásra való. Így lett a ház olyan komoly templomos falú. Csupán az emeletig felkúszó Izabella-szőlő díszítette s az ablakok zöld zsalui. Az Izabella-szőlő kövér fürtöket termett, s a zöld zsaluk hűséggel őrizték a csöndet és a békességet.

Nagyapám felépítette a házat, hogy falai védelmet nyújtsanak a családnak s példát mutassanak messzire. A ház kopár dombra épült, vízmosásos legelőoldal tetejébe, vigyázva, gonddal, hogy használható földet el ne vegyen a mindennél fontosabb kenyér elől. Környékét, melynek pusztaságát mindössze néhány öreg kőrisfa tarkította, nagyanyám szerető keze tette otthonná, kertté. Nagyapám szorgalmas ember módjára épített jövendőt a családnak, de nagyanyám tündér volt mellette. Varázsolt. Fákat és bokrokat ültetett, teleültette velük az irdatlan kopár legelőt, s míg keze az apró csemetékkel babrált, szeme már látta felnőve a fákat. Tisztásokat hagyott közöttük, sűrűségeket tömörített s közben messzire gondolt, őszi és tavaszi színekre, virágokra, illatokra és unokákra, kik majd játszani fognak a kertben.

Szinte látom magam előtt fiatalon nagyanyámat. Ahogy ottan állt, a kopár dombra épült nagy ház előtt, hosszú szomorú őszi délutánokon, nézte a sárga vízmosásokat, a színtelenre taposott gyepet, s kereken a Mezőség magányos dombjai szemébe ásítottak. És akkor behunyta szemét, s kezével megsimogatta egy frissen ültetett nyírfa ujjnyi kis vesszőjét, s már látta megnőve nagyra, látta fehér törzsét a fenyők zöld hátteréből kivilágítani s látta könnyű tavaszi fátyollombját borzolódni a fenyőszagú szélben. Úgy elgondolta, hogy sok-sok idő múlva újra ősz lesz, s a nyírfák csodálatosan aranysárgára gyúlnak, s valamelyik fenyőn majd

vadszőlő kúszik izzó vörösen, s talán akad egy unoka, akinek a lelke megrezzen ettől, szépet érez és megbékél a világgal.

Költő volt nagyanyám, aki kopár vízmosások s szomorú dombok között megálmodta a kertet, olyannak, amilyennek mi láttuk később, gondtalan unokák. Költő volt nagyanyám és varázsló tündér volt, aki egész életén át csak ültetett és nyesett, öntözött, gondozott, álmodó szemmel a távolba nézett, míg a fák lassan nőttek, álmodó szeme nyomán cserjék sűrűsödtek, tisztások alakultak, megteltek madárral, virággal, illattal és színekkel, és lassan túlnőtték, túlélték nagyanyámat, szegényt.

Költő nagyanyám, ha a halálra gondolt, így mondotta mindig: égessetek el, s amikor szél van, szórjátok szét hamvamat a kertre. Hogy jusson belőlem minden fának, minden bokornak, minden virágnak. Ne legyen sírom, mely mellett később idegenek közömbösen elmennek. Ne legyen jel utánam semmi, csak a kert.

Halála után nem égethettük el nagyanyámat, s hamvát nem szórhattuk szét szélben a kertre. Most ez a világ nem költőknek s tündéreknek készült. Eltemettük kedves fenyői közé. De sírja nincs, mely mellett közömbösen mehetnének el késő idegenek. Értéktelen jel, kicsinyes emberi nyom nem maradt utána. Csak a kert van meg, ott bent a Mezőség kopár és szomorú dombjai között, s aki arra téved, meglátja messziről: költő és tündér lábnyoma. Itt él nagyanyám tovább, s néha, nehéz gondok között ösvényeit járjuk, olyan éppen, mintha rég elszállt gyermekmesék jó tündérének suhogó uszálya egy pillanatra lágyan megérintené a szívünket.

Hatesztendős voltam, amikor a háború elkezdődött, melyet világháborúnak tiszteltünk akkor. Apám katonaruhába öltözött, s fényes karddal, pengő sarkantyúval, zsinóros huszármentében elhagyott bennünket, s ezt tették az apák mind, abban az időben. Hangos énekszó verte föl a falut, furcsa szédült láz kavargott a levegőben, s innen is, onnan is megrakott hintók s szekerek jöttek. Mint szertelegelt juhok vihar idejében, úgy gyűlt össze a család a nagy ház födele alá. Apám leánytestvérei jöttek meg gyermekeikkel, s a ház mind befogadta őket. Csodálatos ház volt. Minél többen szorongtunk benne, annál tágasabb lett, melegebb, szebb és barátságosabb.

Minden szoba telve volt velünk. Az ebédlőben nem volt elég szék, s visszhangzottak kacagásunktól a falak. Fent az istállóknál pedig folyt rendületlenül tovább a munka, cséplőgép búgott, ökröket cságattak, aszalt gyümölcs szaga töltötte be a kertet. Naponta kocsi állott meg az Izabellás veranda előtt, szomszédok jöttek látogatóba. Messzire nyúló völgyekből hozták őket az utak, ezek a szeszélyes, kanyargó, néha nagyon sáros, néha nagyon poros jó öreg utak, melyek úgy kötöttek össze szomszédainkkal, mint eltéphetetlennek látszó acélsodronyok. (Ki akkor lépett ki az életünkből, vajon elhitte volna, hogy jön idő, midőn csonkán és megtépve csüngenek bele ezek az utak a semmibe, vérzenek és

fájnak a történelem metszőkésének nyomán, s aztán begyepesednek és elhalnak, mint levágott emberi kéz halott idegei…)

Vasárnaponként emberek gyűltek a ház udvarára. Akinek fejsze szalad a lábába, kés a kezébe, akinek adóval, ügyvéddel, hivatalnokkal gyűlt meg a baja, mind oda jött a házhoz, s orvosság, tanács, segítség kijárt mindenkinek, akár magyar volt, akár román, akár nagygazda, akár szegény napszámos ember. Míg otthon volt apám, ő ment ki ilyenkor az emberek közé, a nagyapám is ott állt és hosszasan beszélgetett velük.

– A világon mindég az igazság győz s a ravaszság elpusztul – mondogatta sokszor, nagyon sokszor. Az emberek pedig bólogattak.

Hiába mondogatta, mégsem az igazság győzött. Ravaszoké lett a világ, s nagyapám szegény megtört ettől a csalódástól és megöregedett. Ocsmány, vér- és dögszagú vihar jött s elsöpörte a rendet. Lármás idegen katonák, piszkos, durva csőcselék-hivatalnokok adták egymás kezébe házunk kilincsét. Békességünket megdúlták. Igazságunkat megcsúfolták s a föld kereken megindult s omlani kezdett, kiomlani a magyar csizmák alól. Minden inogni kezdett, emberek, törvények, társadalmi igazságok süllyedtek és emelkedtek a szennyesen áradó felfordulásban, bizonytalanná lett élet és világ.

Csak a ház állott rendületlenül. Állott és meg se moccant. Vastag falai befelé védték a családot, kifelé hirdették tovább, messzire látszó fehérséggel az időtálló rend és tisztesség törvényét, amit nagyapám építgetett volt a téglái közé. Piszkos világ örvénylett körülöttünk, jöttment zsarolók világa, s ez a világ halálra ítélt bennünket és a házat.

Megfogyva bár, de vasárnaponként mégis jöttek az emberek apámhoz, hozták bajaikat és nyomorúságaikat, s láttam szemüket, ahogy a házra néztek: bizalom tükröződött benne. Minden hónapban volt egy vasárnap, amikor átjött a hegyen gyalogszerrel a tiszteletes úr, s az ebédlőszobába összegyűlt magyaroknak Istenről és igazságról beszélt. Hányszor volt úgy, hogy kívül a falakon idegen fegyver acsarkodott, ármánykodás szövődött, pusztulás kísértett, s bent zengett a zsoltár, hogy Te benned bíztunk eleitől fogva.

A Mezőség bujkáló magyar élete pedig áramlott lassan az utakon, ezeken a kátyús, szertelenül csatangoló, völgyek odvába furakodó és domboldalakra mászó utakon, áramlott egyik háztól a másikig, egyik falutól a másikig. Zötyögő szekereken, billegő kordékon jöttek-mentek a szomszédok, s idegen szuronyok között lassú, és szívós élni akarással tengette magát a hit és a bizodalom, egyik dombon épült fehér falú háztól a másikig, egyik paplaktól a másikig tartotta a lelket a dideregve megbúvó falvakban.

Huszonkét esztendeig tartott ez így. Huszonkét esztendeig egy egész ország, valamennyi piszkos körmű hivatalnokával, demagógiájával és cselvetésével ez ellen a ház ellen dolgozott, melyben éltünk. Lenyírták mellőle a földeket, melyek kenyeret adtak. Dúlták, zsarolták. Izgatták ellene a népet, akadtak Cenk-vérű

magyarok, akik vállalták az alattomos munkát: éket verni a ház és a falu közé. S mindezt azért tették, mert féltek tőle. Féltek, kimondhatatlanul. Konok falaitól, messzire látszó fehérségétől, s féltek az igazságtól, mely némán, de elpusztíthatatlanul ragyogott a homlokzatán és messzire világított a Hódos-tó fölött, mint egy láthatatlan címer.

Sokszor-sokszor elmondta nagyapám vasárnap délelőttönként ott a ház előtt az embereknek: győz az igazság s elpusztul a ravasz. Ő már, szegény, nem érte meg. Addigra felnőttünk mi is, gyermekek, s életet keresni szerteszóródtunk a világban. De mint egy láthatatlan súlyos kapocs összefogott azon túl is a ház. Ahogy valamikor zajos vidámságunkat egybefogta, úgy tartott össze gyász és veszedelem idején is immár négy nemzedéket, s tartotta körülöttünk a nagyobb családot is, azokat, kik ott éltek a környéken, magyarok.

Szomorú és nehéz napok végtelen sorában megkoptak a falai, vakolata itt-ott lehullott, illene tatarozni már. A felszabadulás mámoros perceiben úgy hittük, sor kerülhet erre.

Ám az élet nehéz, s a halálítéletet, amit egy ellenséges világ sok évvel ezelőtt kimondott a házra, úgy látszik, most készül végrehajtani a múltakért bűnöst kereső közvélemény. A falu félcipős, kéretlen prókátorai, kik haszontalan áltiszteletből kastélynak nevezik, tudatlanul néznek reá és ellenségesen, és húzzák már fölötte a lélekharangot. Azt mondják, elmúlt időket képvisel a ház.

Lehet. Lehet, hogy igazuk van. S elmúlt időket képvisel az, ki hitet, ellenállást, békét és az összefogó szeretet igazságát hirdeti.

Mégis szólanom kellett róla. Mert maholnap végképpen eltelik fölötte az idő, s emléke sem marad talán.

Ma három nemzedéknek ad födelet a ház, ott a Hódos-tó végiben. Kopottan áll és szomorúan, érzi az igazságtalan szemek bírálatát, valahányszor idegen megy el az úton, ki kastélynak címezi elvakult gyűlöletében. Lassan öregszik is már, csöndes és szótalan. Mert elnéz a dombok háta fölött, s látja a sorompót, s látja az utakat, melyek a Mezőség minden zugából feléje vezetnek évszázadok óta, s most eltépve csüngenek és vérzenek és fájnak, és régi gondokkal vívódó magyarok szekerének nyomát benövi lassan a fű s a feledés.

Az Ország, 1943. április 24. 2. sz.
Budapest, később Szombathely

Zsoltár és trombitaszó

Ültem a kertben és hallgattam a tavaszi csöndet. Vasárnap volt. Pihentek az ekék és boronák, a falu útján lassú mozgású emberek jártak. Valami ünnepies békesség lebegett a dolgok fölött. Szinte tapintani lehetett, szagát érezni, mint régen, iskolás koromban, mikor a vasárnapoknak levendula- és ódon templomszaguk volt.

A vasárnapi nyugalom, a jól végzett heti munka nyugalma érzett a csöndben, mely a falu fölött s a kert fölött azon a délelőttön szétterpeszkedve lebegett, mint valami nagy, láthatatlan, tiszta felhő. Az ilyen tavaszi csönd a legcsodálatosabb valami. Egységes és tömör, mint maga a természet ébredő és követelő rendje. De ugyanakkor valósággal mozaikszerű: ezer, meg ezer apró hangból és színből tevődik, mozdulatból és mozdulatlanságból, az ember el se hinné, mennyi minden van együtt egy ilyen tavaszi csöndben.

A délelőtti napfényben fürdő kert élénkzöld hallgatásán mint apró kis kék selyemszalagok lebegtek csokorra kötve a rigók könnyű füttyei. A fülemüle szava széles tarka szivárványt húzott keresztül ezen a csöndön, s a vadgalambok búgásai mint apró lila tollak díszítették, akárcsak bokrok tövét az ibolyák. Valahol bégetett egy bárány s egy kakas kukorékolt, s ez a két hang is könnyű volt, úszott és lebegett a békesség fölött.

Ilyen volt az a csönd, amelyikben ültem a kerti padon, vasárnap. Istentisztelet ideje volt. Házunkba már begyűltek a falu magyarjai, topogva helyezkedtek el az ebédlőszobában. A hegyen át megérkezett gyalogszerrel a tiszteletes úr is, mint hosszú esztendők óta mindig.

A rigófütty cifrázta kerti csöndben ültem mozdulatlanul. Lentről, a falu alatti rétről, ahol a leventék gyakorlatoztak, szaggatott trombitaszó szaladt föl vidám lábakon, s úgy nyílott ki a vasárnapi falu fölött, mint valami játékos színű piros virág. Szinte táncoltak a hangok a kert fái közt, hetykén, legényesen. Aztán egyszerre csak meghallottam a zsoltárt, ahogy házunk nyitott ablakán kihullt s szétomlott a tavaszi napsütésben.

„Te benned bíztunk eleitől fogva…”

Szempillantás alatt összekeveredett a két hang a csönd nagy kék burája alatt, a zsoltár hangja, meg a trombitaszó. Különös keveredés volt, szinte zavartan hallgattam, s egyszerre régi képek árnyéka vetődött az emlékezetemre.

Igen, abban a pillanatban történt, mikor a zsoltár és a trombita hangjai összekeveredtek a fülemben. A hangok egyszerre mélységet nyitottak valahol, és ebből a mélységből tisztán és világosan kibomlott a múltak képe és a múltakon keresztül szivárványosan átívelt az életünk is.

Zsoltár és trombitaszó. Ez a két hang kísérte életünket végig, ameddig csak emlékezetem látott, s azon túl is, ahogy tudásom a múltakat ismerte. Mindig csak ez a kettő: zsoltár és trombitaszó. Néha csak az egyik, néha csak a másik, s olykor, nagyszerű, vagy borzongató pillanatokban, együtt a kettő.

Ahogy ott a kerti padon ültem a két hang között s a nagy tavaszi csöndben: láttam magunkat, régi gyermekeket, ugyanabban a kertben, egy régi napon. A falun huszárok mentek át, pompás lovakon, szólott a trombitájuk, s mi, gyerekek nagyra tárt szemekkel csodáltuk őket. Csillogó kardját kötötte apám is, pengett sarkantyúja a lépcső kövén, s a nagyszobában kis csoport magyar – vénasszonyok, vénemberek – lehajtott fejjel keresték az Istent, aki egyedül tudhatta a jövendőt. Nagyapám és

nagyanyám is ott ültek közöttük könnyes szemmel, s míg mi a huszárokat csodáltuk: ők Isten figyelmébe ajánlották apám harcos útját, aki indult a hazát védeni. Reszketve és öregesen, tört hangokkal döcögött a zsoltár odabent, s kint elnyelte hangját a nóta és a trombitaszó, mint ahogy a fegyverek józanító hideg csillogását is elfödte a sok-sok tavaszi virág.

Dehogyis figyeltünk mi a zsoltárra akkor. A huszárokra meresztettük szemünket, apámban gyönyörködtünk, aki olyan volt közöttük, mint a meséből kilépő királyfi, ahogy indul a hétfejű sárkány ellen virág és trombitaszó között.

A mese elment, sokáig híre sem volt. Aztán hirtelen nagyon csúnya, ismeretlen mesévé változott, soha olyant nem hallottam addig. Nem a királyfiak győztek, hanem a sárkányok.

A nagyszobában megint szólott a zsoltár. Úgy látom ott magunkat, mintha ma lett volna. Tél volt, ködös, didergető, embertelen és félelmetes tél. Ültünk a székeken, most már nagyon sokan. Most már alig fértünk. Most már mi is ott ültünk s azok is, akik akkor velünk együtt fegyvert és virágot csodáltak, énekeltek, és irigykedő szemmel mesét álmodtak a huszárlovak lábai elé. Mind ottan voltunk, falubeli magyarok, azon a napon. Pedig még csak vasárnap sem volt az a nap.

És szólott a zsoltár. De úgy szólott, hogy mindenki sírt bele, „Perelj, Uram, perlőimmel…” – zokogták kétségbeesett vívódással a szavak, és kint a falu útján akkor is katonák meneteltek, s a zárt ablakokat megremegtette olykor a trombitaszó. Csakhogy ez a trombitaszó nyers volt és idegen, s a katonák, akik a szavára vég nélkül jöttek: lomposak, idegenek és gorombák voltak, letépték falunkról a békét, a nyugalmat, a rendet, és betaposták a téli út hideg sarába.

Attól kezdve csak a zsoltár maradt nekünk, a trombitaszó másoknak jutott. Nekünk nem zengett, csak kiabált, durván és hetykén, barbár kegyetlenséggel. Hanem a zsoltárt nem lehetett elpusztítani. Ott a kerti padon ülve tisztán és világosan láttam, olyan tisztán, mint még sohasem, a zsoltárt, ahogy mint egy nagy láthatatlan kötél, összefűzött bennünket eltéphetetlenül. És rikoltozhatott a trombitaszó és kurjantozhattak idegen énekek, a zsoltár megnőtt és felülemelkedett három falun és embereken, és akkora nagy hatalmasság volt, hogy ma is emlékszem, amikor ezt énekeltem: „Erős várunk nekünk az Isten és fegyverünk ellenség ellen…” – valóban úgy éreztem, mintha fegyver volna a kezemben. A zsoltár már nem is magunknak szólott akkor, nem is az Istennek talán. Magyarul szólott és mindazoknak, akik ellenségeink voltak abban az időben. Azokban a komisz, vad esztendőkben, melynek emlékezetétől még ott, a vasárnapi békességtől csöndes kertben is összeszorultak a fogaim s a kezem ököllé merevedett anélkül, hogy észrevettem volna.

Ültem, s nehéz esztendők fekete szekerei dörömböltek át a lelkemen. Ad-e az élet valaha is kárpótlást azokért az esztendőkért? Amiket akkor elvesztettem, fiatalságban, szabadságban, abban, hogy a fejemet fölemelni sem bírtam, ad-e

valamit az élet azért a sok csúnya látásért, amit a szemem akkor magába szívott, azért a sok undorért és förtelemért, ami a lelkemet akkor békétlenné mázolta?

A csönd hallgatott a kert fái közt. Hallgatott a falu is, nem tudott felelni.

Abban a percben a bokrok közül előpattant vidám kacagással a fiam. Odahívtam magamhoz. Megfogtam a kezét, s egy darabig nem szólottam semmit. A gyermek megérzett valamit abból, ami a lelkemben volt. Mintha hűvös lehelet érte volna, arcáról lehervadt a kacagás. Egészen komolyan állott mellettem.

– Hallod? – kérdeztem hirtelen.

A rigódallal cifrázott csenden keresztül újra és egészen tisztán hallatszott a házból kiömlő zsoltár szava, s ugyanabban a pillanatban lent a leventék trombitája felelt rá.

– Melyiket szereted jobban?

A gyermek figyelte az összefonódott hangokat. Aztán csillanó szemmel, hirtelen felelt.

– A trombitát!

– S miért a trombitát? – faggattam tovább.

A gyermek elakadt, gondolkodott. Kis arca nagyon komoly volt abban a percben, szinte idegen.

– Mert – mondotta lassan –, a trombita olyan, hogy mindig menni kell, és előre nézni, ha hallja az ember… és ez szép, menni, és előre nézni, mint a katonák.

Abban a pillanatban világosan és tisztán megéreztem, hogy a gyermek eltalálta a helyes szavakat. Igen, a trombita olyan, hogy előre viszi azt, akihez szól. Előre, jó sorsba, vagy rossz sorsba, de mindig előre és mindig fölemelt fejjel, büszkén, hetykén, kicsit dacosan és nagyon sok lelkesedéssel. És ez a szép benne éppen. Menni tanítja az embert, sárkányölő királyfi-kedvvel, valami lelkes, szép örömmel, ami maga az élet értelme.

És egyszerre tisztán láttam a trombitaszót, és tisztán láttam a zsoltárt és a magunk életét a kettő között. A trombitaszót, amelyik előre visz és a zsoltárt, amelyik helyben áll. Szelíd erővel, de rettenetesen nagy erővel áll helyben a zsoltár, s aki beléje kapaszkodik, azt semmiféle vihar kimozdítani nem képes onnan.

S egyszerre megértettem azt is, hogy miért volt minden úgy, ahogyan volt. Mert csak a trombitaszóra ügyeltünk azon a régi-régi gyermekkori napon, mi és apáink is. Csak néhány reszkető szájú öreg menekült a zsoltárhoz akkor, akik már közel állottak az elmúláshoz és az Istenhez, s így megérezték a jövendő kénköves szagát, amit előlünk eltakart a csillogó lelkesedés. Először csak a trombitaszó volt, ami betöltötte világunkat… azután csak a zsoltár maradt. Semmi egyéb.

Egyszerre azt is megértettem, hogy miért szép az, ha egyszerre hallja az ember mind a kettőt. Mert mind a kettő kell ahhoz, hogy nemzet és ember nemzethez és emberhez méltó életet tudjon élni ezen a világon. Előre menni és megmaradni a zsoltár szavával: ez az ember és a nemzet legnagyobb törvénye.

S egyszerre, ott, a kerti padon, három év után megértettem magát a fölszabadulást is; a zsoltár mellett csak nép voltunk. A trombitaszó által lettünk nemzetté megint. Ahogy erre gondoltam, tisztán és világosan láttam magunkat azon az emlékezetes augusztusi napon, dübörgő szívvel és föllobogózott lélekkel a nagyszobában állani, és könnytől csillogó szemekkel énekelni a zsoltárt, amely így hangzott akkor: „Isten, áldd meg a magyart…" – és kint idegen trombitaszó mellett, mint vert hadsereg menetelt el falunkból huszonkét esztendő kínja és szenvedése, és a fülünkben halkan fölriadt a régi huszártrombita.

Igen, és hirtelen azt is megértettem, hogy ez a története az egésznek.

Állottunk mozdulatlanul, a zsoltár szavaiba kapaszkodva, hosszú, nyomott esztendőkön át. Míg év évre szállt el a fejünk fölött. Szelíden és gyöngevédtelenül, de a szelíd védtelenség emberfeletti erejével álltunk a helyünkön, míg az idegen trombitaszó jött, belerikoltott zsoltárainkba, és aztán elvonult megint. Mi pedig álltunk a zsoltár árnyéka alatt… és magyarok maradtunk.

Ennyi volt az egész.

Ma pedig folytatjuk a nemzetek útját, régi trombitaszóval a fülünkben, ahol apáink abbahagyták.

Az Ország, 1943. július 10.

Tilinkó Feri szolgálatba lép

Azzal kezdődött a dolog, hogy egész Romániát hozzánk csatolták.

– Ki a fene hitte volna – vakarta a fejét Tilinkó Feri, mikor a harctérről hazatérve megtudta a furcsa változást –, sze' igyekeztünk odakint, igyekeztünk, de ennyire tán mégsem kellett volna. Nehéz soruk lesz velünk ezeknek a szegény rományoknak.

Mint nagy ezüst vitézségi éremmel kitüntetett öreg szakaszvezető, sajnálkozva mustrálta végig azt a néhány román katonát, aki rendetlen sorokban átcsoszogott a falun.

– Ni, te – szánta meg őket a felesége előtt, ahogy a kapuban álltak s nézték az újdonsült honfoglalókat –, ni, te, még bakancsuk sincsen a nyomorultaknak. Egyik bocskorban, másik mezítláb. Annak ott még sapka sem jutott, csak szalmakalap…

– Azért ne sírjatok, no – vigasztalta az asszonyokat, akik bizony veresedő szemekkel ünnepelték ezt a díszes bevonulást –, nem a tik bajotok, hanem az övék. Miben fognak szaladni, ha bakancsuk sem lesz?

Hanem erre azok is gondoltak, úgy látszik, mert a csendőrök, akik néhány nap múlva birtokba vették a falut, már vadonatúj bakancsokban csikorogtak. Még fehérek voltak azok a bakancsok, akár a nyersbőr.

– A lábuk ugyan császári és királyi – állapította meg Tilinkó Feri otthon, mikor a csendőr-csudálásból hazatért –, de a hangjuk erősen paraszti azért.

Hát az is volt. Olyanok voltak azok az új csendőrök, szinte döftek. Belekötöttek mindenkibe, aki útjukba került. Néhány legényt, akik korcsmából hazatérőben katonanótákat énekeltek, mindjárt első éjszakán véresre vertek. Igaz, hogy egy csendőr belehalt ebbe a rendcsinálásba, egy másikat meg kórházba kellett vinni. De elhurcoltak egy tucat legényt is a faluból.

A béke valóban nem látszott meg a falun, azonban egyéb változások történtek. Összeszedte holmiját a jegyző úr, a postamester úr, szekérre raktak mindent, s elmentek családostul. Ezt csinálta a főszolgabíró úr is.

– Tán nem vesztették el eszüket az urak? – döbbent meg Tilinkó Feri szakaszvezető, de aztán kissé megnyugodott, mert látta, hogy sem a tiszteletes úr, sem Mikecs Dénes főhadnagy úr a domb tetejéről nem mozdultak sehova. A tiszteletes úr behúzódott a paplakba, a főhadnagy úr pedig öreg kúriájába, s úgy szemlélték a változó világot.

Mert az változott. A főszolgabíró úr elment s ott hagyta harminc hold földjét is, amit Bánó Imrétől vásárolt néhány évvel ezelőtt.

– S mi lesz a földdel, főszolgabíró úr, alázatosan kérdem? – vallatta Tilinkó Feri a főszolgabírót, mikor már éppen ült föl ő is a szekérbe, a bútorok közé.

– Majd megőrzi az Isten – sóhajtozott a derék uraság.

– Hát azt én nem tudom – vallotta be Tilinkó Feri –, de félek, az Istennek mostanában egyéb dolgai lesznek.

Hamarosan kiderült aztán, hogy Tilinkó Ferinek igaza volt. A földek dolgát ebben az új országban nem Isten igazgatta, hanem az agronom, aki egyszer csak ott termett a faluban, mint valami prikulics. Olyan is volt éppen, kicsiny és fekete, meg szőrös. Nagy feje volt és vékony lábszára és olyan éles a hangja, akár a gyöngytyúké.

Új jegyző költözött az irodába is, s Tilinkó Feri így látta, vele együtt eljött az idő, amikor őrjáratba kell indulnia, hogy megtudja az ellenség szándékát. Vette a sapkáját egy szép hideg téli délelőttön, s mert egyéb fegyvere nem volt: jót húzott a házi szilvaléből, s kifordult a kapun az iroda felé.

Az irodaajtón udvariasan kopogtatott előbb.

– Intre – szólt belül egy hang.

Hát ez mi a csuda? – tűnődött Tilinkó Feri és újra kopogott.

– Intre moj! Bejöheted! – kiabálta valaki.

Erre aztán benyitott. Jó meleg volt az irodában, s dohányfüst is elég, meg pálinkaszag. A padló tele volt mocsokkal, az asztalon meg fonott korsó, s poharak hozzá. S két ember.

Az egyiket megismerte mindjárt, mert szőrös volt és fekete. Tudta, hogy ez csak az agromán ember lehet. Köszönt is neki mindjárt.

– Jónapot kívánok az agromán úrnak!

– Bune zua – felelt az röviden.

A másik ott a székben elmeresztette szemeit, aztán egyszeribe fölugrott, még a sarkait is összeütötte.

– Szakaszvezető úr!

S két karját is széttárta csodálkozásában.

– Mit keres itten, szakaszvezető úr?

Tilinkó Feri megcsóválta a fejét.

– Én csinálok, amit csinálok, mert én idevalósi vagyok. De te mit keresel itt, frász essen a bőrödbe, sze' te valahol a havasokban voltál? Meg aztán ilyen ruhában, hallod-e, tekergője?…

Mert bizony bő, úriféle ruha volt azon az emberen.

Muntyán zavartan köhécselt az asztal mögött, hol az agronomra nézett, hol Tilinkó Ferire.

– Hát… khm, hm… alássan jelentem szakaszvezető úr…, azaz… hát …. most más… most én nem baka Muntyán vagyok… hanem… khm… jegyző Muntyán… jegyző úr…

– Mi vagy te? Eredj a nyavalyába! – harsant ki Tilinkó Feriből a kacagás –, sze' írni meg olvasni is alig tudsz, te!

– Na-na – rázta meg erélyesen a fejét Muntyán – tudsz, hogyne tudsz, s amit nem tudsz, megtanulsz, nem igaz? Szakaszvezető úr mond mindég: mindent lehet megtanulni, te Muntyán, mindent, nem igaz? Nahát! Jegyzőség se nagy dolog. Üljön le, szakaszvezető úr, itt a pohár, üljön le…

Leült Tilinkó Feri Muntyán s az agronom közé s csak csóválta a fejét, néha nevetve.

– Mégis csak furcsa ez, hogy te most jegyző vagy, fene a bőrödet!

– Miért furcsa? Miért furcsa? Románia van, én vagyok román, más román nincsen, miért furcsa? Igyunk szakaszvezető úr, jó kicsi pálinka. Szervusz szakaszvezető úr…

– Na-na!… – mordult föl Tilinkó Feriben a szakaszvezetői önérzet.

– Nem úgy, nem úgy – szabadkozott Muntyán is ijedten –, ezt nem baka Muntyán mondja szakaszvezető úrnak, hanem jegyző Muntyán. Jegyző Muntyán mondja … jegyző és szakaszvezető, az mondhatja: szervusz…

– Az más – nyugodott bele Tilinkó Feri is –, az mondhatja. Hát akkor, szervusz, egyen meg a fene. Szervusz, agromán.

– Trele, trele – bólogatott a kis szőrös.

– Tőlem élhetsz – vigasztalta Tilinkó Feri jó szívvel azt is.

A harmadik pohárnál megjött a hangjuk. Muntyán kihirdette magyarul, hogy az agronom, az csak olyan regáti. Az igazi román ő egyedül. Meg a szakaszvezető úr, mint erdélyi, persze, olyan tiszteletbeli román…

– Na-na – szólt közbe Tilinkó Feri erre az újabb bizalmaskodásra, de Muntyán jegyző nem is törődött már vele. Arról beszélt, hogy most nagy dolgokat

csinálnak, ő meg a Virgil úr, az agronom. Nagyon nagy dolgokat. Pénzt lehet keresni, sok pénzt… a földek körül van a dolog…

A negyedik pohár után összeölelkeztek, az ötödik után kibújt a titok.

– Elveszik az uraktól a földeket – súgta italosan jegyző Muntyán –, és szétosztják… mások között… mi írjuk össze, hogy kik kapnak… először a hivatalnokok… aztán a románok… aztán akinek nincs, az is kap…

Tilinkó Feri agyában villámgyorsan kergetőztek a gondolatok. Úgy érezte magát éppen, mint kint a fronton, támadáskor… hideg fej, gyors elhatározás, felelősség…

Hirtelen számadást csinált. Elveszik a főhadnagy úrét: itt van, majd visszaszerzi. Az egyházét: az is itt van, igazítsa. De a főbíró úré: azzal ki törődik?…

A hatodik pohár után megkérdezte:

– Te Muntyán…, a főszolgabíró úréval…, azzal mi lesz?…

– Mi lesz? Mit tudom! Valaki megkapja majd… aki fizet, valaki… szervusz, szakaszvezető úr, előre szervusz! Mulcány, Virgile, szervusz!…

– Te – kezdte újra Tilinkó Feri –, az a harminc hold, az a főszolgabíró úré… az kellene nekem… érted?

Muntyán úr egy percre meghökkent a pálinkás pohár mellett. Még a poharat is letette hirtelen.

– Nincsen neked föld?

– Van – nézett rá egyenesen Tilinkó Feri.

– Mégis?

– Mégis.

– Jó, ha – mondta kis tűnődés után –, meglátjuk, mit lehet, meglátjuk… van valakid, akinek nincsen föld? Akit listára lehet venni?

– Van egy öcsém.

– Az jó. Öcsém, az jó. Nincs neki föld?

– Nincs.

– Semmi sincs?

– Semmi sincs. Meghalt kétesztendős korában.

– Be van írva, hogy született?

– Be van.

– S a telekkönyvben nincsen néki neve?

– Nincsen.

– Az jó, az nagyon jó. Mert azt megkontrolál, hogy született, meg hogy nincs neve telekkönyvben. Szervusz, szakaszvezető, megcsináljuk.

S Tilinkó Feri attól a naptól valóban olyan volt, mintha szolgálatba lépett volna, mégpedig magához a sátánhoz.

Napokat dorbézolt a jegyzővel, az agronommal, s mindenféle jövevény urakkal, akik a falura rájártak, mint legyek a dögre.

Ősszel aztán egy pókhálós reggelen befogta a két bivalyt a szekérbe, a szekérre felrakta az ekét, s odaszólt félvállról az asszonynak:

– Délire valót a domb mögé hozzad.

A domb mögötti dűlőben volt a főszolgabíró úr harminc hold jó földje. Abba akasztotta bele az ekét Tilinkó Feri. Három hét alatt felszántott belőle tízet, s bevetette búzával mind. November végére újra felszántott tízet a két kajsza bivallyal.

– Ebbe tavaszárpát vetünk! – mondta büszkén.

Attól kezdve nem ivott többet, mintha kicserélték volna. Égett kezében a munka.

– A szolgálat megváltozott – mondotta a csodálkozóknak, és gyúrta magát látástól vakulásig.

Aztán kiderült: Tilinkó Feri megkapta a Bánó-féle tagot, amit a főszolgabíró úr odahagyott. Ha nem is a maga nevére kapta, de övé lett mégis. Csóválták fejüket az emberek: nem szép dolog ez mégsem, magyartól, elvenni más magyarnak a földjét. A tiszteletes úr kiprédikálta a templomban is. Hitvány az, harsogta, aki szemet vet az ő atyafiának jószágára, s áruló az. És fejére szakad annak a ház födele.

Azonban a ház födele egyelőre még nem szakadt Tilinkó Ferire. Megszegte a nyakát és hallgatott. Mikor az emberek kerülni kezdték: ő is kerülte őket. Templomba nem járt.

– Ha Istennek nem tetszik, amit cselekedtem, úgy is jó. Nekem sem tetszik, amit ő cselekedett mivélünk.

Közben felosztották a papi földek nagy részét, föl a Mikecs-birtok javát. Semmi idegen gézengúzok telepedtek reá, házakat építettek nagy hirtelen, s már templom kellett nekik s görög pap. S építhette nekik a falu a közmunkával a cifra nagy biszerikát. Úgy látszott, rendre minden széthull és elfogy, ami régi, s mindent ellep az, ami új.

Csak a főszolgabíró úr harminc holdja maradt meg egy tagban Tilinkó Feri kezén. Hogyan vitte végbe: senki sem tudta. De nem is firtatta senki. Gonosz szaga van annak, aki ördöggel cimborál.

Aztán egyszerre, sok idő múlva nagy csoda történt. Szél kerekedett s elfújta az egész jövevény világot. Elfújta a falu határából a Muntyánokat és az agronomokat s mindent, ami hozzájuk tartozott. Úgy elfújta, mintha ott sem lettek volna sohasem.

És a honvéd hadsereg újra hazaérkezett.

A díszkapu alatt ott állt Tilinkó Ferenc szakaszvezető úr, ősz, fehér hajjal, de mellén a csillogó nagyezüsttel, beszédre is készült és bizony elfutotta szemét a könny, s mikor feszes állásban odacövekelte magát a díszkapuhoz érkező alezredes úr elé, csak ennyit tudott mondani:

– Alezredes úr… Tilinkó Ferenc szakaszvezető alázatosan jelentem… huszonkét éves szolgálat után… alázatosan jelentem… a földet megőriztem!

Visszatért az öreg főszolgabíró úr, mint annyi más öreg abban az időben, hogy megnézze, mi maradt meg abból, ami volt. Mint annyi más, akinek semmi sem maradt, mert széthordta még emlékét is a szél, széthordta a megfutamodottak lába nyomát, akár a könnyű pelyvát, ezerfelé.

Tilinkó Ferenc parádéba öltözött, úgy ment föl a községházára, amikor megtudta, hogy hazatért a régi főszolgabíró úr. Parádéba öltözött, föltűzte mellére újból a nagyezüstöt, csizmáját csirkecsonttal jól kifényesítette. Aztán feldöcögött a községházára, bekopogott szerényen, s az öreg, régi főszolgabíró úr előtt összecsapta keményen a bokáit.

– Főszolgabíró úr, alázatosan jelentem, a földet megőriztem! Tessék átalvenni, mert az én szolgálatom a mai nappal lejárt…

Azzal megfordult, nem várt sem hálát, sem köszönetet, csak kifordult az ajtón. Fölemelt fővel, s pillangó-könnyű lélekkel, mint aki nehéz szolgálatból végre leszerelt.

Az Ország, 1943. szeptember 25.

Egy éjjeliőr feljegyzéseiből

…Éjfél után lassan aludni tér a város. A villamosok behúzódnak ismeretlen barlangjaikba, az autók elpihennek. Egyenként kialszanak az ablakok, mint ahogy az élet kialszik, amikor fáradt. Csak egy-egy utcalámpa virrasztgat árván, és én. Az emberek alszanak. Jók és gonoszak, kedvesek és kedvetlenek, szelídek és mogorvák, vígak és szomorúak: elalszanak mind. Álmokat álmodnak, ahány ember, annyiféle álmot. Mennyi-mennyi álom van az elsötétült ablakok mögött!

Csak én nem álmodom, a költő. Amikor már mindenki csak álmodik, a költőnek virrasztani kell, s figyelmi a párák közt megbúvó fekete égboltot, hogy derült lesz-e az új nap, vagy borús? Az új nap, amelyről mindenki csak álmodik még, zárt ablakok mögött és senki sem tud semmit. Sem az istenfélők, sem az istentelenek. Sem a jók, sem a gonoszak. Sem a békések, sem a békétlenek. Sem a vidámak, sem a szomorúak. Csak én, aki virrasztok

*

…A sarkon túl egy gesztenyefa áll. Olyan, mintha ő lenne az egyetlen fa a világon, amelyik megmaradt. Mármint ebben a világban, amelyikben én élek most. Én, az éjszakai bakter. Amikor délután szolgálatba jövök, mellette megyek el, s mellette megyek el reggel, amikor az idegen nagyváros élete fölébred, s én forró szemekkel megyek a hűvös ködön át odúm felé, aludni, mint a borz, ki nem bírja a napfényt.

– Úgy élünk, mint a baglyok – mondotta múltkor szomszédom, az öreg ezredes –, talán nem is élünk már.

Az ezredes a túlsó telepet őrzi éjszakánként. Bódéja a romokon túl a halott utca másik végiben áll, s őrjáratainkon néha a drótkerítés mellett összetalálkozunk. Roskadt, szomorú ember. Idegen ő is itt, akárcsak én, pedig ő német. Vajon csak azért idegen, mert éjjeliőr? Vajon minden éjjeliőr idegen? Vajon, ha tisztviselő lennék itt, bankár, boltos, nem lennék többé idegen? Jó, hogy nem vagyok sem tisztviselő, sem bankár, sem boltos. Idegen világban jobb idegennek lenni s élni csak úgy, mint a baglyok, idegenül.

Az éjszaka itt is sötét. S az égen csillagok vannak, vagy felhők. Néha hold utazik a felhők között. Az éjszaka mindenütt egyforma s ez jó. Az ember az éjszakában egy kissé otthon is van mindig.

*

– Kitartunk az utolsó emberig – mondotta egyszer a tábornokom. Rég volt. S most én vagyok az utolsó ember. Rovom az éjszakákat deszkarakások és téglahalmazok között, fel és alá, fel és alá. Egyedül, mindig csak egyedül. „Igenis, tábornok úr, az utolsó emberig!” „Végeztem”. És most én vagyok az utolsó ember. De ezt már Isten végezte így. Rég volt. Öt éve. Vagy talán ötven éve? Talán ötszáz? De meddig még? Meddig kell tartani? Ezt nem mondta meg senki, sem a tábornok, sem az Isten. S én várok. Várok az éjszakában, egyedül.

„Utolsó emberig…” S én vagyok az utolsó ezek közül. Más nincs. Senki. Szomszédom, az ezredes, már idegen. Ő már kissé idevaló, hisz német. Vajon ő mire vár? Neki is azt mondták, hogy az utolsó emberig? S ő is az utolsó? De hiszen akkor ketten vagyunk utolsók…! Vagy talán vagyunk még többen is?…

*

Megkérdeztem az ezredest. „Én nem várok már semmit” – mondta. „Nincs mire várni. Csak a halálra. Az élet valahol megy tovább, más síneken, nem tudni, hol. Vakvágányra jutottunk, nincs mire várni. A mi számunkra nem megy több vonat.”

Nem megy több vonat? Jaj, mennyi vonatot láttunk már! Iskolásvonatokat, tömve gyerekekkel. Katonavonatokat, felvirágozva, daloló férfiakkal. Menekültvonatokat. Szétbombázott vonatokat. Forgáccsá lyuggatott, véres vonatokat. Rabszállító vonatokat. Mennyi vonatot láttunk már, Istenem, mennyit! S ne lenne több? Hazatérő vonatokat nem találtak ki a mérnökök? S nem gyártanak olyat a nagy gyárakban ezután sem, soha?

„Vakvágány” – mondta az ezredes. Ó, én láttam már begyöpösödött utakat, fölszedett síneket, fölrobbantott hidakat. Láttam már sorompókat és drótsövényeket. Halottakat is láttam, sokat, sokat. S tudom azt is, hogy az élet

megy tovább. Valahol. Valahol zakatolnak már az új vonatok. Miféle vonatok lesznek? Miféle vonatok?

*

…A vadgesztenyefa ott a sarkon tegnap még zöld volt. Ma már sárga. Bár az ezredes azt állítja, hogy sárga volt már tegnap is, tegnapelőtt is. Szerinte már egy jó ideje sárgák mind a fák, még akkor is, ha zöldeknek látszanak. „Nem az a lényeg, hogy milyennek látja az ember, hanem hogy milyennek érzi” – mondta, amikor őrjáratunk során a csöpögő szürkületben összetalálkoztunk. „A szemek csalhatnak, az érzések soha.”

Lehet, hogy igaza van. De én tegnap még zöldnek éreztem azt a fát s csak ma döbbentem rá, hogy sárga. Ő már régóta tudta ezt. Talán azért, mert ő már ezredes s én meg csak hadnagy voltam. Öt évvel ezelőtt, amikor az életünk abbamaradt. Az övé valahol itt, Németországban, az enyém Magyarországon. Abbamaradt és azóta nem tudunk mit kezdeni vele. Mint ahogy az ember nem tudja, mit kezdjen egy falevéllel, amelyiknek semmi baja sincs, csak éppen sárga és lehullt. Olyan a tapintása, mint a bőrnek. Minden rostja ép. Mindössze, hogy sárga és nincs többé a fán. Mit ér egy levél, ha nincs többé a fán? Az ember tartja a kezében és nem tudja, mit kezdjen vele. Sajnálja eldobni. A fa nem fogadja vissza… Végül mégiscsak eldobja az ember az ilyen levelet és megy tovább. Talán minket is így tart a kezében valaki. Az ezredest, meg engem, meg még sok-sok mást. Néz, forgat, sajnál eldobni, mert hiszen épek vagyunk még… csak éppen lehulltunk a fáról, és a fa nem fogad többé vissza. Aztán a végén mégiscsak eldob ez a valaki. Mit is kezdhetne velünk egyebet?

De ma én is megláttam, hogy sárga már a fa. Az egyetlen fa, ami a környéken van, sárga. És eszembe jutott, hogy ilyenkor szüreteltünk otthon. Ökörszekérrel mentünk föl a szőlőbe, s az ökörszekéren hordók voltak. Nótás leányok szedték a szőlőt, s vidám legények hordták a vállukon a csöbröket le és föl. Esténként tüzek égtek szerte a hegyeken, bográcsokban gulyás fortyogott, s valahol távoli legelőkön furulyaszó sírt…

Elmondtam az ezredesnek is, hogy milyen volt nálunk otthon ilyenkor, s ő bólintott és sokáig nem szólt semmit. Késő éjszaka volt már, keserű köd mögött izzott és nyögött a város, mint a lázas beteg. Egy messze vágyó bús vonat sípolt nyújtottan valahol, s átellenben, a romsoron, egy fáradt ember lépte kongott árván. „Igen” – mondta az ezredes egy idő múlva, „öt évvel ezelőtt volt Drezda ellen a nagy bombatámadás. Az egész talán tíz percig tartott csak, érti? Vagy még annyit sem. Legalább is az, ami engem az egészből érdekelt. A kaszárnya pincéjében ültem egy padon, amikor jött a hír, hogy a városrész, amelyben a házunk állt, szőnyeget kapott. Mire a kihalt utcákon át odarohantam, már a por is elült. Alig leltem meg a helyet. Később ezrével és ezrével látott olyan romokat az ember, de az más volt. Egészen más. A többi romok személytelenek. Kőhalmaz és kész. De

azok a romok véresek voltak és ordítottak. Kaparni kezdtem a törmeléket, hogy a pincéhez jussak. Három nap kellett hozzá. De már egyikük sem élt. Talán már a robbanás pillanatában meghaltak. Legalábbis hinni akarom, hogy így volt. Hát, látja, azóta sárgák a fák."

Pipára gyújtottunk, aztán elváltunk később. Arra kell gondolnom azóta, hogy talán az ezredesnek igaza van és valóban sárgák azóta a fák. Azóta. Csak én nem láttam ezt eddig, mert az én házamat nem döntötte romba semmiféle bombatámadás, az én házamat úgy hordták szét rendre, évek alatt. Az ezredes talán akkor tudta, hogy éjjeliőr lesz egy idegen nagyvárosban, s az élete ezzel befejeződik, mint ahogy a falevél élete befejeződik, amikor lehull. Én csak most éreztem meg ezt, ezen a különös, nyomott, ködös éjszakán.

*

Birodalmam hatszáz négyszögöl. Deszkarakások, csövek, téglahalmazok. Kopár, széles telek. Odébb hajdani házak romsora. Valamikor gyermekek kacagtak ott s asszonyok keze babrált színes rongyokkal, virágokkal. Ma csak az emlékük moccan meg olykor az éjszaka ködében. Néha hallom őket: bús kísértetek kószálnak gyomnőtte, halott romokon, s egy-egy régi küszöb nyomát keresik. Szót váltanak a széllel, én hallom őket és hazagondolok.

Egy árva utcalámpa fénye átlengi ezt a furcsa temetőt, s ebben a reszkető árnyéktalan világításban olyannak tűnnek a deszkarakások, akárha sötét nagy koporsók lennének, amiket elfeledtek sírba tenni. Talán az utolsó óriások koporsói, akiket már nem volt ki eltemessen, mert az óriások kihaltak a földről. Ahogy az éjszaka kísértetes csöndjében átballagok közöttük, úgy érzem néha, mintha virrasztónak állított volna ide az élet e koporsók mellé, s ha egyszer én sem leszek: senki sem tudja többé, hogy óriások is voltak a világon.

Valamikor segédtiszt voltam egy hadosztálynál. Ha most a tábornokom elé állanék s jelenteném: „Tábornok úr… Wass Albert tartalékos éjszakai bakter alázatosan jelentkezem…". Nem, nem lenne könnyes a szemem. Az övé sem. Bólintana, s azt felelné halkan: „Jól van, fiam. Ha egyebet nem is tudtunk megmenteni, legalább megmentettük a becsületet…"

Ezt mondaná. Ha élne. Ha élne… Amikor újra találkozom az ezredessel, elmondom neki.

*

Elmondottam neki. Bólintott. „Szerettem a magyarokat" – felelte, „úri nép volt. Bátor, egyenes, büszke. Kár értük".

Kár értük… Úgy fájt ez a két szó, amikor kimondta. Hát igazán meghaltunk? Hát igazán végünk van? Elkeseredés és fájdalom szorította össze a torkomat, és nem tudtam szólni, csak belebámultam a párás idegen éjszakába, és úgy éreztem,

hogy oda kellene mennem az óriás koporsókhoz s tüzet tennem a deszkák alá. S mikor már lángokban áll az egész telep, akkor fölfeküdnöm a máglya tetejére, hadd lássa az egész világ, miképpen ég el a magyar!

Aztán az ezredes dünnyögött még valamit, sapkájához emelte a kezét és ment a maga útján tovább. Én meg visszatértem ide az őrbódába, nézem az olcsó kis villanyégő izzását és gondolkodom.

Friss deszkaszaga van a bódénak. Itt-ott kigyöngyöznek a fájából a sárga gyantacsöppek, s illatuk emlékeztet azokra a havasi kalibákra, amelyeket odahaza nálunk favágók, pásztorok és szénégetők tákolnak maguknak napos pojánok forrásai fölött. Otthon talán szénégető lennék most, havasi pásztor, vagy fadöntő. Mint azok a többiek, azok a századok és ezrek és tízezrek, akik ugyanúgy elvesztették az életüket, mint én, s most durva bárddal kunyhókat ácsolnak maguknak nyers fából, s ott várják, hogy teljék az idő. S mikor esténként a tűz mellett ülnek s belerévednek a sercegő lángokba: reám gondolnak talán. És arra, hogy majd egyszer én viszem nekik haza a szabadságot.

Meg kell mondjam az ezredesnek, hogy téved. Téved az egész világ! Nem vagyunk mi sem lovagiasak, sem úri fajta; ravasz hegyi népek ivadékai vagyunk, kiket ha százszor agyonütnek, százegyedszer is magunkhoz térünk! Téved a német ezredes, téved a világ: nem sárgák a fák mifelénk, dehogy! Csak teszik magukat, de rügyeik ugrásra készen őrzik az élet zöldjét, s egyedül arra várnak, hogy hazamenjenek egyszer. – Téved az ezredes, téved a világ, ha azt hiszi, hogy az én életem is véget ért a bakterbódé s a kerítés között. Csak behúzódott ide, mint a fák zöldje a rügybe, hogy ravasz paraszti türelemmel kivárja, míg elfárad a tél.

Ha újra találkozom az ezredessel, megmondom neki, hogy nincsen igaza. Mert sokan vagyunk ma nagyon, hadnagyok és ezredesek, papok és munkások, tanárok és mérnökök és szegénylegények, sokan-sokan, kik bakterként virrasztjuk az éjszakát idegen ég alatt, s akik fölött egyszer meg-megvirrad a reggel!

*

„Bocsásson meg” – felelte az ezredes, „talán magának van igaza. Én elvesztetem a családomat, a vagyonomat, az állásomat, s amikor éjjeliőr lettem, úgy éreztem, hogy ezzel már minden elveszett. De maga a hazáját is elvesztette… s még így is csak azért lett éjjeliőr, mert négy kisfia van… talán magának lesz igaza!”

Szél jött keletről, meglengette a ködöt, s az éjszaka pirkadni kezdett. A romsoron szétrebbentek a kísértetek: osonó párák tűntek el a homályban. „Igen” – mondottam, „van négy fiam”. „Ez az” – bólintott az ezredes, azzal sapkájához emelte a kezét, mintha tisztelgett volna valami láthatatlan zászló előtt, és hajlott háttal, lassan ment tovább.

Hamburg, 1949. november

Ahogy lehet 12. szám, Párizs, 1949. november 15.

A Schmarotz család
Regényrészlet

– Mi vagyunk a nemzet gerince, az úri középosztály – tanítgatta Schmarotz papa a fiait, valahányszor ünnepélyes ferencjóskában megállott a nappali szoba nagy állótükre előtt, hogy egy utolsó pillantást vessen magára, mielőtt egy kereskedelmi tanácsoshoz illő méltósággal elindult volna valamelyik bankettre, amit a Tulipán Egylet, vagy a Szőrkalap-gyárosok Nemzeti Szövetsége, vagy a „Schlaraffia” rendezett bizonyos ünneplésekre való alkalmakkor.

– Mi vagyunk a nemzet gerince. Velünk áll, vagy bukik az ország – húzta ki ilyenkor pocakosodó termetét a tükör előtt, és az öt gyermek áhítatos szemmel bámulta meg a csontfogantyús sétapálcát, az arany óraláncot meg a fekete köcsögkalapot, s valami furcsa forróság feszítette a mellüket ilyenkor, hogy lám csak, milyen fontos és nevezetes családnak tagjai.

De a család fényének és öntudatának emeléséhez hozzájárult a kis bőbeszédű Schmarotz mama is, aki hamisítatlan dzsentrileány volt, született hétszilvafai Szilvafay Klementin és valamilyen oldalági rokonságban állott a báró Pilz családdal. Ez a Pilz báró nem vitte ugyan többre a posta-takarékpénztári tisztviselőségnél, azonban raktáron őrzött egy nimbusszal övezett vén köszvényes nagynénit, aki viszont egy valóságos született Schwarzenegg hercegnő volt.

Vidámabb estéken gyakran meglebbentette a beszéd a gyermekek előtt a családi mítosz titkos fátylait, és ilyenkor szájtátva hallgathatták a híres Szilvafay nagyapa történetét, aki Kossuth zászlaja alatt vitézkedett, és mikor emiatt két évre elítélték, dölyfösen vágta oda a beamter-bíráknak: ha Habsburg Józsefnek két esztendőt ér meg Kossuth Lajos, Szilvafay Kristófnak megér hármat is! És csakazértis három évet ült le kettő helyett. Ilyen legények a Szilvafayak. Aztán ott volt a nevezetes nagybácsi, Szilvafay Gábor, aki olyan nagy úr volt, hogy még a templomba is lovon járt, s egy éjszaka elveszített ezer holdat kártyán. S hogy megmutassa, miképpen tud veszíteni egy igazi úr: olyan kétnapos dáridót rendezett utána, hogy még a cigányok is nyakig ültek a pezsgővel töltött kádakban, s úgy húzták a talpalávalót. Később persze vármegyei tisztviselőt kellett csinálni ebből a nagybácsiból, és a Schmarotz gyerekek már csak úgy ismerték, mint egy örökké jókedvű, vörös orrú, vén, nyugdíjazott vármegyei főjegyzőt, akinek a családja elég szűkösen élt ugyan, de azért kisvárosi lakásuk falán ott ékeskedett a cifra családi címer, és tiszteletet parancsolóan hirdette meg elsőszülöttségi jussukat a millenniumi Magyarországon, a Kárpátoktól tova az Adriáig.

A Kárpátoktól az Adriáig nyújtózott ezen a nyomon a Schmarotz gyerekek jövendője is. A legidősebb fiú katonaiskolába került. A másik kettőből jogász lett. A két leányt az apácák nevelték, egy igen jó hírű intézetben, ahol néhány arisztokrata-kisasszony is volt. Megtanultak valamicskét zongorázni is, beszéltek valahogy németül és franciául, és hamarosan férjhez mentek. Egyiket elvette egy

miniszteriális tisztviselő, másikat egy vidéki főszolgabíró. Mind a kettő úgynevezett „jó parti” volt.

Bélát, a legidősebb fiút akkor avatták hadnaggyá. Utána úgy volt, hogy elkerül valami távoli garnizonba, le Boszniába, de szerencsére a Szilvafay nagybácsinak volt egy sógora, akinek viszont az unokaöccse a honvédelmi minisztériumban dolgozott, és így sikerült eligazítani, hogy valaki más menjen le a fiú helyett Boszniába, és ő Székesfehérvárra kerüljön, ahol a szolgálat vidámabb volt és kellemesebb. Később a másik két fiú is elvégezte a jogot, és Szilárdot maga mellé vette a főszolgabíró sógor, Jenő pedig a miniszteriális sógor segítségével kapott az egyik minisztériumban valami kis íróasztalocskát. Így aztán minden nagyon szépen rendben is lett volna. Schmarotz papa és Schmarotz mama élhettek nyugodtan a pasaréti villájukban, mert a gyermekeket immár elgondozta ettől kezdve a Haza, melynek öntudatos gerincévé váltak. Éltek is, szép nyugalomban. Nyaranta lerándultak néhány hétre falusi levegőt szívni a főszolgabíró vő patriarkális kúriájába, melynek vadszőlő s tornácán esténként pipafüst, boroskancsó és kártya közben elrendezgették az ország politikai kérdéseit is.

Azonban – éppen, mikor már azt hitték, hogy minden a legnagyobb rendben van –, valami váratlan dolog történt. Szarajevóban eldördült egy buta pisztoly, és kitört a háború.

Első pillanatban megdöbbentő volt és kellemetlen. De aztán a Tulipán Egylet havi bankettjén fellángoltak a lelkes szónoklatok és Schmarotz kereskedelmi tanácsos úr azzal a büszke érzéssel ment haza éjfél után a gumikerekű fiákeren, hogy majd megmutatják ők a világnak, mit jelent az, kikezdeni a magyarral. De azért másnap, amikor a Béla gyerek csukaszürkébe öltözve búcsúzni jött, így látta el atyai tanáccsal: „Azért te, fiam, vigyázz magadra, érted? Nem kell okvetlenül mindenki hős legyen. Arra való a sok paraszt. A te életedre még szüksége lesz a Hazának azután is.”

Hát nem is történt semmi baj. Hála a nagybácsi-sógor unokaöccsének, a Schmarotz fiú félév múlva már újra kiképzőtiszt volt Székesfehérváron. A kereskedelmi tanácsos úr pedig hűségesen elmondotta minden banketten, hogy „úgy vigyázzanak a mi fiainkra, hogy ha ők elvesznek, elvész a Haza!”

Négy éven keresztül zajosan megtapsolták ezt a mondatát, s a fiúk nem is vesztek el. Egyik póttartaléknál, másik a központi anyagraktárnál igyekezett megnyerni a háborút. A harmadik meg mint mintaszigorú kiképzőtiszt harcolta ki öreg népfölkelők verejtékével öntözött gyakorlótéren a tiszti érdemrendet és a főhadnagyi előléptetést.

A „gerinc” tehát nem veszett el. Ennek ellenére azonban a negyedik év végén elveszett maga az ország.

Onnan a pasaréti villából eleinte nem lehetett tisztán látni, hogy mi történt. Valami ismeretlen zugból tömegesen tódultak elő az ismeretlen emberek és békét követeltek, meg igazságosabb társadalmi rendet. Vidéken urakat gyilkoltak, és a

Pasaréten szemtelenek lettek a cselédek. Schmarotz papa az első napokban izgatottan szemlélte az eseményeket, de aztán a „Schlaraffia” szombat esti vacsorájáról már egészen megnyugodva tért haza. „A grófok és a nagytőkések tönkretették az országot” – hirdette meg a hálószobában – „a parasztnak nincs földje, a munkásnak nincs keresete, tehát forradalmat csinálnak. Nekünk, úri középosztálynak, az a kötelességünk, hogy melléjük álljunk, és megadjuk ennek a hebehurgya vállalkozásnak a törvényes és alkotmányos formát. Na és, persze, hogy megmentsük őket az Esterházyaktól és a Weiss Manfrédektől.” Schmarotz mama álmosan pislogott elő az ágyból. „Azt mondd meg inkább, Jeromos, honnan szerezzek új szakácsnét? A cselédközvetítők üresek!” „Ugyan” – legyintett türelmetlenül a kereskedelmi tanácsos –, „majd megjön az eszük hamarosan. A szakácsné szakácsné marad nagybirtok és nagytőke nélkül is. Mint ahogy a hivatalnok is hivatalnok marad örökké, bármiféle változás is jöjjön.”

„Tudod” – magyarázta tovább – „ez így van: alul a plebs, felül a felső tízezer. Ezek csinálhatnak, amit akarnak. Monarchiát, vagy forradalmat, mindegy. Nyúzhatják egymást, mindez nem fontos. Fontos, hogy mi, úri középosztály ott állunk a kettő között mozdulatlanul, és nem érdekelnek az ő dolgaik: mi visszük az ország gépezetét tovább és szilárdan állunk a helyünkön. És amíg mi a helyünkön állunk, addig baj nem lehet. Mert mi vagyunk az ország gerince!”

Azzal lefeküdt és jól, nyugodtan aludt másnap reggelig. Másnap reggel megérkezett a főhadnagy fiú. Zubbonyáról hiányzott a rangjelzés és arcán kék daganatok éktelenkedtek. Aztán megjött Szilárd, a szolgabíró fiú. „Megbolondultak az emberek” – újságolta –, „a parasztok karókkal verik ki a főszolgabírókat az irodákból!” „Itt van!” – csapott Schmarotz papa haragosan az asztalra – „a grófok földühítik a parasztságot, és mi isszuk meg a levét! Nem, tisztelt főuraink, nem! Az önök ideje eltelt!” Azzal vette a csontfogantyús sétapálcáját és sietve elindult, hogy a Szőrkalap-gyárosok Nemzeti Szövetségének alapszabály-módosító közgyűlésén kifejtse mindazokat az érveket, amelyek kellő bizonyítékul szolgálnak az átkozott arisztokraták nemzetrontó bűneire, akiktől az országot megtisztítani elsődleges szent kötelessége minden szőrkalap-gyárosnak. A beszédet hatalmas tapsorkán követte, és a közgyűlés határozatilag kimondotta, hogy csatlakozik az új magyar köztársasághoz, és egyhangúlag bizalmat szavaz gróf Károlyi Mihály őexcellenciájának, és erről őexcellenciáját táviratban értesíti. Végül ugyancsak egyhangúlag elhatározták, hogy a Szövetség nevét a kor követelményeinek megfelelően Szőrkalapgyárosok Szabadelvű Szövetségére változtatják át. A gyűlés berekesztése után gyűjtést indítottak el a háborúban részt vett kalapgyári munkások családjainak fölsegélyezésére.

Még annak a napnak estéjén előkerült Jenő is, a harmadik fiú, aki a központi anyagraktáraknál küzdötte végig hősies kitartással a háború utolsó esztendejét. Nagy vörös kokárdát viselt a mellén, és súlyos batyukkal megrakodva jött. A batyukból vadonatúj bakancsok, katonapokrócok és egyéb hasznos holmik kerültek

elő. „Egy diplomata is kell legyen a családban” – mondotta okosan, és minden kérdezősködést elhárított magától.

Néhány nap múlva kiderült, hogy a minisztériumban előléptették és fizetésemelést is kapott. Ekkor már színültig tele volt a pasaréti ház. Ott lapul a főszolgabíró vő, egész családjával és oda húzódott meg a miniszteriális vő is, miután lakásából kidobták.

Hála azonban a család diplomatájának, néhány hét alatt újra rendbejött minden. A miniszteriális vő visszakerült régi helyére, a főszolgabíró vő néhány megyével odébb újra csak főszolgabíró lett, és régi helyét Szilárd foglalta el, a vadszőlős kúriában. Jenő pedig hordta haza szorgalmasan a híreket és a tanácsokat: „Ezektől a papíroktól szabadulni kell … azokat tartsátok … fektessétek a pénzeteket ebbe vagy abba …”

Hogy magával az országgal mi történt azokban a hónapokban, azt nem értek rá megfigyelni a Pasaréti út lakói. Lázas hónapok voltak, annyi bizonyos. Mindenesetre pénzügyileg sok gondot okoztak, de a futkározás nem bizonyult hiábavalónak. Mert amikor Jenő egy délben lelkendezve kiadta a jelszót, hogy ingatlanba fektetni mindent: a különböző kisajátításoktól megfélemlített fővárosban sikerült három nap leforgása alatt tizennyolcezer négyzetméter beépítetlen telket és öt szép nagy telkes házat összevásárolni, az okos spekulációk hasznaként összegyűlt értékek piacra dobásával. Aztán a negyedik napon kitört a szegedi ellenforradalom.

Jenő hirtelen megbetegedett. Elhívták hozzá a miniszteriális sógor nagybácsiját, egy öreg, nyugalmazott körorvost, aki rövid tanakodás után megállapított egy betegséget, bizonyítványt adott róla, és ezek alapján Jenő kimaradt a hivatalából. Naphosszat az ágyban hevert és fogadta a látogatókat. Éjjeliszekrényén egy darabig még ott virított a vörös kokárda, aztán egy napon az is eltűnt. És másnap bevonultak a felszabadító csapatok Budapestre. Ezen a napon Schmarotz Béla fölvette újra régi egyenruháját, visszavarrta rá a letépett csillagokat is, és a szürkület beálltával kisurrant a házból. Két nap teltével került csak vissza, mint a nemzeti mozgalom rettenthetetlen hőse, és hamarosan megjött hozzá a századosi kinevezés is.

A többi szinte magától ment. A Szőrkalap-gyárosok Szabadelvű Szövetsége újra összehívta alapszabály-módosító közgyűlését, melynek első pontjaként a Szövetség nevét egyhangúlag visszaváltoztatták Szőrkalap-gyárosok Nemzeti Szövetségére. Schmarotz Jeromos kereskedelmi tanácsos úr korszakalkotó nagy beszéd keretében méltatta a nemzeti érzületű úri középosztály halhatatlan érdemeit, és megvető szavakkal ostorozta a destruktív zsidóság mételyező aknamunkáját. Kegyeletes szavakkal emlékezett meg hős katonáinkról és a hűség mártírjairól, akik áldozatul estek a kommün garázdálkodásának. Beszédét ezekkel a szavakkal fejezte be: „Itt állunk, uraim, mindenünkből kifosztva, koldusszegényen, ezer sebből vérezve, de áldozatos hűségünkkel bizonyítva azt, hogy történelmi

hivatottságunk magaslatán álló osztály vagyunk, akik arany betűkkel írtuk föl magunkat a nemzet történelmének honfivérrel szentelt lapjaira!”

A szűnni nem akaró taps után a közgyűlés egyhangúlag bizalmat szavazott a kormánynak, és táviratban jelentette be hódolatát az ország felszabadító kormányzója felé. Végül gyűjtést indítottak a szőrkalap-ipar hősi halottainak tiszteletére felállítandó emlékoszlopra.

Hasonló zökkenésmentes simasággal jöttek a többi dolgok is. Schmarotz százados érdemeinek és lelkes energiájának következtében, valamint a különböző sógorok, nagybácsik és iskolatársak segítségével a főszolgabíró vő visszakerült régi járásába – ahonnan a kommunisták elűzték –, és a főszolgabíró fiú két megyével odébb került –, ahonnan a kommunisták által kinevezett főszolgabírónak távoznia kellett. Jenő betegsége hirtelen megszűnt, és a nagybácsi doktor igazolásával, amely szerint nem is volt beteg, csupán szándékosan szabotálta a kommün munkáját, valamint érdemeire és főképpen a miniszteriális sógor öccsének iskolatársára való tekintettel –, aki tettlegesen is részt vett a szegedi ellenforradalomban – sikeresen visszakerült a kommün alatt viselt hivatalába, méghozzá egy közeli előléptetés kecsegtető kilátásával.

Tehát minden rendben volt. A gerinc állt keményen a helyén, mindössze csak az országgal történt egy kis hiba. Nem lehetett többé belevenni a bankettek szónoklataiba sem a Kárpátokat, sem az Adriát. Ez azonban csak múló kellemetlenségnek bizonyult, mert hamarosan új szólamok születtek, amelyek tökéletesen pótolták, sőt homályba borították és feledtették a régieket. „Nem, nem, soha!” „Trianoni rabbilincsek.” „Elszakított véreink”, meg a „Nemzetközi zsidó mély” és „A destrukció rákfenéje”. Közben pedig ugyanazok a pincérek szolgálták föl ugyanazt a bort, és minden haladt szépen tovább a maga természetes útján. (Befejezés a következő számban.)

Ifjú Nemzedék, 1. évf. 4. sz. 1950. március

(Tudomásunk szerint a szerző nem folytatta – a szerk.)

Csodatevő bankó

Pendelton kicsike város a népes Illinoisban, alig van ezer lakosa. Így aztán természetes, hogy amikor Brad Brown egy este munkából hazamenet ezres bankót talált az országút szélén, két nap leforgása alatt mindenki tudott a dologról. Ezer dollár nagy pénz még a gazdag Amerikában is, és sok ember kerül ősz fejjel a sírba anélkül, hogy valaha is összetalálkozott volna egy valódi ezres bankóval.

Brad Brown negyvennyolc esztendős volt akkor, és éppen életének egyik legnehezebb feladata előtt állott. Nyolcszáz dollárt kellett előteremtsen akár a föld alól is, hogy adósságok súlya alatt összeroppanó kis fűszerüzletét megmenthesse. Huszonhat éves kora óta ez a kis fűszerüzlet nyújtotta a család számára a mindennapi kenyeret, innen került elő a pénz a gyerekek taníttatására is, s mire

mind az öt elvégezte az egyetemet és nekiindulhatott az életnek a maga lábán, a boltocskát bizony adósság terhelte. Ehhez járult az asszony betegsége, aki immár két éve a kórházakat kellett járja, s bizony azon az estén, amikor Brad Brown hazafelé ballagott zárás után, nem tudta azt sem, hogy mire virrad másnap. S egyszerre csak ott látott heverni egy ezres bankót a lábai előtt a porban.

Először nem hitt a szemeinek. Aztán megijedt. Ekkora nagy pénzt nem dobálnak el az emberek csak úgy! Volt a városkának egy öreg rendőre, egyetlen hivatalos személy, így hát elment ahhoz. „Nézd, mit találtam!” – mondta. Az öreg konstábler vállat vont. „Aki olyan hülye, hogy egy ezerdollárost el tud veszíteni, s annyi pénze van, hogy észre sem veszi, az megérdemli Isten és ember előtt, hogy szegényebb legyen egy ezressel.” Azonban Brad Brown becsületes akart maradni. „Nem az enyém” – mondta – „találtam, de nem tarthatom meg. Te vagy a hivatalos ember, nálad helyezem letétbe. Ettől a perctől kezdve a te felelősséged.” Az öreg rendőrt nyugtalanította a nagy pénz, tehát még azon este bedöcögött ócska kocsijával a járási székhelyre, és bevitte az ezres bankót a sheriff irodájába. A sheriff betette egy borítékba, ráírta: 1000 dollár, találta Brad Brown, lepecsételte a hivatalos pecséttel és betette a páncélszekrénybe.

Másnap reggel a járási székhely kis helyi bankfiókja már tudott a dologról. S mivel Brad Brown a banknak tartozott a pénzzel, még azon a délelőtt az ügyvéd fölkereste Brad Brownt a boltjában. „Ide figyeljen” – mondta. „Maga talált egy ezrest. Annak az egyharmada a törvény szerint magát illeti, mint megtalálót. Ezek szerint tehát bárkié is legyen a pénz, 333 dollár abból máris jog szerint a magáé. Ezt az összeget mi tehát lefoglaljuk, s magának adunk egy újabb két hónapi haladékot a többire. Rendben van?” „Ha jogos, akkor tőlem megtehetik” – felelte Brown, s a lepecsételt boríték az ezres bankóval átköltözött még azon a napon a sheriff irodájából a bank páncélszekrényébe.

Az elveszett ezrest Illinois állam törvényei szerint hat hétig hirdették újságokban és falragaszokon. Hat hét múltával, mivel hogy senki sem jelentkezett érte, a törvény Brad Brownnak ítélte a leletet, kötelezvén őt, hogy 2 dollár és 64 cent hirdetési költségeket megtérítsen. Brown kifizette a kasszából a kívánt hirdetési díjat s dobogó szívvel átvette a lepecsételt hivatalos borítékot. Még azon a napon visszavitte a bankba, fölvette reá az ötszáz dollárt, amivel még tartozott és minden adósságát kifizette. Egyetlen kívánsága volt csak: őrizze meg a bank az ezrest, melyből már csak 167 dollár volt az övé, úgy ahogy van, a borítékban. Ő megpróbálja a szerencsét hozó bankót kiváltani féléven belül. A bank belement a bogaras kívánságba, hiszen végeredményben nem kockáztatott semmit, a pénz ott volt. S Brad Brown, ha nem is egy félév alatt, de nyolc hónap leforgásával rendre behozta a hiányzó 833 dollárt, s büszkén hazavitte a szerencse-ezrest.

A talált pénz valóban szerencsét hozott. A fűszerüzlet föllendült, az asszony is meggyógyult, mintha a balszerencse-sorozatot egyszerre jóra fordította volna egy titokzatos kéz. Az emberek lassanként már meg is feledkeztek Brad Brown

ezreséről, amikor egyszerre csak az öreg özvegy postamesterné hirtelen beteg lett. Operálni kellett, mégpedig gyorsan. És nem volt rá pénz.

Ekkor történt, hogy Brad Brown első ízben jelent meg újra a bank irodájában. Előhúzta a zsebéből a sheriff pecsétjével ellátott fehér borítékot, s letette a bankigazgató elé az asztalra. „Ismeri ezt?” – kérdezte. Az igazgató megnézte a borítékot, s bólintott. „Az ezres” – mondta. „Nahát, akkor vegye újra letétbe, s adjon rá annyi pénzt az öreg postamesternénknek, amennyi az operációhoz kell,” – diktálta Brad Brown – „ha Isten szerencseként adhatta nekem, mikor én voltam bajban, én is odaadhatom szerencseként annak, aki bajba jutott.” A bank kifizette az operációt, az öregasszony meggyógyult, s egy év leforgása alatt rendre visszafizette a banknak a pénzt.

De a csodatevő ezres ekkor már az özvegy pékné számára dolgozott, akinek nem volt pénze, hogy illő módon eltemesse az urát. Harmadiknak egy farmert segített ki a bajból, akinek vészben hullottak a tehenei. S a negyedik Brad Brown után, akit a titokzatos pénz lábra állított, egy fiatalember volt, aki Pendelton első benzinkútját és gépkocsijavító üzletét akarta megnyitni, de nem volt elegendő tőkéje. A letétbe helyezett ezres nyitotta meg a fiatalember számára a bankhitelt.

Huszonnyolc esztendő telt el azóta, s a huszonnyolc esztendő alatt Brad Brown ezrese rendre körbejárta a városkát. Jóformán nem volt ház, ahol valamikor ne segített volna. Aki csak valamilyen megoldhatatlannak látszó anyagi probléma előtt állott, elment Brad Brownhoz, és kölcsönkérte a szerencse-ezrest. S Brad Brown minden bajba jutottnak szívesen odaadta. Egyetlen kikötése volt: a borítékot feltörni, a pénzt felváltani nem szabad.

A huszonnyolc év alatt Pendelton, a város megnőtt, megszépült, megmódosodott. A kicsiny házak helyébe nagyobb házak épültek, új boltok nyíltak, új munkát adó vállalatok indultak el s mindennek az alapja valamilyen módon a Brad Brown ezrese volt. Az egész fejlődés és föllendülés mögött, mint egy csodatevő jó tündér, ott vándorolt a fehér boríték a nagy hivatalos pecséttel egyik háztól a másikig, s nyújtotta a hitelt, adta a bizalmat és az erőt munkához, újrakezdéshez.

Újságírók hallottak róla, s színes riportokban többször is megírták, miként segített Brad Brown a talált ezressel bajbajutott embertársain. Egy szemfüles író még filmbe is beleszőtte az országút szélén heverő pénz meséjét. De az igazi csattanóját a mesének mégis csak az élet írta meg, két hónappal ezelőtt s huszonnyolc évvel azután, hogy a szerencse-ezres megjelent Pendeltonban, s jólétet, boldogságot és anyagi biztonságérzést hozott az ott élők számára.

A jó öreg Brad Brown ugyanis, akit Isten megsegített, és ezt mások megsegítésével fizette vissza, két hónappal ezelőtt, 76 éves korában szép csöndesen eltávozott az élők világából. Mikor a hátramaradó örökösök között szétosztásra került a kicsike vagyon, ott volt a bíró asztalán a szerencse-ezres is. Még mindig ugyanabban a borítékban, amelyikbe huszonnyolc évvel ezelőtt a

néhai megboldogult sheriff beletette, mindössze, hogy a boríték nem volt többé fehér, hanem szürke a sok fogdosástól és sarkai is kifeslettek, megcsillogtatva a titokzatos ezres bankó csücskeit.

Valami kis viszály miatt, ami az örökösök között mutatkozott, a bíró mindent egyenlően öt felé kellett, hogy osszon. S mivel a készpénz nem tett ki többet kétezernél, a híres ezresen is meg kellett osztozni. Feltörték tehát a hajdani sheriff huszonnyolc éves elmosódott pecsétjét, s a bankót átadták a banknak, hogy váltsa föl apróra. És ekkor csapott le a városkára az igazi nagy meglepetés. Kiderült, hogy az ezres bankó – hamis. Egyszerű hamisítvány.

Öreg rendőrségi emberek visszalapozgatták a könyveket és megállapították, hogy huszonnyolc évvel ezelőtt egy nagyobb pénzhamisító bandát lepleztek le New Yorkban. A banda egyes tagjai elmenekültek Chicagóba, s valószínűleg menekülés közben hullathatták ki a kocsiból a hamis ezrest, amit Brad Brown annak idején megtalált.

Hamis, vagy nem hamis: a híres ezrest ma ott őrzik berámázva a városka templomának előcsarnokában. Bizonyságául annak, hogy Isten még egy értéktelen papírdarabbal is csodát tehet. Mert nem a pénz a fontos, mutatja a pendeltoni példa, hanem a hit és a bizalom és az egymáshoz való igazi jóakarat.

Hungária 1951. évi naptára

Egy marék föld

Elmondom, bár kevesen értik meg, kicsi Erdélyország titkát. Az emberek általában a politika hullámverését ismerik csak, s ritkán látják meg a mélyvizek titkait. De azért elmondom ezt a történetet. Kőbe vésem, mint hajdan barlanglakó őseim nemzetségek titkát. Hogy özönvíz múltával rátalálhassanak az új világ emberei, és megérthessék belőle azt, amit ma nem akar megérteni senki.

Három szereplője van a történetnek. Az egyik Mezei Béla bácsi, tekei földbirtokos, aki Etelka nénivel együtt ott élt a falu fölötti dombon, százhúsz holdas kis birtoka közepén, egy öreg zsindelyes udvarházban. A birtokocska idestova hatszáz esztendeje volt a Mezeiek kezén, közben egyik császár elvette, másik visszaadta, ahogy a történelem hullámzott. Nem is volt valami különösen jó föld, de a család hozzánőtt, mint ahogy a fa hozzánő lassacskán a legsoványabb földhöz is, melybe Isten madárkái belehullatták a magját. Az alacsony, vastag falú udvarház mögött szilváskert nyújtózott, s azon túl kezdődött a szőlő; hat hold rizling, leányka és szürkebarát, melyből vidám és békés vacsorákra jó borokat szűrtek.

A másik szereplője a történetnek Anton Klotz, szász szőlősgazda és borkereskedő, aki szintén Tekén lakott, bent a falu közepén egy sárgára festett oszlopos kőházban, melyre vadszőlő futott föl. A Klotz család is évszázadok óta bírta azt a házat, s bár a falut a maga nyelvén Tekendorfnak nevezte, azért éppen

úgy ragaszkodott hozzá, s ugyanolyan szeretettel nézegetett alá délutánonként a szőlőhegyről, mint a Mezeiek a maguk Tekéjére.

Végül pedig a harmadik szereplő, Anastáz kaluger, aki viszont Teacanak nevezte a falut, és ott lakott az alsó csücskén, a románok között, akiknek dászkálja volt. Ez a szakállas fekete kaluger a maga kopott rőtbarna csuhájában hosszú esztendőkön keresztül azzal foglalatoskodott, hogy a teacai románokat a tekei magyarok és a tekendorfi szászok ellen izgatta, és megesküdött a feszület előtt, hogy Tekét és Tekendorfot egyenlővé teszi a föld színével. Ez rendre sikerült is. Akkor azonban egyszerre kiderült, hogy Teke is és Tekendorf is azonos Teaca-val. S így a magyarok és szászok otthonával együtt a románok otthona is odalett.

De vegyük sorra a történteket. 1940 augusztusában Anton Klotz és a többi szászok kitűzték házaikra a horogkeresztes nagynémet lobogót, és mialatt a magyar honvédcsapatok átvonultak Tekén, Tekendorf lelkesen ordította a divatos jelszót, hogy „Heim ins Reich!” Ők ugyan ezt úgy értelmezték, hogy a „Reich” jöjjön hozzájuk, azonban ennek ellenére 1944 nyarának végén megjelent közöttük egy német tiszt és beváltotta rajtuk a jelszót. Szekerekre parancsolta a szászokat minden ingóságukkal és lábasjószágukkal együtt. Így Tekendorf két nap alatt kiürült, s az Anton Klotz sárga kőházában faluvégi cigányok turkáltak elhordanivaló után.

Az ágyúk dörgését akkor már tisztán lehetett hallani a görgényi hegyek felől. Egy hétre rá katonai teherkocsi szaladt föl a Mezei kúriára. A teherkocsit Béla bácsi fia, Gábor küldötte volt Szászrégenből, aki az ott harcoló hadosztálynál katonáskodott. Levelet is küldött vele, s a levélben az állott, hogy az oroszokat feltartóztatni nem lehet, s így Teke hamarosan harctérré válik. Ezért haladéktalanul csomagolják össze a legfontosabb értékeket, s a teherkocsi majd elszállítja őket Győrbe, ahol biztonságban várhatják meg az események kialakulását. Mivel a Gábor felesége és két gyermeke szintén ott voltak a Mezei,házban, Béla bácsi nem merte vállalni a felelősséget, s így sűrű sóhajtozások s Etelka néni könnyhullatásai közepette összecsomagoltak, amit lehetett, s elhagyták Tekét. Mikor a katonai teherautó színültig megrakodva végigdübörgött a megrettent falun, a szakállas kaluger ott állt egy üres szász ház falának támaszkodva, és elégedett nevetéssel nézte a menekülő magyarokat.

A „Heim ins Reich” sokat hangoztatott jeligéje Passauba sodorta el Anton Klotzot. Idős ember volt már, jól meghaladta a hatvanat. Haja kihullt, sörtés bajusza megszürkült, arca barázdás lett, lelke fáradt és keserű. Nagy nehezen kapott valami munkát a városi kertészetben és egy szoba-konyhás lakást a Silbermöwengasse 26. alatt, egy nedves, nyomorúságos házban. Jegyből kellett élni, hiányzott a jó erdélyi szalonna s a tekendorfi bor, és szűkös zabpehely-vacsorák alatt régi disznóölésekről álmodoztak a Silbermöwengasse-i sötét lakásban. Később előkerült a kisebbik fiú is, Heinz – mindkét Klotz-gyerek önként jelentkezett volt annak idején az SS-be, hogy ne kelljen magukra vegyék a gyűlölt

magyar egyenruhát, s Klaus, a nagyobbik még 1944-ben elesett valahol Norvégiában – rongyosan, fél lábbal vánszorgott elő Heinz az összedőlt világ romjai közül, tönkretéve, koravénen, és Anton Klotz akkor egyszerre nagyon megöregedett. Hazulról hozott görbe meggyfa botjával néha lesétált estefele a Dunához, s nézte előrehajolva a szürkészöld vizet, és arra gondolt, hogy ebbe a vízbe valahol messze beleömlik egy másik víz és abban a másik vízben van néhány csepp, mely ott indult el a tekendorfi szőlőhegyeken.

Mezei Béla bácsi, Etelka néni, Rózsi, a menyük s a két unoka pedig hosszas vergődések után ugyancsak Passauba kerültek – lám, kicsi a világ! – jobban mondva Passau mellé Waldwerkbe, az „átkozott külföldiek” táborába, ahogy a németek ezt az emberi roncsok számára berendezett gyűjtőhelyet nevezték. Ott tanyáztak az egyik penészes deszkabarakk sötét odújában, pokrócokkal elfüggönyözött rekeszben, nyomorúságban és kétségbeesésben. Gábor még azon a negyvennégyes őszön elesett valahol Kolozsvár körül, s Béla bácsi két rokkant vállán ott súlyosbodott az egész család gondja megoldhatatlanul, mint egy rettenetes, hét lakattal lezárt fekete érckoporsó. Ő is lejárt a Dunához esténként, ő is egy öreg, hazulról hozott görcsös botra támaszkodott, ő is öreg volt, túl jól a hatvanon, fáradt, meggyötört, elcsigázott. Ő is a vizet nézte, s ő is azokra a cseppekre gondolt, melyek ott indulnak el valahol a tekei dombokon, s Maroson, Tiszán át összetalálkoznak az ő Passau alatt elhullatott könnyeivel. Egy este, ez már 1947-ben volt, összetalálkozott a két öreg. Az egyik a város felől ballagott lefele, botra hajolva, meg-megállva, öregesen, a másik lentről haladt fölfele, ugyancsak botra dőlve, meg-megállva, öregesen.

A nagy lomha víz hömpölygött, locsogott alant a parton, kora őszi szél borzolta a fákat, itt-ott egy-egy sárga levél vergődött az útszélen, este volt, a nap búcsúzott a földtől, hegyek árnyéka nyúlt át. Egyszerre álltak meg mind a ketten. Nézték egymást, kimeredő szemmel.

– Mezei úr…?

– Maga az Klotz…?

– Hát itt….?

– Hát így…?

Nézték egymást. Aztán a vizet. Aztán újra egymást. Aztán újra a vizet.

– Odahaza most érik a törökbúza… – dörmögte egy idő múlva öreg Mezei Béla.

Maholnap szüretelni kellene – dünnyögte öreg Anton Klotz.

Aztán csak álltak, álltak. Két öreg a parton. Az út szélén. A világ szélén. Az élet szélén szinte.

– Hazai bot? – kérdezte öreg Anton Klotz, és sörtés állával a bot felé bökött.

– Az. Somfa. A szőlőmből.

– Látszik. Szép bot. Jóféle bot.

– Az.

Aztán egy idő múlva öreg Mezei Béla bökött előre az állával.

– Az is hazai…?

– Meggyfa. A szőlőmből.

– Kedves, jó bot.

– Az.

Meg álltak egy darabig.

– Hát akkor, Isten áldja.

– Isten áldja.

Egyszerre nyúlt ki a kezük egymás felé. Két csontos, öreg kéz. Két bánattól aszott száraz kéz. Markolták egymást. Két öreg szempár megkönnyesedett.

– Isten áldja…

– Isten áldja…

Attól kezdve minden este ott találkoztak a Dunaparton. Ha fújt a szél, ha esett az eső. Ha fagy reccsent, vagy hó kavargott: amikor a nap aláhajlott a hegy mögé, két öregembert lehetett látni, ahogy botra támaszkodva jöttek. Egyik a város felől, másik a tábor felől. Egyforma volt a járásuk, válluk esett, szomorú vonala, szinte egyformák voltak már maguk is, két testvér az idegenben, két öreg erdélyi ember. Álltak a víz partján, míg csak a sötétség el nem takarta előlük a világot, s ritka beszéddel szót cseréltek. Hogy milyen volt a tekei föld, s hogy miként kellett az éves bort átszűrni Tekendorfban. Emlékek keltek életre s haltak el megint, és lassan rájöttek, hogy Tekén úgy sütött a nap, mint Tekendorfban, s ugyanazok a tücskök ciripelték zsongítóvá az estét mindkettő fölött.

Aztán az történt, hogy Etelka néni meghalt. Először csak beteg lett, kórházba kellett vinni. Anton Klotz azon az estén hiába várt a Dunaparton Mezei Bélára. Várt egy fél órát, aztán nyugtalan lett, morogni kezdett, topogott föl és alá. Hideg volt még, március eleje, böjti szél csípte élesre a levegőt. Várt még egy negyedórát, aztán megindult a barakktábor felé. Ott megtudta, hogy mi történt. Másnap délelőtt már a kórházban volt. Leült egy székre Etelka néni ágya mellé, „no, még szüretelünk mi együtt” mondotta, mire Etelka néni sírni kezdett, s ő is megtörülte csontos nagy öklével a szemét.

Aztán Etelka néni meghalt, s eltemették a passaui temető egy félreeső sarkába, ahol nem zavart senkit az idegen halott. Két koszorú szállt alá a koporsóval a földbe. Egy fenyőből való, ügyetlen formájú, ezt az unokák kötötték a tábor fölötti erdőszélen. S egy másik, amelyiken meglátszott a kertész keze. Ezen lila papírszalag is volt arany betűkkel: „Gruss aus der Heimat – Anton Klotz und Familie.”

Együtt lépett ki a két öreg a temetőkert rácsos kapuján.

– Más volna neki otthoni földben – sóhajtotta vén Mezei Béla, és könnyet törölt ki a szeméből –, a szőlő fölött, a hegyen…

– A szőlő fölött, a hegyen – sóhajtotta vén Anton Klotz –, az, az…

Aztán újra ott lehetett látni őket minden este a Dunaparton, botra dőlve, a víz fölé hajolva.

Másfél évre rá, 1949 júniusában, egy délelőtt valaki kopogtatott a barakkszoba ajtaján. Anastáz volt, a kaluger. Csuhája még kopottabb, mint régen, szakálla borzoltabb. Kezében fényes fogdosott, hosszú, egyenes bot. Vén Mezei Béla sápadtan bámult rá, s a szája széle reszketett.

– Onnan jön…?

– Onnan.

– Hát már maga is…?

– Én is.

A csöndben hallani lehetett egy légy zümmögését.

– Mi van otthon?

Aztán az öreg kaluger előkotort a kámzsája zsebéből egy szennyes-szürke kicsi vászonzacskót.

– Hallottam, hogy a tekintetes asszony meghalt. Elhoztam neki ezt.

Föltartotta a szennyes kicsi zacskót, és úgy suttogta, áhítatosan:

– Föld van benne.

Szájához szorította a zacskót és hallani lehetett, ahogy megcsókolta.

– Föld? – döbbent meg vén Mezei Béla, és a hangja reszketett.

– Otthoni föld, a szőlőhegyek tetejéből – súgta a kaluger –, ahonnan az egész völgyet látni, az egész falut, onnan vettem. A mi falunkat. Ezen a tavaszon hoztam el. A kertekben virágzott a som…

– A som… jaj Istenem…

Vén Mezei Béla leült a deszkaágy szélére, színtelen barázdás arcát két kezébe fogta és sírt. S a kaluger állt előtte, kezében a földdel, egy marék földdel, egy marék otthoni, jó tekei földdel onnan a szőlőhegyek tetejéből, és az ő szakállán is könnyek peregtek végig.

– Elhoztam s most odaadom. Neki. Mert elsősorban azt illeti, aki megholt.

Le akarta tenni a zacskót az asztalra, de ekkor vén Mezei Béla fölemelte a fejét s fátyolos szemével ránézett a kalugerre.

– Így nem – mondotta –, nem így…

– Mért nem…? Otthoni föld…! Nem magyarok földje, nem románok földje, Isten földje! Amiért egy vén kaluger kaparta össze…

Mezei Béla fölállt, kiegyenesedett. Még egyszer kihúzta a derekát, úgy mint régen, s egyenesen belenézett a vén kaluger döbbent szemébe.

– Nem így, Anastáz. Csak úgy, ha eljössz magad, s rászórod a sírjára magad. Hogy tudhassa, kitől való…

Egy pillanatig nézték egymást, aztán megölelték egymást és sírtak.

S másnap délután ott álltak a passaui temetőben, hárman a sír előtt. Mezei Béla, Anton Klotz és Anastáz, a kaluger. Három fáradt, megtört öregember. S a kaluger kezében ott volt a zacskó a maréknyi földdel. És mondta:

– Asszonytestvérem, ki itt nyugszol, vedd ezt a földet. S bocsáss meg azoknak, akik ellened vétettek, mert az ember bűnös és balga, s oly sokszor nem tudja, hogy mit cselekszik…

Azzal megoldotta a zacskó száját, s a földet kiöntötte a markába. A másik kettő odahajolt és nézte. Drága-drága, szép fekete föld volt. Mezők illata, sárguló vetések színe, pacsirták éneke, minden, minden benne volt, ott abban a maroknyi földben. Drága-drága föld, otthoni föld a kaluger érdes, barna tenyerén. Aztán Anton Klotz hirtelen kinyújtotta a kezét és reszkető két ujjával fölcsípett belőle egy kicsike rögöt. Nézte, forgatta, megszagolta és sírt. Elfordult, előhúzta kopott bőrtárcáját, papírba göngyölte, ügyelve, a kicsi rögöt, s úgy tette bele a legbelső rekeszbe, mint a drágakövet. A kaluger némán nyújtotta a tenyérét az öreg Mezei felé. Ő is kivett, ügyelve, egy rögöt, az ő keze is reszketett, az ő arcán is könnyek peregtek végig, amíg a tárcájába tette.

Aztán a kaluger meglendítette a kezét, szép széles ősi mozdulattal, s a föld végighullott a síron, mint hajdan a jó mag otthoni barázdán, békés magvetők kezéből.

Együtt hagyták el a temetőt, hárman. Három öreg. Én láttam őket. Ott húzódtam meg a kerítés mellett, és hallottam, amikor a német temetőőr odaszólt a feleségének:

– Nézd ezt a hármat. Testvérek bizonyára. Halottjuk van itt.

És aztán hozzátette:

– Messziről valók. Keletről.

Hungária 1951. évi naptára

Verocska, Isten báránykája

Verocska a táborban született. Törött ablaküvegen át látta meg először az égbolt egy szűkre szorított kicsike foltját, s ez is szürke volt, mint Hamburgban mindég. Valahol távol a ködben nyögött, dübörgött, vonaglott a kétmilliós város. Autók siklottak, vonatok futottak, színes transzparensek rikoltoztak, zöld asztalok mellett komoly férfiak tárgyaltak, éttermekben poharak csörömpöltek, valaki nyafogva panaszkodott, hogy nem szereti a töltött kappant, kirakatok szikráztak pazar kincseket mutogatva, Sankt Pauliban meztelen nők táncoltak, kórházakban emberek haltak meg és új emberek születtek, gyárak roppant munkatermeiben sápadt munkások és munkásnők keze alatt tömegével készült a nylonharisnya, éjjeli edény, gyermekjáték, cukorka, ajakrúzs és rovarirtó szer.

Verocska mindezekből csak a rovarirtó szert ismerte meg az alatt a négy esztendő alatt, amit ott töltött. Minden hónapban jött egy fehérkabátos doktor bácsi egy ápolónővel, és valami rossz szaggú fehér port szórtak mindenre: az ágyakba, az árnyékszék padlójára, a tejbe, ami az asztalon állt, az emberek hajába és a

ruhájuk alá. Ilyenkor az ápolónő mindég felhúzta kissé az orrát, és sértődött hangon azt mondta: „Zigeuner!”

Verocska nem tudta, mit jelent ez a szó, mint ahogy azt sem tudta, hogy az apja valamikor százados volt a lengyel hadseregben s anyja pedig orvostanhallgató a kijevi ukrán egyetemen. Ő csak annyit látott, hogy az anyja ilyenkor az ajkába harapott és könny lepte el a szemét. És hallotta azt is, amikor egyszer kitört belőle a sírás, és odakiáltotta az orvosnak és az ápolónőnek: „Ha cigányok lettünk, maguk tettek azzá!” A következő hónapban más ápolónő kísérte a doktort végig a táboron, s ez a szó nem esett többé. De ott maradt a szemekben, és érezni lehetett a csípését, mint a szíjostor hegyének.

Verocska keveset látta az apját. Késő este jött mindég haza valahonnét, ő már olyankor félig aludt, de hallotta, ahogy a súlyos idegen ember lassan az ágyhoz jött, és sokáig állt előtte szótlanul. Mindössze vasárnap lehetett találkozni vele, az ölébe mászni, figyelő szemekkel vizsgálni azt a kemény, idegen arcot s hallgatni mély, rekedt hangját, ahogy furcsa történeteket mesélt egy nem létező régi országból. Ilyenkor vasárnap, ha engedte az idő, kirándulni mentek délután. Ezek voltak életének legszebb élményei. Kézen fogva mentek ki a város kapuján, elmaradtak mögöttük a lármás, szennyes barakkok, s a világ kitárult, mint egy ölelésre lendülő kar: derűs kis házak, kertek, virágok, fák bújtak elő a mindenségből, és szinte észre sem lehetett venni, hogy kerítés feszül köztük s a világ szépségei között, s hogy ők hárman idegenek s kívül esnek a kerítéseken. Néha leültek egy kertvendéglő terített asztala mellé is és málnaszörpöt ittak.

Négyéves volt Verocska, amikor először hagyták ott ezt a tábort és költöztek át Wentorfba. Tábor volt az is, de egészen más. Szebb, nagyobb, érdekesebb. Sok mindenféle ember jött-ment benne, mindég volt köztük olyan, aki éppen érkezett, vagy éppen indult valahova. Akik érkeztek, aggodalmas fontoskodással sürgölődtek a folyosókon, s akik indultak, azok könnyes szemmel búcsúzkodtak valakitől.

Annyit megértett már, hogy Amerikába készültek ők is. Reggelenként sietve kellett útra keljenek a nagy vörös épületek valamelyikébe, hogy órák hosszat várakozzanak szeles folyosókon és sivár várótermekben. Meztelenre vetkőzve kellett odaállni ismeretlen emberek elé, akik mindenfélét kérdeztek, karszalagos rendőrök terelték őket goromba szóval, mint a juhokat, mindenütt adtak valamilyen papírt, és a sok papír rendre úgy meggyűlt, hogy egészen kiduzzasztotta apja zsebét.

Egy délután aztán – ennek a délutánnak az emléke nagyon mélyen beléje vésődött – az anyja sírva érkezett haza. Apja is komor volt, hallgatagon ült az ágy szélén, és csak néha ejtett egy-egy szót. Ezekből a szavakból annyit tudott megérteni Verocska, hogy valami nagyon nagy baj történt. Valami láthatatlan hatalmas ellenség, amelyik a nagy vörös házak egyikében lakott, beleszólt az életükbe. Belevéste karmait abba a meleg kis közösségbe, amit az anyja, az apja és

ő alkottak hárman. Arról volt szó, hogy az anyja nem mehet Amerikába, mert egy foltot találtak a tüdején. Várniuk kell három hónapot a folt miatt.

Mikor a régi táborba visszatértek, a barakkot, amelyikben négy évig laktak, már elfoglalta más. Egy penészes, rozoga deszkabódéban jutott számukra hely. Minden más volt, mint azelőtt. Csak az apja nehéz léptei este s a vasárnapi kirándulások maradtak meg. Aztán az a három hónap is eltelt, s visszatérhettek Wentorfba.

Elölről kezdődött az egész irodajárás. Papirosok, ácsorgás a folyosókon, véget nem érő várakozások, s aztán újra a láthatatlan ellenség: anya nem mehet Amerikába. Verocska is ott volt, hallotta a szavakat, amiket a szigorú arcú bácsi mondott: „Jóasszony, ha mutatni tudna egy évvel ezelőtt készült röntgenfelvételt, akkor átengedhetném. Így azonban nem tudhatjuk, hogy az a folt, ami a tüdején van, nem újabb keletű-e. Egy év múlva jöjjön megint."

Az anyja sírt. Mikor újra a folyosón voltak, megkérdezte tőle: „Amerikában mind ilyen szigorúak a bácsik?" Az anyja szája mellett egy keserű vonás jelent meg. „Ezek nem amerikaiak, Amerikában igazság van, szabadság és egyenlőség. Wentorf a bosszúálló Európa".

Verocska nem értette, hogy mi az a bosszúálló Európa, és nem is gondolkozott rajta. Egy év! Neki mindegy lett volna, de az apja homloka sötét ráncokba gyűlt, és arról beszélt, hogy az a valaki ott Amerikában, aki azt a sok pénzt lefizette értük, nem várhat egy évig, mert szüksége van a munkásra. „Menj előre egyedül" – mondta az anyja. A hangja hideg akart maradni, de Verocska megérezte mögöttük a könnyeket. „Majd mi itt maradunk ketten, s egy év múlva utánad megyünk. Addig legalább bedolgozod magad, s kész otthonnal várhatsz bennünket." „Először tudni akarom biztosan, hogy egy év múlva utánam jöhetsz"– felelte az apja sötéten, és mindketten elfordították a fejüket, hogy ne lássák egymás arcát.

Másnap mind a ketten elutaztak, és Verocska egyedül maradt. Szomorú, esős nap volt, a nagy, szigorú vörös épületek elmerültek a ködben, s az útszéli fák borzas ágain kis fehér párák lengtek: tépett búcsúkendők talán, melyeket könnyesre sírt néhány százezer ember. Céltalanul csellengett. A néni, akire bízták, elment valahova, s nem törődött vele senki. A táboron kívül egy szélmalom szárnyai verték lassú keringéssel a ködöt, egy ideig ezt csodálta. Aztán meglátta az erdőt. Lassan haladt a fák között, s a csönd köréje gyűlt, mint egy sereg manó, s valami nagy, tiszta nyugalommal töltötte el. Egy hatalmas, görcsös tölgyfa előtt megállt, fölnézett rá és azt mondta: „Édes Jóistenem, csináld, hogy édesanyám ne legyen beteg s hogy átmehessünk Amerikába. Igen?" S abban a pillanatban úgy tetszett, mintha a fa bólintott volna, s mintha az a kismadár, amelyik a legalsó ágon ült és egyenesen őt nézte, ezt pityegte volna: „igen, igen, igen!" Verocska pedig megnyugodva visszafordult a tábor felé.

Este az apja egyedül jött haza. „Anya ott maradt a tüdőszanatóriumban” – mondta „alaposan átvizsgálják, hogy bizonyosat tudjunk.” Verocska csak bólintott. Ő már mindent tudott. Nem is csodálkozott, amikor az anyja öt nap múlva sugárzó arccal tért vissza. „Teljesen egészséges vagyok!”– újságolta boldogan „Azt mondta a főorvos, hogy az a folt legalább húszesztendős betokosodás!” Verocska csak azon csodálkozott, hogy mégis egyedül kellett az apjának útra kelnie. Anya nem volt beteg, de a papírjaiban az állt, hogy csak egy év múlva mehet, és Verocska még nem tudta, hogy a papír több, mint az ember.

Két hónap múlva az apja elutazott. A búcsúzást utolsó percig halogatták, végül is hajnalban, ott a hangárok között, amikor az apjának már föl kellett szállnia a nagy leponyvázott gépkocsira, mely tömve volt emberekkel, egymás nyakába borultak. Látta az anyja eltorzult arcát az apja vállán, látta, ahogy az ajkába harapott, hogy visszafojtsa a feltörő zokogást. Látta a könnyeket végigömleni az arcán, és ő is sírni kezdett. „Isten veletek” – hallotta az apját rekedten szólani. Egy súlyos kéz a fejére nehezedett, megpihent rajta egy pillanatig, aztán valaki kiáltott, az apja felugrott a gépkocsira s a gépkocsi elindult. Ők ott álltak ketten az üres hangár nyitott ajtaja előtt, fogták egymás kezét és nézték, ahogy a nagy leponyvázott kocsi eltűnt a vörös épületek között. „Gyere”– mondta az anyja, és a hangja kemény volt – „nem szabad sírni, Verocska. Apád új otthont szerez nekünk, s egy év múlva ott leszünk mi is.” „Igen.” De azért éjszaka hallotta az anyját párnába temetett arccal zokogni, és az ő szeméből is megeredtek újra a könnyek, hangtalanul, forrón, sósan.

Aztán visszatértek a régi táborba, s az élet ment tovább, szürkén, kopottan. Valamivel szűkebben volt minden: a kenyérre egyre ritkábban került vaj, s elmaradtak a vasárnapi kirándulások is. Az anyja mosni járt házakhoz, sokszor padlót súrolt, kezei vörösek lettek és érdesek, s esténként a barakkszobában súlyos árnyékot vetett az egyedüllét. Pedig az apja ott élt közöttük még mindég, Verocska sokszor érezte a jelenlétét. Esténként, félálomban már, hallotta nehéz lépteit az ágy felé közeledni s érezte, hogy ott áll, mozdulatlanul, ráncolt homlokkal, hosszasan, s kezét a fejére teszi, mint ahogy akkor ott, a wentorfi hangárok előtt.

De levelek is jöttek tőle. Egy farmon kapott munkát. Szép tágas épületben lakott, az ablakával szemben gyümölcsfák álltak s azokon túl az erdő. Arról is tudattak a levelek, hogy ha Verocskáék megérkeznek, egy külön kis házuk is lesz majd. Ez a ház az erdőszélen áll, tornáca van és zöldre festett ablakai. Erről a kis házról álmodoztak a hosszú téli estéken Verocska és az anyja. Megbeszélték a legapróbb részletekig: így és így lesz ott a farmon. Lesz egy kutyájuk, a tornác párkányán virágok, az udvaron tyúkok, kacsák, tavasszal bolyhos kis csirkék. A kutyának Gudra lesz a neve – ezt a nevet anya találta ki –, hátul az ólban minden évben hizlalnak egy disznót, karácsony előtt pompás disznóölés lesz, és a házban ők laknak csak, egészen egyedül, és senki sem veszekszik majd, és senki sem szól bele, hogy mit hogyan csináljanak… Verocska számára olyan volt mindez, mint

valami csodálatos tündérmese. Még soha sem látott olyan házat, amelyikben egy család egyedül lakik, és el sem tudta képzelni, milyen az, amikor nem veszekszik senki, és nem szól bele senki abba, amit az ember tesz.

Ez az álmodozás tartotta bennük a lelket. Mert nehezen súlyosodott rájuk a tél. A köd, az örökös szürkeség, az eső. Takarékoskodni kellett a fűtéssel is, mert az IRO csak egy vödör szenet adott hetenként, s a nyirkos kis barakkszoba megtelt esténként a tél szagával.

Februárban lehetett, amikor az anyja először kezdett köhögni. Sokan köhögtek a táborban. Influenza, mondták, és hurcolták magukkal ezt a köhögést a hétköznapok szürke robotján keresztül, türelmes megadással, mint magát a hontalan sorsot, amit vállukra vetett a világ.

Áprilisban letelt az év. Egy napon megérkezett a várva várt hivatalos levél, és Verocskáék boldog izgalommal csomagoltak. A farm a megvalósulás közelségébe ért. Anya azt mondta: „még ültethetünk virágokat a ház elé. Május elején ott vagyunk."

Wentorfban elkezdődött újra a kálvária-járás. Sorban állás, várakozás, goromba szavak. De most még ez is szép volt és boldogságot jelentett, mert a végén ott állt a farm, a kis ház, zöldre festett ablakaival, a bolyhos csirkék, az erdő, a szabad emberi élet s a kutya, akit Gudrának neveznek majd.

Talán a hatodik napon történt. Anyát újra az egyik irodába hívták, azonnal, ez állt a cédulán, és Verocska vele ment mint mindég. Három órát vártak az ajtó előtt, míg végre sor került reájok. A szobában egy fiatal férfi ült hatalmas íróasztal mögött és kávézott éppen. „Hogy hívják?" Az anyja megmondta a nevüket. A fiatalember turkált a papírok között, egy ívet kiemelt maga elé, lapozott benne, s kávéját kavargatva közömbös hangon mondta: „Magát a bizottság végérvényesen visszavetette."

Verocska nem értette a szavak jelentőségét, de úgy látszott, hogy az anyja sem értette meg, mert előrehajolt és megkérdezte: „Tessék…?" „Véglegesen kizárták a kivándorlásból" – felelte a fiatalember és szájához emelte a kávéscsészét. „Nem engednek Amerikába?" – kérdezte Verocska anyja, és sápadt volt, mint a fal. „Nem." „De hát… miért?" „Mert beteg. Aktív tüdőbaj." Az asszony tiltakozva emelte föl a kezét. A hangja reszketett. „De az nem lehet! Hiszen már ezelőtt egy évvel azt mondták, hogy nincs semmi bajom, és hogy csak azért, mert hiányzanak a felvételek…!" „Az egy évvel ezelőtt volt"– vágott szavába a fiatalember és letette a csészét –, „akkor nem is volt semmi baja. De most egészen friss, kezdődő tüdőbajt állapítottak meg magánál. Nagyon sajnálom, de a törvények…"

Verocska nem fogta föl még a szavak értelmét egészen, csak azt látta, hogy az anyja összegörnyed, mintha valami szörnyű láthatatlan teher szakadt volna a vállaira és sírva fakad. Aztán kint voltak a folyosón. „Mit mondott a bácsi?" – kérdezte Verocska odakint. „Hogy nem mehetünk Amerikába. Soha, soha!" –

felelte az anyja, és meg kellett fogózzék a falban, úgy kitört belőle a zokogás. „Soha, soha?” – döbbent meg Verocska – „és a farm? És apu?” Az asszony nem tudott felelni, csak sírt. Emberek mentek el mellettük, és részvéttel nézték a síró asszonyt. Aztán egy karszalagos rendőrnő karon fogta őket és levezette a lépcsőn.

Másnap el kellett hagyják Wentorfot. Az anyját föltették egy nagy sötét gépkocsira, amelyiknek vörös kereszt volt az oldalára festve. Verocskát pedig kézen fogta egy egyenruhás néni és elvitte egy másik épületbe, amelyik tele volt gyerekekkel. „Anyu mikor jön vissza?” – kérdezte Verocska az egyenruhás nénit, aki szelíden mosolygott és vigasztaló hangon felelte: „Majd ha meggyógyítják a doktorok. Téged addig elviszünk egy szép nagy házba, ahol még sok-sok ilyen kedves kislány van, mint te, és egész nap csak játszani fogtok.” De Verocskát nem érdekelte a játék, sem a szép nagy ház a tenger mellett. „S mikor lesz az, amikor anyut meggyógyítják a doktor bácsik?” – akarta tudni. „Talán egy év múlva. De talán már hamarabb.” „És akkor mehetünk Amerikába?” A kedves néni megrázta a fejét. „Nem angyalom, oda nem mehettek soha.” „S miért nem?” „Mert nem engedi a törvény.” „Ki az a törvény?” A kedves néninek még sok egyéb dolga is volt, és unta már Verocska kérdéseit. „Az rengeteg sok szigorú bácsi. De most légy jó kislány és eridj oda a többiekhez. Majd kapsz egy ágyat és egy polcot a szekrényben.” „Az a szigorú bácsi, aki azt mondta nekünk, hogy nem mehetünk Amerikába, az a törvény?” „Az, az. De most eridj. Látod, ott van egy szép baba, azzal játszhatsz.”

De Verocska nem akart a szép babával játszani. Verocska Amerikába akart menni, a farmra, apuhoz, ahol virág van és erdő és bolyhos kiscsirkék az udvaron s egy kutya, akit Gudrának hívnak. És azt akarta, hogy anyu ne sírjon többet, hanem virágokat ültessen a kis ház elé ott Amerikában, és ezért szépen megfordult, kiment az ajtón, végigment a táboron, és megkereste azt az épületet, amelyikben a szigorú bácsi lakott, aki eltiltotta őket Amerikától.

A folyosón ott állt ugyanaz a rendőrnő, aki kivezette őket. „Anyádat keresed, kicsi?”– kérdezte. „Nem. A bácsit.” „Miféle bácsit?” „Akinél anyuval voltunk.” A rendőrnő odavezette a kislányt az ajtóhoz, kopogott és beengedte. Verocska ott állt a bácsi előtt, aki meglepetten nézett reá az íróasztal mögül. „Hát te kit keresel itt?” Verocska bátran az asztalhoz tipegett, lábujjhegyre ágaskodott, hogy állát az asztallap fölé emelhesse, és ujjacskájával a bácsi felé bökött. „Maga az, akit törvénynek hívnak?” A fiatal bácsi rácsodálkozott Verocskára. „Mit mondasz?” „…Aha. Anyád küldött?” „Engem senki se küldött, én jöttem” – felelte Verocska önérzetesen – „s azért jöttem, hogy megmondjam magának, hogy az én apukám már régen Amerikában van, és vár minket ott. És hogy egy kis házunk is van az erdő szélén, aminek zöld ablakai vannak és kis bolyhos csirkék vannak az udvaron, nagyon édesek tudja és egy kutya is van, akinek Gudra a neve. És anyu virágokat kell ültessen a ház elé, és azért nekünk mindenképpen el kell menni oda, tudja, mert az nem lehet, hogy apu hiába várjon ránk és a ház és Gudra és a csirkék és

hogy anyu sírjon… ugye bácsi, az nem igaz, hogy maga nem enged minket Amerikába?”

A fiatalember, ott az íróasztal mögött, rá kellett gyújtson egy cigarettára, és vastag füstöt kellett fújjon a szeme elé, hogy legyen ami csípje a szemét. Pedig orvos volt, és sok szomorúságot látott már, annyi sokat, hogy azt hitte: neki már nem csípheti semmi se a szemét. Fújta a füstöt, nézte a kislányt és hallgatott. „Ugye mehetünk, bácsi?” A fiatalember sóhajtott, belenyúlt az asztalon heverő aktatáskába és kivett belőle egy tábla csokoládét. „Nesze kislány. S eredj szépen.” „Nekem nem kell csokoládé” – rázta meg Verocska a fejét – „nekem Amerika kell.” „Ezen én nem segíthetek” – mondta a fiatalember – „én csak a főorvos asszisztense vagyok, s teszem, amit parancsolnak.” Verocska tágra nyitotta a szemeit. „Hát nem maga a törvény?” „Nem” – felelte a fiatal orvos és nevetett. „Isten a tanúm, hogy nem én vagyok.” „Hát ki?” „Jaj, tudod, az nagyon messze van. Fogd inkább ezt a csokoládét s eridj haza.” „Milyen messze?” „Tudod, hol van Frankfurt?” „Nem, azt nem tudom.” „Na látod. Egy ilyen kislány számára az nagyon messze van. Nesze, itt a csokoládé.” „Hogy mondta? Fran…” „Frankfurt.” „Frankfurt. Hát akkor oda megyek.” Azzal megfordult és elindult az ajtó felé. A fiatalember utánaszólt az íróasztal mögül. „Halló, kislány! A csokoládét itt feledted! Az útra jó lesz!” „Az igaz” – felelte Verocska, visszatipegett az asztalhoz, felnyúlt a csokoládéért s kabátkája zsebébe dugta. „Frankfurt? Úgy mondta?” „Úgy” – nevetett a doktor.

Néhány óra múlva a bergendorfi állomáson egy ötéves kislányt fogott el a jegykezelő, aki egyedül volt és Frankfurtba akart utazni. Bevitte a főnökhöz. A kislány ott állt a főnök előtt és egyáltalában nem látszott ijedtnek. „Hol az apád?” – kérdezte a főnök. „Amerikában.” „Hát az anyád?” „Elvitték a nagy autóval, amelyiken piros kereszt van.” „S te hova akarsz menni?” „Frankfurtba.” „Van ott valakid?” „Nincs.” „Hát akkor mit akarsz ott?” „Ott lakik a törvény, aki nem akar minket apuhoz engedni, Amerikába.” A főnök irodájában voltak mások is. Vasutasok mind. Egy öregebb odalépett a kislányhoz, és fejére tette a kezét. „Hogy hívnak?” „Verocska.” „Én Frankfurtba megyek úgyis” – fordult az öreg vasutas a főnökhöz – „elviszem magammal a kicsit. Majd az Isten talán megsegíti tovább is.” „Ó, az Isten megsegít, az biztos!”– nézett fel rá ragyogó szemmel a kislány. „Azt te honnan tudod?” – hökkent meg a vasutas. „Ó, azt mindenki tudja. Az Istennel nem lesz baj, csak a törvénnyel végezzek egyszer.”

Így jutott el Verocska Frankfurtba. Az Isten vele volt: jó emberek kézről-kézre adták, míg eljutott a legfelsőbb DP-Commissio uraihoz, akik a hontalanok életét s halálát tartották kezükben. A komoly, idős urak megdöbbenve állták körül a leánykát. Ők a sorsokat, melyek fölött dönteniük kellett, eddig csak papírról ismerték. Most egy közülük odaállt eléjük, személyesen. Egy ötéves kislány alakjában, ki nagy kék szemeit reájok emelte, s csengő tiszta hangon megkérdezte: „Ki az maguk közül, akit törvénynek hívnak?” Az urak, a zöld asztalos nagy

tanácsteremben, szótlanul néztek össze. „Ki az maguk között, aki azt akarja, hogy anyu szomorú legyen és sírjon? Aki azt akarja, hogy ne láthassuk aput soha többet? Aki nem akarja, hogy házunk legyen az erdő szélén, zöld ablakos, virágokkal, kis csirkékkel, s egy kutyával, akit Gudrának neveznek? Melyik az maguk között?" Az urak megint összenéztek. Aztán az egyik, aki a legidősebb volt közöttük, odalépett Verocskához, végigsimogatott a haján s azt mondta neki: „Én holnap repülök Amerikába. Magammal viszlek. Jó lesz? Elviszlek apádhoz." „Anyut is?" „Őt is, ha meggyógyult." „Úgy jó lesz" – bólintott Verocska s hozzátette – „tudtam, hogy a Jóisten még a törvénynél is több." Az ősz hajú úr különösen nézett reá. „Ezt honnan tudtad?" Verocska rántott egyet vékonyka vállán. „Csak tudtam."

S ma Verocska ott van már a farmon. Vele van az anyja is, és ülteti a virágokat a zöldre festett ablakok alá. A ház sarkában nyújtózik a kutya, akinek Gudra a neve, s hátul az udvaron kiscsirkék csipognak. S fönt magasan a kis ház fölött az égbolt kékje, mint egy nagy harang borítja le a világot, mely tele van jóval és rosszal, s melynek zegzugos vadonjában csupán Isten báránykái lelik meg a helyes ösvényt.

Új magyar út, 1951. április

Miss Veronica kendője

Mikor Miss Veronica mögött becsukódtak a Columbia Egyetem kapui, és ő diplomájával a hóna alatt megállt az első utcasarkon és fölnézett a kék nyári égre: olyannak érezte maga körül a világot, mint egy világos, tiszta, gondozott parkot, melyben vidám és elégedett emberek sétálnak, örvendezve a jólétnek és a szabadságnak. Veronica apja orvos volt. Jól kereső, gazdag, független ember. Volt egy szép kis villájuk Kaliforniában, nagy, tágas kerttel, és minden nyáron egy hónapot töltöttek valamely divatos tengeri fürdőhelyen. Így csak természetes, hogy Veronica büszkén és boldogan vallotta hazájának a hatalmas Amerikai Egyesült Államokat, mely minden polgárára egyformán ragyogtatja a maga áldását és bőségét, és nem tesz különbséget fajok és színek között.

És ez fontos: ugyanis Miss Veronica, akár csak az apja, fekete volt. És tudott arról, hogy valahol ezen a földön vannak még országok, ahol feketének lenni annyit jelent, mint megvetettnek lenni, kitaszítottnak, rabszolgának, alacsonyabb rendű emberpáriának. Az apja néha beszélt neki erről, mert ő járt régen azokban az országokban. És amikor a megaláztatásokról és szenvedésekről beszélt, melyeknek súlya alatt a fekete emberek százezrei vonszolják életüket ott messze valahol: valami mély és sötét szomorúság borongott ilyenkor a szemében. Ez a furcsa, megmagyarázhatatlan szomorúság ott lappangott valahol a Veronica szívében is, csak nem tudott róla. De ez okozta, hogy kislánykora óta mindig azok felé fordult az érdeklődése, akik bajban voltak. Akiken segíteni kellett. És így nem véletlen, hogy amikor a háború után az amerikai egyházak minden segítő készségükkel a

romba döntött, leigázott és éhező Európa felé fordultak, Miss Veronica önként jelentkezett szolgálatra. Alig végezte el az egyetemet, fél esztendő múlva már mint a C. W. S. megbízottja repült Németország felé, hogy a kivándorlásra jelentkező hontalanokat átsegítse Amerika boldog, szabad földjére. Mialatt a gép ott vitte magosan a felhők fölött, valami szép és megható érzés bódulata fogta el: „Szép szabad hazám meleg szívét megyek képviselni a szegény, gyűlölködő Európában" – gondolta –, „hogy a szabadság védelmét kiterjesszem az üldözöttek fölé!"

A repülőtéren hivatalos gépkocsi várta. A kocsi vezetője, egy magas, szőke fiatalember, különös idegen hangsúllyal beszélt és amikor Veronica megkérdezte, hogy Amerikának mely részéből származik, azt felelte:

– Nem vagyok amerikai, Miss. Lett vagyok. Lett menekült.

Veronica soha nem hallott még a lettekről, és ezt szégyellte egy kicsit. De nem mert kérdezősködni, hogy ne bántsa meg vele az idegent. Ez tehát egy európai – gondolta és lopva, a szeme sarkából figyelte az embert. Fiatal volt, szőke és kék szemű. Olyan, mint nagyon sok más fiatalember Amerikában. Mindössze talán az a ránc a szeme között volt valamivel sötétebb és mélyebb.

A kocsi egy ismeretlen város utcáin vitte, és az utcák olyanok voltak, mint minden más utca. Gépkocsik robogtak, emberek siettek, forgalmi lámpák izzottak, csak éppen, hogy a rendőröknek idegen egyenruhájuk volt.

– A táborból való? – kérdezte egy idő múlva, hogy ne bántsa meg hallgatásával az idegen embert ott maga mellett.

– Igen – felelte az.

– S mikor készül Amerikába?

– Szerettem volna odamenni – felelte a fiatalember anélkül, hogy szemét egy pillanatra is levette volna az útról –, de visszavetettek.

– Beteg talán? – kérdezte a leány sajnálkozva, mert hallott valamit arról, hogy tüdőbajosokat nem engednek be Amerikába a hatóságok. A fiatalember elmosolyodott, de keserűség volt a mosolyában.

– Nem. Katona voltam.

Úgy mondta ezt, mint valami testi hibát, amit már megszokott az ember, és Veronica nem mert szólani többet. Nem értette, hogy miért baj az, ha valaki katona volt, hiszen annyian voltak katonák ebben a háborúban. De érezte, hogy valami láthatatlan falba ütközött a keze, s hogy ez a fal félelmetes, idegen és érthetetlen. Európa… – gondolta és megborzongott, mint akire valahonnan ráhullott egy titokzatos árnyék.

Hársfákkal szegett utcába fordult be a kocsi. Lelassított és begördült egy nyitott vasrácsos kapun. Zöld gyep, virágágyások, színes díszcserjék. Széles lépcsőjű fehér épület, mellette teniszpálya. A kocsi megállt a lépcső alatt. A vezető kiugrott, és kinyitotta az ajtót.

– Itt vagyunk, Miss.

– Ez a DP-tábor? – kérdezte Veronica, és csodálkozva nézte a gyönyörű villát. A fiatalember halkan elnevette magát.

– Nem, dehogy. Itt a hivatalnokok laknak. A tábor? Ó, az egészen más, Miss.

Később, ahogy ott állt az emeleti társalgó erkélyén, és szeme végigfutott a park virágzó jázminbokrain, a nagy tó kék vizén és a fehér vitorlásokon, melyek mint csukott szárnyú nagy pillangók úsztak a víz és az ég kéksége között: arra gondolt, hogy az apja vágyott mindig egy ilyen villára, valahol Miamiban, vagy valamelyik csöndes szigeten. De nem futotta soha a pénzből. „Nagyon szép" – sóhajtott föl önkéntelenül, és a mellette álló szikár, csontos hölgyhöz fordult.

– Mennyi bért fizetünk ezért a pompás épületért?

A hölgy ott mellette, Miss Rosenbaum, aki a Social Service vezetője volt, csodálkozva nézett reá a szemüvege mögül.

– Bért? Semmit! – felelte szinte sértődötten. – A villa egy náci tábornoké volt, akit Nürnbergben felakasztottak!

Talán az idős hölgy éles hangja okozta, talán valami más, de Veronica elkomolyodott. Már nem gyönyörködtette többé a kilátás szépsége. Valami különös döbbenés fogta el, és arra gondolt, ezeket a fákat és bokrokat valaki ültette magának. Ezeket a virágágyásokat valaki kigondolta, megtervezte, beültette és gyönyörködött bennük. És az a valaki most nem él.

– Egyébként annak a tábornoknak az özvegye itt lakik még ma is az alagsorban a lányával együtt – folytatta Miss Rosenbaum. – Ők végzik a mosást és a takarítást…

Csak távolról, nagyon távolról hallotta a szavait. A kaliforniai kis villájukat látta és a kedves öreg kertet, és arra gondolt: milyen is lenne, ha valaki ott állana egyszer az ő diákszobája ablakában, egy idegen, kinézne a narancsfák közé és unottan mondaná egy másik idegennek: „valamikor egy niggeré volt, akit felakasztottak…"

Másnap még nem kellett hivatalba mennie, és elindult egyedül, hogy megtekintse a várost. Az emberek megfordultak utána az utcán, de ez nem zavarta különösebben. Felült találomra egy villamosra és hagyta, hogy vigye az emberekkel zsúfolt, rozoga alkotmány ismeretlen utcákon végig. Figyelte az arcokat, az idegen beszédet, és szeretett volna belelátni a szemek mögé, az életek mögé, az idegen sorsok titkos szövevényébe. De csak kopott, sovány embereket látott, akik mord arccal és ellenségesen néztek vissza reá. Aztán egyszerre csak meglátta a romokat.

Még soha nem látott romot, és először nem is tudta, hogy mi az, amit lát. Kőhalmaz kőhalmaz mellett. Ameddig a szeme ellátott csupa szürke és vörös kőhalom. Itt-ott öles dudva, kimeredő rozsdás vasrudak és semmi, semmi. Aztán hirtelen rádöbbent, hogy ezeknek a gödröknek és halmoknak a helyén valamikor házak állottak. Házak, sűrűn egymás mellett. Utcák. Egy egész városrész. Otthonok, sok-sok otthon. Bennük emberek, gyermekek, kutyák, kanárimadarak,

virágcserepek, száradó ruhák, gondok, örömök, vágyak. Élet, kacagás, sírás, veszekedés, zaj. Bánat, vidámság, gyermeksírás, káromkodás, zene. Sorsok, szerelmek, titkok. Keresztelők, temetések, esküvők. Tervek, üzletek, iskolás gyermekek kiabálása reggel. Aztán valami történt. Valami borzasztó félreértés, és utána csak néma kőhalmok, betemetett utcák, halott pinceüregek maradtak. Csönd, üresség, halál, semmi. „Rettenetes – gondolta iszonyodva –, rettenetes…" És ijedten nézte a villamosban ülő idegen emberek arcát, és arra gondolt: talán ennek az asszonynak itt volt az otthona… talán az a férfi a családját vesztette itt el… És egyszerre menekülni szeretett volna a reá szegeződő tekintetek elől, mint akinek gonosz tettek súlya nyomja a lelkét. „A mi repülőink tették ezt – gondolta és megborzongott –, a mi repülőink…"

Le akart szállni, egyedül akart maradni. Kiment a peronra. Sűrűn álltak ott az emberek, összepréselve és barátságtalanul. Ahogy a megállóra várt és az embereket nézte, meglátott egy kezet, amint a testek zsúfoltságában egy kövér asszony kézitáskája felé nyúlt, és nyitogatni kezdte a zárat. „Zsebmetsző!" – villant át az agyán, és már kiáltani akart, amikor a kövér asszony megérezte a motozást, megfordult és sikoltozni kezdett. A kéz villámgyorsan eltűnt és a peron közönsége fölháborodva fordult az asszonyság felé. Veronica tanult valamit németül, és így nagyjában megértette, hogy a kövér asszony tolvajt kiabált, s az emberek sértődötten tiltakoztak a vád ellen. S akkor egyszerre a túlsó sarokban megszólalt egy kis, sovány, barna ember tört, akadozó németséggel, és azt mondta: „hívni policáj!" Egy pillanatig döbbent csönd volt. A fejek mind a kis sovány ember felé fordultak. S akkor valaki kimondta, mint egy varázsszót: „újra ezek az átkozott idegenek!" Mintha jelszót mondott volna ki: a tömeg fölzúgott, a kövér asszonyság rámutatott a sovány emberre, és sikoltani kezdett, emberek ordítottak, a villamos megállt. Néhányan megragadták az ijedten tiltakozó embert, és letépték a villamosról. Ütések puffantak. Rendőr jött. A villamos állt, és azok, akik fent maradtak, bólogattak egymásnak, és sóhajtozva panaszkodtak az idegenekre.

Veronica nem értett meg minden szót, de annyit megértett, hogy az ijedt, sovány kis embert zsebtolvajlás miatt akarják átadni a rendőrnek. És tudta azt is, hogy a kéz, amelyik a kézitáska felé nyúlt, semmiképpen sem lehetett annak az embernek a keze, mert egészen más irányból jött, és az az ember legalább két méterrel odébb állt akkor, s méghozzá háttal a kövér asszonyságnak. Mivel szokva volt hozzá, hogy igazságtalanságot nem szabad eltűrni, gondolkodás nélkül leugrott ő is a villamosról, befurakodott a tömegbe, és magyarázni kezdte a rendőrnek, lelkesen és izgatottan, hogy ő látta a kezet, amelyik a táska felé nyúlt, de az semmiképpen sem lehetett ennek az embernek a keze. Rosszul, akadozva beszélt. Nehezen találta meg a szavakat. A tömeg morogni kezdett.

– Ez a társa! – kiáltotta valaki.

Érezte maga körül a gyűlöletet, és ez még bizonytalanabbá tette, már csak dadogni tudott. A rendőr összehúzott szemekkel nézett rá, és a papírjait kérte. Nem

volt nála semmiféle írás. Néhányan röhögtek, mások szitkozódtak. A tömeg egyre ellenségesebb lett.

– Velem jön maga is – mordult rá gorombán a rendőr. Abban a pillanatban egy katonai gépkocsi állt meg a tömeg mellett, és Veronica meglátta benne az amerikai egyenruhát.

– Segítség!

Egy fiatal amerikai tiszt ugrott ki a kocsiból, és a tömeg néma alázattal nyitott utat az egyenruhának. Veronica izgalomtól reszketve mondta el azt, ami történt. A tiszt karon fogta, és kivezette a tömegből. Odavitte a kocsihoz.

– Üljön be – mondta –, hazaviszem. És tanulja meg, hogy egyedül járni veszedelmes Európában.

Később, útközben azt mondta még:

– Az emberek vadak itt és gyűlölködők. Az erőstől félnek, de a gyengére rátámadnak.

– És mi lesz azzal a szerencsétlen emberrel? – kérdezte Veronica. – Hiszen ártatlan!

A tiszt vállat vont.

– Az is európai. Majd elintézik egymás között valahogy. Talán bezárják. Talán nem. Nem lehet kiszámítani a tetteiket. Furcsák itt az emberek.

Ez az esemény nagyon megrendítette Miss Veronicát. Nem mert többé egyedül az utcára menni. Örvendett, hogy a hivatalnokok egy kis elszigetelt Amerikát teremtettek maguknak az irodákban és a villában, és igyekezett beleilleszkedni ebbe a külön világba. Arra az ijedt, sovány, kis emberre sokat gondolt még. A tábor, ahol dolgozott, csupa olyan emberrel volt tele. Soványak voltak mind, kopottak, hajlott gerincűek, ijedtek. Igyekezett segíteni rajtuk, ahol tudott. De annyi helyen kellett volna segíteni, és olyan tehetetlennek érezte magát az íróasztala mögött.

Aztán egy félév eltelt, és már-már megfeledkezett egészen erről a kis villamosbeli epizódról, amikor egy délelőtt a CWS irodájában újra meglátta azt a kis sovány barna embert. Szerényen állt az ajtónál, és várta, hogy sorra kerülhessen. Rögtön megismerte, és annak a jelenetnek minden borzalmassága feltámadt benne újra. Felugrott az asztal mellől, és odasietett az emberhez. Nem gondolt semmi másra, csak arra, hogy segíteni kell. Jóvá kell tenni valamit, egy mulasztást talán, egy szörnyű hibát, amit mások elkövettek.

– Mit tehetek magáért? – kérdezte

Aztán az ember elmondta, hogy ő magyar. Asztalos. A CWS-től assurance-a van, és fél évvel ezelőtt megkapta a behívást, hogy jelentkezzék kivándorlásra a táborban. Útközben történt vele az az eset a villamoson. A németek letartóztatták, elítélték, aztán négy hónap múlva újra kivizsgálták az ügyét, és megállapították, hogy ártatlan. Azóta egyebet sem tesz, mint járja a hivatalokat. De mindenütt azt mondják, hogy elvesztette a jogát a kivándorlásra. Mert nem jelent meg a táborban,

amikor behívták. Mert büntetett előéletű lett. Pedig ő jönni akart és büntetett előéletű se lehet, ha egyszer ártatlanul zárták be, csak azért, mert idegen volt, s mert ebben az országban gyűlölik az idegeneket.

– Persze, hogy nem lehet – felelte Veronica –, utánanézek majd az ügyének, ne féljen semmit. Néhány nap múlva megkapja a behívást, és hamarosan Amerikában lesz.

A magyar asztalos szemében felcsillant az öröm és a reménység. Hálásan búcsúzott el, és Veronica fél év óta először érzett valami jó melegséget a szívében. Kikereste az aktákat, és elindult maga végig az IRO hivatalain, kiverekedni az igazságot. Ha nem is olyan gyorsan, mint gondolta, de végül mégis csak sikerült. Az asztalos ügyét fölvették újra. Behívták a táborba, végigcsináltatták vele az orvosi vizsgálatok idegölő tortúráit, megjárta a DP Commissiót is, ahol másfél óráig faggatták, s aztán megállt az ügye újra, és nem mozdult tovább. Akkor újra elment Miss Veronicához.

Veronica azt hitte, hogy búcsúzni jön. Nevetve ment eléje, megrázta a kezét, és gyorsan felírta egy papirosra az apja kaliforniai címét, hogy ha majd arra jár, keresse fel őket. Belekerült néhány percbe, amíg az asztalos el tudta mondani, hogy ő még nagyon messze van Amerikától, mert a DP Commissio, úgy látszik, megakasztotta valamiért. Miss Veronica azonnal előszedte az aktákat, és elment a DP Commissióhoz. Ott megmondták neki, hogy a magyar asztalos nem mehet Amerikába, mert katona volt, harcolt a németek oldalán a szövetséges orosz hadsereg ellen, és törvény nem engedi meg, hogy bevándorolhasson. A törvény ide vonatkozó szakaszát is megmutatták neki, és Miss Veronica azon az estén nagyon szomorúan és nagyon letörve ment haza a pompás villába. Vacsora után félrevonta a Social Service vezetőjét, a tapasztalt, öreg Miss Rosenbaumot és előadta neki az ügyet. Elmondta, mindazt, amit a magyar asztalosról megtudott: hogy csak a hazáját védte ő is, mint minden más katona szerte a világon, hogy feleségét, gyermekeit megölték az oroszok, s előlük menekült Németországba, hogy két év óta állás és kereset nélkül van, hogy üldözik itt is, mert idegen és kifejtette józanul és világosan, hogy ha van ezen a földön ember, aki rászorult a segítségre, úgy ez a magyar igazán rászorult. És, hogy ha valaki Krisztus nevében cselekedni akar valamit, akkor ezen az emberen segítenie kell.

Miss Rosenbaum türelmesen végighallgatta, ahogy azt okos és tapasztalt nők szokták, aztán kissé gúnyosan elmosolyodott.

– Maga még nagyon fiatal, drágám – mondta –, könnyen meghatódik. Ezeknek a DP-knek kilencven százaléka gazember. Nácik, fasiszták, háborús bűnösök. Különösen a magyarok. Nem, kedvesem, ezen az emberen nem lehet és nem is szabad segíteni.

A magyar asztalos másnap délelőtt megjelent Miss Veronicánál az irodában. És Miss Veronica szégyenkezve és lesütött szemekkel be kellett vallja, hogy nem tud tenni semmit. A magyar egy szót se szólt, csak lehajtotta a fejét, és nézte a

padlót egy ideig, sötéten, némán. Veronica szeretett volna néhány vigasztaló szót mondani, de olyan tehetetlennek érezte magát, és a szemét égették belülről a könnyek. Ő is a padlót nézte. Aztán a magyar asztalos fölemelte a fejét, tekintete végigfutott az iroda falain, és szeme megakadt egy táblán: „Aki bezárja az ő ajtaját egy éhező előtt: én előttem zárja be azt!”

– Akkor mehetek – mondta a magyar, majd még egyszer lassan –, akkor én mehetek is…

Azzal lassan megfordult és kiment az irodából.

Miss Veronica még mindig ott állt a szoba közepén, és Krisztus Jézus mondását nézte a falon, könnyes szemekkel, amikor lent az udvaron a sikoltás felszakadt. A szíve összeszorult, valami rettenetes előérzet szorította össze két bozontos sátánmarokkal. Az ablakhoz szaladt. Az udvaron emberek futottak és mind egy irányba. És ahova futottak, ott egy alaktalan, sötét tömeg feküdt a földön, egy csomó rongy, egy marék élettelenség, szörnyűséges, mozdulatlan valami. Mire Miss Veronica leszaladt a lépcsőn, az ember már nem élt. A második emelet ablakából ugrott ki, mondták a szörnyülködők. De Miss Veronica akkor már nem volt többé az öntudatos tisztviselőnő, a büszke amerikai hölgy. Csak egy kis rémült néger lány volt, aki ott állt döbbenve és tehetetlenül egy emberi tragédia előtt, s fölötte óriásivá magasodtak az ősök árnyai, Afrika fekete rabszolgáinak millió véres tragédiája, s ő a láthatatlan súly alatt meggörnyedt, mint aki vállán érzi az emberi világ minden keresztjét. A sovány, idegen arc fölé hajolt. A száj nyitva volt, mintha mondani akarna még a világnak valamit, de szó helyett csak egy vörös vércsík szivárgott ki rajta. Az arccsontokra ráfeszült a bőr, és több helyen vér szivárgott láthatatlan sebekből, s a szemek, a nagy, csodálkozó, barna szemek úgy néztek föl a felhős téli égre, mintha Isten elrejtőzött arcát keresték volna valahol ködök és titkok mögött. Emberek kiabáltak össze-vissza, de Veronica nem hallott belőle semmit. Csak két, tört, szomorú szó csengett egyre vissza a fülében: „akkor mehetek”. És Krisztus szavai az iroda falán, annak az irodának a falán, melyből ez az ember így kellett eltávozzék. Egy orvos jött szaladva a szomszédos barakkból. Begyakorolt, szinte üzleties mozdulatokkal vizsgálta meg a földön fekvő embert, és minden felindulás nélkül mondta, csak úgy, mint ahogy egy közömbös tényt állapít meg az ember: „meghalt”. De Veronica már nem ijedt meg ettől a szótól. Meg se borzongott. Tudta, érezte, hogy nem történhetett másként. Meg kellett haljon ez az ember. És Krisztusra gondolt újra, aki szintén meg kellett haljon kétezer esztendővel ezelőtt. Elővette tiszta fehér selyem zsebkendőjét, és ráterítette a halott arcára. Aztán lassan fölemelkedett a halott mellől, megfordult és bement az épületbe. Az iroda ajtaját bezárta, és sokáig imádkozott.

Közben az öngyilkos magyart gyorsan eltakarították az udvarról. Az orvosok megállapították, hogy elmebeteg volt, a DP Commissio urai rányomták papírjaira a bélyegzőt, hogy „mehet” és ezzel a világ lelkiismerete éppen úgy lemosta magáról a vérfoltot, mint ahogy az udvar kövéről lemosta azt az a morgó, öreg lengyel, aki

egy vizes söprűvel és egy ronggyal kivonult később az épület elé, és megtisztította a kövezetet az öngyilkos nyomától.

Este, vacsora előtt Miss Rosenbaum egy újságpapírba göngyölt csomagocskát nyújtott át Veronicának.

– Ez a magáé, drágám – mondta mosolyogva – ott felejtette valahol.

A fehér selyem zsebkendő volt. Mikor este, lefekvés előtt kibontotta a papírból, meglátta rajta a vérfoltokat. Másnap mosásba adta. A felakasztott náci tábornok özvegye mosta ki az alagsorban. Mikor egy hét múlva feladta a tiszta ruhával, Miss Veronica már csomagolt. Meg se nézte, úgy tette be a kofferjébe.

Otthon, a kaliforniai villában került újra a kezébe a zsebkendő. Amikor széthajtogatta, még nem is tudta, hogy ez az. Először csak valami elmosódott, furcsa foltokat látott meg rajta, és bosszankodott, hogy milyen hanyagul mosnak Európában. De aztán, ahogy jobban megnézte és a fény felé tartotta a kendőt, felismerte rajta a vérfoltokat. És különös: olyan volt egészen, mintha ezek az elmosódott foltok egy emberi arc körvonalait rajzolták volna ki a kendő fehér selymére, egy szomorú emberi arcot. S mintha – legalábbis Miss Veronicának úgy rémlett – egy töviskoszorú halvány árnyéka is látszott volna annak az emberi arcnak a homlokán.

Azóta a törvény, amely miatt az az árva magyar asztalos meg kellett haljon, régen hatályát veszítette, és ma már nem bűn, ha valaki becsületes polgára volt a hazájának. De Miss Veronica különös selyemkendője ott van ma is még egy kis kaliforniai villa csöndes szobájában, üveg alatt és szomorú fekete bőrű emberek néha összehajolnak fölötte, és nézik az elmosódó idegen arc vonalait rajta és arra gondolnak, hogy van valahol egy Európa, és van valahol egy Afrika, és élt egyszer valahol egy Krisztus Jézus, aki Isten fia volt. És arra gondolnak, hogy vajon hányan kell még meghaljanak addig, amíg igazság és szabadság lesz mindenütt a földön?

Hungária 1952. évi naptára, POLISZ 64. szám

Álarcos játék a halállal

Kornyicsek elvtárs, a mindenható kiküldött, befejezte rövid és taglejtésekkel kísért beszédét a dicsőséges Szovjet birodalom iránti kötelező hűségről, a párt nagyszerű teljesítményeiről és az ifjúság szerepéről a kommunista társadalomban. A taglejtések még mindig abból az időből eredtek, amikor a teljhatalmú megbízott még csak szerény kis borbélysegéd volt Bucuresti-ben, aki alázatosan igyekezett a nyiratkozó és borotválkozó uraságokat utcabeli pletykákkal szórakoztatni. Jobbjával lesimította sovány nyakán a feltűrődő gallért, és kissé kidülledő szeme végigfutott a lapuló gyermekfejeken.

Mögötte ott állt a kéttagú kíséret: a bajuszos, mogorva nézésű tanfelügyelő és a körzeti pártmegbízott, egy kövér kis szentmiklósi hentes, aki unott arcán alig

győzte elfojtani az ásításokat. A tanító a fal mellett lapult, sápadtan, és rettenetesen ijedten bólogatott a hatalmas és félelmetes Kornyicsek elvtárs minden mondatára.

A nagyúr körüljáratta szemét a megilletődött gyermekeken, aztán meglendítette hosszú csontos mutatóujját az első padban ülő szőketincsű leányka felé:

– Meg tudod-e mondani, leány, hogy hol vagy?

A kis szőke reszkető térdekkel állt föl a padban, s kék szeme rémülttel meredt a félelmetes emberre.

– A… az iskolában! – dadogta akadozó nyelvvel.

– Ez igaz – bólintott kegyesen Kornyicsek elvtárs, és rosszalló pillantást vetett hátra a hentes-körzetmegbízottra, aki vidáman elböffentette magát – ez igaz, leány. De hol van ez az iskola?

– Gyergyóapátiban! – vágta ki a kis szőke nekibátorodva.

A hatalmas úr arca egy árnyalattal borultabb lett.

– Jó, jó, de Gyergyóapáti hol van?

– Csíkban…? – kérdezte bizonytalanul a leányka, és szeme ijedten kereste meg a fal mellett lapuló tanítót, aki kétségbeesetten rázta a fejét.

– Erdélyben…? – próbálta kitalálni szegényke, de Kornyicsek elvtárs szúrós szeme nem enyhült meg ettől sem. Hirtelen világosság gyúlt az agyában, arcocskája kipirult az örömtől, és boldogan vágta ki a mentő szót:

– Romániában!

De a rettenetes szigorú sovány ember erre is csak megrázta a fejét, és makacs konoksággal tovább faggatta:

– És Románia hol van?

A kislány valósággal meggörnyedt a rémülettől, és könny szökött a szemeibe:

– A… a… a világban… – próbálkozott egy utolsót.

– De miféle világban? – csapott le a hatalmas úr keze az asztalra haragosan –, miféle világban?!

Ebben a pillanatban az egyik fiút hátul a harmadik padban megszállotta valami csintalan ördög. Behúzta fejét az előtte ülő háta mögé, és onnan súgta:

– Rusnya világban…

– Rusnya világban! – kapta föl a kislány ott elől kétségbeesetten a fülébe jutott szót. Az iskolaterem fojtottan kuncogott. A tanító meg kellett támaszkodjék a falban, annyira reszkettek a térdei. Hirtelen, mint egy villanás, jutott az eszébe a mándoki kolléga esete, akit két éve a helyszínen lőttek agyon, mert az egyik gyerek, akit megkérdeztek, hogy „mi lesz a te életed legnagyobb ünnepe”, a világ proletárjainak egyesülése és a világ imperialistáinak megsemmisülése helyett nagy hirtelen kibökte, hogy „amikor Magyarország szabad lesz megint!”

A tanító rémülten nézett a hatalom uraira. A kis kövér szentmiklósi hentes újra böffent egyet, és szája elé kellett kapja a kezét, hogy hangos röhögés ne legyen belőle. A tanfelügyelő is mintha mosolygott volna bozontos bajusza alatt. De

mindez csak egy pillanatig tartott. Amikor a volt borbélylegény tenyere lecsapott az asztalra, az arcok egyszerre merevek lettek megint.

– A hatalmas és dicsőséges szovjet világbirodalom ölelő karjaiban vagyunk! – üvöltötte elkékülő arccal, és szája szélén betegesen ütközött ki a nyál. – A dolgozó nép paradicsomában vagyunk! A szabadság templomcsarnokában! S aki ezt nem tudja, az ellensége a népnek!

Halottas csönd volt. A fejek meglapultak. Csak egy árva légy dünnyögött zavartalanul az ablaküvegen, ő semmit sem tudott börtönökről, vallatásokról, munkatáborokról. A leányka még mindig ott állt az első padban, fehéren, mint a fal. Még a sírás is beléje fagyott.

– Ülj le – mordult rá zordonan Kornyicsek elvtárs –, nem te vagy hibás. Nem tudhatsz olyasmit, amire tanítóid nem tanítottak.

A tanító ott a fal mellett fölnyögött. A tanfelügyelő és a körzeti megbízott szinte részvéttel néztek rá, ettől visszatért kissé az ereje, és egy utolsó, kétségbeesett próbálkozásra szánta el magát.

– Má… méltóztassék megengedni, hogy én kérdezzek. A gyerekek talán jobban szokva vannak az én kérdéseimhez…

– Tessék – felelte Kornyicsek hidegen és ellenségesen.

A tanító szeme kétségbeesetten szökdösött arcról-arcra a jól ismert padsorok között, s a fuldoklók kapaszkodásával akadt meg a bal hátsó sarokban.

– Tarisznyás Áron!

Egy jóvágású, barna képű, tizenöt éves fiú pattant föl a padból.

– Itt vagyok, tanító elvtárs!

A tanító szeme könyörögve csüngött a fiú arcán, és a hangja kissé reszketett, amikor feladta az első kérdést.

– Ki a te Istened, Áron?

– A kommunista eszme, mely az egyedüli hatalmas és igaz Isten! – harsogta a fiú.

A tanító egy pillantást vetett a mindenható kiküldött arcára, de az zárt volt és komor.

– Mi a Szentháromság? – folytatta a kérdezést fogvacogó igyekezettel, hogy valamiképpen megelégedést varázsoljon arra a szigorú arcra.

– Marx tanai, Lenin szelleme és Sztálin példája!

– Mi az ördög?

– Kapitalista gonosztevők, bujkáló imperialista bérencek, szabotálók, papok, kulákok, vagyis a dolgozó nép ellenségei!

– Mi vagy te?

– Boldog és felszabadult ifjúmunkás, akit a dicsőséges szovjet hadsereg megmentett a kapitalisták karmaiból, és akit a kommunista párt ránevelt az igaz életre!

– Ki a te legfőbb ideálod ebben az életben?

– Sztálin, a dicsőséges!

– Ki a te apád!

– A párt.

– Ki a te anyád?

– A párt!

– Ki a te…

– Elég lesz, tanító elvtárs – akasztotta meg a pattogó kérdés-felelet párbajt a sovány borbélylegény kissé fáradtan és elnyomva egy ásítást. – Látom, hogy foglalkozott a tárgyakkal. Jövőben fordítson több gondot a lassabb felfogásúakra.

– Igenis – hajlongott a tanító sápadtan és reszkető térdekkel –, viszont egyesek olyan jól tanulnak, hogy azoknak a kedvéért…

– A szülőkben is lehet hiba – vágta el a mentegetődzést a hatalom embere –, például ennek a kislánynak itt mi az apja?

– A helyi párttagozat pénztárosa, jelentem… – dadogta a tanító.

– Hm. – Kornyicsek elvtárs nyelt egyet –, s a tied, fiam? – fordult a még mindég mereven álló fiú felé.

– A párt! – harsogta Tarisznyás Áron.

– Az igazi apádat kérdeztem, fiam.

A tanfelügyelő és a szentmiklósi hentes jelentős pillantást váltottak. Kornyicsek elvtárs későn vette észre az elszólást és elvörösödött. De a fiú zavartalanul szavalta:

– Az én igazi apám a párt! Igazi anyám a párt!

A hatalmas úr arca türelmetlenül megrándult.

– Jó, jó. De most azt akarom tudni, hogy kinek a fia vagy?

– A dicsőséges kommunista pártnak vagyok a fia! – harsogta Áron konokul.

Kornyicsek sóhajtott, aztán legyőzötten legyintett a kezével.

– Ülj le – mondta. Majd a tanító felé fordult.

– A szemle véget ért. Az ifjúmunkás-csoport meg van szervezve a községben, előírás szerint?

– Igenis – vágta össze a tanító a sarkait –, csoportvezető Tarisznyás Áron.

– Köszönöm.

Azzal megindult az ajtó felé.

Csak a tanfelügyelő fogott kezet távozásakor az ajtó mellett még mindég sápadtan álló tanítóval.

– Gratulálok ehhez a fiúhoz – mondta halkan, majd egy gyors pillantást vetett a másik kettő után. Azok már kint voltak az udvaron.

– Valóban van ifjúmunkás-csoportjuk a faluban? Nem is tudtam róla!

– Három tagból áll csak – makogta a tanító –, Áron indíttatta el az egészet, ezért ő a csoportvezető. Még kettőt tudott fogni maga mellé, ennyi az egész.

– Most mindenesetre jól fogott – morogta a tanfelügyelő a bajusza mögül –, magának is, de nekem is. – Azzal otthagyta a tanítót, hogy gondoljon amit akar.

A hatvanegynehány gyerek visszafojtott lélegzettel figyelte az ablakon át, ahogy a három szörnyűséges idegen, egy félelmetes hatalom képviselői, beültek a nagy, poros gépkocsiba és dübörögve, port kavarva kifordultak az iskolaudvarról.

Mikor már a gépkocsi véglegesen eltűnt az útkanyarban, a tanító ott az ajtóban sóhajtott egyet, és a terem felé fordult.

– Azt hiszem ez mára elég lesz – mondta fáradtan, majd hirtelen, mint aki megijed a saját szavaitól, kiegyenesedett, kezével önkénytelenül odanyúlt a kabátja kihajtóján ékeskedő pártjelvényhez, és szigorúan harsogta a gyerekek felé:

– Mint öntudatos dolgozók, a mai délutánt ünneppé nyilvánítjuk abból az alkalomból kifolyólag, hogy pártunk kiváló vezetőit körünkben tisztelhettük!

Aztán egy mély lélegzetvétel után, fáradtan:

– Hazamehettek.

Hang nélkül, zaj nélkül, sietve mint egy rakás megszeppent egér sirültek ki a gyermekek az ajtón. A tanító még ott állt az ajtóban, amikor Tarisznyás Áron utolsónak kilépett.

– Áron fiam – mondta, és kezét rátette a fiú vállára –, megmentetted az iskola becsületét!

– Az ember igyekszik – felelte a tizenöt éves nyurga kamasz, és elfogódottan gyömöszölte a kezében lévő kalapját.

A tanító kutatva nézett a fiú arcába. Szeretett volna fölfedezni valamit a zárt vonások között, valami bíztatót, maga sem tudta mit. Óvatosan körülnézett. Senki sem volt már a közelben, csak ők ketten.

– Áron fiam – mondta halkan, és keze kissé szorosabban markolta a fiú vállán a daróc zekét –, tudod, hogy pendelyes korod óta ismerlek. Apádat is ismerem, még a régi világból. Egyenes, derék ember volt mindég. Felelj meg egy kérdésemre, bizalmasan.

– Tessék kérdezni – mondta a fiú, de semmit nem lehetett kiolvasni a hangjából.

– Hiszed is mindazt, amit mondtál?

Áron egyenesen belenézett a tanító szemébe.

– Tanító úr hiszi-e?

A tanító arca elsötétedett, mint aki érzi, hogy csapda felé csalják. Keze lecsúszott a fiú válláról.

– Engem nem azért fizetnek, hogy higgyek, hanem hogy tanítsak – felelte kimérten.

A gyerek vállat vont.

– Engem meg semmiért se fizetnek.

Azzal fejébe nyomta a feslett szélű, nagy, vörös csillaggal díszített szalmakalapot és fütyörészve kilépett az udvarra. A tanító fejcsóválva nézett utána sokáig, és nem tudta, hogy sírjon-e inkább, vagy bosszankodjék.

Azon az estén Tarisznyás Áronka kopogás nélkül lépett be a községházán uralkodó csendőr-komiszár irodájába. Még a kalapot se vette le a fejéről.

– Adja ide a gyűlésterem kulcsát, komiszár elvtárs – rendelkezett. A komiszár ott ült kigombolt egyenruhával az összegyűrt ágy szélén, sötéten és bozontosan, kezében egy pálinkás flaskával, és bambán bámult a fiúra.

– Hö? Minek az?

– Gyűlésünk van, még azt se tudja? – támadt rá Áronka. – Ifjúmunkások gyűlése! Ide a kulcsot, de hamar!

A komiszár bütykös ujja fölmutatott egy rozsdás szögen csüngő ócska kulcsra. Bár a gyűlésterem ott volt mindjárt az irodája mögött, s tulajdonképpen egy asztalon, nehány törött lábú padon, s egy kivénült szekrényen kívül semmi egyéb nem volt benne, mégis zárva tartották mindég. Az ok egyszerű volt: két évvel ezelőtt, amikor még nem volt kulcs az ajtóhoz, valaki egy éjszaka tehéntrágyával mázolta be a nagy felszabadító Sztálin képét, s korommal odafirkálta alája ocsmány szavakkal, hogy ez az az anyag, amiben nyakig ül a nép a kommunista paradicsomban, s mivel hogy Sztálin adta, hát Sztálin egye.

Ez még magában véve nem lett volna olyan nagy baj, azonban nem vette észre senki a rondítást, csupán amikor a falut látogató propaganda-főosztályvezető elvtársat bevezették a terembe, hogy megtartsa bizalmas előadását a szűkebb körű párt-tanács tagjai előtt. A Bukarestből ideküldött elvtárs iszonyú dühre gerjedt, amikor az Atyuska képét ilyen állapotban látta meg, s csak az volt a szerencse, hogy magyarul nem értett egy szót sem, s így nem tudta elolvasni a feliratot. Mégis leváltották emiatt az egész pártvezetőséget, s az akkori komisszárt kihallgatásra rendelték be a központba, ahonnan azóta se tért vissza.

Így hát természetes, hogy az új komiszár kulcsot csináltatott, s őrizte is azt keményen. De Tarisznyás Áronkának szó nélkül odaadta, nyomban. A fiú minden gyanú fölött állt. Ő volt a falu cégtáblája, amit meg lehetett lengetni olykor-olykor a fölöttesek orra alatt. Normáért lelkesedő, káderszervező, vad és lelkes kommunista volt a fiú. A komiszár magában meg volt győződve, hogy valami baj van a gyerek elméjével, de erről nem szólt soha senkinek. Jól fogott neki is ebben a sunyi és konok faluban, hogy valahányszor politikai munkájának előrehaladásáról kellett beszámolnia a félelmetes fölötteseknek, Áronnal, mint a falu haladásának élő példaképével állhatott elő.

– Aztán csak írjon gyorsan három új „szabad mozgási engedélyt” – mondta a fiú, amikor a kulcs már a kezében volt –, a régiek ejszen lejártak már.

– Minek nektek? – dünnyögött a komiszár, és letette a pálinkás flaskát az ágy fejéhez –, minek az, hö?

Undorodott mindentől, ami írással járt. Bár a betűvetést nagy nehezen megtanulta ugyan, de kőfaragó munkás volt egész életében, akinek a keze megdurvult és elnehezedett a kalapácstól.

Áronka úgy bámult a nagy szőrös emberre, mintha még sohasem látott volna élő komisszárt.

– Minek? Hát mit gondol maga, elvtárs úr, münk hogyan csináljuk a propagandát? Miképpen gyűjtsük össze a havasban szerte pásztorkodó ifjúságot, s világosítjuk fel őket a párt áldásairól? He? Nappal mindenki a káderekben dolgozik a normán! Csak éjszaka jut idő propagandára! Vagy talán elvtárs úr azt akarja, hogy alulmaradjon a falu a fadöntési normaversenyben, világ csúfjára?

A komiszár tudta jól, hogy ez az egész fadöntési normaverseny nem egyéb, mint csalás. Hogy ennyi és ennyi köbméter fát leszállítanak a vasúthoz, s a végén, amikor ki kell tölteni hozzá az írást, akkor annyi munkaórát írnak csak bele, amennyi szükséges ahhoz, hogy a norma jó legyen. Csak éppen ügyelni kell, hogy ne legyen a legjobb a községek versenyében, mert akkor még valaki utána talál kutatni a dolgoknak. De persze mindezt nem mondhatta meg a fiúnak, mert ostoba lelkesedésében még följelentené a pártközpontban. Így aztán nyögve és sóhajtozva az asztalhoz csoszogott és sercegő pennával kikörmölt három „Záróra Utáni Kimaradási és Helyváltoztatási Engedélyt”, egyet Tarisznyás Áron, egyet Benkő Béni, s egyet Botos Balázs névre. Tizenöt napra szólott a nyomtatott írás, orosz, román és magyar nyelven.

– Köszönöm, elvtárs úr – mondotta Áronka, és zsebébe gyömöszölte a fontos és ritka okmányokat.

A gyűlésteremben mindössze hárman gyűltek össze ezen az estén is, mint mindég. Azaz tulajdonképpen csak ketten, mivel Botos Balázs egész idő alatt kint állt az ajtó előtt, hogy idejében jelenthesse, ha valaki netán kíváncsi volna, hogy mi történik odabent.

Odabent pedig, hogy a pálinkázó komiszár fülének is eleget tegyenek, aki a falon keresztül minden szót meg tudott hallani, Benkő Béni a kommunista kiskátéból olvasott föl magos csengő hangon két teljes fejezetet, míg Áron a könyvszekrény mögött kiemelt egy padlódeszkát és előhúzott a fekete üregből először egy vízhatlan vászonból készült zsákocskát, majd egy kis szögletes faládát. Miután a padlót újra visszaigazította, s ráhúzta a szekrényt is, először Benkő Bénihez fordult, aki rendületlenül olvasta még mindig a kiskáté harsogó frázisait.

– Új levelek vannak?

Béni kihúzott a zsebéből egy spárgával összekötözött papírcsomót anélkül, hogy szeme egy pillanatra is elhagyta volna a sorokat és odanyújtotta Áronnak. Áron betette a papírcsomót a vízhatlan zsákocskába, ahol már lapult nehány hasonló köteg. Aztán Botos Balázshoz ment, és intett neki. Balázs még egyszer körülnézett a lemenő naptól vöröslő falusi utcán, aztán behúzta maga után az ajtót.

– Marosvásárhelyről küldte a kapitány – súgta, és előhúzott a zsebéből egy barna, kopott borítékot – rajzok vannak benne, fontosak!

Áron begyömöszölte ezt is a zsákba.

– Mikor a hold följő, ott leszek a hídnál – súgta, és odanyújtotta Balázsnak a kis faládikát –, ügyelj rá, tedd a zekéd alá…

Aztán Béninek intett.

– Fejezd be a nótát, héj!

Néhány cikornyás mondattal, melyek a világ proletárjainak egyesüléséből származó paradicsomi jövendőt dicsőítették, Béni befejezte a felolvasást, s a könyvet lecsapta az asztalra.

– Elvtársak! – üvöltötte Áron, és a könyvet bedobta a szekrénybe – azt hiszem, mindnyájatok nevében beszélek, amikor megköszönöm Benkő Béni elvtársunknak szívhez szóló beszédeit, mellyel újra csak bizonyságot tett arról, amit ejszen mindannyian tudunk már: hogy egyedül csak a dicsőséges Szovjet birodalom iránti veszekedett hűségünk lehet a záloga annak, hogy ez a világ végre egyszer megmentődik minden részében a kapitalista és imperialista hóhéroktól, és kiragyog minden emberre ezen a földön az egy igazi szabadság napja, mely bennünket immáron ekkora nagy gyönyörűséggel melegít!

– Éljen! – rikoltozták utána teli torokból mind a hárman, s olyan dobogást rendeztek a poros padlón, hogy túl a falon a komiszár sóhajtva nyúlt a pálinkásüveg után. „Fiatalok”– morogta és nagyot húzott az üvegből. Valamikor ő is fiatal volt, és mindenért tudott lelkesedni, amiken tulajdonképpen semmi lelkesedni való nem volt, ahogy az rendre kiderült.

– Itt a kulcs, elvtárs úr – nyitott be Áron egy idő múlva, és a kulcsot visszaakasztotta a helyére.

A komiszár az ágyon hevert, s a tekintete zavaros volt. Ágy mellett a korsó.

– Jó gyűléstek volt, he?

– Maga ilyet nem látott – felelte a fiú, s becsapta maga mögött az ajtót.

– Fiatalok, nincs bennük tisztelet – morogta a komiszár, s átfeküdt a másik oldalára. – Azt hiszik, ők találták föl a kommunizmust. Majd rájönnek…

Kívül az udvaron a fiúk elváltak. Ketten jobb fele mentek, Áronka balra. Vállán ott fityegett a tarisnya a levelekkel. A kerítés mellől sötét kis árnyék ugrott elő. Halkan szűkölt.

– Bundás, te – pattintott a fiú az ujjával a kis borzas kutyának. Aztán megindultak együtt a hegyekbe vezető úton.

Sötétség borult már a völgyre, amikor a fűrésztelepen túl a fiú elhagyta a szekérnyomot, s fölkanyarodott egy sziklás patakmederbe. A kutya jó húsz lépéssel előtte haladt, bele-beleszimatolva az éjszaka nyirkos levegőjébe, mint aki ismeri már az utat, s tudja azt is, hogy óvatosnak kell lenni.

Jó órai kapaszkodás után fölértek a gerincre, ahol a széles marhaterelő út nyúlt föl a legelőkig. A kutya hirtelen megállt, és morogni kezdett. A fiú egy fatörzs mögé lapult, a kutya is odahúzódott melléje. Léptek dobogtak a kövön. Az őrjárat jött lefele a havasból. Már látni is lehetett a három sötét, egyenruhás alakot,

vállra vetett fegyverrel, ahogy lefele döcögtek. Elhaladtukban szófoszlányok érték a fiú fülét.

– Csak szabaduljak ebből az átkozott szolgálatból – morogta egy mély dörmögő hang –, amíg élek, nem akarok több hegyet látni!

– Sok víz lefolyik még, amire leszerelnek – felelte egy másik hang fáradtan –, s tán még háború is lesz, ki tudja. Fene megette ezt az egész világot…

A hangok lassan elhaltak megint. Mikor már a lábak dobogását sem lehetett hallani, a fiú előbújt a fatönk mögül, csettintett a kutyának, és folytatták az utat, fölfele a gerincen.

Félórát haladtak talán a marhacsapáson, fekete sötétségben, melyre csak a csillagok szitáltak föntről egy kis halovány cukorport. Mélyen lent valamelyik katlanban őz riasztott, s a szálfenyvesben bagoly huhogott olykor.

Egy nagy tarajos sziklakőnél letértek a gerincről. Itt már ösvény se volt, csak zegzugos vadcsapás a sűrűségen át, de a kutya s a fiú ismerték a járást. Meredek sziklafalak mentén, borzolt széltöréseken át ereszkedtek alá a katlanba, melynek mélységes fekete mélyén tompán zubogott egy patak.

Fény csillant a sziklák között. Odvas barlang szájában tűz égett, s a tűz mellett egy ember ült, bozontos fekete ember, egykedvűen, mintha csak szalonnát pirítani ült volna le oda.

Szót se szólt, mikor Áronka a tűz fénykörébe lépett. Még csak a fejét sem emelte meg. A fiú se szólt, csak leült az ember mellé. Ültek, hallgattak, a nagy székely, meg a kicsi székely, s távolabb a kutya, s a tüzet csodálták mind a hárman. Aztán a nagy székely mordult egyet.

– Elhoztad?

– El.

– Küldött-e valamit a kapitány?

– Küldött.

Az öreg bólintott.

– Akkor jó.

A fiú leakasztotta nyakából a zsákocskát, s kivette belőle a leveleket. A bozontos ember fogta az egészet anélkül, hogy megnézte volna, s betette a maga tarisznyájába.

– Mikor a hold följő – mondta –, az ezredes vár reám a Saskőnél.

– Ma a Saskőnél? – kérdezte a fiú.

– Ma ott. Minden hónapban máshol. Ez a szabály.

Idő múlva a fiú szólalt meg megint.

– Idösapám.

– He?

– Az ezredes maga viszi ki ezeket… át a határon?

– Ő csak összegyűjti.

– Ki viszi ki?

Az öreg székely vállat vont.

– Mit tudom én. Nem az én gondom.

Hallgattak. Nézték a tüzet. A tűz sistergett, köpködte a szikrát.

– Idösapám – kezdte megint a fiú.

– Mi a?

– Ha mindent megtudnak az amerikánusok, amit tudni akarnak, akkor háború lesz?

Az öreg székely a fiára nézett.

– Ezt te mért kérded?

– Az ember kérdez.

– Kérdezni lehet.

Több szó aztán nem esett. Még ültek egy ideig, aztán az öreg fölállt, s földet kapart a tűzre.

– Ideje lesz – mondta.

A gerincig együtt mentek. Ott aztán az öreg fölfele fordult a marhacsapáson, a fiú a kutyával lefele.

– Mához egy hónap – morogta az öreg.

– Tudom én azt. Isten segítse.

– Isten segítsen.

Mikor a soványodó hold sápadtan kiült fülelni a fenyvesek tetejébe, Áron s a kutya már lent jártak a folyónál. A vízen túl csillogtak a töltésen a vasúti sínek, s hallani lehetett a villanydrótok halk búgását az éjszaka csöndjében. A híd melletti bokrokból két árnyék lépett elő.

– A személynek késése van – súgta Béni – még nem haladott át. Remélem, a másik nem előzi meg.

Beültek a bokorba és vártak. Egy idő múlva fönt a töltésen zengeni kezdtek a sínek. Majd távoli dübörgés támadt a kanyaron túl.

– Most bújik elé az alagútból – súgta Balázs –, adja Isten, hogy a személy legyen s ne a másik…

A személyvonat volt. Kivilágított ablakairól meg lehetett ismerni mindjárt. Halk remegések rázták a földet a bokrok alatt, ahol ültek, mikor a vonat átdübörgött a folyó hídján. Alig tűnt el a hátsó kocsi vörös lámpása, Áron felpattant a földről.

– Hol a láda?

Balázs óvatosan elővette tarisznyájából a kis négyszögletes faládikát.

– Biztos, hogy az jön most? – aggodalmaskodott.

– A személyvonat után, így jött a kapitánytól a parancs – felelte Áron. – Sietni kell, sok idő nem lehet.

Átvette a ládát s leszaladt vele a híd alá. Hosszasan matatott ott. A másik kettő dobogó szívvel figyelte a holdvilágos töltést, de semmi se mozdult. Az

izgalomtól valósággal megizzadtak. Egyszerre csak zümmögni kezdtek a sínek megint.

– Áron… – súgta be Béni fojtottan a híd alá – Áron…! A vonat!

Már a dübörgést is lehetett hallani, amikor a fiú végre előbújt.

– Most már jöhet! – lihegte. – Mozogjatok! Gyorsan!

Futva csörtettek keresztül a bokrokon, föl a hegyoldalba. A dombon túl ott volt a falu, azt kellett elérjék, mielőtt a zaj föllármázná az embereket. Egyszerre csak Áron megállt futás közben. A fejéhez kapott.

– A kalapom!

A kalap ottmaradt a fűben, ahol hevertek volt. Szalagján a nagy vörös csillag, ami könnyen nyomra vezetheti a katonákat. Akkora vörös csillagja senkinek a környéken nem volt.

– Fussatok! – lihegte a másik kettő felé. – Én meg kell szerezzem a kalapot!

A mozdony nagy sárga szemei akkor tűntek föl a kanyarnál. A két fiú tanácstalanul meredt Áronra.

– Fussatok! – parancsolta az. – Gyorsan!

Azok rohanni kezdtek a bozóton át, fölfele. A vonat dübörögve közeledett. A sápadt hold fényénél látni lehetett a nyitott teherkocsikon gunnyasztó hatalmas orosz tankokat, hosszú, előrenyúló ágyúcsöveikkel. A fiú onnan föntről számolni kezdte: egy, kettő, három, négy… Mire a tizenhatig ért, a mozdony rádübörgött a hídra. Vakító éles fény csapott föl, egy láthatatlan erő mellbe taszította Áront, hogy hanyatt esett a bozótba, és rettenetes csattanás rázta meg a levegőt.

Mikor végre föl merte emelni a fejét, hogy lelessen a folyóhoz, a mozdony s a mögötte levő kocsi egyetlen fekete gomolyag volt lent a híd helyén, s csak az utolsó személyszállító kocsi maradt a töltésen, a többi mind ott sötétlett oldalára dőlve a folyóban, a hatalmas tankszörnyekkel együtt.

Lassan oszlott a füst. Emberek kiabáltak. A leghátsó kocsinál villanylámpák fénye villant s látni lehetett a leugráló katonák alakjait. Izgalom remegtette nem csupán Áront, de a kutyát is. Valósággal odalapult a fiú térdéhez.

– Tüzet nyiss mindkét hegyoldalra! – harsogta lent egy hang oroszul, és géppisztolyok kezdtek csattogni a töltésen. A golyók sivítva verték a sziklákat, s puffantak a bokrok között, mint a rothadt alma. Áron lehasalt s összehúzta magát amilyen kicsire csak tudta. Két-három golyó egészen közel csapott le mellette, furcsa sistergő hanggal.

– Végigkeresni a híd környékét mindkét oldalon! – rendelkezett a hang odalent.

Fényszórók pászmázták a töltés két oldalát. Katonák gázoltak át a folyón. Fények kutatták a hegyoldal bokrait is.

Hideg veríték verte ki a fiút. Ösztöne arra kényszerítette, hogy szökjön talpra és fusson, de esze megfékezte a pánik mozdulatát. Tudta, hogy késő. A bokrok

mozgása elárulná. A csörtetést is meghallanák. Nem tud elfutni a golyók elől. S egyébként is: a kalap.

A kutya morogni kezdett. Ijedten feküdt reá, és odaszorította fejét a melléhez.

– Bundás… Hallgass, Bundás… az Isten áldjon meg, hallgass…!

Lent összevissza mozogtak az oroszok. Tudta, hogy nem lenne kímélet, ha itt találnák. Tudta azt is, hogy nem végeznének vele mindjárt, elébb kínoznák, vernék, szegeket szúrnának a körmei alá, s parázzsal égetnék a talpát, amíg ki nem nyögi, hogy honnan kapta a parancsot, kicsoda a kapitány s hol lehet elfogni.

– Hallgass, Bundás… fogd be a szádat, dög…!

Mindkét kezével leszorította a kutya fejét, mégis morgott. Egy bokor reccsent a közelben. Lélegzetét visszafojtotta, úgy figyelt. Lent oroszul parancsot harsogott újra egy hang:

– Két ember bemegy a legközelebbi faluba és kihajtja ide a népet, ökrökkel és szerszámokkal!

Bokor reccsent újra. Már mozogni is látta az ágakat. Valaki csöndesen, lámpás nélkül jött fölfele a nyomon, amit ők hárman törtek a bozótba. Áronban elszorult a lélegzet. Már látta is a holdvilágnál a katona körvonalait, ahogy lassan, puskával a kezében hajtogatta félre az ágakat. Bundás hirtelen kitépte magát a kezeiből, s hangos ugatással támadt a közeledőre. Lent egy pillanatra elhallgatott a beszéd, aztán a parancsnok szava csattant:

– Ahol a kutya ugat, ott van a tettes is! Megkeresni a helyet!

A katona ott a bokorban gyorsan vállához kapta a puskáját és lőtt. A hasító csattanás után Bundás keservesen felvonyított és jajgatva kezdett el rohanni föl a hegyoldalon hazafelé. A fiúnak összeszorult a szíve, és keserű könnyek öntötték el a szemeit.

– Megvan a fickó? Kell segítség? – ordítottak lentről többen is.

– Csak egy kutya! – kiáltott vissza a katona alig két lépésre Áronkától. – Nyulat fogott, s azt ette itt! Nincs ember vele!

Néhányan nevettek.

– Kutasd át a helyet! – harsant a parancs.

– Átkutattam! Csak egy döglött nyúl van itt, más semmi!

– Edd meg! – javasolta az egyik katona tréfálkozva a töltésről.

A katona lefele kémlelt, aztán gyorsan lépett egyet a fiú felé, és valami sötét dolgot odalökött hozzá. Arcán érte és megismerte mindjárt: a szalmakalap volt.

– Hülye – morogta a katona oroszul –, máskor ne hozz kutyát magaddal, ha ilyesmiben jársz, s vigyázz a kalapodra!

A fiú szédülten feküdt a földön. Értette a szavakat, és mégsem értette őket. Mint egy rémséges, zavaros álom, olyan volt az egész.

– Csak a lábát lőttem el – súgta az orosz valamivel barátságosabban –, két hét alatt meggyógyul. De most kotródj innen!

Azzal megfordult és recsegve, ropogva, mesterkélt zajjal elindult az ellenkező irányba.

Áronka néhány pillanatig még szédülten feküdt a földhöz lapulva. Nem értette világosan, hogy mi az, ami történt, csak annyit érzett, hogy valami láthatatlan titkos kötelék fűzi össze őt és ezt az ismeretlen orosz katonát. Hirtelen felugrott a földről, szorosan markolva kezében a visszakapott kalapot, és szertett volna valami szépet, nagyot és hálását mondani ennek az idegen embernek, de az már messze volt.

Szemeit könny lepte el, de már nem az ijedtség könnye volt többé. Aztán lassan, óvatosan, minden bokrot egyenként hajlítgatva félre megindult föl a dombon.

A falu előtt ért ki az erdőből. Az árokszélen kis sötét gombolyag nyöszörgött, Bundás volt, a kutya. A fiú odament hozzá, magához húzta a reszkető kis állatot, és megtapogatta a sebet. Az idegen katonának igaza volt. Csak a lábát érte a lövés.

– Eredj haza, Bundás – súgta a kutyának –, eredj haza, holnap majd bekötözzük. Eredj haza szépen.

A kutya halkan szűkölt, aztán három lábon bicegve megindult az út árkában hazafelé.

A falu felől zaj támadt. Kiabálás, ostorpattogás. A fiú behúzódott a bokrokba. Emberek jöttek, ökröket terelve, szerszámokkal a vállukon. Vidáman tréfálkoztak, mintha nem is közmunkára verték volna föl őket éjszaka közepén, hanem farsangi ünnepségre. Csak a csendőrök voltak bosszúsak s a komiszár, akik a népet terelték. A nép tréfálkozott.

– Mért nem tesznek minden híd mellé őrséget a muszkák – incselkedett az egyik ökröt terelő ember –, tán úgy megőrizhetnék jobban!

– A hidat tán igen – adta vissza a tréfát egy másik –, de ki ügyelné akkor a katonákat? Másodnap fönt lenne a havasban mind!

Áron észrevétlenül besodródott a tömegbe, s tíz perc múlva megérkezett velük a felrobbantott hídhoz. Fáklyák fényénél látni lehetett a hosszú fényes ágyúcsöveket kinyúlni a vízből.

– Nem is tudtam, hogy halászásra is jók – jegyezte meg az egyik ember ásója nyelére támaszkodva.

– Nem látod, hogy az imperialista halak ellen megy a háború? – tromfolt rá egy másik.

Nevettek, tréfálkoztak. Mindenki tudta, hogy három nap alatt sem vontatják ki a tankokat onnan, még csak a híddal sem készülnek el addig, ha három falut is odacsődítenek. Pedig fél nap alatt rendbe lehetne tenni mindent, ha igazán szükség lenne rá. Még a komiszár is tudta ezt. Ott állt a katonák parancsnoka mellett bús ábrázattal, s kezében egy fonott korsót tartott.

– Kis szilvalé, elvtárs. Helyben készült. Jöjjön, üljünk le valahova, majd az emberek csinálnak, amit tudnak maguktól is.

Ekkor pattant oda Áronka.

– Komiszár elvtárs! Az ifjúmunkások kérdik, miként lehetséges, hogy a falu határában imperialista szabotőrök dolgozhatnak? Kinek a hibája, hogy ilyen szégyen eshetett a falun?

A fáklyafénynél még vörösebbnek látszott a komiszár arca, mint máskor. Bosszúsan morgott valamit, és elfordult a fiútól.

– Ezeket az ifjúmunkásokat eszi a lelkesedés – dünnyögte keserűen a katonáknak, akik sóvárogva gyűltek össze a fonott korsó köré. – Éretlen taknyosok. Még bajt okoznak az embernek a túlbuzgóságukkal.

A katonák szótlanul bólogattak. Nem érdekelte őket a beszéd, csak a fonott korsó. Egyetlenegy volt csupán közöttük, aki fölemelte a fejét, és a komiszár válla fölött átnézett a fiúra. Kutatva vizsgálta az arcot néhány pillanatig, majd tekintete megakadt a kalapon.

Áronka hirtelen gyönge szédülést érzett. Szeme rámeredt a katona arcára, de azon nem mozdult egyetlen vonás sem. Néhány pillanatig kifejezéstelenül bámult a fiúra és a kalapra, aztán lassan elfordult, és elvegyült a többi közé, akik már kézről-kézre adogatták egymásnak a komiszár fonott korsóját. S annyit sem törődtek a nagy Szovjet Birodalom vízbe borult tankjaival, mint sánta kutya a tegnapi nappal.

Új Hungária – Pásztortűz
5. évf. 12. szám 1953. december 25.

Mary-Lou

Mary-Lou az elkényeztetett amerikai asszony típusa. Férje, aki a sportszakmában dolgozik mint kereskedelmi utazó, megkeres havonta ezer dollárt, olykor többet is. Pompásan berendezett saját villájukban élnek, két gépkocsit tartanak, televízió szórakoztatja őket otthonukban. Télen Floridában nyaralnak, nyáron Kanadában telelnek, s a három gyermeket elhalmozzák minden földi jóval. Aki látja Mary-Lout egy-egy előkelő estélyen, karcsúan, törékenyen, finom kis mosollyal az arcán, önkéntelenül is arra gondol, hogy ez a kis porcelánbaba igazán semmi egyébre nem való, mint hogy szeressék és parádézzanak vele.

Kevesen tudják, hogy Mary-Lounak titka van. Ez a titok ott lapul elrejtve az ékszeres dobozka alján. Kicsike szalagon aprócska érem. Háborús kitüntetés. Azok kapták ezt, akik a háború alatt önként vállaltak munkát a hadiipari gyárakban, és megszakítás nélkül dolgoztak ott három évnél többet.

Tizenhét éves volt Mary-Lou, amikor férjét, aki akkor még csak a vőlegénye volt, behívták katonának, s elindították Európába, hogy megfékezze Hitlert. S Mary-Lou úgy gondolkozott, mint száz- és százezer más amerikai asszony és leány: a háború igazi férfibutaság, de ha már ennyien vagyunk, igyekezzünk hát mi is, hogy a férfiak hamarabb elkészüljenek a munkával, amivel megbízta őket az ország, s hazajöhessenek megint.

Mary-Lou a maga kis törékeny kezeivel egy bombagyárban dolgozott három esztendőn keresztül, míg végre hazadolgozta a maga emberét a háborúból. Százezer és százezer amerikai lány tette ugyanazt, önként, minden kényszer nélkül, egyszerűen, mert a józan ész úgy diktálta. Bombáikkal, hadigép-alkatrészeikkel végül is leverték Hitlert, s hazasegítették a katonáikat.

Ma Mary-Lou az elkényeztetett amerikai asszony életét éli megint. Díszes gépkocsit vezet, estélyekre jár s gazdagságban neveli gyermekeit. Mosolyog, tréfálkozik, komoly beszélgetésre alig kapható. De mindez csak látszat. Külszín, fényes máz. Bent mélyen, selyem és ajakfesték alatt egy nagyon komoly Mary-Lou figyeli a világ eseményeit, s akárcsak a pionír-ősatyái: a család, férj és gyermekek jövendőjére gondol. S ha nem is beszél róla, ítéletet alkot mindenről. Hogy érdemes-e megsegíteni Nyugat-Európát, amikor maguk a nyugat-európaiak nem hajlandók segíteni önmagukon? Érdemes-e harcolni Indokínában, mikor maguk a franciák sincsenek tisztában ezzel? Nem, mondja Mary-Lou, nem érdemes. De ha arról esik szó, hogy föl kellene-e szabadítani a bolsevizmus alatt szenvedő népeket, gondolkodás nélkül feleli, hogy igen. Nem azért mondja ezt, mert szívén viseli azoknak a népeknek a sorsát, dehogy. Senkit sem ismer azokban az országokban. Egyszerűen a józan ész dolgozik benne: könnyebb és gyorsabb ma elpusztítani a bolsevizmust, mintsem várni vele még tíz évet. S akkor már a gyermekek is katonák lennének, ma még nem.

Legyünk tisztában vele: ha úgy kívánja a szükség, Mary-Lou gondolkodás nélkül leveti a drága selyemruhát s overallba öltözik. Lemond a pompás gépkocsiról, televízióról, kényelemről, s visszaáll újra a csattogó gyári gép mögé bombákat készíteni. És készíteni fogja szakadatlanul, ha kell étlenül és pihenés nélkül, összeszorított fogakkal, mindaddig, amíg hazadolgozza újra a maga emberét a háborúból. Mint ahogy a régi pionír mögött ott állt a védősáncnál az asszony, és újratöltötte a kilőtt puskákat, ugyanúgy százezer és millió Mary-Lou áll oda ma is, ha úgy kívánja a szükség, és gyártja a fegyvert és a bombát, hogy hamarabb győzhessenek a férfiak.

Nem az atombomba. Nem is a hidrogénbomba vagy egyéb titokzatos találmány, hanem Mary-Lou Amerika győzelmeinek titka és jövendő erejének igazi garanciája. Az amerikai asszony.

Új Hungária 1954. május 7.

Gillette papa

Alaszka a különös egyéniségek szabad világa. Vadregényes hegyek, lakatlan erdők mélyén, eldugott tavak partján furcsa, magukba húzódó és magukban élő emberekre akad az utazó. Egyik ilyen különös egyénisége ennek a vadregényes országnak Ben Gillette, vagy, ahogy a barátai nevezik: Gillette papa.

Negyvenkét évvel ezelőtt a híres aranyláz a szerencsekereső kalandorok és mindent egy lapra föltevő szegénylegények ezreit terelte a tengerparton fekvő Nome felé, ahol az arany csak ott hevert a földön, mindössze le kellett hajolni érte. Ez a lehajlás azonban ezreknek és ezreknek került az életébe azon a vad és kietlen vidéken, ahonnan a törvény ezeregynéhányszáz kilométerre volt abban az időben, s még posta is csak havonta egyszer közlekedett. Emberek máról holnapra milliomosok lettek a patakmedrek aranyfövenyétől s reggelre virradva ott lelték őket holtan, átszúrt szívvel vagy golyó roncsolta agyvelővel.

Gillette papa mindezt a maga két szemével látta, mint alig serdült fiatal legény. Látta Nome-ot a lakatlan tengerparton félév alatt mesebeli csodavárossá nőni, látta a minden talpalatnyi lapos helyet elfoglaló végtelen sátortábort elnyúlni a tengerpart hosszában, mint egy ezernyelvű, ezersorsú Bábelt. S bent a hegyek között, a patakmedrek zegzugos vadonjában látott milliót érő aranyleleteket a gyorsabb golyó nyomán gazdát cserélni naponta ötször is. Látott rongyos szegényembereket mámorosan őrjöngő milliomosokká válni egyetlen délelőtt folyamán, hogy napnyugtakor már holtan heverjenek a sziklák között. Végigélte a Buomonte-banda ötéves rémuralmát, mely maga választott bírót, sheriffet, maga állította a rendőröket, s a törvénynek nevezett hatalom erejével minden leletet magáénak könyvelve húszezernél több napszámost dolgoztatott éhbérért, s akinek nem tetszett ez így, az már írhatta is a végrendeletét.

De mindez negyvenkét évvel ezelőtt volt. Azóta a milliomosok továbbálltak a milliókkal, a holtakat elfeledték, törvény és rend költözött Nome-ba, s a csillogó meseváros jelentéktelen kis vidéki falucskává zsugorodott ott a tengerparton. Az arany kifogyott a patakmederből. Azaz, hogy a nagy leletek fogytak ki, melyek máról-holnapra munka nélkül is gazdaggá tették a vakmerőt. A régi aranykeresők közül csak Gillette papa maradt ott egyedül. Békésen él kis házikójában a hegyoldalon, és mossa azóta is az aranyat. A hely, amit magának negyvenkét évvel ezelőtt elfoglalt, senkinek sem kellett, ez volt a szerencséje.

– Nem akarok én gazdag ember lenni – mondja mosolyogva a kis öreg – dehogy akarok! Igen sok holt milliomost láttam, többet, mint szegényt. Békében akarok élni, s szeretem az aranyat, ennyi az egész. Más ember medvére vadászik. Én aranyra. De végeredményben mind a kettő ugyanaz.

Amíg az aranyláz tartott, okosan félrehúzódott a nagy leletektől, megelégedett az aprajával is, s mikor aztán magára maradt a hegyoldalban, fölépítette a házát, elkészítette a gátjait, ülepítőit s télidőben pipázik a kemence mellett, nyáridőben pedig mossa az ülepítők iszapjából a sárga aranyport, furcsa, maga készítette faedényeiben. Eső, hóolvadás neki dolgozik. Mossák rendre a hegyek titokzatos mélyéből az aranyat, s Gillette papa duzzasztóinál szép ügyesen lerakják az iszap közé. Ha bő esőzés járja, évente 6–7000 dollár kerül elő az iszapból, ha száraz az év, 2–3000. De akár így, akár úgy, mindenképpen elég az élethez ott fönt az alaszkai hegyoldalban. Ahonnan napnyugtakor elnézhet a pihenő szem, ki a tenger

végtelenségébe, ahol hajók jönnek és mennek, de egy sem köt már ki többé a feledés városában, Nome-ban. Már csak a békességet kereső öregek élnek ott, a fiatalokat elvitte régen másfelé az élet utáni lázas vágy.

Új Hungária, 1954. június 11.

Birta Ferenc várost alapít Amerikában

Az Úrnak 1857-dik esztendejében, egy fülledt nyári este, amikor a palmotto-erdők mocsaraiból emelkedni kezdtek már a párák, Florida vad és ismeretlen belsejében egy fehér ember állt megkötözve a St. John's folyó melléki indián törzsek főnökeinek ítélő tanácsa előtt. Az volt ellene a vád, hogy csónakján bejött a tiltott területre, ott nem csupán halászott és vadászott, de még házat is kezdett építeni magának, s midőn a portyázó harcosok meg akarták akadályozni ebben, egyet közüllük megölt és kettőt megsebesített. Méltóságteljesen ültek a főnökök a tűz körül, szemben velük a fogoly, széles nagy körben a törzsek egybegyűlt harcosai. Mindenki tudta, hogy a gyűlölt sápadtarcú büntetése halál a kínzóoszlopnál, azonban ősi szokás szerint meg kellett hallgatni az ő védekezését is. Evégből aztán a Nagy Főnök kiadta a parancsot a tolmácsnak: „kérdezd meg a fehér kutyát, hogy miért jött a vörös harcosok földjére?"

A tolmács, aki gyermekkorában a fehérek fogságába esett, és misszionárius papok kezén nevelkedett, lefordította a kérdést egy angollal és spanyollal kevert fehér ember nyelvre, a válasz azonban, amit a fogolytól kapott, alig volt több egy dühös morgásnál. Többször megismételte a kérdést, s végül is kijelentette, hogy ő ezzel a fehérrel nem tud beszélni, egyszerűen mivel az nem érti a fehérek nyelvét. Iszonyú izgalom támadt erre az indiánok között s a főnökök ráparancsoltak a tolmácsra, próbálja megtudni, hogy honnan való ez az ember. A tolmács tehát odalépett a fogolyhoz s ujjával megbökte annak a mellét.

– Te yankee? English? Espanol?

– Magyar – felelte a fogoly dühösen –, és súly essen a fejetekbe, vegyétek már le rólam ezeket a köteleket, mert elég volt a tréfából!

Kifakadását persze nem értették meg a vörösbőrűek, s hosszú faggatás után annyit kipréseltek a foglyukból, hogy az nem amerikai, nem angol, nem spanyol, hanem valahonnan messziről, a nagy vízen túlról menekült ide, egy ismeretlen földről, ahol valami gonosz sápadtarcúak rátörtek a békésen élő törzsekre, és ugyanúgy bántak el velök, mint a spanyolok meg az angolok ott Amerika földjén az indiánokkal.

– Valami nagy háború volt ennek az embernek a törzse s az idegen sápadtarcúak között – magyarázta a tolmács a főnököknek –, s ez az ember ide menekült hozzánk, miután családja és törzse elpusztult. Úgy nevezi magát, hogy „magyar" s ez valószínűleg a törzsének a neve.

A főnökök csóválgatták a fejüket, s kíváncsi szemmel nézegették a barna képű, keménykötésű legényt. Miután jeleiből és zagyva beszédéből azt is megértették valahogyan, hogy nem gyilkos szándékból ölte meg a vörösbőrű harcost, hanem egyszerűen azért, mert az megtámadta őt házépítés közben, s mert ő megszokta, hogy ne hagyja magát, ha megtámadják: annyira megkedvelték foglyukat, hogy kötelékeit eloldották, s odaültették maguk mellé a tűzhöz. Végül pedig megállapodtak, hogy az idegen nem is tartozik a sápadtarcúak közé, hanem ő maga is menekült indián, s ezért ősi szokás szerint felajánlották neki, hogy beveszik a törzsbe, ha magára vállalja az elesett harcos özvegyét és gyermekeit.

Hogy miképpen magyarázták ezt meg a legénynek, s mit értett az meg az egész paláverből, arról sajnos a krónika ma már mit sem tud. Följegyezve mindössze annyit találunk egy 1857. október 28-án írott hivatalos jelentésben, amit a Jacksonville-i misszió lelkésze küldött fölöttesének St. Augustine-ba, hogy „…ama ház pedig, melynek fölszentelésére meghivattunk volt s mely ötvenegynehány mérföldnyire innen déli irányban, a Szent Jánosról elnevezett folyó jobb partján áll igen kies helyen, Krisztus Egyházának legelőretoltabb bástyája a vadonban. Benne lakozik egy magát Franciscus Birta-nak nevező ember, aki indián származású asszonyát és annak gyermekeit, szám szerint hármat, a katolikus vallásra áttérített, s én általam megkereszteltetvén őket, említett asszonyt az Egyház szertartása szerint is hites feleségül vevé. Halászok és nyomkeresők szóbeszéde szerint nevezett Birta valamilyen módon a Seminole-indiánok törzsének tagjává lett. Hogy mi igaz ebből, azt nehéz eldönteni, annál is inkább, mivel nevezett Birta, aki az osztrák birodalom menekültje, csak nehezen képes megértetni magát akár angol, akár spanyol nyelven…”

Eddig tart a magyar Birta Ferencről szóló első írott jelentés Florida földjén. A többit már a folyó menti erődök hátramaradt naplóiból és különböző települések krónikáiból könnyebb összeszedni.

Palatka községből vetődött át Amerikába harmincéves korában. Palatka 1848-ban egy teljes századot állított föl Bem apó zászlaja alá, s emiatt a szabadságharc leverése után ugyancsak kemény megtorlásban részesült. Először a románok perzselték le a falut, majd az oroszok. Birta Ferenc szakaszvezetőnek azonban sikerült megszöknie valahogyan, és Törökországból átdolgozta magát egy hajón, mint kazánfűtő az amerikai Jacksonville-be, mely kikötőváros Florida északkeleti partján fekszik, a St. John’s folyó torkolatában. Fél esztendeig rakodómunkásként dolgozott, de mivel hiányos nyelvtudása miatt nem kapott más munkát, vagy mert egyszerűen szabad földmíves vére hajtotta a földszerzés felé: félév múltával vásárolt magának egy rozoga csónakot, s elindult azon fölfelé a St. John’s folyón, az akkor még úttalan, ember nem lakta vadonba.

Így keveredett bajba az indiánokkal, de a szerencse mellette volt itt is, és az indiánok nem csupán megkegyelmeztek neki, de engedték, hogy házat építsen a kiszemelt helyen, s a múló esztendőkkel annyira megkedvelték és megbíztak

benne, hogy nagyon gyakran közvetítőként használták föl a fehérek felé. S Birta Ferencnek köszönhető, hogy a St. John's folyó alsó szakaszának lassú és fokozatos betelepülése az 1860-as és 70-es években minden nagyobb vérontás nélkül történt.

1864-ben a két folyó menti erődöt – egyik valami harminc mérföldnyire délre, a másik valami húsz mérföldnyire északra feküdt – Birta Ferenc látta el krumplival, veteménnyel és naranccsal. Ő volt az első ember, aki a vadon termő floridai „savanyú narancsot" a misszió segítségével hozatott nemes veszőkkel beoltotta és megvetette a mai nagy narancstermelés alapját Floridában. 1868-ban egy utazó már így emlékszik meg róla naplójában: „Embertől távol, az aligátoroktól nyüzsgő folyó partján egyszerre csak megnyílik az őserdő vadonja, és kies félszigeten viruló narancskert és ápolt veteményes tárul elénk, egy magányosan élő fehér ember és tucatnyi barátságos indián szorgalmas keze munkája. Valóságos kis paradicsom, melyet az egyszerű de barátságos faház gazdája még melegebbé tesz a maga született délvidéki vendégszeretetével…"

Hogy ez a „délvidéki vendégszeretet" hamisítatlan magyar vendégszeretet volt, arról az utazó nem tesz említést, valószínűleg nem is tudott róla. 1869-ben már négy ház áll ott a folyóparton és 1871-ben az ott élő fehér családok száma 12. 1872-ben cukornád-malom épül, és bárkák szállítják a nádmézet a jacksonville-i piacra. Ebben az esztendőben nevezik a folyóparti települést először Palatka községnek.

A folyó középső és felső szakaszán gyakoriak voltak akkoriban a csetepaték fehérek és indiánok között, az alsó szakaszon azonban, Birta Ferenc jóvoltából, csönd volt és nyugalom. Az indián főnökökkel kötött szerződés szerint a folyó bal partja a vörösbőrűeké, jobb partja a fehéreké volt, és ezt a megállapodást mindkét fél tiszteletben tartotta. Egyszer azonban egy jacksonville-i kereskedő, aki havonta egyszer jött föl bárkájával a folyón, hogy a fehérektől gazdasági termékenyeket, az indiánoktól pedig aligátorbőröket vásároljon, egy hordó pálinkával leitatta a gyanútlan indiánokat, és csúnyán becsapta őket a vásárral. Ennek az lett a következménye, hogy amikor újra megjelent azon a vidéken, az indiánok elfogták, megölték, bárkáját pedig felgyújtották. Az erődparancsnok utasítást kapott a megtorlásra, és néhány hétig eredménytelenül kutatta az erdőket az indiánok után, mindössze üres kunyhókat találva, amiket bosszúságában fölégetett. Végül is Birta Ferenc közbenjárására – aki a kormányzat elé tárta az igazságot, és követelte, hogy ne engedjenek több pálinkát szállító kereskedőt föl a vízen – a bosszúhadjáratot lefújták, és az erőd kapitánya szavát adta, hogy az indiánok visszatérhetnek a folyóhoz, fölépíthetik házaikat, és bántódásuk nem esik. Adott szavát azonban megszegte, és nyolc indiánt kivégeztetett.

Erre föl az indiánok hirdették meg a háborút, és három napig ostrom alatt tartották az erődöt, míg végre is Birta Ferencnek sikerült meggyőznie őket arról, hogy okosabb, ha visszatérnek a saját partjukra. Alig távoztak el azonban, az indiángyűlölő kapitány egy szakasz katonával megtorlásra készült. Az volt a terve,

hogy éjszaka rajtaüt az alvó indián falun. Birta azonban valahogyan megtudta a tervet, és amikor a katonák csónakjai a hold fényénél áteveztek a folyón, a túlsó parton ott várta őket nyakasan és keményen Birta Ferenc maga. Kapitány úr – mondta a magyar –, ezt a földet szerződés védi, és aki ráteszi a lábát a katonái közül, azt magam verem bele a folyóba! – Hadd lássam! – ordította a kapitány, s pisztolyával a kezében, elsőnek ugrott ki a csolnakból. Birta Ferenc pedig állta a szavát. Fél kézzel elkapva a kapitány pisztolyos kezét, a másik öklével lecsapott, s a kapitány hanyatt esett a vízbe. A következő pillanatban nyílzápor zúdult a sötét erdőből a katonákra. Az indiánok készen várták a támadást.

Hat katonát vesztett az erőd azon az éjszakán, s köztük volt a kapitány is. Három napra rá járőr érkezett Palatkára, s megkötözve vitte el Birta Ferencet, az indiánbarátot. Több mint egy teljes esztendőbe került, amíg a legfelsőbb katonai bíróság fölmentette s hazabocsátotta. Közben azonban a nekivadult indiánok lerombolták az erődöt, leölték a helyőrséget, bosszúdühükben rátámadtak a fehérek telepeire is s Birta Ferenc elfogatását azokon torolták meg. Palatka községet is felégették.

A zavaroknak végül is a „nagy indián háború” vetett véget, melyben a Seminole indiánokat a katonaság leverte, s leűzte őket messze délre a mocsarak közé. Palatka újra fölépült, s virágzó farmok nőttek ki az őserdő gazdag fekete földjéből, ahol annak idején Birta Ferenc kikötött a csónakjával.

Hogy mi lett vele, a hajdani palatkai földmíveslegénnyel, arról nem tud a krónika. De az általa elnevezett településből lassacskán város lett, melynek ma papírgyára, fejlődő kisipara van, a turisták ezrei keresik föl minden esztendőben. S Palatka város lakói a boldog floridai napfény alatt talán nem is tudják ma már, hogy messzi, szomorú, sok bajt látott kis erdélyi falu nevét viselik itt a gazdag, békés Amerikában.

Nemzetvédelem II. évf. 1955. november

Professzor Hanky és a részeg aligátor

Akik figyelemmel kísérték Hanky tanár úr színes és bonyodalmakban gazdag pályafutását a kolozsvári egyetemi tanszéktől a müncheni feketepiacon és a pennsylvaniai szénbányán át a floridai őserdőig, azok tisztában vannak azzal, hogy a lapok sokszor elferdítve adják vissza a tényeket, mint például a szénbányasztrájk esetében is. Amikor azzal vádolták meg a tanár urat, hogy egymaga egy szál géppuskával tartotta vissza a szakszervezeti urakat a bányavölgyből, s ezzel segített helyreállítani a békét a munkások és a bányaigazgatóság között, holott, amint tudjuk, mindössze egy, a sietségben fordítva felkötött nadrágtartó okozta az egész zavart. S nem a tanár úr hibájából került a tárnafelügyelő káposztáshordóba, hanem egyszerűen azért, mert bizonyos fizikai és bizonyos biológiai törvények s egy Susy nevű leányzó mosolya az ok és okozati összefüggések láncszerű

kapcsolódása során a káposztáshordót elkerülhetetlenné tették. Mindez azonban már a távoli múlté, s csak azért említettem meg, hogy emlékeztessem az olvasót: nem minden színigaz, amit az újságok Hanky tanár úrral kapcsolatban írtak a múltban. S ugyanígy sok a ferdítés ezzel az újabb botránnyal kapcsolatban is, amit néhány rosszindulatú floridai napilap annyira eltúlozott. Az az állítás például, hogy a tanár úr szelídített aligátorokat használt volna egy bizonyos tiltott módon készített szeszes ital átcsempészésére a fináncok gyűrűjén, merő rágalom. De hadd mondjam hát el az egészet úgy, ahogy a valóságban történt.

Miután a tanár úr rájött arra az első számú nagy világbiológiai törvényre, hogy Amerika szabad ország ugyan, de csak azok számára, akikben van elég bátorság ahhoz, hogy ezzel a szabadsággal éljenek is, és utolsó városi hivatalát a melltartógyárban otthagyva levándorolt Floridába, két hétig egyebet sem tett, csupán tanulmányozta a terepet. Ez alatt a két hét alatt minden pénze elfogyott. Mikor aztán már csak egy ebédrevaló maradt a zsebében, akkor szabadságának fenntartására beállított az ocalai állatkertbe, hogy felajánlja tudását és képességeit.

Na már most, itt először is tudni kell, hogy a tanár úr annak idején elismert szaktekintély volt az állat- és növénybiológia terén odahaza Kolozsvárott. S tudni kell azt is, hogy az ocalai állatkert tulajdonképpen nem egyéb, mint egyike azoknak a floridai magánvállalkozásoknak, melyeket „idegenforgalmi attrakciók”-nak szokás nevezni, s egyetlen célt szolgáltak csupán: hogy minél könnyebben kicsalják a pénzt az átutazó idegenek zsebéből. Ez az Ansley-féle állatkert egy dollárért aligátorokat, csörgőkígyókat és egyéb floridai csúszómászókat mutogat kíváncsi vendégeinek.

Mikor a tanár úr soványan és egyenes derékkal, viseletes ruhájában méltósággal viselve a maga hatvan évét odalépett a pénztárbódéhoz, a kisasszony már nyújtotta is mosolyogva a jegyet, amit a tanár úr a kezébe vett, s pápaszemét megigazítva gondosan áttanulmányozott előbb. „Egy dollárt kérek”– mondta a kislány,mosolyogva. A tanár úr udvariasan visszanyújtotta a piros színű cédulácskát. „Sajnálom”– felelte – „én nem azért jöttem ide, hogy fizessek, hanem hogy nekem fizessenek. Hol találom meg kérem ennek a tudományos intézménynek az igazgatóját?”

Az idegen kiejtésű ékes beszéd és a hosszú, sovány öregúr megjelenése határozottan imponált a pénztáros kisasszonynak, mivel nyomban felpattant ültéből, és hátrakiáltott a ketrecek felé. „Jim! Héj, Jim! Küldd ide apát! Tessék befáradni”– fordult a tanár úr felé, „Apa mindjárt itt lesz, a kígyókat feji.” „Csapolja, kisasszony” – javította ki a tanár úr, szigorú pillantással a pápaszem fölött –, „emlősöket fejünk, méregfogakat csapolunk. Köszönöm.” Azzal méltóságteljesen bevonult a kapun.

Jim, egy hosszú karú, gorilla ábrázatú szerecsen, barátságosan vigyorgott rá a pumaketrec mellől. „Gazdát keresi, he? Üzlet, he? Kígyó? Aligátor? Majom? Vadmacska? He?” „Minden”– mondta a tanár úr méltóságteljesen, és szeme

megakadt a pumaketrec tábláján. „Hibás”– mutatott rá a felírásra –, „ez az állat nem párduc, hanem puma. Puma Tropicana, az északi pumának egyik válfaja. Ki kell javítani a táblát, Jim. Nem szabad félrevezetni a tudatlan népet!” „Igenis, uram”– szeppent meg a szerecsen –, „tessék befáradni az irodába, uram. Tessék leülni. Mindjárt hívom a gazdát.”

A tanár úr leült az üres irodában, melynek falait aligátorok és kígyók fényképei díszítették, s várt. Néhány perc múlva nyílott az ajtó, s egy kis kövér ember gördült be rajta, izzadt és borotválatlan. „Bocsánatot kérek a várakoztatásért”– hebegte –, „az én nevem Ansley, Samuel Ansley. Parancsol egy cigarettát?” „Köszönöm, nem dohányzom” – felelte a tanár úr szigorúan –, „s önnek sem ajánlom, Samu. A nikotin és a dohánykátrány megtámadja a tüdő rostjait, és rosszindulatú daganatokat okoz. Ön ennek az intézménynek a tulajdonosa?” „Igen, uram”– hebegte a kövér ember, s ijedten nézett a kezében lévő félig elszívott cigarettára, majd gyorsan eldobta magától. A tanár úr elégedetten bólintott. „Soha nem késő, Samu. Az én nevem Hanky Barnabás, állat- és növénybiológiai tanszék volt tanára. Azért jöttem, hogy függetlenségem fenntartása mellett felajánljam magának tudásomat és képességeimet.”

Sam bambán meredt rá és pislogott. „Tessék?” „Önnek bizonyára szüksége van valakire, aki ért az állatokhoz” – mondta a tanár úr –, „én vagyok az az ember, akit maga keres.” „Oh”– csapott a kis kövér a homlokára –, „most már értem! A hirdetés, ugye?” Egyszerre egészen megvidámodott, még nevetett is. „Először azt hittem, hogy valami inspekcióról van szó. Nem mintha a követelményeknek nem felelnék meg, de tudja, hogy van az! Az állatvédelmi törvények, meg minden. De persze, persze, ön az, most már tudom.” Újra rágyújtott egy cigarettára és most már vidáman fújta a füstöt a tanár úr arcába. „Hát ide figyeljen, uram” -mondta –, „amint a levélben írtam, friss anyagra van szükségünk aligátorok terén. Minél többet tud fogni, annál jobb. Öt dollárt fizetek lábjáért.” „Lábjáért?”– csodálkozott a tanár úr –, „kicsi, nagy, mind húsz dollár, ha megvan a négy lába?”

Sam harsogva nevetett, még a térdeit is csapkodta hozzá. „Nagyon jó, hahaha, nagyon jó! Tréfás ember maga Petersen úr…” „Professor Hanky a nevem” – javította ki a tanár úr szigorúan. „Bocsánat, ez azért van, mert én Petersen úrral leveleztem. Nem tudtam, hogy az urak együtt dolgoznak. Hahaha, ön tréfás ember. Hát szóval…” „A félreértések elkerülése végett ki kell jelentsem Sam” – mondta a tanár úr igazságszeretően –, „hogy én nem dolgozom együtt senkivel.” „Az engem nem érdekel, uram.” – legyintett a kövér –, „az a maguk dolga. Én hosszúság szerint fizetem az élő, hibátlan, egészséges aligátort. Öt dollárt lábjáért.” A tanár úr felállt s kopasz fejére tette a szalmakalapot. „Tíz dollár”– mondta. A kövér ember arca elkékült. „De uram, ez zsarolás! Ez… ez… ezt önök nem tehetik velem! Nekem családom van kérem! Hat dollár, na, de ha megölnek, sem fizethetek többet! Inkább bezárom az egész üzletet, s elmegyek árkot ásni!”

A tanár úr megigazította a szemüvegét, s néhány pillanatig figyelmesen vizsgálta a barna képű, kövér, kis embert. „Mondja, Sam” – kérdezte kíváncsian –, „nem volt a maga apja görög?” „A nagyapám volt” – felelte Sam kurtán –, „hát rendben van, fizetek hatot. Jó?” „Nyolcat” – mondta a tanár úr határozottan. Végül hétben megegyeztek. A görög előbb vonakodott az írott szerződéstől, de a tanár úr végül is meggyőzte annak szükségességéről s félóra múlva az írott papirossal a zsebében elégedetten kisétált az állatkert kapuján, s még meg is emelte a szalmakalapját a mosolygó pénztároskisasszony felé.

Újra az utcán, egy darabig gondolatokba mélyedve haladt amerre lábai vitték, míg egyszerre csak a szeme megakadt egy ékes táblán, melyen ez állott: „Ocala Chamber of Commerce”. Belépve a mesterségesen hűtött csinos kis irodába, a világ legtermészetesebb hangján adta föl a kérdést az udvariasan feléje forduló alkalmazottnak: „Hol lehet itt kérem élő aligátort fogni?”

A fiatal irodatisztviselőnek egy pillanatra tátva maradt a szája. De csak egy pillanatra. A floridai idegenforgalmi irodák megszokták a bogaras vendégeket. „Hogyne kérem, azonnal, kérem” – felelte a fiatalember szelíd mosollyal az arcán, mintha aligátort fogni a világ legmindennapibb sportja volna –, „a törvények értelmében, úgy tudom, bizonyos korlátozásai vannak. Azonnal utánanézek, kérem.” Néhány perc múlva odahívta egy nagy fali térképhez. „A National Forestnek a keleti szegélyén jelöltek ki egy területet erre a célra, a Lake George mentén” – magyarázta az ifjú a térkép előtt. „Itt szokták Petersenék is fogni az aligátorokat az állatkertek számára” tette hozzá. „Úgy? És miképpen lehet oda eljutni?” – kérdezte a tanár úr. A fiatalember rátette ujját a térképre. „Egyetlen út vezet csak a Lake George-ig” – mutatta – „ez itt. Onnan aztán már csak csónakkal lehet továbbmenni. Egy kicsit, khm, hogy úgy mondjam, vad ez a terület…” „Lemásolhatom a térképet?” kérdezte a tanár úr. „Hogyne, hogyne, természetesen! Talán valami tudományos expedíciót szándékszik vezetni az úr?” kíváncsiskodott a tisztviselő. „Annak is lehet nevezni” – vallotta be a tanár úr.

Valamivel később, zsebében a térképpel, hóna alatt papirosba csomagolt kenyérrel, vajjal és egy darabka szalámival, nyaka körül egy darab vadonatúj kötéllel ott állt az ételágazásnál és hüvelykujját készen tartva várt egy gépkocsira, hogy letérjen a főútról az őserdő felé. A gépkocsik azonban mind a főúton robogtak tova, s így a tanár úrnak volt ideje, hogy tervbe szedje a gondolatait. Már azelőtt eszébe jutott egy ismeretterjesztő film, amit annak idején ő maga mutatott be a kolozsvári egyetemen az ifjúságnak, s amit a brazíliai bennszülöttek készítettek annak idején. Emlékezett, hogy a bennszülöttek kötélhurkot dobtak az aligátorokra s úgy vonszolták ki a farkukkal csapkodó hüllőket a partra, ahol aztán bunkókkal verték őket agyon. Ez adta neki az ötletet, hogy utolsó fél dollárján megvásárolja azt az öt méter hosszú kötelet. Hogy bunkót nem használhat, azzal tisztában volt, mert hiszen élő aligátort kellett beszolgáltatnia a görögnek. De hogy miképpen lehet majd rábeszélni egy megpányvázott hüllőt arra, hogy

engedelmesen elsétáljon az állatkertig, az egyenlőre rejtélynek látszott, s a jövendő helyzeti adottságai kellett megadják rá a feleletet. Az azonban kétségtelen volt, hogy előbb el kell jutni a kijelölt helyre, s ezért a tanár úr nyakában a kötéllel s hóna alatt a papírcsomaggal türelmesen várt az útkereszteződésnél.

Hosszú idő múlva, végre is az első gépkocsi befordult az elhagyatott útra. Nem volt ugyan kimondottan automobil, csupán egy rozoga, zakatoló teherkocsi-forma ócskavas, a tanár úr azonban mégis föltartotta nyomban a hüvelykujját, mire a vezető, egy kis bajuszos sovány emberke gyanakodva megállította a pöfögő szerszámot. „Mit akar?” – kérdezte nem éppen barátságosan. A tanár úr előbb fölkapaszkodott a vezető mellett lévő egyetlen ülés céljaira alkalmas helyre, s csak aztán felelt. „Lake George.” A bajuszos bizalmatlanul nézte végig, de aztán morgott valamit, és elindította újra a kocsit. Rázott és zötyögött az ócska alkotmány, de azért haladt előre. A zaj miatt beszélgetni amúgy sem lehetett volna, de a bajuszos különben sem látszott beszédesnek. Jó fél óra múlva kérdezte csak meg, a fülébe ordítva: „Mit akar ott?”

Az embernek igen szesz-szaga volt s ezért a tanár úr nem a legbarátságosabb módon ordított vissza: „Aligátort fogni!” Majd nyomban hozzátette: „Italosan gépkocsit vezetni tilos és veszedelmes!” Az ember rábámult, morgott valamit, és a kormánykerék fölé hajolt. Egy darabig maga elé meredt, aztán újra közel hajolt a tanár úrhoz. „Azt mondta, hogy aligátort fogni?” ordította. „A szeszes ital megmérgezi a szervezetet és megalázza az emberi méltóságot” – ordította vissza a tanár úr.

A kis ember mérgesen rálépett a fékre, a az öreg alkotmány megtorpant, mint egy makrancos öszvér. „Akkor szálljon ki” – mondta a bajuszos. A tanár úr megrázta a fejét. „Nem tehetem” – felelte röviden és határozottan. „Miért nem?” „Nem látom még a tavat.” A kis ember előrenézett a homokútra, de csak a palmetto-sűrűség volt kétoldalt s egy-egy kimagasló fenyő a messzeségben. Megcsóválta a fejét. „Itt nem is láthatja.” Azzal újra elindította a kocsit. Döcögtek, pufogtak a hepehupás homokúton a végtelennek látszó erdőségen át. „Azt mondta, hogy aligátort akar fogni?” – ordította egy idő múlva újra a bajuszos, „Mivel?” A tanár úr megfogta a nyakában lógó kötelet s az orra alá tartotta. A bajuszos röhögni kezdett. Csúnya fekete fogai voltak. „Miért nem megy orvoshoz?”– kérdezte a tanár úr, túlordítva az öreg gépkocsi zaját –, „a rossz fogak tönkreteszik az egészséget!” A bajuszos becsukta a száját s nem röhögött többé, hanem elgondolkodva pislogott utasára. Néhányszor megcsóválta a fejét is, de nem szólt többet.

Egyszerre csak megállította a kocsit egy kanyarnál. „Szálljon le”– mondta. Már egy idő óta magas, sűrű fák között kanyargott a keskeny homokút, s az összehajló ágak sátorán alig tört át itt-ott a nap aranyfoltos fénye. A tanár úr megrázta a fejét. „Hol a tó?” – kérdezte. „Ott”– mutatott előre a bajuszos a fák közé. S valóban, a fatörzsek között látni lehetett valami csillogást. „Ennél közelebb

nem jut hozzá” – morogta barátságtalanul a kis sovány ember –, „mert én itt nemsokára betérek egy mellékútra, s aztán gyalogolhat, amíg visszajut a tóhoz” A tanár úr néhány pillanatig tanácstalanul nézte a fák közötti csillogást, s a bajuszos pislogva figyelte a kormánykerék mellől. Közben benyúlt a zsebébe, kivett egy maréknyi szennyes dohányt, meggyúrta az ujjai között, s a szájába tette. „Tönkreteszi az egészségét”– figyelmeztette a tanár úr kötelességszerűen –, „a nikotin és a kátrányban levő savak…” „Kifele”– mordult fel a bajuszos, s a szeme kezdett vérben forogni a haragtól. „Emberi kötelességem, hogy figyelmeztessem tudatlanságára” – mondta a tanár úr hidegen és sértődötten –, „ha nem szívleli meg az okos szót, magára vessen.” Azzal lassan, kényelmesen lemászott a rozoga járműről. Alig ért földet a lába, az ócska motor fölhördült, s hatalmas ugrással előrelendült az úton. Másodpercek alatt elnyelte a kanyar még a zaját is, s a tanár úr egyedül maradt az erdővel.

A csillogás a fák megett valóban a tó volt, a bajuszos nem hazudott ebben. Mégpedig akkora nagy tó, hogy mikor a tanár úr tüsketépetten kimászott a partjára, s egyik lábával bokáig a fekete iszapban, másikkal egy mocsári ciprus gyökerén megállva körülnézett, a meglepetéstől még a kalapját is levette, s kopasz fejét háromszor is végigdörzsölte a tenyerével. A szemközti part kék párák közé veszett, s az innensőn, amíg szeme ellátott, egyéb se volt, csak erdő. „Hűha”– nyögte elismerően, azzal leült a ciprusgyökérre, kibontotta a papírcsomagot, s először jóízűen beuzsonnázott.

Valahol a fákon túl a meleg augusztusi nap már erősen lehajlóban lehetett, mire az uzsonna véget ért, mivel az árnyékok hosszúra benyúltak a kék tóba, s érintésüktől fekete lett a víz, akár a szurok. Bent messze motorcsónak pöfögött, de akkora volt csak a párák között, mint egy kis fehér pont. A tanár úr gondosan visszacsomagolta maradék élelmét a barna papírba, levette nyakából a kötelet, beáztatta a vízbe, majd hurkot kötött a végibe. Aztán hóna alatt a megkisebbedett papírcsomaggal, kezében a kész hurokkal elindult aligátort keresni.

Homályosan emlékezett a szakkönyvek leírásaira, melyek szerint az aligátorok a part mentén szoktak meghúzódni nappalra úgynevezett aligátor-odúkban, s ezért igyekezett a víz szélén haladni, amennyire a bozóttól lehetett. Benézett a vízbe csüngő gyökerek alá, gondosan megpiszkált egy bottá kinevezett száraz ággal minden kis öblöt, mélyedést, de aligátornak nyoma sem volt. Egy helyen egy nagy fekete kígyót riasztott föl, más helyen pedig egy hódszerű állatot, de ezektől eltekintve csak egy sereg nagy, kövér, zöld vízi béka volt minden, amit fölfedeznie sikerült. Végül aztán egy mocsaras kis vízérhez jutott, zöld gyomokkal gazdagon benőve, ami útját állotta a további haladásban. S mert egyebet nem tehetett, elkezdett haladni a vízér mentén befelé az erdőbe, abban a reményben, hogy valahol csak akad egy hely, ahol átkelhet rajta.

Az erdő azonban egyre sűrűbb lett és átjárhatatlanabb. Tüskés futónövények kapaszkodtak a fákra, s indáik valósággal ellepték a bokrokat, áthatolhatatlan

szövevényt képezve, amit csak a legnagyobb nehézségekkel lehetett megkerülni. Szemüvegét minduntalan leverték az ágak, s kalapját is csak úgy tudta megmenteni, hogy hóna alá vette az ételcsomaggal együtt. De még így is, véresre karcolt arccal és kezekkel, esetlenül topogva előre a sűrűségben, még így is megtelt a szíve áhítatos csodálattal a természet vad szépségei iránt. Ismeretlen növények, soha nem látott furcsa virágok, bogarak, tenyérnagyságú színes pókok ejtették minden lépésnél ámulatba. Azonban az alászálló este homálya egyre sűrűbbé szövődött körülötte, s a talaj is egyre süppedékesebbé vált. Mély fekete iszapban cuppogott a lába, s korhadt fatörzsekre lépve kellett kikerülje a bűzös pocsolyákat. Míg hirtelen az egyik ilyen fatörzs megrándult a lába alatt, csapkodni kezdett, s a tanár úr hanyatt esett egy iszapgödörbe.

Mikor nagy nehezen felült benne, egyenesen egy aligátor apró, dühös szemeibe nézett. A hüllő farkával csapkodta maga körül az iszapot, s a fekete sárlé magasan szétloccsant a bokrokra. Hatalmas aligátor volt, zöldesszürke testű, s páncélos gonosz feje alig két méternyire a tanár úr lábaitól. Roppant száját olykor lustán kinyitotta, mintha csak pompás fogsorával akart volna dicsekedni.

A tanár úr először is maga alá húzta a lábait, hogy ne legyenek olyan közel az aligátor szájához. Aztán megigazította orrán a szemüveget, s megvizsgálta a kezében lévő kötelet. A hurok megfelelőnek látszott. Most már csak az volt a kérdés, miként lehet a hurkot összehozni az aligátor nyakával? Mindjárt a háta mögött egy görbe fatörzs meredt ki az iszapból, arra rácsavarta a kötél végét s boggal megkötötte. Bár igyekezett lassú mozdulatokkal végezni ezt a munkát, az aligátort azonban szemlátomást ingerelte még ez a mozgás is, mert röfögő hangokat adott, és megcsattogtatta a fogait. Aztán fejét előrenyújtva lassan megindult mászva a tanár úr felé.

A tanár úr megpróbált felugrani ültéből, azonban az iszap mély volt és ragacsos, s lefékezte a mozdulatokat. Viszont az aligátor meggyorsította a támadást, s már csak egy méternyire volt tőle a szörnyű fej, amikor a tanár úr rémületében hátravetette magát az iszapba, s keze ugyanakkor ösztönös védekezéssel az óriási hüllő felé csapott a kötéllel. Aztán megfeledkezve kötélről, mindenről, csak gurult, mászott, csúszott, gyökerekbe, bokrokba kapaszkodva, minden kétségbeesett erejét megfeszítve, hogy minél távolabb kerüljön a veszedelmes ellenségtől. Az aligátor azonban ott csapkodott, csörtetett mögötte mindenütt, s már-már úgy látszott, hogy nincsen menekvés, amikor egyszerre csak közvetlenül a tanár úr cipősarka mellől valami óriási erő hátrarántotta, szinte fölemelte a levegőbe, s szörnyűséges robajjal bevágta a bokrok közé.

A tanár úr még mászott ijedtében vagy húsz métert, s csak akkor mert lihegve megállani s visszatekinteni a csatatérre. Az óriási hüllő még mindég ott vergődött a bozótban, törve-zúzva maga körül mindent. A homályban csak a vergődő nagy testet lehetett látni s egy ide-oda mozgó görbe fát, melyet mintha egy láthatatlan

óriáskéz rázott volna. S itt-ott a bokrok között a fehéren megvillanó új kötél kifeszített vonalát.

Fatörzsekbe fogódzkodva a tanár úr lassan lábra állt, letörölte kezéről, arcáról az iszapot, megtörölte szemüvegét is, s örömmel állapította meg, hogy a kalap és a papírcsomag még mindég ott szorongott a hóna alatt. Óvatosan közelebb ólálkodott a dühösen hánykolódó hüllőhöz, mérlegelve gondosan a kötél hosszúságát, s a homály ellenére is tisztán láthatta az aligátor roppant feje és kétségbeesetten kapató mellső lábai között a nyakába szorult hurkot. „Ugye, megfogtalak, hékás!”– mondta elégedetten. Az aligátor csak nyögött rá egyet, és tovább csapkodott a farkával. „Majd kifáradsz”– bíztatta a tanár, s mert gyakorlati ember volt, mindjárt fel is becsülte a hüllő hosszát. Lehetett jó tíz láb. „Hetven dollár” – gondolta elégedetten. Csak azután döbbent rá, hogy a pénzt a városban fizetik ki, nem ott az őserdőben. Öröme kissé lelohadt.

A sötétség most már gyorsan szakadt alá. A papírra rajzolt térképet közel a szemeihez tartva még annyit megállapított, hogy más megoldás nincs, mint megkeresni az utat és segítséget fogadni valamiképpen a szállításhoz. Hogy miként, azon egyenlőre nem akart gondolkozni. Egyszerre egy probléma elég egy embernek, gondolta, s elindult toronyegyenest a sűrűségben, amerre az utat sejtette.

Szerencsére a hold már kéznél is volt mindjárt a csillagokkal díszített égen, mégpedig telihold, s az ezüstös sápadt fényben, ha a bokrokat nem is, de a nagyobb fákat kikerülhette. Az út azonban csak nem került meg, még félórai gyaloglás után sem, mindössze egy kis kanyargó ösvény, de jó jel volt már az is. Különösen, mikor néhány lépés után világosságot is látott átszűrődni a bozóton.

A világosságot egy kis hamvadó tüzecske szolgáltatta s a tűz mellett egy ember ült, háttal az ösvénynek, és hatalmas késsel káposztapálma-torzsát hámozott. A tűz egy száraz pálmalevelekből összetákolt kis kunyhót világított meg a háttérben, sötét nagy fák alatt meghúzódva. De azon túl sem látszott út, csupán a zárt, sötét őserdő. Az ösvény puha talaja elnyelte a léptek zaját, a pálmahámozásba elmerült ember meg sem hallotta a közeledőt a háta megett.

„A Sabal Palmetto növényének torzsája vitaminokban gazdag eledel, tiszteletreméltó bennszülött” – szólalt meg a tanár úr barátságosan, a tűz mellé lépve –, „használata módfelett egészséges.” A tiszteletreméltó bennszülött kezéből ijedten esett ki a kés, és tátott szájjal, kővé meredten bámult a vendégre. A tanár úr megigazította orrán a szemüveget, és jobban megnézte az embert. Akkor ismerte csak föl. A bajuszos volt. „Huh”– szedte össze magát ott a földön a kis meglepett ember, s szemei ijedten mozogtak, mint bajba jutott gyíkok –, „maga… maga…” Ebben a pillanatban megszólalt egy hang bent a kalibában, egy mély, dörmögő hang. „Megbolondultál, Buck? Kivel beszélsz ott? Ne igyál többet, hallod-e, nemsokára kezdjük a szállítást!”

Bajuszos Buck hápogva tápászkodott föl a földről, s gyanakodva lesett a tanár úr mögé az ösvényre. Majd hirtelen szájához emelte a két ujját és éleset füttyentett.

A következő pillanatban a kaliba ajtaja kicsapódott, s egy szakállas, toprongyos óriás ugrott ki belőle, ócska serétes puskával a kezében. „Mi az? Mi történt?” – kérdezte az óriás izgatottságtól fojtott hangon. Aztán meglátta a tanár urat a tűz mellett, s egyszerre mintha kővé meredt volna. „Jó estét, uram”– köszönt rá a tanár úr barátságosan –, „remélem nem zavartam meg éjszakai nyugalmát. Viszont a Jóisten maga vezetett ide engem ebben a sötét erdőben. Éppen magukat kerestem és senki mást!”

A bajuszos ijedtében csuklott egyet erre, de a másik ott a kaliba ajtajában csak állt mozdulatlanul, kezében a puskával és bámult. „Üzleti ajánlatot akarok tenni”– jelentette ki a tanár úr. A bajuszos újra csuklott egyet, az óriás pedig előrelépett óvatosan. „Ismered ezt a fickót?”– kérdezte a társát. „Ez az, akiről beszéltem”– felelte a kis ember és csuklott. Az óriás újra lépett egyet előre. A puskacső fenyegetően meredt a tanár úr mellének. „Hol vannak a társai?”– kérdezte az óriás fenyegetően. „Miféle társaim?” – lepődött meg a tanár úr. „Hát egyedül van?” „Ha nem lennék egyedül, nem lennék itt”– felelte a tanár úr oktató hangon – „arról van szó, hogy tíz dollárt fizetek önöknek, ha…” „Kuss”– mordult rá az óriás minden bevezetés nélkül, és durván mellbe lökte a puskacsővel – „forduljon meg és induljon előre.” „Hova?” – csodálkozott a tanár úr ártatlanul. „Ne kérdezzen butaságokat. A lápba. Gyerünk!” „Minek?” „Ott szoktuk eltüntetni a holttesteket” – magyarázta az óriás mérgesen –, „csak nem gondolja, hogy a hátamon cipelem el oda, amikor a saját lábán is mehet? Buck, kötözd össze a kezeit! Nem vállalhatunk kockázatot ma éjjel.”

Míg Buck a zsebeit tapogatta madzag után, a tanár úr méltatlankodva szögezte csillogó szemüvegeit a szőrös óriásra. „Ember, magából hiányzik minden magasabbrendűség és emberies együttműködési érzés! Maga azt hiszi, hogy még mindég a kőkorszakban él, s Darwint kell igazolja a Biblia tanításaival szemben! Szégyellje magát! Én barátságos kereseti lehetőséggel jövök…” „Kuss” –, mordult föl az óriás, megzavarodva a számára érthetetlen szavaktól –, „siess már Buck azzal a kötéllel, ördög a csontjaidat! Lyukat beszél a hasamba ez a papagáj!”

A bajuszos végre talált egy darabocska zsinórt az egyik zsebében. „Nyújtsa a kezeit!”– mordult föl ellenségesen. – „Aligátorvadász! Huh! Ilyen trükkökkel próbálja meglesni a szegény embert! Nyújtsa a kezét!”

A tanár úr kinyújtotta a kezét, de ahelyett, hogy odatartotta volna a bajuszos elé, megragadta vele a puska csövét ott a hasa előtt és félrerántotta. Az óriás nagyot ordított, a puska szörnyű dörrenéssel elsült, és elvitte a kalapot meg a papírzacskót a tanár úr másik hóna alól, mire a tanár úr viszont elvesztette a türelmét, s most már két kézzel kapaszkodva bele a puskacsőbe, kirántotta a fegyvert a szakállas óriás markából, megforgatta a levegőben s lecsapott vele. A puska nagyot reccsent az óriás fején és kettétörött. Az óriás pedig leült a földre s elnyúlt ott, mint egy kilyukadt lisztes zsák.

„Hol az a madzag?” – förmedt rá ezután a bajuszosra. Az azonban ahelyett, hogy odanyújtotta volna a zsinórt, menyétszerű mozdulattal lehajolt a késért, amivel a pálmatorzsát hámozta volt azelőtt. A tanár úrnak nem maradt választása. A kezében lévő fél-puskával keményen lesújtott a bajuszos bozontos fejére, amitől az egyenest beleült a tűz közepébe s maszatos nadrágja nyomban sisteregni kezdett. „Szégyen, hogy némely emberi teremtményből mennyire hiányzik az együttműködés szükségességének érzete” – sóhajtott a tanár úr, azzal kigurította a bajuszost a tűzből. Mivel pedig annak a hátsó felén parázslott a nadrág, körülnézett víz után, amivel kiolthatná a veszedelmet, s szeme megakadt egy korsón. Csak félig volt ugyan tele, de ráöntötte azért az égő nadrágra. Amitől azonban csodálatosképpen a tűz nem hogy kialudt volna, de még jobban égni kezdett, kékesszínű lánggal, akár egy spirituszégő, s csak a hatodik marék homok fojtotta el végre. Szerencsére a bajuszos mindebből semmit sem érzett, olyan jól álomba ringatta a puskacső.

A perzselt nadrág bűze s a ráöntött folyadék rossz kocsmákra emlékeztető szaga sietésre ösztönözték a tanár urat. Bent a kalibában, egy rakás furcsa rézüst, rézcső és néhány tucat üvegkorsó között talált néhány darabka kötelet s azokkal jól összekötözte a két ember kezét-lábát, hogy magukhoz térve ártalmas dolgokat ne cselekedhessenek, majd befejezte a pálmatorzsa hámozását, és jóízűen el is fogyasztotta az egészet vacsoraként. Egy ideig ült a tűz mellett, de mivel a két ember még mindég nem tért magához, hogy meg lehetett volna beszélni velük az aligátorszállítás üzleti részét, elkezdte körüljárni a kalibát, hogy meglelje az utat, s a rozoga teherkocsit. Út azonban nem volt sehol, a legalaposabb keresés mellett sem, s még ösvény is csupán az az egy, amelyiken odajött. Így tehát kíváncsian követni kezdte az egyetlen ösvényt, s hamarosan a vízinövényekkel benőtt ér széléhez ért, melynek mentét olyan sokáig követte volt. Itt viszont egy szép erős csónakot talált. A csónak eleje ponyvával volt letakarva, viszont hátul az ülésnél üres volt, s még két evező is állt készenlétben. „Segíts magadon, Isten is megsegít” – gondolta a tanár úr, s bemászott a csónakba.

Tulajdonképpen úgy tervezte, hogy a csónak segítségével elvontatja az aligátort a kalibáig, s addig talán a két ember is magához tér, s könnyebb lesz rávenni őket arra, hogy kihúzzák az útra s rárakják a bajuszos ember teherkocsijára. Így tervezte. Azonban minden nagyon is másképp történt.

Az aligátort könnyű volt megtalálni, mert még mindég csapkodott a bozótban, s a holdvilág segítségével sikerült is megkerülni óvatosan, s a kötél végét eloldva a görbe fától azt ügyesen rábogozni a csónak orrára. Az óriási hüllő csodálkozva észlelte, hogy a hurok meglazul kissé a nyakán, s csendesen viselkedett, csupán a hörgését lehetett hallani. Mikor azonban a tanár úr megfordította a csónakot s evezni kezdett és a kötél újra megfeszült, az aligátor minden erejét összeszedve csapkodni kezdett megint, s követve a kötél húzási irányát, hamarosan a vízben találta magát. A megszokott elem visszaadta minden életkedvét, s iszonyú erővel

úszni kezdett, azonban nem arra, amerre a tanár úr akarta volna, hanem ellenkező irányba, le a tó felé. S vitte magával a csónakot olyan sebesen, hogy a tanár úr jobbnak látta behúzni az evezőket, s megkapaszkodni a csónak oldalában.

Az ezüstös holdfényben úszó tavat baj nélkül el is érték. A baj csak akkor kezdődött, amikor az aligátor megelégelte az úszást, s kikötött egy fagyökerek alatti széles odúban, s a csónakot odahorgonyozta maga mellé. A tanár úr megpróbálta először rángatni a kötelet, de csak dühös hörgések feleltek erre a kísérletezésre a sötétségből. Végül megfogta az egyik evezőt s azzal kezdett bökdösni feléje. Egy darabig semmi sem történt. De egyszerre aztán úgy látszik, érzékeny ponton bökhette meg az óriási hüllőt, mert az felbődült és kitörve barlangjából rátámadt a csónakra. Farkával verte a vizet és a deszkát, s csattogó fogai olykor a csónak orra fölé emelkedtek.

A tanár úrnak hirtelen eszébe jutott a két ember fölötti győzelem, s hogy miért ne lehetne ugyanezt megtenni az aligátorral? Fogta tehát az evezőt, s csapkodni kezdett vele az állat feje irányába, azonban a harmadik próbálkozásnál az óriási páncélos farok egyetlen csapással kiütötte kezéből az evezőt. Ugyanez történt sajnos a másik evezővel is, s a tanár úr keresni kezdett a ponyva alatt egyéb használható fegyver után. Nagy tízliteres korsó akadt a kezébe. Tele lehetett valamivel, mert súlyos volt nagyon. A tanár úr megvárta, míg az aligátor feje újra megjelent a csónak oldalánál. Akkor teljes erejéből hozzávágta a korsót.

A nagy, nehéz korsó valahogy érinthette a csónak oldalát is, mert nyomban darabokra törött, s tartalma rázúdult a prüszkölő aligátorra. Az éjszakának egyszerre erős szesz-szaga lett. Ugyanabban a pillanatban egy kis felhőcafat került a hold elé, és a tó sötétségbe borult. Csak a nagy hüllő vergődése hallatszott a vízben, s ahogy fogait csattogtatva ropogtatta az üvegdarabokat. Mintha azonban kifáradt volna ő is, egyre csöndesebb lett. S mire a hold előbújt megint, ott hevert elnyúlva a víz színén teljes hosszúságában, feje a csónak orránál, s álmos szemekkel bámult föl a tanár úrra. Nagy szája olykor megnyílott kissé, mintha mondani akart volna valamit. S ekkor született meg az ötlet.

Olyan egyszerű volt, hogy maga is elmosolyodott rajta. Fellebbentette a ponyvát s az alatta sorakozó üvegkorsók közül kiválasztotta a legközelebb levőt, lecsavarta a dugóját, s előrehajolva a csónak orra fölé, lassan és ügyelve töltögetni kezdte a korsó tartalmát az aligátor meg-megnyíló szájába. Az óriás hüllő hörgött, nagyokat nyelt és újra meg újra kitátotta a száját az ital felé. Félig sem ürült még ki a korsó, s már horkolt békésen a víz tetején.

Most már csak az evezőket kellett volna visszaszerezni valahogy. Sajnos azonban a víz lassú sodra tovább terelte őket a part mentén, s bár a tanár úr megpróbált a kezeivel evezni, a horkoló aligátor súlya valósággal lehorgonyozta a csónakot.

A segítség váratlanul érkezett egy sebesen közeledő motorcsónak formájában, mely úgy jelent meg hirtelen a part mentében, mint egy tünemény. Vakító

fényszórója pillanatok alatt megtalálta a tehetetlen csónakot, s úgy szegeződött rá, hogy a tanár úr szeme elé kellett emelje a kezeit. Hangok hallatszottak a motor erős zúgásán át, a víz hullámzani kezdett, aztán hirtelen csönd lett, amikor az idegen csónak megállt, továbbra is fényszóró alatt tartva a tanár urat. „Kezeket fel!”– csattant fel egy parancsoló vezényszó a fény mögött –, „minden ellenállás céltalan! Harry, csáklyázd meg! Első gyanús mozdulatra lövünk!”

A tanár urat olyan váratlanul érte mindez, hogy először szólni sem tudott. De a meglepetés első megrázkódtatása után megtalálta a hangját megint. „Fordítsa el azt a lámpát”– parancsolta higgadtan és méltóságteljesen, amennyire csak méltóságteljes lehet valaki az arca elé tartott kezekkel –, „ami pedig a rablási céljukat illeti”– folytatta –, „előre megmondom, hogy mindössze három centet találnak a bal zsebemben, tehát megkímélhetik magukat a további fáradságtól.” De ekkor már egy hosszú nyelű csáklya elkapta a csónak oldalát. „Aligátor!” ordította valaki a fény mögött, „Egyúttal aligátorvadászt is fogtunk!”

A két csónak oldaldeszkái összekoccantak, s egyszerre két alak is ugrott be a tanár úr mellé. Egyik a zsebeit motozta meg. „Nincs nála fegyver”– jelentette ki csalódottan. A másik a csónak tartalmát vizsgálta a ponyva alatt. „Szabályszerű tettenérés” – mondta elismerőleg „legalább kétszáz liter van itt együtt. S egy döglött aligátor!” „Az aligátor nem döglött”– javította ki a tanár úr –, „csak részeg. Figyelmeztetem…” Az ember a csónak orrában feléje fordult. Most látszott csak, hogy egyenruhát viselt, s egy ezüst csillagot a mellén. „A tréfáit tartsa a bíró számára” – mormogta barátságtalanul, s bilincseket húzott elő a zsebéből. „A kezeit.”

A tanár úr rámeredt az ezüst csillagra. „Hiszen maga nem rabló”– mondta csodálkozva –, „maga sheriff! Várjon uram, itt valami félreértés van!” De a sheriff egyelőre nem volt kíváncsi a félreértésre. Minden tiltakozása ellenére rákattantotta a bilincseket a tanár úr csuklóira, s a másik emberrel együtt, aki a fináncok egyenruháját viselte, átemelték a másik csónakba. Aztán egy hosszú kötéllel odakötözték az elfogott csónakot aligátorostól együtt a nagy motorcsónak mögé, s elindultak.

A tanár úr ott kuporgott a középső ülésen két egyenruhás ember között, s egy jó darabig nem szólt semmit, csak gondolkozott. „Hova visznek engem?” – kérdezte végül is. „Ocalába, a börtönbe, öregúr”– felelte az egyik egyenruhás. „Az aligátort is?” „Azt is.” „Hogyan?” „Teherautón. Meglátja mindjárt.” „Figyelmeztetem, hogy az aligátor él”– mondta a tanár úr. „Höhö”– felelte az egyenruhás. A tanár úr újra gondolkozott egy darabig. „Ki fizeti érte a fuvart?”– kérdezte újra. „Arra magának ne legyen gondja”– nevetett a finánc. „Az aligátor fuvarjára sem?” „Arra sem. Höhö, furcsa ember maga, öreg.” De a tanár úr tudni akarta, biztosan. „Biztos?” „Biztos.” „Vagyis senki tőlem nem követel pénzt Ocalában az aligátor szállításáért? Így értsem ezt?” „Úgy”– nevetett a finánc. „Rendben van.” – mondta a tanár úr, és kényelmesen kinyújtóztatta hosszú lábait.

Rövid idő múlva kikötődokk tűnt fel a part mentén. A motor lelassult, s befordult a dokkhoz. Odébb néhány gépkocsi várakozott a fák alatt, köztük egy nagy piros teherautó. Mindenki kiszállt, a teherautót lefaroltatták a partra, s először átrakták rá a csónakban lévő korsókat, majd az aligátort. Az aligátorral egy kis baj volt, mert ugyancsak nehéznek mutatkozott, s a tanár úr nem győzte inteni a fináncokat, meg a sheriffet, hogy vigyázzanak vele, nehogy megharapjon valakit. De azok csak nevettek. Öten is megfogták, s úgy emelték föl kötéllel a nyakában a teherkocsira. Egyszer vissza is ejtették, s az aligátor felnyögött álmosan, s a farkát is mozgatta, mire az egyik finánc megjegyezte, hogy talán valóban van még egy kis élet benne. „Reflex”– mondta szakértelemmel, „huszonnégy órával a halál beállta után szűnnek csak meg az izmok mozogni.” Ő tudta, mert aligátorvadász volt. A tanár úr pedig belenyugodott a hallgatásba.

Mikor végre minden a teherkocsin volt, s őt is felszólították, hogy üljön be, csöndesen megkérdezte, „S azt a másik kettőt nem akarják az urak bevinni Ocalába?” „Micsoda kettőt?”– bámult rá a sheriff. „Akiké a csónak, meg a korsók.” Néhány perc alatt elmondott mindent eleitől úgy, ahogy történt. A sheriff mérgesen meredt rá. „Miért nem mondta ezt előbb? Mi?” „Próbáltam”– mosolygott rá szelíden a tanár úr –, „de nem akartak meghallgatni az urak…”

A bajuszosat, meg a szőrős óriást még mindég ott lelték megkötözve a pálmalevél kaliba előtt. Káromkodtak, mint a jégeső, amikor meglátták a tanár urat a fináncok között. „Ugye, mondtam, hogy rendőr! Ugye mondtam!”– dühösködött a bajuszos. „Azonnal végezni kellett volna vele!” De a sheriff nagyot füttyentett, amikor zseblámpájával bevilágított az óriás arcába. „Hűha”– mondta –, „tudjátok-e, ki ez itt? Big Boy Billy, a szökött rablógyilkos! Ezer dollár jutalom van a fején!” Jelentősen nézett a tanár úrra. „Gratulálok az ezer dollárhoz, professzor!”

Mire a rabokat, a korsókat, s a kalibában lévő kisüstöt rendre lecipelték a motorcsónakba, s visszaérkeztek rakományukkal a gépkocsikhoz, már hajnalodott a tó fölött. Mikor a súlyos rézüstöt rádobták az aligátorra, az egyszerre megmozdult és csapkodni kezdett a farkával. „Jóisten!”– ordították a fináncok. „Hiszen ez él! Jóisten!” „Mondtam maguknak”– mosolygott a tanár úr –, „de ezt sem hitték el, ugye?” „Le kell dobni, vissza a vízbe”– rendelkezett a főfinánc. A tanár úr ránézett. „Maga volt az, aki mellettem ült a csónakban, ugye?” „Igen”– bólintott az egyenruhás. „Maga ígérte meg, hogy díjtalanul szállítják be az aligátoromat a városba, ugye?” „Én, de…” „Nincs de”– szakította félbe a tanár úr szigorúan –, „ígéret, ígéret, s aki ember a talpán, az állja a szavát! Legalábbis így tanítottuk mi ezt annak idején Magyarországon!”

A főfinánc elrestellte magát kissé. „De hogyan vigyük el?”– kérdezte –, „ekkora nagy élő aligátort! Hiszen ez életveszélyes!” „Majd én vele utazom”– jelentette ki a tanár úr, s fölkapaszkodott a teherkocsira.

Az üst kényelmetlenül nyomta az aligátor hátát, mert egyre forgolódott alatta, csapkodta farkával a korsókat, s tátogatta a száját. A tanár úr fogott egy korsót,

kicsavarta a dugóját, aztán óvatosan előremászott, s ráült az aligátor nyakára. A hatalmas állkapocs félelmetesen csattogott, de a harmadik csattogásnál már ott volt a korsó nyaka a fogai között, s a pálinka ömlött alá a torkán. Csak hörgött és nyelt nagyokat, a tanár úr pedig tartotta a korsót, míg a sheriff és a finánccok szájtátva bámulták. Rövid idő múlva az aligátor horkolt megint. „Mehetünk” – jelentette ki a tanár úr, s visszacsavarta a korsóra a dugót.

Először görög Samu állatkertjébe hajtottak a gépkocsival. Tiszta, napos reggel volt. Jim, a szerecsen az udvart seperte, és Samu maga is ott állt az iroda-ajtóban egy trópusi ruhát viselő vörös képű emberrel. Odébb három hatalmas teherkocsi várakozott, megrakva hálókkal, csónakokkal és emberekkel, s a kocsi oldalán nagy vörös betűk hirdették Petersen állatfogó nevét. „Maga megcsalt engem, maga becsapott!”– kiabálta a kis kövér állatkertes görög, amikor meglátta a tanár urat lemászni a teherkocsiról –, „Petersen úr nem bízta meg magát, Petersen úr nem ismeri magát, maga becsapott!” „Én nem mondtam, hogy Petersen úr ismer engem, azt sem mondtam, hogy megbízott valamivel” – emlékeztette szelíden a tanár úr –, „én csak az ígértem, hogy hozok magának aligátort, hét dollárért lábját. Hát itt az aligátor!”

Petersen maga és az emberei is odagyűltek segíteni, de nem volt baj az aligátorral. Aludt szegény, mint a tej. Úgy ejtették be a vizes medencébe, mint egy darab fatönköt. Tizenegy láb volt a hossza, lemérték colstokkal, s a görög hetvenhét dollárt izzadt ki érette, Petersen állatfogó pedig rátette a kezét a tanár úr vállára. „Ilyen aligátorfogást én még nem láttam, uram” – mondta elismeréssel. „Én sem”– felelte a tanár úr őszintén. „Kétéves szerződést ajánlok önnek”– folytatta Petersen, az állatfogó –, „havi kétszáz dollár és…” „Bocsánat, uram”– szakította félbe a tanár úr udvariasan –, „előbb a sherifftől kell fölvegyek ezer dollárt, aztán ha az elfogy, talán majd beszélgethetünk a dologról.” Majd meglazította orrán a pápaszemét, és szigorúan fordult a szerecsenhez. „Jim, ha bármi nehézsége lenne a kicsikével, öntsön belé egy üveg pálinkát, érti? A szesz ugyan lealacsonyító és megvetendő élvezeti cikk, de állatszelídítésre igen megfelelő. Köszönöm a szívességüket, uraim.” S tépett ruhájában, nyakig iszaposan, de méltóságteljesen otthagyta őket.

Új Hungária – Pásztortűz 1956-os évkönyve

Hanky tanár úr és a gengszterek

Ez a semmiképpen sem mindennapi történet még akkoriban esett meg, amikor Hanky tanár úr odafönt cselédkedett Minnesotában, egy Grand Marrais melletti zöldségfarmon, ahol a Gunflint Trail nevű út keresztben szeli át a Superior National Forest tavakkal teleszórt fenyveseit. Már régen meg is feledkeztem az esetről, mely annak idején ugyancsak nagy port vert föl a lapokban, amikor a minap véletlenül kezembe került a Duluthi Turista Közlöny, melyben egy érdemes

újságíró hosszú cikkben ismerteti a National Forest egyik csodaszép turista-látványosságát, a Hanky-vízesést, mely nevét a cikkíró szerint onnan kapta, hogy (idézek): „A vízesés fölfedezője, egy Hanky nevű magyar tudós, egy újfajta villamosság fejlesztő találmányán kísérletezve itt fogta el puszta kézzel Amerika legveszedelmesebb gengsztereit.” Bár nemzeti önérzetemnek hízeleg ez a megállapítás, mégis úgy érzem, el kell mondjam az igazságot ezzel a kalanddal kapcsolatban. A tanár úrnak ugyanis soha semmiféle villanyfejlesztő találmánya nem volt. Viszont a gengsztereket valóban ő fogta el, s ha nehányszáz méhfullánk puszta kéznek számít a gengszterfogás szabályai szerint, akkor jó. Annál is inkább, mivel a méhek tulajdonképpen a villanyfejlesztés céljait kellett volna szolgálják. Na de tartsunk csak sorrendet.

Hanky Barnabás reggel hét órakor elindult „Satrafapannával”, a farm ócska teherkocsijával a paradicsomföldre. A teherkocsit azért keresztelte el Satrafapannának, mert nézete szerint ez volt Noé anyósának neve. Viszont a tragacs olyan vén volt, hogy azt minden valószínűség szerint még az érdemes anyós hozhatta annak idején Bárkaépítő Noé házához. Tizenkét vékás kosarat kellett Barnabás barátunk teleszedjen érett paradicsommal, s kilenc órára el is készült ezzel. Akkor ügyesen felrakta a kosarakat Satrafapannára, s megindult vele a zötyögős úton a város felé, hogy beszállítsa a megrendelőknek. Az Úristen azonban másként tervezett, s a megrendelők aznap paradicsom nélkül maradtak.

Ugyanis alig ért ki a jó professzor paradicsomával a műútra, mikor egy pompás, fényes Cadillac kocsi suhant melléje, majd elébe kerülve megállott, Hanky tanár úr is megállította a szuszogó Satrafapannát. Az előkelő gépkocsiból két ember szállt ki, egyik egy zsákot cipelve, másik egy ládikát. „Valami baj van?” kérdezte a tanár úr udvariasan, de akkor már a két ember ott állott Satrafapanna mellett. „Szálljon ki”, mordult rá az egyik ember, kevésbé udvariasan. „Miért?” akarta a tanár úr tudni. „Ezért” felelte az ember kurtán, s előhúzott a zsebéből egy nagy, csúnya forgópisztolyt.

Hanky Barnabás megnézte a pisztolyt, és rosszallólag csóválta meg a fejét. „Maguk amerikaiak még mindég ezeket az ócskaságokat használják? Nálunk odahaza már csak a múzeumban van ilyesmi.” Az ember felelni sem tudott erre, csak tátva maradt a szája. Közben azonban a társa már fel is szökött Satrafapanna hátuljára, s durván szétlökdöste a paradicsomos kosarakat. „Hé, mit csinál maga azzal a paradicsommal?” hördült föl a tanár úr sértődötten, s úgy szökött le a kormánykerék mellől, hogy majdnem földöntötte a pisztolyosokat. „Annak a paradicsomnak minden kosara nyolcvan cent, s ha kárt tesz benne, meg kell fizesse!” De a másik ott fent nem is figyelt reá. Lyukat túrt a kosarak között, beledobta a zsákot meg a ládikát a gödörbe, s föléjük húzott két kosarat gyorsan. Azzal már lent is volt a földön. A tanár úr megigazította orrán a csontkeretes pápaszemet. „Fiatalember”, mondta szigorúan. „Az emberi együttélés első alapszabálya…” Az idegen azonban nem volt kíváncsi az együttélés

alapszabályaira, mert egyszerűen félrelökte útjából a tanár urat, s azzal átszaladt a másik oldalra. Ugyanakkor pedig Satrafapanna méltatlankodva pufogni és hörögni kezdett, kapcsolója nagyot csikordult, s a megdöbbent tanár úr szeme láttára nagyot ugrott előre az úton. Kormánykereke mellett ott ült a pisztolyos, s a másik pedig a túlsó oldalon kapaszkodott föl az ülésre, menet közben. „Hé, álljon meg!" üvöltött föl a tanár úr, s futni kezdett a teherkocsi után. „Hova viszi a paradicsomomat? Álljon meg!" Satrafapanna azonban nem állott meg, hanem nagy zakatolással eltűnt a kanyarban, magára hagyva a tanár urat s a fényes, vadonatúj Cadillac kocsit az út szélén. „Bolond világ" csóválta meg a fejét a tanár úr, „ellopnak egy ócska tragacsot, tizenkét kosár paradicsomot, s hagynak helyette egy tízezer dolláros mese-kocsit! Fogadok, hogy még televízió is van benne!" Volt. Minden volt abban a kocsiban, amit emberi elme egy automobil számára föltalált. S még a kulcsot is itthagyták a gazdái, csak bele kellett ülni s megindítani a motort. Soha még ilyen pompás kocsit Hanky barátunk közelről nem látott, s így eltelt egy kis idő, míg minden gombot, fogantyút sorra kikísérletezett, és sikerült a kocsit elindítania. Olyan simán gördült, akár az álom. Azon tűnődött éppen, hogy mit is tegyen: hajtson Satrafapanna után, és csinálja vissza a tréfás cserét, vagy egyszerűen forduljon meg, s vigye haza a pompás kocsit a farmra, hadd izzadjanak kissé a tréfacsinálók, amíg meglelik. Amikor egyszerre csak megszólalt egy éles rendőrsziréna a háta megett, s a következő pillanatban már elébe húzott a rendőrautó s csikorgó fékkel megállt. Csak úgy ömlöttek ki belőle a puskás, pisztolyos rendőrök. „Ellenállásnak nincs értelme! Tartsa föl a kezeit!" ordította a vezetőjük, géppisztolyát a tanár úr mellének szögezve, „Szálljon ki!" „Na, na, na, méltatlankodott a tanár úr, kikászálódva a kényelmes ülésből, „kár olyan nagy dolgot csinálni belőle. Elvégre nem az én ötletem volt a csere…" De nem ügyelt rá senki. Az izgatott rendőrök pillanatok alatt átkutatták a kocsit. „Hol van a pénz?" förmedt rá a főrendőr, gorombán. „Micsoda pénz?" „Ne tegye magát! A félmillió dollár, amit elraboltak a duluthi bankból! S hol a társa?"

A tanár úr levette a szemüvegét, és gondosan megtörülte zsebkendőjével. „Uram" mondta, „rendkívül sajnálom, de tévedésben vannak. Én nem bankot raboltam, hanem paradicsomot vittem a megrendelőimnek. Ha azonban sikerült önöknek megtalálniok az én paradicsomomat, a kosarak alatt meglelik azt is, amit keresnek." Azzal röviden elmondta, hogy mi történt. A főrendőr visszament a rendőrkocsihoz, s beszélni kezdett a rádiójába. Rövid idő múlva sötét arccal tért vissza. „Egy paradicsomot szállító kocsi nemrégen haladt keresztül a rendőrzárlaton. Két ember ült benne", mondta. „Mi a rendszáma a teherkocsinak?" A tanár úr szégyenkezve vakarta meg a fejét. „Nincs neki rendszáma" vallotta be, „az úgy van, kérem, hogy mi Satrafapannát tulajdonképpen csak a farmon használjuk és így…" De a rendőrök nem voltak kíváncsiak a Satrafapanna történetére. Beugráltak a kocsijukba és tovarobogtak nagy sebesen. „Hej! Mit csináljak én ezzel az idegen jószággal?" ordított utánok a tanár úr, de feleletre se

méltatták a nagy igyekezetben. „Az udvariasság kihalóban van ezen a földön”, morogta Hanky Barnabás rosszallólag, azzal visszaült a gazdátlan Cadillacba s elindította a motort.

Lassan gördült be a városba a pompás gépkocsin, azonban a lelkiismeretét erősen terhelte a paradicsom. A háziasszonyokra gondolt, akik külön úgy rendezték az idejüket, hogy ez a nap befőzésre jusson, s most ott állanak a konyhaajtóban s türelmetlenül várják a megrendelt paradicsomot.

A város közepén megpillantott egy rendőrautót, és megállt mellette. „Uram,” szólt át a kormánykeréknél ülő rendőrhöz, „van valami híre a paradicsomos teherautóról?” „Amelyiken a rablók menekültek?” kérdezte a rendőr. „Azt elnyelte a föld. A várost elhagyta a kanadai határ felé, a határt azonban nem érte el. A műúton sincsen. Most a mellékutakat keresik végig a rendőrkocsik.” „Az baj,” mondta a tanár úr, és nagyot sóhajtott. „Ön talán a bank igazgatója?” kérdezte tisztelettel a rendőr. „Enyém a paradicsom, s tíz órára ígértem a megrendelőknek”, felelte a tanár úr komoran, azzal rálépett a gázra, s otthagyta a szájtátó rendőrt.

A kanadai út, a híres Gunflint Trail, lakatlan fenyves erdők között húzódik föl észak felé. Falu, város nincsen arrafelé, csak erdők és tavak s nehány magányos ház a tavak partján. Egy ilyen tóparti ház behajtójánál, a göröngyös dűlőút szélére gurulva pillantotta meg Hanky tanár úr az első piros paradicsomot.

Otthagyta az idegen kocsit az országút szélén s alásétált a házhoz. A földút kátyús volt és göröngyös, s minden kátyú mellett piroslott néhány paradicsom. A tanár úrban lassan forrni kezdett a bosszúság ilyen gondatlan tékozlás láttán.

A ház lent a tó partján inkább viskó volt, mint nyaraló. Rönkökből összetákolt falait régen festhették utoljára, s a mögötte lévő csűr úgy állt féloldalra dűlve, mint a részeg ember. A vén faház előtti padon egy borzas, szakállas vénember ült s paradicsomot majszolt. Ott volt mellette egy egész kosár. Egykedvűen bámult az érkezőre, még a rágást sem hagyta abba.

„Jó a paradicsom?” kérdezte a tanár úr ellenségesen, a szakállas azonban nem értett a hangból, mert jóindulatúan bökött a kosár felé. „Lásson hozzá, ha kedveli”, mondta. A tanár úr megállt előtte, s pápaszeme fölött szigorúan nézett alá a gyanútlanul csámcsogó öregre. „Aki más munkájának gyümölcsét fogyasztja, az vétkezik”, mondta ki az ítéletet. Az öreg bólintott. „Vétkezzék maga is, idegen”, javasolta. „Ilyen jó paradicsomot, fogadok, nem evett még, amióta két lábon jár!” „Köszönöm az elismerést”, bólintott a tanár úr kimérten, „ugyanis én termeltem ezt a paradicsomot, ha tudni akarja!” „Igazán?” bámult rá a szakállas. „Uram, ez dicséretes dolog, nagyon dicséretes.” Azzal kiválasztott egy szép nagy kerek paradicsomot a kosárból s jóízűen beleharapott.

„Honnan került önhöz ez a paradicsom, ha szabad megkérdeznem?” kíváncsiskodott a tanár úr. A szakállas hátrabökött hüvelykével a düledező csűr felé. „Arról az ócskavasról ott, az épület mögött. Van még rajta elég, jut magának is.”

A csűr mögött valóban ott díszelgett Satrafapanna minden szépségében. A szép, gonddal szedett paradicsom azonban igen szomorú állapotban volt rajta. Összetúrva, összetaposva, szertegurulva. A tanár úr megvizsgálta a kárt, aztán visszament a szakállashoz a ház elejére. Az még mindég ott ült a padon, s változatlan egykedvűséggel majszolta a paradicsomot. „Ide ügyeljen”, szólt rá a tanár úr, „engem nem érdekel, hogy mi történt a bankban, mi nem, de a káromat valaki meg kell fizesse!” „Ühüm”, bólintott az öreg, „maga bankár?” „Nem, én famunkás vagyok, s tizenkét kosár paradicsomot kellett a piacra szállítsak, nyolcvan centért kosarát!”

„Nem baj”, vigasztalta a szakállas szeretetreméltó vigyorgással két harapás között „ez szabad ország. Itt a farmmunkás is éppen olyan ember, mint a bankár.” A tanár úr nagyot sóhajtott. „Hol vannak a fiai?” „Egyik Japánban katona” felelte csámcsogva az öreg, „a másik, amelyik itthon van, lent dolgozik a fűrésztelepen. Menyem odavan gombát szedni a gyerekekkel”. „S az a kettő, aki a teherkocsimat ellopta, kicsodája magának?” érdeklődött Hanky. „Az a kettő?” élénkült meg a szakállas, „ó, azok csak azért jöttek, hogy becseréljék azt a guruló ócskavasat egy csolnakra. A fiam csolnakját adtam oda nekik. Nem mintha az a vacak tragacs megérné, tudom én azt. De bolondja vagyok a paradicsomnak, s itt nehezen jut hozzá az ember… Kóstolja meg, igazán jó!”

De a tanár úr nem kóstolta meg. „Merre mentek a csolnakkal?” kérdezte. „Arra fölfele” mutatott a szakállas az erdő bontotta hegyoldal felé, amerre a tó kanyarodott. A tanár úr végignézett a tavon. Keskeny tó volt, de hosszúnak látszott. „Van egy másik csolnakja?” akarta tudni. Az öreg lenyelte az utolsó falat paradicsomot, megtörölte a száját inge ujjával és feltápászkodott a padról. „Mennyivel tartoznak magának?” kérdezte. „Kilenc dollár hatvan cent,” felelte Hanky. Az öreg megcsóválta a fejét. „Sok pénz”, ismerte be. „Jöjjön”, tette hozzá s döcögni kezdett le a tó felé. A parttól néhány lépésnyire bent a vízben egy elmerült korhadozó csolnak szomorkodott. „Én elviszem magát ezzel egészen le a tó végéig, ha akarja”, ajánlkozott. „Ezzel?” hitetlenkedett Hanky. „Ezzel”, bólintott az öreg, „jó csolnak ez, magam készítettem negyven évvel ezelőtt, hegedűfából.” „Hegedűfából?” „Abból. Csak úgy muzsikált alattam, amikor halászni mentem vele.” „Régen lehetett” csóválta meg a tanár úr a fejét. De az öreg mintha nem is hallotta volna. Apró kék szemei izgatottan csillogtak, ahogy bírálgatva mustrálta velök végig a vendéget. „Én elviszem magát ezzel a tó végéig”, mondta, „ha maga is segít nekem valamiben.” „Miben?” akarta a tanár tudni. Az öreg körülnézett óvatosan, majd közelebb hajolt a tanár úrhoz és úgy suttogta. „Egy találmányom van. Nagy találmány! Azt kell kikísérletezzem. De a fiam soha nem ér rá.” „Mi az a találmány?” kíváncsiskodott Hanky. „Villany!” suttogta az öreg izgatottan. „Villany?” „Az! Kitaláltam a módját annak, hogy miként lehet olcsón, nagyon olcsón villanyt fejleszteni! Ezt az egész vidéket itt el tudom látni árammal, érti?

Ezt az egész vidéket! Majd meglátja. Várjon itt egy kicsit.” Azzal választ se várva sirülni (fordulni) kezdett föl a házhoz szaporán.

Tíz perc is beletelt mire visszatért. Hátán egy bekötött szájú nagy zsákot cipelt, szabadon lévő kezében pedig egy nagy fúrót és egy hosszú kötelet. „Készen vagyunk” lihegte boldogan, amikor a zsákot letette a tó partjára. Valami nagyocska, henger alakú tárgy volt a zsákban. A tárgy furcsán búgott. „Nem robban föl?” aggodalmaskodott a tanár úr. „Ó nem, hehehe!” nevetgélt a szakállas vidáman, majd nadrágját föltűrve, kezébe vette a fúrót s begázolt a térdig érő vízbe, az elsüllyedt csolnakhoz.

„Minek az a fúró?” kíváncsiskodott a tanár úr. Az öreg megbotránkozva nézett hátra erre a sületlen kérdésre. „Hát, hogy lyukat fúrjak vele, amin kifolyhasson a víz!” mondta, majd oktatólag tette hozzá, „Hogyan folyhasson ki a víz belőle, ha nincsen rajta lyuk? Aztán majd bedugom ezzel” vigyorgott diadalmasan s előhúzott zsebéből egy parafa dugót, „egyszerű, nem? Csak gondolkozni kell egy kicsit”. S már hajolt is le, hogy megfúrja a vízzel telt csolnak fenekét. „Egy pillanat, kedves uram,” állította meg a tanár úr ijedten, s gyorsan lerúgta lábáról a cipőt és feltűrte a nadrágja szárát. „Majd én segítek! Kihúzzuk ide a partra s felborítjuk. Így gyorsabban kifolyik belőle a víz.” A szakállas közömbösen vonta meg a vállát. „Megtehetjük azt is”, mondta egy kissé sajnálkozva, „a dugót betehetem máskor, ha az úr siet. Fiatalok mindég sietnek, ilyen a világ.”

A csolnak korhadt volt ugyan és szivárgott is kissé az oldaldeszkák között, de a szakállas bizonykodott, hogy megbírja az utat a tó végéig, mert hegedűfából készült. S különben is, biztonság okából ott lesz a fúró is, ha megtelne vízzel. „A dugót se feledje itt”, sóhajtotta a tanár úr megadóan, azzal beemelték a zsákba kötözött búgó hengert a csolnak bütüjébe, s a vénember kezébe vett egy repedt evezőt. „Előre hát az új találmányom korszaka felé!” mondta büszkén, s ellökte a csolnakot a parttól.

Bármiféle új korszak is rejlett a zümmögő zsákban, az öreg korhadt csolnakból hiányzott minden lelkesedés hozzá. Lomhán és nehézkesen mozgott előre a tó sima vizén, s tiszta szerencse volt, hogy a tanár úr talált egy rozsdás bádogedényt benne, amivel állandóan merhette a beszivárgó vizet, mert ezáltal a fúróra nem került sor, ami bizonyára még körülményesebbé tette volna a haladást. A tó megkerült egy meredek partot, előreugró, kis félszigetet, s két erdő borította hegyoldal közé zárva, messzire benyúlott a katlan bütüjéig, ahol a sziklás magosból egy hegyi patak vize szakadt alá, a vízesések egész sorozatát képezve. Csolnaknak azonban sehol nyoma sem volt. „Biztos, hogy erre jöttek?” aggodalmaskodott a tanár úr. „Másfele nem mehettek”, nyugtatta meg a szakállas, „ott a tó vége, ahol azokat a vízeséseket látja. Ha odaérünk, majd alkalma lesz olyasmit látni, amit még ember nem látott!” tette hozzá izgalomtól csillogó szemekkel, titokzatosan.

Hosszas kínlódás után valóban el is jutottak a vízesések közelébe, azonban csolnaknak s embernek nyoma sem látszott sehol. A szakállasat ez láthatólag nem érdekelte. Kikötött a sziklás parton, s óvatosan kiemelte a szünet nélkül dünnyögő zsákot. „Nos, uram”, mondta, „látja ott fent azt a harmadik vízesést?” A tanár úr fölnézett a meredek sziklafal felső harmadát díszítő zuhatagra és bólintott. „Látom.” „Hát ott fogom először bemutatni a találmányomat,” jelentette ki az öreg.

A szóban forgó zuhatag megközelíthetetlennek látszott. „Miért éppen ott?” akarta tudni a tanár úr. A szakállas diadalmasan elvigyorodott. „Nem érti, ugye? Hát megmondom. Látja azt a feketeséget ott, a lezuhogó vízfüggöny mögött? Az ott egy üreg kell legyen! Kitanulmányoztam én azt már innen ezerszer is! S nékem éppen ilyen üregre van szükségem, amit teljesen körülzár egy vízesés. Érti?” „Nem” vallotta be Hanky Barnabás. A szakállas sóhajtott. „Az azért van, mert ön nem feltaláló”, mondta megbocsájtóan. „Nos”, folytatta, „most már csak abból áll az egész, hogy ezt a zsákot föl kell vigyük abba a vízesés mögötti gödörbe. Ehhez van szükségem az ön segítségére. Jöjjön, először is másszunk föl a vízesés fölé. Most maga hozza a zsákot.” Azzal már mászni is kezdett fölfelé a sziklákon, vállán a kötélcsomóval.

A zsák nehéz volt és félelmetesen búgott a tanár úr vállán, de azért valahogy követte vele az öreget, föl a harmadik vízesés fölötti lapos sziklára. „Nos”, mondta az öreg elégedetten, „most következik a másik részletkérdés…” Hirtelen elakadt a szava s mereven bámult valamire a vízesés túlsó oldalán. Majd nagyot kurjantott.” S még merje valaki mondani, hogy a Gondviselés és a lángész nem kenyeres pajtások! Ott a megoldás, uram! Az Úristen már előre odakészített egy kötéllétrát, hogy az én találmányom az emberiség közkincsévé válhasson! Jöjjön uram, ragadjuk meg a Gondviselés kezét!”

A túlsó oldalon, egy előreugró nyírfa törzséhez kötözve valóban kötéllétra csüngött alá a vízesésbe. A fellelkesült föltaláló most már maga kapta vállára a zsákot, s átgázolva a rohanó patakocska tajtékzó vizén, egy-kettőre elérte a nyírfát. A tanár úr alig tudott lépést tartani mögötte. „S most mi lesz?” kérdezte kíváncsian, amikor az öreg letette a dünnyögő zsákot a nyírfa mellé, s áhítatos tekintettel vizsgálta meg a kötéllétrát. Vadonatújnak látszott. „Most az lesz”, felelte a szakállas méltósággal, „hogy maga lemászik ezen a kötéllétrán, s magával viszi a vízesés alá századunk legújabb csodáját, az önműködő áramfejlesztőt!”

A tanár úr alánézett a mélységbe és megvakarta a fejét. A kötéllétra vége valahol a vízesés alatt lehetett. „Induljon”, parancsolta a szakállas. „Amikor leér, csak rázza ki az egészet a zsákból s a többivel ne törődjön.” A tanár úr megigazította orrán a pápaszemet. „Uram”, mondta kimérten, „mielőtt elvállalnám a feladat végrehajtását, tudnom kell, hogy miről van szó.” „Mondtam már”, mordult rá türelmetlenül a szakállas, „korszakalkotó új áramfejlesztő! Induljon, ne töltse az időt!” „Előbb tudnom kell, hogy mi van ebben a zsákban!” makacskodott Hanky a meredek szegélyén. „Ugyan, hát mi lenne benne? Egy méhkas!” kiabálta

izgatottan az öreg, „Menjen már, ember, az Isten áldja meg!” „Méhkas?” döbbent meg a tanár úr. „Az hát, nem érti? Egy méhkas, tele méhekkel! Vigye már le, az Isten szerelmére, tisztelje az alkotó lángész próbára tett idegrendszerét!”

A tanár úr óvatosan elhátrált a zümmögő zsáktól. „Egy pillanat,” hebegte, „megmondaná nekem, hogy mi közük van a méheknek a villamossághoz? S főként, hogy minek kell ehhez egy ilyen nyaktörő helyet választani?” „Oh, nagyanyám térde!” fohászkodott kétségbeesésében a szakállas, „Hát úgy kell magának elmagyarázni mindent, mint egy iskolázatlan gyereknek? Hát ide figyeljen, ember: ha bezárunk egy nagy csomó méhet egy vízesés alá, mi lesz?” „Vizes méhek”, próbálta eltalálni Hanky. „Szeme világa!” dühöngött a szakállas, „Haragos méhek! Iszonyúan haragos méhek! S mit csinálnak a haragos méhek? Zümmögnek! Hogyan csinálják ezt? Nagy sebességgel rázzák a szárnyaikat! S mi keletkezik tízezer, tízmillió, százmillió nagy sebességgel rázott méhszárny összesúrlódása folytán? Elektromosság, ember! Elektromosság! Érti már? Na, vigye, siessen!” lihegte izgalomtól remegve, „Hadd osztozhassék egy nagy találmány diadalában!”

A tanár úr azonban nem mozdult, hanem gondterhelten megvakarta a fejét. „Sajnálom, uram, ha csalódást okozok önnek,” mondta „azonban én a méhszúrástól lázas szoktam lenni, s különben is…” „Ugyan, ki törődik ilyen kicsiségekkel!” fortyant föl indulatosan a szakállas, „Hát megyek én, ha ön gyáva!” S már lépett is a zsák felé, hogy fölvegye. A tanár úr azonban zavartalanul folytatta. „S különben is, uraságod megfeledkezett egy kicsiségről.” „S az mi?” hökkent meg az öreg. „A víz vezeti az elektromosságot.” „Éppen ez a találmány nagyszerűsége!” csapott le rá lelkesülten a szakállas, „Nem érti, ember? Bárhol, amerre ez a víz elfolyik, az emberek csak bele kell lógassanak egy drótot a tóba, patakba, folyóba, óceánba, s már ég a lámpa, dolgozik a mosógép! S én vagyok az, aki erre rájöttem, én! Na, megy maga, vagy menjek én?”

A tanár úr azonban nem felelt mindjárt. Szeme megakadt valamin az alatta levő fenyőfákkal körülzárt kis öbölben, azt nézte elbűvölve. Egy csolnak volt, gondosan elrejtve a fák alatt. „Rendben van, megyek én,” mordult föl a szakállas és fölnyalábolta a zümmögő zsákot. „Egy pillanat, uram,” mondta a tanár úr, és elkapta a karját, „van egy jobb ötletem.” „S mi az?” kérdezte a másik bizalmatlanul. „Könnyen megeshetik,” magyarázta a tanár úr lehalkított hangon, „hogy az ön találmánya valóban kitűnő, s akkor a villamosság azonnal fejlődni fog, még mielőtt az, aki a méheket alávitte, visszamászhatna a biztonságba. Ebben az esetben kétes, hogy az illető életben marad-e.” „Erre nem gondoltam,” esett le az öregember álla. „Na, lássa,” bólintott a tanár úr elégedetten, „nekem van egy jobb ötletem. Egyikünk sem megy le, csupán a méhek!” „Pompás, pompás!” örvendezett meg a feltaláló lángész, de hogyan?” „Egyszerű,” felelte Hanky, és letérdelt a nyírfa mellé, „itt van ez a kötélhágcsó. Egyszerűen felhúzzuk…”

Azonban a felhúzás nem sikerült. „Valami tartja lent," állapította meg aggodalmasan az öreg. „Nem baj," vigasztalta meg a tanár úr, „adja csak ide a kötelet, amit hozott. Így ni. No, most oldja ki a zsák száját, de tartsa szorosan a kezével. Jó." Azzal a kötél végéből hurkot formálva, azt húzta rá a zsák szájára. „Tartani fog addig, amíg leengedjük," magyarázta, de ha odalent lesz, egy kis rángatásra már kicsúszik a zsák szája a hurokból, s a maga atombombája kiszabadulhat. Így ni, mehet! Szép lassan csak, lassan…" „Zseniális! Tökéletes!" örvendezett a feltaláló, amikor a dünnyögő veszedelmes zsák alázuppant a vízesésbe. A víz ereje ugyan lendített egyet rajta, de súlyánál fogva vissza is esett nyomban s eltűnt a tajtékzó fehér vízfüggöny mögött. Nyomban utána meg is lazult a kötél, a terü talajt ért. „Na, most rángassuk egy kicsit!" rendelkezett a tanár úr. A harmadik rándítás után a kötél végre üresen szökött föl. „Halleluja, diadal!" ujjongott a szakállas „nehány pillanat s az ingyen villamosság elindul, hogy az emberiség közkincsévé váljon! Halleluja, diadal!"

A tanár úr felhúzta a kötelet, aztán elővette a bicskáját, és gondosan levágta a nyírfáról a kötélhágcsót. „Miért teszi ezt?" csodálkozott a boldog feltaláló. „Biztonsági okból," felelte Hanky Barnabás titokzatosan. Aztán csak hasaltak a sziklán, figyeltek és vártak.

Eltelt egy perc. Kettő. A szakállas türelmetlenkedni kezdett. „Gondolja, hogy működik?" kérdezte bizonytalanul. „Azt hittem, hogy hallani fogjuk…" Ebben a pillanatban elbődült valami odalenn! „Huuu! Huuu! Hu-u-u-u!" „Fejlődik az áram!" kacsintott Hanky a szakállasra, aki elbűvölten, csillogó szemekkel figyelte a növekvő zajt odalent. „Diadal!" lihegte, „diadal!"

„Vadméhek! Egy egész sereg! Juj a szemem! A hajamban vannak! Juj! Jaj!" jöttek a zagyva hangok a vízesés alól. „Hol a kötéllétra? Leszakadt! Valaki levágta! Juj a nyakam! Az arcom! Segítség!" A szakállas összeráncolta a homlokát. „Nem emberi hangok ezek?" kérdezte mély megütközéssel. „Annak hangzik", állapította meg a tanár úr szárazon, majd a mélység fölé hajolva aláordított. „Héj! Valami baj van?" „Segítség! Megölnek a méhek!" jött az őrjöngő felelet, „Akárki van ott fent, megadjuk magunkat! Jujj! Jaj! Hu-u-u! Kegyelem! Segítség!" „Emberek! Buta emberek!" csikorgatta össze a fogait kétségbeesett csalódásában a szakállas feltaláló. „Végre eljutok odáig, hogy a világ legnagyobb találmányát megvalósíthatom, s akkor is valami buta emberek elrontják! Vesszenek oda! Pusztuljanak!" rikácsolta harciasan.

A tanár úr azonban más véleményen volt, mert újra csak aláordított a vízesésbe. „Figyelem! Dobjanak ki minden fegyvert!" „Dobunk! Dobunk!" jött az üvöltő válasz, „Csak mentsenek meg gyorsan! Jujj! Auuuj!" S két pisztoly repült alá a vízesésből a tóba. „Figyelem!" rendelkezett a tanár úr odafönt, „Leeresztek egy kötelet! Akasszák rá mindazt, amit loptak! Ha ember lesz a kötélen, eleresztem" fenyegetődzött, „s akkor örökre ott maradnak!" „Itt van! Gyorsan! Húzza már! Siessen!" jött a válasz a vízesés alól, „Az egész barlang tele van

méhekkel! Jujj! Huuu! Az ingem alatt vannak már! Másznak föl a nadrágom szárán!" „Ha reumájok volt, az mindenesetre meggyógyul ettől," szólt alá Hanky vigasztalóan, azzal felhúzta a kötél végére akasztott zsákot és ládikát. „Úgy, na", eresztette vissza a kötelet újra, „most jöhetnek egyenként. De figyelmeztetem, hogy az első gyanús jelre eleresztem a kötelet, s a tó fenekéig meg sem állanak!"

De nem volt gyanús jel, semmi. Mint két szelíd bárány, úgy húzatták fel magukat a bankrablók. Két bedagadt szemű, kövér bárány, izzó vörös arcú, méhfullánk lázától vacogó, nyögdécselő szánalmasság. Úgy kellett alátámogatni őket a csolnakig, ahol nyögve nyúltak el és összetett kezekkel rimánkodtak: „Uram, orvoshoz vigyen minket! Kórházba! Siessen az Istenért, nem akarunk meghalni!" „Máskor ne lopjanak, éljenek tisztességes életet, s nem kerülnek bajba!" oktatta őket a tanár úr.

A szakállas vigasztalan volt, duzzogva és szótlanul kuporgott a csolnak végiben, még evezni sem akart. „Ilyen az én szerencsém", motyogta, „ilyen az én szerencsém…"

A háznál már ideges izgalommal várta őket egy fiatalasszony és hat gyerek. „Apa", estek neki mind a szakállas öregnek, „hol volt? Hát egy percre sem hagyhatjuk egyedül?" „Apát múlt héten engedték vissza az intézetből", magyarázta bocsánatkérően a fiatalasszony Hankynak, „azt mondták a doktorok, hogy ártalmatlan, de azért mi mégis próbálunk vigyázni rá, nehogy baj csináljon…" „Semmi bajt nem csinált a kis öreg", nyugtatta meg a tanár úr az aggódókat, „ellenkezőleg, megajándékozta az emberiséget egy nagy találmánnyal: méhesített rablófogóval! Igaz-e, urak?"

De az „urak" nem voltak tréfálkozó kedvükben. „Jaj, siessen, Isten áldja meg." nyögték lázasan vacogva. „Vigyen orvoshoz, mielőtt mindenünk bedagad, és úgy pusztulunk el dagadásban…" „Mielőtt tovább vinném önöket, egy üzleti ügyet kell elintézzünk", mondta a tanár úr szigorúan. „Önök tartoznak nekem tizenkét véka paradicsom árával." „Itt van, itt van! Mennyit akar?" kapkodtak a szerencsétlenek a pénztárcáik után „Vegye ki, ami pénzt talál, mind! Csak siessen!" Hanky Barnabás kihúzott az egyik pénztárcából egy tízdolláros bankót s negyven centet gondosan visszaszámolt a dagadt ember markába. „Kilenc dollár és hatvan cent," mondta, „köszönöm. S na most, gyerekek," fordult a bámuló család felé „tiétek minden paradicsom, ami a teherkocsin van. Ez a két jó bácsi nektek ajándékozta! Szedjétek le gyorsan, de a kosarakat rakjátok ügyesen vissza!"

Percek alatt kiürült Satrafapanna hátulja. „Másszanak föl", parancsolta Hanky a dagadtaknak, aztán elbúcsúzva a hálálkodó tópartiaktól kidöcögött sóhajtozó rakományával az országútra. A pompás Cadillac még mindég ott állt, de ott állt mellette egy rendőrkocsi is. A rendőr éppen a noteszét nézte, meg a Cadillac rendszámtábláját. A tanár úr megállította Satrafapannát. „A kocsi gazdáit keresi?" szólította meg a rendőrt. A rendőr szigorúan nézett vissza reá. „Ezt a kocsit bankrablók lopták volt Duluthban ma reggel", felelte gyanakodva. „Miért kérdi?

Maga talán tud valamit?” Annyit tudok, hogy akik ellopták, azok itt vannak,” mondta a tanár úr és maga mögé bökött. A rendőr egyből előkapta a pisztolyát. „Doktorra van itt szükség, nem pisztolyra,” nyugtatta meg Hanky.

A rendőr olyan izgatott lett egyszerre, hogy azt sem tudta, mit csináljon. „Az egész környék nyüzsög a rendőröktől”, lelkendezte, „repülőgépek, terepjárók keresik ezt a két embert mindenfele! Hogyan fogta el őket egymagában?” „Nem voltam egymagamban”, vallotta be a tanár úr, „egy egész hadsereg méhecske volt velem. Hé, az urak csomagját ne feledje itt!” A rendőr, aki már kész volt, hogy tovarobogjon a foglyaival, rábámult a zsákra meg a ládikára. „Tudja maga, mi van ezekben?” kérdezte gyanakodva. „Félmillió dollár”, felelte a tanár úr nyugodtan, mintha csak paradicsomról lett volna szó. „Szent tehén!” hebegte az elképedt rendőr.

Mikor jó félórával később Satrafapanna pöfögve, szuszogva elérte a várost, a piacon már egy egész küldöttség várta a tanár urat. Ott volt a rendőrfőnök, egy rakás újságíró s több kíváncsi polgár. „Uram”, mondta a rendőrfőnök, „a bank most telefonált, hogy ötvenezer dollár jutalmat fizet annak, aki az ellopott pénzt és a tetteseket kézre keríti. A pénz az öné! Gratulálok!” Az újságírók is odatolakodtak. „Hol talált rájok?” kérdezte az egyik. „Egy vízesésben”, felelte a tanár úr szerényen. „Vízesésben?” ámult el az újságíró, „S mit keresett ön a vízesésben, ha szabad kérdeznem?” „Egy új találmányon kísérleteztünk”, felelte a tanár úr kitérően, „egy jó barátommal…” „Találmány? Pompás! Rablófogás tudományos kutatás közben!” jeleskedtek az újságírók. „Micsoda találmány?”

A tanár úr megigazította orrán a pápaszemet és szigorúan nézett a kérdezőre. „Fiatalember, ez ma még titok. Csak annyit árulhatok el, hogy agysejtekkel és áramfejlesztéssel van összefüggésben. De most bocsánat, uraim, meg kell etessem délire a gazdám malacait.” Azzal méltóságteljesen visszamászott Satrafapannára, s otthagyta az egész szájtátó gyülekezetet.

Hát így került az eset az újságba.

Új Hungária – Pásztortűz 1957-es évkönyve

Istenkeresés

(Részlet a szerző Hitvesztett Nemzedék című, készülő történelmi regényéből)

Domaházy, a festő rákönyökölt a kávéház márvány asztalára és kinézett a ködös hamburgi estébe. Odakint akkor kezdtek kigyúlni a lámpák s didergő fényük még jobban kiélezte a borzalmas ellentétet az átellenes utcasor romhalmazai s az innenső oldal pazarul kivilágított kirakatai között.

„Minap az egyik hivatalban azt kérdezték, hogy mi a vallásom”, kezdte el lassan, anélkül, hogy arcát a grófné felé fordította volna, „s én azt feleltem, hogy ateista vagyok. Látta volna az arcát a hivatalnoknőnek. Úgy nézett rám, mintha megöltem volna valakijét. Miért? Nem dicsekvésképpen mondtam, hogy idenézz,

micsoda fene-legény vagyok én, csak megmondtam egyszerűen az igazat, ahogy az ember megmond egy mindennapi tényt. Nem hiszek Isten létezésében. Semmiféle Istenben nem hiszek. Ha voltak is valaha Istenek ezen a földön, vagy a föld felett, vagy valahol, ma már kivesztek. Kiírtották Istent az emberek, mint ahogy rendre minden kiírtanak, ami alkalmatlan nekik."

Szemben vele a grófné idegesen fölnevetett. Utána mindjárt az ajkához emelte a zsebkendőt, ideges mozdulattal, mintha attól félt volna, hogy a nevetés eltorzította a kifestett ajkak gondos vonalát. „Ne bolondozzon, Domaházy, ilyesmivel nem illik tréfálni", mondta a maga doromboló hangján, kissé unottan, „remélem, nem azért hívott ide, hogy ezt megmondja."

A festő elfordult az ablaktól és megrázta a fejét. „Nem", mondta egy árnyalatnyi sóhajjal a hangjában, „valamit kérdezni akartam. Ahogy én látom, köztem és a többi emberek között, magát beleértve, csak egy lényeges különbség van. Én őszintén kimondom, hogy nem hiszek Isten létezésében, míg maguk gyáván elbújnak templomi ceremóniák mögé, s próbálják elhitetni magukkal, hogy van valahol egy Isten, aki magukat a saját képére, tehát felsőbbrendű lényeknek alkotta. Ez az egyetlen lényeges pont, ami magukat érdekli. Maguk nem Istenben hisznek, hanem a saját maguk felsőbbrendűségében, a saját maguk tökéletességében, csalhatatlanságában. Istenre csak azért van szükségük, mint egy tökéletes legfelsőbb lényre, hogy a saját felsőbbrendűségükben hihessenek. Mert csak úgy érezhetik magukat a tökéletesség tükörképének, ha elhitetik magukkal, hogy van tökéletesség. Én beismerem, hogy állat vagyok, okosabb, mint a többi, de mégis csak állat. Én beismerem, hogy az emberállatot ugyanazok az ösztönök hajtják előre, amik a többi állatot, az egész emberi történelem ezt bizonyítja…"

„Kérdezni akart valamit", szakította félbe a grófnő türelmetlenül. Domaházy ránézett, egyenesen a szemébe, azokba a nagy, kék, még mindig hódítani vágyó szemekbe. Aztán lehajtotta a fejét. „Igen", mondta, és a hangja hirtelen megváltozott, keményebb lett, „régen szerettem volna már megkérdezni, de valahogy mindég féltem hozzányúlni. Miképpen lehetséges az, hogy ugyanakkor, amikor maga, grófné, mint a Simmons Művek társtulajdonosa még ma is többszörös milliomos, a férje csupán, mint éjjeliőr kaphatott alkalmazást a Simmons Művek építkezési osztályánál? Abban nincs semmi rendkívüli, hogy egy menekült magyar gróf és okleveles erdőmérnök ma éjjeliőr Hamburgban. De az már egy kissé feltűnő, ha a Simmons testvérek sógora nyer rokoni alkalmazást, mint éjjeliőr. Nem gondolja, grófné?"

Az asszony arca vörös volt és ingerült. „Maga ismeri Ferencet", hadarta idegesen, „mindég gyönge volt és élhetetlen. Bátyám megpróbálta alkalmazni, mint erdőmérnököt. Leküldte faanyagot vásárolni Bajorországba. Képzelje el, nem vállalta a bátyám által kidolgozott üzleti megbízatást. Hogy ő nem hajlandó becsapni a köbszámításhoz nem értő parasztokat! Hallott már ilyent? De hiszen

maga ismeri Ferencet jól, mindég skrupulusai voltak, minden kicsiségen fennakadt…!”

A festő bólintott. „Ismerem Ferencet, legalább is azt hittem, hogy ismerem. Mint gyerek, mindég körülvette magát törött szárnyú madarakkal, gazdátlan kutyákkal”… „Ma is ezt teszi”, szólt közbe a grófné bosszúsan, „képzelje, tegnap három rongyos gyereket hozott haza reggel, s megetette őket a konyhámban. Az egész lakást ki kellett szellőztetnem utánok.”

A festő mintha meg sem hallotta volna a közbeszólást. „Ismertem őt, mint fiatalembert, aki mindég a gyöngék, és üldözöttek pártját fogta…” „És ezért nem érvényesült politikai téren, nem volt érzéke hozzá”, vágott közbe az asszony ingerülten.

„Ismertem, mint férfit, egy nagy erdőbirtok tulajdonosát”, folytatta Domaházy zavartalanul, „aki órákig rágódott a legkisebb személyi ügy fölött, mielőtt döntött volna, nehogy valamiképpen is igazságtalan legyen. Ismertem, mint tisztet a háborúban, aki gondolkodás nélkül kockáztatta életét azokért, akikért felelősnek érezte magát.”

„S mit kapott érette? Nehány medáliát”, fakadt ki a grófné keserűen, „katonái elvesztették a háborút. S higgye el, Domaházy, senki sem vesztett annyit ebben a háborúban, mint Ferenc. Ő nemcsak a kastélyt és a birtokot, de önmagát is elvesztette.”

A festő tűnődő tekintettel nézett ki a párásodó üvegablakon. „Éppen ez az, amit nem értek, s ami valahogy nyugtalanít engem. Mert nincs igaza, grófné. Az emberállat lélektanának minden szabálya szerint igaza kellene legyen, de a valóságban mégsincsen igaza. Ha van ember ezen a földön, aki nyert valamit ebben a háborúban, az Ferenc.”

Az asszony meglepetten egyenesedett ki. „Hogy érti ezt?” kérdezte, s a hangja szinte ijedt volt. A festő lassan megcsóválta a fejét. „Magam sem tudom, hogyan fejezzem ki”, mondta halkan, „minap, amikor a bálból hazavittem magát, hirtelen valami mély részvét fogott el, s a maga lakásáról egyenesen ide jöttem az építkezésekhez. Fél három volt, éjszaka. Ködös, hideg, barátságtalan. Látja milyen hideg és barátságtalan most is odaát ez a rom-utca? Ez semmi. Látnia kellene fél háromkor éjszaka. A levegő valahogy súlyos, szinte vastag a magányosságtól. Bagoly nem lenne képes benne repülni, olyan sűrű a csönd. Macska belefagyna. Látja ott hátul, mélyen az utcalámpa mögött, a téglahalmazon túl azt a kis sárgás fénypontot? Az a bódé ablaka. Abban a bódéban tölti az életét, vagy ami az életéből megmaradt, este öttől, reggel hatig. Minden félórában egyszer körüljárja az épülő utcasort. A kísérteties, embertelen csöndben körüljárja azokat a torz roncsokat ott, amikről a ködben tudni sem lehet, hogy a múlt romjai-e vagy a jövendő alapkövei. De magának mindezt tudnia kell, grófné, minek is beszélek róla. Ferencről akartam beszélni csupán. Mondja grófné, de őszintén. Hisz maga valamiben is?”

„Nevetséges kérdés”, felelte az asszony fojtott ingerültséggel, „minden vasárnap templomba megyek”. „Miért?” A kérdés éles volt és gyors, mint egy acélpenge. Az asszony megrándult tőle, s utána idegesen fölnevetett. „Ugyan, hát miért jár az ember templomba? Imádkozni, természetesen. S hallgatni a prédikációt”. „S utána tisztának érezni magát újra, mint egy fogmosás után?” csapott le kérdésével a festő, „azért megy templomba minden vasárnap, mert akkor el tudja hitetni magával, hogy egy láthatatlan felső hatalom mindent megbocsát, ami az előtte lévő hat napon történt? Ez az igazság?”

Az asszony arca sápadt volt a haragtól. Reszkető kézzel nyúlt kézitáskája után. „Ha azért hívott ide, hogy ilyen butaságokat mondjon, akkor nincs értelme, hogy tovább maradjak”, hadarta sértődötten, „fél óra múlva a fodrásznál kell legyek úgyis, mielőtt zárnak.”

A festő békítő mozdulattal emelte föl mindkét kezét. „Alázatosan kérek bocsánatot, amiért eljárt a szám megint”, mondta félig gúnyosan, félig komolyan, „de nem erről akartam beszélni. Csak néhány perc türelmet kérek még. Amint mondtam, azon az éjszakán fölkerestem Ferencet a bódéban. Szennyes, nyomorúságos kis kuckó. Odahaza kutyaháznak használtuk volna. Mikor benyitottam a rozoga ajtón, azt vártam, hogy megtört, fáradt, szomorú embert találok mögötte. S mit gondol ki találtam ott?” „Várom a meglepetést”, gúnyolódott a grófné, de hangjában érezni lehetett a feszültséget, „talán egy glóriás mártírt vagy valami újkori Grál lovagot?” „Nem”, rázta meg a fejét a festő komolyan, mintha meg sem hallotta volna a gúnyt, „többet ezeknél. Egy új Noét. Ne nézzen így rám grófné, nem tréfálok. Mikor azon a rozoga ajtón beléptem, olyan volt, mintha egy új Noé bárkájába léptem volna be.”

„Képzelje csak el”, folytatta, s a szeme furcsán kigyúlt, „egy szennyes, rozoga kis bódé ott a romok tövében. A hideg ködös téli éjszaka alatt. A világ végén is túl egy arasszal. De bent, kis vaskályhában ég a tűz. A lángok sárga fénye megvilágítja az arcokat. Fiatal, maszatos arcokat félkörben a tűz körül. Talán egy tucatnyit. A csillogó szemek mind egy irányba néznek. S ahova néznek, ott egy magos sovány ember ül viharvert katonaköpenyben, de békesség derűjével az arcán s mesél. Régi, borókaszagú székely népmesét mond német nyelven, otthont vesztett német gyerekeknek.”

„Azt hittem, hogy álmodom. De a vaskályha füstölt, füstje csípte az orromat, s tudtam, hogy nem álmodom. Csöndesen betettem magam mögött az ajtót, s csak álltam ott a fél sötétben és figyeltem őket. A gyerekek tizennégy-tizenöt évesek lehettek, csavargók, amilyeneket ezrével hagyott hátra a történelem a romok között. A rendőrség patkányoknak nevezi őket. De azok a patkányok ott a bódéban nem lopásra gondoltak, nem betörést terveztek. Csillogó, nagyra nyílt szemeiken át megcsúfolt gyermekségük itta a messze szavait, mint ahogy fonnyadt falevelek isszák a harmatot. Ahogy lassan magam is belekerültem a mese bűvkörébe egyszerre csak úgy tűnt, mintha a mese szavai fölemelték volna a bódét, föl a

magosba, a csillagoknál is magosabbra, mint ahogy a hullámok emelik a bárkát… S akkor egyszerre megértettem, tisztán és világosan, hogy az a katonaköpenyes sovány ember a középen Noé maga, az új Noé, aki a maga megmentettjein őrködik s várja valami emberfeletti türelemmel, hogy lecsöndesedjenek a vizek…”

„Hétkor zár a fodrász”, vágott közbe a grófné, és türelmetlen mozdulattal arany karórájára nézett. De a festő talán meg sem hallotta a szavait. Az ablak felé fordulva beszélt, mintha szavait nem is az asszonyhoz intézte volna, hanem a ködös téli estéhez, vagy a szemközti házsor romjaihoz, melyek úgy nyúltak el a köd alatt, mint hajóroncsok egy roppant tenger fenekén.

„Később, amikor körútjára indult, vele mentem. Szótlanul haladtunk az éjszakában. A csönd súlyát ott éreztem a vállaimon. Látja azt a sarkot ott, az utcalámpa alatt? Ott megálltunk. Éppen kérdezni akartam, hogy hisz-e Istenben, amikor megszólalt a maga csöndes, lassú módján. „Érzem, hogy kérdezni akarsz valamit”, mondta, s ahogy az utcalámpa sápadt fénye megvilágította az arcát, láttam, hogy mosolyog – „valószínűleg ugyanazt kérded, amit a többiek. Hogy minek élek, s ha már élek miért így? A többieket tréfával rázom le, de neked megmondom az igazat. Remete lettem. Ez itt a barlangom. S mint minden remetének, nekem is van egy titkom. Látod azt a sok épületanyagot ott? Azokat őrzöm. Az emberek már elkezdték újraépíteni a romba dőlt házakat, s eljön az idő, amikor valamennyit újraépítik, s nem lesz több rom sehol. De amíg az egész emberi világ az újraéledő falakat figyeli, addig az emberi romokkal nem törődik senki. Az emberi romokról mindenki megfeledkezett. S ha nem történik valami, ha valaki nem lép közbe és csinál valamit, úgy eljön az idő, amikor minden új lesz, csupán az ember marad a régi, s romba dőlt lelkek kísértenek az új falak között. Azért lettem remete, hogy próbáljak segíteni ezen. Hogy amíg mások a falakat építik nappal, addig én éjjel a lelkeket építgessem újra. De még nagyon kezdő remete vagyok. Még csak odáig jutottam el, hogy hinni tudok a jóságban, a megbékélésben, a szeretetben. Ezeken át talán egy nap eljutok odáig, hogy hinni tudok az emberekben is. Mert ez a fontos. Amíg nem tudunk hinni az emberben, addig nem tudjuk újjáépíteni a világot sem”. Ezekre a szavakra tisztán emlékszem. Még egyebet is mondott, sokáig álltunk ott a sarkon, de ma már nem tudom felidézni a szavakat, csupán a lényeget. S a lényeg az, hogy bár Isten nevét nem említette egyetlenegyszer sem, nekem mégis úgy tűnt, mintha Róla beszélt volna egész idő alatt. S azóta, azóta nem vagyok biztos többé. Mert látja, amíg ez a szó Isten, csak annyit jelentett, amennyit maguk vasárnapi álszenteskedéseikkel belemagyaráztak, addig tudtam, hogy mindez nem egyéb, mint a tömegember kényelmes önigazolása. Kibúvó az egyéni felelősség alól, önámító menedékkeresés a következmények elől, s egy csalhatatlanságot biztosító felsőbbrendűségi érzés illúziójának ember csinálta fundamentuma. De amiről Ferenc beszélt, az valami más. Valami nagyon nagy, valami nagyon szép, valami olyan hatalmas, hogy még a gondolata is elakasztja az ember lélegzetét.

„Sajnálom, Domaházy, mennem kell”, mondta a grófné kissé rekedten, s székét hátratolva idegesen fölállt. De a festő nem fordult feléje, s búcsúra nyújtott kezét meg sem látta. Mereven az ablakot bámulta s az ablakon túl az átellenes sor ködbevesző romjait. Hangja már suttogó dadogás volt, ahogyan akadozva, rémülten mondta: „Félek, grófné. Tudja, miért? Mert ha igazán van Isten… ha mégis csak van valahol valami, amit ezzel a szóval nevezni lehet…akkor, grófné, ennek a világnak semmi szüksége sincs reánk. Se reám, se magára, se a Simmons Művekre… akkor mi csak üres szemét vagyunk, amit ide-oda söpör az özönvíz árja. Akkor csak a bárkaépítőkre van szükség, akik átmentik a jövendőt ebből a rom-világból egy újba. Ért engem, grófné?”

Megfordult, szemeivel az asszonyt kereste, de az már nem volt sehol. A festő sóhajtott. Kint, a kávéház párás ablakán kívül, mintha a két utcasor farkasszemet nézett volna egymással. Innenső oldalán a pazarul kivilágított kirakatok, siető, jól öltözött emberek s odaát a mozdulatlan romok és semmi más, csak a köd, s mélyén a köd mögött egy kicsi sárga fénypont, az éjjeliőr bódéjának ablaka.

Szemle, 1962. július 1., I. évf., Torontó-Kanada

Karácsonyi mese
A csodálatos balzsam meg a likas zsák

Hallottam volt annak idején, egy messzi múltba veszett régi karácsonyestén, a kandalló előtt. Az ablakon kívül sűrűsödött már a szürkület, s lassanként elvesztek benne a hólepte erdélyi hegyek. A kandallóban pattogott a száraz bükkfa. Nagyanyánk birsalmasajt szagú szobájának öreg bútoraira sárga fénypászmákat vetettek a táncoló lángok. Mi gyerekek ott hevertünk a szőnyegen s fojtott izgalommal vártuk, hogy megszólaljon odaát a nappali szobában a kicsi ezüstcsengő, s meghirdesse a karácsonyfával érkező angyalt.

Nagyanyánk ott ült a hintaszékben, közel a kandallóhoz. Fején fekete csipke főkötő, térdein a vedlett bársonytakaró s vékony ujjai fürgén billegették a csillogó kötőtűket.

– Hol volt, hol nem volt – kezdte el nagyanyánk a mesét, hogy gyorsabban teljék az idő – hetedhét országon túl, az Óperenciás tengeren túl ott, ahol a kurta farkú malac túr, volt egyszer egy szegény favágó ember. Feleségével s hét neveletlen gyermekével élt ott a falu közepén, egy szép nagy nádfödeles házban, s vágta, vágta fönt az erdőben a fát, napkeltétől napnyugtáig. De hiába dolgozott akármilyen sokat, hiába vitte haza minden keresetét, mégsem volt öröm és boldogság az otthonában. Egyéb se volt ott, csak panaszkodás. Panaszkodott a feleség folytonosan, hogy ez rossz, az rossz, hogy lám, az egyik gonosz szomszéd így, a másik gonosz szomszéd úgy, s még a gyermekek is savanyú képpel jártak-keltek egész nap, panaszkodtak azok is, hol a tanítóra, hol a szomszéd gyerekekre,

s annyit panaszkodtak, hogy mindenki messzire elkerülte őket, mintha csak ragályos betegek lettek volna.

Nagy szomorúságot okozott ez a szegény favágó embernek s így igyekezett még több fát vágni, hogy több pénzt vihessen haza, hátha attól elmúlik otthonában a keserűség. Még télidőben is vágta a fát fönt a hegyen, látástól vakulásig, derékig érő hóban, de mind nem használt semmit. A keserűség továbbra is csak megülte a családját, akár az átok.

Karácsony estéjén is ott érte a szürkület fönt az erdőben. Még a karácsonyról is megfeledkezett szegény, annyira nyomta lelkét a búbánat. Mikor aztán besetétedett annyira, hogy a baltája végit is alig látta, nagyot sóhajtott s elindult hazafele. S hát ahogy ott haladt lefele a hólepte sötét ösvényen, egyszerre csak megpillantott egy kis töpörödött anyókát, aki egy irdatlan nagy köteg rőzse alatt görnyedezett.

– Hova viszi azt a sok rőzsét, öreganyám? – kérdezte meg jó szívvel a favágóember.

– Haza, édes fiam – felelte nyögve a kicsi öregasszony –, hogy legyen tüzelőm karácsony napjára.

– Aztán miért nem küldi a fiát, vagy valamelyik fiú-unokáját fáért? – kérdezte a favágóember –, nem való magának az ilyen terűt cipelni s méghozzá éccaka!

– Nincs nekem senkim a világon, édes fiam, azért – sóhajtott a kicsi öregasszony –, magam viselem a gondot, nincs kivel megosszam.

Megesett rajta a szegény favágóember szíve.

– Adja csak ide azt a terüt – mondotta jó szívvel –, majd én lecipelem a házához, maga csak mutassa az utat.

– Jaj, áldjon meg a Jóisten érte – hálálkodott az anyóka –, csak kövess engem, nem kell messzire menned.

A favágóember hátára vette a rőzseköteget, s aztán csak mentek szótlanul a havas estében lefele a hegyről, elől a töpörödött öregasszony s mögötte a favágóember a rőzsével. De nem a falu irányába mentek, nem ám, hanem hamarosan letértek a járt ösvényről s bé egyenesen a sötét, ember nem járta szálerdőbe. Csudálkozott ezen a favágóember, de nem szólott semmit, csak cipelte a nehéz rőzseköteget a vénasszony nyomában. Bent aztán, a legsötétebb szálerdő közepén, egyszerre csak kicsike kis tisztásra értek, s a kicsike tisztás közepén ott állt egy kicsike ház, olyan kicsi, hogy majdnem a tetejéig belepte a hó.

– Tán nem itt él? – ijedt meg a favágóember, mert még medvének is rossz lett volna ott egymagában, olyan elhagyatott hely volt az a nagy erdőség közepén.

– Én biz'a itt – felelte a kicsi öregasszony, s már nyitotta is a szűk kicsi ajtót –, hozd be, lelkem, egyenest a házba, ha nem restelled, hadd gyújtsak magamnak egy kis tüzet idebent a tél hidege ellen.

A szegény favágóember becipelte a rőzsét a kicsi házba, letette a kemence sarkába, baltájával ügyesen fölaprózta, s még a tüzet is fölszította a kemencében.

– Fizesse meg a Jóisten, amit értem cselekedtél – hálálkodott az anyóka –, de azt mondd meg nekem, édes fiam, hogyan van az, hogy te is itt töltöd a karácsonyestét kint az erdőn? Nincsen családod?

A szegény favágóember sóhajtott erre egy nagyot, s elpanaszolta a maga baját. Hogy biz'a van neki családja, van szép otthona is, de egyéb sincs benne csak panasz, meg keserűség, mert hiába próbál akármit, a felesége meg a gyermekei egyebet se látnak maguk körül, csak rosszat.

Csóválta a töpörödött kis öregasszony a fejét azon, amit hallott. Aztán csak azt mondta:

– Jót tettél velem, favágóember, s jótét helyébe jót várj. Adok én is neked valamit, aminek hasznát veszed.

Azzal fölnyúlt a polcra, s levett onnan egy kicsi nyírfakéregből készült tégelykét, meg egy nagy likas zsákot. Odanyújtotta őket a favágóembernek.

– Vidd ezeket haza magaddal, édes fiam, s mihelyt hazaértél, kend meg ezzel a balzsammal, amit a nyírfakéregben találsz, a feleséged szemét s a gyermekeid szemét is sorba. S ha megkented vele a magad szemét is végül, akkor kioldozhatod ezt a zsákot is s a többit majd meglátod. Eridj hát Isten hírével.

A szegény favágóember zsebre dugta a nyírfakéregből készült kicsi tégelykét, s még a likas zsákot is a vállára vette, csak hogy kedvében járjon az öregasszonynak. Aztán illedelmesen elköszönt, kilépett az ajtón, s elindult a hólepte setét erdőn keresztül hazafele.

Fúrta azonban az oldalát a kíváncsiság erősen, hogy mi is lehet abban a nyírfakéregben. S mikor beért a fák közé, hát csak megállott, fölnyitotta a tégelyke födelét, belenyúlt az ujjával, s megkente mindkét szemét az öreg anyóka balzsamával.

S hát csudák-csudája! Amikor újra kinyitotta a szemét, úgy meglepődött, hogy még a lélegzete is elállt! Mert a kicsi tisztás helyén nagy széles tisztást látott, s annak közepén nem egy kicsike fakunyhót, de nem ám, hanem egy gyönyörűségesen szép kacsalábon forgó tündérpalotát! S a tündérpalota aranyos kapujában nem egy töpörödött anyóka állt, hanem egy szépséges szép angyal, maga az Úrjézus karácsonyi angyala.

Ki tudja, meddig állt volna ott bámészkodva, ha eszébe nem jut a vállán csüngő likas zsák. S hát ahogy odanéz, nem likas zsák volt az sem, hanem tiszta aranyfonálból szőtt gyönyörűséges karácsonyi zsák, színültig tele almával, dióval, karácsonyi mézeskaláccsal, selyem fejkendővel, patkós csizmácskákkal! Olyan nehéz volt a sok szép karácsonyi ajándék a vállán, hogy meggörbedt alatta.

Futott is haza nagy örömében, ahogy a lába bírta. Még a tündérpalotáról is megfeledkezett.

– Hé, asszony! Aprócselédek! – esett be ajtóstul a házba. – Idenézzetek!

Azok néztek is reá nagy savanyúan, az asszony meg a gyerekek, de nem vidult föl az ábrázatuk.

– Mit nézzünk? Likas zsákot? – dohogott az asszony – van abból itthon is elég. Bezzeg a szomszédok karácsonyt ünnepelnek, de nekünk még a morzsából se adnak.

Megijedt az ember, nézett hátra a vállán csüngő zsákra, de bizony aranyból volt az s tele ajándékkal. De eszébe jutott hirtelen a balzsam, s kapta elő a kicsi nyírfakérget, bekente az asszony szemét nagy gyorsan, be a gyerekek szemét is sorra, s hát egyszeribe olyan nagy világosság támadt a házban, mintha ezer gyertyát is meggyújtottak volna. Mosolygott az asszony, kacagtak a gyerekek is és körülugrándozták nagy örömmel.

– Jaj, de szép aranyzsák! – kiabálták. – Oldja már ki, édesapám, hadd lássuk, mi van benne!

Az ember pedig letette a nagy aranyzsákot a padlóra, megoldotta a száját s szedte ki belőle egymásután a sok gyönyörűséges holmit. Piros szattyánbőr csizmát, selyemkendőt az asszonynak, birkabőr ködmönkét, patkós csizmácskát mind a hét gyereknek, kosárra való aranyos kalácsot, piros almát, ezüst diót. Volt is akkora öröm a házban, hogy még a cirmos cica is táncra kerekedett.

– Annyi sok jó van itt, hadd osszuk meg a szomszédokkal – mondta hirtelen az asszony. Azzal megrakott egy kosarat kaláccsal, karjára vette, s vitte át a szomszédokhoz. Az ember meg csak ámult, mert ilyesmi még nem esett meg soha.

De ámult a falu is, biz'a. Mert attól a naptól kezdve nagyon megváltozott ám az élet a favágóember háza táján. Nevetés és nótaszó hallatszott onnan reggeltől-estig, öröm és vidámság töltötte meg pincétől a padlásig a házat, s aki csak bevetődött a kapuján, nem győzte dicsérni a szíves vendéglátást. Úgy megkedvelte őket mindenki a faluban, hogy hamarosan bírónak is megválasztották a favágóembert, s azóta is boldogan élnek, hacsak meg nem hóttak. Az ám. Itt a mese, fuss el véle.

Nagyanyánk elhallgatott, s néhány pillanatig csönd volt a szobában, csak a tűz pattogott szelíden a kandallóban. Aztán Margit húgom, aki még csak négyéves volt akkor, vágyakozva fölsóhajtott nagyanyánk lába előtt a szőnyegen.

– Én is szeretnék ebből a balzsamból, nagymama…

– Semmi se könnyebb annál, lelkecském – felelte nagyanyánk, huncutkás mosollyal a kötőtűi mögött –, adott a jó angyal minden emberfiának egy csipetnyit belőle, mindjárt a születése napján. Oda rejtette el a fületek mögé, oda hát. Keressétek csak meg az ujjatokkal. Ott, ott. Kicsikét fentebb. Érzed az ujjad bögyeivel? Nocsak dörzsöljétek meg a szemeteket vele szaporán. Úgy ni. Dörzsöljétek csak.

Dörzsöltük, dörzsöltük ujjunk begyivel a szemünket, hogy a könnyünk is majd kicsordult tőle. S egyszer csak, mintha varázslat történt volna, megszólalt a szomszéd szobában a kicsi ezüst csöngettyű. Akkorát dobbant tőle a szívem, hogy még ma is emlékszem reá. Felszöktünk a szőnyegről, ahányan voltunk, szaladtunk az ajtóhoz s kitártuk szélesre. A nappali szoba kellős közepén, száz fehér gyertya

fényében csillogva, sziporkázva, ott állt a legszebb karácsonyfa, amit valaha is láttam.

Fél évszázad eltelt azóta. S ahogy visszagondolok most nagyanyánk meséjére, úgy érzem, hogy bizony jól tennénk, ha mindannyian, akik még itt élünk a földön, megkeresnénk végre a fülünk mögött azt a csipetnyi balzsamot, amit az Úrjézus angyala eldugott volt oda, s ledörzsölnénk vele szemünkről a rosszak látásának csúnya hályogát.

Kanadai Magyarság, 1965. 52. sz.

Magyaroknak való mese

Hol volt, hol nem volt, az Óperenciás tengeren is túl, ahol a kurta farkú malac túr, volt egyszer egy legény, akit úgy hívtak, hogy Hamégegyszer János. Jómódú gazda fia vót, dógos családból való. De valahányszor hívta az apja, hogy jöjjön segíteni törökbúzát kapálni, vagy küldte az édesanyja, hogy hozzon aprófát a kemence alá, mindég azt mondta magában: „ha még egyszer hív, elmegyek.” S ült tovább az eperfa alatt, míg újra rikkantottak érte. Így ragadt aztán reá a név is, Hamégegyszer János. Mert mindég arra várt a restje, hogy még egyszer szóljanak hozzá. Bizony, még enni is kétszer kellett hívja az édesanyja.

Egy szép napon ott üldögélt újra az eperfa alatt, amikor hallja lent a pataknál sikótani az anyját, aki a ruhát sulykolta odalent. „Segíts, János! Elkapott a víz!” „Ha még egyszer sikótozik, megnézem, mi a baja” – gondolta János, s csak ült tovább az eperfa alatt. De biz’a az anyja nem sikótozott többet, mert elnyelte a víz, s nem vót, aki kihúzza szegényt, mert a többiek mind odavótak dógozni a mezőn. Így aztán özvegyen maradt a János apja s árván a három gyerek.

Telt, múlt az idő, s egy szép napon, ahogy ott üldögélt János újra az eperfa alatt, hallja kiáltozni az apját a csűr mögött: „Segíts János, öl meg a bika! Kapj egy vasvillát s verd le rólam gyorsan!” „Nocsak”– gondolja János az eperfa alatt –, „tán bajba juta az öreg. Ha még egyszer kiáltoz, biz’a megyek s megnézem.” De nem kiáltozott a János apja többet, nem volt módja hozzá. Megölte őkelmét a bika, meg ám, alaposan. Maradtak hát hármasban, János meg a bátyja, meg a kicsi testvéröccse.

Egy napon aztán nagy barom kanmedve esett neki az öccsének fent az erdő szélin. Bátyjuk odavót a mezőn, nem vót a háznál senki, csak János az eperfa alatt. „Segíts, János, eszen meg a medve!” – kiáltozott az öccse odafönt. „Hozd a puskát, János!” „Ha még egyszer kiáltozik értem, biz’a megyek a puskáért”– határozta el János a fa alatt –, „s megsegítem, meg ám.” De az öccse szót se mukkant többet, mert megette szegény fejit a nagy barom kanmedve, szőröstül-bőröstül.

Maradt tehát János, meg a bátyja. Egy szép napon aztán nagy haramia rabló támadt a bátyjára. Ott viaskodtak egymással a csűr előtt. Még a föld is nyögött alattuk, úgy tusakodtak. „Gyere, János, segíts!”– kurjantott a bátyja. „Kapd a

baltát, sújtsd meg vele gyorsan!" „Ha még egyszer kurjant értem" – határozta el János az eperfa alatt –, „kapom is a baltát, Isten látja lelkem!" De biz'a nem kurjantott többet a testvérbátyja ott a csűr előtt. Szegény fejit agyonverte a nagy haramia rabló.

Mikor pedig végzett ezzel, kapta a nagy ökörhajtó síjostort, s odament Jánoshoz az eperfa alá. „Kelj föl onnan!" – parancsolt rá keményen. „Ha még egyszer mondja, ejszen főkelek" – határozta el János. De alig gondolta végig, már csattant is a hátán a nagy nehéz síjostor, még a bőre is fölhasadt tőle. Szökött is a talpára ész nélkül ettől.

„Ott az iga, vedd a nyakadba!"– ordított rá a haramia rabló. „Ha még egyszer ordít, ejszen meg kell tegyem," – okoskodott János, de végire se jutott, s máris csattant újra az ostor. Vette is az igát a nyakába, szaporán. A nagy haramia rabló pedig beakasztotta az iga rúdját az ekébe, s akkorát ordított, hogy a csűr is megrázkódott belé.

„Húzzad az ekét, szántsad a földet! Én parancsolok itt ezentúl, meg ez az ostor!" S meg se várta, hogy mit szól hozzá Hamégegyszer János, hanem lesújtott reá az ostorral úgy, hogy szökött is szegény feje, mint a bakkecske, s húzta az ekét maga után, szántotta a földet a haramia rablónak, akár a barom állat.

S biz'a ezt teszi a szerencsétlen, mind a mai napig. Gyötrődik a nehéz munkával, látástól vakulásig, szántja a földet, ami valamikor az apjáé vót, kapálja a törökbúzát, cipeli a nehéz zsákokat a csűrbe, s mindezt a nagy haramia rabló hasznára végzi. „Ha még egyszer születhetnék, jaj, biz'a okosabb lennék" – sóhajtgatja magában szegény feje éjjel-nappal. De ha csak egy sóhajtásra is megáll, csattan máris a nagy ostor Hamégegyszer János hátán.

Aki nem hiszi, nézzen utána.

Minden rossznak baj a vége, itt a mese, fuss el véle!

Ausztráliai Magyarság, 1968. 54., Sydney

Adósság

A földvári legelőket ezüstös pókhálókkal szőtte be a hűvös kezű ősz. A katonai völgy két oldalán a dombok görnyedt háta gondozatlan sírhalmokra emlékeztette az előkelő utazót, kinek fényes amerikai gépkocsija nyögve vesződött a mezőségi agyagút gödreivel.

„Óriásokat temettek ide valamikor múló évezredek" csengett föl emlékezete mélyén egy régi földrajztanár hangja, aki annakidején Kolozsvárról vitte ki diákjait kétnapos tanulmányútra a Mezőség iszapszagú tavaihoz, „ősmagyar múltunk óriásai nyugodnak itt, fiúk. …"

Régen volt, bizony régen – sóhajtott föl az emlékek súlya alatt Feleki János építészeti vállalkozó Los Angelesből, és gyöngéden rálépett a pompás Cadillac

kocsi fékjére, hogy lelassítson a patak hídjánál, melynek rozoga deszkái megvonaglottak a kocsi súlya alatt.

– Micsoda elhanyagolt világ – csóválta meg a fejét –, mikor utoljára jártam erre, bizony jobb volt az út, pedig azóta sok esztendő eltelt…mennyi is? Harminchárom? Harmincnégy?

Bal kéz felől a kopár legelőoldalt erdő váltotta föl, bozótos cserfaerdő, s az emlékek egyszerre életre kaptak körülötte. Ott hát…! Abban a kis hajlatban, a fűzfák felett! Ott várt reájuk Földváry Dénes azon a régi reggelen! November volt akkor is, hűvös, száraz, november, akárcsak most… Ott ni, az út feletti mezsgyén, ott várakoztak a hajók, bocskoros, alázatos nézésű oláh fiúk, botjaikra támaszkodva… s itt, pontosan ezen a helyen, itt fogadta Dénes a vendégeket, puskával a vállán, mosolyogva, kezében a szilvóriumos kulaccsal. Három kocsirakomány vendég jött ki Kolozsvárról a híres földvári hajtóvadászatra. Köztük a polgármester, az alispán… nagyhangú, vidám magyar urak mind… micsoda szép vadászat volt! Csak úgy ropogott a puska… kétszáznál több nyúl, tucatnyi róka… s még két vaddisznó is esett azon a napon… ez volt az utolsó igazi szép vadászat… egy évre rá már kint voltak a fronton, mind a ketten… Földváry szakaszparancsnok, zászlósi rangban… ő maga hadapród őrmester… jaj Istenem, mi lett a világból…!

A vadászat szépségeit elmosta a szörnyűségek árnyéka. Sár, piszok, hó, fagy, géppuskatűz, robbanó aknák keserű füstje, sebesültek jajgatása, vér… Még mostanában is sajgott néha az a régi seb, amit ott kapott valahol Kijev alatt. Ömlött a vér, megpróbált lábra állni, de összeesett megint. Dénes ugrott oda hozzá, fölemelte, vitte, vonszolta… fellökte egy teherkocsira, mely tele volt már sebesültekkel, jajgató, nyöszörgő emberroncsokkal… az orosz tankok ott dübörögtek már a közelben. Golyók süvítettek mindenütt, robbanások rázták meg a levegőt újra meg újra…

– Legyen veled a Jóisten, János… hallotta valahonnan nagyon messziről a Földváry Dénes hangját, aztán a teherkocsi zakatolva megindult velök, minden zökkenőnél mintha ezer kés hasított volna a testébe… aztán egyébre már nem emlékezett. A kórházban tudta csak meg, hetek múltával, hogy Földváry Dénes, tartalékos zászlós, azon a napon sebesülten fogságba esett. Harminckét éve már annak, bizony…

Az erdő alatti kanyarnál egyszerre csak feltűnt a falu, belefészkelve a katlan gödrébe. Oda túl a vízmosásos meredek szőlőhegy… jobb kézre szántók, bal kézre erdő, legelő… mintha semmi se változott volna. Ugyanazok a sunyi, alacsony, nádfödeles házak az út két oldalán. A falu piacán az oláh templom, odébb, a temetőkert alatt a magyaroké. Emitt a paplak… feketére vénült zsindelyteteje bizony megnyergesedett kissé… ott túl, a szőlőhegy tövében, a Földváry-kúria…

A látogató szeme megakadt a kúria dombján. Valami hiányzott… A fenyők! Az hát! Mi lett a fenyőkkel…? S miféle új házak azok ott…? Valamikor kert volt ott, öreg fákkal, virágágyásokkal… még egy rózsatőt sem hagytak meg a gazok…!

A pompás gépkocsi lassan vergődött fölfele a falu göröngyös utcáján. Tátott szájú kendős asszonynépek bámultak utána, mintha csodát láttak volna.

De a kocsiút, az ott volt még. Pontosan ugyanazon a helyen, mindjárt jobb kéz felől, a kis híd után. A kavicsot azonban már régen lemoshatta róla az eső, s nehéz szekerek nyoma mély vágásokat hasított belé, melyek között nyögve vergődött fölfele a nehéz kocsi. Ahol valamikor magos lucfenyők álltak őrséget az út két oldalán, dísztelen házak sorakoztak. Még bokornak, fűnek se maradt nyoma.

A megkopott, dísztelen udvarház előtt zászlórúd meredezett, s esetlenül csüngött alá róla a Román Népköztársaság zászlaja. A megrepedezett kőlépcsőn csendőrkatona ült és bakancsát tisztította. Mikor meglátta a gépkocsit, felszökött a lépcsőről, mintha eszét vették volna s beszaladt az épületbe. Mire Feleki János befordult a kör alakú behajtón a lépcső alá, már ketten is jöttek kifele az ajtón. Egy pisztolytáskás csendőr őrmester és egy civil ruhás, fényesre pomádézott hajú fiatalember. Mikor a nagy amerikai kocsi megállt a lépcső alatt, már ott is voltak mellette, s úgy nézték, hogy a szemük is kigúvadt.

Feleki János megnyomta az ablak gombját, s az nesztelenül leereszkedett.

– Földváry Dénest keresem – szólt ki az ablakon, magyarul.

– Nyustyu ungurestye – mordult vissza a pomádés hajú, s az őrmesterhez fordulva mutogatott a kocsi ablakára.

– Villanyra jár! – mondta neki románul. – Gombnyomásra! Láttad? Hallottam, hogy van már ilyen, de a szememmel nem láttam még…

Feleki nyelt egyet. Harmincöt esztendő mélységből előkotorta, ami román nyelvtudása még maradt.

– Amerikai vagyok, itt az útlevelem. Domnu Földváryt keresem. Ha estig nem térek vissza Clujra, az amerikai konzul kerestetni fog… – tette hozzá, biztonságból.

A fiatalember kivette kezéből az útlevelet, belenézett, aztán továbbadta az őrmesternek.

– Én vagyok a jegyző, ez meg a csendőr őrmester – mondta hűvösen –, ez itt pedig a községháza, harminc esztendeje már. Miért keresi ezt a Földváryt?

– Tartozom neki – felelte Feleki őszintén.

– Mennyivel?

– Az életemmel.

A fiatalember ránézett, majd nyerítve fölnevetett. Aztán az őrmesterre pillantott. Az visszanyújtotta az útlevelet.

– Az útlevél rendben van – mondta ki az ítéletet. – Ebben az országban mi elismerjük a mások jogait. Itt mindenki egyforma. Hozott talán valami ajándékot ennek a Földvárynak? – nézett fürkészve a kocsiba.

Feleki megrázta a fejét.

– Nem hoztam.

– Talán pénzt akar adni neki? – firtatta tovább az őrmester.

– Nem.

– Hát, mit akar vele? He?

– Ki akarom vinni Amerikába – bökte ki Feleki türelmetlenül –, minden hivatalos irat rendben van már, és Bucuresti-ben megígérték, hogy megadják az engedélyt azonnal.

A jegyző és az őrmester pillantást váltottak.

– Talán nem tetszik ennek a Földvárynak Románia? – kérdezte a jegyző gúnyosan.

– Nem beszéltem vele, s így nem tudhatom – felelte Feleki kimérten.

– Talán levelezett vele? – kérdezte az őrmester, gyanakodva.

– Három levelet is írtam neki, de egyikre sem kaptam választ – vallotta be Feleki az igazat. – Azt sem tudom, hogy megkapta-e a levelemet, vagy sem…

A jegyző s az őrmester összenéztek újra.

– Maga azt mondja, hogy amerikai – könyökölt rá az őrmester a kocsi nyitott ablakára s közel hajolva Feleki arcához úgy nézett reá, mintha a veséjébe akart volna látni – hol tanult meg akkor románul?

– Itt – felelte Feleki ingerülten –, az iskolában. Clujon.

– Maga Clujról ment ki Amerikába, mi? – firtatta tovább az őrmester. – Mi volt maga Clujon azelőtt? He?

– Mérnök.

– Mérnök, he? Aztán Amerikában jobb mérnöknek lenni, mint itt?

– Nekem jobb.

– Miért?

– Mert én magyar vagyok.

– Aha – felelte az őrmester jelentősen, és a jegyzőre nézett –, maga magyar. S most, hogy Amerikában él, segíteni akar azokon, akik itt maradtak, mi?

Rávigyorgott a megdöbbent Felekire, és választ se várva folytatta.

– Ide figyeljen. Mind kiviheti őket, érti? Mind egy szálig. Nekünk egy se kell belőlük! Egyetlenegy se!

Azzal a pisztolytáskájára ütött, megbiccentette a fejét, és hátat fordítva a látogatónak indult vissza a lépcsőn, föl az irodájába.

Feleki lenyelte a bosszúságát, és a jegyzőre nézett, aki még mindég a kocsit csodálta.

– Hol találom meg Földváryt? – kérdezte.

– Oh, Földváryt? – nézett reá a pomádés hajú – Sármáson adott neki állást a nagylelkű román kormányzat, a vasútnál. Bár nem érdemelte meg, tudja-e? Az ellenséggel való cimborálása miatt tíz évi börtönre ítélte a népbíróság. Mikor

kiengedték, mégis állást kapott. Ilyen nagylelkű ország vagyunk mi, lássa. Ezt elmondhatja ott Amerikában!

Azzal köpött egyet s ő is otthagyta Felekit a lépcső alatt. De már akkor felbúgott alatta a nagy, fényes kocsi, s vitte lefele a megkopasztott dombon, amilyen gyorsan csak lehetett.

– Rettenetes lehet ezek között élni – sóhajtott föl benne a megdöbbenés –, rettenetes lehet… Rosszabb, mint gondoltam…

Dél volt már, mire átvergődött Sármásra. A vasútállomás elhanyagolt épülete előtt egy hosszú, sovány, hajlott hátú vénember sepergette a járdát. Feleki megállította a kocsit és kiszólt hozzá, románul.

– Héj! Földváryt keresem! Azt mondták, hogy itt találom meg!

A vénember abbahagyta a söprést, rábámult Felekire, aztán közelebb lépett, és feltaszította homlokán a vedlett szalmakalapot.

– János! – esett ki fogatlan száján a megdöbbenés. – Feleki János! Hát te honnan csöppentél ide?

Felekinek elkerekedett a szeme és néhány pillanatig csak szótlan elszörnyülködéssel bámult a koldus formájú aszott vénemberre, aki annak idején mindössze két osztállyal járt fölötte az iskolában, s most mintha nyolcvan esztendős lett volna legalább, nem ötvenkilenc…

– Dénes…– csuklott ki belőle megrendülten a szó. – Te Jóisten…! Meg sem ismertelek volna…!

– Hiányzanak a fogaim, azért – felelte a járdasepregető tárgyilagosan – kiverték mind a vallatások során, s azóta se jutottam hozzá, hogy műfogakat vásároljak helyettük. De te? Mit keresel te itt ebben a…

Körülnézett, majd halkabbra fogva a hangját hozzátette:

– …pokolban?

– Érted jöttem – felelte Feleki, még mindég döbbenettől remegő hangon. – De ülj be ide mellém, elviszlek a lakásodra. Ott majd elmondok mindent.

Földváry Dénes rátámaszkodott a seprű nyelére, lehajtotta a fejét és zavartan köhécselt.

– Azt nem tehetjük meg, sajnos – mondta lassan. – Minthogy magányos agglegény vagyok még mindég, így hát lakásom sincsen. Minek? – vont egyet a vállán. – Szállást kaptam a pályaőr háza megetti bódéban, az elég nekem. Van benne egy ágy, egy vaskályha s még egy asztalka is.

Nyelt egyet és elhallgatott.

– Legalább ülj be ide mellém – javasolta Feleki kiszáradt torokkal –, elviszlek egy vendéglőbe s eszünk valamit. Közben elbeszélgethetünk.

Földváry körülnézett újra, majd megrázta a fejét.

– Az se lesz jó – felelte halkan –, ha meglátnak veled, bevisznek a rendőrségre, megint össze-vissza kérdeznek mindenfélét… még ezt a kis állásomat is elveszítem. De jól esik látnom, hogy te szerencsésebb vagy mint én – tette hozzá

vidámabban. – Amerikába jutottál ki, mi? Mondom, örvendek, hogy jól megy a sorod s szívből kívánom, hogy tartson meg az Úristen továbbra is a napos oldalon…

Az állomás épületében mozgás támadt. Ajtó csapódott. Alacsony, tömzsi ember jelent meg a román vasutasok sötétkék egyenruhájában. Irodai tisztviselő lehetett. Két civil ruhás ember volt vele. Hangosan beszéltek, románul. Földváry gyorsan kézre kapta a söprűjét, és szaporán seperni kezdte a járdát, mintha a nagy, poros, idegen gépkocsihoz semmi köze se lett volna. Az emberek meglátták a kocsit, de csak futó pillantást vetettek a benne ülőre, s mentek tovább. Mikor, már eltűntek az út hajlatában, Földváry abbahagyta a seprést és megszólalt megint.

– Ez a Muntyán nagy soviniszta – mondta halkan –, ha megtudná, hogy szóba elegyedtem egy amerikai turistával, átadna a csendőröknek nyomban…

– Mit törődsz velük! – csattant föl Feleki türelmetlenül a kocsiban. – Bevándorlási papírjaid rendben vannak, mindössze Bukarestben kell töltsünk néhány napot az utolsó formaságokkal, aztán már repülünk is ki innen! Látod ezt a kocsit? Nyolcezer dollárért vettem. Hajón hozattam át magamnak. Mikor beülünk együtt a repülőgépbe, egy belügyminisztériumi tisztviselőé lesz. Ez volt az ára annak, hogy kijöhess velem. Gyere hát, ülj be, s mire észreveszik, hogy nem vagy itt, már Kolozsvárott vagyunk a szállodában. Csak éppen vásárolunk számodra ruházatot, meg ami kell, s holnap már megyünk tovább Bukarestbe… gyere na, ne töltsük itt az időt!

De a vénember nem mozdult. Rátámaszkodott a seprűjére, s vedlett szalmakalapja alól fölnézett az állomás fölötti dombgerincre, ahol a bágyadt novemberi napfény bronzvörösen csillant meg a cserjés bozótján.

– Látod azt a gerincet odafönt? – kérdezte halk, akadozó hangon. – Minden délután naplemente előtt fölmegyek oda. Télen, nyáron, esőben, hóban. Miért? Mert ha onnan fentről nézem a világot, úgy tűnik éppen, mintha semmit se változott volna. Minden olyan, mint régen volt. Érted? Csak az emberek változnak. János, a föld ugyanaz marad. Erdély ugyanaz marad. S Erdély az én hazám. Ott fenn, naponta egyszer, megfürdetem a lelkemet. S ez erőt ad ahhoz, hogy szembenézzek a következő nappal…

Megrázta lassan a fejét.

– Miért akarnál elvinni innen?

– Hogy emberhez méltó életet élhess! – csattant föl Feleki türelmetlenül. – Tartozom neked ezzel!

De Földváry csak ingatta a fejét, ide-oda.

– Ki határozza meg, hogy mi emberhez méltó és mi nem? Ami pedig a tartozást illeti, arról nem tudok…

– Az életemet mentetted meg Dénes, nem emlékszel? – kérdezte Feleki kétségbeesetten.

– Óh igen, igen – bólintott a seprűs ember –, régen volt az. Értem már, hogy mit akarsz, János. A lelkiismereteddel szeretnél békét kötni. S azt gondolod, hogy ha ennyi meg ennyi pénzt elköltesz reám, akkor nem tartozol többé senkinek semmivel, igaz?

– Na várj csak – rökönyödött meg Feleki János a kocsiban –, én azért jöttem, hogy segítsek rajtad, nem pedig…

– Ne rajtam segíts – szakította félbe a seprűs ember –, hanem segíts mindannyiunkon. Főképpen pedig a jövendőn, azon segíts, János, mert ez a te kötelességed. Nem az, hogy belőlem pojácát csinálj odakint a dollárjaiddal, azzal nem teszel jót senkinek, még csak énnekem se. Az én gyökerem itt van, ebben a földben.

– Pénzedet, befolyásodat használd odakint okosan – tette hozzá, és közelebb lépve a kocsihoz még hangját is lehalkította szinte suttogássá, mint aki súlyos titkot közöl. – Ha mindnyájan, kik odakint vagytok, összefogtok, ésszel, vagyonnal és kitartó munkával… elébb-utóbb rossz irányból jó irányba fordíthatjátok a világpolitika kerekét… ezzel tartoztok nekünk mindannyian, nem egyébbel…!

Valahol az állomásépület mögött felcsattant egy érdes, türelmetlen hang, románul.

– Héj! Dioniz! Hol a keserves mindenségben bujkálsz megint! Megmondtam, hogy takarítsd el innen ezt a szemetet, hogy az a…! Dioniziu!

A vénember megrándult, vállára kapta a söprűt.

– Az állomásfőnök ugat értem – hadarta gyorsan –, mennem kell! Áldjon meg a Jóisten, János, és köszönöm a jó szándékodat. Emlékezz arra, amit mondtam…

Csontos állával a rőten csillogó gerinc felé bökött.

– Valahányszor a lelkemet fürdetem odafönt, imádkozom érted s a többiekért, kik ott vannak…

– Héj! Dioniziu! Hol a…? – reccsent újra az állomásfőnök hangja.

– Isten veled, testvér…– súgta Földváry Dénes, s azzal vállára vetett söprűvel, szinte futva indult a kiáltozás felé. Pillanatok alatt eltűnt az épület sarkánál, mintha csak ott se lett volna soha.

Feleki János, építészeti vállalkozó Los Angelesből elakadt lélegzettel bámult utána. Szeme önkéntelenül felpillantott az állomás fölötti cserjés dombgerincre. A párás kék ősz végi égbolton magányos holló szállt, Isten tudja, honnan, Isten tudja, hova.

(Krónika, 1976. január)

Kísértet a havasban
Regényrészlet

Az Istenszékének déli és nyugati lejtőin érett már az áfonya, s éjszakánként felgerjedt szarvasbikák bődüléseitől remegett a levegő. De az észkasokban már megrekedt a dér. Október eleje volt, s tova keleten hó takarta a csúcsokat.

Az öregember ott ült a gerinc egyik kiugró szikláján. Fáradt, szürke szemei elnéztek a vedlett vadászkalap alól az egymásra hajló fenyvesgerincek távolába, s lelke szomjasan szívta magába az isten alkotta erdők békés szépségét. Valahol lent a Galonyában szarvasbika bőgött. Hangja végiggördült a csönd hátán, búgva, akár a templomi orgonák szava, míg a sötét, bozontos katlanok el nem nyelték valahol. A haldokló nap ott gunnyasztott már tova Déda fölött a Macskakő gerincén, s vérrel locsolta a nyugati lejtőket.

Lövés hasította ketté a béke csöndjét. Lentről jött, a Galonyából. Utána egy második, harmadik, negyedik, ötödik. A lövések csattanása visszaverődött a sziklákról. Aztán hirtelen csönd lett megint. Mély, döbbent csönd. A szarvasbika nem bőgött többé.

– Vadásznak az új urak – gondolta a magányos vénember odafönt és sóhajtott hozzá –, valami kommunista fő-oláh, bizonyosan.

Mintha csak megváltoztak volna körülötte az erdők. Mogorvák lettek, szótlanok, sötétek. Mintha lövés érte volna, a nap alázuhant a Macskakő mögé, s a megsötétedett völgykatlanok szürke párákat borzongtak. A csönd súlyossá változott és félelmetessé, mint feneketlen lápok iszapja.

Az öregember botja után nyúlt, s lassan lábra kelt. Gondozatlan fehér szakállán, vedlett vadászkalapja alól kicsüngő ősz haján sápadtan csillant meg az est búcsúzó fénye. Indulni kezdett már, amikor szeme hirtelen megakadt valamint. Valami mozdult odalent, a Déda felől felkanyargó sziklás csapáson. Emberek. Hárman. Fölfelé tartottak. Szeméhez emelte a nyakában csüngő messzelátót. Zöldesbarna álcázó öltözékükről s a vállukon csüngő karabélyokról fölismerte őket nyomban. Embervadászok voltak.

Leeresztette a távcsövet s megcsóválta a fejét.

– Megszagoltatok hamar – gondolta –, várhattatok volna még néhány napot…

Sóhajtott s lassú léptekkel aláereszkedett az észkas meredek sziklái közé. Nem kellett sietnie. Nyakukon lesz az éjszaka hamar, s reggelig békességben lesz tőlük. A sötétség ott ólálkodott már a sziklák gödreiben. Csillagok gyúltak ki az égen, egymás után.

Úgy kanyargott lefele az éles, meredek sziklatarajok között, mint aki vakon is ismeri a járást. Hamarosan kis sziklagödörbe ért, melynek alján forrás csörgedezett a moha között. A gödör bütüjében barlang fekete szája ásított. Előtte kőből

hevenyészett tűzhely, aprózott tűzifa s ülésre szolgáló farönk. Hátul, a barlang szájában, pokróc, hátizsák s apró holmi.

Az öregember leült a fatönkre, felvett egy darab fát, s megpiszkálta vele a hamut. Izzott még alatta egy kevéske parázs.

– Előbb-utóbb megleltek amúgy is – gondolta keserű daccal, s rőzsét vetett a parázsra. Alája is fújt néhányszor. Hamarosan lángocskák cseperedtek, s pattogni kezdett a száraz rőzse. Néhány fenyőhasábot vetett a lángokra. A tűz belekapott a fába, megnőtt s megvilágította körös-körül a fekete sziklákat.

Miután megfalatozott a tarisznyából, s ivott is hozzá a forrás hideg, tiszta vizéből, kiült a gödör peremére, éjszakát figyelni. Háta megett lassan elhamvadt a tűz. Már csak a parázs izzott még egy darabig. Hűvös kezű szellő nyúlt be alulról, füstöt kavart a parázsból, s vitte magával fölfele a sziklafalak mentén.

– Megérzik a füstöt, az biztos – gondolta a vénember, de lejönni még lámpással sem tudnak a sötétben. Meg kell várják a reggelt….

Aztán csak ült ott, a megcsillagosodott fekete bársony égbolt alatt, hallgatta a hegyek ezerneszű csöndjét – tova lent a szálasban vadkan csörtetett át, patak zúgott valahol a messze mélyben, s túlról, a Kelemen havasai felől szarvasbőgés panaszos nyögését hozta magával a dérszagú szellő – s emlékezete elkalandozott az odaveszett múltba.

Amikor odafönt az Istenszék tisztásán még illatos fenyőből ácsolt vadászkunyhó állt volt. Amikor a szarvasbikák hangjától zengett, harsogott, nyögött körös-körül az erdő, s zöld lódenbe öltözött vadászurak járták a cserkészutakat. Amikor még tisztesség volt a tisztesség, becsület a becsület, s a rend törvénye védelmezte a világ békességét.

Gondolatai elkalandoztak a múltba. Könnyes szép emlékeket idéztek, rég feledt napok, rég eltűnt emberek keltek életre, s népesítették be újra a világot, mintha semmi sem változott volna negyven esztendő alatt… Déda felől mozdony füttyének elvesző hangja érkezett a csönd hátán. Messze, kelet felé, magányos szarvasbika bőgött valahol az éjszakában. Mintha csak a hegyek nyögtek volna a csönd súlya alatt. A Kelemen mögül lassanként előbújt a hold sovány sarlója. Sápadt fénye nem tudott megbirkózni az éjszakával. A levegő élessé vált rendre, akár a kés pengéje. Dér ereszkedett alá a csillagporos égből.

Aztán egyszerre csak kiáltás hasította föl az éjszakát. Borzalommal teli, rémült kiáltás. Elnyújtva, hosszúra. Valahol kő csattant kövön. Szikla gördült, zuhogott, ropogott s összekeveredett a halálsikollyal. Kő dübörgött a mélyben, súlyos, tompa, veszedelmes zajjal, mintha a hegy indult volna meg. Aztán egy utolsó robajjal vége volt, s a csönd kettős súllyal nehezedett a világra. Halálos súllyal. De a rémült, kétségbeesett emberi hang ott remegett még sokáig a csönd mélyén s megborzongatta a hegyeket. Vacogó szellő osont a sziklákhoz simulva, s hideg, reszkető ujjakkal megkaparta a kialvó tüzet. Nyomában szikra pattant, s kialudt újra szempillantás alatt, mint az eltaposott élet.

Reggelig ült ott a vénember, pokrócba csavarodva, görnyedten, álomtalanul, s hallgatta a hegyek lélegzetét. Aztán a Kelemen fölött lassan sápadni kezdett az ég alja. Fehér köd sűrűsödött alant a völgyön. A hajnalnak foga volt. Dér szálkásodott a forrás körül.

Az öregember felszította a tüzet, s megmelegítette a kezeit. A szürke, fagyott sziklák ridegen néztek szembe vele a kitáruló reggelben. Idegenek voltak szinte, hidegek, könyörtelenek, mint az idő, mely vénné fagyasztja a virágzó múltakat.

Mikor a kelő nap első sugara végigsepert a sziklákon, föltápászkodott a tönkről, s elindult fölfele az ösvényen, amerről a kiáltást hallotta volt az éjjel. A nap fényében sziporkázott a dér, s az égbolt világoskéken borult a zöld hegyekre.

Hamarosan elérte a helyet, ahol a sziklagörgeteg kezdetét vette. Laza sziklakőre léphetett valaki a sötétben s a megindult kő magával vitte az alatt lévőket, egyre szélesedő omlást idézve a meredek sziklaoldalban. Mélyen alant, ahol a fenyves erdő előrekúszó borókái felnyúltak a sziklák lábáig, valóságos dombot képezett a lezúdult törmelék, s a világosszürke, frissen levált kőhalmazból derékba törött fák csonkja meredezett elő. Akit a törmelék magával sodort, ott volt az is valahol, bizonyára mélyen a kőhalmaz alatt.

Már éppen indulni akart vissza a barlanghoz, amikor hang ütötte meg a fülét. Nyögés hangja volt, alig hallható. Valahonnan lentről jöhetett. Óvatosan kilépett a peremig, s lenézett a mélybe. Borzolt kövek széles csapása jelezte az éjszakai görgeteg helyét. Néhány ormótlan szikladarab itt-ott még fennakadva csüngött, minden pillanatban készen arra, hogy alázúduljon a többi után.

Újra hallotta a nyögést. Egy előreugró kis sziklaperem alól jött, ahol egy sovány kis nyírfa kétségbeesetten kapaszkodott meg a meredély szélébe, előrehajolva, mint aki ugrani készül.

Vigyázva, hogy újabb köveket meg ne lazítson, aláereszkedett a keskeny peremig. Karnyújtásnyira egyenruhás emberi test csüngött fejjel lefelé. A kis nyírfa görcsös gyökere tartotta fogva a lábát.

– Mámá… – nyögött a mélység fölött csüngő véres emberi fej –, mámá…!

A test meg-megrándult, mintha szabadulni akart volna a gyökérbe akadt bakancsos lábtól, de a mozdulat csak a térdig jutott el. A bakancs és a térd között megszakadt a lábszár vonala s a véres, szakadt nadrágszárból csont meredt elő, éles hasított csont.

Az öregember lefejtette magáról a nadrágszíjat. Egyik végéből hurkot csinált, s másik végét rácsavarta az öklére.

– Héj! – szólt alá az emberhez. – Hallasz engem?

– Há…? – nyögött föl odalent a katonaruhás, s akadozva hörögte, románul – segíts! Isten nevében, segíts!

Az öregember románra fordította a szót, de csak nehézkesen és akadozva sikerült. Négy évtized óta nem beszélte a nyelvet.

– Tudod mozgatni a kezedet? Mi?

A másik odalent felnyögött s keze esetlenül, meredt ujjakkal belekapart a levegőbe. Az öregember leengedte hozzá a nadrágszíj hurkát.

– Markold meg ezt, érted? Punye muná into hurok!

Három nyelvet is egybekevert, hogy megértesse magát valahogy, mert a vékony gyökér kiszakadhatott bármely pillanatban a sziklahasadásból a rángatódzástól.

– Muná! Muná! A kezeddel! Markold meg, áldjon meg az Isten!

A levegőben kaparászó ujjak megérintették a nadrágszíj hurkát, s úgy kapaszkodnak bele, mint a vízbefúló.

– Fogd erősen, el ne engedd! – bíztatta fentről az öreg. – Kapaszkodj bele a másik kezeddel is!

Megjelent egy második kéz is, esetlenül, kapkodva. A csüngő ember rántott egyet a testén, hogy azzal a kézzel is elkaphassa a hurkot, de ugyanakkor felordított a fájdalomtól.

– A lábam! Váj de minye, a lábam!

– Ne törődj most azzal – szólt alá összeszorított fogai közül az öreg. – Felhúzlak onnan! Csak el ne engedd a szíjat, még ha úgy fáj is a lábad, mintha az ördög nyúzná! Na, most!

Mindkét lábát nekivetve a sziklaperemnek, minden erejét megfeszítve hanyatt vetette magát. Kövek mozdultak s csattogva gurultak alá a sziklafalon. A ránduló nadrágszíj túlsó végén felordított fájdalmában az ember, de két keze markolta görcsösen a hurkot. Teste mozdult, oldalra fordult. Csont roppant, ruha szakadt. De a két markoló kéz megjelent a perem fölött. Az öregember húzta, rángatta fölfele a kapálódzó testet. Homlokát verejték lepte el. Lihegett.

– Még egy kicsit…, na, még egy kicsit… El ne ereszd!

Végül is fent volt a peremen a katonaruhás. Elnyúlva, könyökeivel kapaszkodva a sziklába. Véres arca eltorzult a fájdalomtól.

– A lábam… valami húzza vissza…!

Fél lába lent volt még mindig a perem alatt.

– Ereszd el a szíjat, s kapaszkodj meg a kőben – parancsolta az öreg. – Kiszabadítom a lábadat. De meg ne mozdulj, hallod?

Visszakúszott a vér- és izzadtságszagú emberi test mellett, egészen a peremig, s lenézett. A bakancsos, törött lábat még mindig fogva tartotta a nyírfagyökér. Kihúzta a vadászkését, aláhajolt a mélység fölé, s egyik kezével kapaszkodva a sziklába, csapkodni kezdte a hosszú kés élével a gyökeret. A negyedik csapás után a gyökér elpattant. A görcsös kis nyírfa oldalra dőlt, s zuhanni kezdett. Szikladarabok gördültek vele. Az öregember megmarkolta az élettelenül alácsüngő lábat, s felhúzta a peremre. Csúnya törés volt. Kékült már körülötte a hús és nem vérzett többé. Dagadni kezdett, veszedelmesen.

– Ki kell vigyelek innen – mondta a katonának –, ha addig élünk is. Gondját kell viseljük a törésnek.

Lábait maga alá húzva fölemelkedett, guggoló helyzetbe.

– Mássz föl a hátamra – mondta –, s kapaszkodj meg a nyakamban, jól. Így na, mindkét karoddal a nyakam körül. Na most!

Tántorogva kissé, de lábra állt a súly alatt. Szó nélkül, lihegve kapaszkodott vissza terhével az ösvényig. Ott megpihent egy pillanatra, aztán vitte tovább lefele, a barlanghoz.

Ott előbb kimosta a sebet, aztán befektette a törött lábat a forrás jéghideg vizébe. A katonalegény ájultan feküdt ott. Fiatal volt, alig huszonöt éves.

Az öregember kiválasztott a tűzifa közül két egyenes fenyőhasábot, késével simára faragta mindkettőt, hátizsákjából madzagot kotort elő és szakértő kézzel lécek közé kötötte a törött lábat. Amikor kemény kézzel rándított és csavart egyet rajta, hogy helyére ugrassa a kiálló csontot, a legény megvonaglott a fájdalomtól, felnyögött és kinyitotta a szemét. Fájdalomtól eltorzult arccal meredt reá.

– Jól van már minden, ne félj – nyugtatta meg románul. – Csak ne mozgolódj sokat, míg érted nem jönnek. Itt egy kis víz, igyál. Sajnos pálinkám nincsen.

Odanyújtotta neki a kulacsot. Az átvette, ivott belőle hosszasan és visszanyújtotta.

– Köszönöm – mondta halkan.

Könyökre emelkedve feküdt ott, s csak nézett reá egy ideig.

– Maga az az amerikai fasiszta kém? – buggyant ki belőle végül is a szó. – Aki magyar gróf volt itt a régi világban, vagy micsoda?

– Az öregember homloka megráncosodott.

– Sem kém, sem fasiszta nem voltam soha – felelte keményen –, de volt nyolcszáz hold birtokom Dédától lófutásnyira, az igaz. S ide jártam föl vadászni, minden ősszel. S te hova való vagy?

– Jasi mellől – morogta a legény –, s miért jött vissza Amerikából? Azt beszélik, hogy gazdag ember volt ott is! – tette hozzá szinte haragosan.

– Mert idevaló vagyok, s itt kell meghalnom – felelte szelíden az öreg.– De te miért jöttél ide?

– Iderendeltek.

– S most vadászol reám, mintha én lennék itt az idegen s nem te! Rendjén van ez?

A legény elfordította a fejét és hallgatott.

Az öregember felkaparta a parazsat, s fát rakott rá. Alája fújt, míg lángra nem kapott.

– S mért kellett visszatérnie Amerikából? – kérdezte szinte panaszosan a legény. – Ott mindenki jól él, gazdagon, békében… miért?

– Mondtam, fiam – felelte halkan az öreg –, mert itt kell meghalnom… S elérkezett az idő.

A farakás mögül előhúzott két vaskos gyökeret, s ráhelyezte mindkettőt a tűz tetejére.

– Olyan füst lesz itt hamarosan, hogy akik keresnek, könnyen rád találnak – mondta lassú szóval, míg bekötözte a hátizsákját. – Két társadat elnyelte a görgeteg. Hiba volt letérni a gerincről éjszaka.

Magára vette a hátizsákot, s kezébe a hosszú hegymászó botot.

– Maga tudta, hogy miért jövünk, ugye? – kérdezte hirtelen a legény, rekedten. – S mégsem hagyott ott a szakadék fölött? Megmentette az életemet! Miért?

Az öregember ránézett, s mintha mosoly bujkált volna fehér szakállában.

– Mert ember vagyok, fiam, azért. Legyen veled az Isten.

Azzal sarkon fordult, s lassú, kimért léptekkel elindult föl, a gerinc felé. Vissza se nézett. Mögötte fekete füst emelkedett a barlang szájából, oszlop-egyenesen, a kék, hideg őszi égbolt felé.

Krónika, 1980. július-augusztus

Átkeringünk egy magosabb világba…?

Ahogy utolsó könyvemet írom, mely életem történetére emlékezik, és azokra, akikkel összehozott a sorsom: gyakorta elfog a keserűség. Annyi benne a befejezetlen búcsúzkodás! Búcsúzom Nagyapámtól, Nagyanyámtól, Apámtól, Anyámtól, családtagoktól, jó barátoktól, kik valamennyien fájdalmasan vagy borzalmas és embertelen módon hagyták itt ezt az életet, és szívem ilyenkor szörnyűségesen elnehezedik.

Mikor már nem bírom tovább, s szemem annyira megkönnyesedik, hogy látni is alig tudok már: bemegyek az erdőbe s leülök azon a kis tisztáson, amit „sasok tisztásának” neveztem el, mert valahányszor arra járok, sasokat látok keringeni az égen, s próbálok békét kötni ezzel az elrontott világgal ott, az erdő szelíd csöndjében. Kipihenni a múltat, ha lehetséges.

Tegnap különösen nehéz napom volt. Egy aranyos kislány, alig tizenöt éves, borzalmas sorsáról számoltam be, s a keserűség annyira meggyűlt bennem, hogy ott kellett hagyjam az írógépet s kibujdossak keserűségemmel arra a csöndes erdei tisztásra.

Mélységes csönd feküdt az erdőn. Harkály se kopogott, egyetlen madár se szólt sehol. Csak a sasok keringtek némán az erdő fölött. Szárnyuk se mozdult, csak keringtek, keringtek a néma erdő fölött, az égbolt kékjében. Megszámoltam őket. Öten voltak. Csak keringtek, keringtek, egyforma magosságban. Szépen, szelíden, békességesen.

Aztán egyszerre csak az egyik kivált közülök. Szárnya meglebbent olykor, emelkedni kezdett, de keringett tovább, akárcsak a többi, mindössze minden szárnycsapással emelkedett egy keveset a többi fölé, s csak keringett, keringett tovább a messzi égbolt kékjében, magosabbra, egyre magosabbra, míg mindössze

egy kicsike pont volt csupán a végtelen kékségben, s aztán csak eltűnt benne, mintha ott se lett volna soha.

A másik négy csak keringett tovább az erdő fölött sokáig, sokáig, de hiába meresztettem a szememet: az ötödiket nem láttam többé sehol. Elnyelte a végtelen magosság. A másik négy még keringett egy ideig, mintha semmi se történt volna. Lemenőben volt már a nap, s az égbolt kékjét bíborra festette a búcsúzkodó sugár. Hamarosan a négy is tovaszállt az erdő felett, s üres maradt az árnyékba burkolódzó ég. Nagyon üres, s én egyszerre csak megértettem: az ötödik sas búcsút mondott és elment! Eltávozott az égbolt örök kékjébe. Rádöbbentem: ez az, amit mi emberi szóval halálnak nevezünk…

Másnap újra kimentem a tisztásra. Négy sas keringett az erdő fölött, nem öt. Ültem ott tovább, vártam az ötödikre. Sokáig. Vártam makacsul az ötödikre. Aztán besötétedett és hazamentem. Másnap esett az eső. Három napig borús volt az égbolt. Mikor elállt az eső és a nap kisütött megint, felkerestem a kicsi tisztást. Délután volt, szép barátságos, szelíd délután. Négy sas keringett fölöttem a tisztára mosott égbolton. Egyszerre csak megértettem. Az ötödik belefáradt az életbe s hazatért. Ennyi volt az egész. Alighanem hazatérek én is, hamarosan. Ugyanúgy, mint az az ötödik madár, amelyik megérezte, hogy keringés közben eltelt az idő.

Múzsa, 1996. április

II. rész
Szóljatok, virrasztók!
Közéleti írások, 1970–1996

„A magyar nép ellenállása a kommunista zsarnoksággal szemben áttörte a falat, amelyet a Kreml diktátorai a kelet-európai rab népek köré építettek. A magyar hazafiak bebizonyították a világnak, hogy a kommunizmus nem tudja megsemmisíteni az emberi szívekben a szabadság szeretetét.”

Harriman, New York állam kormányzója, 1956

Újévi üzenet, 1970

Az 1970-es esztendő, trianoni halálos ítéletünk félszázados évfordulója olyan meglepetéseket tartogathat számunkra, melyek ha fölkészületlenül érnek, komoly következményekkel járhatnak, s az egész magyar nemzet jövendőjét veszélyeztetik.

Tudjuk azt, hogy úgy a román, mint a cseh kommunista kormányok „ünnepi könyvsorozatokkal” készülnek ellepni a szabad világot angol, francia, német és spanyol nyelven. Ezek a könyvsorozatok nem csupán Magyarország feldarabolását ünneplik majd, hanem egyúttal elő kívánják készíteni a talajt újabb területi követelések számára a megmaradt magyar ország-csonkkal szemben.

Azt is tudjuk, hogy a mai magyar kormány moszkvai parancsra semmit sem tehet, és még csak az elszakított területeken élő magyarság védelmére sem emelhet szót.

Tudomásunk van arról is, hogy úgy az Egyesült Államok, mint Németország komolyan foglalkoznak ma egy olyan „semlegesített” államszövetség előkészítésének gondolatával, mely magában foglalná Magyarországot, Cseh-Szlovákiát, és Romániát. Tisztában vagyunk azzal is, hogy mindkét ipari nagyhatalom kimondottan újabb piac létesítése szempontjából foglalkozik ezzel a gondolattal, és nem emberbaráti, vagy éppen magyarbaráti indító okból.

Kétségtelen az is, hogy egy újabb történelmi óraütés ideje elérkezett. A húszhuszonöt éves időzítési ciklus tanának megfelelően valaminek hamarosan újra történnie kell. A nagy kérdés tehát csak az, hogy vajon ez a küszöbön settenkedő változás végre már egyszer a magyar nemzet javát szolgálja-e majd, avagy még mélyebbre vájja ennek a századnak már előre megásott történelmi medrét?

Erre a kérdésre köztünk még a legjobban informáltak sem adhatnak biztos feleletet. Egyetlenegyet tehetünk csupán, de ezt viszont megtehetjük.

Fölkészülhetünk szellemben, lélekben és anyagiakban, egyénileg és közösségileg mindazokra a lehetőségekre, amit a történelem forgása nemzetünk számára hozhat.

A történelem kereke csikordul már, s maholnap újra fordul egyet. Talán még hamarabb, mint gondoljuk. Zárt ajtók mögött máris folynak titkos megbeszélések, melyek egy Közép- és Kelet-Európa újjárendezését célzó világkonferencia előkészítését igyekeznek szolgálni. Amerikai hivatalos körök lázasan kutatnak hiteles forrásmunkák után, amelyekből megismerhetik az igazságot. Amerika tanulni akar, hogy ne kövessen el újra végzetes hibákat. Amerika mai kormányában megvan a jóindulat a valódi igazságok megkeresésére, és megvan a türelem a múlt hibáinak és tévedéseinek kibogozására.

Ugyanakkor azonban különböző érdekcsoportok lázasan dolgoznak ennek a megnyilvánuló jóindulatnak a kihasználásán. A csehszlovák kormány angol nyelvű könyvsorozatot készít elő Trianon ötvenéves évfordulójára. Ugyanilyen kiadványon dolgozik Románia is. Sejteni lehet, hogy mi lesz ezekben a könyvekben. Könnyű kitalálni azt is, hogy milyen irányban kívánják majd ezek a könyvek befolyásolni a világ közvéleményét és elsősorban a nagyhatalmak kormányait.

A mai Magyarország száján lakat van és kezén bilincs. Trianonról, erdélyi, felvidéki, bácskai magyarokról még beszélni sem szabad. A némaságra ítélt, befalazott nemzet nevében csak mi beszélhetünk ma. Csak nekünk adatott meg a lehetőség arra, hogy a magyar nép helyett, mint annak felelős szószólói, a világ elé vigyük ötven esztendő magyar panaszát, s a bizonyítékok halmazát a tanácskozó asztalokra téve orvoslást követeljünk.

Ha mi nem tesszük meg, nem lesz más, aki megtegye, s Magyarország népét még mélyebbre temeti alá, egy újabb 50 évre, a lassan forduló óriási kerék.

Az alkalom gyorsan közeledik. A kerék tengelyét olajozzák már. Fordulhat erre is, arra is. Azon múlik csupán, hogy milyen irányú erők kapaszkodnak a küllőibe.

Tartsuk észben azt is, hogy a most kialakuló jövendőnek a kérdése ma már nem világnézeti, hanem nemzetpolitikai és nemzetgazdasági, sőt faj-politikai és faj-gazdasági kérdés. Világnézetek jönnek és mennek, mint a női divat. Az emberi történelem fajok és nemzetek létfenntartási harca, melyben az erősebb és okosabb fölfalja a gyöngét és oktalant. Ami a történelmi ciklus törvényének megfelelően most veszi újra kezdetét, az nem egyéb, mint egy újabb tusakodás politikai és gazdasági élettér biztosításáért a Duna-medencében. Udvarias diplomáciai formák között ugyanolyan kíméletlen harc folyik, foggal és körömmel, mint a kőkorszakban.

A románság terjeszkedési követelései Bukarest alatt ütköznek meg a cseh követelésekkel, az osztrák aspirációk Pécsnél találkoznak össze a szerb aspirációkkal, és mi magyarok behunyt szemmel és tétlen fájdalommal tűrjük, hogy mások marakodjanak ősi otthonunk fölött.

Hogy lerázzuk magunkról a tétlenségnek ezt a kábulatát, olyan erőfeszítésre van szükség, amilyent a magyarság eddig még nem ismert.

Apró perpatvarokra nincs idő többé. Személyi ellentéteket félre kell tenni. Minden ellenségeskedés el kell simuljon, ha ideiglenesen is. Közös tettek ideje következik, egy második, egy szellemi Mohács, ahol csatát vesztenünk nem szabad. A Zápolyáknak nem szabad későn érkezniük, mert akkor végleg elveszett kicsi Magyarország.

Aki magyar, annak ma csatasorban a helye. Csak hollóknak és keselyűknek van jogosultságuk arra, hogy megjelenésüket a csata utáni napra tartogassák. Embereknek nincs, legkevésbé pedig magyaroknak.

Üzenem tehát: mi ott leszünk. S ha magunkra hagynak, akkor is megvívjuk a csatát, becsülettel, mint Mohács síkján a maroknyi sereg, hajdani időkben. Fölemelő és szép lenne azonban, magyarokhoz méltó lenne, ha ezzel az új Moháccsal a magyar egység jegyében nézhetnénk szemben.

Ausztráliai Magyarság, 1970. március 6.

Körlevél, 1972.

Kedves Honfitársam!

Az Amerikai Magyar Szépmíves Céh, mely kimondottan csak nemzetünk jövendőjéért aggódó amerikai és kanadai magyarok támogatásán alapul, és abból meríti erejét, immár tizenkét esztendeje küzd és dolgozik, hogy kiküszöbölje az angol nyelvvilág országainak szellemi életéből azokat a tévhiteket és tévtanokat, amelyek mérgezik a közoktatást, és arra vannak hivatva, hogy politikailag ellenünk hangolják a közvéleményt.

Amennyiben Honfitársunk azon kevesek közé tartozik, akik úgy érzik, hogy ennek a munkának a folytatása fontos, hogy ez a munka a mi felelősségünk, akkor szeretettel megkérem, hogy töltse ki a csatolt űrlapot és 15 dolláros csekkjével együtt mielőbb küldje vissza. Mi csak annyit tehetünk, amennyire a szabad földön élő magyarság anyagilag képessé tesz.

Az Amerikai Egyesült Államok kétszáz esztendős ünnepségeire való tekintettel, ebben az évben olyan munkák kiadására helyeztük a súlyt, amelyek elsősorban a magyarság történelmi szerepét emelik ki, továbbá a magyar szellemiség teljesítményeit mutatják be úgy világviszonylatban, mint az Egyesült Államok kialakulásában és fejlődésében is, mind a mai napig.

Hiába próbálnak utolsókká tenni, bebizonyítjuk, hogy minden téren az elsők között vagyunk!

Wass Albert

Magyar szemmel

A magyar származástudat kincsestára és kultúröröksége újra meggazdagodott, még pedig végre-valahára egy kitűnő angol nyelvű munkával. Dr. Endrey Antal, „The Sons of Nimrod" olyan hézagpótló munka, melynek ott kellene lennie minden amerikai egyetem könyvtárában.

Ennek a cikknek nem az a célja, hogy ismertesse a könyvet, vagy éppen elbírálja. Ez az arra hivatott szakemberek dolga kell legyen. Mindössze arra szolgál ez az írás, hogy felhívja a magyarság figyelmét dr. Endrey kitűnő munkájára és főképpen az ilyen tárgyú angol nyelvű könyvek fontosságára.

Még a Habsburg irányítás alatt álló magyar történelemírás kezdeményezése, majd későbben a gondosan megszervezett magyarellenes és Trianont előkészítő cseh, francia és angol kútmérgezők munkássága folytán megteltek a nyugati világ könyvtárai olyan „szakmunkákkal", melyek szerint az Európába betévedt magyarok, ha nem is minden esetben cigányoktól, de kivétel nélkül olyan primitív és félvad népségtől származtak, hogy annak következtében már eleve is alárendelt szerephez van csupán jussuk a civilizált Európában. Annyira belekalapálták ezt a köztudatba annak idején, hogy még a magyarok között is akadtak sokan, sőt még ma is akadnak, akik egyszerűen nem hajlandók elhinni a legújabb kutatások eredményeit, és népünk dicsőséges kultúrörökségét egyszerűen gyermekmesének ítélik. Vagyis ragaszkodni kívánnak ahhoz még ma is, hogy alacsony kultúrfokon álló dörgölődzés emelt föl a kultúrnépek közé.

Származásunknak eme aláértékelése tervezett politikai cselfogás volt kezdettől fogva, és az volt a célja, hogy alacsonyabbrendűségi érzést keltsen a magyarságban, és ezáltal engedelmesebb szolgává tegye. Érdekes viszont, hogy ennek az aláértékelési tantételnek magyar hívei is voltak és vannak, akik semmiféle bizonyíték láttára sem hajlandók belenyugodni nemzetünk előkelő származásába.

Mivel azonban mi magyarok mindig könnyebben elfogadjuk az idegenek érveléseit, mint a saját fajtánktól származó bizonyítékokat, reménység van arra, hogy ha az angolszász világ elfogad bennünket a szumér kultúra örököseinek, talán még mi, magyarok is belenyugszunk végre. Dr. Endrey könyvének éppen az a legnagyobb értéke, hogy az angol nyelvű egyetemek világában bizonyítja örökségünket.

Ausztráliai Magyarság, 1975. XII. évf. 144. sz.

Magyar szemmel

Ha a jószág őrzői az éjszaka során veszekedni kezdenek, s míg egymást szidják, a sötétség leple alatt tolvajok hajtják el a jószágot: – ki hibája ez? Ha rest és álmos pásztorok mellől elkószál a birka, s farkas prédájává válik: – ki a hibás?

Kényelmes álláspont juhok veszte miatt farkast vádolni, s ellopott jószágért tolvajokra hárítani minden felelősséget. Az igazság azonban az, hogy a farkasnak tulajdonsága a birkaevés, s a tolvaj azért tolvaj, mert lopás a mestersége. Mint ahogy pásztor dolga az őrizés, s ha ezt elmulasztja, hivatását tagadja meg. – Hasonlóképpen az országvesztés az ország népének s a nemzet együttesének a bűne, s az ezzel járó felelősséget nem lehet ellenségre hárítani, aki nem okozta az alkalmat, csupán kihasználta azt.

Miért fontos, hogy ezt a törvényt végre megértsük a maga teljességében? Mivel mi magyarok immár évszázadok óta, Mohács óta daraboljuk egymást, csonkítjuk egymást, kisebbítjük egymást anélkül, hogy rádöbbennénk a valóságban önmagunkat kisebbítjük, nemzetünket csonkítjuk, és hazánkat daraboljuk szüntelen.

Úgy a fizika, mint a metafizika tudománya ma már megegyezik abban, hogy a bennünket körülvevő látható világ nem egyéb, mint a bennünk lévő szellemi világ kivetülése. Otthonunk az, amivé tesszük, gondolatokká rögződő ízlésünk, szándékunk tettekben való megnyilvánulásának mértéke szerint. Az otthon berendezése tehát családi együttesünk ízlésének, képességének egymásra hatását fejezi ki. Ugyanígy fejezi ki a „Haza” a nemzeti együttes szellemi képét. Feldarabolt együttes feldarabolt hazát – csonka együttes, csonka hazát hoz létre.

Bizonyíték kell? Ma már történelmi tény, hogy a magyar nemzet és a magyar haza ellen a bomlasztó aknamunka Bécs kezdeményezésére indult el már a 18. században, amikor hivatalos császári közegek elkezdték a magyar földre bevándorolt idegen nemzetiségeket a befogadó magyar nép ellen befolyásolni, hangzatos ígéretekkel. Ez különösen erős méreteket öltött az 1948–49-es szabadságharc során.

Az 1850-es években kezdetét vette, bécsi irányítás alatt, az a magyarellenes irodalmi hadjárat, mely német, francia és angol szakkönyvekben teljesen elsikkasztotta a magyar nemzet múltját, és Magyarországot úgy mutatta be a világnak, mint egy civilizálatlan Habsburg-gyarmatot, melyben derék és szorgalmas svábok, szászok, szerbek, románok, horvátok és szlovákok élnek, akiket azonban évszázadokon keresztül elnyomás alatt tartottak az országba betolakodott izgága és műveletlen magyarok.

Ennek az alaptémának a további fejlesztése és kiépítése a Deák Ferenc-i kiegyezés után is zavartalanul folyt tovább. Ha belelapozunk valamelyik 1880 és 1910 között kiadott német, francia, angol vagy amerikai szakkönyvbe, megdöbbenve észleljük, hogy micsoda orcátlan történelemhamisítás és közvélemény-mérgezés folyt ellenünk világszerte a tudomány talárja alatt. – Egy 1887-ben sokszorosított német és angol nyelvű térképen például, mely a Habsburg-birodalom nemzetiségeit mutatja be, mindössze az Alföld és a Dunántúl egy része magyar lakosságú. Ha az ott megadott nemzetiségi határokat meghúzzuk, még a mainál is sokkal kisebb Magyarországot találunk. A magyar haza

szétdarabolásának gondolata tehát már 1887-ben ott kísértett a világ földrajzkönyveiben. Önkénytelenül adódik tehát a kérdés: mit tettek ez ellen a magyar nemzet szellemi vezetői? A felelet megdöbbent: semmit. Magyarország ezeréves dicsőségét ünnepelték a „Kárpátoktól az Adriáig", és ilyenféle szólamokat dörgettek világgá, mint „Extra Hungariam non est vita!" Magyarországon kívül nincsen élet! – És pontosan ugyanakkor a föld nélküli magyar parasztság kénytelen volt kivándorolni a hazából, hogy máshol leljen életet magának.

Ki a hibás: a farkas vagy a rest pásztorok? A sötétben lopók vagy a lelkiismeretlen őrizők? Jóval mielőtt ránk szakadt volna az első világháború, az ország feldarabolása elvben már meg is történt, csak mi magyarok nem tudtunk róla. Ki törődött azzal, hogy mit firkáltak rólunk idegen országok buta firkászai, kit érdekelt, hogy angol, amerikai, francia és német egyetemeken miket tanítottak rólunk a világ felcseperedő új vezető rétegének? Még azok se törődtek ezzel, akiknek ez lett volna a hivatásuk: külországi követségeink – a halálra ítélt hazában pedig pártokra szakadozva veszekedtek a magyar honfiak azon, hogy ki ősibb és ki magyarabb a többinél…

A háború már egy feldarabolt nemzetre zúdult alá, aminek elkerülhetetlen következménye volt a feldarabolt Haza, függetlenül attól, hogy ki nyerte meg a háborút, a német-osztrák, vagy a francia-angol oldal.

Lelkileg és szellemileg feldarabolva zuhantunk bele a második világháborúba is. Világnézeti, gazdasági és társadalmi problémák és elképzelések fontosabbak voltak számunkra, mint maga a nemzet vagy a Haza, bár mindkét fogalom lényege az egységben van, s feldarabolva jelentésüket vesztik. A rákövetkező szörnyűséges zűrzavar saját lelki és szellemi zűrzavarunk kivetülése volt s az ezzel járó emberi pokol elfogultságainknak, istentelenségeinknek testvérgyilkosságaiból eredt. Most aztán itt vagyunk, akikkel rendelkezett a sors, idegen földön. Az elsüllyedt Haza, az elsüllyedt Nemzet maroknyi hajótöröttjei. Két-három évtized alatt sebeink úgy-ahogy behegedtek. Lábunkat megvetettük a nagy idegen világ különböző szétszórt pontjain, akárcsak hajdani időkben a zsidók. Kiknek hazájuk se maradt, még megcsonkítva se, még megszállva se, csupán hitük. Nekünk maradt ugyan egy rab hazánk, de hitünk? Hit dolgában koldusok maradtunk – így hát a zsidók példája nekünk semmit sem jelent.

Van jónéhány-száz egyesületünk, de egység közöttünk nincsen. Minél több egyesületet hívunk létre, annál gyöngébbek leszünk. – Feldarabolódunk, ahelyett, hogy tömörülnénk. Azt nézzük, ami elválaszt egymástól, ahelyett, hogy azt keresnénk, ami összetart. Vannak szövetségeink, melyek ahelyett, hogy szövetkeznének, egymás ellen pazarolják el a magyar erőt. Közösségeink, melyek ahelyett, hogy közös magyar jövendőnk megmentésére gondolnának, apró személyi sértődések miatt tovább aprózzák, szaggatják, darabolják azt az amúgy is laza, széteső magyar egységet, mely egyetlen lehetséges alapja, célja és értelme

mindannak, ami magyar. Mely nélkül annyit sem érünk, mint az üres pelyva, amit elfújt a szél.

Egy hevenyészett statisztika szerint a szabad földön élő magyarok vagyonának összértéke meghaladja a kétezer millió dollárt. Ennek egyszázalékos évi kamata elegendő lenne ahhoz, hogy szellemi síkon, ahol annak idején léhán elvesztettük, visszaszerezhessük magunknak a világ megbecsülésére, rokonszenvére, megértésére és szeretetére épülő új magyar Hazát. Ennek ellenére még filléreket is alig tudunk összekoldulni egymástól ahhoz, hogy legalább méltó emlékművet emelhessünk nemzetünk sírja fölé.

Testvérek, magyarok, térjünk már észre!

Egymást csonkítva, magunkat darabolva ne csonkítsuk s ne daraboljuk tovább a magyar szellemi Hazát, hanem fogjunk hozzá végre az összerakáshoz, az építéshez, az egymás megbecsülésére, egymás tiszteletére, egymás szeretetére alapuló egység megteremtéséhez, mert e nélkül nincs Nemzet, nincs Haza, még csak élet sincsen számunkra ezen a földön!

Magyarság, 1975. november 14.

Nemzedékválság – magyar szemmel

Időnként, az elmúlt évtizedek során, szó esett ennek a lapnak a hasábjain is, máshol is, az őrségváltásról. Arról, hogy jó lenne, célszerű lenne, szükséges lenne, ha az emigráció fórumain, vagyis nyugati szétszórtságunk magyar közéletében megjelennének rendre a fiatalok is, és elkezdenék átvenni az öregek válláról a munka felelősségét, mint jogos örökségüket.

Valahányszor azonban említést tettünk erről, óvatosan és ügyelve kellett válogassuk a szót, hogy meg ne bántsuk azokat, akik fölött bizony már eljárt az idő, kiknek lelkes jó szándéka azonban továbbra is vezető szerepet kíván egyesületeink élén. Az őrségváltás témáját tehát csak hangfogó alatt pengettük meg olykor, egymás érzékenységére kényesen ügyelve. Így történt aztán, hogy lármás vitáink, hangzatos szónoklataink és sértődésekből fakadó torzsalkodásaink árnyékában felnőtt idekint egy új magyar nemzedék, mely nem lelt magának helyet közöttünk, patvarkodásainktól megundorodott, hangzatos jelszavainkból kiábrándult, és külön utakon indult el, hogy önmagára leljen ebben a felfordult világban. Így aztán a már meglévő szervezeteink természetes és fokozatos „fiatalodása” helyett szemmel láthatólag két szintre szakadtunk. Egyik oldalon itt vagyunk mi, vénülő magyarok, a magunk egyesületeivel, intézményeinkkel, szervezeteinkkel, melyekbe beleépítettük a magunkkal hozott, özönvízből átmentett magyar örökségünket, beleálmodtuk jövendőváró álmainkat, és a másik oldalon ott vannak ők, a magyar fiatalok, immár belegyökerezve a befogadó országok keretébe, kik álmainkon fejcsóválva mosolyognak, szervezeteinktől idegenkednek, s mindent elölről kezdve igyekeznek felépíteni a maguk külön

„magyar világát”, tőlünk teljesen függetlenül, mintha mi nem is léteznénk. Mint ahogy a mi sokszor kapkodó jövendőkeresésünk nem vette eléggé számításba azokat, akiknek a javára ezt a jövendőt keresni próbáltuk, és akiknek ezt a jövendőt viselniök kellett, ugyanúgy a jelenné érett fiatalok ma tagadni próbálják az általunk megőrzött múltat, és a már meglévő alapzatoktól elfordulva új alapkövekkel próbálkoznak világunk eszmei zűrzavarának nagyon is süppedékes talaján.

Ennek a kis írásnak azonban nem az a célja, hogy kinyomozza a jelenség okát, felkutassa a hibásokat, és ítéletet mondjon. Mindez ma már értelmetlen és kárt okozó törekvés lenne. Az egyetlen jó szándékú cél ma csak az lehet, hogy felkutassuk és megvizsgáljuk azokat a lehetőségeket, melyeknek segítségével ma még orvosolni tudnánk a bajt, és helyrebillentve a nemzedékek folytonosságának természetes egyensúlyát, képesek lehetnénk arra, hogy biztosítsuk a jövendőre érdemes magyar öntudat további fennmaradását.

Kétségtelen, hogy a különböző korosztályok jelenértékelése és jövendőlátása soha sem volt és soha nem lehet teljesen azonos. Mindaz, amit mi átéltünk, szemünkkel láttunk és bőrünkön tapasztaltunk, ugyanúgy befolyásolta a mi szellemi, erkölcsi és politikai értékeléseinket, mint ahogy mindaz, amit fiataljaink látnak, hallanak és tapasztalnak, befolyásolja az övéket. Mindez azonban távolról sem jelenti azt, hogy az alap, a kiindulási pont nem lehet azonos. Mint ahogy negyven emeletet is fel lehet építeni rendre ugyanarra az egy közös alapra úgy, hogy minden egyes emelet a maga külön ízlésének megfelelően, a maga külön szükségeit szolgálva bontakozzék ki a maga külön egyéniségének kívánalmai szerint, ugyanúgy az egymást követő nemzedékek is egymásra támaszkodva fejleszthetik ki a maguk külön jelenét, és álmodhatják meg a maguk saját jövendőjét. Egyetlen feltétel mindössze az, hogy közös legyen az alap és az emelkedés iránya: a jövendőkeresés elvi célkitűzései. Ehhez pedig olyan alap kell, mely időtálló, és olyan jövendőkeresés, melynek iránya töretlenül felfelé mutat, a közös nagy emberi eszmények: az igazság, emberszeretet, nemzeti és egyéni szabadság fokozatos tökéletesedése felé.

Mi, vénülő harcosai a magyar nemzeti gondolatnak, őszintén hiszünk abban, hogy az erkölcsi alap, amit atyáinktól örököltünk volt, amit magunkkal hoztunk a száműzetésbe, amit megőriztünk lelkünkben és agysejtjeinkben a poklokkal szemben is, amit igyekeztünk életünk miden megnyilvánulásába beleépíteni: ilyen időtálló, Istentől való alap. És meggyőződéssel hiszünk abban is, hogy a jövendő, amit cél gyanánt magunk elé kitűztünk, amit szóval és tettel szolgáltunk és szolgálunk életünk végéig, a jónak, a szépnek, az emberszeretetnek, igazságosságnak a tökéletesedése felé vezet. Amik viszont e kettő közé esik, az örökölt erkölcsi alap s a megálmodott jövendő közé, vagyis a magunk nemzedékének saját „emeletje” történelmi térben és időben: annak minden bizonnyal megvannak a maga egyéni gyöngeségei. Talán túldíszítettük az egyik oldalon és kopárnak hagytuk a másikon. Talán az egyik festékből túlságosan sokat

használtunk, míg a másikból keveset. Talán egyéni ízlésünk a részletek kidolgozásánál sok kívánnivalót hagyott maga után. Mindez azonban nem lényeges. Nem a falak színe jelenti az erőt, hanem az alap megbízhatósága, az építőanyag tisztasága és a felfelé haladó irányvonal egyenessége. És ebben a háromban nincs hiba. Az alap sok ezeréves, az építőanyag tiszta és becsületes jó szándék és az irány Isten felé mutat. Akik utánunk jönnek, bátran építhetik föléje a maguk emeletét. Nem kell aggódniuk, hogy egyéniségük súlyát talán nem bírja el az ősi alap. Hittel és bizalommal foghatunk munkához.

Ezzel szemben viszont bennünk is meg kell legyen a hit és a bizalom, hogy azok a fiatal magyarok, akik már itt nőttek emberré a Hazától távol, ebben az idegen és zűrzavaros elveket valló világban, ha külsejükben talán mások is, de lelkük mélyén éppen annyira magyarok, mint mi vagyunk, és azonosságuk keresésében képesek lesznek rendre elválasztani a jót a rossztól, az igazat a hamistól, a szépet az ocsmánytól és a mi múlttá érett jelenünkből, abból kiindulva tovább építenek egy igazabb jövendő felé.

Ennek igazolására kell-e szebb és ékesebb bizonyíték, mint a New York-i magyar fiatalok „Human Rights” csoportjának pompás és eredményes fellépése az erdélyi magyarok szabadságjogainak védelmében? Vagy a Clevelandban székelő Pátria-csoport lelkes munkája?

Ezeknek a fiataloknak köztünk a helye és köztünk is az élen. Ideje tehát, hogy megismerjük őket közelebbről is, és ők is megismerjenek bennünket. Nem a látszatokat, hanem a lényeget. Ne csak azt ismerjük meg egymásban, ami eltérő, hanem főképpen azt, ami közös. Nem azt, ami elválaszt egymástól mint nemzedéket, hanem ami összeköt mint ugyanannak a nemzetnek szétszórt fiait.

Mindez azonban, amit itt elmondtam, egymagában csupán papírra vetett szó. Tetté változtatni csak tettekkel lehet. Evégből tehát megteszem itt a nyilvánosság előtt az első lépést: szeretettel és illő tisztelettel felkérem és felszólítom az előbb említett amerikai fiatalok két csoportját – s ha lennének más csoportok is, melyekről nem tudok, úgy azokat is –, hogy jöjjenek, vegyenek részt, vállaljanak szerepet az általam létrehozott két emigrációs magyar intézmény, az Amerikai Magyar Szépmíves Céh és a Danubian Press and Research Center munkájában és irányításában. Jöjjenek, álljanak mellém, vegyék át az egymagamban hordozott felelősség egy részét, hogy idő elteltével, a természetes folytonosság és utánpótlás alapján átvehessék rendre ezt a két érdemes, hasznos, sok munkával és veszkődéssel létrehozott és fenntartott magyar műhelyt, ahol a jövendőért vívott harc fegyvereit gyártjuk: könyveket, melyekben félreismert nemzetünk ügyét visszük a világ nyilvánossága elé.

Őszintén remélem, hogy ez az üzenet nem lesz pusztába kiáltott szó, melynek visszhangja csupán saját megrökönyödött nemzedékem ráncolt homlokáról verődik vissza hozzám. S remélem, hogy példámat hasonló jó szándékkal követik majd a nálam sokkal fontosabb pozíciókat betöltő honfitársaim is.

Ifjúság nélkül nincs jövendő. De jövendő nélkül sincsen ifjúság. Ennek a kettőnek szüksége van egymásra. Mi, akik egy életen keresztül a jövendőért dolgozunk, éppen úgy nem lehetünk meg az ifjúság nélkül, mint ahogy az ifjúság sem lehet meg nélkülünk, ha jövendőjét, azonosságát az ősi magyar alapzat biztonságára kívánja építeni.

A magyar nemzeti erkölcs kőszikláján alapuló múlt és a magyar jövendő között a mi nemzedékünk az egyetlen létező kapcsolat. Emberfeletti felelősség ez, mindkét irányban.

New York-i Magyar Élet, 1976. október 16.

Körlevél, 1976. karácsony

Astor Park, Florida

Magyar Véreim!

Újra ránk köszönt Karácsony ünnepe. Elmúlt egy esztendő. A tovapergő napok értelmét, múlandó életünk értelmét az határozza meg valójában, amit tetteink árán magunk mögött hagyunk. Eleget tettünk-e emberi mivoltunkból fakadó kötelezettségeinknek? Vállaltuk-e, viseltük-e hűséggel és becsülettel magyarságunkkal járó felelősségünket azokkal szemben, kik a szabad szó és szabad cselekedet lehetőségének hiánya miatt nem emelhetnek szót a maguk igazának védelmében, és jövendőjük érdekében nem tehetnek semmit? Magyarok voltunk-e valójában az elmúlt esztendő minden napján, nem csupán nyelvünkben, de tetteinkben is? Avagy csak sodródtunk csupán az idő szelében, mint nemzetünk fájáról aláhullt száraz falevél?

Az Amerikai Magyar Szépmíves Céh odaállt ebben az esztendőben az Erdélyi Világszövetség és az Amerikai Magyar Szövetség mögé, mint hűséges fegyverkovács, hogy bizonyító erejű könyvekkel és tanulmányokkal lássa el ezt a két intézményt, erdélyi magyar testvéreink megmentéséért folytatott nemes küzdelmükben. Az Amerikai Magyar Szépmíves Céh hűséges tagjai tehát joggal lehetnek büszkék arra, hogy mint magyarok megtették a magukét, részt vettek a harcban. Hűséges és áldozatos támogatásukat ezúton is megköszönöm e maroknyi kis magyar élcsapat minden egyes tagjának. A Jóisten szeretete és a magyar nemzet hálája legyen velök.

A küzdelemnek azonban nincsen vége. Csak most kezdődik igazán. Hogy el ne lankadjunk, hogy kapcsolataink megerősödjenek, az Amerikai Magyar Szépmíves Céh irodája az Erdély Világszövetséggel összefogva rendes havi értesítőt tervez szétküldeni mindazoknak, akiket ez a nemzetmentő munka érdekel. Hogy miképpen és milyen formában, ez az érdeklődés méretén múlik.

Szeretettel fölkérek tehát mindenkit, akinek erre vonatkozólag valamilyen észrevétele, elgondolása van, tudassa azt velem. Nem ígérhetem meg, hogy minden levelet külön is megválaszolok, mert szűken mérik manapság az időt. A munka

sok, a munkás kevés. De a Szépmíves Céh hűséges tagjainak állásfoglalása nagymértékben befolyásolja majd ennek a tervnek a kivitelezését.

Erdély magyar népét, magyar múltját, magyar kultúráját elsikkasztani igyekvő román propaganda ellensúlyozására „Documented Facts and Figures on Transylvania, past and present" cím alatt egy lexikoni színvonalú és értékű könyvet kívánunk kiadni, mely minden Erdélyre vonatkozó adatot magába foglal majd. Abból a célból, hogy minél nagyobb példányszámban hozhassuk ki ezt a könyvet elindítottunk egy „Erdélyi Könyvalapot", melyre a befizetéseket egyelőre a Torontóban megjelenő Magyar Élet hasábjain, remélhetőleg hamarosan a magunk külön értesítőjében nyugtázunk.

Adjon az Úristen áldott, békés Karácsonyt minden magyarnak. Mi, akik szabad földön élhetünk, gondoljunk azokra a magyar testvéreinkre, akik egy gyűlölködő idegen államhatalom elnyomásának kiszolgáltatva tengetik életüket. Legyen számukra imádságunk karácsony ünnepén s tetteket fakasztó áldozatos akarásunk az Új Esztendőben!

Magyar szeretettel

Wass Albert

Körlevél, 1977. karácsony

Kedves Honfitársaim!

Egy esztendő újra eltelt fölöttünk. Reménységekkel indult, csalódásokat hozott – de a remények és csalódások között apró sikerek és apró örömök, megható emberi megnyilatkozások szép pillanatai töltötték be az idő terét, és ezek miatt érdemes volt élni.

A reménységekre Carter elnök ígéretei jogosítottak föl az év elején. Sajnos ezek nem váltak valóra. Románia újra csak megkapta a kereskedelmi kedvezményeket, mint „Amerika Barátja" és erdélyi testvéreinkre tovább nehezedik az embertelen elnyomás. A sikertelenségért járó felelősség egyformán terhel valamennyiünket. Ha kivétel nélkül valamennyien megtettük volna a magunkét itt, Amerika szabad földjén, megnyerhettünk volna elegendő szenátort és képviselőt ahhoz, hogy a románoknak nyújtandó kedvezményeket függővé tegyék a békeszerződések kisebbségvédelmi intézkedéseinek, valamint a Helsinki Egyezmény ide vonatkozó pontjainak a betartásától. Amit azonban elmulasztottunk, azt jóvátehetjük még az előttünk álló új esztendőben. Ebben senki minket meg nem akadályozhat, csupán saját közönyünk és jóra való tehetetlenségünk.

Most azonban hadd emlékezzünk meg az apró sikerekről és apró örömökről, melyekkel oly gazdagon megáldott volt az Isten. Három könyvet adhattunk ki ebben az esztendőben angol nyelven, Erdély igazságának az ismertetésére és védelmére. Ezek a könyvek ma már ott vannak több egyetemi könyvtárban, a Fehér

Házban, szenátorok és képviselők asztalán, sőt az Egyesült Nemzetek előtt és a Helsinki Egyezményt aláíró kormányok birtokában. Ahova még nem jutottak el eddig, oda mi magunk kell eljuttassuk, mindegyikünk a maga körzetében. Az igazságot nem lehet tehát elrejteni többé. Azoknak a derék magyaroknak az érdeme ez, kik anyagi segítségükkel mellénk álltak, és lehetővé tették ennek a munkának az elvégzését.

Abból a célból, hogy meglelhessem mindazokat, akik hisznek még Erdély magyar jövendőjében, akik számára revizionistának és irredentának lenni annyit jelent, mint magyarnak lenni: vénülő fejjel húszezer mérföldet kocsiztam ebben az évben, keresztül-kasul ezen a nagy országon. Felejthetetlen emlékekkel meggazdagodva tértem haza. Vannak még igaz magyarok ezen a világon! Áldja meg őket a Jóságos Isten, Los Angelestől San Franciscóig, Vancouvertől Calgaryig, Coloradótól Ohióig és Buffalótól Floridáig. Hálás szívvel köszönöm nekik azt, hogy egy-egy estét velem töltöttek, leveleikkel fölkerestek, és áldozatkész magyar lelkükkel fölmelegítették az én lelkemet is. Adjon nekik az Úristen áldott karácsonyt és egy szebb magyar új esztendőt!

A küzdelmet pedig folytatnunk kell tovább, míg csak erőnkből futja. Az előttünk álló esztendő feladatait a következő pontokba foglalhatjuk össze: 1. A már régen tervezett „útikalauz” megjelentetése elsősorban angol, de lehetőleg más nyelveken is, melyből a Romániába utazó turista megismerheti, s melynek alapján fölkeresheti azt az igazi magyar Erdélyt, amit ma a románok minden eszközzel eltüntetni igyekszenek, elsőrangú fontosságú ma. Színes képekkel és jó úti térképekkel ellátva áprilistól kezdve ott kell lennie minden utazási iroda asztalán, hogy díjtalanul kaphassák meg a Romániába induló turisták. Mivel ennek megfelelő példányszámban való előállítása újra komoly befektetést igényel, az Erdélyi Könyvalapot továbbra is nyitva tartjuk azok számára, akik segítségünkre kívánnak lenni. A cím: American Hungarian Literary Guild, Transylvanian Bookfund, Rt. 1. Box 59. Astor, Fla. 32002.) 2. Illetékes szenátoraink és képviselőink útján meg kell nyerjük az USA, Canada, Ausztrália és más országok kormányait az erdélyi magyarság emberi és nemzeti jogainak védelmére, kereskedelmi bojkott útján. 3.) Könyvek, tanulmányok, újságcikkek, előadások és magánbeszélgetések során ismertetnünk kell a világ közvéleményével mindazt, amit a román kormány és annak közegei az erdélyi magyarsággal szemben egyre fokozódó mértékben elkövetnek. A világ tudomására kell hozzuk az utolsó fél évszázad rémtetteit, valamint a történelmi igazságot, melynek alapján a közel hárommillió lelket számláló erdélyi magyarság nem romániai kisebbség, hanem a kárpát-medencei őslakó magyar többség elszakított része, és úgy a nemzetközi jog, mint erkölcsiség követelménye szerint is Magyarországhoz tartozik. Annál is inkább, mivel Románia bebizonyította az elmúlt fél évszázad során, és minden újabb elnyomó szándékával tovább bizonyítja, hogy nem képes az emberiség kívánalmai szerint uralkodni vegyes lakosságú vidékek fölött.

Bízom abban, hogy ha rendületlenül hiszünk továbbra is egy Istenben és egy Hazában és vállt vállnak vetve haladunk előre: győzedelmeskedni fog előbb-utóbb az Isteni Örök Igazság!

Magyar testvéri szeretettel:
Wass Albert

Szóljatok, virrasztók!
Üzenet Erdély ügyében Magyarország írástudóihoz

A floridai állami egyetem 32 000 főnyi diáktársadalma minden évben megrendez egy „világpolitikai vitanapot", amit olykor az Egyesült Nemzetek parlamentjének, máskor egy képzeletbeli „világkormány" legfelsőbb ítélőbíróságának neveznek el. Ennek a vitanapnak a keretében a nemzetközi jog és a politikatudomány hallgatói kiosztják egymás között a szerepeket, és a nyilvánosság előtt megjátsszák a jövendő világtörténelmének egy-egy elgondolt fejezetét, legjobb belátásuk és igazságérzetük szerint, minden tanári beavatkozástól mentesen.

Ennek az évnek a tavaszán Erdély volt a vitanap témája. „Az erdélyi kérdés a világfórum előtt." Hetekig készültek rá a különböző szerepeket megjátszó fiatalok, gondosan áttanulmányozva és kiértékelve minden rendelkezésre álló szakirodalmat.

A vita napján a magyar oldalt képviselő három diák (egyik se magyar származású) előadta a magyar panaszokat és vádakat. Két teljes óra állt rendelkezésükre. Utána a román oldalt képviselő három diák (egyikük román származású) ugyancsak két órán keresztül adta elő a védelmet, amire a „magyarok" tíz perc keretében válaszolhattak. Utána a „románok" az utolsó szó jogán még öt percet kaptak. Végül a 24 tagból álló „világbíróság" döntésre vonult vissza, és félórára rá meghirdette a döntést: 21 szavazattal 3 ellenében visszacsatolták Erdélyt Magyarországhoz. Indoklás: 1. bebizonyosodott, hogy a magyar nép alkalmasabb vegyes lakosságú vidékek gondozására, mint a román; 2. a magyar népnek történelmi jussa van Erdélyhez, míg a románnak nincs; 3. Erdély úgy gazdaságilag, mint kultúrája alapján Közép-Európához tartozik, a román viszont balkáni nép. Mivel azonban Erdély területén a román nyelvű lakosság többségben van, a diákbíróság úgy határozott, hogy az ott élő románok „provinciális alapon" teljes önkormányzatot kell kapjanak a magyar államkereten belül.

Világossá kell váljon mindannyiunk előtt azoknak a szakkönyveknek a jelentősége, amelyekből ezek a fiatalok kijegyezték maguknak a döntést eredményező adatokat.

Akik valóban tenni akarnak, azok kapcsolódjanak be az igazság terjesztésének nagy munkájába, és gondoskodjanak arról, hogy mindazok a művek, amelyekből a világ új vezető rétege megismerheti az igazságot, minél előbb

megtalálhatók legyenek minden egyes könyvtárban, és kiszorítsák mindenünnen a hazugság, a történelemhamisítás, a valóságferdítés propagandamaszlagát.

A népek múltja arra tanít, hogy életképes csak olyan nemzet lehet, melynek fiai közös veszedelmek idején minden nézeteltérést feledve testvéri egységbe forrnak. Ezen a tanításon okulva fordulunk most hozzátok, magyar írók és költők, nemzetünk életének virrasztói.

Immár egy emberöltő telt el azóta, hogy a történelem hullámverése idegen partokra sodort bennünket. Akarva, nem akarva hazát cseréltünk ugyan, de Trianonban részekre szaggatott, 15 milliós fajtánk sorsát mindenkor féltő aggodalommal kísérjük, s ha bárhol szenvednek magyarok, az nekünk is fáj.

Így érzünk most is, midőn ítéletidő tombol Erdély felett, ahol élethalálharcát vívja népe fennmaradásáért csaknem hárommillió testvérünk.

Mindezért a Román Szocialista Köztársaság kormánya felelős, mely a jelek szerint elhatározta a romániai magyar kisebbség teljes felszámolását.

Történelemhamisító propagandával, épületek, emlékművek tervszerű lerombolásával, könyvtárak, levéltárak és múzeumok elkobzásával, és az ott talált történelmi anyag megsemmisítésével folyik az irtóhadjárat, hogy Erdély ezeréves múltjának még a nyomait is eltörölje. Annak az emléke ellen törtnek, ahol népünk jogot és szabadságot tisztelő lelkiségéből fakadt az emberi históriában először a vallásszabadság gondolata. Ahol írók, tudósok, szobrászok és festők maradandó alkotásai előbbre vitték évszázadokon keresztül a nyugati kultúrát, melynek eszméiből oly sajátos erdélyi műveltséget alkottak. Erdély magyar múltjának eltüntetése merénylet nemcsak a magyar, hanem az egyetemes emberi kultúra ellen is.

A nagyromán gondolat megszállottjai hasonló eltökéltséggel vetették magukat a magyar jelen és jövő megsemmisítésére is.

A magyar nyelv használatának fokozatos korlátozása, a magyar nyelvoktatás gyorsuló ütemű felszámolása, a magyar néptömbök erőszakos széttelepítése és önkormányzatuk teljes eltörlése olyan ijesztő jelenségei ennek a magyarság léte ellen folytatott céltudatos román hadműveletnek, melyhez hasonlót ezen a földön nem tapasztalhattunk.

A jövőellenes hadjáratnak legártatlanabb áldozatai a magyar iskolás gyermekek. Nemcsak olyan történelmet kell tanulniok, mely szégyenérzetet kelt bennük magyar származásuk iránt, hanem brutálisan bántalmazzák is őket, ha anyanyelvükön szólalnak meg ott, ahol ez tilos. A felnőttek ellen folyó megfélemlítés a kínzásoktól és a gyilkosságoktól sem riad vissza. Erdély, az egykori „tündérkert”, a magyar siralmak völgyévé hanyatlott.

A diaszpórában élő másfélmilliós magyarság az elmúlt években minden tőle telhetőt megtett, hogy az Erdélyben folyó magyar tragédiára felhívja a nemzetközi közvélemény figyelmét. New Yorkban és Washingtonban ismételten ezrek tiltakoztak, s az Egyesült Államok törvényhozásában számosan felszólaltak a

romániai magyarság elnyomása ellen. A nyugati világlapok is gyakran és feltűnő helyen foglalkoznak az Erdélyben folyó kulturális népgyilkossággal.

Az ellenállás hangja már Romániában is felmorajlik. Drámai bizonyítéka volt ennek Király Károly magyar kommunista vezető bátor kiállása, aki élete kockáztatásával hívta tetemre a román kormányt az erdélyi magyarságon elkövetett jogtiprások miatt. E lépésével közösséget vállalt több romániai magyar kommunista vezető is. Tiltakozásuk híre bejárta a világsajtót.

Mit szól azonban mindezekhez a legjobban érdekelt fél – Magyarország? Ti tudjátok legjobban, hogy erdélyi testvéreink kálváriájáról az anyaország lakossága hivatalos forrásból mit sem hallott. Magyarország vezetői mindez ideig jobbnak látták a hallgatás függönyét leereszteni Erdély határaira.

Ha van olyan eset, mikor a némaság égbe kiált, akkor ez az.

Akármi is legyen a hallgatás mögött, úgy érezzük, hogy az nem szolgálja többé az egyetemes magyar érdekeket. Megértjük, hogy az ottani kormányzatnak a Szovjetunió érdekeihez kell igazodnia, és a szomszédos szocialista országokkal is fenntartania a szolidaritás látszatát –, de amikor magyarságmentésről van szó, akkor az önvédelem ösztöne mindenek előtt való.

Elérkezett az idő, hogy az anyaország is ráébredjen végre magyarmentő kötelességére. A riasztás elsősorban az írástudókra vár. Jól tudjuk, hogy többen közületek már évek óta végzik ezt a feladatot. Hangjukat azonban csak a nagy többség csatlakozása erősítheti fel. Szólaljatok meg mindnyájan, hogy ország-világ hallja tiltakozásotokat!

Egy emberöltő folyamán először és talán utoljára szólunk hozzátok, az anyaországi derékhadhoz, mint a magyar írás amerikai partokra vetődött szórványserege. Mi továbbra is rendületlenül virrasztunk idekinn. Lelki szemeink előtt egyre tisztábban felragyog az az eszmévé nemesedett jelszó, melyet legnagyobb hadvezér-poétánk vésett kardjával és tollával a magyar történelem égboltjára: „NE BÁNTSD A MAGYART!”

Ennek az eszmének csillaga alatt mindnyájan, mindenkor és mindenütt egyesülhetünk.

Aczél Tamás, Bakucz József, Eszterhás István, Fáy Ferenc, Ferdinandy Mihály, Flórián Tibor, Füry Lajos, Györgyey Klára, Kannás Alajos, Kemenes Géfin László, Kerecsendi Kiss Márton, Kertész László, Kósa S. Antal, Koréh Ferenc, Könnyű László, Kossányi József, Makkai Ádám, Mózsi Ferenc, Németh Ernő, Oláh György, Rozanich István, Sisa István, Székely Molnár Imre, Thiery H. Ilona, Tűz Tamás, Vitéz György, Wass Albert, Zas Lóránt.

Testvériség, 1978. 3. sz.

Ki van velünk s ki ellenünk?

Ebben az agyafúrtak, mellébeszélők, görbén látók és álnokul cselekvők világában nehéz fölismerni, hogy ki barát és ki ellenség.

Itt van például a Londonban működő „Minority Rights Group" (36 Craven Street, London, WC2N 5 NG) a maga rokonszenvesen hangzó nevével, tekintélyesnek látszó kiadványsorozatával a világ kisebbségeinek védelmében, mely 27. számú tanulmányát, íme, Erdély magyarjainak szentelte. „The Hungarians of Rumania" húsz folyóirat méretű oldalon foglalkozik ezzel a számunkra annyira fontos kérdéssel, érthető tehát, hogy örömmel vesszük a kezünkbe, mert, lám csak, a brazil négerek, krími tatárok, indonéziai kínaiak, saheli nomádok, arab nők és kanadai indiánok után végre, harminchetedik helyen sor került ránk is! A tanulmány szerzője Schöpflin György, londoni egyetemi tanár, akiről megjegyzi a kiadó azt is, hogy háromszor látogatott el Erdélybe.

Azonban már a füzetszerű kis tanulmány címlapja is megdöbbent kissé. Máramarosi oláh leánykát ábrázol, bocskoros népi viseletben. Egy pillantás a „Bibliography" alatt feltüntetett forrásmunkákra megerősíti aggodalmunkat. Mindössze négy forrásmunkaára hivatkozik a szerző, melyeknek szerzői a hírhedt Hugh Seton-Watson, Hans Hartl, Walter Kolarz és Paul Lendvai. – Mintha Erdély múltjával és jelenével soha senki más nem is foglalkozott volna. Ugyancsak megemlít még az érdemes szerző négy, Romániában készült propagandafilmet is, állításainak alátámasztására.

Végül is az Erdély történelmével foglalkozó rövid kis fejezet eloszlatja utolsó kétségünket is Schöpflin tanulmányának valódi célját illetően. Bár elismeri a szerző, hogy „there are separate Rumanian and Hungarian histories", elsőnek a románok által meghirdetett „történelmet" ismerteti, s utána érinti csupán a magyar „változatot" (version), mondván, hogy a magyarok elvetik a dákoromán elméletet, és azzal vitáznak (argue), hogy az úgynevezett „honfoglalás" idejében Erdély üres volt, és a románok, mint bevándorlók jöttek be később.

Mindez azonban lényegtelen – állapítja meg a tanulmány szerzője –, mivel tény az, hogy Erdélynek ma hétmillió lakosa van, s ebből ötmillió román. Vagyis Schöpflin minden további nélkül elfogadja a román népszámlálás adatait, s ezekre alapítja további eszmefuttatását. Tömeggyilkosságokról, deportálásokról, erőszakos lakosságcseréről és a román kormányközegek egyéb brutalitásairól szó sem esik. A „sérelmek" mindössze a magyar kisebbség kultúrájának fokozatos háttérbe szorításából származnak, egy nemzeti Románia lendületes kultúrájával szemben. Még csak erőszakos románosításról sem esik szó, azonban megemlíti a szerző mint magyarázatot, hogy Magyarország feldarabolásának valódi okozója a kiegyezés utáni magyar kormányok erőszakos magyarosító politikája volt, mely a királyság területén élő nemzetiségeket a magyarok ellen fordította.

Világos tehát, hogy ennek a tanulmánynak nem az a célja, hogy megvédelmezze az erdélyi magyarság jogait. Azért íródott inkább, és azért került kiadásra ebben a tudományosnak tűnő keretben, mert az egyre szélesebb nyilvánosságnak örvendő „erdélyi kérdést” nem lehet többé a szőnyeg alá söpörni, és szükség volt arra, hogy egy látszólagos tekintéllyel rendelkező nemzetközi fórum, melynek hivatalosan is kisebbségvédelem a feladata, kifogja a szelet a magyar vitorlából. A román kormánynak most már módja van arra, hogy erre a „nemzetközileg elismert, tárgyilagos” tanulmányra hivatkozva visszautasítsa a magyar vádakat, megcáfolja a magyar történelmi álláspontot, annál is inkább, mivel a tanulmányban szükségesnek jelzett eredményeket Ceausescu már bizonyos mértékben meg is tette – külföldi nyomásra –, mely nyomás azonban nem a „Minority Rights Group” munkásságának az eredménye volt, hanem a világ minden tájára szétszórt magyarság céltudatos összefogásából származott.

A báránybőrben ólálkodó hamis barátok mellett vannak azonban igazi fegyvertársaink is, akikre büszkék lehetünk, s akiket testvéri szeretettel keblünkre ölelhetünk. A Lengyel-Magyar Világszövetségbe (Polish-Hungaraian World Federation and Affiliates, 2639 N. Kimball Ave., Chicago, III. 60647) tömörült lengyel bajtársaink, dr. Karol Ripa elnökkel élükön, pompás munkát végeznek az erdélyi magyarság védelmében, ahogy azt májusi nagygyűlésükön megígérték. Nem csupán tekintélyes lengyel lapok foglalkoztak újra meg újra az erdélyi magyar őslakosság szörnyűséges helyzetével, de a Congressional Record augusztus 24-i, szeptember 15-i és szeptember 26-i számai tanúskodnak arról is, hogy lengyel nyomásra Charles H. Percy szenátor, Henry J. Nowak képviselő és Frank Annunzio képviselő erélyes hangon felszólaltak ebben a bennünket lelkünk mélyéig érintő kérdésben, és felszólalásaik nagymértékben hozzájárultak az amerikai közhangulat fölébresztéséhez.

Mondani se kell, hogy a legkevesebb, amit hálánk kifejezésére és ennek a barátságnak öntudatos továbbfejlesztésére megtehetünk, az abból áll, hogy minél előbb, minél többen csatlakozzunk egyenként és személy szerint is a Lengyel-Magyar Világszövetséghez, melynek keretében a magyarok létszáma, sajnos, ma még szomorúan csekély. Lengyel testvéreinkkel összefogva, egymást támogatva, minden bizonnyal többet tehetünk, mint külön-külön, szétforgácsolódva.

Ugyancsak illedelmes és célszerű lenne, ha minél több magyar küldene néhány soros köszönőlevelet Percy szenátornak, valamint Nowak és Annunzio képviselőknek Washingtonba. Ebben az élethalálharcunkban minden barátra, minden szövetségesre szükségünk van, hiszen látni lehet: ellenségünk van bőven!

Mihelyt felismerjük, hogy ki van velünk s kicsoda ellenünk, a harc már leegyszerűsödött az erővonalak kialakításának és bevetésének pontjára. Széthúzás, külön irányokba való szétesés, csak addig gyöngítheti sorainkat, míg a porlasztást mesterségesen okozó ellenséges elemeket ki nem gyomláljuk magunk közül.

Magyarok, erdélyiek, erdélyi csoportok lelkes tagjai: itt az alkalom arra, hogy igaz barátokat és fegyvertársakat bajtársi kézfogással jutalmazva, megalakítsuk azt a megdönthetetlen, közös arcvonalat, melyre olyan nagy szükségünk van ezekben a veszedelmes időkben mindannyiunknak, akik az igazság védelmezését vállaltuk feladatul. Akár lengyelül, akár magyarul, dicsérjük az Urat: közös a célunk, s közös az út is, mely odavezet.

Testvériség, 1978. 4. sz.

Körlevél, 1978. április

Astor Park, Florida

Kedves Honfitársaim!

Súlyos és felelősségteljes időket élünk. Az elszakított területeken élő és elsősorban is az erdélyi magyarság fennmaradásának kérdése ebben az évszázadban dől el, még pedig aszerint, hogy mi, kiknek nincs megkötve a kezünk, mit vagyunk hajlandók és képesek tenni megmentésükre.

Szabad földön élni nem csupán alkalmat jelent az érvényesüléshez, de ugyanakkor felelősséget is helyez a vállunkra. Mi vagyunk ma a nemzet cselekvőképes részlege, kik tetteinkért nem diktátoroknak, csupán az Úristennek tartozunk felelősséggel.

Az Amerikai Magyar Szépmíves Céh ennek a szabadföldi magyar cselekvőképességnek egyik gyakorlati megnyilvánulása. Azoknak a derék magyaroknak a támogatásával, kik, ha kevesen is, de megértették az ismeretterjesztés nemzetpolitikai fontosságát, sikerült az elmúlt tizennégy esztendő során sok ezer angol nyelvű könyvet és tanulmányt eljuttatnunk az iskolákhoz és könyvtárakhoz, melyeknek segítségével a felnövekvő új amerikai nemzedék már az igazságnak megfelelően ismeri meg a magyar nemzet történelmét, közép-európai szerepét és fontosságát, valamint a Kárpát-medence gazdasági és kulturális egységének a törvényét, mely egység politikai helyreállítása nélkül nincs közép-európai egyensúly és békés fejlődés. Ugyanakkor pedig dokumentált tanulmányokkal és helyzetjelentésekkel láthattuk el azokat az államférfiakat, kiknek befolyásuk lehet a külpolitika alakulására, s kiknek ezáltal módot adtunk ahhoz, hogy bölcs, igazságos és emberséges döntéseikkel megmenthessék Erdély magyarjait a végpusztulástól. Különösen, ha a szavazópolgárok részéről is megmutatkozik a szükséges nyomás.

Újraválasztások évében vagyunk, amikor a szavazókon múlik, hogy kik kerülnek az amerikai országházba. Felkérjük a Szépmíves Céh minden tagját, hogy vegyék maguknak a fáradtságot és vigyenek el illetékes jelöltjeiknek egy-egy példányt a „Documented Facts and Figures on Transylvania” című könyvből és kérdezzék meg az illető urat, hogy mi a véleménye a Romániának nyújtott kereskedelmi kedvezmények (Preferred Nation Status) felfüggesztéséről

mindaddig, míg Románia eleget nem tesz a békeszerződésekben lefektetett kisebbségvédelmi kötelezettségeinek? Az erre adandó válaszból megtudhatjuk, hogy kire kell szavaznunk és kire nem.

Ugyancsak szeretettel megkérem tagjainkat, híveinket és támogatóinkat, hogy tiszteljenek meg támogatásukkal ebben az évben is. Szükségünk van anyagi alapra ahhoz, hogy könyveinket megfelelő példányszámban kihozhassuk. Akik még nem újították meg tizenöt dolláros tagságukat erre az évre, tegyék meg mielőbb. Akik már megtették, azok szerezzenek új tagokat. S kinek módjában van, ne feledkezzék meg az Erdélyi Könyvalapról sem. Egységben az erő. A szellem ereje egymagában azonban nem sokat ér manapság gazdasági erő nélkül!

Magyarságunk próbatételének idejét éljük. S ha elmulasztjuk az Isten nyújtotta lehetőségeket, mulasztásainkért nemzetünk jövendője szenved.

Magyar szeretettel:
Wass Albert

Helyzetjelentés az erdélyi frontról

Ma már tisztán láthatja mindenki, akinek szeme van: harcban állunk. – Nem magunk kerestük: a román kormány erőszakolta reánk ezt a háborút. Az erdélyi magyar nemzetrész létéről, vagy nemlétéről van szó, Erdély ősi kultúrájának megmaradásáról, erdélyi magyar testvéreinknek a román rendőrség kínzókamráiból való kiszabadításáról. Egy szörnyűséges élethalálharcról, amit egy kegyetlen, balkáni szellemű elnyomó hatalom erőszakolt reánk, mely az erdélyi magyarság teljes kiirtását és megsemmisítését tervezi és hajtja végre, napról-napra, lépésről lépésre.

Miután a mai modern fegyverek világában kiegyenesített kaszák és élesre fent balták már nem nyújtanak önvédelmi lehetőséget az elnyomott népek számára, erdélyi testvéreink helyett mi, a szabad földön élő magyarok kell hadba szálljunk a szellem fegyvereivel, minden alkalmat megragadva arra, hogy a világ figyelmét ráirányítsuk arra a barbár emberirtásra és lélekpusztításra, amit a román kormány közegei ma Erdélyben végeznek. Ugyanakkor pedig egyenesen és kertelés nélkül rá kell mutassunk azokra a lehetőségekre, melyeknek igénybevételével a jó szándékú és civilizált országok népei és kormányai véget vethetnek ennek a kegyetlen vérengzésnek.

Isten segítségével már eljutottunk oda, hogy az erdélyi magyarság elnyomásának részletei mind több és több világlapban jelennek meg, úgy Amerikában, mint az európai földrészen. Washingtonban a Congressional Record egyre nagyobb számban őrzi már azoknak a derék amerikai képviselőknek és szenátoroknak a beszédeit, akik szót emeltek az erdélyi magyarság védelmében. Bizonyító erejű könyveink, amiket Erdéllyel kapcsolatban olyan szép számban adhattunk ki az utóbbi években, ma már megtalálhatók majdnem minden nagyobb

könyvtár polcain és gondoskodnak arról, hogy az igazságot ne lehessen többé hamis szavakkal kendőzni.

Sajnos az elmúlt esztendőben elnöki ígéretek ellenére is, csatát vesztettünk és Románia vérengző kormánya újra csak megkapta az Egyesült Államok kormányától a kiváltságos kedvezményeket. Az „emberi jogok” vonala is csődöt mondott Belgrádban. Kudarcainkon felbátorodva a román kormány egy újabb, méreteiben és kegyetlenségében minden eddigit felülmúló magyarirtásba kezdett, melynek során 1977 nyara óta 68 erdélyi magyar tanárt és tanítót vertek halálra a román rendőrség kínzókamráiban, vagy kényszerítettek öngyilkosságba embertelen kínzásaikkal, főként Csíkszeredán, Sepsiszentgyörgyön és Brassóban. Magyar diákok és diáklányok százait hurcolták meg hasonló módon, kényszerítve őket, hogy megtagadják magyarságukat. Ezeknek a szörnyűségeknek nagy részéért egy Dan Nicolescu nevezetű brassói rendőrezredes a felelős, aki abban leli örömét, hogy magyar tanárok és tanítók és iskolás gyerekek fejét addig veri a falba, míg azok ájultan, vagy holtan esnek össze.

Minden hiteles adatot összegyűjtve újabb vádiratot készülünk benyújtani a civilizált országok kormányaihoz, arra kérve őket, hogy szakítsanak meg minden barátságos kapcsolatot Romániával mindaddig, míg a román kormány meg nem szünteti ezeket a barbárságokat, meg nem bünteti a tetteseket, és az erdélyi magyarságnak meg nem adja mindazokat a szabadságjogokat a gyakorlatban is, mely szabadságjogok biztosítását az előző román kormányok a békeszerződések aláírásával magukra vállalták úgy a Helsinki Egyezményben, mint a saját szocialista alkotmányukban.

Ezt a követelésünket továbbra is hangoztatni fogjuk még akkor is, ha bizonyos ismeretlen célokat szolgáló és magukat erdélyieknek nevező New York-i körök emiatt csak a revizionizmus és irredentizmus vádjával illetnek, mely vádakat, mint hazafias magyar öntudatunk és becsületes emberi helytállásunk bizonyítékát továbbra is büszkén vállaljuk és viseljük.

Vagyis teljes mértékben azonosítjuk magunkat testvér-egyesületünk, az Amerikai Magyar Szövetség közgyűlése határozatával, mely kimondta, hogy egyik célja „a magyarság, illetve Magyarország Erdélyre való jogának a fenntartása, szolgálata és népszerűsítése a világ különböző kormányai, az Egyesült Nemzetek és a világ közvéleménye felé.”

Magyarok, fegyvertársak: tudomásunk van arról is, hogy a román kormány fizetett zsoldosai útján idekint is mindent elkövet, hogy bennünket elhallgattasson. De aggodalomra, félelemre nincsen ok. Az igazságért küzdünk, s akik az igazság oldalán állnak, azokkal van az Isten!

Turán, A Nap fiai, 1978. 7–8. sz., Buenos Aires

Körlevél, 1978. augusztus 1.

Astor Park, Florida

Hűséges Magyar Testvéreim!

Tizenöt esztendő küzdelmes, de eredményes munkássága után elérkezett az idő, hogy az Amerikai Magyar Szépmíves Céh áldozatos és hűséges tagjait – akik nélkül ezt a felvilágosító munkát elvégezni lehetetlen lett volna – úgy tekintsük, mint az amerikai kontinens magyarságának válogatott élcsapatát, azt a szellemi és erkölcsi magot, mely még mindég magában őrzi egy szebb magyar jövendő csíráját. Ez azonban nemcsak kitüntetést jelent azok számára, kik annyi hosszú esztendőn keresztül hűségesen és áldozatosan kitartottak a nemzetmentésnek eme hálátlan feladata mellett, hanem egyúttal újabb felelősségvállalást is jelent új célok és szélesebb feladatkörök felé.

Ettől az esztendőtől kezdve a Szépmíves Céh teljes kiadói programját alárendelni szándékozom a HŰSÉGESEK ítéletének, vagyis azoknak, kik munkámban mindeddig csak anyagilag segítettek. A mai naptól kezdve tehát a Szépmíves Céh tagjainak szavazatára bízom úgy a kiadásra kerülő könyvek kiválasztását, valamint minden egyéb szervezési, terjesztési és népszerűsítési ügyet.

Kezdésül a következőkben kérem az 1978-as tagok tanácsát és véleményét. (Akik még nem újították volna meg tagságukat erre az évre, azok megtehetik ezt válaszleveleikkel egy időben.)

A minden vonalon megnyilvánuló áremelkedés szükségessé teszi, hogy a Szépmíves Céh további fennmaradása érdekében bizonyos változtatásokat tegyünk. Az alábbi három lehetőséggel kapcsolatban kérem tehát mindannyiok véleményét: 1.) A tagdíjat fölemeljük húsz dollárra és minden marad a régiben. 2.) A tagdíj marad 15 dollár, de a tagok csupán a magyar nyelvű kiadványokat kapják meg díjtalanul, valamint negyedévenkénti beszámolóinkat és kérdőíveinket. Angol nyelvű könyveinket viszont harminc százalékos kedvezménnyel vásárolhatják meg. 3.) A tagdíjakat leszállítjuk évi tíz dollárra és ennek ellenében a tagok megkapják negyedévenkénti beszámolóinkat és kérdőíveinket, a megjelenő könyveket pedig harminc százalékos kedvezménnyel vásárolhatják meg.

Ez a felvázolt három lehetőség azonban nem azt jelenti, hogy más megoldás nem lehetséges. Akinek jobb ötlete van, jelentkezzék vele. Ugyancsak kérek gondolatokat az 1979-ben kiadandó könyvekre vonatkozólag. Fontos az, hogy mától kezdve valóban EGYÜTT dolgozzunk.

Mivel a beérkező válaszok kiértékelését és feldolgozását szeptemberre el kell végezzük, hogy erre vonatkozó jelentésünket csatolhassuk a szeptember végén szétküldendő könyvcsomagokhoz – szeretettel kérek mindenkit, hogy küldje be

válaszát minél előbb, nevének, címének és 1978-as nyugtaszámának feltüntetésével, avagy tagdíjának megújításával egy időben.

Magyar hűséggel és szeretettel:
Wass Albert

Körlevél, 1978. karácsony

Astor Park, Florida

Magyar Testvéreim, Hűséges Honfitársaim!

Tovadöcögött újra egy esztendő. Ócska saroglyában nem sokat hozott: apró sikereket, megszokott csalódásokat. Szükséges azonban és nagyon is fontos, hogy amikor eltávozik, ne vigye magával reményeinket, bizodalmunkat és hitünket Isten igazságában.

Sikernek mondhatjuk, hogy Ceausescu és pribéktársai többször is panaszkodtak reánk az elmúlt esztendőben, hogy kiadványainkkal „beszennyezzük és meghamisítjuk a dicsőséges román múltat." Sikernek könyvelhetjük el, hogy nehány könyvünket több helyen is megvitatták az amerikai egyetemek világában. Erdély iránt növekvőben van lassan az érdeklődés, hála legyen az Úristennek.

Csalódásainkat nem is lenne szükséges felsorolni, ismerjük azokat mindnyájan. Csalódtunk újra az Egyesült Államok elnökének ígéretében, és tudomásul kellett vegyük megint, hogy az amerikai külpolitika nem kívánja „megbántani" a románokat, nehogy visszaingadozzanak újra az orosz felé. Ha nem lenne annyira tragikus és annyira veszélyes a szabad világ jövendőjére nézve, mosolyogni tudnánk Washington urainak gyermekes naivitásán.

Mindezek ellenére azonban csalódásainkat s haragunkat lenyelve haladunk tovább az úton, amit Isten akaratából a magunk számára kijelöltünk. Lankadatlanul rángatjuk továbbra is a vészharang kötelét, és újabb kiadványainkon keresztül hűségesen hirdetjük az igazságot ezután is. Imádságos lélekkel hisszük és tudjuk, hogy Isten nem hagyja el azokat, akik Őbenne bíznak, s mint ahogy a Szentírás tanítja: az Úr keze súlyos azokon, akiket szeret. Földrengések és tűzhányók tragédiáin keresztül nemesíti gyémánttá a magyar lelket, hogy beteljesülhessen ezen a nemzeten a táltosi ígéret, mely így szólt valaha: megalázottságodból a magosba emellek mindenek fölé, mihelyt a hűség titkát szívedbe veszed! Ezt az egymás iránt, nemzetünk iránt való hűség titkát szívedbe igyekszünk meghirdetni magyar testvéreinknek, kik bizony-bizony nagy számmal vétkeznek nemzetünkkel szemben, amikor megtagadják a felelősségüket, s az elkötelezettség szellemi páncélzatát elvetik maguktól, mint megunt, ócska ruhadarabot.

Tusakodásaink közepette is halad azonban az emberi élet a maga medrében s olykor apró örömökkel fűszerezi a küszködő szívet. Erdei magányomban sok kedves magyar látogató keresett föl ebben az évben is tengeren innenről és túlról. Huba fiam megkapta végre az alezredesi rangot, s állomások között két szép hetet

tölthetett velünk feleségével s két gyermekével együtt, a hatéves Margittal és a négyéves Mátéval. Dédunokánk, leányunk unokája, Sanborn Jóska alig hároméves, de úszik már akárcsak a vidra, s mert közelben élnek (amerikai értelemben) gyakorta gyönyörködhetünk benne. Kedvenc leányunokánk, Zsuzsa (Susynak ejtik a fanyelvűek) bizony egyetemet jár már, s ezen a télen Bécsbe küldtük, magyar szóra, unokabátyám családjához.

De hosszúra nyúlna, ha felsorolnék mindent. Karácsonyra megtelik újra az öreg erdei ház. Aki teheti itt lesz. Harmincegynehányra számítunk, s már készítjük is a „táborozó helyeket" fiatalok számára, kik kényelem nélkül is ünnepelni tudnak.

Most pedig hadd kívánjak áldott, békés karácsonyt s egy sikerekben gazdagabb szebb Új Esztendőt!

Magyar szeretettel, 1978 december havában
Wass Albert és felesége, Erzsébet

Amerre nézünk, arra haladunk

Felvonulásuk zaja elült, szónoklatuk hangját elnyelte a csönd és feledés. Ceausescu megkapta amit akart; úgy a Fehér Ház, mint a State Departement urai Románia „magánügyének" nyilvánították a magyarirtást. Látszólag minden maradt a régiben. Egy szerecsen tanító letartóztatása Dél-Afrikában nemzetközi botrány, míg erdélyi magyar tanítók gyilkolása, megkínzása, öngyilkosságba üldözése még csak a kisbetűs hírek között sem szerepelhet. Amerikai magyar intézmények falán ott pirul a közszemlére kiszögezett papíros, melyre 1976 őszén, két héttel a választások előtt, Jimmy Carter odaírta magyar származású választópolgárok bolondítására az emlékezetes szavakat.

„I AM COMMITTED TO DOING WHATEVER I CAN TO ASSURE BASIC HUMAN RIGHTS THAT ARE HONORED HERE, AT HOME AND AROUND THE WORLD… I PLAN TO MAKE IT UNDERSTOOD THAT IF ANY NATION, WHATEVER ITS POLITICAL SYSTEM, DEPRIVES ITS PEOPLE OF BASIC HUMAN RIGHTS, THAT FACT WILL HELP SHAPE OUR PEOPLE'S ATTITUDE TOWARD THAT NATION'S GOVERNMENT.

IF OTHER NATIONS WANT OUR FRIENDSHIP AND SUPPORT, THEY MUST UNDERSTAND THAT WE WANT TO SEE BASIC HUMAN RIGHTS RESPECTED, AND THIS INCLUDES THE RIGHTS OF HUNGARIANS WHEREVER THEY MAY BE…"[* *Az angol részlet fordítása:* Kötelességemnek érzem, hogy minden tőlem telhetőt megtegyek a világszerte tiszteletben tartott alapvető emberi jogok biztosításáért. …Eltökélt szándékom megértetni: ha bármely országban, annak politikai rendszerétől függetlenül, megfosztják a lakosságot alapvető emberi jogaitól, akkor ez a tény befolyásolni fogja nemzetünk érzéseit az illető ország vezetésével szemben. Ha bármely ország el szeretné nyerni

barátságunkat és támogatásunkat, akkor meg kell értenie, hogy mi viszont az alapvető emberi jogok tiszteletben tartását várjuk ezért és ebbe beleértendők a magyarok jogai, bárhol is éljenek. *(Néráth Mónika)*]

Akik csupán a felszínt látják, azoknak szívére joggal nehezedik a csüggedés. Mit ér az ember, ha magyar a világ népei előtt? Ki emel szót védelmében? Ki törődik pusztulásával?

Látszat szerint senki. A világ hatalmasai betömik a füleiket, hogy ne hallják halálsikolyát. Szemüket elfordítják a gyönge lelkűek, hogy kínját ne lássák. Imáikat mormolják a farizeusok, és átmennek az utca másik oldalára, hogy ne kelljen észrevenniük a vérében fetrengőt s a jó szamaritánusok pedig szemlátomást kivesztek erről a földről. Látszat szerint.

Azonban mélyen lent, a hangos világhírek felszíne alatt valami történik mégis. Mindennap egy kevés. Mindennap egy kicsike lépés előre, hűséges idealisták kitűzött célja felé. De sok kevés sokra megy, és apró lépésekből mérföldeket sző egybe az idő. Isten malmai lassan őrölnek.

Május 11-én (lásd: Congressional Record, House of Representatives, May 11, 1978) Dr. Béky Zoltán püspök, az Amerikai Magyar Szövetség és az Erdélyi Világszövetség elnöke imával nyitotta meg az Egyesült Államok Kongresszusát. Kováts Mihály ezredes emlékezetében, ki 199 esztendővel ezelőtt életét adta ennek a népnek és ennek az országnak a szabadságáért. Majd Patten és Thompson képviselők méltatták beszédeikben Béky Zoltánt és a magyarokat. Később dr. Béky átnyújtotta Thomas O'Neal és Edward J. Patten képviselőknek (előbbi egyúttal a képviselőház elnöke is) az Erdélyi Világszövetség Becsületrendjének érdemkeresztjét és az Árpád Akadémia aranyérmét, a magyarság, különösképpen pedig Erdély magyarjainak érdekében történt többszöri bátor fölszólalásaik jutalmazásául.

Dr. Béky Zoltán hosszú esztendők óta szívós kitartással, lankadatlan buzgalommal, fáradságot és áldozatot nem kímélve szerez barátokat a magyar ügynek. Munkássága révén napról-napra növekszik azoknak a befolyásos amerikai államférfiaknak és politikusoknak a száma, akik Erdély magyarjainak védelmében szót emelnek, és akik rendre egymás után győződnek meg arról, hogy a román sovinizmussal nem lehet egyezséget kötni, és a Duna-medence egyensúlyát, igazságos és békés fejlődését csupán a Trianon-i békeparancs revíziója útján lehet biztosítani.

Ezzel egy időben az Erdélyi Világszövetség elnöki tanácsának Magyarország népéhez és vezetőihez intézett felhívására, valamint a szabad földön élő magyar íróknak a magyarországi írókhoz intézett kiáltványára mintegy feleletként úgy a magyarországi írók, mint (ha egyelőre óvatosan is) a magyar kormány illetékes közegei 1945 óta először emeltek szót az erdélyi magyarság védelmében. Felhasználva az egyre növekvő nyilvánosságot, melyhez nagyban hozzájárult Király Károly bátor kiállása is, meg mertek szólalni Erdély magyar írói és szellemi

vezetői is, és tiltakozásukat a román elnyomás ellen megharsogtatta a világsajtó angol, francia, német, spanyol, olasz és portugál nyelven. Nem titok többé a románok erőszakos, jogtalan és embertelen magyarüldözése, amit szőnyeg alá rejtenek továbbra is, mint világ szégyenét. Az emberiség lelkiismerete előbb-utóbb szembe kell nézzen vele és eltakarítsa a békés és igazságon alapuló fejlődés útjából.

Mindezekkel az eseményekkel egy időben minden trombitaharsogás nélkül a Forum Linguisticum keretében megjelent az egyetemek világának komoly csöndjében egy pompás kiállítású, nagy szakértelemmel és szaktudással összeállított nyelvészeti munka az Edward Sapir: Monograph Series in Language, Cultura and Cognition, valamint a Forum Linguisticum keretében. Ez a hatalmas munka: „The Early History of the Rumanian Language", by André Du Nay, (Jupiter Press, 360 Mac Laren Lane, Lake Bluff, 111. 60044) 275 oldalon keresztül tárgyalja a román nyelv igazi eredetét és a legtudományosabb felkészültséggel cáfolja meg a románok számára ama politikailag annyira fontos „dákoromán" elméletet, melynek alapján Erdélyt, mint a kétezer esztendős román őshazát maguknak követelik. Ez a nagy mű minden kétséget kizárólag bebizonyítja, hogy a románok mindössze bevándorlók Erdély földjén, akárcsak Floridában a kubai menekültek.

Lesznek bizonyára, akik vállat vonnak erre, és azt mondják, hogy az ilyen tudományos műnek nincs hatása a világpolitikára. Igaz lenne ez a vélemény? Figyeljünk csak ide:

A floridai állami egyetemen 32 000 főnyi diák-társadalma minden évben megrendez egy „világpolitikai vitanapot", amit olykor az Egyesült Nemzetek parlamentjének, máskor egy képzeletbeli „világkormány" legfelsőbb ítélő bíróságának neveznek el. Ennek a vitanapnak a keretében a nemzetközi jog és a politika-tudomány hallgatói kiosztják egymás között a szerepeket és a nyilvánosság előtt megjátsszák a jövendő világtörténelmének egy-egy elgondolt fejezetét, legjobb belátásuk és igazságérzetük szerint, minden tanári beavatkozástól mentesen.

Ennek az évnek a tavaszán Erdély volt a vitanap témája. „Az erdélyi kérdés a világfórum előtt". Hetekig készültek reá a különböző szerepeket megjátszó fiatalok, gondosan áttanulmányozva és kiértékelve minden rendelkezésre álló szakirodalmat.

A vita napján a magyar oldalt képviselő három diák (egyik se magyar származású) előadta a magyar panaszokat és vádakat. Két teljes óra állt rendelkezésükre. Utána a román oldalt képviselő három diák (egyikük román származású) ugyancsak két órán át adta elő a védelmet, amire a „magyarok" tíz perc keretében válaszolhattak. Utána a „románok" utolsó szó jogán még öt percet kaptak és fél órára rá meghirdették a döntést: 21 szavazattal 3 ellenében visszacsatolták Erdélyt Magyarországhoz. Indoklás: 1. bebizonyosodott, hogy a

magyar nép alkalmasabb vegyes lakosságú vidékek gondozására, mint a román, 2. a magyar népnek történelmi jussa van Erdélyhez, míg a románnak nincs; 3. Erdély úgy gazdaságilag, mint kultúrája alapján Közép-Európához tartozik, a román viszont balkáni nép. Mivel azonban Erdély területén a román nyelvű lakosság többségben van, a diák-bíróság úgy határozott, hogy az ott élő románok „provinciális alapon" teljes önkormányzatot kell kapjanak a magyar államkereten belül.

Gyermekjáték? Igaz. Ha meggondoljuk azonban, hogy ez a fiatal nemzedék alig húsz éven belül már irányítója lesz az Egyesült Állami szellemi és politikai állásfoglalásának, akkor egyszerre világossá kell váljon mindannyiunk előtt azoknak a szakkönyveknek a jelentősége, melyekből ezek a fiatalok kijegyezték maguknak a döntést eredményező adatokat.

Akik tehát csüggedésbe estek: emeljék föl a fejüket. Akiken fogott már az „okos megalkuvást" hirdetők sima beszéde, és akarva, nem akarva beletörődtek abba, hogy Erdély elveszett örökre, s az ott rekedt magyar őslakosság „magyarajkú románná" kell váljon, azok vessenek újra számadást magukban. Az igazságot s egy nemzet jussát az igazsághoz nem lehet többé ravasz fondorlatokkal elkendőzni. A világ, ha lassan is, de jó irányba halad ma már, s csak idő kérdése, hogy mikor érünk célba. Még egymás közötti patvarkodásaink sem állíthatják meg többé a történelem kerekének fordulását. Még az idegen érdekeket szolgáló agyafúrtak kerékkötöző kísérletezései sem. Mindössze meglassíthatják a haladást, de megállítani nem képesek többé.

Akik azonban siettetni kívánják ezt a folyamatot szívük minden vágyódásával, lelkük minden imádságával és magyar vérük forró buzdulásával, azok számára most valóban itt az alkalom. Kapcsolódjanak be cselekvő módon ebbe a vér nélküli magyarhon-visszafoglalásba. Gondoskodjanak arról ennek az évnek és az ezután következő éveknek a választásai során, hogy azok a képviselők és szenátorok, akik nem törődtek az erdélyi magyarok segélykiáltásaival és Ceaucescu számára minden feltétel nélkül megszavazták a kereskedelmi kedvezményeket (az adófizetők zsebére), ne kerülhessenek vissza Washingtonba, de helyükbe olyanok kerüljenek oda, akik komolyan veszik Amerika felelősségét az elnyomásba kényszerített kis nemzetek felé.

Akik valóban tenni akarnak valamit, azok kapcsolódjanak be az igazság terjesztésének nagy munkájába és gondoskodjanak arról, hogy mindazok a művek, melyekből a világ új vezető rétege megismerheti az igazságot, minél előbb megtalálhatók legyenek minden egyes könyvtárban, ne csak a nagy egyetemek könyvtáraiban és kiszorítsák mindenünnen a hazugság, a történelemhamisítás, a valóságferdítés propagandamaszlagát.

Ideje lenne, hogy az eddig kiadott, Erdély múltját és jelenét tárgyaló kisebb tanulmányainkat, a megfelelő javítások és kiegészítések elvégzésével, egyetlen nagy átfogó kötetté illesszük össze, melyben a kutatómunkát végző diák, az

oktatásra készülő tanár, a jó szándékkal érdeklődő államférfi együtt és egy darabban meglelhessen mindent, ami Erdélyre vonatkozik, a legnagyobb alapossággal és részletességgel.

Egy ilyen műnek a kiadásához azonban komoly anyagi alap szükséges, különösen, ha azt akarjuk, hogy versenyképes formában és nagy példányszámban jelenhessen meg. A már munkában lévő, bár lassan készülő Erdélyi Útikönyv mellett ennek a nagy munkának az előállítása képezi az Amerikai Magyar Szépmíves Céh Erdélyi Könyvalapjának célkitűzését.

Akik valóban tenni akarnak, azok számára itt az alkalom. A csüggedés jogosultsága megszűnt és ma már csak kibúvóul szolgál olyanok számára, akik önző természetük elrejtésére takarót keresnek. Az út, mely kátyúba vezetett, mélypontot ért, s már kifelé vezet. Amerre tekintünk, arrafelé haladunk. Lépésről lépésre, Isten segítségével.

A Nap fiai, 1979. január-február

Magyar seregszemle

Seregszemlék kettős célt szolgálnak. Befelé: saját erőkészletünk számbavételét. Kifelé: létezésünk megnyilatkoztatását. Ezeken keresztül hozzuk a világ tudomására azt, hogy vagyunk, öntudatosan, cselekvésre készen, szervezett egységben.

Az utóbbi évtized során olyan erőfeszítéseket tettünk, melyekkel megleptük a befogadó országaink népét és kormányát. Tettük ezeket szellemi téren, mondanivalónkat fennhangon hirdetve, panaszainkat, vádjainkat pompásan kifejezve, és ezzel felhívtuk magunkra a világ figyelmét. Különösképpen pedig azok figyelmét, kiknek magyarirtó és elnyomó mesterkedéseit nyilvánosan kipellengéreztük.

Ezek a magyarellenes hatalmak, köztük elsősorban Románia kormánya és jól fizetett csatlósaik, az utóbbi hónapok során komoly ellentámadásba kezdtek, és igazságot hirdető, segítséget kérő könyveink, tanulmányaink és újságcikkeink ellensúlyozására könyvek, tanulmányok és újságcikkek halmazával árasztották el a világot. Ezeknek a sajtótermékeknek nagy része hebehurgya ostobasággal és teljes történelmi tudatlansággal igyekszik meggyőzni az olvasót a hivatalos román álláspont helyességéről, annyira tele van gyűlölködéssel és elfogultsággal, hogy tudományos és politikai körök azonnal felismerik benne a durva propagandát. Ennek ellenére azonban fontos ma, hogy mi magyarok, ne csak tétlenül szemléljük ezt a múltat hamisító és jelent letagadó rágalomhadjáratot, hanem az igazság védelmére mindenkor kész cselekvőképességünket és bátorságunkat gyakorlatilag is látható, érthető és kiértékelhető módon bemutassuk a környező világ figyelő szeme előtt.

Erre pedig jobb alkalmunk sohasem lesz, mint ennek az évnek májusában, amikor az illetékes amerikai hatóságok által is „magyar hét”-nek minősített napokon, az Egyesült Államok népével és kormányával együtt és a környező népek meghívott képviselőinek szeme láttára és füle hallatára ünnepelhetjük Kováts Mihály ezredes, amerikai szabadsághős emlékezetét – a dél-karolinai Charlestonban, az ország legnagyobbnak ígérkező katonai és szellemi parádéján.

Dél-Karolina kormányzója, valamint Charleston polgármestere magyar hétnek nyilvánította a május 6. és 12. közé eső időszakot, mely az ünnepségek, harci játékok és díszfelvonulások egész sorozatát foglalja magába. Erre a hétre tervezi a Lengyel-Magyar Világszövetség is Kováts ezredes barátjának, Pulaski grófnak az emlékezetére az évszázados múlttal rendelkező lengyel-magyar barátság hivatalos ünneplését is. Külföldi diplomaták, amerikai szenátorok és képviselők mellett a világsajtó is ott lesz ezeken a napokon, és a hivatalos rendezőség magyar osztálya szerint (Dr. Udvardi Tibor, American-Hungarian Bicentennial Association, 79 – 20 Kneeland Avenue, Elmhurst, N. I. 11373) ezeken az ünnepségeken, felvonulásokon és katonai parádékon „magyar zászlóerdőt hordozva” részt vesznek a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége, az Erdélyi Világszövetség, az amerikai magyar egyházak kiküldöttei stb. stb. stb.

Az embernek összeszorul a szíve: micsoda világraszóló magyar seregszemle! Micsoda pompás megnyilvánulása a magyar egységnek, a magyar hivatástudatnak!

Kik azonban sok évtizedes tapasztalattal a vállukon vigyázzuk az amerikai magyar gyepűt, örömünk hamarosan aggodalomra változik: vajon valóban úgy lesz-e ahogy azt a lelkes magyar rendezők tervezik? Avagy újra csak, mint már annyiszor a múltban, mindössze egy marokra való magyar jelenik meg két-három szomorú lobogó alatt a magyar hőst ünneplő idegenek díszes tömegében? Szégyenszemre, mint árva gyermek gazdagok lakodalmán? S mi majd újra, mint már annyiszor, bocsánatkérő dadogással igyekszünk mentegetni magyart ünneplő amerikai barátaink felé a távol maradottakat, a resteket és kényelmeseket, kik panaszkodni szeretnek csupán, de cselekedni nem?

Megható szívvel csodálom a magyar rendezők bátorságát és lelki erejét, kik annyira hisznek és bíznak az amerikai magyarság hűségében, hogy kockáztatni merik a kudarcot, mely ha bekövetkezik, legnagyobb vereségünké válhat. Mert ki az az idegen, aki hajlandó lenne egy olyan nemzet igazáért síkra szállni, mely nemzetnek szabad földön és jómódban élő fiai nem hajlandók még arra sem, hogy elrabolt országukért, hősi halottaikért, rabságban sínylődő véreikért meglengessenek a világ nyilvánossága előtt egy gyászfátylas magyar lobogót? Kívánhatjuk-e azt idegenektől, hogy nemzetünk jövendőjéért cselekedjenek, amikor mi magunk restek vagyunk erre?

A lehetőség, íme, adva van, hogy egy figyelő világ szeme láttára és füle hallatára meghirdessük a magunk igazát s megszellőztessük fájdalmainkat. Hogy Kováts ezredes emlékezetével együtt ünnepeljük a magyar hősök véget nem érő

seregét, akikről nem hogy megfeledkezett volna, de nem is tudott soha a világ. Hogy megújítsuk és megerősítsük az évszázadokra visszatekintő magyar-lengyel barátságot közös ellenségeinkkel szemben. Hogy egy nagy pompás és felemelő „erdélyi nap” keretében hívjuk föl a világsajtó figyelmét arra, ami Erdélyben történik, s bizonyítsuk előttük elsőszülöttségi jogunkat ahhoz a földhöz, mely annyi sok évszázadokon keresztül volt a magyar szellem bölcsője és táplálója, s ahol a vallásszabadság először vált törvénnyé a földön.

A lehetőség adva van, május 6. és 12. között. Mi, akik vállunkon hordozzuk a nemzetünkért való felelősség terhét, mi ott leszünk. S kiáltunk ma a világ négy sarka felé: ébredjetek, magyarok! Kik valamiképpen is megtehetitek, legyetek ott! Legyetek ott zászlóval a markotokban, emeljétek magasra és lengessétek meg büszke barátsággal a nagyvilág előtt, tanúbizonyságul, hogy vagyunk, élünk és nem nyugodunk addig, míg őseink véráztatta földjén idegen elnyomást szenved a magyar!

Aki meghallja ezt a hívást, akihez eljut a távolságon át küldött trombitaszó, aki vállalni meri és kívánja küzdelmünkből a reá eső részt, az lépjen érintkezésbe minél előbb a fent megadott címmel, ahonnan megkapja a részletesen kidolgozott tájékoztatót.

Magyar seregszemle magyarok nélkül: magyarok szégyene. Ha azonban mindnyájan ott leszünk, puszta jelenlétünkkel is elindíthatjuk azt a történelmi földindulást, mely valamikor még hazánk és nemzetünk felszabadulását eredményezheti.

A Nap fiai, 1979. május-június, Buenos Aires

Körlevél, 1981. karácsony

Astor Park, Florida

Hűséges Honfitársaim!

Újra eltelt egy esztendő fölöttünk. Immár a tizennyolcadik, mióta munkámat a „hűséges ötszáz” támogatásával elkezdhettem. Ahogy azt annak idején, első karácsonyi levelemben megjegyeztem: nagy fába vágtuk a fejszénket, amikor elhatároztuk, hogy minden erőnket belevetve megpróbálunk fordítani egyet a történelem kerekén. Kigyomláljuk ebből a földből a magyar nemzet ellen beültetett tévtanokat, történelemhamisításokat, felvilágosítjuk a közvéleményt, s ezen keresztül ledöntjük a börtönfalakat, mely elzárja népünk elől az éltető napfényt.

Kicsi a baltánk, s bizony, kemény a fa. De lassacskán, ahogy lehetett, az elmúlt tizennyolc esztendő során apró csapásainkkal jókora csorbát ejtettünk már az átkozott börtönkapukon.

Tizennyolc esztendővel ezelőtt csak annyit tudtak rólunk, magyarokról Amerika földjén, hogy valami Ázsiából kisodródott vad nép voltunk, kik évszázadokon át gyötörtük a Duna-völgy népeit, míg végül is sikerült megfékezni

bennünket, Európa izgága bajkeverőit. Ma már tantermekben tanítják és könyvekből olvashatják, hogy a Kárpát-medence üres térségébe letelepedett magyar nemzet kultúrát teremtett ott, ezer éven át védőbástyája volt a Nyugatnak, míg lassan elvérzett Európa védelmében. Minden otthont kereső idegent jó szívvel beengedett földjére, kik a szabadságtisztelő és igazságszerető magyar államforma védelmében nemcsak megőrizhették és kifejleszthették a maguk sajátos kultúráját, de elszaporodva a befogadó nemzet ellen támadtak, és a magyar vér árán védelmezett Nyugat segítségével végül is szétdarabolták azt a jól bevált gazdasági és politikai egységet, mely annyi évszázadon keresztül egyensúlyban tartotta Közép-Európát.

Tizennyolc esztendővel ezelőtt csak annyit tudtak itt Erdélyről, hogy állítólag ott élt valamikor egy Drakula nevezetű szörnyeteg. Ma már tudják, hogy a sok évszázados erdélyi magyar kultúra a nyugati kereszténység keleti bástyáját képezte, hogy a vallásszabadságot ott iktatták törvénybe először, s hogy Erdély őslakó magyarjai ma a kommunista román kormány embertelen elnyomása alatt szenvednek.

Isten világa, ha lassan is, de Isten világossága felé halad, s ha mi már nem is éljük meg az igazságtétel idejét, azzal a tudattal hajthatjuk fejünket nyugalomra, hogy megtettük a magunkét egy szebb jövendő kivívásában.

Ebben a szellemben kívánok újra mindazoknak, akik mellettem állva e küzdelemben hűséggel részt vettek, áldott ünnepeket és egy szebb, igazabb Új Esztendőt!

Wass Albert

Felhívás az emigrációs magyarsághoz, 1982.

Az AMERIKAI MAGYAR SZÉPMÍVES CÉH: magyar nemzeti szolgálat idegen földön. Vállalt feladata, hogy ébren tartsa a magyar nemzeti öntudatot, ismertesse a magyar néppel szemben elkövetett bűnöket és igazságtalanságokat és a tudomány eszközeivel megdöntse azokat az ellenséges forrásokból eredő tévtanokat, melyek a Magyar Haza szétdarabolásához vezettek, s melyek a magyarság teljes megsemmisítését célozzák.

Az Amerikai Magyar Szépmíves Céh tehát nem egyéb, mint a szabad világon elhelyezkedett magyarok felelősségvállalása nemzetünk jövendőjével szemben.

Hűséges magyar hazafiak áldozatkészsége az elmúlt 20 esztendő során 23 magyar nyelvű és 36 angol nyelvű könyv megjelenését tette lehetővé, mely könyveknek az angolszász világ közvéleményére gyakorolt hatása máris érezhető az egyetemi tantermektől az amerikai kongresszus különböző hivatalos megnyilatkozásáig.

Szűk anyagi lehetőségek azonban csupán csekély példányszámú kiadásokat tesznek lehetővé. Ha azt kívánjuk, hogy ez a felvilágosító és nemzetmentő

irodalom minél szélesebb teret hódíthasson magának, akkor minden józanul gondolkodó magyarnak részt kell vennie ebben a munkában, ha csak évi 20 dollár erejéig is, mely összeg az Amerikai Magyar Szépmíves Céh évi rendes tagdíját képezi. Ennek ellenében minden tagunk megkapja kiadványainkat, évente rendszerint kettőt vagy hármat a megjelenés időpontjában.

Kérjük tehát mindazokat, akik segítségünkre kívánnak lenni abban, hogy a magyar sérelmeket, a magyar panaszokat, a magyar mondanivalót odavihessük a világnépei elé.

Egységben, kitartásban és áldozatkészségben van csupán erő. Ha mi megtesszük a magunkét, velünk lesz végre az Úristen is!

British Columbiai Erdélyi Szövetség havi közleménye,a Vancouveri Magyar Kulturális Egyesület Tárogató című lapjának melléklete, 1982.

Körlevél, 1982. május

Astor Park, Florida

Hűséges Magyar Testvéreim!

Telik az idő, s a történelem malomkövei lassan-lassan őrlik a jövendőt. Ki mit önt a garatba, azt viszi haza holnapi kenyérnek. Szép fehér búzalisztet vagy keserű ízű konkoly fekete daráját.

Az Amerikai Magyar Szépmíves Céh ősi erdélyi mintára immár tizenkilenc esztendeje termelgeti a hasznosat, hogy a magyar jövendőnek jó kenyere legyen belőle valamikor a Kárpátok alatt. Kicsiben, mert sokra nem futotta. Kevés volt idekint a magyar, aki érett ahhoz, hogy megértse a felvilágosítás, közvélemény-formálás, igazságterjesztés szükségét és fontosságát. Így aztán vékonyka volt a termés, amit garatba tudtunk önteni, hogy kenyérlisztté váljon jövendőbeli magyarok javára.

De a kevés is több, mint a semmi és ezerszerte több mint a hamis és álnok írás, a keserű jövendőt okozó konkoly, ami idegen célokat szolgál s jövendőt mérgez.

Ezt az 1982-dik esztendőt az erdélyi magyar népművészet védelmére szenteljük. Ismeretes, hogy Románia kormánya boltokat tart fönt több amerikai nagyvárosban, ahol mondva költött múltjuk tömjénezésére és Erdélyhez való „ősi jussuk” igazolására az erdélyi magyar népművészet remekeit, mint „ősromán népművészetet” árulják Amerika megtévesztésére. Ennek a magyar nemzeti örökségrablásnak a kivédésére képes kézikönyvet állítunk össze angol nyelvű szöveggel, melyből a vásárlóközönség nem csak fölismerheti azonnal a kalotaszegi, udvarhelyszéki és más erdélyi magyar népművészeti alkotás sajátos rajzait, de megismerheti belőle ennek az ősi népművészetnek a gyökerét is, mely történelmi múltunk bölcsőjéhez vezet vissza. Ennek a könyvnek a terjesztése amerikai körökben az amerikai magyarság egyik legfontosabb feladatát képezi

majd. Nem vádolhatunk senkit műveletlenséggel vagy tudatlansággal, amikor nemzeti örökségünk kincseit románnak nézi, ha nem nyújtunk lehetőséget arra, hogy megismerhesse az igazat.

Magyar nyelvű könyvünk természetesen a Funtineli boszorkány harmadik és utolsó kötete lesz, és ősz jöttével hűséges tagjaink ezt a két könyvet kapják majd meg húszdolláros tagdíjuk ellenében, mely könyvek bolti ára az előállítási költségek gyors emelkedése miatt messze meghaladja majd a húsz dollárt.

A könyvek előállításához azonban pénz kell, és ezért megkérem azokat, kik ez évi tagdíjukat nem küldték még be, szíveskednének ezt megtenni mielőbb. Ugyanakkor rendeljenek a csatolt árjegyzéken szereplő angol nyelvű könyvekből is, és ajándékozzák azokat angol nyelvű ismerőseiknek, városi és iskolai könyvtáraknak, ezzel is támogatva a közvélemény-formálás nagy munkáját.

Amikor békés, szép nyaralást kívánok minden hűséges magyarnak, idézni kívánom a régi magyar közmondást: ki mint vet, úgy arat. A mi esetünkben: miként az igazság magját vetjük ma, akképpen arat jövendőt a magyar nemzet!

Wass Albert

Magyar szemmel

Ahol nincs hang, ott visszhangra se várhatunk. Ezt az egyszerű fizikai igazságot emigrációs körökben sokszor figyelmen kívül hagyják. Panaszkodnak azon, hogy az Amerikába kivándorolt magyar tömegek a közöny némaságába burkolództak, visszhangot tőlük hiába várnak politikai vezéreik. Nos, a hegyek visszhangja és az emberi lélek visszhangja között van egy lényeges nagy különbség. Az emberi lélek válogat, a hegy nem. De mindkettőnél a lényeg a hangon van. Ahol a hang megfelel a kívánságnak, ott a visszhang sem marad el.

Ezt tapasztaltuk, amikor elindítottuk az Amerikai Magyar Szépmíves Céhet. A visszhang fölcsendült az amerikai földrész minden irányából. Ezt tapasztaltuk, amikor meghirdettük a Hungarian Package tervét. És ezt tapasztaltuk újra, amikor fordítók jelentkezését kértük a magyarságtól. A jelentkezések jöttek minden oldalról, s a munka folyik.

A Bajkiáltó tetejéről most újra szót izenünk. Megdöngetjük baltafokkal az odvas hangfát, s belekiabáljuk a világba, mint annak idején székely őseink a havasok csöndjébe: figyelj, figyelj, virrasztó! Szót üzen a havas!

Tisztelettel és szeretettel fölkérünk minden honfitársunkat, akinek birtokába bármilyen színes illusztrációk vannak, melyek bemutatják a maguk teljes színpompájában a különböző magyar népviseleteket, szíveskedjék azokat nekünk sokszorosítás céljából kölcsönözni. Kalotaszegi, torockói, csíki, háromszéki, udvarhelyi, avagy Magyarország bármely más vidékének népviseletét, táncát, otthonát, faragott kapuját, csikósát, juhászát, gulyását bemutató bármilyen méretű,

de feltétlenül színes képeit keressük, hogy azokból egy függeléket állítsunk össze a Hungarian Package kiegészítéseként.

Ugyancsak tervbe vettük, hogy propagandacélokra lesokszorosítjuk ezen képek legjobbjait, s ellepjük velök az egyetemeket, iskolákat, sőt mint levélpapírt, levelezőlapot, gyufa fedőlapot beledobjuk a magyar nép létezésének ezeket a megragadóan pompás tanúbizonyságait az amerikai élet vérkeringésébe. Nem üzleti célok vezetnek ebben az elgondolásban, hanem tervszerű szolgálat. Színeink gazdagságával, vonalak pompájával, a népművészet erejével és tetszetős formáival akarjuk megragadni Amerika népének figyelmét, s a szépség megragadó varázsával belekalapálni a köztudatba, hogy magyar, magyar, magyar! A Kárpátok medencéje magyar! Kalotaszeg, Torockó, Csíksomlyó Erdélye magyar! Felvidék magyar! Bácska magyar! Mentsd meg a magyart!

Aki segítségünkre tud jönni eredeti képekkel, ne sajnálja a fáradságot és tegye borítékba féltett kincsét, mi jól gondját viseljük. Írja rá a kép hátlapjára nevét és címét, hogy a visszaszármaztatásba hiba ne essen, s küldje el a következő címre: American Hungarian Literary Guild, 3837 S. W. 1st Ave., Gainesville, Florida. Avagy adja át személyesen a Kanadai Magyarság szerkesztőjének, Torontóban.

Aki segítségünkre tud jönni ötletekkel, ne sajnálja a fáradságot és írjon. Több szem többet lát, több fejben több a gondolat, mint egyben. De félreértés közöttünk ne legyen: mi nem konkurálni akarunk a „Paprikás Weiss”-ekkel. Mi nem „üzletet” tervezünk, hanem szolgálatot. Mi nem keresni akarunk, hanem találni. Meg akarjuk találni a legrövidebb és legegyenesebb utat Amerika szívéhez.

Arra már rájöttünk, hogy panaszkodás és siránkozás helyett az igazság tiszta és világos bemutatása a helyes út ahhoz, hogy Amerika tudatát és gondolkodását magunk felé fordítsuk. A szívek megnyerésére viszont a szépséget kell igénybe vegyük, a magyar népművészet, a magyar népzene, a magyar lélek szépségeit, e páratlanul gazdag kincsesházat, melyről oly keveset tud a világ. A bécsi walzerek fülbemászó melódiája kétszer mentette meg Ausztriát a pusztulástól. Ha fiataljaink népszerűsíteni tudnák Amerikában a csárdást – mint ahogy a spanyolok népszerűsítették a tangót, a németek a walzert, a lengyelek a polkát – a csárdás vagy a csűrdöngölő hazája iránt mindjárt nagyobb lenne az érdeklődés.

Jól van, na, látom már itt-ott az olvasók arcán a fölényes vagy cinikus mosolyt. Nem kívánok vitába szállni a lemosolygókkal. Azonban tartsuk észben mindannyian: a politika nélküli politika majdnem mindég a leghatásosabb politika.

A Bajkiáltó tetején megdöngetem tehát újra azt a bizonyos odvas fát, amit odahaza hangfának neveztünk. Figyelj, figyelj, virrasztó! Szót üzen a havas!

Aztán, mint türelmes őseim tették, várom a visszhangot. S tudom, hogy akik meghallották a szót, nem mulasztják az időt tétlenül.

(Dátuma, lelőhelye ismeretlen, a szerk.)

Karácsonyi üzenet, 1982.

Véreim, magyarok – szerte ezen a búbánatba szakadt világon: álljatok meg egy percre. Emeljétek föl csüggedt fejetek. Karácsony van újra, s csillagporos nyomán új esztendő készül!

Patagóniától föl Alaszkáig, Ausztráliától tova Lappföldig kigyúlnak egymás után a színes villanygyertyák, ahogy a Föld türelmes lassúsággal fordul a maga tengelye körül. Valahol a Hargita lábánál, a Tátra alatt, a Bácska hólepte, széljárta síkján itt is, amott is megvilágosodnak a homályos ablakok, s száll bentről ég felé a fojtott hangú ének: „Mennyből az angyal…” S gyermekek, vének sugdossák egymásnak vigyázva, hogy gonoszok füle meg ne hallja: „Megszületett minékünk az Úrjézus, megszületett biza…!

Megszületett. Gonoszok meggyilkolták, de harmadnapra mégis föltámadott s fölment előlük a mennyekbe, mondja a tanítás. Itt hagyta ezt az ember készítette világot, mely nem volt méltó Őhozzá. Odaföntről, az Úristen jobbján ítélkezik eleveneken és holtakon, mondja az írás.

Az igazi nagy titkot azonban maguk az írástudók se tudják: hogy évente egyszer, néhány percre, mégiscsak mindég visszatér azokhoz, kik tiszta szívvel s reménységes szeretettel várják. Nagyvárosok üres csillogásába, hegyi kunyhók tűz világította csöndjébe, börtönök sivár sötétjébe, mindenüvé, ahol csordultig telt emberi szívek megváltásra várnak. Visszatér s a szeretet gazdag áldásával jutalmazza azokat, kik lelkükben minden megpróbáltatáson át is megőrizték a szeretet csíráját.

És még valami történik akkor, valami fontos nagy esemény: egy vesződéssel, bajjal telt esztendő véget ér. Véget ér, lezárul, befejeződik s múlttá változik át. Vadonatúj esztendő veszi kezdetét az újjákezdés reménységes szép ígéretével – mindazok számára, akiket ezen a titokzatos estén az Úrjézus meglátogat néhány szép, áhítatos percre.

Köröskörül a zűrzavar neonfényében tülekedő, bálványimádó világ semmit sem tud erről. Az írástudók naptára szerint, mely az emberi világrendetlenség munkaütemét igyekszik szabályozni, az úgynevezett „új esztendő” egy teljes héttel később érkezik csupán, hogy lezárja a számlakönyveket.

Márpedig az igazság az, hogy valóban új kezdetet csakis az Úrjézus hozhat el erre a világra azokhoz, akiket karácsony estéjén meglátogat. Mint ahogy Ő veszi le a vállakról a múltak terheit, ő szárítja föl a könnyeket, gyógyítja a sebeket, s mossa tisztára lelkünket egy új kezdet elé.

Nincs szükség vakító villanygyertyák sokaságára ahhoz, hogy ránk találjon ebben a vaksötét világban. Még karácsonyfára sincs szükség. Egyetlen kicsi lángocska elegendő, ami a szívünkben kigyúl, s szemünkön át kivilágít az éjbe.

Szétszórt, vihar szaggatta nemzetem: nyissátok meg szíveteket ezen a karácsony estén mindenütt, ahol csak vagytok. Hadd jelezzék a kicsike lángok, hogy hol mindenfelé élnek magyarok ezen a megveszekedett földön. S hadd fonódjanak végre egybe ezek a szétszórt kis lángocskák egyetlen nagy tábortűzzé, melyet lélekben körülállva, a távolságon át is meglelhessük egymás kezét, s indulhassunk együtt, egymás szeretetében s az Úrjézus áldásával egy karácsonyos szép újjászületés, egy valóban Új Esztendő felé! A Magyar Feltámadás esztendeje felé!

Írtam pedig ezeket a sorokat az Úr 1982-ik esztendejének december havában, bujdosásom harminchetedik évében, Amerika földjén, nemzetem szolgálatában.

Tárogató, 1982. december

Még minden út Zágon felé mutat…

Újra meg újra halljuk a kifogást: „nem veszek részt semmiféle magyar megmozdulásban, mert egyebet se tesznek, csak veszekszenek! Mindenki a maga útján akar járni, és hazaárulónak nevezi azt, aki más véleményen van.”

Micsoda semmirevaló módja ez annak, hogy kivonjuk magunkat a közös felelősségviselés terhe alól! Restségünket sértődéssel, fukarságunkat a farizeusokra emlékeztető álszentséggel takargatjuk.

Hogy sok, hasznosabb dolgokra felhasználható időt pazarolunk fölösleges veszekedésekkel, ez igaz. De valóban a „magunk útján” járunk-e valamennyien, avagy mindössze különböző utakon próbáljuk megközelíteni a közös célt? Ideje, hogy komolyan szembenézzünk ezzel a kérdéssel.

Aki figyelemmel kísérte az utolsó húsz esztendő magyar tevékenységeit itt az amerikai kontinensen, annak látnia kellett, hogy azok a kevesek, aki szívükön viselik a magyar nemzet jövőjét és az elszakított részeken szenvedő magyarok sorsát, és tenni is igyekeztek valamit (s akik a valóságban mindössze szégyenteljes egy százalékát, ha képezik a másfél milliós amerikai magyarságnak), ezek a cselekvő magyarok nem ezerféle módon igyekeznek megközelíteni a célt, hanem mindössze három különböző irányból, három különböző módon.

1. Vannak azok, akik magyarságuk és magukkal menekített magyar nemzeti eszményeik megőrzése útján kívánják szolgálni az egyetemes magyar jövendőt. Ezek mereven elzárkóznak úgy a befogadó ország szellemi és politikai életétől, mint attól, ami ma orosz parancsra és a kommunizmus jegyében odahaza folyik. Hitük, reményük és munkásságuk alaptétele az, hogy előbb vagy utóbb eljön az az idő, amikor a magyar nemzet valamiképpen fölszabadul az elnyomás jármából, és akkor az idekint megőrzött lelki és szellemi kincseket, a magyar múlt örökségét haza lehet vinni, hogy tartalmat adjon az újjászülető országnak.

Bár a maguk zárt világában elhangzó beszédeket, bármilyen értékesek legyenek is azok, nem hallja meg senki –, hiszen légüres térben nincs hang –

igyekezetük mégis tiszteletreméltó, mert a magyarságon belül igyekeznek megőrizni egy magot, melyből valamikor, visszaültetve azt az ősi földbe, tölgyfa nőhet újra. Azonban ennek a „valamikor”-nak a bekövetkezését elszigeteltségük miatt, sajnos, nem vihetik előbbre.

2. Az utóbbi években ugyancsak megnövekedett azoknak a száma, kik nem bíznak már a Nyugatban, s ott keresik a jövendőt, ahol a hatalmat látják: Moszkvában és Budapesten. A kisebbségi sorba taszított és kultúrörökségükért élethalálharcot folytató erdélyi, felvidéki és délvidéki magyarok létének és jövendőjének biztosítását tehát a Kádár-kormánytól és ennek a kormánynak a gazdájától: a Szovjetuniótól igyekeznek kikönyörögni és kiravaszkodni, mint ahogy őseink próbálták annak idején Isztambultól.

Ezek az egyébként derék és jó szándékú magyarok odáig mennek néha, hogy Kádárt Deák Ferenchez hasonlítják, és megfeledkeznek arról, hogy az öreg Deák soha egyetlen magyart sem küldött bitófára. Azt se veszik figyelembe, hogy az 1867-es kiegyezés a császár és a magyar nemzet között nemcsak visszaállította az alkotmányos királyságot és felelős parlamentet az akkori nyugati korszellemnek megfelelően, de kitakarította az országból mindazokat, akik a szabadságharc leverése után magyar hazafiak százait mészárolták le vagy vonszolták kegyetlen rabságba. Aki akár Kádáréktól, akár az oroszoktól ilyesmit vár, az gyermekálmokat kerget. Kétségtelen azonban, hogy egy mértékletes és jóindulatú közeledés – nem a magyar kormány, hanem a nép felé –, valamint óvatos és okos diplomácia Moszkva irányába, nagymértékben hozzájárulhatna úgy az erdélyi, mint a felvidéki magyarság helyzetének ideiglenes megkönnyítéséhez.

3. Végül itt vagyunk azok, kik makacsul hisszük még mindig, hogy a Magyar Haza, vagyis a Kárpátok medencéje Európának, tehát a Nyugatnak szerves része, úgy kultúrája, mint történelme és gazdasági adottságai alapján is és, hogy a Nyugat, saját jól felfogott érdekében, előbb-utóbb rá kell döbbenjen erre a tényre. Minden olyan munka tehát, amit ebben az irányban kifejtünk, idegen nyelvű előadások, újságcikkek, folyóiratok és ismeretterjesztő könyvek által, sietteti annak a pillanatnak a bekövetkezését, amikor a nyugati hatalmak fölismerik a Kárpát-medence fontosságát, és egy adandó világpolitikai alkalom felhasználásával, esetleg minden vérontás nélkül is, visszaállítják azt az országot, mely az államalkotó tehetséggel megáldott és szabadságszeretetéről, igazságtiszteletéről már annyiszor bizonyságot tett magyar nemzet vezetése alatt biztonságot és jólétet nyújtó szabad hazája lehet újra minden ott élő nemzetiségnek.

Vannak, akik emiatt ostoba és veszedelmes revizionistáknak neveznek bennünket, pedig valójában mindössze Istenhívő optimisták vagyunk. Hiszünk abban, hogy különböző ajkú emberek békés együttélése lehetséges és megoldható, de csak magyar vezetés és irányítás alatt. Mert, ha ez nem így lenne, akkor ma nem élnének románok Erdélyben, szlovákok a Felvidéken és szerbek a Bácskában. Az ő mai módszereikkel élve – különösen azokban az időkben, amikor még sem

hírszolgálat, sem szervezett embervédelem nem létezett – kipusztíthattuk volna ezeket a kisebbségeket egy rövid évszázad alatt és ma nem is tudna róluk a világ. A tény, hogy nem tettük meg, míg ők viszont mindent elkövetnek ma a kiirtásunkra, világosan igazolja tételünket, hogy békés együttélés és jólét csupán magyar vezetés alatt, lehetséges a Kárpátok medencéjében.

Ez hát a három út. Mindhárom tisztességes, jó szándékú és magyar. Egymás ellen uszítani ezt a három csoportot megbocsáthatatlan bűn, s aki ezt teszi, az nem magyar, de idegen érdeket szolgál. Mindegyik útnak megvan a maga létjogosultsága és helye az össz-magyarság mai világpolitikájában. Olyan ez a három együtt, mint Neptun isten tengeri sárkányt ölő háromágú szigonya. Mi teszi azzá? A szigony minden ága – a külföldre sodródott magyarság mindhárom útja – akárcsak a hajdani csillag: Zágon felé mutat, addig nem lehet civakodás, ellenségeskedés, gyűlölködés közöttünk, csupán összetartás és együttműködés, mert hiszen mindannyian magyarok vagyunk és a magyar jövendőt tartjuk szem előtt.

Mindegyikünk a maga hite és módja szerint – de ugyanazt a magyar jövendőt!

Tárogató, 1983. február

Körlevél, 1983. augusztus

Astor Park, Florida

BIZALMAS LEVÉL!

AZ AMERIKAI MAGYAR SZÉPMÍVES CÉH TAGJAIHOZ!

Derék, Jó Fegyvertársaim!

Ideje jött, hogy „harctéri” beszámolómmal fölkeresselek Benneteket újra. Győzelmeinkről hírt adjak, vereségeinket elpanaszoljam.

Nehány hónapos reménykedés után kiderült, hogy Románia megfenyegetése olcsó színpadi szemfényvesztés volt újra. Amikor kenyértörésre került a sor, Ceausescu diktátort mégiscsak kegyébe fogadta az Egyesült Államok elnöke – az adófizetők terhére, természetesen. Arról is suttogtak a háttérben, hogy még Nixon óta valamiféle titkos szerződés áll fent Amerika és Románia között egy esetleges háború esetére, s ezért kell Ceausescu megkapja dollárjainkat. Lehet ez igaz is, nem is, ki tudja. Reméljük azonban, hogy üres szóbeszéd. Mert ha nem, és Amerika valóban segítséget vár Romániától egy háború esetére, akkor bizony a Fekete tenger és környéke sok fiatal amerikai katonának válhat temetőjévé, mert alig százéves történelme során a románok még mindég hátba döfték azokat, kiknek fegyvertársául szegődtek.

Lassú léptű, de messzemenő lehetőségeket ígérő győzelemnek tekinthetjük azonban, hogy évről-évre több szenátor és képviselő szólal föl Washingtonban az erdélyi magyarság érdekében. Múlt évben Georgia állam követelte testületileg, hogy függesszen föl a washingtoni kormány minden „baráti kapcsolatot”

Romániával mindaddig, míg Erdély magyarjai számára meg nem adják a békeszerződésben megígért önkormányzatot. Ebben az évben Kentucky állam is csatlakozott ehhez a követeléshez, és egyik szenátorát Erdélybe küldte, ki hazatérve megdöbbentő jelentésben számolt be arról, amit ott tapasztalt.

Az elnök azonban a Külügyminisztérium (State Department) véleményére és tanácsára támaszkodik, s bár ez a hivatal ma már ímmel-ámmal elismeri, hogy magyarok is élnek Erdélyben, ezeket azonban „magyar származású románoknak" nevezi (amerikai mintára), s azt kívánja tőlük, hogy illeszkedjenek be az államkeretbe, ahol élnek. Ezzel az „Americans of Hungarian descent" mintájára készült „Rumanians of Hungarian descent" tévtannal már többször erélyesen szembeszálltunk, s továbbra is terjeszteni fogjuk az igazságot, miszerint Erdély magyarjai éppen úgy nem tekinthetők magyar származású vagy magyar beszédű románoknak, mint ahogy például Anglia népe nem változna át „angolul beszélő vagy angol származású orosszá", ha a muszkák esetleg meg is szállnák Angliát.

Könyvkiadás terén ebben az évben szokatlanul nagy fába vágtuk a fejszénket, és súlyos anyagi gondot vettünk ezzel a nyakunkba. Annál is inkább, mivel a Transylvanian Quarterly negyedévi megjelentetése és terjesztése még külön évi kétezer dollár megterhelést jelent számunkra.

Ahogy azt múlt évi körutam során megígértem volt, ez évi angol nyelvű könyvünk az erdélyi magyar népművészetet, annak eredetét és történelmi múltját mutatja be. A román kormány élelmes kiszolgálói ma egyre több erdélyi magyar népművészeti remeket hoznak ki külföldre, s mint a román népművészet termékeit mutatják be a hozzá nem értőknek. Népművészetünkön keresztül is igazolni kívánjuk elsőszülöttségi jogunkat a Kárpát-medencéhez.

The Transylvanian Hungarian Folk Art

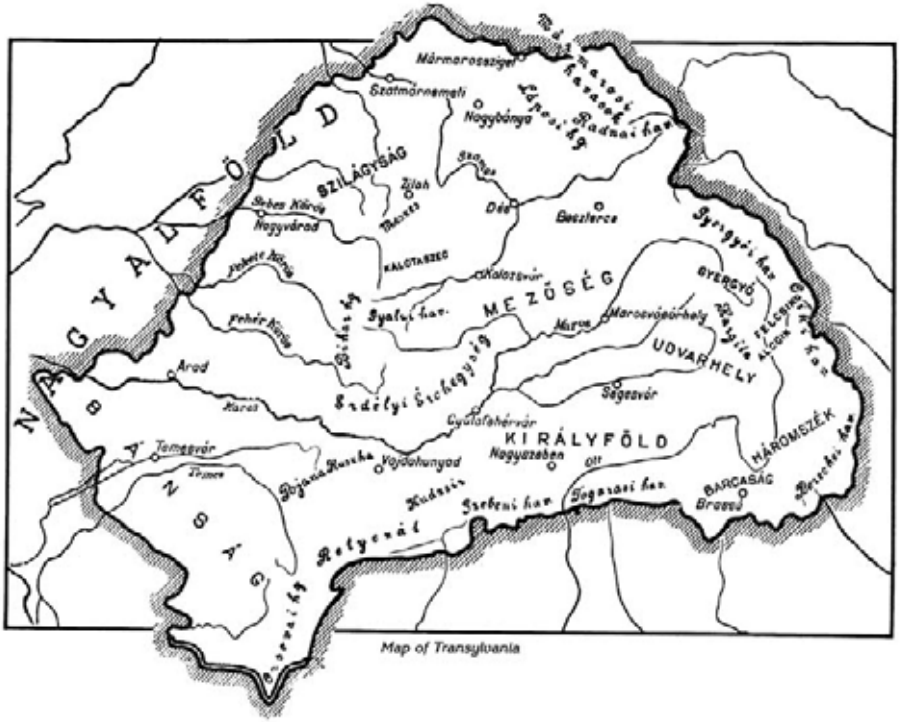

Körlevél, 1983. karácsony

Astor Park, Florida

Hűséges Fegyvertársaim!

Egy esztendő tova lett újra. Vitt és hozott, ahogy azt az idő rendszerint teszi. Minálunk is immár tízre növekedett a dédunokák száma, ugyanakkor viszont sokan eltávoztak, kikkel együtt kezdtük volt ezt a küzdelmes életet.

Húsz esztendővel ezelőtt kitűzött célunknak megfelelően – hogy egyrészt magyar sorsunkat és magyar voltunkat megismertessük az angol nyelvvilág népeivel, másrészt pedig kiadáshoz segítsünk olyan magyar könyveket, melyek másképpen nem jelenhetnének meg – az Úristen és hűséges fegyvertársaink segítségével újra két értékes könyvvel gyarapítottuk ebben az évben is a száműzött magyar irodalmat. Ugyanakkor pedig a beérkezett vélemények és javaslatok alapján összeállítottuk az előttünk álló esztendők kiadói programját is, és hozzákezdtünk máris ennek megvalósításához.

Először is „Tanulj meg Magyarul!” címmel egy pompásan és nagy szakértelemmel összeállított tankönyvet hozunk ki 1984-ben, melyből kis jóakarattal, bárki megtanulhat magyarul, felnőtt és gyerek egyformán. Ugyancsak belefogtunk egy olyan nagy felelősséggel járó szakmunka összeállításába, mely tárgyilagos józansággal kidolgozza Erdély jövendőbeli helyét és lehetőségeit egy újjá formálandó európai rendben, gazdasági, kulturális és politikai szempontok bölcs és igazságos figyelembevételével, és annak az elvnek az alapján, hogy jólét és maradandó béke csupán kölcsönös jószándék és az igazság tiszteletben tartásával érhető el. Ez új világrendezés pillanata bármikor bekövetkezhet és szükséges, hogy készen várjuk azt, és ne utolsó pillanatban kapkodjunk megint.

De rendre-rendre én magam is készülök két könyvvel, ha lassan is. Ezeknek egyike saját emlékeimből tevődik majd össze s abból a célból, hogy nyoma maradjon annak, ami szép, kedves, értékes és megőrizni való volt a múltunkban, s távoztunkkal ne vesszen el a politikai zűrzavarok ködében.

Fegyvertársaim, mikor ezt a levelet olvassátok, a Transylvanian Quarterly decemberi számában már leközöltük azt a törvényjavaslatot, amit az Egyesült Államok Kongresszusában működő barátaink hamarosan ezen törvényhozó testület elé visznek abból a célból, hogy semmiféle amerikai segítségben ne részesülhessenek azoknak az országoknak a kormányai, ahol a nemzeti kisebbségek nemzeti és kultúrjogait a gyakorlatban lábbal tapossák. Mikor ez a törvényjavaslat a Kongresszus elé kerül, minden magyar származású amerikai állampolgárnak kötelessége kell legyen, hogy szóban és írásban fölkeresse képviselőjét és szenátorát, ismertesse vele a helyzetet, és megkérje őt arra, hogy szavazatával törvényerőre emelje ezt a javaslatot, mely egyetlen lehetősége ma annak, hogy Románia kormányát rákényszerítsük az erdélyi magyarság jogainak tiszteletben tartására.

Isten kegyelmén s akaratán múlik, hogy mi valósul meg terveinkből. De annyi bizonyos, hogy míg az istenadta életnek csak egy szikrája is van bennünk, addig tehetetlenül nem maradhatunk!

Az Úr áldása legyen mindannyiunkkal!

Írtam ezt az Úrnak 1983-dik esztendejében, december havában:

Wass Albert

Kiáltó szó!

Véreim, Magyarok!

Ha kürtöm lenne, riadót fújnék rajta nappal és éjszaka! Ha kardom lenne, vérbe mártva hordoznám meg köztetek! De csak a szó maradt meg nyelvem gyökerén s a hang, mely beleordítja ebbe a felfordult, kerge világba: pusztul a magyar! Veszedelemben a nemzet! Ezeréves honában láncra verve vérzik, és segítségért kiáltó szavára nem figyel föl senki!

S míg pusztul a magyar odahaza a Kárpátok alatt: mi, idegenbe bujdosott magyarok ülünk szétszórtan, behúzott nyakkal, békés otthonunk kényelmében, s tehetetlenségünkben csak keseregni tudunk. Sajog bennünk ez a tehetetlenség, s ha magunkba nézünk: szégyenkezünk a szelíd jómódért, amibe sorsunk ültetett, míg odahaza éheznek, fáznak testvéreink, s oláh korbács veri véresre görnyedt hátukat.

De tehetetlenek vagyunk-e valóban, vagy csak a kényelem, az elhízott lélek tunyasága hiteti el velünk? Miért tudnak a zsidók segíteni egymáson a földgömb minden távolságán át? Miért különb a zsidó, mint a magyar? Lehetséges lenne, hogy a nemzeti hűség parancsolatait mélyebbre véste Isten az ő lelkükben, mint a mienkben?

Tagadom ezt, ameddig élek. S ameddig élek: hirdetni fogom, hogy mi sem vagyunk alábbra valók. Mindössze a szikra hiányzik, mely fölgyújtaná lelkünkben a várakozó fáklyát, hogy annak fényében megláthassuk az utat, amit kijelölt számunkra az Úr. Az utat, mely nemzetünk föltámadásához vezet.

Ezt a szikrát kívánom beledobni lelketekbe ezzel a levéllel.

Nem veszett még el a magyar, s mirajtunk múlik egyedül, hogy elnyeli-e a sír, amit ellenségeink szorgalmasan ásnak számunkra immár évszázada, avagy győzedelmeskedünk fölötte az Úr erejével s magunk emberségéből!

Emberi számítás szerint már csak néhány esztendő áll rendelkezésünkre ahhoz, hogy évtizedes tunyaságainkat jóvátéve megnyergeljük az alkalom adta lehetőségeket, s fordítsunk egyet történelmünk lejtőre jutott szekerén, mielőtt alázuhanna a mélybe. Hadd idézzem Funderburk, Amerika volt romániai nagykövetének hozzánk, amerikai magyarokhoz intézett szavait:

„Egy-két felvonulást rendezni évente semmit sem ér. Dolgozni kell naponta. Írni, írni, írni: szenátoroknak, képviselőknek, az Elnöknek, külügyi hivataloknak. Írni, írni, írni: újságcikkeket, tanulmányokat, könyveket és terjeszteni, terjeszteni, terjeszteni a nyomtatott betűt. Bojkottot hirdetni a nagyvállalatok ellen, melyek Ceausescuval együttműködve pénzzé teszik a rabszolgamunka véres verejtékét. Ha eredményt akartok elérni, dolgoznotok kell érte. Hiába vártok arra, hogy mások végezzék el helyettetek a munkát. Egy újabb világrendezéstől csak akkor várhattok jót, ha idejében meggyőzitek azokat, akik a rendezést végzik majd, hogy mind az igazság, mind a gyakorlati célszerűség a ti oldalatokon van. Az Isten szerelmére, cselekedjenek!”

GENOCIDE IN TRANSYLVANIA

NATION ON THE DEATH ROW
A DOCUMENTARY

DANUBIAN PRESS,
1985.

Honfitársaink: az igazság és a gyakorlati célszerűség bizonyításának égető szükségét immár több mint húsz esztendeje hirdetem nektek. Közép-Európa békés jövendőjének és jólétének titka a Kárpát-medence egységének helyreállításában rejlik, s ezt meg kell értessük a világgal.

Hiába mondjuk el ezt egymásnak magyarul, nem érti meg senki. Angolul kell belekalapáljuk a közvélemény koponyájába.

Mindeddig azonban csak egy maroknyi kis magyar csoport állt mellém ebben a küzdelemben. Így is sikerült kihoznunk tucatnál is több olyan angol nyelvű munkát, amiből megismerhette volna a világ az igazságot, ha elegendő példányszámban hozhattuk volna ki ezeket. Ezer példány azonban az embermilliók tengerében mindössze kicsike csöpp, mely elvész nyomtalanul.

Ezen az őszön, megderesedett fejjel, egy utolsó, nagy erőfeszítésre készülök. Először is: egy magos színvonalú angol nyelvű folyóiratot hozunk ki „The Hungarian Quarterly” név alatt, mely a Kárpát-medence egységének bizonyítását, s a lehetőségek kidolgozását tűzte feladatául.

Ahhoz, hogy ez a folyóirat legalább tízezer példányszámban jelenhessen meg, és abból tiszteletpéldányokat küldhessünk legalább ezer címre, a szabad földön élő magyarság egységes támogatása szükséges. Ugyancsak ezen az őszön jelenik meg a „Genocide in Transylvania – Nation on the death row” című dokumentációs munka, amiből az előttünk álló esztendő során legalább három kiadás kellene elfogyjon ahhoz, hogy komoly hatása legyen. Ez is a szabad világ magyarjainak a feladata, akár vállalják ezt a feladatot, akár nem.

Mivel mind munkám, mind korom miatt abba kell hagynom a körutazásokat, időnként „video-tape” útján keresem majd föl azokat a magyar csoportokat, melyek részt kívánnak venni ebben a nemzetmentő munkában. Így aztán, ha a technika csodájának útján is, de módunkban lesz olykor szemtől szembe is találkozni. Én elmondom, amit mondanom kell, mintha csak ott ülnék egy gyűlésterem pódiumán, egy-egy elbeszéléssel, s akik szemembe néznek a vetítővásznon, s kérdezni valójuk van, azok papírra vetik kérdéseiket, s én levélben vagy újságokon keresztül, de megfelelek a kérdéseikre.

Hogy ezeknek a „video-tape”-eknek az előállítása, sokszorosítása és szétküldése mibe kerül majd, azt ma még nem tudom. Függ ez nagymértékben az érdeklődéstől is. Ezeket az újfajta beszélőfilmkazettákat lehet majd erre berendezett gyűléstermekben is használni több száz hallgató előtt, avagy egy magánlakás televízióján, tíz–húsz magyar jelenlétében. Akiket érdekel a gondolat, és szoros kapcsolatot kívánnak fenntartani munkámmal, mely mindannyiunk egybehangolt munkája kell legyen, egyébként mit sem ér, azok írjanak az Amerikai Magyar Szépmíves Céh címére: Rt. 1. Box 59, Astor, Fl. 32002.

Én rászántam maradék életemet arra, hogy megtegyek, amit csak tudok a Kárpát-medence egységének helyreállítására, ami nemzetem jövendőjének biztosítását is jelenti. Aki velem jön, annak szeretettel nyújtom jobbomat. Aki félrehúzódik, az intézze el tétlenségét saját lelkiismeretével. Mint ahogy annyiszor mondottam már elmúlt évek során: ha mi is megtesszük a magukét, az Úristen velünk lesz!

Ha kürtöm lenne, riadót fújnék rajta nappal és éjszaka. Ha kardom lenne, vérbe mártva hordoznám körül a világon. De csak a szó maradt meg nyelvem gyökerén, s a hang, mely beleordítja ebbe a megkergült világba: segítség, emberek! Pusztul a magyar!

1985 ősz (Közölve: Tárogató, 1985. december)

Karácsonyi levél, 1985.

Honfitársaim!

Egyre hosszabbra nyúló hazátlanságunk negyvenedik esztendejének végén kívánok minden hűséges fegyvertársamnak békés, szép karácsonyt. Boldogulást egy újabb esztendőre, jóra való várakozás türelmes reménységével s töretlen bizodalmat az Úrban ki elébb-utóbb megsokallja a rengeteg gonoszságot, s kiragadva szegény hazánkat az ördög karmaiból, visszaadja népünk elrabolt szabadságát!

Az Amerikai Magyar Szépmíves Céh utolsó két könyve nyomdai nehézségek miatt nem jelenhetett meg idejében. Január végén vagy február elején kerülnek csak szétküldésre.

Ezzel a két könyvvel rendszeres évi munkánk lezárul. Tagdíjakra nincsen többé szükség. Ennek az utolsó esztendőnek a címjegyzékét azonban megőrzöm, s időnként értesítést küldök arról, hogy mit művelünk, és miféle újabb könyv kiadását tervezzük. Amíg élek, a munka megy tovább!

Az Úristen áldása és szeretete legyen mindannyiunkkal!

Most pedig imádkozzunk:

MIATYÁNK, ki vagy a mennyekben… emberfölötti roppant magosságban… szenteltessék meg a Te neved ebben az elvadult világban! Jöjjön el a Te országod újra magyarok földjén, s legyen meg a Te akaratod, mint a mennyekben, úgy odahaza is. A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk, Uram, de ne feledkezz meg éhező véreinkről sem Erdély meggyötört földjén.

Bocsásd meg a mi vétkeinket, megszenvedtünk értök. De míg népünket kínozzák odahaza, ne kívánd, Uram, hogy megbocsássunk a kínzóiknak!

Idegen ország jólétében ne vigy bennünket a kísértésbe… se minket, se a gyermekeinket, se az unokáinkat, hogy magyar voltunkról megfeledkezve hűtlenek legyünk a szenvedőkhöz… De szabadíts meg, Uram, a gonosztól! Hogy Tied lehessen újra magyarok földjén az ország, a hatalom, meg a dicsőség, örökkön-örökké… de ha lehet, még holnap, gyöngül már bennünk a honvágyba belefáradt élet, s ha nem igyekszel, Uram, maholnap idegen földbe temetik csontjainkat, s bús lelkünknek nehezére lesz majd meglelni a szörnyű távolságon át a régi otthon helyét, ahova emlékeink sokasága már régen hazavár… Ámen.

Föl-föltekintünk a magosságos égre,
Mennyekből az angyal hadd jönne el végre!
Árva magyaroknak vigasztalására,
Árva magyar hazánk boldogulására!

1985 decemberében
Wass Albert

Körlevél, 1986. augusztus

Astor Park, Florida

Hűséges Fegyvertársaim!

Ide s tova egy esztendővel ezelőtt ígéretet tettem, hogy továbbra is küldök időnként értesítést mindarról, ami magyar vonalon történik, és beszámolok sikereinkről meg kudarcainkról egyaránt.

A siker rovásán örömmel jelenthetem, hogy a felvilágosító munka terén nagy lépésekkel haladunk előre. Tekintélyes amerikai és kanadai lapok foglalkoznak ma már időnként az erdélyi és szlovákiai magyarság sorsával, a State Department nagy bosszúságára, mert azok az „urak" szeretnék a „magyar ügyet" szőnyeg alá söpörni, mint kényelmes(!!!) megoldást. Ami az amerikai kormány politikáját illeti Romániával szemben: ezen a téren nincs változás. A State Department tanácsára a Fehér Ház továbbra is igyekszik kedvébe járni a magyargyilkos oláh diktátornak milliókat jelentő kedvezményekkel, és a Kongresszus többsége még mindég a romániai rabszolgamunkán nagy pénzeket kereső amerikai nagyvállalatok szolgálatában áll. Ezeknek a nagyvállalatoknak a névsora megtalálható a „Genocide in Transylvania" című könyvünk 132-dik oldalán. Többször fölhívtam már úgy az amerikai, mint a kanadai magyarság figyelmét arra, hogy bojkottot kellene hirdetni a nagy nyilvánosság előtt ezek ellen a vállalatok ellen, tüntetéseket kellene rendezni ellenük – de felhívásom hiábavaló volt. Hogy is mondja az a tragikus Kossuth-nóta? „Ha még egyszer azt üzeni…" Sajnos a történelemben nincsenek 'még egyszer"-ek.

A Genocide in Transylvania című dokumentációs könyvünket elegendő példányszámban nyomattam – adósságot véve a nyakamba –, hogy jusson abból mindenüvé, ahol hasznos lehet. Sajnos azonban mindössze nehány egyetem könyvtára és nehány egyetemi tanár rendelte meg és ötszázat ingyen osztogattunk szét belőle Washingtonban, valamint a világsajtó képviselői között. Magyarok, azzal a szándékkal, hogy azt képviselőiknek, szenátoraiknak vagy valamelyik közelükben lévő könyvtárnak ajándékozzák, mindössze 38 példányt vásároltak föl belőle nyolc hónap alatt.

Múlt év októberében sikerült elindítanunk a Hungarian Quarterly című negyedévi folyóiratunkat azzal a nyíltan meghirdetett feladattal, hogy előkészítsük általa a talajt a Kárpát-medence egységének helyreállítása alá. Egy Clevelandban élő nyugdíjas magyar orvos „hazafi" lelkesen felajánlotta még indulás előtt, hogy fedezi az első év nyomdaköltségeit, és ezzel lehetővé teszi, hogy szilárd anyagi alapot teremthessünk a folyóirat alá. Sajnos régi rossz magyar szokás szerint a derék úr hamarosan megsértődött, és az első szám megjelenése után visszavonta támogatását. Így aztán dugába dőlt az a tervünk, hogy az első év során rendre növelhetjük az oldalszámot legalább nyolcvanra, és a megjelenés minőségét is fölemelhetjük amerikai színvonalra. Az előfizetésekből és a gyéren beérkező

kisebb támogatásokból mindössze harminckét oldalra futotta, és a példányszámot se emelhettük az egyezer fölé.

Mindezek ellenére azonban, ha nem is magyar, de nemzetközi viszonylatban sikerünk volt. Hála a kitűnő cikkírók és fordítók önzetlen munkájának, a folyóirat külseje helyett annak TARTALMA megragadta mindazok figyelmét, akiknek tiszteletpéldányokat küldtünk, összesen négyszázhúszat minden számból: államférfiaknak, egyetemi tanároknak, lapszerkesztőknek, közíróknak és egyetemi könyvtáraknak. Elismerő ismertetéseket kaptunk amerikai, kanadai és európai folyóiratokban és napilapokban. Ha módunk lenne háromszor annyi tiszteletpéldányt szétküldeni, alighanem háromszor annyi dicséretet kapnánk igyekezetünkért, mely arra törekszik, hogy eloszlatva a félreértéseket, megteremtse azt a kárpát-medencei egységet, mely a jóindulatú erők összefogásával biztosítani tudna egy igazságos alapokra épülő tartós békét és gazdasági jólétet az együtt élő nemzetiségek számára. Célunkat minden gondolkodó amerikai megérti, és helyesnek ítéli. Az első lépést tehát sikeresen megtettük.

Sajnos azonban dicséretből nem lehet pénzt csinálni, és nyomdát fizetni. Egy esztendő teltével még mindég csak 530 előfizetünk van és ebből is csak 466 magyar. A többi, 18 japán előfizetőt kivéve, mind angolszász. Ezek közé tartozik a Wall Street Journal, a Globe and Mail, valamint 16 egyetem könyvtára. Vagyis a tragédia megint csak ott van, ahol eddig is volt: a szabad földön, jómódban élő magyarokat nem érdekli a nemzet jövendője! Már pedig arra aligha számíthatunk – és nem is lenne igazságos –, hogy idegenek álljanak ezen magyar jövendőt építeni igyekvő folyóirat mögé. A mi feladatunk ez, nem az övék. Mi kell meggyőzzük a világot arról, hogy érdemesek vagyunk vezető szerepre a Kárpátok medencéjében. Nem mindég csak a múltra való hivatkozással, mivel az eltelt. Ma kell bebizonyítsuk, hogy érdemesek vagyunk a jövendőre. Már pedig az a szomorú tény, hogy az egymilliónál is magosabb létszámú észak-amerikai magyarság soraiból mindössze 466 hajlandó évi tizenkét dollárral hozzájárulni ehhez a jövendőt építő munkához, ugyancsak gyönge bizonyíték!

Nyugdíjas vénember vagyok magam is. Csekély nyugdíjamból élhetnék békésen, mint a többi magyarok… ha nem lenne lelkiismeretem. De sajnos van. Így aztán dolgozom, küszködök, ahogy lehet, hogy valamiképpen kinyissam a világ szemét, és mások is meglássák, mi folyik odahaza, és mi az egyetlen lehetősége annak, hogy valaha is egy igazságon alapuló békés együttélés jöhessen létre Közép-Európában.

A Hungarian Quarterly évi előfizetése mindössze 12 dollár. De ahhoz, hogy valóban érdemes legyen bajlódni vele, legalább kétezer előfizetőre lenne szükség és ezen felül száz „támogató patrónusra”, kik évi száz dollárral járulnak hozzá a költségekhez. Ebben az esetben négyezer példányban jelenhetnénk meg nyolcvan oldalon és minden számból legalább ezerötszáz példányt osztogathatnánk szét azok

között, akiknek szavuk van a világpolitikában, vagy akik a jövendő nemzedék vezetőit nevelik az egyetemeken.

Ez tehát a helyzet. Erdélyben, a Felvidéken, a Délvidéken egyre nehezebb a magyarok sorsa. Egyre több magyar szellemi vezető pusztul el az ellenség keze alatt. Ha hamarosan nem jön segítség, nyoma se marad a magyarnak ezeken az elszakított területeken.

MA kell megtenni, amit lehet, mert holnap már késő lesz. Úgy legyen velünk az Úristen, egyenként és mindannyiunkkal, ahogy hűséggel vagyunk mi magunk is szenvedő, pusztuló véreinkhez!

Áldás és békesség mindazoknak, akik vállalják a hűség terhét.

Magyar testvéri szeretettel
Wass Albert

Erdély – a megnevezhetetlen erő

Bizony, negyvenöt hosszú év telt már el azóta, hogy a történelem vihara kitépett szülőföldemből, s tengeren túlra sodorva idegen földre lökött. Pedig gyökerem mélyen volt az anyaföld szívében. Ezernyolcvanegyet írtak a papok, amikor Buzátfia Miklós elészökött a nádas bozótjából, a lováról zuhant László királyra támadó bölénybikát elkapta szarvainál fogva s bépenderítette a czegei tóba. Tettéért bölényfejes címerrel és testi erejére utaló Vas-névvel jutalmazta Miklóst a király, s a kor szokása szerint hivatalosan is neki adományozta a tavat körülvevő dombokat – melyeket egyébként már Buzát apja is magáénak vallott. Nos, azoknak a domboknak az egyikén állt az udvarház, melybe én annak idején beleszülettem, s ugyancsak ott terült el az udvarház körül az a síjas, agyagos ötszáz hold mezőségi föld is, melyet én tanultam szeretni, művelni, míg az a bizonyos vihar ki nem tépett onnan.

Mindezt csak azért mondottam el, hogy tanúságot tegyek valódi erdélyi mivoltom mellett. Amit viszont ennek ellenére a sors velem szemben elkövetett, azt az emberi történelem hideg és józan törvénye szerint megérdemeltem, ha nem is a magam, de egyik ősöm hibája árán, ki az 1600-as évek derekán Moldvából hozatott munkaerőt a földek művelésére, miután a sok háborúság során a Mezőség magyar jobbágyai kipusztultak. Papot is hozatott velök, templomot is építtetett nekik, s még a Szentírást is lefordíttatta számukra az oláhok nyelvére. Kétszáz esztendővel későbben ezeknek a moldovánoknak a leszármazottai fölgyújtották a kastélyt, lerombolták a magyar templomot, s hiába billent helyre kis idő multával újra a világ: a magyar templomot már nem építette föl senki, s gyermekkoromban a kispujoni lelkész kéthetenként átjött a dombon istentiszteletet tartani az újraépült udvarház nagy ebédlőtermében, szüleim és a cselédség számára. Később, ahogy emberré nőttem, a húszas évektől kezdve már erre se volt szükség. Az Erdélyre rákényszerített földreform – ami a román birtokosokat nem érintette – csak kétszáz

hold szántót és háromszáz hold erdőt hagyott meg a kétezerből, s ennek művelésére már nem kellett nagyszámú cselédség. Az a kevés magyar, aki megmaradt a ház mellett, átgyalogolhatott velünk együtt a három kilométerre fekvő kispujoni templomba.

Nos, mindezt csak azért mondottam el, hogy hátterül szolgáljon ahhoz, amit mondani szándékozom. Hogy félreértés ne legyen: amikor én Erdélyről szólok, nem csak a hajdani földesúr szólal meg bennem, hanem egy ember, aki összenőtt Erdéllyel, akárcsak a dombtetők szélverte cserfái, melyeket nem ültetett oda senki, maguktól nőttek, Isten akarata folytán, ember előtti idők óta.

Amikor én kimondom ezt a szót, hogy „Erdély”, ebben benne van minden: a szívem, a lelkem, az agysejtjeim molekulái, mindaz, ami voltam, vagyok és leszek, tulipános bölcsőmtől a kopjafáig. Bár életem nyolcvanhárom esztendejéből negyvenötöt idegen földön kellett eltöltenem a történelem rendelése folytán, soha, egyetlen pillanatra sem éreztem magam „leszerelt katonának”, kit esküje már nem kötelez többé. Honából kivert harcos maradtam, akit nem kell eskü kötelezzen hűségre. Véremben van. Minden írásommal, minden beszédemmel, mindég és mindenütt Erdélyért harcoltam. Azért az Erdélyért, melyről tudom, hogy már nem lehet az enyém soha, de még lehet azoké, akik ott maradtak, szenvedtek és hűséggel kitartottak minden gyötrés, megpróbáltatás ellenére is. Minden maradék erőmmel és igyekezetemmel azért küzdök még ma is, hogy Erdély újra az legyen, ami volt: három szabad nép hazája, Isten és ember előtti egyenlőség, a tisztesség és az emberszeretet földje.

Mert Erdély számomra nem csak egy földrajzi egység. Ebben a szóban benne van mindaz, ami igaz, jó és tisztességes. Nem véletlen, hogy a vallásszabadság elsőnek az erdélyi lélekből fakadt, mint egy tiszta vizű forrás az életet és igazságot szomjazó emberiség számára. Nem véletlen, hogy válságos időkben a magyar szellemiség mentsvára volt Erdély, a magyar kultúra menedéke, ahol viharban is virágzott a lélek. Erdélyi ember, legyen az magyar, román vagy szász nem téveszti össze a kultúrát a civilizációval, a valóságot a látszattal, a hazafiasságot az elfogultsággal, az igazat a hamissal, a jót a rosszal. Nem véletlen, hogy a román kultúrának is Erdély volt a termőföldje, még azokban az években is, melyeket később a politikából burjánzott propaganda az „elnyomás idejének” nevezett el.

Erdély levegőjében van valami láthatatlan, megnevezhetetlen erő, mely mintha a földből sugározna elő, s belenőtt a fákba, hegyekbe, meg az emberi gondolkodásba. Ez az erő csodákra alkalmas. Költőket, tudósokat terem, kik nem hírnevet keresnek, hanem szerényen félrehúzódva a világ zajától élik a maguk alkotó életét, és amit alkotnak, az sohase rontja, de javítja és szépíti a világot. Ha idegen kincskeresők békében hagyják, Erdély az emberi lélek virágoskertjévé válik, melynek békés és szelíd összhangját megérzi az átutazó, s örömét leli benne.

Vannak a világon szebb vidékek. Magosabb hegyek, gazdagabb vizek, fényesebb városok. De békésebb esték, szelídebb szellők, kékebb égbolt, színesebb

virágok, békésebb emberek sehol nincsenek Isten szabad ege alatt. De a hangsúly a szabadságon van. Ideje hát, nagyon is ideje, hogy helyrebillenjen a szabadság mérlege Erdély vérrel és könnyel öntözött földje fölött. Ezek a vajúdó idők alkalmat nyújtanak az erdélyi román népnek arra, hogy adósságaikat rendezzék az erdélyi magyarság felé. S ez a vénember bízik abban és szívből reméli, hogy Erdély románjai eléggé erdélyiek ahhoz, hogy végre-valahára megalkothassanak egy olyan pompás kis országot, melynek minden fiára egyformán süt a nap, s melynek háromnyelvű népe békés egységben élve, mindegyik a maga kultúráján keresztül közelítheti meg Isten országát.

Erdélyi Szivárvány, 1990. 2. sz.

Gazság és jóvátétel

Tévedések elkerülése végett előre megmondom: Erdélyből ide menekült amerikai állampolgár vagyok, akinek soha semmi vagyona nem volt a mai Magyarországon. Ami azonban igaz, az igaz: elvenni azt, ami a másé – gazság. Legyen az otthon, bérház, földbirtok, ipari vagy kereskedelmi vállalkozás. A gazságok jóvátétele pedig annak a törvényesen megválasztott kormánynak a kötelessége, mely a felszabadulás után az ország vezetését átveszi.

Minden törvényes jóvátétel célja az, hogy elvegye a lopott vagy rabolt javakat azoktól, akik a gaztetteket elkövették, még akkor is, ha a tettesek egy idegen hatalom védelmében maguk csinálta törvények alapján rabolták el azt, ami a másoké volt. Magyarország esetében a második világháborút megelőző jogfolytonossági helyzet lehet csak mérvadó. Vagyis: ha valakinek otthonát, ingatlanát 1941 után kisajátították vagy elkobozták, azt ő vagy jogos örökösei visszakövetelhetik maguknak.

A nemzet egyetemével szemben fennálló jóvátétel azonban még ezt is meghaladja. Mint ahogy egy idegen hatalom védelme alatt uralomra jutott kommunista kormány még nyugdíjjogosultságától is megfosztotta mindazokat, akiket állásaikból elűzött, vagy fogságba vetett, ugyanúgy egy valóban felszabadult ország kormánya nem tűrheti el, hogy adófizető polgárai nyugdíjjal lássák el mindazokat, akik a szovjet megszállás és a kommunista bábkormány alatt vezető szerepeket töltöttek be.

A mai helyzet Magyarországon nem csak igazságtalan, de tarthatatlan is! A másoktól elkobzott otthonokban rablók és rablók utódai élnek, és összeharácsolt vagyonuk révén markukban tartják az ország kulcsait: az ipart, kereskedelmet, sajtót. Véres kezű tömeggyilkosok és emberkínzók saját maguk javára megszavazott nyugdíjban dúskálnak azon a kétes jogon, hogy a kommunista uralom utolsó percében ügyesen áttértek a „demokrata hitre”, s ma vigyorogva lógatják lábukat annak a kapitalista rendszernek az árnyékában, amit annakidején ők maguk irtottak ki.

Jóvátétel nélkül nincs igazság, és igazság nélkül minden „rendszer” nem egyéb, mint álcázott hazugság.

Szent Korona, 1992. január 22.

Marosvécs

„Atlantisz harangoz a mélyben”
Reményik Sándor

Az emlékezés sebeket szakít föl. Mély sebeket, melyeket az idő múlása lassan behegesztett valahogy, hantot takar föléjük, s most egyszerre csak vérezni kezd újra az emlékezés kése alatt.

Erdély… egy elsüllyedt világ. Mérhetetlenül szép és mélységesen szomorú. S ennek az eltemetett múltnak kicsinyke, de fájdalmasan értékes része: Marosvécs.

Első regényem, a Farkasverem megjelenése után, 1936-ban hívtak csak meg először Marosvécsre, az Erdélyi Helikon háromnapos találkozójára. Kemény Jánost, kihez rokoni kapcsolat is fűzött, ismertem már jól. Gyakran vadásztunk együtt medvére, vaddisznóra a Galonyán. De ez más volt. Mint az erdélyi magyarság egyik serdülő íróját ért ez a megtiszteltetés. Huszonnyolc éves voltam már akkor, családos ember, és ismertem már majdnem mindenkit, aki ott volt. Bánffy Miklós buzdítására írtam meg első regényemet, bár verseim, novelláim már jó tíz éve meg-megjelentek itt-ott: az Ifjú Erdélyben, a Pásztortűzben, az Ellenzékben. Ismertem Kós Károlyt, Reményik Sándort, Áprily Lajos tanárom is volt. Tagja voltam már jó ideje a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaságnak, melynek keretében és Szentgyörgyi Mária rendezésében első nagyobb „alkotásomat”, „A temető megindul” című pacifistának bélyegzett, szavalókórusra készült színjátékomat is előadták nem kis sikerrel. De ez más volt. Marosvécs az erdélyi magyar irodalom olimpusza volt, ahova csak lábujjhegyen és lélegzet-visszafojtva lehetett belépni.

Ezen az első találkozón Tamási Áronnal és Molter Károllyal kerültem egy szobába. Molter Károlyt ismertem már jól, de Tamási Áronnal akkor találkoztam először. Fél éjszakán keresztül beszélgettünk, tréfáltunk, ismerkedtünk. Áron különösen kedvemre való volt. Évekre szóló meleg barátság szövődött köztünk.

Ennek az első találkozónak az utolsó estéjén olvasta föl Dsida Jenő nagyszerűen szép versét, a Magyar Zsoltárt. Összeszoruló szívvel ültünk ott mindannyian a vécsi vár nagy nappali szobájában, s megkönnyesedett nagyon a szemünk, amikor Dsida Jenő tiszta, érces hangján fölcsendültek a szavak:

„Mérges kígyó legyen eledelem,
ha rólad megfeledkezem,
ó, Magyarország…
nyelvemen tüzes szeget
üssenek át,

mikor nem téged emleget,
népem, te drága,
te egyetlen, te szent…”[* Wass Albert emlékezete feltehetően érvényes és a közismertnél korábbi, hiteles versszak-változatot őrzött meg. Nemcsak az értelmileg is hármas összefüggésű rímvégződések magasfokú ihletettsége (tüzes szeget / téged emleget / te szent), hanem a korba ágyazott psziché is indokolja, hogy a Wass emlékezetében rögzült sorok Dzsidától származhatnak. Eszerint előbb a bátran szókimondó változatot írja meg a magyarságot Krisztussal azonosító költő, amit a rímszavak jelentéstani ozmózisával is érzékeltet. Csak később, talán a román cenzúra kijátszásának reményével, változtatta át versét Dsida a közismertebb variánsra, amelyben az előző változat veszteségeit mintegy pótolja a fenséges nemzedéki-nemzeti többesszám: *(„Mérges kígyó legyen eledelünk / ha téged elfeledünk, / ó, Jeruzsálem! / Nyelvünkön izzó vasszeget / verjenek át, / mikor nem téged emleget / ó, Jeruzsálem!”)*. Czigány Zoltán sajátos, a népdalok keletkezéséhez hasonló szépséget tulajdonított a Wass által megőrzött „floridai változat”-nak, ami szerinte inkább a száműzetésben élő Wass Albert fájdalmát tükrözné. Véleményem szerint ezzel szemben valódi és jelentős Dzsida-változattal lettünk gazdagabbak. *(A szerkesztő, Turcsány Péter közlése)*]

A vers után mély csönd borult a szobára. Aztán Kós Károly fölkelt a nagy karosszékből, csontos, bajuszos arcán könnyek csorogtak alá, odalépett Dsida Jenőhöz és megölelte. „Te taknyos”, morogta, „te semmirevaló, hogy mertél ilyen szépet írni…!”

Bevallom, könnyes volt az én szemem is, akárcsak valamennyiünké. Néhány évre rá eltemettük Dsida Jenőt. Nagy űr maradt utána. De nagy űrt hagyott maga után a csonka hazába átköltöző Áprily Lajos, Makkay, Berde Mária. S az űr lassan növekedett. De már akkor puskaporszaga volt körülöttünk a világnak, s Hitler árnyéka ránehezedett az égboltra.

Észak-Erdély, s ezzel együtt Kolozsvár, Marosvécs és a Székelyföld visszatérése a Hazához fölemelte a szívünket mámoros magasságba, de ugyanakkor keserű fájdalom gyötört azok miatt, kik a megdarázsosodott románok markában maradtak, s elsőnek kezdték el a szenvedést. Minden józanul gondolkodó magyar tudta előre a háború kimenetelét, de voltak közöttünk sokan, Kemény Jánossal és Bánffy Miklóssal az élen, akik reménykedtek abban, hogy a „Művelt Nyugat” nem dob oda egy kultúrnépet barbárok prédájára.

Még hat helikoni összejövetelen vettem részt, de az utolsó háromból már hiányzott a lélek egysége, ami annyira jellemző volt azelőtt. A „transzszilvanizmus” vonala megszakadt. A „vécsi olimpusz” magaslatáról elkezdtünk aláereszkedni a politika mocsarába. Klikkek alakultak a felszín alatt, melyeknek a tagjai már nem a három együtt élő nemzet jövendőjét igyekeztek

menteni, hanem a Dél-Erdélyben történő magyarüldözések hatása alatt megfeledkeztek Erdély évszázados törvényéről, mely arra igyekezett tanítani az ott élő népeket, hogy bármilyen nyelven beszéljen is az ember, elsősorban mégiscsak ember, akit Isten alkotta törvény kötelez emberségre és emberiességre.

A többi már véres történelem, mely elnyelte Marosvécset is és ezzel együtt mindent, ami jó volt, szép volt és igaz. Marosvécs emléke azonban él tovább a lelkekben, s talán eljön még egyszer az idő, amikor az elnyomók és üldözők megértik Erdély nagy titkát, és megtanulnak békében élni és igazságosan az elnyomottakkal és üldözöttekkel.

Florida, 1992 májusában
Új Magyarország, 1995. december 16.
Czigány Zoltán dokumentuma alapján

Erdélyi hitvallás

Uram, én hiszek Tebenned, egy örök Istenben, és hiszem azt, hogy igazságos vagy, bár emberi elmémmel megérteni nem tudom igazságodnak szörnyű módszerét. Hiszek jóságodban is, bár szemem csak gonoszat lát, amikor Erdély felé tekint. Mint Szent Fiadat hajdani időben, ma népemet feszítik keresztre az istenkáromló gonoszak. Judások árulják el naponta, rongyain martalócok osztozkodnak, s a Nyugat farizeusai szemforgatva fordulnak másfelé, hogy kínjait ne lássák.

Szeretlek, Uram-Isten, a Szentírás parancsa és hitem kívánsága szerint, de szeretem a népemet is, Uram, szegény elesett erdélyi magyar népemet, s bocsáss meg nekem, Uram, ha népem felé ma hangosabb, fájóbb, lelkesebb és türelmetlenebb bennem ez a szeretet talán, mint Tefeléd. De lám, Te hatalmas vagy, uram, mindeneknél hatalmasabb, míg ők, szegény bús erdélyi véreim, véresen és mezítelenül fetrengnek a világod porában, mindenkitől elhagyottan, s bizony őnékik ma nagyobb szükségük van az én szeretetemre, mint Teneked, ki Minden Világok Ura vagy.

Azt is tudom, Uram, hogy minden ember egyforma Teelőtted, bármilyen nyelven imádkozzon is, vagy káromoljon. Bevallom azonban, hogy az én szívemben elfogultság lakozik, és ma csak az testvérem nekem ezen a földön, aki magyar, s ez mindaddig így lészen, míg a magyar a világmindenség legtestvértelenebb népe, míg minden csizma a magyart rúgja, mindenki a magyart tapossa, addig, Uram, bocsásd meg bűnömet, más testvérem nekem nem lehet ezen a földön!

Én kell pótoljam azt, amit mások megtagadnak tőle. Kiknek szemét kiszúrták, azoknak én adok szemet. Kiknek kezét béklyóba kötözték, azoknak én adok kezet. Kiknek nyelvét kivágták a gonoszak, azok helyett ma én vagyok a hörgés, a segélykiáltás, a zokogó szó, átok és imádság, ez ma mind én vagyok!

Köszönöm, Uram, hogy kimentettél a pokolból, és szabad földre irányítottad tévelygő lábamat. Köszönöm jóságodat, köszönöm. Igazi, égig fölcsengő háladalt azonban csak akkor hallasz éntőlem, Uram, amikor rab népemen megkönyörülsz, s Erdély földjére, magyarok földjére rámosolygod szabadságod fölkelő napjának áldásos fényét.

Legyen meg a Te akaratod, Uram. De alázatos szívvel megkérlek nagyon: legyen már egyszer a Te akaratod jó a magyarnak, áldás, békesség, szabadság, öröm! S legyen már végre egyszer valóban Tied az ország, s ne a gonoszaké, Tied a hatalom, s ne a másokat sárba tipróké, mert bizony, Uram, mindaddig, amíg ez meg nem történik, nehéz lesz elhinnünk, hogy Tied a dicsőség, örökkön-örökké… Ámen.

Szászrégen és vidéke,
posztumusz közlés, 2000. május

III. rész
„Erdély hegyei közé, ahova tartozom, a lélek szárnyán”
Wass Albert leveleiből, 1945–1996

Míg Isten a mi menedékünk
és hűség minden fegyverzetünk,
addig félnünk nem szabad:
mert a gyökér, az megmarad!
Ki hűséget vet – életet arat,
és a gyökér, az megmarad!

Wass Albert: A gyökér megmarad

Wass Albert levele Tamási Áronhoz

Bajorerdő, 1945. október 7.

Kedves Áron!

Ez már a jónéhányadik levél, amit Hozzád írok, ilyen meg olyan alkalmakat kilesve. Itt éldegélek Évával az erdők között, a gyerekek is mind jól vannak, hála Istennek. Az ebadta németjei mindenünket elrabolták, még a gyermekruhák javát is, de nem tudták elrabolni a hitemet és a reményemet, hogy egyszer még valamennyien otthon leszünk s élhetjük a magunk kis életét, nyugalomban és békességben, elölről kezdve az otthon építését.

Úgy számítom, hogy már ezt a telet valószínűleg ki kell húzzam, mert bizonytalanba nem indulhatok el a négy kis lurkóval, télvíz idején. De tavasszal csak hazajuthatunk, ugye? Sok itt a szomorú magyar, tele van velük a bajor erdő.

Írj pár sort, ha lehet a Vöröskereszt útján: hadd tudjak rólatok valamit. Itt úgy érzem magam néha, mintha én maradtam volna Lótként, egyedül.

Magdóval[* Magdó – Tamási Áron akkori felesége (a szerk.)] együtt szeretettel köszönt: Wass Albert

Huba kézcsókjait küldi Keresztpapának!!

Új Idők III/2. 1998. január 15.

Wass Albert levele Fabó Lászlóhoz

Astor Park, Florida
1979. szeptember 17.
Fabó László úrnak
San Francisco
Kedves Barátom!

Bizonyára eljutott már Hozzátok is a híre annak, ami velem történik mostanában. Ez a levél arra szolgál, hogy ne várja meg kérdezésedet, hanem feleljen reá előre.

Tudod bizonyára, hogy a képviselőház leszavazta a „preferred nation status" meghosszabbítását Románia számára mindaddig, míg eleget nem tesz a békeszerződésekben és Helsinkiben lefektetett megállapodásoknak, az erdélyi magyarokkal kapcsolatban. Ez Romániának évi 350 millió veszteséget jelent, érthető tehát, hogy megvadultak tőle. (Most már csak igyekeznünk kell meggyőzni a szenátorokat is, hogy ők is leszavazzák!) A román bosszú fergetege elsősorban engem kíván „elsöpörni". Akciót indítottak ellenem, hazug vádakkal, úgy a sajtóban (könyveim hitelének rontására), mint hivatalosan is kiadatásomat követelve, mint „háborús bűnöst". Engem tettek felelőssé minden állítólagos atrocitásért, amit 1940 szeptemberében az Észak-Erdélybe bevonuló honvédek állítólag elkövettek. Tanúik azonban nincsenek, mivel nem is lehetnek. Számomra mindez hihetetlen költséget jelent (ügyvédek) és azt a veszedelmet, hogy esetleg megpróbálnak „ellopni", vagy egyszerűen agyonlövetni. De vállalom, mert végeredményben győzelmet jelent az ügy részére, melyet éveken keresztül szolgáltam.

A mai postával feladtam címedre a tavaly magyarul megjelent „Halálos köd" angol változatának 80 példányát azzal a kéréssel, hogy igyekezzetek azt minden erőtökkel terjeszteni, mert kitűnő propaganda (a 62. és 74. oldalak között). A könyv bolti ára 5 dollár, a terjesztők természetesen 30 százalék kedvezményt kapnak.

Nem csak azért kérem ezt, mert költségeim fedezésére pénz kell, de azért főként, mert ez a könyv kimondottan abból a célból készült, hogy a gyanútlan olvasóval megismertesse Erdély tragédiáját.

Mindnyájatokat szeretettel ölel:
Wass Albert

Wass Albert levelei Szeleczky Zita művésznőhöz

[Astor, 1986. jan. 12.]

Kedves Zitácska!

Köszönöm levelét, és magam is nagyon sajnáltam, hogy nem lehettem ott. Nem tudom, ismeri-e a részleteket: még ősz elején értesítést kaptam az INTERPOL-tól, hogy Ceausescu tizenkét Securitate terroristát küldött át, mint „diplomatákat" a washingtoni követség és a clevelandi konzulátus mellé, és ezeknek egyik feladata az, hogy engem eltegyenek láb alól. Két hétre rá a floridai FBI iroda képviselője is fölkeresett, és tudtomra adta, hogy Clevelandben merénylet készül ellenem, és arra kért, hogy nem menjek el az erdélyi napra. Kijelentettem, hogy ezt nem tehetem meg. Két nappal később egy rendszám nélküli teherkocsi elütött kora este a közeli „supermarket" előtt, ahogy a boltból kijövet igyekeztem vissza a kocsimhoz. A teherkocsit két nappal később meglelték egy Fort Lauderdale-i javítóműhelyben, ahol a jobb oldali sárhányóját javították, pontosan azt a helyet, ahol a térdemet érte a sárhányó ütése. A teherkocsin diplomáciai rendszám volt: a román követséghez tartozott. Persze tagadták, hogy a kocsi valaha is erre járt volna, és azt állították, hogy egy fa okozta a horpadást. Bizonyíték ellenük nem volt, a gépkocsi színe nem volt elég, ezer olyan színű futkos az utakon. Az FBI embere újra fölkeresett, és újra kért, hogy ne menjek Clevelandbe. Mivel sérülésem miatt vezetni amúgy se tudtam volna, lemondtam az utat. Az FBI kívánságára azonban szobát foglaltam telefonon ugyanabban a Holiday Innben, ahol rendesen megszálltam, amikor ott voltam. A maguk előadása előtti estén rajtakapták a román konzulátus két emberét, amint tévészerelőknek álcázva álkulccsal bementek a számomra lefoglalt szobába és bombát próbáltak ott elhelyezni. Egyebet nem tehettek, minthogy kizsuppolták őket az országból, mivel diplomáciai mentességük volt.

Ez tehát a történet. Közben a térdem is helyrejött és olykor már vadászni is járok az erdőkbe – abban a reményben, hogy ha még mindég el akarnak hallgattatni, ott kötnek belém, amikor nekem is puska van a kezemben.

Köszönöm az előfizetőket, jövő héten jelenik meg a második szám, és ők együtt kapják meg majd az első és második számot.

Zitácska, idáig érzem leveléből, hogy mennyire egyedül van. Nem jó egyedül lenni. Gondolatban többször fölkeresem, s látom, ahogy ott áll a hátsó tornácon, s alánéz a lakatlan sziklagödörbe. Magányosság lakik abban is.

Szeretettel köszönti

Albert

Astor Park, Florida
1986. augusztus 29.
Kedves Zitácska!

Köszönettel vettem a szép körlevelet, pompás tartalmának mindenki örvendhet, aki kapja. A kiskutyák levele édes, valamelyik nap levelet fog írni az én kettőm is: Buffy, a tízéves ír szetter, a vadászkutyám, akivel sok szép időt töltöttünk erdőn-mezőn – amíg bírtuk. Most már meglassultunk mindketten. Na, aztán itt van a „gyerek”, Plutó, a hároméves éjfekete dán dog, aki a legjobb házőrző és ugyanakkor gyermekgondozó is. Tizenhárom dédunokánk játszott már vele, itt a nagy fák alatt.

Bizony, sok minden nem úgy megy, ahogy kellene. Elizabeth, szegény október óta gyöngélkedik. Ez meg amaz… főként a 81 év, ami a vállát nyomja. Én is immár a nyolcvan árnyékában vagyok, még egy év, s ott leszek én is. Telik az idő, Zitácska, telik. Ezen nem segíthetünk. Talán nem is lenne jó. Elvégezzük a magunk dolgát, ahogy lehet, s megyünk haza, pihenni. Számomra a „hazamenés” Erdély hegyeit jelenti, s „Isten országa”, ahova igyekszem, fiatalkorom szép környezete, amikor együtt lehetek majd újra „hőskorunkban” Reményik Sándorral, Áprily Lajossal, Kós Károllyal, Nyírő Jóskával, Dzsida Jenővel a marosvécsi helikon-asztal körül a nagy tölgyek alatt.

S fent a havasban is várnak a régi vadcsapások, ahol valamikor boldog voltam és fiatal.

Még egyszer köszönet a szép levélért, Zitácska és a segítségért, amit levelem közlésével nyújtott. Adjon az Úr erőt, egészséget és szép, békés alkonyatot – amikor már egyébre nem futja.

Szeretettel öleli
Wass Albert

THE HUNGARIAN QUARTERLY
Rt. 1 Box 59
Astor, Florida 32002

1986 Jan.12.

Kedves Zitácska !

Köszönöm levelét és magam is nagyon sajnáltam,hogy nem lehetten ott.Nem tudom,ismeri-e a réészleteket: még ősz elején értesitést kaptam az INTERPOL-tól,hogy Ceausescu tizenkét Securitate terroristát küldött át mint "diplomatákat" a Washington-i követség és a Clevelandi konzulátus mellé és ezeknek egyik feladata az,hogy engem eltegyenek láb alól.Két hétre rá a floridai FBI iroda képviselője is fölkeresett és tudtomra adta, hogy Clevelandban merénylet készül ellenem és arra kért,hogy ne menjek el az erdélyi napra.Kijelentettem,hogy ezt nem tehetem meg.Két nappal később egy rendszám nélküli teherkocsi elütött kora este a közeli "supermarket" előtt ahogy a boltból kijövet igyekeztem vissza a kocsimhoz.A teherkocsit két nappal később megleltek egy Fort Lauderdale-i javitóműhelyben,ahol a jobboldali sárhányóját javitották,pontosan azt a helyet ahol a térdemet érte a sárhányó ütése.A teherkocsin diplomáciai rendszám volt: a román követséghez tartozott.Persze tagadták,hogy a kocsi valaha is erre járt volna és azt állitották,hogy egy fa okozta a horpadást.Bizonyiték ellenük nem volt,a gépkocsi szine nem volt elég,ezer olyan szinü futkos az utakon. Az FBI embere ujra fölkeresett és ujra kért,hogy ne menjek Clevelandbe. Kivel sérülésem miatt vezetni amugy se tudtam volna,lemondtam az utat. Az FBI kivánságára azonban szobát foglaltam telefonon ugyanabban a Holiday Innben,ahol rendesen megszálltam amikor ott voltam.Az maguk előadása előtti estén rajtakapták a román konzulátus két emberét amint TV szerelőknek álcázva álkulccsal bementek a számomra lefoglalt szobába és bombát próbáltak ott elhelyezni.Egyebet nem tehettek,minthogy kiszuppolták őket az országból, mivel diplomáciai mentességük volt.

Ez tehát a történet.Közben a térdem is helyre jött és olykor már vadásznix is járok az erdőkbe - abban a reményben,hogy ha még mindég el akarnak hallgattatni ott kötnek belém,amikor nekem isx puska van a kezemben.

Köszönöm az előfizetőket,jövő héten jelenik meg a második szám és ezek együtt kapják meg majd az első és második számot.

Zitácska,idáig érzem leveléből,hogy mennyire egyedül van.Nem jó egyedül lenni.Gondolatban többször fölkeresem s látom ahogy ott áll a hátsó tornácon s slánéz a lakatlan sziklagödörbe.Magányosság lakik abban is.

Szeretettel köszönti Albert

Astor Park, Florida
1987. február 3.
Aranyos Zitácska!

Megdöbbenve és elszomorodva vettem levelét. Hát még Magát is, aki olyan édes, jószívű és mindenkivel csak jót cselekvő teremtés, még magát se kímélik meg az alattomosak, csalók és árulók? Hogy engem úton-útfélen megdobálnak, amikor csak tehetik, azt megértem. Nagyokat ütök rajtok én is a magam fegyverével, a tollal, amikor megszolgálják. De Maga nem bántott soha senkit!

Bizony szomorú, hogy kedvesei elhunyta mellé még az élők hamisságait is el kell szenvednie, s hogy akinek jó szíve akkora, hogy az egész nemzet belefér, annak egymagában kell szembenéznie a világgal. Hol vannak ilyenkor az „ünneplő jó barátok", a „hűséges hívek"? Ezt én már régen meg kellett tanuljam. Hogy is mondja a régi latin közmondás? „Donec eris felix: multos numerabis amicos. Tempora sic fuerint nubilla: solus eris!" (Míg szerencsés vagy: sok barátod van. Amikor elfelhősödik fölötted az időjárás: magadra maradsz!)

Akik azonban bíznak az Úrban, azoknak elébb-utóbb minden a javukra válik, s akik Istennel vannak, azok nincsenek egyedül.

Bizony megpróbált engem is ez az utolsó év feleségem betegsége, magam gyöngélkedése, a sok támadás minden oldalról, az elmaradt „ígéretek" a Hungarian Quarterlyvel kapcsolatban: néha úgy érzem jó lenne abbahagyni mindent, lefeküdni, behunyni a szememet és visszasiklani a múltba. Hiába, nem lehet. Harcos természetem újra meg újra fölébreszt: hé, talpra, legény! Dolgot adott az Úr, végezd, ahogy tudod, s bízd Reá a többit!

Hát így vagyunk, Zitácska. Szeretném megszorítani a kezét a távolságon át, s egy kis bátorságot önteni a lelkébe. Az Úr velünk van, nem csüggedhetünk!

Szeretettel
Wass Albert

Astor Park, Florida
1987. április 23.
Kedves Zitácska!

Bizony rendre meg kell tanuljuk, hogy az élettel együtt jár a halál is, ez a kettő összetartozik és egy egészet képez. Hogy mi lesz velünk azután, azt senki se tudja.

Elizabeth hűséges társam volt a munkában, nélküle bizony csak félember vagyok. Nagy szeretet lakozott benne, ezt látni lehetett a temetésén. Annyi ember jött el, akikről azt se tudom, hogy kicsodák, de akiknek az ügyében ő itt vagy amott eljárt, segített, vesződött a gondjaikkal. Mondom, nagy szeretet volt benne (van benne?) s merthogy a Szentírás szerint Isten szeretet és Isten örökkévaló, az ő szeretete is él tovább, csak emberi szemünkkel nem láthatjuk. Jelenlétét azonban érzi mindenki ma is, aki meglátogat.

Sok szeretettel emlegette magát is, Zitácska, Olgával együtt, de az utolsó évében már tudta, hogy nem fogjuk látni többé. Nem szenvedett, de nagyon legyöngült. Szépen távozott. Egy reggel egyszerűen nem ébredt föl. Megmentődött a kórháztól is, amitől nagyon félt, mióta két évvel ezelőtt meglátogattuk egyik barátnőjét, aki jó barátja volt az első elemi óta, és ott láttuk őt meg a kórházban: mindenféle csövek csüngtek ki belőle, mesterségesen tartották életben, hogy minél több pénzt vasaljanak ki a biztosító társaságtól. Isten szerette és megmentette őt ettől a kínzástól.

Én próbálok lassanként beleilleszkedni egy új életformába, az egyedüllétbe. Nehezen megy, de megszokom rendre. Nagy családomból (ötvenkilencen vagyunk együttesen, gyermekek, unokák, dédunokák) valamelyik „ág" minden hétvégén eljön megnézni, hogy mit művelek, eszem-e rendesen, stb. De már megtanultam főzni is, úgy-ahogy, s két kutyámmal, macskámmal megélünk valahogy.

Kedves Zitácska, sok fájdalmon ment keresztül maga is, áldja meg az Isten. S most vonszoljuk az életünket tovább, ahogy lehet!

Szeretettel öleli
Wass Albert

(Két, dátum nélküli levélrészlet)

Kedves Zitácska!

Döbbenve és szomorodva olvastam levelét. Bár bátyját nem ismertem, de ha a maga bátyja volt, már ez is azt jelenti, hogy ember volt a talpán és magyar. Leveléből pedig úgy érzem, megismertem most már személyesen is és megszerettem.

Az idő múlása szomorú, s akárcsak egy nagy folyó vizét, megállítani nem lehet. Sodor magával, néha lassabban, néha gyorsabban, de szünet nélkül viszi mindazt, ami számunkra a világot jelentette, múlttá véníti a jelent anélkül, hogy jövendővé érlelné a várakozásunkat. Szívem minden érzésével átérzem fájdalmukat, s tehetetlen vagyok, mert nem lelek orvosságot reá. Zita és Olga: a csillagok egyre hullnak, s napról-napra sötétebb lesz körülöttünk az éjszaka. Érezzék meg ott messze kézszorításomat, magukkal van a lelkem, sóhajom vigasztalni szeretne, de nem leli a szót, mert miden szó üresen csengene, ha azt akarná elhitetni, hogy vigaszt s feledést hoz az idő. Belefásulunk egy idő múlva a gyászba, az igaz, kérget termel maga köré szívünk, akár a fa, hogy védje magát. Ennyi az egész. Feledés nincs. Annyit kívánhatok csak kettejüknek, hogy a Jóisten, ha van még valahol, adjon maguknak erőt, hogy viselni tudják az emlékezés súlyát.

Wass Albert

Zitácska!

Hogy bennünket akarnak elnémítani, kettőnket, az kétségtelen. Ez azonban nem olyan könnyű ám, ugye? A Jóisten „nagy szájjal" áldott meg mindkettőnket, s adott erőt is hozzá, hogy jártassuk szünet nélkül. Hát csak „fel a fejjel, ki a mellel s gyerünk!" A végén mégiscsak győzni fog az igaz és jó ügy, mert ez a

megdönthetetlen isteni törvény. Igaz, hogy sok nehézségen és akadályon kell átvergődjünk, míg eljutunk oda, de minden leküzdött nehézség csak jobban megerősít bennünket….

Wass Albert Kolozsy Sándor szobrászművésznek Ausztráliába írt leveleiből

1987. július 27.

Kedves Sándor Öcsém!

A munkád, amit végzel szép s értékes.

Eljő az idő, amikor kamatozni fog az erdélyi magyarság megmentett jövendőjében. Sajnos azonban még nagy út van odáig…. Én nyolcvan évemmel már lefele fordulok. Feleségem, hűséges munkatársam elhunyta után betegség vert le… Kis időm még van, azt írással töltöm, két könyv anyaga akad még bennem… Ezeket megírom, aztán mehetek haza, Erdély hegyei közé, ahova tartozom, a lélek szárnyán.

Albert bátyád

1988. október 22.

Kedves Sándor Öcsém!

Valóban kiváló munkát végzel az erdélyi magyarok védelmében, áldjon meg az Úristen! A küldött anyagot elhelyezem az Erdélyi Világszövetség könyves levéltárában az utókor számára.

Cél: egy önálló Erdély kiharcolása, mint a közép-európai föderáció önálló tagja. Ezt, azt hiszem, meg tudjuk valósítani. Az erdélyi magyarság megmentésére ma nem látok más lehetőséget.

Hiába, a nyolcvanegy év már erősen nyomja vállamat. Ha két óránál hosszabb ideig gépelek, már kezdem melléütni a betűket. Hiába, vénül a Legény!

Szeretettel köszönt: Albert bátyád.

Wass Albert négy levele Jármy Lászlóhoz az emigrációból

Jármy László 91 éves nyugdíjas főagronómus 1928 és 1930 között évfolyamtársa volt gróf Wass Albertnek a debreceni Pallag erdőben lévő Magyar Királyi Gazdasági Akadémián, ahol mindketten okleveles gazdák (mai kifejezéssel élve: mezőgazdasági mérnökök) lettek. Ezt követően életútjuk nagyon különbözően alakult, de 1991-ben a már régen nyugdíjas Jármy megszerezte híres íróvá vált barátjának amerikai címét és írt neki. Erre a megkeresésre válaszolt Wass Albert az 1. sz. levéllel. A két idős ember levelezése nem volt folyamatos, és csupán erre a négy üzenetváltásra szorítkozott. Az 1. és a 3. sz. levelek – három év választja el őket – sokban megegyeznek, mégis közlésük mellett döntöttünk: hangulatuk és

önismétlésük őszinte adaléknak tűnik az idős Wass Albert emigrációs lelkiségéhez. Az utolsó levél, sajnos, dátum nélküli, de nem kétséges, hogy már egy nagyon megfáradt, kimerült, az életet egyre nehezebben vonszoló ember híradása.

1991. május 27.

Kedves László!

Leveled kedves meglepetés volt számomra. A múlt már annyira eltávolodott tőlem, hogy szinte olyanná vált, mint egy elsüllyedt világ, melyben a színek már mindinkább elhalványulnak s a levegőnek halálszaga van.

Én magam ötévi Németországban eltöltött menekült-esztendő után itt Amerikában kötöttem ki, ahol hamarosan nyelv- és történelemtanár lettem a Florida Egyetemen (University of Florida), mely munkaalkalmat nyújtott ahhoz is, hogy szűkebb hazámért (Erdélyért) tehessek valamit. Az itt erősen működő román propaganda ellensúlyozására könyveket adtam ki angol nyelven, melyben Erdély igaz történelmét állítottam szembe a propagandával, szerkesztője lettem egy Transylvanian Quarterly nevezetű folyóiratnak, majd az itt újraszületett Hungarian Quarterlynek és végül megalapítottam és szerkesztettem a Central European Forumot, melynek kitűzött célja megalapozni egy Közép-Európai Konföderációt a Balti-tengertől a Fekete-tengerig, mint a kisebbségi kérdések egyetlen lehető megoldását, és egyúttal egy olyan gazdaságilag erős ország megalapítását, mely alkalmas lehetne arra, hogy gátat emeljen úgy Németország, mint Oroszország elé. Ez a munka lassan ugyan, de biztatóan halad és kiadóhivatala ma Bécsben van. Közben megírtam és kiadtam 42 könyvet, magyarul és angolul, s végül is kiöregedve bevonultam ide az őserdők közé, a 386 ezer holdas Ocala National Forestbe, egy öreg vadászházba, és emlékirataimon dolgozom.

Fölneveltem öt fiút, mindegyik jól elhelyezkedett, de különös örömem a másodikban van, aki bár jó magyar, az amerikai hadsereg tábornoka ma már, és további szép jövőt jósolnak neki.

Erdélybe nem mehetek, mert ott még mindég halálítélet alatt vagyok, de ha mehetnék, se mennék, mert egyetlen régi barátom, rokonom nem él már, szülőházam helyét fölszántották az oláhok, és igyekszem megőrizni emlékeimet szépeknek, amilyen Erdély volt az én időmben.

Magyarországra mehetnék ugyan, de oda se vágyakozom, s okom van erre is. Két könyvemet kiadta múlt évben Budapesten a Pallas, de a pénzt, ami járt volna a könyveim után, ügyesen elsikkasztották az újsütetű „kiadók”, és alighanem „Tel-Aviv-beli ingatlanba” fektették a maguk hasznára. Öreg is vagyok már az utazásra. Itt békében eltöltöm még, ami időm maradt két hű kutyámmal, és olykor még vadászni is kijárunk együtt az erdőkbe szarvasra, vadpulykára, vízi vadra. De már csak lassan. Hiába, a nyolcvannégyet taposom.

Barátsággal köszönt

Albert

1991. június 29.

Kedves Laci!

Sok még a dolgom, de fogytán az erőm, így csak röviden írok.

Se Magyarország, se a magyar nép nincsenek még elveszve. Ami most ott van, az csak az árvíz utáni állapot: a víz lefutott, de az odasöpört szemét és a felkavart iszap ott maradt. Az idő esője lassan lemossa, és a jó föld újra felszínre kerül, és szebb jövendőt terem. Ez bizonyos, de mi már nem éljük meg. Isten malmai lassan őrölnek – régi magyar mondás, és igaz. De őrölnek és kirostálják a szemetet a tiszta búza közül. Ez Isten rendelte törvény, még akkor is, ha a mi szűk életünk kifut az időből.

Szomorú, hogy mi már nem örvendhetünk azokkal, akik megérik, de vigasztaljon annak tudata, hogy fiataljaink megérik még a jó és szép időket.

Barátsággal köszönt

Albert

Astor, 1994. aug. 9.

Kedves Laci!

Levelednek nagyon megörvendtem! Egy kedves hang a múltból bizony, ez a „múlt” már olyan messze van, úgy elmúlt, hogy néha azt hisszük: nem is volt soha! Szívből örvendek, hogy békében élsz, és jól megvagy. Én sem panaszkodhatok sokat. Miután a Jóisten megsegített szökésemben az Ural-beli bányákból tova, föl Svédországig, ahova családomat már jó előre kimenekítettem, attól kezdve tovább segített: egyetemi tanár lettem Amerikában, sok könyvet megírtam, magyarul is, angolul is, és Hazám megítélésében tettem, amit lehetett. Egyik fiam ma már tábornok az amerikai hadseregben, egy másik egyetemi tanár Németországban, egy harmadik meg itt Floridában él, állami alkalmazásban, mint „environmental specialist”, ez olyan környezetvédelmi hivatal. Összesen 16 unokám van, s ezekből kettő katona, egy építész, s a többi még egyetemen készül az életre.

Egészségemmel nem a legjobban állok. Aki annyit írtam: ma már csak nagyon lassan kopogtatom a gépet, a vadászatról is le kellett mondanom: szóval 86 évemre bizony megöregedtem. De jó és érdekes életem volt, hálás vagyok ezért a Jóistennek. Szeretettel gondol Rád kivénült bajtársad, aki már hamarosan elköltözik erről a rothadó világról.

Ölel

Albert

(Dátum nélkül)

Kedves Laci!

Bizony engem is kiütött a nyeregből valami ronda betegség, a lábamon is alig állok, írni pedig még gépen sem tudok.

Sajnos leveleden a cím olvashatatlan, de ha mégis megkapod ezt a kis híradást: adjon neked az Úristen békés öregséget én helyettem is.

Igaz barátsággal

Albert

Havi Magyar Fórum, 1999. október

Részlet egy magánlevélből

1990. október

…Nyolcvanharmadik évemet taposom, s tudom azt is, hogy már nem sok van hátra. Sajnálom azonban azokat, akik a jövendő súlyos feladatait a vállukra vették. Nehéz teher alatt görnyednek. Legyen velük az Úristen.…

Új Magyarország közlése, 1995 december 16.

Wass Albert hét levele Lapohos András ördöngösfüzesi nyugalmazott tanárhoz

1993. júl. 11.

Kedves Lapohos András!

Levelét köszönöm. Jól esik hírt kapni hajdani otthonunk vidékéről, különösen, ha jó hír. Ez pedig jó hír, mert arról tanúskodik, hogy megmaradt a jövendő csírája.

Fölöttem bizony eltelt már az idő. A nyolcvanhatot taposom, s ha Isten megsegít, nem leszek már itt sokáig. Egészségem megromlott, írni is csak nagyon nehezen tudok, de az vígasztal, hogy élek tovább fiaimban és könyveimben. Öt fiam van, egyik tábornok az amerikai hadseregben, másik a kormány tanácsadója kelet-európai kérdésekben, és évente kétszer-háromszor Erdélybe is átjár hivatalos ügyekben. Megadom a címét, hogy ha arra jár, megint keresse föl. 27 könyvem jelent meg magyarul, angolul, spanyolul és németül. Erdélyről szól majdnem valamennyi. Munkámat tehát befejeztem, ideje, hogy odébbálljak. Nem jó megöregedni, és még rosszabb nyomoréknak lenni.

Ördöngösfüzesről, Füzesről sok szép emlékem van. Vadászni is jártam arra. A hajdani pap, neve sajnos nem jut már eszembe, iskolatársam volt a kolozsvári ref. kollégiumban.

Szívből örülök a múzeumnak. Nagyon nagy szükség van erre. Mind a tűzliliomot, mind a zergeboglárt jól ismerem. Nagyapám legelőjének sarkában, Mező Záhon, amit soha föl nem szántottak, volt még egy félholdnyi „Bozsor-rózsa” is. Isten tudja, van-e még. Gyökerét még őseink hozták magukkal, sumérföldről.

Megbeszélem fiammal, hogy keresse föl, amikor arra jár. Szeretnék néhány száz dollárt küldeni a múzeum számára.

Orvosom kívánságára abba kell hagynom a levelet. Áldja meg, segítse meg a Jóisten!

További jó munkát kívánva, üdvözli Wass Albert.

1993. aug. 14.

Kedves András barátom!

Köszönöm a fényképeket, a jókívánságokat és a zergeboglár-magvakat. A múzeummal kapcsolatban: András fiam gyakorta utazik Erdélybe hivatalos ügyekben (ő a német kormány közgazdasági megbízottja Románia és Magyarország felé). Őt kértem meg, hogy keresse föl, és biztosítson valami anyagi lehetőséget. A virágmagvakkal próbálkozni fogok. Azonban attól félek, hogy az itteni sub-trópusi éghajlat nem lesz megfelelő.

A jókívánság rám fér, újra megütött a guta, kezem kissé bénult újra. Hiába, a 86 évet érzem már.

Szeretettel Wass Albert

Astor, 1995. május 30.

Kedves András Öcsém!

Hálás szívvel köszönöm úgy a levelet, mint a fényképet. Szép régi emlékeket ébresztett bennem a „tisztás". Előbbi leveledben küldtél egy térképet is, megkeresve azon a kérdéses tisztást, majdnem biztos vagyok abban, hogy sátrat vertem azon a tisztáson többször is, nyár derekán, amikor őzbakra vadásztam ott.

Bizony ma már én sem vadászok többé. Kivénült a legény! Bár immár több mint hetven éve kopogok az írógépen, bizony mellé-melléütök a betűknek. Hiába, a nyolcvanhetediket taposom, s volt múltamban sok olyan esztendő, ami tízszeresen számít, mint például, amit a Hitler börtönében töltöttem, ahol azzal szórakoztattak, hogy „vallatás" ürügye alatt jobb kezem ujjait tördelték sorba, vagy amikor kiküldtek a Pripjet mocsaraiba, mint huszártisztet, s csak az ukránoknak köszönhetem, hogy életben maradtam.

Mindez a sok „élmény" nyomot hagyott azonban, s most már jóformán írni is csak nehezen tudok. Utolsó könyvemet, életrajzomat, aminek VOLTAM lesz a neve, már „tollba mondom", ami lassan és döcögősen halad.

Lám, eltelt az idő a vénember fölött. Hívnak, hogy menjek el Magyarországra, s keressem föl Erdélyt is. De nem megyek. Meg akarom őrizni emlékeimet úgy, ahogy megéltem azokat, s látni a változott világot nem lenne jó. Barátaim sem élnek többé: Tamási Áron, Reményik Sándor, Dsida Jenő és a többiek régen eltávoztak.

Ma már ez a tavakkal, mocsarakkal, szarvasokkal, medvékkel és aligátorokkal megrakott „Ocala National Forest", ahol élek: ez az otthonom. Aztán, ha befejeztem ezt az életet, ami most már hamarosan bekövetkezik, „szelek szárnyán, csillagösvényen hazatérek újra a czegei tó partjára, s ott maradok kísértet formájában, míg csak világ a világ."

Tartson meg Benneteket a Jóisten, Öcsém!

Szeretettel köszönt a Vénember: Albert Bátyád

1995. aug. 8.

Kedves András Öcsém!

No, csak újra föladtam a Funtineli boszorkányt, most talán mégis csak megérkezik. Az Erdélybe küldött könyveimmel ez bizony sokszor megesett már. Sajnos, az okát is tudom. De meglássuk, most talán átcsúszik. Az egyházi múzeum szép elgondolás, megpróbálok itt fölébreszteni néhány magyart. Talán összeszedünk erre a célra egy kis pénzmagot.

Az idő bizony egyre súlyosabban nehezedik reám. Az írás is már nehezen halad. Melléütök a betűknek. Nem jó megöregedni.

További jó munkát kívánok, és igyekezni fogok fölébreszteni néhány teltzsebű magyart az „egyházi múzeum” céljára.

További jó munkát kívánva küldöm üdvözletemet.

Wass Albert

1995. nov. 2.

Kedves Öcsém!

Örömmel vettem leveledet és a küldött fényképet. András fiamnak írtam újra és címedet is megírtam újra. […] Rendszerint azonban nincs otthon, mert nagyon elfoglalt ember. Tanít az egyetemen és ugyanakkor a német kormány gazdasági megbízottja, úgy Magyarország, mint Románia felé.

Ami engem illet: én bizony vénülök ügyesen, itt az őserdőben, ahol élek. Egyetlen szomszédaim a rókák, farkasok, vaddisznók, szarvasok és párducok, na meg a tó aligátorjai. Állami erdő, amiből csak hat hold az enyém, de a többi 450 000 valójában szintén az enyém, mert csak én élek itt egyedül, veres kutyámmal, kinek Pajtás a neve és 17 éves. Vadászkutya – de már egyikünk nem vadászik többé, csak ha a „szükség úgy hozza”. Mint például tegnap: egy farkas meg akarta fogni fekete macskánkat, felkergette egy fára és meg kellett lőjem, hogy megmentődjek tőle, máskülönben visszatért volna a macskáért.

Egy másik „ellenségünk” pedig egy tizenöt méteres aligátor, amelyik a kutyát szeretné megenni, s bár aligátorra tilalom van, előbb-utóbb meg kell szabaduljak ettől is, Pajtás érdekében. Szerencsére, ha meglövöm, alásüllyed a vízbe és a halak megeszik.

Hát így élek itt az őserdőben, egy öreg Ford kocsival, amelyik időnként bedöcög velem a városba bevásárolni. Az egyházi múzeumról beszéltem többekkel is, és remélhetőleg küldenek anyagi segítséget hozzá!

Mindent jót kívánva, barátsággal köszönt

Albert Bátyád

1996. jan. 10.

Kedves jó András öcsém!

Nocsak, bizony jó ideje nem tudtam hírt adni magamról. A kilencvenes évek árnyékában megnehezedik az ember keze, lelassul az emberben az élet, s ilyenkor a család megriad, mintha csak farkast látott volna a birkanyáj körül, s beteszi a vénembert abban a kórháznak nevezett intézménybe, ahol tanult emberek a mulandóság okaival foglalkoznak. Innen kiszabadulva nyomban hozzáláttam

ügyeim rendezéséhez, s ezek között is elsősorban a füzesi múzeum elhanyagolt kérdéséhez.

Ezt a fontos ügyet ma átadtam további gondozás céljából öt felnőtt fiamnak. Nevük és címük itt van: […]. Endre (Wass von Czege) Németországban maradt, jól tud magyarul, felesége erdélyi lány, Hamburgban egyetemi tanár, olykor a német kormány átküldi Romániába is, mint közgazdasági szakértőt. Új címét nem tudom, de Vid fiam meg tudja írni. Megbíztam, hogy legközelebbi útja alkalmából keressen föl Füzesen.

Ezek a fiúk többet segíthetnek a múzeum dolgában, mint én. Kívánok tehát további jó munkát, sikert a múzeummal kapcsolatban és békességet az életedben, Öcsém. Áldjon meg a Jóisten!

Szeretettel Albert Bátyád

1996. március 11.

Kedves jó András öcsém!

Az egészségem nem a legjobb, az igaz, de nagyobb baj az öregség. Mikor muszkaföldön akna robbant gépkocsim alatt, sajnos embereim egy német hadikórházba vittek, ahol azt mondták rólam, hogy „protoplazme megrázkódtatásom van”, s mikor megkérdeztem, mi baj jár ezzel, azt felelték közönyösen: „hát előbb-utóbb megbolondulok, s aligha érem meg az ötven esztendőt”. Hát 88-at megértem, s a bolondulás se következett még be, de egyéb, kisebb bajok kezdenek már háborgatni. De azért nem kell megijedni: akire szüksége van még a Jóistennek, az nem pusztul el hamar, s nekem még van elintézni valóm ezen a földön. Egyike ezeknek a füzesi múzeum. Fiaimnak már megadtam a címedet, s valamelyikük fölkeres hamarosan. De ennél többre is készülök.

Először is: szükségem van egy rövid történelemre is. Ördöngösfüzes történelmére. Még Nagyapámtól hallottam jó régen, hogy a község 1200 éves magyar település, akárcsak Szék. Erre vall a népviselet is: kék zeke, fehér harisnya. A honfoglaló megyerek[* itt: magyarok; a megyer a magyar népnév magas hangrendű változata (a szerk.)] egyik lovas alakulatának volt ez az egyenruhája. Szeretnék azonban történelmi részleteket is megtudni, ha módod van erre.

Másik fontos kérdés: milyen formában lehet a segítséget eljuttatni oda, anélkül, hogy nehézséget okozna? Erre is felelj meg. A többit mi elvégezzük itt.

Szeretettel köszönt Albert Bátyád

U.i.: Legkisebb fiam, aki Németföldön maradt az anyjával, a német állam „gazdasági és kereskedelmi megbízottja” Románia felé, és évente többször utazik oda hivatalosan. Felesége is Erdélyből való. Személyesen fog felkeresni.

Szászrégen és vidéke, 1999

Wass Albert levele Tauffer Ferenchez

1995. jan. 24.

Kedves Feri!

Bizony eljárt fölöttünk az idő. Úgy eljárt, hogy már-már rá se találunk többé. Megnehezíti az is, hogy vannak emlékek, melyek visszajárnak mint kísértetek. […]

A múlton azonban nem kesergek többé, belefáradt a lelkem. Öreg vagyok, nagyon öreg. Már írni is alig tudok, pedig ez még az otthoni írógépem! Ujjaim nem engedelmeskednek, ahogy kellene.

Alighanem nem látlak többé, Feri. Erdélybe nem mehetek, ott még mindég ítélet alatt vagyok. Magyarország pedig nem az én Magyarországom. Így hát csak ülök itt a floridai őserdőben, beszélgetek medvékkel, aligátorokkal, vadmacskákkal és szarvasokkal, és lassan de bizonytalanul írom utolsó könyvemet, aminek a címe VOLTAM lesz, ha befejezem. Saját magamról írok s arról, ami VOLT.

Neked s az Óváry-háznak különösen szép és kedves fejezete lesz, ha valaha eljutok odáig!

Szeretettel és barátsággal köszönt

Wass Albert

(A levél közreadója: ifj. Tauffer Ferenc)

Wass Albert levele volt gazdatisztje, Balázs András leányához

1996. május 1.

Kedves jó Ildikó!

Édesapja kért meg, hogy erre a címre küldjem válaszomat. Bizony az idő erősen elszaladt fölöttem s fölötte is, de ezen már nem segíthetünk. A régi otthon már nincs: semmi se maradt belőle, csak az emlékeink. Édesapja küldeményét sajnos nem kaptam meg.[* Balázs András 1939-ben egy évig gazdatisztként szolgált a Wass család vasasszentgotthárdi birtokán. Az író 1990-ben a Magyar Rádióban elhangzott, családi ereklyéket kérő felhívására Balázs András a Magyar Televízió szerkesztőnőjével elküldte néhány korabeli fotóját a családról. Lánya, Balázs Ildikó levélbeli érdeklődésére É. Szabó Márta riporternő tudatta, hogy a képeket átadta az író harmadik feleségének. Ám ezeket az író nem kapta kézhez, amit az író válaszlevele tanúsít. A teljes levélváltást a PoLíSz folyóirat 2003. 69. száma közli. (A szerk.)] De nem is fontos már. Én féllábbal odatúl vagyok már, s fiaim, bár öten vannak, sajnos beszélni se tudnak már magyarul. Az amerikai jólét és ennek elnyerhető lehetőségei megbabonázták őket. Több, mint fél éve nem láttam már egyiküket sem.[** Wass Albertnek fiaira vonatkozó közlése elkeseredett hangulatából fakadt, ezért ezeket a mondatait nem a valóságtartalmuk, hanem a szöveghűség kedvéért tesszük közzé. (A szerk.)] De már nekem sincs sok

időm hátra, és akkor „hazatérek” megint Isten országába, kedves-szép Erdélyembe. S ha az ÚR lehetőséget nyújt ahhoz, hogy időnként „kísértet” is lehetek: jól megriasztom a bocskorosok leszármazottait!

Szeretettel:

Wass Albert bácsi
Közreadta Balázs Ildikó

JEGYZET

Idegen nyelvi és tájnyelvű szavak és kifejezések tára

román

ápa	víz
biszerika	templom
Bune Zua!	Jó napot! (BunŠa ziua)
cáp	őzbak, szarvasbika
dászkál	falusi román kántortanító (dascŠal)
dránica-tető	zsindelyes tető
hárnyik	szorgos
huruba	szegényes kunyhó
górnyik	erdőkerülő
kaluger	görögkeleti szerzetes
kártyus	gazdag keretező ornamentika, középen felirat vagy címer elhelyezése céljából
koronka	karó
pakurár	hegyi pásztor (pacurŠar)
pojána	erdei tisztás
prikulics	rontó-ártó férfi szellem

német

Donnerwetter	mennydörgős mennykő
flangéroz	nagy garral jár, páváskodik
Flüchtlingskomissar	menekültügyi biztos
hamszterol	harácsol, mindent magának kaparint
Gruss aus der Heimat	Üdvözlet a hazából
Heim ins Reich	Vissza a birodalomba/anyaországba!
Heissgetränke	forró italok
kaputt	vége vm.-nek, tönkre ment
kaput	hosszú felsőkabát, férfiak városi viselete
Kriegsverbrecher	háborús bűnös
Mein Gott!	Istenem!
Prosit Kamerad	Egészségedre, bajtárs!

Sie Frau	Ön, asszonyom
Schweinehund	ebadta, haszontalan
Übermensch	felsőbbrendű ember
Wasser	víz
Wir wollen unser Führer hören	Führerünket (Legfőbb) Vezérünket akarjuk hallani
verfluchte Ausländer	átkozott külföldi

angol

American-Hungarian Bicentennial Association	Bicentenáriumi Amerikai–Magyar Társaság
hungarian boy/girl	magyar fiú/lány
I can't understand you	nem értem Önt
Congressional Record, House of Representatives	A Képviselőház kongresszusi nyilvántartása
Forum Linguisticum	Nyelvek Fóruma
Military Government	katonai vezetés
Minority Rights Group	Kisebbségi jogok csoportja
Monograph Series in Language, Culture and Cognition	Monográfiák Sorozat: nyelv, kultúra és megismerés
„The Early History of the Romanian Language"	„A román nyelv korai története"
There are separate Romanian and Hungarian histories	van külön román és magyar történelem

tájnyelv

cökleni	döcögni, cammogni
cságattak csá!	állatterelő szó ökrök hajtására
észkas	északi oldal
dikics	csizmadiakés
kacor	görbe kés faragásra v. szőlőmetszésre
sáté (csáté)	vizes, lápos rét
siríteni	pödöríteni, forgolódni (átv. ért.) lábatlankodni
sirinka	keskeny földsávnyi (búzavetés)
surgyé(fa)	csemete(fa), növendék (fa)

A jegyzéket összeállította Székely Ádám, munkáját segítette Bágyoni Szabó István, Balázs Ildikó és Néráth Mónika.